

3 1761 08824183 1

LL
C5684B

M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

EDIDERUNT

J. G. BAITER C. L. KAYSER.

VOL. X.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXVII.

M. J. L. P. L. P. L. P. L. P. L.

OTERY

7756
—————
8

8

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLAE.

EX

CODICIBUS MEDICEIS DENUO A SE EXCUSSIS

RECENSUIT

J. G. BAITER.

VOL. II.

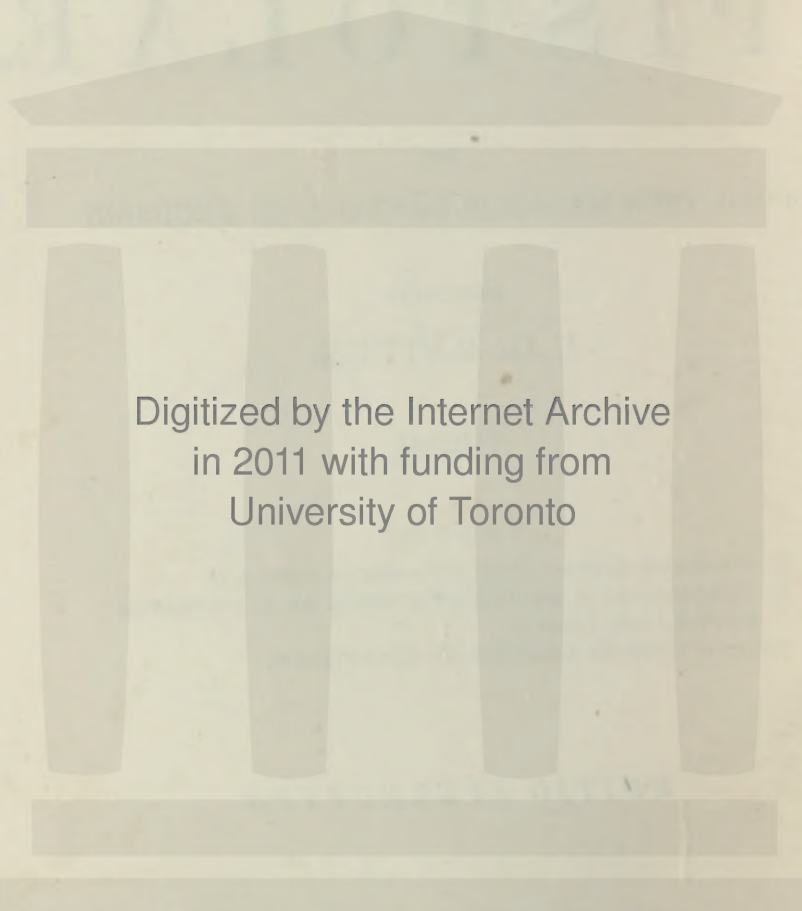
INSUNT

M. CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBRI XVI.
M. CICERONIS AD M. BRUTUM ET M. BRUTI AD M. CICERONEM
EPISTOLARUM LIBRI II.
PSEUDOCICERONIS EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXVII.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

PRAEFATIO.

De historia critica Ciceronis epistolarum ad Atticum post Orellium nemo melius est meritus quam Mauritius Haupt, qui in Indice lectionum per semestre aestivum anni MDCCCLV. in universitate litteraria Berolinensi habendarum p. 15 sqq. duos illos codices Simeonis Bosii, decurtatum sive scidas et Crusellinum, quibus per tria fere saecula vel doctissimi viri ita decepti erant, ut eos ad Tullii verba emendanda primo loco ponerent, nullos umquam fuisse, sed commentum eos esse Bosium fraude et fallacia docuit, idque ut non suspicari, sed liquido confirmare posset, Theodori Mommseni industriae et intellegentiae se debere professus est.¹ Furca igitur expel-

1 'Etenim Mommsenus Lutetiae Parisiorum codicem regium 8538 A diligenter excussit, quo codice continentur Simeonis Bosii animadversiones in libros septem posteriores epistularum ad Atticum, non quas postea edidit, sed quales primum conscripserat. eas si cum editis conparamus, mendacium fraudulentum hominis adparet: tam saepe longe alia ex duobus illis libris protulit quam quae postea in edito commentario eis adscripsit.

lendaerant ex his epistolis quotquot lectiones a sola Bosianorum codicum auctoritate pendebant neque aliud habebant quo se com-

scilicet alias alio tempore coniecturas fecit. ne autem quae breviter significavimus temere dixisse Bosioque iniuriam fecisse videamur, volumus ea exemplis declarare neque paucissimis, ut ne error et negligentia Bosii habeatur quae fraus eius fuit et perfidia, neque nimium multis, ne lectores nos iudicio suo diffidere existiment.' Unum saltem horum exemplorum nos quoque exhibendum duximus. Libri X. ep. 6, 2. Bosii editio haec habet, *De Quinto filio, fit a me quidem sedulo; nosti reliqua.* in quibus *fit a me* ex decurtato se sumpsisse dicit, cum in omnibus excusis depravate esset *ita me*, id quod in Mediceo codice scriptum est. ad priora verba haec adnotat in editis animadversionibus: 'In scidis est *De Q. F.* unde natus est error eorum qui has notas interpretati sunt *de Quinto fratre.* Ego sane verissimam existimo hanc scripturam, *De Quinto filio*, quam discrete refert Crusellinus.' alia olim eius opinio fuerat aliaque in libris illis scripta erant. nam in ineditis adnotationibus 'in scidis' inquit 'compendio exaratum est *de Q. frat.* quod ego interpretor *de Quinto fratris*, facile enim subauditur *filio.* Victorius legit *de Q. filio*, quam scripturam in meis non reperio.' Exemplo Bosii aptissimaeus est Hauptius ad exhortandos commilitones: 'Vos autem vel hoc exemplo moniti mementote duraturam laudem in litteris non magis quam in communi vita fraudibus comparari non posse.' Addere poterat vir doctissimus ipsum Bosium cito aelus suum morte luisse a latronibus trucidatum.

mendarent, ac puriores fontes adu-
undi, quos deinceps enumerabo.

Primum locum obtinet codex Me-
diceus ille Plut. XLIX. num. XVIII.
(M), de quo cum iam in praefa-
tione voluminis superioris satis di-
ctum sit, hic eum nominasse suf-
ficiat.

Secundae partes debentur edi-
tionis Cratandrinae a. 1528. mar-
gini (C), qui continet lectiones ex
uno potissimum eoque perbono co-
dice excerptas atque in his episto-
lis haud minoris pretii est quam
in libris de finibus, in quibus
cum optimo codice Palatino ple-
rumque congruit. (Paucissimae
quae huic margini adscriptae sunt
ipsius editoris coniecturae se ipsae
satis declarant. Sic ad Att. I, 1,
5. haec leguntur: 'Forte legen-
dum *ἡλίου ἀνάθηνα*, ut ex vete-
ris codicis vestigiis propemodum
colligi potest, in quo latinis cha-
racteribus scriptum erat *eliu ono-*
ahma.' Cf. var. lect. ad VIII, 16,
2.) Quod si codicem, ex quo hae
lectiones desumptae sunt, vel ipsum
vel saltem integram et accuratam
eius collationem haberemus, ipsi
fortasse Mediceo anteponendus es-
set. Id ut omnibus probarem, no-
lui quicquam eorum, quae ex eo
enotata sunt, in commentario cri-
tico omittere, sed etiam eas lectio-
nes indicavi, quas cum Mediceo
communes habet. Atque cum sero

intellexissem, etiam in epistolis ad
Q. fratrem eius eandem auctori-
tatem esse, supplementum adnota-
tionis ad illas epistolas huic volu-
mini addendum curavi, ne quid,
quantum in me esset, desideraretur
ad penitus cognoscendum li-
brum, quo Cratander in ipsa edi-
tione, nescio qua de causa, usus
non est. Summa igitur cura adhi-
benda erit, ut marginem, quem
solum littera C significavimus, ab
ipsa editione Cratandrina probe
distinguamus, in qua multa ex ar-
bitrio editoris mutata atque inter-
polata videntur.

Ad marginem editionis Cratan-
drinae proxime accedit codex item
perditus (W) saeculi undecimi ex-
euntis vel duodecimi ineuntis, cu-
ius sex tantum modo folia super-
sunt, quae nunc partim Monaci,
partim Wurzeburgi adservantur.
Continent autem verba *ipsa decla-*
rat -- causa venisset. (VI, 1, 17. —
VI, 2, 1.) *doleo non me tuis -- re-*
linquendus erat ex. (VI, 3, 4. — VI,
4, 1.) *hic tu aut possumus -- mihi*
incolomi adimi. (XI, 4, 1. — XI, 6,
2.) *tamen et periculo -- acerbe dixerat*.
(XI, 7, 4. — XI, 12, 1.) *Vale*. XIII.
Kal. Sept. -- quidvis praestitit. nunc.
(XI, 20, 2. — XI, 23, 3.) Huius codicis
congruentiam cum margine edi-
tionis Cratandrinae cum iam Leo-
nardus Spengel animadvertis-
set (Gel. Anz. d. k. bayer. Akad.

d. Wiss. 1846. p. 919.), Halmio (Mus. Rhen. XVIII. p. 461 sq.) ea tanta visa est, ut non multum abesset, quin codicem W et eum, cui debentur lectiones margini editionis Cratandrinae adscriptae, pro uno eodemque haberet. Ego vero eos diversos quidem, sed ex eodem fonte ductos existimo.

Ultimum locum inter codices ab editoribus tractatos cur codici Turnesiano (Z) adsignaverim, quamvis a Lambino et antiquissimus et longe optimus sit appellatus, causa haec est, quod eius lectiones parum diligenter cognitae habemus, cum haud raro eodem loco alii alias ex eo attulerint. Etenim non omnia, quae ex eo allata sunt, ipsius Lambini, sed quaedam Bossii, cuius fides iam satis cognita est, non nulla eorum testimonio nituntur, qui post Lambini mortem eius adnotationes varie interpolaverunt. Itaque codicem Turnesianum admodum caute adhibendum putavi atque in adnotatione critica, quamvis omnes lectiones indicaverim, quae ei tribuuntur, iis, quae non ab ipso Lambino in editione a. 1565., sed a Bosio et a Lambini successoribus allatae sunt, litteras b et l addidi (Z^b, Z^l).

Praeter codices supra enumeratos consulendi erant et ii, qui occasione oblata singulos locos ex

his epistolis emendare conati sunt et editiones nostra priores, quarum novissimam curavit I. C. G. Boot Batavus², qui et in emendandis et in enarrandis epistolis ad Atticum laudabilem posuit operam. Quid ex his fontibus lucrati simus, singulis locis indicavimus.

Brutinarum epistolarum libri primi et Pseudociceronis ad Octavianum epistolae fons duplex est, et codex Mediceus (M) et is, e quo exscriptae sunt lectiones margini editionis Cratandrinae appositae (C), qui codex prorsus easdem epistolas, quas Mediceus, continuisse videtur. Brutinarum autem epistolarum liber secundus, multo etiam minus quam primus Cicerone dignus, ex sola Cratandri editione ductus est.

Restat ut ingrato officio fungar errores aliquot in proxime superiore volumine commissos corrigendi, gratiore novas quasdam emendationes addendi. In epistola enim ad famil. VII, 3, 4. inter verba *rei publicae et tamquam exciderunt illa: tamquam in patria ut essem, si nulla*, quae suo loco inseras velim. Ibidem nuper Alfr. Fleckeisen (in annal. philol. vol. 93. p. 628.) versus proverbialem

² M. Tullii Ciceronis epistolarum ad Atticum libri XVI. Recensuit et adnotatione illustravit I. C. G. Boot. Amstelodami MDCCCLXV.

sic restituit: *ubi non sis qui fueris, non est cur velis ibi vivere.* — VIII, 1, 4. legendum esse *non sum commotus hoc mendacio, sed si qua p.* docuit E. v. Leutsch Philol. XXV. p. 470. — VIII, 8, 10. nunc video scribendum fuisse *si mihi non dedisset feras (vel pantheras), quae cet.* — VIII, 16, 2. scribendum est *nunc te contra victorem Caesarem facere.* — XII, 18, 2. lege *Laberii et Publilii poëmata* coll. adn. crit.

ad ep. ad Att. XIV, 2, 1. — XII, 26, 1. scribe *Cn. Saturninum.* — XV, 4, 10. mallet scripsissem *septimo et quinquagesimo* coll. ep. ad Att. V, 20, 1. Cf. Philol. XXI. p. 537. n. 3., ubi typosetae errore *et ante nonagesimo* omissum est. — ad Q. fr. II, 1, 2. contra *Mediceum* praenomen C. etiam *Cassio* apponendum erat.

Scr. Turici a. d. VIII. Kal. Septembres a. MDCCCLXVII.

ADNOTATIO CRITICA.

M. TULLII CICERONIS EPISTULARUM AD ATTICUM LIBER PRIMUS.

M. TULLII CICERONIS EPISTULARUM AD ATTICUM LIBRI XVI. INCIPIUNT M.

Ep. 1. *CICERO ATTICO SAL.* om. M¹. || §. 1. *sine fuce ac* om. M¹. — *opinio est*] *opinio se* (archetypon habuisse videtur *opiniost*) M. — *præpropera*] *propera* M¹, *perpropera* M². — *quidam* CM: *quidem alii*. — *perbrescit* M¹. — *tempore*] *tem* M¹. — *putent*. *Aquilium non*] *potentia qui illum non* M. — *arbitrabamur* M. — *qui denegavit Ernestius: qui denegant* M, *qui et negavit* Z^b, *qui denegat alii*. — *iuravit*] *curavit* M. — *reginum* M (*regnum* margo). — *lucere* CM: *liquere* Victorius, *licere alii*. — *Auli filio Goveanus: Aufidio* M. Cf. ep. 18, 5. 20, 5. II, 3, 1. || 2. *iis*] *his* M. — *Caesar* corr. ex *Caesari* M. — *qui sic inopes et ab amicis* om. M¹. — *et ab existimatione* Lambinus: *et existimatione* Mk. — *uideantur* M. — *ΑΑΡΝΑΤΟΗ* M (*ἀδύνατοι* margo). — *Curium*] *curum* M (*turium* margo), *torium* Z^b. — *preter mei ne minime* M¹. — *iis*] *his* M. — *candidatum* M. — *ore uidebatur* M¹. — *que cum erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri* (*nuntiteri* margo) *consuli acciderim* M: *quae tum erit absoluta sane facile eum libenter nunciteri concili* (teste Lambino, *mun ceteri consili* teste Bosio) *acciderunt* Z, *quae cum erit absoluta, sane facile eum libenter municipes ceteri consulem acceperint*

Corradus, quae tum erit absoluta. sane facile eum libenter nunc Caesari consulem addiderim Manutius, *quae tum erit absoluta sane facile. eum libenter municipia consulem accipient* Kayser. — *mea* corr. ex *mei* M. — *atque*] *ad que* M¹. || 3. *cum*] *ecino* M (*cum* margo). — *fratre*] *eras re* M¹. — *Satyro - Satyrum - - Satyrus - - Satyri* CM: *Satrio - - Satrium - - Satrius - - Satrii* k. — *iis*] *his* M. — *mancipio* om. M¹ (*mancupio* margo). — *L. nos: om.* Mk. — *et is*] *eius* M. — *de magistro. nunc cognosce rem* Madvig (ap. Wesenb. p. 69. n.): *de magistro nunc cognoscere* M. — *ueniret* M (*ventitet* margo). || 4. *Domiti* M. — *nunc*] *vinci* M (*nunc* margo). — *humanitate* corr. ex *humanitati* M. — *ne contra* om. M. — *amici*] *animum* M (*anicis* margo). — *eius*] *ei uis* M (*eiuis* margo). || 5. *simus* (non *sumus*) etiam M. — *eius ἀνάθημα* Schütz in commentario (coll. ep. 4, 3): *eiut anaθμα* (superscr. *hermathena*) M, *eliu onaoθma* C, *ἑλιον ἀνάθημα* Cratander.

Ep. 2. Hanc epistolam praecedenti continuat M. || §. 1. *L. Iulio Cesare - - salva Terentia* secundae epistolae initium esse vidit Malaspina: primae epistolae clausulam esse voluerat Victorius. — *te tam*] *te etiam* M, *te et tam* Klotz in Prooemio, *te iam* Boot sublato deinde signo interrogationis. — *detractationibus* M (*a terationibus* margo). — *antea* corr. ex *ante* M. — *uolumus* M: *volumus* k. || 2. *mense* M: *ineunte* k.

Ep. 3. Hanc epistolam cum praecedente iungit M (*Epistola add. margo*). || §. 1. *l. fauseiun* M. || 2. *missis? nam k.* — *nondum* Pluygers (coll. ep. 4, 3.): *non* Mk. || 3. *quibus] cuius* Pluygers. — *audisse te] audisset* M¹. — *Sallustium* M: *Salustium* k. — *in se* M: *At in se* cum Bosio k. — *nec tibi] tibi nec* M, sed addita sunt signa transponendi. — *nec sibi* Graevius: om. M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 819.

Ep. 4. §. 1. *tunc* M (*nunc margo*). — *censeo* Lambinus: *sentio* M. — *quincti* M. — *Acutilianam] ac opilianam* M¹, *ac upilianam* M². Cf. ep. 5, 4. — *scriberem me admonuit* M, sed media vox deleta est. — *utile* M²: *talem* M¹. — *eam* Hervagius: *iam* Mk. || 2. *populi de uoluntate de* (priori de deleto) M. || 3. *est ornamentum* Wesenberg (p. 18.): *et ornamentum* M. — *insigne* (quod habet Z solo Bosio teste) om. M, ego seclusi: *uncos* om. k. — *misisti nondum in Formiano* M¹. — *Caietanum* Pluygers et C. F. W. Müller: *Caietam* Mk. — *me* Lambinus: om. M.

Ep. 5. §. 1. *ornatissimumque* (itaque margo) M. || 2. *fuerit] fuerat* M. — *Quinti] que* M¹, *Q.* M². — *placarem fratrem* M¹. || 3. *intermissione* Bembs: *missione* M. Cf. ep. ad famil. VII, 13, 1. — *qui in] quin* M¹. — *proficiscerentur* M (sed littera *n* punctis notata) k. || 4. *ut ex contentione* M. — *nihil] non nihil* Pluygers Mnemos. XI. p. 288. — *qui in] quin* M¹. — *duxi* M: *duxissem* cum Malaspina k. — *interesset ora me* M¹. (Correctum est ita, ut verbi *interesset*, quod est in versus fine, expungeretur littera *r*, mutaretur *ora* in *a*, adderetur *offensior* in margine.) — *teneo* Orellius: om. M. — *neque neglexit, sed est m. q. m. affectus* C. — *contendendum* CM: *contemnendum* et *concedendum* alii. — *voluntate me* Lambinus: *voluntatem* Z¹, *voluntate*

Mk. || 6. *laboraretur quomodo* C. — *usucepisse* M (*usucapi posse margo*). || 7. *conueniri* M. — *molestiis sed et laboribus* M¹. — *conquiescemus.* M¹. || 8. Q. Lambinus: *quo* M. — *Terrentia* M, et sic saepissime duplicem litteram pro simplici, simplicem pro duplici (*Varo, naro*) exhibet. — *ascribit* M¹: *scribit* M².

Ep. 6. §. 1. *M. Fonteius Ursinus: M. Fontius* M, *M. Fontinus* Z^b. || 2. *Arpinatibus praediis* CM: *Arpinati praedio* alii. — *chresiomathe* M. — *D.] d.* M¹, *cl.* M². — *pater a nobis* Orellius: *pater nobis* Mk. — *discessit* Madvig: *decessit* Mk. Cf. Wesenberg p. 93. — *gymnasio dereperire* M.

Ep. 7. Hanc epistolam cum superiore coniungit M; verbis *Apud matrem* cet. novam epistolam primus inchoavit Bosius. — *cura est* M¹. — *L.] cl.* M. — *XXCD] XX.C.* — *emisse te et nos: emisse et* Mk. — *positam habemus* M (*habeamus margo*).

Ep. 8. §. 1. *recusarit* Malaspina: *recusarat* M, *recusaret* de Ernestii coniectura k. — *satisdare* Corradus: *satis dari* M. — *decidisse] decepisses* M¹, *decipisses* M². — *aestimes] extimes* M. || 2. *pentelici cum* M²: *pentelicum* M¹. — *gymnasi* M. — *uidebantur* M¹. — *quo] quod* M¹. || 3. *deliculae* CM: *deliciae* alii. — *mihi] mi* Mk.

Ep. 9. §. 1. *afferruntur* M. — *itaque* M (*itaque margo*). || 2. *dubitaris* CM ('vel dubites' margo). — *voluntatis* M. — *gymnasiode* M. — *navis* M²: *avis* M¹. — *diligenter cures* M: *cures diligenter* k. — *Thyillus* nos: *chiyillus* M (*thyullus margo*), *Chilius* k. Cf. ep. 12, 2, 16, 15.

Ep. 10. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *romam* M. — *iturum* Z: *missurum* M, *missuram* Victorius. — *eum* del. Ernestius: *uncos* om. k. — *tam] iam* M. — *scribere* M (*scribere margo*). ||

2. uoluptatem M. || 3. *Hermeraclos* CM: 'Ἡμερώτας alii. — οἰξεῖον] OIHEION M (ὠνεῖον venale margo). — *typos*] *lypos* M. || 4. *quam in sacrum amatorem* M (*quamvis acrem amatorem* margo). || 6. *tibi permisisse* (om. *me*) M¹. — *accersi a me sed prohiberi* C: *arcessam sed prohibebo* M, quod praetulerunt, mutato verbo intellegam in intellego, Fr. Hofmann et Kayser. — *agendum est* Manutius: *agendum esset* MZ¹. — *me autem*] *sin autem* M (*me* margo). — *sponsorem appellat* M¹: *sponsorem non appellat* M², *sponsorem me appellat* Klotz. Cf. ep. 8, 3.

Ep. 11. §. 1. *commotus, et accedebat* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 529): *commotus*. *Eo accedebat* Mk. — *Sallustius* M: *Salustius* k. — *veterere* M¹: *veteri* M². — *iactat* M¹: *iactet* M². — *suum* M: *tuum* Hervagius, quod probaverunt multi. 'Sed illud suum arbitrium est, quod is semper crepat, ut ep. 1, 1. *illud suum regnum iudiciale*.' OR. — *nostra allegatio* Malaspina: *nostra legatio* M¹, *nostra legatio* M². — *ac* (non *at*) etiam M. — *significarim* Matthiae: *significarem* M. — *idem*] *eidem* M. — *affirmator* ed. Ascensiana: *affirmator* M. || 2. *me iam*] *te iam* me Lambinus. — *omnibus in equitatibus* M. || 3. *quam me illius* Orellius. — *meorum* M (*me eorum* margo).

Ep. 12. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *teucris* M: Τεῦκρίς k. — *ad Terentiam* Victorius: *ad te rem* M. — *postea* C: *post eam* M. — *Axiium Selicium* CM: *Anxiium Felicium* alii. — *nummum* M (*nummi* margo): *numum* k. — *lentius* Victorius: *lentulus* M. — *scepsis atque anabole* M. — ΤΑΤΟΜΑΤΟΝ M. — ἡμῶν om. M¹. — *prudromi* M, πρόδρομοι cum Orellio k. — *acturum* M (*actutum* margo). — *praetor*] *preter* M. — *per* (ante *popularem*) om. M¹k. — *maxinum sit* M (*est*

margo). — *mando*] *mandat* CMZ¹. || 2. *hylarem* M¹, *hylarum* M². — *Thyrlusque nos: thyrlusque* M, *Chiliusque* k. Cf. ep. 9, 2. 16, 15. — *Cn.*] *gn.* M. — *Plancium* C: *plaucium* M. || 3. *appi* M. — *cum pro populo* Victorius: *cum sacrificium pro populo* M, *cum sacrificium pro populi* Zb¹. Cf. ep. 13, 3. — *servulae*] *seprule* M¹, *servilie* M² in margine, *Seprullae* CZ^b. || 4. *quod Aldus: quid* Mk. — *me hercule* M²: *in hercule* M¹. — *anagnostes* M: ἀναγνώστης k. — *sosisteus* M. — *si rem -- scribito*] Seneca (ep. 118, 1): 'nec faciam, quod Cicero, vir disertissimus, facere Atticum iubet, ut etiam si rem nullam habebit, quod in buccam venerit, scribat.' Cf. VII, 10. XIV, 7, 2. — *ianuarias* M, sed paenultima littera deleta est. — *Messalla* M: *Messala* k.

Ep. 13. §. 1. *anchora soluta* CM: *ancoris solutis* alii, *ancora sublata* Lambinus. — *omnes, ut rhetorum pueri* (ῥητόρων παῖδες ten Brink Philol. VII. p. 589.) *loquuntur* Madvig (Philol. II. p. 142.): *omnes rhetorum pure loquuntur* M et (cum obelo ante v. *rhetorum*) k. — *sparsae sale* (media voce puncto notata) M. — *rescribendum* M: *scribendum* k. — *pellectione* Malaspina: *pellectionem* M. — *non **, ut nos: *non ut* M, *non est notum, ut alii, non perinde est, ut* Orellius, *non est, ut* k. — *caesis* M²: *cessis* M¹, *cesse* margo. — *victimis*] *uictum eis* M¹. — *sceronem* M (*sicyonem* margo). — *oppugnandam* Lambinus; sed vid. Wesenb. p. 35. n. 2. || 2. *praepositumque* CM: *propositumque* alii. — *retinendam* contra om. M¹. — *pene* om. M¹. — *non nimis*] *nominis* M. — *tantum*] *tamen* M. — *cum* M¹: *in* M². — *a* in M ab ead. m. superscr. est. — *nihil speres mali* M: *nihil* [metuas] *mali* k. — *non uilet* M (*audet* margo). — *qui nunc* CM² (in marg.): *quinymo* M¹. — *intersedissent* M (*dissident* margo). ||

3. *ad virgines atque ad pontifices* M: *ad [virgines atque] pontifices* k. (*ad virgines atque* recte om. codd. ali-quot.) — *delatam* Ernestius. — *Clodii claudi* M. — *et fert] et fecit* M¹, *et effecit* M², sed *syll. ef* erasa est. — *clodi* M. — *mouentur* M¹. — *litur-gei* M¹, *licurgeti* M². — *neglecta] in-iecta* M. — *sit* MZ¹: *sint* alii. Cf. Wesenb. p. 75. || 4. *nichil ENTOIC-PIONITIKOIC* *illustre nichil honestum* (sed *illustre* deletum est) M, *nihil én τοῖς πολιτικοῖς illustre, nichil honestum* Z^{bl}. (*nihil simplex; én τοῖς πολιτικοῖς nichil honestum* Vahlen Mus. Rhen. XIII. p. 297.) || 5. *valde mihi* om. M¹. — *multo mihi] multo mi* Mk. — *nullam* M *In illam* margo). — *philorhetora* M: *γλορήτορα* k. || 6. *novi] non* M¹. — *quid ad* M¹, sed *id* additum videtur ab ead. m. — *ad facultatem dignitatem* M¹. — *teu-eris* M: *Τεῦχοῖς* k.

Ep. 14. Inscriptionem om. M. || §. 1. *tamen ita distinebar* Ascensius. — *erigebat tum* M. — *levisimus* om. M¹. — *fusius* M. — *producit* MZ^b: *produxit* k. — *nondinarum* M. — *placeret nec (ne ei margo)* M. — *ei-dem . p. r. uteretur* M¹, *idem . pr. ute-rietur* M². || 2. *μὰλ' ἀριστοκρατικῶς]* *in ΑΛΑΠΙΚΤΟΚΑΤΡΙΚΩΣ* M. — *maximi* ed. Iensoniana: *maxime* M, *maximam* alii. — *TENIKΩΣ* M. — *ab se] abs te* M. — *de istis* M: *demp-tis* C, *de nostris* cum Manutio k. || 3. [*ex]cepisse* Kayser. — *suspiciaren-tur* Lambinus: *hi suspiciarentur* M. — *quem ego] quem in aristocratia* ego ed. Iensoniana. (**in aristocratia* huc aliunde assutum videtur. nam in cod. ve. [et in MZ] non erat' C; orta sunt ex corrupta lectione codi-cis Medicei verborum *μὰλ' ἀριστο-κρατικῶς* §. 2.) — *proximus pompeio* M: *Proxime Pompeium* Z^{bl}k. Dio-medes (p. 405. P. 410, 7. K.): 'prope, *prope me est*, ut dicit Cicero in Pi-sonem dixit. item *proximus Pom-*

peium sedebam. sed et dativo casui idem Cicero dixit ad Atticum.' quem locum sic emendat Keil: 'prope, *prope me*, ut dicit Cicero. sed et dativo casu idem Cicero dixit ad Atticum *proximus Pompeio sedebam.*' — *uerum* M (*utrum margo*). — *meis] in eis* M¹. || 4. *tecte* (superser. 'vel tecto') M. — *di] dei* M. — *ἐνεπερ-περευσάμην* Malaspina: *ΕΝΕΠΕΡ-ΠΕΡΕΙCΑΜΗΝ* M. — *si καρποί, si ἐνθυμήματα, si κατασκευαί* M: *ἢ καρποί ἢ ἐνθυμήματα ἢ κατασκευαί* Z^{bl}, *ἢ καρπαὶ ἢ ἐνθυμήματα ἢ κατα-σκευαί* cum Bosio k. — *de interm-ortuis* Lambinus: *de immortuis* M (*dein mortuis* margo). — *vilitate] utilitate* M. — *iam* om. M¹. — *istinc* M: *istim* cum Bosio k. || 5. *catillina* (ultimae litterae superser. e) M. — *idem] ei-dem* M. — *nulla* CM: *nulli* alii. — *uti rogans* (littera n punctis notata) M. — *commulticium Pisoni* M (*con-uitium* margo), *commulcium Pisoni* Z¹. — *est commultium* M. — *auoni* M¹, *fauoni* M². — *optimatum* corr. ex *optimatum* M. — *sigillatim* (non *sigillatim*) etiam M. — *accedente* M. — *CCCC^{ti}* M. — *facta res est* Kay-ser. — *fusius* M. — *tr. tum* Manu-tius: *tertium* MZ^b. — *lucullium* (litt. i puncto notata) M. || 6. *alter] aliter* M¹, *autem* M². — *uno vitio minus* M¹: *uno minus vitio* M². — *coeperit] ce-perat* M. — *fecit* M: *facit* cum Bosio k. — *in magistratibus neminem. prae-ter Fufium bonis* quidam apud Lam-binum. — *fusium* M. — *quid queris nunc* M. || 7. *arguit e lanie disci* M. — *uendicat* M¹, *uindicat* M². — *video hominem valde petiturire* Turnebus: *uidero hominem ualde petitur ire* M. (*valde petiturire* Z¹.)

Ep. 15. Quinto] Q. M. — *curaque et effice* ed. Iensoniana: *curaque ef-fice* M. || 2. *in ea] mea* M¹. — *brun-dusio* M. — *aveo* M: *habeo* Z¹.

Ep. 16. Atico M, et sic saepis-sime. || §. 1. *respondebo* CM: *ego*

respondebo alii. — *dei immortales* M. || 2. *fusius* M. — *pugnauitque* M¹. — *notum*] *nouum* M¹. — *in infamia relinqui ac sordibus* CM²: *infamia relinqui a sordibus* M¹. — *quam firmo* M¹. — *ingulatum*] *Litteras atum* ex correctione habet M. || 3. *a me iam* Madvig: *a me tamen* Mk, *a me autem* Lambinus. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *homines quis summos* M (*nequissimos* margo). — *aerati*] *aerari* (ut sit genetiuis substantiui *aerarium*) Meutzner. — *quam* om. M¹. — *aerari* M. — *reiectione effugare* M. — *poterat* M¹. — *merentis* M. || 4. *postulationibus* CM: *petitionibus alii.* — *impetrabat* Lambinus: *impetrarat* M. Cf. Wesenb. p. 29. — *te de acclamatione* Nipperdey in Annal. Berol. 1846. II. p. 254. — *clodi* M. — *aduocatorem* M. — *iurarent* M¹. — *circumferentur* M. || 5. *iis*] *his* M. — *et una*] *e cuna* M¹. — *praesidio*] *prescio* M. — *ECITE* M, *Εοπετε* k. — *ΗΡΝΜΟΙΜΟΡΣΑΙΟΠΠΩC ΑΗΠΡΑΤΟηΠΕΠΤΠΕCΕ* (sexti vocabuli tertiae litterae superscr. est ω, in ultima voce tertiae litterae superscr. est M, littera T expuncta) M. — *caluum* Kayser. — Seneca epist. 97, 4: 'Cicero epistularum ad Atticum liber I. *Accersivit ad se -- cumulo fuerunt.*' — *nonnullas* M¹. — XXV. CM: XX. alii. — XXXI.] XXXII. Rinkes Mnemos. X. p. 214. — *Malim commouit.* — *quid vos, inquit, praesidium a nobis petebatis? an ne nummi vobis eriperentur?* Seneca ep. 97, 6. — *praesidium a nobis* Z^b et Seneca: *presidium uobis* M¹, *presidium nobis* M². — *timebatis* om. Seneca, del. Cobet (Mnemos. II. p. 422. et VIII. p. 454.): *uncos* om. k. || 6. *nisi quis* M: *nisi qui* k. — *delere et quod* M²: *deleret quod* M¹. — *sciant id talnam et plautum et spongiam* M, *sciant, id Talnam, Plautum et Spongiam* C. || 7. *plane*] *plena* M¹. — *inusserat*] *inuse-*

rat C, *inusserat* M², *innupserat* M¹. || 8. *Eidem ego* (sed *Ei* ex correctione) M. — *in ea*] *mea* M. — *aliis legi*] 'aut est *aliis* recitari (cf. XVI, 13.) aut scrib. *ab aliis.*' Madvig ad Cic. de finib. p. 27. — *eidem inquam* M. — *huius modi* M: *eius modi* k. — *neque* (ante *venustatem*) om. M¹. || 9. *concliderent* (non *concliderint*) etiam M. — *ne aut ignorando stultissimi aut metuendo ignavissimi* e codicibus Memmianis Lambinus: *ne aut ignorando stultissimi* M, *ne* [aut *metuendo ignavissimi*] aut *ignorando stultissimum* cum Bosio k. || 10. *falsum; sed tamen quid huic?* 'Simile est Firnhaber (Philol. V. p. 365): *falsum. sed tamen quid huic simile est* M, 'Falsum, sed tamen quid hoc? *Simile est cum* Bosio k (*hoc* habet C), *falsum; sed tam id quidem huic simile est* Schütz. — *quid, inquit*] *quidni quid* M¹. — *marinas* MZ: *Marianas* k. — *ferremus* M. — *appellas cum* M¹ (*inquam* add. M² in margine). — *putes quam* M, *non potes, inquam* Schütz. — *mihivero -- iudices crediderunt* om. M¹. — *mihic* CM: *imo* alii. — XXV. CM: XX. alii. — *nummos acceperunt, ante tibi* Kayser. || 11. *nunc, quam*] *nunquam* M¹. — *cum* (*quom*) Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 518.): om. Mk. — *hirudo*] *trudo* M. — *aerari* M. — *sumus*] *simus* M¹. — *usque eo ut nostri isti* M² (in margine): *usque isti nostri* M¹. — *commissatores* M. — *iuuenes*] *tuens* M. — CN. M: *Cnaeum* k. — *et ludet si gladiatoribus* M¹, *et ludis gladiatoribus* M². || 12. *expectatio in comitorum* M, *expectatio ingens comitorum* cum Goveano k. — *quae omnibus* Corradus: *qua omnibus* M. — *in quae modo -- ascendere* del. Geelius (in comm. ad Dion. Chrysost. p. 446) et C.G. Cobet (Mnemos. VIII. p. 454): *uncos* om. k. — *deterioris* M: *Deterionis* k, *Doterionis* Bosius. — *facta sunt putantur* M, *sed sunt* deletum est. — *cuius domi*

Manutius: cuiusmodi Mk. — *habitant* CM: *haberent* k. — *aduersus renu* M (*rem p. margo*), *eum aduersus remp. facere videri* Lambinus. || 13. *insimul cum lege alia* M¹, *insimulatus lege alia* Fr. Hofmann. — *fusia* M. — *ut | aut* M¹. — *in ad . VI. K.* M²: *madii* K. M¹. — *in tribu* M. — *tribubus* M: *tribulibus* C. — *pro una re* M (*pronuntiare margo*). — *fabam mimum* Z¹: *fabam minimum* (expuncta syll. *ni*) M, *fabam nonnum* ed. Romana, *Famam mimum* cum Orellio (qui contulit Senecae Lud. 9, 3.) k, *fabulam mimam* Landsberg (Philol. IX. p. 375.), *fabae hilum* Fr. Hofmann. Cf. Buecheler ad Senecae locum in Fleckeisenii Annal. vol. 89. p. 164. — *φιλοσοφτειον* M. — *non flocci facteon* CZ¹: *none locifacteon* M, *non flocci εὐτείον* Turnebus. || 15. *epigramatis* M. — *quae* qui M¹. — *Thyllus* nos: *Thyllus* C, *chlyllus* M ('vel *thlilyus*' margo), *Chyllus* k. Cf. ep. 9, 2. 12, 2. — *et Archias nihil de me scripserit* om. M¹. — *Lucullis* Bosius: *Lucullus* M. — *poëma*] *poetam* M¹. || 16. *Mallio* M: *Manlio* k. — *idoneum* del. I. C. G. Boot. — *quo Ursinus: quoi* M. — *valde te* Aldus: *uale te* MZ^b. || 17. *uno*] *una* M¹. — *in loco*] *inlo* M.

Ep. 17. §. 1. *iam ante*] *tam ante* M. — *incommodi* M¹. — *sauciumque eius* M¹ (*esse* m. 2. pronomini superser. est), *sauciumque* [esse] eius k. — *mederi concuperem* M¹. — *declarant*] *deklarant* Mk. || 2. *dyrachii* M. — *accidisset* M ('al. *audisset*' margo, sed haec verba postea deleta sunt). — *ad disputationem* M (*ac disputatione* margo). — *conspetu* (prima syllaba in rasura) M: *aspectu* Victorius. — *quam ut officium* M¹. — *necessitudo ut amor* M. || 3. *que* M (*atque* margo). — *huius* CM: *huiusmodi* alii. — *dum defendo* Lambinus. || 4. *uis*] *his* M. — *thessalonicam* M. — *aput* M¹. — *ecquid* Ma-

nutius: et quid M. — *bonitatis* Aldus Nepos: *bonitati* M. — *oro* CM: *rogo* alii. || 5. *provincialium*] *provinciarum* M. — *ingenuitas* CZ¹: *integritas* M (*ingenuitas* margo). — *amore* (*more* M¹) del. Ernestius: *uncos* om. k. — *discessu* M¹. || 6. *solicitudines* M. — *quin*] *qui* M. — *publica* M: *publicane* Z^bk. — *in* (*ante ipsis*) om. M. — *non publicae* om. M. || 7. *nunc*] *non nunc* M, sed prior vox deleta est. — *incommoditate* CM: *incommodatione* alii. — *aliquando* M: *aliquanto* ante C. — *discidio* M²: *dissidio* M¹. || 8. *iudicandum*] *rem iudicandam* Cobet coll. II, 1, 8. Verr. lib. II, 78. — *pecuniam* om. MZ. — *uisus sum* M²: *uisum* M¹. || 9. *Asiam* cod. Antonianus Malaespinæ: *Asiani* Mk. — *conduxerant* Bosius: *conduxerunt* M. — *cupiditate damnatos prolapsos* M, sed media vox deleta est. — *temeritatis; sed summum* Kayser. — *liberalissimo* C: *libentissimo* M (*liberatissimo* margo, sed postea deletum). — *quin* Bosius: *qui* M. || 10. *tam infirma* Pius: *tapnen firma* M. — *capescende* M. || 11. *Luceium* M: *Luceium* k. — *consulatam* del. Cobet (Mnemos. VIII. p. 454): *uncos* om. k. — *quid ante multa* del. M². — *sed si in aliud tempus expectare* Corradus: *sed in aliud tempus expectare* M, *sed in aliud tempus. Te si expectari* cum Manutio (C quoque sic exhibere affirmans Orellius mire erravit) k. — *uelis* CM: *velim* alii. — *cures*] 'al. *cura*' margo ed. Lamb. a. 1584. — *moleste* ed. Iensoniana: *modeste* CM. Cf. Maur. Seyffert in 'Zeitschr. f. d. Gymnasialw.' XV. p. 69.

Ep. 18. *Athico* M (et sic saepissime). || §. 1. *hominem meum* M¹. — *ego ex animo loquar* H. A. Koch: *ego etiam* (et cum arcu in rasura; ante sequentem litteram *l* fuerat *o*) *loquar* M, *ego colloquar* alii, *ego quum loquar* Orellio auctore k. — *aman-*

tissimus mei; non homo, sed litus Malaspina, amantissimus. me tellus! non homo, sed litus de la Boissière de Chamford, *amantissimus mei, et illius nunc domus est litus* Schütz. Obelum om. k. — *mera] mea* CM. — *curam ut angorem* M¹. — *consilio tuo leuasti tuo* M, sed tuo priore loco deletum est. — *omnium eorum* M¹. — *forum] eorum* Z¹. — *reperire ex - - est et talis* (ep. 19, 11.) om. M. In eius margine adnotatum est: 'Hic deficit complementum et alia magna epistola. Quære ad signum Φ .' Cf. Fr. Hofmann 'der kritische Apparat zu Ciceros Briefen an Atticus' p. 55. — *arcessimus* C: *accer-simus* alii. — *multa sunt enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi* Z: *multa enim, quae me sollicitant anguntque, mihi* alii. || 2. *neque eos huic* Ursinus. — *atqui nos: atque* k. — *ipsa medicina efficit* libri: *ipsa me deficit* Victorius, *ipsa medicinam efficit* k, *ipsa medicinam effugit* Bosius. 'Videtur requiri haec fere sententia: *quamquam animus est praesens et voluntas etiam, tamen eam (rem publicam) iam ipsa medicina deficit.*' OR. — *fabula Clodiana* I. F. Gronovius. — *spe corrigendae et sanandae c.* Lambinus (a. 1566.): *spero non corrigendae, sed sanandae c.* Z¹ (*spere corrigendae* Z^b), *animo corrigendae et sanandae c.* Victorius, *spe rei publicae corrigendae et sanandae c.* cum Bosio k. || 3. *suspíritu* Z^b (*sispíritu* Z¹): *suspíratu* Bosius, *suspírio* alii. — *nunc [ille] annus* Schütz: *uncos* om. k. — *Iuventutis* Lambinus: *iuventutis* libri. — *initia-vit* C: *uitiauit* alii. || 5. *quod habet di-cis causa.* Lambinus: *quod habet di-cis causam* Z¹. — *Auli autem filius] autumat filius* C. || 6. *togulam* C: *te-gulam* alii. || 8. *scripsimus tanta, etiam* Wesenberg (p. 7 sq. n.): *scri-psimus, tanta etiam* priores. — *per-venire* libri: *perfrui* cum Bosio k.

Ep. 19. Hanc epistolam cum co-dice Poggiano (P) Bibl. Medic. Plut. XLIX. n. XXIV. contulit Th. Mommsen. || 1. *vellem* Ernestius: *velim* libri. — *quam tu* Manutius: *quod tu* libri. Cf. Maur. Seyffert ad Cic. Tusc. disp. p. 72. — *soles, fa-cile te* Manutius. — *in scribendo* Mu-retus: *in scripto* libri. — *a me volo nos: a me solo* libri, *a me* k. — *sine argumento* pr. P: *sino absque argu-mento* corr. Pk. — *pervenire* C: *eve-nire* P, *venire* alii. — *ut aequum est civi* C. F. W. Müller (Progr. Lands-berg. a. 1865. p. 6): *ut aequum est, civi* k. || 2. *Gallici versantur metus* P: *Gallici belli versatur metus* cum Cra-tandro k. — *pueri in alam (puer ma-lam* Z¹, *puermale* Z^b) *pugnarunt et sine* P: *Sequani male pugnarunt, et Helvetii sine* cum Cratandro k (sed cum Bosio *permale*), *Helvetii palam pugnarunt et sine* Th. Mommsen. — *dilectus* Lambinus: *delectus* P. — *coniungerent* C: *iungerent* P. — *Clod-iani* Car. Sigonius: *Clodiae* PZ. — *innascentur* P: *nascantur* k. || 4. *li-berabam] liberarem* P, *liberaram* alii. — *Arretinos* Ant. Augustinus: *Ar-teminos* P. — *et Pompeio] Pompeio* (om. et) P, *Pompeioque* alii. — *ex-hauriri] exhausti* P. — *nihili ita* We-senberg (ad Tusc. disp. III, 18.): *nil ita* C, *ita nihil* Pk, *ita nihili* Gruterus. — *quid emerit* C: *qui-dem erit* pr. P, *quid est erit* corr. P, *quid erit* alii. || 5. *haec sunt, ut opinor, in republica* del. Schütz verbis *ut opinor* insertis post illa *haec sunt, quae leguntur ab initio huius paragraphi.* || 6. *piscina-rios] Macrobius Saturn. III, 15, 6. (II, 11): 'Romani illi nobilissimi principes, Lucullus, Philippus et Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat.'* || 7. *huius* Manutius: *suis* libri. — *nostrum et in* Lambinus. || 8. *nihil enim denique* P. — *malevolorum* CP: *malorum* alii. — *ita tamen*

his Lambinus: *ita tamen si eis* Z¹, *ita tametsi eis* P, *ita tamen, etsi eis* Fr. Hofmann. — *Epicharmus* del. Manutius. — ταῦτα τῶν φρενῶν Dio Chrysostomus: ταῦτα τῶν φρενῶν CP. || 9. ad scribendum] ascribendum C. — sine causa] ‘An S. C. (senatus consulto dat.)?’ Or. — tu tuis (om. si) P et alii. || 10. solveca ed. Romana: soleta P, obsoleta alii, σόλοικα k. — dispersisse PZ¹: aspersione alii. — αἰνήσει C: αἰνήσειε alii. — potius si laudetur P et alii. || 11. mihi per libri: multum per k. — nobis] uobis C. — nunciarant M¹, nunciarunt M².

Ep. 20. §. 1. e om. M. — *Maias*] *Maii* M. — *iudicium*] *iudici iudicium meum* M, sed *iudici et meum* expuncta sunt. — *nobis atque* del. Schütz. — *mediocris sed ingenii* M. — *officiose, humaniter* ed. Iensoniana: *officiose et humaniter* M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 571. || 2. praesidia] *praesidium* Z^b. — *ciuium improborum impetus in me reprimi* C: *cum improborum impetus in me reprimi* M, *cum improborum impetus in me reprimerem alii, tum improborum impetus in me reprimi* cum ed. Iensoniana k. — *et a me -- tanti existimassem* om. M¹. — *existimassem* M: *aestimasset* k. — *sed a me* M¹: *sed tamen a me* M²k. || 3. Σπάρταν] *SPATAN* (superscr. *Spartam i. e. provinciam*, in margine *σπάρταν*) M. — *optimatem*] *ocii mortem* M¹, *optimatum* M² (‘vel *optumatem*’ margo), *optimatum* alii. — *Rhinton*] *phinton* M¹, *phynthon* M². — εἰσι, τοῖς Lambinus: εἰσιν οἰς M. — *piscinariū*] Vide ad ep. 19, 6. || 4. Sicyonis M. — *iam*] *idem* M. — *malevolentiam* M¹. || 5. e Gallia nuntiarī nos: *gallia nuntiarī* M (fuerat quidem *nuntiarī gallia*, sed ab ead. m. signa addita sunt, ut verba transponerentur), *nuntiarī e Gallia* k. || 6. de meis] *Idem iis* M¹. — *perfectum*] *perscriptum* Lambi-

nus. Cf. ep. 19, 10: *Latinum si perfecero, ad te mittam.* || 7. *petus* M (‘i. e. *paetus*’ margo). — *liceret* M¹. — *iis libris nos: his libris* Mk. — *labore* om. M. — *iis studiis* M: *his studiis* k. — *iis rebus*] *his rebus* M. — *agit* M¹: *aget* M². || *M. tullii ciceronis epistularum ad atticum liber primus explicit. Incipit secundus* M.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SECUNDUS.

Ep. 1. *Sal.* om. M¹. || §. 1. *me* om. M. — *iisdem* corr. ead. m. ex *iis* M. — *perferendum* M² (in margine): *perferendum* M¹. — *socratinrothecium* M¹, *ysocratis mirrothecium* M² (*isocrati myrothecium* margo), *Isocrati μρόθῆκιον* k. — *autem* M, sed in marg. rec. m. scriptum est *quam*. || 2. *scripsit* C: *rescripsit* Mk. — *posidonius* M. — *se nostrum* M¹: *se postquam nostrum* M² in margine. — *cum* om. M. — *legere* M¹, *legisset* M². — *deterritum* Lambinus. — *opidis* M. || 3. *oratiunculas -- offerebam.*] Totum hunc locum nothum esse censuerunt Orellius (*Oratt. sel. XV. p. 176 sqq.*) et S. H. Rinkes (*disp. de orat. prima in Catilinam p. XX sqq.*). Cf. etiam Bake Schol. Hypomn. vol. V. p. 3 sq. — *in eis*] *meis* M¹. — *quae* om. M¹. — *enituerat -- abiunxerat* MZ¹: *enituerit -- abiunxerit* alii. — *Demosthenes* del. Manutius: *uncos* om. k. — *refractoriolo* MZ¹: *refractoriolo* codd. Memmiani. — *ut* MZ¹: *ne* alii. — *et* M: *καὶ* k. — ΠΟΛΕΙΤΙΚΜΤΕΡΟC M. — *qua*] *quo* M, *quom* Orellius. — *habui* om. M¹. — *alobroges* M. — *inuocarunt* M: *involgarunt* cum Bosio k, *indicarunt* Manutius. — ΑΗΟCΠΑΜΑΤΙΑ M. — *aut ne* MZ¹: *at ni* alii. || 4. *quod te* codd. Malaespinæ: *quo te* M. — *discribere* Zdel: *scribere* CM (*distrib-*

buere margo) Zk. Cf. Buecheler in Annal. philol. vol. 87. p. 782. — *istim* M¹: *istinc* M². — *exercitarem* M. || 5. *qua de re*] *Quare* CM. — *cum* M¹: *quom* M² in margine. — *tribunatum pl.*] *tr. p. l.* M. — *in Sicilia aedilitatem* M²: *in scicilia hereditatem* M¹, *in Sicilia heraedilitatem* Z^b, *in Sicilia Herae aedilitatem cum Bosio* k. — *se petere* Corradus: *sepe* M. — *dictitasset* M²: *hereditasset* M¹Z^b. — *neque* M¹: *sed neque* M²k. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 819. et God. Kahnt Symbol. crit. p. 12. — *magnope dixisse nobis* M. — *scicilia* M¹. — *Romam a tribus* M, *Romam; at tribus* Lambinus. — *item ante; non esse itum*] *idem non est ante itum* M¹, *idem ante non est itum* M². — *tum*] *cum* M¹. — *cum iri*] *quo miri* M¹, *quom iri* M². — *deberit* Orellius: *debut* Mk. — *quin etiam* M: *qui etiam* k. — *deducere* (in fine versus) *is* (vel *us*) *querit* M. — *novus patronus* Guido Lollius: *novos patronos* M. — *habet* Ernestius: *habeat* Mk. — *ea* priore loco del. Schütz, altero *et* substituit; ego utroque loco seclusi: *uncos* om. k. — *eos in hoc esse* Victorius: *eos esse in hoc esse* M¹, *eos nichil mihi esse* M², *eos mihi esse amicos* cum ed. Iensoniana k. || 6. *prouisum* M² (in margine): *praeuisum* M¹. — *optimati illa* Lambinus. — *deponeret* om. M¹. — *prosit*] *profuit* (vel fortasse *prosint*) M. — *uenti ualde sunt secundi* M²: *ualde sunt uenti secundi* M¹, *sed uenti in versu omisum additum est in margine.* — *num tantum* M²: *non tantum* M¹, *num tandem* cum Schützio k. || 7. *cum equitatus* M²: *quin equitatus* M¹. — *nulli*] *multi* M, *sed ti* est in ratura. — *sint*] *sunt* M. — *alia* Malaspina: *alii* M. — *si perficio* om. M¹. || 8. *in* ante *Platonis* om. M¹. — *fuece*] *face* M. — *senatus equites curiae* Lambinus: *senatus equiti. curiae* M. — *ii* om. M¹. — *seruiamus* M: *ser-*

uiamus k. — *ΑΙΙΙΠΟΥΛΗC* M (*ἄλις σπονδῆς* margo). || 9. *luccei* M, *Luceii* k. — *honeste* S. H. Rinkes: *inhoneste* Mk. — *moleste* Malaspina: *modeste* Mk. — *dixit ita ut* C: *dixit aut* M¹, *dixit ut* M²k. — *Luceius* k. — *cum* M (*quom* margo). || 10. *Quod sic roma te ledunt* M¹ ('*Quod Sicyonatae laedunt.* al. *Quod Sicionii te'* margo). — *attribues* Lambinus: *attribuis* Mk. — *seruillio* M. — *Sed st, ita placuit.* *Laudemus* I. C. G. Boot. — *discessionibus* Manutius: *dissensionibus* M. || 11. *vindicem* om. M¹ (post *ipsum* non ante *ipsum*, inseruit M²). — *corintheo* M. — *ocium* corr. ex *cum* M. — *cum* M²: *quin* M¹. — *quintilei rome* M. — *censu* Z^b: *accensu* M¹, *accessu* M² (*censu* margo). || 12. *omnes* M (*omnis* margo). — *conseruentur*] *Litterae con tribus punctis subscriptis deletae sunt in M.* — *et ad me perferantur* om. M¹. — *toculionibus* Turnebus (et Z¹): *toculionibus* M¹, *toculionibus* vel *tocullonibus* M².

Ep. 2. §. 1. *ei nos συννοοσῆν* Schütz (*cui nos συννοοσῆν* Muretus): *cinos* ΘΕΙΟΙ M¹, *CINOCΘΕΙΟΙ* M². || 2. ΠΕΜΗΝΕΩΝΙΝ *manibus* M (*πεληναίων* margo). — *acervum*] *actercum* M¹. — *et unde* C: *et eo* M¹, *et eodem* M², *et a quo* k. — *plura*] *plurima* M¹. — *procillio* M. — *mihi credes* Z et pars codicum Malaespinæ: *mihi hredes* (cum arcu super litteris *hr* i. e. *heredes*) M, *mihi crede* Lambinus. — *lege hec doceo mirabilis* M: *lege sis haec otio; mirabilis* Schütz, *si leges, hic mirabilis* cum Wesenbergio (p. 117.) k, *si leges haec, dices: mirabilis* Boot. — *eum*] *tum* M¹. — *qui me* M² (in margine): *quin* M¹. — *cois* (cum arcu, i. e. *communis*) M¹, *cominus* M². || 3. *vino*] *Vinio* Pius. — *ecquid*] *hec quid* M. — *utique* CM: *utque alii.* — *ut ualeas* M¹: *ut uideas ualeas* M².

Ep. 3. ΕΠΑΝΤΕΑΙΑ M. — *Auli*

filio Tunstallus: *Afilio* liber Faërne, *hatilio* M, *Katilio* Z^a. *K. Atilio* (i. e. *Caesoni Atilio*) Z^b, *C. Atilio* Lambinus. — *condonatum*] *condemnatum* M¹. — *suspicior* M¹. — *mihī* om. M¹. — *caligae*] *Gallicae* Malasina coll. Gellio XIII, 22, 1. 6. — *et Orellius*: *ut* M. || 2. *Cyrus*] *girus* M. — *aiebat* *idiorum* M, *aiebat* *vi radiorum* Tunstallus. — *διαφασεις* M¹: *αἱ διαφάσεις* M² in margine. — *latis*] *lateis* M. — *ἔστω ὄψις μὲν ἢ ᾧ* C: *ἔστω ὄψις μὲν ᾧ* alii. — *ἢ ᾧ, τὸ δὲ* M² (in margine): *ΗΑΤΩΛΕ* M¹. — *ΑΚΤΕΙΝΕΑΕΛΙΤΑ* M (*ἀκτῖνες δὲ αἱ Γα* margo). — *ἐπιτώσεις* M. || 3. *ac πολιτείαν*] *ΑΠΟΛΕΙΤΕΙΑΝ* M. — *socraticos* *ΕΙΣΕΚΑΤΡΡΟΝ* M. — *aut quiescendum* M²: *ad quiescendum* M¹. — *ire*] *nec* M. — *etiam ad iuuandum* M. — *expectare* CM: *spectare* alii. — *etiam cum*] *et tam cum* M. — *κατακροεις* M (hinc *κατάκροεις*, illinc *καλλιόπης* margo): *κατακλείεις* cum Turnebo k. — *animoque*] *immoque* M¹. — *in eo*] *meo* M. — *ΑΡΙΣΤΟΚΑΡΑΤΙΚΟC* *caliope* M. — *ἀμύνασθαι* M: *ἀμύνεσθαι* k. — *memento* M¹: *mementote* M². — *balneum* M, sed inter litteras *l* et *n* est rasura; *βαλανεῖον* Fr. Ritter (Philol. XX. p. 665), qui temere negavit Ciceronem tetrasyllaba forma usum esse. — *Θεοφραστοι* M. — *φιλοτιμίας* C: *φιλομαθίας* Cratander, *φιλοτείας* M, sed in margine legitur: *φιλολογίας* (superser. *νικι*) vel *φιλοθείας* (superser. *αντι*).

Ep. 4. §. 1. *partem* om. M¹. — *pecuniam* M. — *at* M¹: *ast* M². — *Titinio* C: *ticinio* M. — *quod* M¹: *quos* M². — *nummi potius addantur* Manutius. || 2. *syrpie* M, *Sirpiae* C. — *conditione* CM²: *conditiones* M¹. — *nobis erit ad Ernestius*. — *Quintus*] *quintius* M¹, *quinctius* M². — *Bonae deae*] *bene de te* M¹. — *futurus scit, scierimus* Orellius: *futurus sciens* ('al. *scidus*' marg.) *sit* MZ^b. — *delecta-*

vinus M. — *a me*] *an* M¹. — *desierim* M¹. || 3. *aliquod* om. M¹; *ego seclusi* coll. ep. 6, 1. || 7. *tu censeo* Cratander: *ut censeo* M. — *Veccium* M. — *aextimo* M.

Ep. 5. §. 1. *enim nostri* M. — *ΕΑΕΑΕΓΧΕΙΗΝ* M. — *millibus* M. — *predicant* M¹. — *exspectemus et excipiamus* Kayser. — *deferetur* M¹: 'vel defertur' M². — *etiam hercule*] *et iam hercule* M. || 2. *Fort. narret et quo*. — *et qui* M: *equi* cum Bosio k. — *pareant* M (*parentur* margo). — *vide levitatem* Muretus: *uide* *vitam* Z^a, *uide* *ciuitatem* M, *vide securitatem* cum Bosio k, *vide curiositatem* God. Kahnt (p. 3.) coll. IV, 11, 2. VI, 1, 25. II, 12, 2. — *in animo est: vellem* Victorius: *in animo sic vellem* (de littera *c* non liquet) M, *in animo; ac vellem* Kahnt. || 3. *Cutio* M¹, *Tutio* M² (in margine) Z^b. — *rescribere certius* M. — *num*] *nunc* M. — *fiat, et*] *fre* cum arcu (i. e. *fratre*) M.

Ep. 6. §. 1. *Anti*] *anti* M. — *lacertas captandas* M²: *litteras* (cui deleto substitutum est *lacertas* in margine) *captandas lacertas* (quod deletum est) M¹, *lacertos captandos* Manutius, *captandos lacertos* cum Orellio k. — *erathostenes* ex correctione in rasura M. — *tirrannio* M. — *tam*] *tam* cum arcu i. e. *tamen* M. — *qui etiam* ed. Romana: *quin etiam* M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 320. — *Anti* M. — *duumvirum*] *diu nimirum* M. — *fuisse* M: *me fuisse* cum Bosio k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 527. || 2. *ciuitas* M²: *ciuitates* M¹. — *vivum et saluum velit* Victorius (in Castigationibus): *uiuum est saegium uelit* M¹Z, *vivum esse uelit* M² (in margine). — *πολιτευτεον* et infra *πολιτευεσθαι* M, et sic saepissime *ει* pro *ι* et vice versa. — *Theopompio* Goveanus: *theopompio* M. — *ecquae* Manutius: *et que* M. — *quid etiam* M¹, *quin etiam* M².

Ep. 7. §. 1. *delibabimus* M¹. — *autem a me* Cratander: *autem me* Mk. — *quia abscederam*] *qui absceiram* MZ. — *tibi*] *te* M. || 2. *cum uenies* M (*quom autem venies* margo, sed haec verba deleta sunt). — *litteras, hominem* Manutius: *litteras in hominem* M, *litteras, sane hominem* Kayser. — *eo* om. M. — *amisurus* M. — *resalutare* C: *salutare* Mk. — *me* om. M. — *curiatae*] *curitates* M. || 3. *primum* CM²: om. M¹. — *domi* C: *in domo* Mk. Cf. I, 12, 3. — *opima*] *optima* M. — *Pisaurensi an epuloni* Z: *pisaurensi a* (corr. in *pisaurensia*) *neptiloni* M (*nepoloni* et *nebuloni* margo). — *reseruantur* M¹. — *ieiuna tabellarii legatio* C: *ieiunata bella relegatio* M (*ei una tabellaris legatio* margo). — *quoad potest* Z^b: *quod potest* (cum arcu) M, *quoad potes* alii. — *istos* M: *ipsos* cum Ernestio k. Cf. Hand 'Lehrb. des latein. Stils' ed. alt. p. 195. — *Megabocchus* M²: *megabochus* M¹. — *sanguinaria* M¹. — *accedit uero* M¹. || 4. *iam*] *tam* M. — *viginti* Manutius: *quinque* Mk. Cf. Zumpt comm. epigr. 287. — *quodnam* M. — *putaram* M: *putarem* C. — *cum cogar* M (*quoniam cogar* margo). — *receptis* M (*ereptis* margo). — $\alpha\acute{\alpha}\nu$] *KAN* M, $\alpha\acute{\alpha}\theta$ Stobaeus 59, 12. — $\sigma\acute{\epsilon}\gamma\eta$ $\pi\upsilon\kappa\upsilon\tilde{\eta}\varsigma$ Stobaeus: *CTEΓHC* (omisso adiectivo) M, $\sigma\acute{\epsilon}\gamma\eta$ $\pi\upsilon\kappa\upsilon\tilde{\eta}\varsigma$ k. — $\psi\alpha\kappa\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma$ M et Stobaeus: $\psi\acute{\alpha}\kappa\alpha\lambda\omicron\varsigma$ C, $\psi\epsilon\kappa\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma$ k. || 5. Nonius (p. 214.): 'M. Tullius ad Atticum lib. II. *Castricianum mendum non corrigeris.*' — *Quintus*] *que* M. — *CCICICICIC* codices Malaespinae: *di CCICICIC* M (*CIC CCIC ICIC* margo), [*CIC*] *CCIC ICIC* cum Ernestio k. — *nunc ad Malaspina: non ad* M. (*non ut ad alia est Malaespinae coniectura.*) — *XXX*] *XXX* a M¹, *XXX* at M². — *Αμαλθεία* Orellius: *amaltheia* M, *Amalthea* alii.

Ep. 8. Inscriptionem om. M. ||

§. 1. *Romam* M¹. — *ecquid*] *et quid* M. — *ais* M²: *agis* M¹. — *in ea* M²: *mea* M¹. — *et alio eoque pallidore atramento scriptum est* in M. || 2. *delicatum* Z¹: *delegatum* M¹, *deligatum* M². — *Anti simus* M. — *a IIII*. Manutius (in commentario): *ad IIII*. K. M, *ex a. d. IIII*. Kal. Lambinus.

Ep. 9. §. 1. *Subito cum* M: S. V. B. E. *Quum* cum Mureto k. — *elicerem* om. M. — *addis* M (*abdis* et *audis*, quod deletum est, margo). — *ad eas* M¹. — *bonam in meis* M¹. — *poterimus* corr. ex *poterumus* M. — *esse in invidia* Cratander: *esse invidia* M. — *ab iis*] *ab his* M. — *citius* om. M¹. — *oportuit, culpa* Ernestius (*oportuit* e cod. Longoliano): *potuit*. *Id culpa* M. — *rursus*] *prorsus* Orellius, *conuersus* Vahlen Mus. Rhen. XIII. p. 298sq. — *Caeciliam* Manutius: *aeliam* M¹, *caeliam* M². — *qui p. r. praedia* Ernestius: *qui praedia* M, *quasi praedia* k. — *peccunia* M, et sic plerumque. || 2. *nisi -- uideris*] *si -- uideris* M¹, *si -- non uideris* M². — *redacta* M: *tralata* C. — *quid iam*] *quid etiam* M¹, *quidnam* CM². — *peccauit* (superscr. 'al. peccauit') M. || 3. *Publium* del. I. C. G. Boot: *uncos* om. k. — *cogit, tum* Orellius: *cogitat tantum* M, *cogit πάντα, tum* Bosius, *cogit ἀρτάν, tum* Kays. — *defendere* CM: *offendere* alii. — *ανδραμυνησθαι* M. — *malo*] *malle* M¹, *mole* M². || 4. *ΚΑΙΚΕΡΩΝΟΜΕΙΚΡΟC ΔΙΑΖΕΤΑΙ* M.

Ep. 10. *cum*] *quo* cum arcu (i. e. quom) M. — *uisuri sumus* M. — *paulo antea tribus* M, *paullo ante Tribus* k.

Ep. 11. §. 1. *postea cum in* M¹. — *cum* M¹: *quom* M². — *nisi si quid* M¹: *nisi quid* M². — *praetereunte* MZ: *praecedente* alii. — *diem*] *die* M. || 2. *usque* M²: *iusque* M¹. — *eo*] *Ego* C. — *ἀγαθὴ κοροτρόφος*] *ΑΓΑΘΟΙΡΟΤΡΟΦΟC* (litterae I

superscr. V) M. — οὐτ' ἄρ' ἔγωγε
C: ΟΡΤΑΡΕΙΩΤΗΓΕ M. — cura
et cura M (sed et linea subducta
deletum est) k.

Ep. 12. §. 1. plebeium Z^b: tr. ple-
bium M¹, tr. plebi M². — a se Ore-
lius: om. Mk. — est et ferri n. p.
potest Z^b: esse ferre n. p. potes M. —
emitat M. — Gnaeum nos: Cn. M,
Cnaeum k, item §. 2. — εὐαγγέλια
M. || 2. σὺνζυρημα M. — commodum
Goveanus et Schütz: plane commode
(priori voce deleta) M. Cf. Wesenb.
ad or. p. Sestio p. 25. n. — Antiati
CM²: Antio (non Antia) M¹. — api-
am M. — illico Mk. — tribunatum
tr. M. — ζώσης φωνῆς CM: ζώσης
φωνῆς μεῖζω ἐνέργειαν εἶναι ed.
Cratandrina. — memmiquē M. —
convivii istius ἀσελγοῦς C: conviviis
tuis ACEATOVC (ἀστυάγους margo)
M. — facile om. M¹. || 3. κατ' ὁπώ-
ρην τούξ Bosius: κατ' ὁπώρην τρα-
χύς C, ΚΑΤΩΠΟΡΗΝΤΡΑΧΥC M.
— desederit cod. Helmstadiensis:
decesserit M. — iudicata] liquata
Orellius, iam liquata Kayser. — et]
id M. — civis] quis M¹. — ἀδικαια-
χει M. — obviam venisset CMZ: ob-
venisset alii. — delectata est tuis
litteris Victorius: adfectata est et
tuis literis M. Fort. laetitia ad-
fecta est ex tuis litteris. — tibi om.
M¹.

Ep. 13. §. 1. epistulas scriptam ne-
minem M¹. — Adscito M (at margo). ||
2. silotibo M (siletur margo). — nec
iam M¹: nec etiam M². — qui om.
M¹. — infremitus M. — Magnus et
Divitis del. Boot: uncōs om. k. —
mañias M, item ep. 14, 2. 15, 3. 16,
1. 17, 1.

Ep. 14. §. 1. quantum etiam M. —
fac venias ut ad Udalbinus, fac: ve-
nias ad Ernestius. — cum se] quem se
M. — ΕΗΤΙΡΑΝΗΕΙΘΑΙ M. || 2.
at quam parem Bosius: at quam
partem C, ad quam partem M. —
immo] qmo M. — Catulli M (catuli

margo). — vides M²: vide M¹, vidi
Z^b, video k. — o C. F. W. Müller
(Coniect. Tull. p. 13.): om. Mk. —
hi om. M¹. — satis tibi fiet Kayser.

Ep. 15. §. 1. enim mi videor Ore-
lius. — inveniri Ascensius. || 2. sice
ruet M¹: siueru et C, seruet M² (in
marg.) Z^b, seu ruet cum Bosio k,
sive eruet Kahnt. — sive eriget Cor-
radus: get CZ^b, om. M (in lacuna
sex fere litterarum), seu eriget cum
Bosio k. || 3. usque ad a. d. nos: us-
que ad M, usque a. d. cum Orellio k.
Cf. ep. ad famil. XVI, 9, 1. || 4. pu-
blicanis] publicanos CM.

Ep. 16. §. 1. primo CM¹: primum
M². — sompnum M. — primum CM:
proximum alii. — familiari te] fami-
liaritate M. — egomet C: ego M. —
homines (hominum margo) quinque
millia M. — uetigali M¹, uectigali M².
— vicensimam M¹: vicesimam M²k. ||
2. Gnaeus] Cn. M, Cnaeus k. — ad-
duci] addici M. — hec M: hoc k. —
se leges C. probare Lambinus: si le-
ges C. probare MZ¹, si leges C. pro-
baret alii. — potuerit intercedit M. —
necne, sibi] nec ignes sibi M¹. — quae-
rendum non] Syllabas dum non in
rasura habet M. — voluisse se illi
Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 513.):
voluisse illi Mk. — quid Manutius:
quicquid M. — si] sibi M. — discen-
disset M. — te] se M. || 3. videatur]
videbatur M¹. — et eo et unde (pae-
nultima voce deleta) M. || 4. quod
scribit Cratander: quod scribis CM.
— consilii] consulis M (consili margo).
— rescripseram M¹: perscripseram
M²k. — iis] his M. — nobis] bonis
Boot. — ne illud quidem Corradus:
illud ne quidem M.

Ep. 17. §. 1. turbat Pius: turbatur
M. — ΤΥΡΑΝΝΙΛΑC M. — ΟΥΘΕΝ-
ἄζεται C: ΤΥΡΑΖΕΤΑΙ M. —
alias res M, sed transpositionis si-
gna sunt addita. — di (dei M) im-
mortales huc transposuit Hervagius:
post verba tranquillo animo habet

M. — *conferamus* M, *hoc feremus* Graevius, [con]feremus Kayser. || 2. *consolantur* M. — *nosse* om. M¹. — *id* M: om. k. — *secentos maiora* M. — *vacuus sum. Iacet enim* C: *vacuus est (vacuus sum. consumi est margo) hac etenim* M, *vacuum est. Iacet enim* cum Victorio k. — *phocis* CM: *πρωσις* cum Bosio k. — *videretur* corr. ead. m. in *videatur* M. || 3. *ex* M²: *et* M¹, *e* k. — *expiscere* Victorius: *expiscere* C, *respicere* (prima syllaba est in rasura) M. — *Arabarches* M: *Alabarches* Z^b. — *scilicet* M: *scilicet. ut soles* Z^bk. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 526. — *afferes* C: *adferre* M.

Ep. 18. §. 1. *solicito* M, et sic plerumque. — *haberes* M (*averes* margo). — *hic est status, qui* Boot: *hic status qui* M, *hic status est, qui* Ernestius, *hic status quidem* k. — CKOTOC M. || 2. *κατὰ λεπτὸν*] *catalepton* M. — *de singulis rebus* Manutius suspecta seclisit Bentivolius. — *hac tamen* Bosius: *ac* (corr. in *at*) *tamen* M. — *contione* M (sed inter litteras *n* et *t* littera erasa est), *coitione* Victorius. — *quo aliter*] *qualiter* M (*quo margo*). — *atque*] *ad que* M. — *lateremsis* M. — *laute* CM²Z^b: *recte* M¹. || 3. *in legationem illam* del. Schütz: *uncos* om. k. — *apud pudorem* MZ¹: *apud furorem alii, a pudore* C.F.W. Müller. — *cum velim*] *quam velim* M. — *tamen sit scit quisquam* (sed verbo *sit* deleto) M: *tamen scio, quid sequar* Orellius. || 4. *vellem ego vel cuperem* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 3.): *vellem egove cuperem* Mk. Cf. X, 16, 1.

Ep. 19. §. 1. *üs*] *his* M. — *sexcenta* Mk. — *ceterum in magnis rebus minae* Kayser. — *contentionesque michi* M. — *salutis si* M. — *profecto te* M¹: *te profecto* M². || 2. *tam infame* om. Z¹. — *peraeque* C: *paerequi* Z¹, *de reque* M¹, *denique* M². — *putarem* M. — *restituit* M: *restituat* alii. — *amo-*

res C: *amore* M. — *tenet voluntate; ne metu* Schütz: *tenent voluntate an metu* M, *tenet voluntate ac ne metu* k. Cf. ep. 21, 5. — *cussam* M¹, *cassam* M² (*causa margo*). || 3. *tragoediis* M. — *eandem* om. Lambinus cum Valerio Maximo VI, 2, 9. — *nam eiusmodi* Lambinus: *nam et eiusmodi* Mk. — *uti in* M: *ut in* k. — *leges te neque* Ribbeck Fragm. Tragic. Rom. p. 215. — *Capoam* M. — *minitabantur* CM: *minabantur* alii. — *transiri* Manutius: *transire* M. || 4. *studium* om. M¹. — *nihil mi turpius* Ern. || 5. *vult* Victorius: *volet* M, *vellet* alii. — *hec declinati* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *hoc non repudio* M: *hoc nunc repudio* cum P. Fabro k. — *certi sumus*] *certissimus* M: — *αίριυμοίς* CM: *αίριυμοί* alii. — *hic*] *hoc* M. — *Pompeius* M, item ep. 20, 1. 2. et saepe alias.

Ep. 20. §. 1. *possum*] *parum* M¹, *par est* M². — *michi* M (*que* add. M² in margine, ut *sit credo prorsus mihi que*). — *volgo* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 519.): *volo* M, *nos* k. — *historiis* Lambinus: *historicis* (sed *cis* in rasura) M. — *ut caveam et ut non credam* seclisit Boot. || 2. *iri* priore loco del. Iunius. — *Fort. simul atque quid.* || 3. *publica* om. M. — *ἀλληγορίας*] *HΓΟΡΑΙC* M. — *nulla in re* M¹: *in re nulla* M². — *et iam*] *etiam* M. — *exitium* corr. ex *exitum* M. || 5. *et Furio* M: *et Furium* alii, *ut Furio* cum Orellio k, *me ut Furio* Boot. — *Laelium, te* Atticum Lambinus. || 6. *centiens* M: *centum vel centena* alii. — *cum* del. Boot *uncos* om. k. — *archiloquio* M. — *nec tamen*] *et tamen* M. — *et est* Manutius: *sed est* M.

Ep. 21. §. 1. *quam cum reliquisti* Boot coll. I, 16, 11. cuius loci alia ratio est. Cf. I, 11, 3. — *quorsus eruptura sint* Bosius. — *exarserint* CM: *exarserit* alii. || 3. *a. d. VIII.* Orellius: *ante VIII.* M. — *populi*]

publi M¹. || 4. *spectaculum*] *speculum* M¹. — *non idem* M. — *Appelles* M. — *aut Protophenes, si Ialysum* nos: *aut si Prothogenes si Ialysum* M¹, *aut si P. Ialysum* M²k. — *Archilodia* M¹. — *nequeam*' (i. e. *nequeamus*) M (sed *m*' in rasura): *nequeant* Victorius, *nequeam* k. — *dilexi nimis* C: *dileximus* M ('vel *nimis*' margo). — *ferro* CM: *foro* alii. || 5. *qui cum* M: *Quin quum cum Malaspina* k. — *se* M²: *sed* M¹. — *ullius*] *ullus* M (*nul- lius* margo). || 6. *aut cum summa gloria aut certe sine molestia esse disces- suros* Manutius: *aut certe cum sum- ma gloria aut etiam sine molestia discessuros* M, *aut cum summa gloria etiam aut certe sine molestia disces- suros* k, *aut sine molestia certe aut etiam cum summa gloria discessuros* Kayser.

Ep. 22. *Sal.* om. M. || §. 1. *R. mansisses!* *mansisses profecto* Bosius: *Rome mansisses profecto* M, *Romae mansisses!* *Profecto* k. — *tum vim* ed. Iensoniana: *cum vim* Mk. || 2. *et, ut*] *ut et* M. — *fidem* Lambinus: *sed fidem* M. — *primo* CM: *primum* alii. — *ei* om. M¹. || 3. *atingemus* M. — *in illa* om. M¹. — *opera altero loco iam Bentivolio suspectum* ego se- clusi. || 4. *erunt ante firmiora* om. M¹. — *cum ego* M²: *tum ego* M¹. || 5. *totum*] *tantum* M. — *quid tempus* om. M¹. || 6. *quid* (superscr. o) *facile* M. — *sentias*] *sentencias* M. — *Pompei- umque vehementer penitet* M. || 7. *pru- dentem* M: *puidentem* Faërnus.

Ep. 23. §. 2. *Sansiceramum* M. — *in eum* corr. ex *meum* M. — *locum petere cupere* M, sed v. *petere* a pri- ma, ut videtur, manu deletum est. — *possum invenire nullam* Graevius: *possem invenire nullam* M, *posse in- veniri nullam post* Z^{b1}, *posse inveniri nullam* puto cum Lambino k. — *nec voluntatis nec sermonis* CM: *nec vo- luntate nec sermone* alii. || 3. *in ante multa* om. M¹. — *hoopidis* M. —

nostrae Cratander: noster M. — *si non ingrederis* M¹, *si vero ingrederis* M². — *consiliis prudentia* (om. et) M. — *quodque* ed. Romana: *quod* Mk, et *quod* Kayser.

Ep. 24. §. 1. *celeritatem* M: *κέλευ- σιν* Z^bk. — *omnis* om. M¹. — *auditu* MZ¹: *aditu* cum Victorio k. || 2. *Ve- ctius* M hic et infra. — *sese* corr. ex *se* M. — *insinuatus in familiaritatem* Victorius: *in sinu aut in familiari- tate* M. — *congressus est. rem* M¹. — *deduxit* CM: *adduxit* alii. — *consti- tisse* C: *restitisse* M. — *postulavit* *haucl reclamatum est* Bosius. — *Paul- lus* M: *Paullus* k (ubique). — *Q. Caepio Corradus: Cn. Caepio* M. — *id reiectum Lambinus, id deiectum* alii. — *Mai.*] *diei* M. || 3. *cum del. Manutius.* — *Gabini* M. — *qui eum emisisset, eum contra* M²: *qui eum emisisset contra* M¹k. Nunc malim *qui emisisset, eum contra* cet. — *ita factum Ernestius: ita actum* Mk. — *Curionis* M. — *senatus consultum*] *sic* (superscr. S. C.) M. — *hic omnia, quae ille (Caesar) voluit Ernestius, hic omnia, ille quae voluit Orellius.* — *dixit, ut qui -- venisset. primum* Victorius: *dixit et qui -- venisset pri- mum* M, *dixit, et qui -- venisset, pri- mum* k. Cf. Wesenb. p. 67. — *ac- cerrime* M. — *Fannium* corr. ex *Fanium* M. || 4. *Vectius* M. — *indici- um, non iudicium, M. — iudicia*] *indicia* M. — *soleamus* Orellius et Wesenberg: *solemus* M. — *non con- temnebamus, sed* Wesenb. (p. 67 sq. n. 2.): om. M. — *sed prosus uita et aedita sunt* M¹. — *quam oratio*] *que oratio* M. — *Q. Consiidii*] *que cum si* M¹, *Q. Consi* M². — *ea, quam*] *ea inquam* M¹, 'al. *eam quam*' M². — *infortunatius, nihil* Lambinus: om. CM. — *est Catulo* Bosius: *et Catulo* M. — *tum mortis tempore* Lambinus, *tum quod tempore* (sc. obiit) Orellius. — *his*] *iis* M. — *honestissimeque di- gnitatem nostram et magna* Graevius

(in Addendis): *honestissimeque et dignitatem nostram magna M, honestissimeque et dignitatem nostram magna k, honestissimeque quietem et dignitatem nostram magna Kahnt* Symbol. crit. p. 4 sq. coll. ep. 16, 3.

Ep. 25. *volam om. M¹. — ad illum M: ad ipsum Ernestius. — mihi nichil M¹, nihil C. — non quo faceret, sed ut faceret CZ: sed ut faceret M, quae ipsa verba deleta sunt. — sed nos M: Nos k. — Hortalus Z¹: hortatus M. — quam plena (superser. 'al. quasi') M. || 2. iis] his M. || M. Tullii ciceronis epistolarum liber secundus explicat. Incipit liber tercius M.*

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER TERTIUS.

Ep. 1. *interesset M¹.*

Ep. 2. *fundum C: in fundum M, in fundo k. — Siccae] sictae M, Sictae k. — intellegebam me ex Kayser. — si te haberem C: si recte haberem M² in rasura. — brundusium M¹k. antronium M. — tanta Wesenberg (p. 94. n.): tota M. — Naris luc. MZ^{b1}: in oris Luc'aniae Bosius, Narib. Luc. k, ad Naris Luc. Boot.*

Ep. 3. *quidem M²: equidem M¹. — de om. M¹. — [sed] eo Kayser. — ac om. M¹.*

Ep. 4. *correctum C: confectum M. — ultra M¹: intra M². — millia M. — illo cum] illoc M¹. — pervenirem non licere M¹. — brundusium M¹k, brundysium M². — sicta M, Sica k. — et quod om. M¹.*

Ep. 5. *cum] quom M¹. — amasti ut eodem M: amasti, eodem k. — VIII. M: IV. cum Corrado k. — Thurius Klotz: thuri M, Thurii alii.*

Ep. 6. *brundusii M. — pertinuit in eis M²: pertinuit meis M¹. (pertinuisset ut in margo M.) — ut et Manu-*

tius: et ut M. — cuzicum M¹. — de Tarentino CM: Tarenti alii.

Ep. 7. §. 1. *Brundusium Mk. — XIII. om. M¹. — eo] et eo M, sed et puncto subscripto deletum est. — diei M: die C. — esset consilium Bentivolius: sed consilium M, sed ut consilium k. — esset mihi] et esset mihi Kayser. — sed itineris M²: sit itineris M¹, sic itineris k. — diuorterer M, deverterem k. — antronio M¹. — Nam C: natura (per compendium) M (nam ad margo). — petere, sane Ursinus. — et ante te om. M¹. || 2. vitaeque CMZ: utique alii. — adfirmo CM: confirmo alii. — cuius] quovius M. — sunt non (non sunt, sed additis transpositionis signis) tam ad medicinam quam M: non sunt iam ad medicinam, sed Z^bk. || 3. accedemus M²: accedamus M¹. — tardae M. — nec quo modo] nec modo M¹, nec ubi modo M². — sim] sum M. — Brundisii] Brundisi proficiscens M, Brundusio Orellio auctore k.*

Ep. 8. *SAL. om. M. || §. 1. Proficiscens scripseram nos: Scripseram M, Brundisii proficiscens scripseram cum Bosio k. (Participium desumptum est ex epistolae superioris fine.) — esset] est et M. — durachii M. — thesalonicam altero loco M. — itineris M. || 2. tua litera epistolam M¹, tua epistola M² (tu altera epistola margo). — audiri te Lambinus: audire M, audiri Z^bk. — postularetur Bosius: postularet M. — conturber M. — maerror M. — Phaëtho libertus eum] phetolibeum M¹, pheton libertus eum M³ in margine. — thesalonicae M. || 3. non vidi CM: non visendum vidi alii. — impendere om. M¹. || 4. inconstantia M²: constantia M¹. — Fort. adflictus, sum tamen non tam ex m. — sinus M²: sumus M¹. — memoria M²: memor M¹. — misit tibi M¹. — iunias M²: maias M¹. — Thessalonica Orellio auctore k.*

Ep. 9. §. 1. *Idibus] Idus Maias M.*

— Verba *ualde fuit* bis habet M, sed altero loco expuncta. — *potuit ut* M¹. — *quom ille* M. — *lictores* M²: *lectores* M¹ ('al. *letiores*' margo). — *euelleretur* M¹: *avelleretur* M²k. || 2. *quae*] *et que* M. — *haec omnia coram agemus* M²: *haec omnia agemus coram* M¹, *haec coram agemus* Z¹k. — *nos om.* M¹. — *ista* Schütz: *ita* M. — *infirma*] *firma* M. — *tempore*] *genere* CM. || 3. *quomodo* M. — *thesalonice* (utroque loco) M. — *Id.*] *Idus* M, sed terminatio *us* erasa est. — *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 10. §. 1. *usque ad a. d. nos: usque ad* M, *usque a. d. cum* Orellio k. Cf. ep. ad famil. XVI, 9, 1. — *thesalonice* M. — *operiar* M. || 2. *ecquod -- ecquis*] *et quod -- et quis* M. — *tam extemplo a statu* (in rasura) M. — *tam ante v. in bona del.* M. — *qui sim* (non *quid sim*) etiam M. — *quom pluris* M. — *uius non amitterem* CMZ¹: *vivus amitterem* Cratander. || 3. *eoque* M²: *et que* M¹. — *thesalonicae* M, *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 11. §. 1. *tenebat* M¹. — *te certiore* om. M¹.

Ep. 12. §. 1. *proponis. Scribis* M. || 2. *manaturam* M (prima litt. in rasura). — *exciderit*] *it* in rasura habet M. — *puto esse* M (*posse* margo). || 3. *significarem* Victorius: *significarem* M. — *si donatam ut* M: † *Dona tamen* k, *Dodona, tamen* Malaspina, *idem tamen* Kayser. — *te istic* M: *te re istic* cum Bosio k. — *thesalonicae* M, *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 13. §. 1. *thesalonica* M, et sic plerumque. — *neque* Malaspina: *meque* M, *neque me* Ernestio auctore k. — *ductum me esse nos: ductum esse* Mk. — *motum* CM; *modum* alii. — *eum*] *cum* M. — *meae uoluntati* M: *meae ac uoluntati* k. || 2. *utinam*] *ut cum arcu* M. — *tam*] *tum* Kayser. — *uis*] *his* M. — *exitum* M (*exitium*

margo). — *perferuntur* M. — *perisse* M.

Ep. 14. §. 1. *pompeio* M. — *etsi* Malaspina: *et* M. — *te uis epistolis me potius quam meas* Lambinus. — *me uis*] *meis* M. — *mea spes* M. — *remorare* M. — *si qui corr. ex si quis* M. — *correxerit* Lambinus: *correxerint* M. || 2. *Plancio* CM: *Planco* alii. — *ideo* CM: *igitur* alii. — *ii* M: *veni* Z^bk. — *subito* Z^b: *subiti* M. — *si aliquid*] *nisi aliquid* Manutius; sed cf. Hand Tursell. I. p. 17. — *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 15. §. 2. *tam infirma* M¹. — *quo modo* ed. Iensoniana: *et quomodo* M, *ecquo modo* cum Malaspina k. — *ne rescindam* Graevius: *ne scindam* Mk. Cf. C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 326. — *aliorum* CM²: *malorum* M¹. — *ceteros quod* Z¹: *ceteros quos* M. — *purgati* M (*probat* margo, sed deletum est). ||

3. *Anxius* C: *anxius* (litt. *n* erasa) M. ||

4. *profecto quantum* M¹. — *tantum amorem re exhibuisses* prisca codices teste Io. Bapt. Pio. (*adhibuisses* Kayser coll. §. 7.) — *perferri* CM²: *proferri* M¹. — *tamquam esses ipse ego* Orellius. — *perfectum oportuit* Orellius: *perfectum potuit* Mk. — *cogitarem si abs* M. — *aut occubuissem honeste* om. M¹Z¹. (*occubuissemus* Corradus.) — *quaero*] *que* M. — *etiam minus uidebimur* M: † *etiam uidebimur* k. || 5. *Culleone* M: *Culeone* k. — *quid est firmitus* CZ^b: *sic est firmitus* M. — *idem senatus consulto*] *eidem s. c.* M. — *opus est abrogari* Schütz: *opus est quam abrogari* M. — *consilium defuit* M: *consilium*

defuit k, *consilium non solum defuit* Orellius; cf. Maur. Seyffert 'Zeitschr. f. d. Gymnasialw.' XV. p. 64. n. Fort. ante *sed* exciderunt verba *nec solum defuit*. — *agetur* Lambinus: *ageretur* M. || 6. *aliquid!* multa] *aliquid. quo ipsa. Multa* M (sed verba *quo ipsa* deleta sunt), *aliquid!* in quo

ipso multa cum Malaspina (et Z^b)k. — *ad me quondam, caput Ernestius, ad me quodammodo caput Kayser.* — *Quomodo igitur CM: Quid igitur alii.* — *is quo M (iis quos margo).* — *quam spem me uocassem autem spei M¹.* — *idque M: id quod k.* || 7. *quoniamque Ascensius: quoniam quem M¹, quoniam quom M².* — *in me seclisit Ernestius; iam substituit Orellius, summe vel acerrime Kayser.* — *me meis M (me meosque meis margo), me, meos meis Bosius.* — *comiter] coiter (cum arcu super litteris oi, i. e. communiter) M. (aut obiurgare comiter aut consolari Orellius.)* — *tantum me amari Orellius: tantum amari Mk.* — *exitum M (exitium margo).* || 8. *Quare CM: Itaque alii.* — *omnia om. M¹.*

Ep. 16. *uestrarum CM: tuarum alii.* — *datarum. nam aliud aliquid si M, sed verba aliud aliquid linea subducta deleta sunt.* Cf. Wesenberg p. 115. n. — *quod cum Z: quam cum M¹, que cum M², quae cum k.* — *lectae M: laetae Z, lectae k.* — *attulerant Ernestius: attulerunt Mk.* — *itaque M²: idque M¹.* — *ut putabis om. M; supplevit Bosius, sed post v. scribas.* — *XII. Kal. nos: XII. Kal. apriles M, XII. Kal. Sept. k.*

Ep. 17. §. 1. *nobis tristes (ead. m. corr. ex tristes nobis) M: tristes nobis k.* — *nec varii corr. ex neruarii M.* — *venerant * * ex ante Kayser.* — *III. Hand (Tursell. I. p. 383): om. M.* Cf. Wesenb. p. 107. — *nonum usque M¹, non iuni. usque M².* — *eo autem die CM: ego autem diei alii.* — *Livineius Victorius: Livinus C, ei ueniens M, sed ei deletum est.* — *Reguli C: M. Reguli M, in Reguli alii, L. Reguli cum Manutio k.* — *libertus] l. CM.* — *isque] tristisque Kayser.* — *michi qm fratre (superscripto, sed eraso cum) M.* — *exploratas] expeditas C. F. W. Müller.* — *liuini M.* — *appii questio M-Z¹: ap-*

pispectio M¹. || 3. *hortor M¹.* — *vereri Z¹ ('quamquam postrema syllaba non admodum appareat'):* om. M. *Malim vereare.* — *sit superser. ead. m. in M.*

Ep. 18. §. 1. *ei ead. m. superscriptum habet M.* — *actorem Z¹: autorem M.* || 2. *me fac] Malim fac me.*

Ep. 19. §. 1. *Quoad Victorius: Quod M.* — *retentus CM: detentus alii.* — *ire nolui M²: reuolui M¹.* — *non quo mea interesset, quae esset loci natura C. F. W. Müller (Progr. Landsberg. a. 1865. p. 18.), non quo mea interesset loci natura frui Kayser.* — *sed et ad salutem Bosius: sed et salutem M¹, sed ut saltem M².* — *ero om. M.* || 2. *quantam M: in quantam Ernestius.* Cf. Wesenb. p. 92. et Kahnt Symbol. crit. p. 5. — *attamen] et tamen Kayser.* — *tenuior] 'No. tenuior comperativum. quod nunc non est in usu.' M (in margine).* — *agi, quoquo Schütz: ago quoquo M¹, ego quoquo M².* — *Sexti M (Sesti margo).* — *Terentiae del. Kayser.* — *mulieris seclisit Bentivolius: uncos om. k.* || 3. *T. ead. m. superscriptum habet M, del. Boot.* — *me a corr. ex a me M.* — *me coactum M¹: mecum actum M².* — *ut ipse M²: si ipse M¹.* — *inuisas CM: revisas alii.*

Ep. 20. *CICERO S. D.] Cicero athico salutem M¹, Cicero salutem dicit M².* — *Q. Caecilio Qu. f. Pomponiano Attico C: Q. Caecilio q. fratri (corr. m. rec. in filio) pomponiano atico M.* Ab his verbis ipsam epistolam incipit M. || §. 1. *amenissimis om. M¹.* — *maxima Corradus: maxime M.* Cf. Wesenb. p. 8. n. — *eperio M¹, epyro M².* || 2. *si ea modo M²: sic amodo M¹.* || 3. *secus ad me (litt. d. erasa) M.* — *scribas tuosque omnis C: scribas que omnis M¹, scribas omnisque M².* — *ferri Cratander: ferre M.* — *octobres M²: october est M¹.* — *Thessalonica Orellio auctore k.*

Ep. 21. *casum Pii 'prisci codices': causam M. — potissimum CM: potissime alii. — planissime CM¹: plenissime M² in margine. — esse opus M, sed addita sunt signa transponendi. — Novembres M: Novembr. Thessalonica k.*

Ep. 22. §. 1. *dicentur M: dicuntur k. — simus corr. ex scimus M. || 2. asserit M (affert margo). — potestate et de M, sed et punctis subscriptis deletum est. — speraret M: sperarit cum Ernestio k. — profectum M. || 3. desiderio cum omnium M, sed cum linea subducta deletum est. — omnium meorum, qui Stuerenburg (ad orat. Archianam p. 177.): omnium rerum qui M. Fort. desiderio cum omnium rerum, tum meorum, qui cet. — fuerant M. || 4. et quod et mei M. — durachinos M¹, dyrachinos M². — cuicumodi Victorius: cuicumodo M. — durachii M¹, dyrrachii M².*

Ep. 23. §. 1. *Decembr.] septembr. M. — quid putes] quid potest CM. — nostris M: novis auctore Corrado k. || 2. ueterum CM: vetus alii. — ipsum abrogatur] ipsum abrogaretur M. — quo modo M: quo non Malaspina, quo minus k. — eam CM: ea alii. || 3. quod re vera ita est, cum Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 529.): quod re uera ita sit cum M, quum et re vera ita sit et quum cum Bosio k. — plebisve scita] pl. ue sc. M. — hoc est quod per legem Clodiam Ciceronis verba esse vidit Brissonius. — quodve ei qui Ant. Augustinus: quod uel qui M. (quodve qui -- ob eam rem poena ei multave siet Th. Mommsen Inscr. Lat. antiquiss. p. 263.) — promulgavit derogavit M: promulgavit, abrogavit, derogavit, obrogavit cum Bosio k. — multaeve sit] multae ut sit CM. — E. H. L. N. R. Manutius: EH. INR. C, eh inr (vel mr) M. || 4. atque hoc in CM: hoc in alii. — quo maior est M²: com auo res est*

M¹. — aliquoius M. — praescriptum] perscriptum M. — quo, si Madvig (ap. Wesenb. p. 72.): quod si M. — uterentur om. M. — ut Malaspina: aut M. — Ninnium Victorius: nimum M. — aut] ac Malaspina. — scilicet quod Lallemand: siue quod M, sive [..... sive] quod cum Orellio (in commentario prioris editionis) k. — caput non putabant CM: caput putabant alii. — iidem] eidem M¹Z¹, et iidem M². — fuerint Bosius: fuerunt M. — quidlibet M: quod libet cum Hervagio k. — modo reconcifiatur M¹. — Visellius Ascensius: T. Visellius M. — sestii M²: sextii M¹. || 5. incombans M. — spes nichil M¹. — quid eum] quidem M. — cui M²: quo M¹. — tuere Manutius: tuere M. — erumposissimam M, aerumposissimam mulierem Boot. — cum M²: quom M¹.

Ep. 24. §. 1. *cum] quam M (quom margo). — videretur Lambinus: uideretur M. — ac uidentur iure M²: ea cui dentur uires M¹. — ei, qui Orellius: et qui M. — vestra Corradus et I. Fr. Gronovius: nostra Mk. — presertim ea ita M¹, presertim cum ea ita M², praesertim cum ei ita Kayser. — sin velint Ernestius: sin uellent M. — ni M²: ne M¹. — idem corr. ex eidem M. || 2. qua erat Orellius: que erat M. — mirum est Lambinus: mirum si M. — hos tamen tenere M: hos quum tenere cum ed. Iensoniana k. — tribunos plebis miserimus M.*

Ep. 25. *a meis Kahnt (Symbol. crit. p. 5.): a me Mk, del. Corradus. — perspicio Victorius: prospicio M. — accipies M²: acciperes M¹. — salutis Victorius: saluti M. — aut ne omnia M²: aut omnia M¹. — Kalendas] halleñ M.*

Ep. 26. *senatus consulto] s. c. M.*

Ep. 27. *Inscriptionem om. M, in quo totum hoc epistolium deletum est. — tui mei indigebunt nos: tui meis indigebant M, mei tui indige-*

bunt k. || MARCI TULLII CICERONIS
EPLARUM AD ATTICUM LIBER III. EXPLI-
CIT. INCIPIT LIBER III. M.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUARTUS.

Ep. 1. §. 1. fuitque qui] fuit qui
M¹, fuit cui M². — te uere. Scribam
M (ut uere scribam margo), ut bene
scribam Z¹. — meetiam Fr. Hofmann:
nec etiam MZ¹, nec, etiam k.
— propter meam in te obseruantiam
MZ¹: pro praeterita mea in te obser-
uantia k. — potius Henr. Stephanus:
totius M. — timoris codices Pii: mo-
ris Z, rumoris M. — dissidium M
(discidium margo). || 2. ad cumulan-
dum] accumulandum M¹. — nactus
si unquam Meutzner: nactus tum
quam M¹, nactus numquam M²k. —
Post fructus (fluctus M¹) uerbum
erasum est, tuos, ut uidetur. || 3. dif-
ficillime] difficile me M. — forensem]
forensium M. — optaramus] opta-
mus M. — reliquias] reliquas M¹. || 4.
ea scribam Muretus: ea inscribam
M, ea iam scribam Orellio auctore
k. — p. r. nonis sextilis dyrachio M.
— Brundisium -- Brundisinae --
Brundisinorum -- Brundisinis M:
Brundisium -- Brundisinae -- Brun-
dusinorum -- Brundisinis k. — ueni
nonis sextilis M. — a om. M. — gra-
tulatione celebrata est C: om. M. —
diem VI.] dies sex M. — cum Brun-
disii essem Z: om. M, ego seclusi.
— Quinti (Q.) M: Quinti fratris k.
Cf. XI, 8, 2. 13, 1. 2. — legem corr.
ex leges M. — honestissimis decretis
ornatus Orellius, honestissimis S. C.
ornatus Gulielmius, honestissimis ...
ornatus k, honestissime ornatus Faë-
nus. — feci] fecimus M¹. || 5. ullius]
illius M¹. — se inimicos esse del. Cor-
radus. — completi erant] competi-
erant M¹. — frequent. et plausus] fre-

quentia plausus M¹. — et in om. M¹.
— nonarum septembres M. || 6. clodi
M. — ut id] uidi M¹. — feci et] faciet
M¹. — dixi. Quum abessent -- Afra-
nium, factum Boot: dixi, quum abes-
sent -- Afranium. Factum k. —
Messalam Mk. — atranium uel ae-
ranium M¹. — factum] factus M. —
eam i rem (media uoce deleta) M.
— continuo cum more nos: continuo
more CM¹, cum more M², quum po-
pulus more Cratander, quum contio
more cum Manutio k, cum contio
continuo, more Meutzner. — plau-
sum in meo Aug. Guil. Zumpt (ad
or. p. Murena p. 27.): plausum meo
Mk. Cf. tamen Herm. Sauppe Philol.
XIX. p. 255 sq. — dedissent nos:
dedisset Mk. — dederunt M¹: decre-
uerunt M². || 7. frequens et omnes k.
— nominauerit M¹. — ad om. M. —
Messius qui C: messa is qui M (Mes-
sius et Messala margo). — pecuniae
dat CM: dat pecuniae alii. — adiun-
git Cratander: adiunxit M. — Messii
C: messe M¹, Messale M². — respon-
derunt Faërus: responderant M. —
aera i M¹, eream M² (aream margo).
— habemus M¹. — ex] sex (litt. s de-
leta) M. — senatus consulto] s. c. M.
— demolientur -- totam aestimabunt
del. Tunstallus, ut sit aposiopesis. |
8. ita sunt -- bonae poëtae tribuit
Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 512.
Ep. 2. Hanc epistolam superiori
adnectit M, in cuius margine ad-
notatum est: 'Hic est caput alte-
rius epistolae.' || §. 1. negligentia
mea M¹. — ut in secundis -- bonae
del. G. Kahnt Symbol. crit. p. 5. —
aduorsis M: aduersis k. || 2. numquam
alias ed. Iensoniana: unquam alias
M. — dolor et rei magnitudo Guliel-
mius: dolor et magnitudo M et
(obelo praefixo) k, dolor rei et ma-
gnitudo Kayser, doloris magnitudo
alii. — iuentuti nostrae Victorius:
iubent uti nostrae Z¹, iubent ut nostre
M¹, iubent ut in nostre M². — deberi

Victorius: *debere* M. || 3. *decreſcent* M¹. — *populi iuſſu*] *populus* M. — *plebis ſcitu is qui* CZ^b: *plebeſcitiuſ qui* M. — *ei rei*] *et rei* M. — *populi iuſſu aut plebi ſcitu*] *populus ſua ut plebis citu* M. — *areae* M. T. (M. Tullio) Urſinus: *ara emi* M, *areae mi* k. — *dubitabat* Corradus: *dubitat* M. — *eſcendit* M¹: *nuntiant* M²k. — *nuntiat* Victorius: *nuntiant* M. — *iam* MZ^b: *inani* cum Boſio k. — *in poſſeſſione* M. — *Libertatem vi defendant* Maur. Seyffert. — *infirmi* M: *inſimi* k. — *ſenatus conſulto*] s. c. M. || 4. *tum* M. Lucullus] *cum me lucullus* M, *ſed me deletum eſt.* — *legis ſenatum*] *legis eſſe ſenatum* Maur. Seyffert. Malim *legis ſenatum eſſe.* — *de lege ſtatuturos cum ſenatu.* Itaque ſuo *quiſque* C: *de lege. ſtatuos quiſque* M, *de lege ſtatuturos.* *Quiſque* k. (*de lege ſtatuturos.* *Suo quiſque* Lambinus et C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 326.) — *cupiit*] *cupit* M. — *serranus. in-terceſſiorem* (corr. in *interceſſorem* et deinde in *interceſſione*) M. — *locari*] *locare* M. — *quae viſ*] *qua eius* M¹, *qua uiſ* M². — *fabullam* M. — *vix tandem* Corradus: *vix tamen* Mk. — *sibi* M²: *tibi* M¹, *illi* k, del. Faërnus. || 5. *ſenatus conſulto* M. — *HS. vicieſ*] *ſeſterciſ* (corr. in *ſeſtercio*) *uicis* M. — *ualde in te liberaliter* M. — *milibus -- milibus*] *mil. -- mil.* M. — *Formianam* Seyffert. — *repreſnditur* M. — *hoc quid etiam profuiſſet?* Seyffert. — *mi*] *mei* M. — *T.* del. Brot. — *tui*] *tu* M¹. || 6. *a* del. Madvig Opusc. acad. p. 457. — *impedirer.* *Quod niſi vellem mihi eſſet integrum, ut* Fr. Hofmann: *impedirer quod niſi uellem mihi eſſet integrum aut* MZ^b, *impedirer quominuſ, ſi vellem, mihi eſſet integrum aut* k. (*eſſe pro eſſet noſ ſubſtituimus.*) — *petere poſſem, votiuam legationem ſumpſiſſem* Meutzner: *petere poſſent uotiuam legationem ſumpſiſſe* M, *petere* [*poſſe*] *aut votiuam legationem ſuſcipere* k. — *prope omnium fanorum, lucorum* del. Ernestius: *uncos* om. k. — *lucorum* Boſius: *locorum* M. — *utilitates meae* MZ: om. k cum Manutio; *ego ſecluſi.* — *poſtulabant: volui* Kayſer. — *petendi*] *pretendi* M. — *alienum*] *alienorum* CM¹. || 7. *aedificatur, ſciſ quo ſumptu, qua moleſtia; reſcitur* Manutio: *aedificatur. Sciſ quo ſumptu, qua moleſtia reſcitur* Mk. Cf. C. F. Hermann Philol. X. p. 239. — *ſuburbano facile* M¹: *ſuburbano non facile* Mk, *etſi ſuburbano non facile* Kayſer. — *praeſentes* del. Ernestius: *uncos* om. k. (*abſens praeſenſque* Malasпина, *abſens praeſenſ* I. F. Gronoviuſ.) — *per meo* M¹. — *deſenſores* del. C. F. Hermann. — *nunc*] *hinc* M. — *te* Manutio: om. M.

Ep. 3. *te* om. M. — *tum a me* Cratander: *tum ea a me* M, *tum mea a me* Zk. — *sint*] *sunt* M. — *aut ſcribantur* M. — *ſed ut perſpicias* M²: *ſed ut uerum perſpicias* M¹, *uerum ut perſpicias* cum Manutio k. — *quo animo* CM: *quo modo alii.* || 2. *an nulli* Lambinus: *an ulli* M. — *demens Piuſ: uehemens* M. — *ruere* CMZ: *furere alii.* — *ſic edem* M¹, *ſi cedem* M² (*niſi cedem* margo). — *cauſam.* *Id poterat* M. — *occiderint* M. || 3. *deſcenderem* CMZ¹: *diſcederem* alii. — *in ueſtibuſum Tettii* Victoriuſ: *in ueſtibuſo* M. *tetii* M, *in ueſtibuſum M. Tetii* Cratander. — *ego dia et accurari* M. — *curare* Cobet (Mnemoſ. II. p. 423.): *curari* k. — *cherurgiae* M. — *praeſenſ trudi* ed. Ienſoniana: *preſenſ uideri* M¹, *reſeruari* M². — *catillinuſ ſacidinoſ* M. — *Acidinoſ ** poſtea Kayſer. — *eam, quae eſt in Germalo* Turnebuſ: *eamque cera- mio* M. — *eductiſ* Cratander: *deductiſ* M. — *ſylle* M. — *Miloniſ* del. Kiehl (Mnemoſ. II. p. 423.) et Cobet (Mnemoſ. VIII. p. 455.): *uncos* om. k. — *uiroſ agriſ* M. — *latricinio* M. — *notiſſimo* M. — *ille ſe in interiora aedium Sullae. exin ſenatuſ*

Orellius: *ille ex interiorē edium silla se in senatu* M. — Appio M²: oppio M¹. — *virī tuae* Faërnus: *virtute* M et (obelo praefixo) k. — *verissime* M. — *mirari* M (*minari* margo). — *anteferet* M. — Sestius Manutius: om. Mk. — *se per] super* CM. || 4. Publii] .p. M. — *Milo in campo* Muretus: *Miloni campum* M, *Milo in campum* Manutius. — *media nocte] mediā noctē* M¹, *ante mediam noctem* CM². — *manu magna* M, sed addita sunt signa transponendi. — *in* om. M¹. — *delectas* Victorius: *deiectas* M. — *contemptus] contentus* M. — *se* M²: *sed* M¹. — XI. corr. ex XII. M. — Kal. Corradus: *K. Ian.* M. Cf. Wesenb. p. 118. — *magno* M²: *in agro* M¹. || 5. Marcellus M¹: Metellus M². — *clodi* M. — *sane. Mihi* M. — *nunciabantur* M. — *paucis pannosis* Victorius: *paucis pannosi* M, *pauci pannosi* k. — *linea laterna* Bosius: *sine alanterna* M. De forma *lanterna* cf. Buecheler Mus. Rhen. XVIII. p. 393. — *meo consilio* Manutius: *Eo conscio* M. — *hero esset* M. — *mitto* ed. Iensoniana: *mittite* M. — *si se in turba ei iam obtulerit* Klotz: *si se uti turbae iam obtulerit* CZ^b, *si sentitur ueiam obtulerit* M. Fort. *si se in turba ei obviam obtulerit*. Cf. Terent. Adelph. III, 2, 24. — *usus* M: *usus* k. — *inherti* M¹. || 6. *quam* om. M. — *comuniti* M. — *liberalitatis* M. — *nostris et ne* Kayser. — *respondimus* Klotz: *respondemus* M.

Ep. 4. a. Inscriptionem om. M. — *ante lucem veniens: dixit* Kayser. — *praesentis* M, sed ultima littera deleta est. — *ut* om. M¹. — *spectatissimumque* M¹. — *fac nos: om.* Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12.

Ep. 4. b. Hanc epistolam superiori adnectit M, cuius margini a recenti manu adscriptum est 'Epistola.' || §. 1. *tyrrannionis* et infra *tyr-*

ranio M. — *mirificā in* M¹: *mirificam* M²k. — *bibliotheca* M: [*bibliothecam*] k. — *velim] uellem* M. — *libraliolis* M¹. — *administres* M¹, *administras* M² (*administris* margo). — *iusque] is que* M¹, *his que* M². — *οὐλοβονς* Graevius: *sillabos* M. Cf. ep. 5, 3. 8. a, 2. || 2. adduc Orellius (ex Pii adduce): *adducere* Mk. — *uenisti* M (*emisti* margo). — *ludum* Ernestius: *locum* M. — *liber esses* Pius: *liberasses* M.

Ep. 5. §. 1. *Ain tu an me* MZ¹: *Ain tu? me* Boot coll. Seyfferto ad Tusc. V, 35. — *mea legi] me ad legem* M. — *quid? etiam] quin etiam* S. H. Rinke. — *ab iis] ab his* M. — *hoc eram animo* C: *hoc erat in animo* Mk. — *cum iis] cum usi* M¹, *cum his* M². — *res ipsi (ipi cum arcu) iudices ea* M (*resipui* margo). || 2. *eatenus te suasisse, qua* Klotz: *ea tenuisse suasisse, quae* M, *ea te monuisse, suasisse, quae alii*. — *facerem* Pius: *feceram* M. — *ne qua mihi liceret* Victorius: *neque me licet* M¹, *neque mihi licet* M². — *ὑποθέσει] ΑΠΟΘΩCI* M. — *scripsi: erimus] scripserimus* M. — *et ii subrigentur* C, *et hi subrigentur* M. — *a Vettio me emisse* Z^b: *aut etiam emisse* M. — *qui domum] Quid domum* M. — *aiunt oportuisse] aiunt oportuisse me* M, sed me delectum est. — *si, quibus* Pius: *sed quibus* M. Cf. Wesenb. p. 98. — *pompei* M. — *finis sit* Graevius: *finis. sed* M, *sed finis sit* Boot. Cf. Wesenb. ibid. || 3. *me asinum germanum fuisse. sed iam* Corradus et Muretus: *me. ast num germanum fuisset? Iam* C, *me. ast num geram manum fuisset. Iam* M. — *Tullia de via recta in hortos. Videtur commodius. Ad te postridie scilicet. Quid enim tua? Schütz.* — *scilicet* M²: *silicet* M¹. — *uideremus* M¹. — *constrictione* Hertzberg: *construptione* M. — *sittibis* Victorius: *sit tybis* M¹, *si scribis* M².

Ep. 6. §. 1. *non nullo* Lambinus:

non multo M. — vestri, sed me hercule Malaspina: uestris me hercule M, vestri, immo hercule cum Bosio k. — mihi aliquid eorum M¹, mihi deorum M². — servitum C: uirtutem M. — communi frueris nomine Pius: communi fueris nonne M, communi tu eris condicione k, communi uteris nomine Kayser. || 2. quod ne dolere M²: quod dolere M¹. — ingratus M²: integratus M¹. — libeat corr. in libet M. — nequiquam nos: nec quicquam M, Nequidquam k. — ὀπαδοί -- ταγοί Victorius: ΟΠΑΟΙ -- ΤΑΤΟΙ M. — nolimus CM: voluimus et volumus alii. — cui corr. ex qui M. — reliquum iam Orellius: reliquia M. — κόσμη M²: Kcomis M¹ (deleta litt. s). — ista improbem M: ista ne improbem Schütz, ista probem alii. — meliuscule Lentulo Victorius: melius que lentulo M¹, melius p. lentulo M². — ferrei M²: ferri M¹, miserrini k, servi Victorius. 'Quibus ferrei displicet, non meminisse videntur Hesiodi loci *Eoγ.* 174, 175. *νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον, οὐδὲ ποτ' ἤμαρ παύσονται καυάτων καὶ οὐζῶος, οὐδέ τι νύκτωρ.* Kayser. || 3. in incipiendo C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 326.): incipiendo M, ab incipiendo Wesenberg ad Tusc. disp. V, 80. — ne, qui videor Lambinus: ne quod video M, ne qui videar cum Ernestio k. — intempericm non Malaspina: non intemperiem M. — illis faciam inlustre M. — occultior M: oculatior cum Bosio k. — satisfactio] satis facito M¹, satis facete M². || 4. Luceio Mk. — nunc quam Malaspina: nunquam M¹, quam M². — agas gratias, domum -- inuisas, Vestorio C.F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): agas gratias. Domum -- inuisas. Vestorio k. — Vescorio M.

Ep. 7. §. 1. Verba nihil ἐνκαίροτερον huic epistolae vindicavit Malaspina: praecedenti adiuncta sunt in M. (Nihil ἐνκαίροτερον epistola

tua etiam Z¹.) — cherrippus M. — mera mi monstra M²: mera monstra M¹k. — di irati] durati M. — conturbat et idem Buecheler (Mus. Rhen. XX. p. 412. n.): conturbaret quidem M, conturbare quidem k. || 2. ΟΙΧΟCΙΗ ΦΘΙΜΝΟΙCΙΝ M (οἴζου σὺν φθιμένοισιν margo). — civis] cuius M. — qui quidem ... tibi nummi Malaspina: Quid quidem tibi nummi? M. — quemcumque] quaecumque M. — improbe corr. in improbi M. — quamquam fuit] quemquam. fuit M. || 3. presidia M: praedia Victorio auctore k. — equidem corr. ex quidem M. — ὁ δ' οὐκ k. — EMITZETO ΜΥΘΟΝ M. — quid superest? etiam: puerum Manutius et Muretus: quod superest. Etiam puerum M. — ut facias M¹.

Ep. 8. a. §. 1. patina tyrotarichi. nam de raudusculo Victorius: patinaty rotari chinamp-raudusculo M. (nam peravidusculo C.) — ΜΗΠΩΜ-ΤΕΠΠΗC ΠΙΠΙΝ ΤΕΛΕΥΘΑΝ-ΤΙΛΑC M. Cf. Stobaeus 105, 21. — bithrotum M. — quietius M²: qui et eius M¹. — alsius] salsius M. — EIMHICHTΩ M: εἴη μοι τὸς cum Bosio k, εἴη μοι οὐτὸς Peerlkamp. — φίλος οἶκος Victorius: ΦΙΛΟC ΚΟC M. || 2. tyrantio M. — mens C: mensa M. — pegmata CM: paegmata alii. — postquam mi sittybis libros Bosius: postquam misit libros M, postquam sit tibiae libros Z. (sillybis cum Orellio k.) — inlustrarunt calde. Et scribas M: illustrarunt. Valde scribas cum Orellio k, illustrarunt. Vale et scribas I. F. Gronovius, illustrarunt. Vale. Tu scribas Boot. — si se gessere Malaspina: sic egisse M.

Ep. 8. b. Novam epistolam hinc incipere vidit Manutius: praecedenti hanc adnexit M. — §. 1. Ape-nas] Aperias M. — quid] quod M. — modo est M: modo tibi est Z¹k. || 2. ΝΟΥΤΩ ΟΜΟΙΟΝ ΤΕΤΟΝΗΝ M. — nostrae Manutius: nostra M. —

ab iisdem C: dabis dein M. — habeant I. F. Gronovius: habeat M. || 3. scivi] sciuit M. — quid? sinas? Manutius: quid sinat M. — exorsus M: exosus cum Bosio k. — nec mihi] nec mi Mk. — bonae CM: bene alii. || 4. politicos M. — τὴν ἔσω γραμμὴν Corradus: ΘΗΝΕΩΓΡΑΜΜΗΝ M. — ex Fabio nos: et fabio M, e Fabio cum Victorio k. — id ipsum] et ipsum M.

Ep. 9. §. 1. impediunt cod. Antonianus Malaespinae: impendant M. — uiciandis M¹Z, initiandis M². — fuimus CM: sumus alii. — sibi dispiciens M. — homine ne dicendum M. — iactans] laetans M. — hercule est effusus Cratander: hercule et effusus M, hercule effusus Z¹k, hercule erat effusus Kayser. (suavis mehercule et effusus Victorius.) — in Cumanum. at si nichil M: in Cumanum a se. Nichil cum Bosio k, in Cumanum. Etsi nihil Boot. — uellem mihi M. || 2. Luceio Mk. — suabissimum M¹. — tecum haberes Manutius: secum haberet Mk. — Nonis Maiis] nonas maias M. — V. Kal. may M. — apud Paetum (mansit). Ante Wesenberg (p. 43. n.): apud laetum ante M, apud I. Paetum. Ante cum Ernestio k. Cf. var. lect. ad ep. 13, 2. 16, 2. (Paetum Laeto substituerunt iam Corradus et Manutius; rectam verborum distinctionem primus instituit Schütz.)

Ep. 10. Novam hanc epistolam esse vidit Corradus: superiori adnectit M. §. 1. rumor et ptolemeum M. — putaras Wesenberg (p. 29.): putabas M. — mehercule ut a ceteris oblectationibus deseror voluptatum Bosius (in Addendis): mehercule a ceteris oblectionibus deseror et voluptatum M, mehercule a ceteris oblectationibus ut deseror et voluptatibus k. (et voluptatum taedet Kayser.) — si qui M¹: si quis M³, sed ultima littera rursus deleta est. || 2. Laconicum ea-

que quae] laconi cumea queque M¹, laconicum eam quoque M² (laconicum ea quaeque margo). — Cyrea Victorius: circa M, circa alii. — cum poteris] quo poterit M. — invisas et] inuisa set M¹. — ut properet del. Ernestius: uncos om. k.

Ep. 11. §. 1. quintum Kal. M: II. Kal. cum Manutio k, III. Kal. Boot. — perge. reliqua gestio scire. ista omnia etiam. Illud M. — mihi om. M¹. — Crassum a] cras muma M¹, crasinum a M². — esse] et se M, esse se Kayser. — scies M: scias alii. || 2. te] tibi M. Cf. Wesenb. p. 130. — γλυκύτερον] γλυκύτερόν ἐστιν (ut sit versus senarius) Manutius et Cobet Mnemos. IV. p. 276. — ἢ πάντ' Victorius: ἢ πάντα C, ΗΠΑ (in fine paginae) M (πάν margo). — apuleia M. — a te] ante M. — eduxi C: duxi M. — desit abs te opere M: desit maximo opere k. — tu] Vt M. Cf. var. lect. ep. 14, 2. — Luceio Mk. — demetri M.

Ep. 12. Halimeti CM: Alimenti alii, Thallumeti Corradus coll. V, 12, 2. — Antii duo codd. Malaespinae: ante M. — praesto; esse enim auctionem ed. Romana: praesto esse. Enim auctionem M, praesto esse. Idibus enim auctionem Z, praesto esse posse. Idibus enim auctionem Lambinus, praesto: esse enim Idibus auctionem Bosius, praesto esse. Esse enim Idibus auctionem cum Graevio k. Cf. Fr. Hofmann 'der kritische Apparat' p. 53 sq. — biduum] uiduum Z¹, iduum M. — mihi] mi Mk. — Pilia] Petilia CM. — facies] faces M. — cassipedes M. — diversorio M. — promonebo MZ^{b1}: promovebo k, praemonebo Malaspina, promerebor I. F. Gronovius.

Ep. 13. §. 1. XIII. Manutius: XVIII. M, XIII. k. — quid] quod M. — ergo et si irata M: ergo, ut sit rata Ascensius, Ego, ut sit rata cum Lambino k. — afuisse Victorius et

Z: *fuisse* M. — *in senatu* M²: *si senatu* M¹. — *resistas* M (*res istas margo*). — *et quo] et equo* M¹, *equo* (*deleto et*) M². — *ΚΡΑΜΟΝ* M: *οκράμων* C, *ὄχλον* alii. — *scribas* C: *rescribas* Mk. — *quantum pote. valde sum* *vetus codex* (in marg. ed. Lamb. a. 1584): *quantum pote. val. sum* M, *quantum potest. Valde sum* k. || 2. *minore] minorem* M. — *daludatum* M¹. — *Paullum* k. — *item iterum consulem* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 530.): *item .T. terum cons. s. M, iterum consulem* (omisso *item*) cum Victorio k. — *oratoriis* corr. in *oratoris* M. — *dū multumque] dū ultū que* M¹, *diminutumque* M². — *atque etiam* Schütz: om. Mk. Cf. §. 1. — *ΤΡΠΟΔΩ* M (*τύπωδοο margo*). — *ueniam* M²: *ueniat* CM¹.

Ep. 14. §. 1. *putari* Ascensius: *putare* Mk, [*putare*] Schützio auctore Boot. — *dixerat* Faërnus: *dixerat* Mk. — *domum ad te* MZ: *domum ad tuos* alii. || 2. *tu* cod. Antonianus Malaespinae: *ut* M¹, del. M². Cf. var. lect. ep. 11, 2 extr. — *hec festiue* M²: *hec festine* M¹. — *nihil* M²: *nīl* M¹k. — *ex sententia confecto] sententiaque confecta* M. — *salvere* M²: *salbe* M¹.

Ep. 15. §. 1. *T.] titus* M. — *iunctus* M (*iunctus margo*). — *gratumst Eutyhidem* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 528.): *gratum si Vtichidem* M, *gratum, si Eutychides* k. — *tua erga me benevolentia cognosse suam nos: tuam erga me beniuolentiam cognossiam* M¹, *t. erga me b. cognosses suam* M², *tuam erga me b. cognoscet et suam* cum Bosio k, *tuam erga me b. cognosse et suam* Buecheler. || 2. *a tot tuis] a totius* M¹, *a totis tuis* M². — *et hominibus carissimis et rebus suavissimis* Ernestius. — *declarauit* M. — *suo te detineat* Fr. Iunius: *suo detineat* M, *te suo detineat* cum Bosio k, *suo detineat te* Boot. — *praetor* M¹: *p.* (i. e. *Publius*) M², *rhetor* cum

Bosio k. Cf. Borghesi Oeuvres I. p. 284. — *Pituanus* Manutius: *pituanios* M. — *si vis] suus* M¹. || 3. *avere] habere* M¹. — *ήμερολέγδον* C: *ΗΜΕΡΟΛΕΤΔΟΝ* M (*ήμερολεγειον margo*). — *ut conicio* del. Ernestius: *uncos* om. k. — *quidem* om. M¹. — *fere* Victorius: *forte* M. — *rediturum* M¹. || 4. *romanus res accepit* M¹. — *quintiles* M, sed *tiles* in rasura. — *procilius* M¹: *porcilius* M². — *condemnatus] commendatur* M (*commendandus et comendatus margo*). — *τρισαρειοπαγίτας* Bosius: *tres αρειοπατίτας* M. — *familias] familia]* M. — *diserto] deserte* M. — *crimans* M²: *cruminari* M¹. — *mentes iudicum commoverat* M²: *mentes. uidi. commouerat* M¹, *mentes iudicum mouerat* alii. — *Hortalus* Manutius: *hotalus* M. — *uerita* Manutius: *ueritas* MZ^b. — *ne animum Publii offenderem* Manutius: *ne animum publico offenderet* MZ^b, *ne animum Publii offenderet* cum Cratandro k. || 5. *Reatini me] erat inime* M. — *ad sua tem ΠΗ. dixerunt* M. — *Interamnatis] iamnatis* M. — *Velinus a* M²: *uel musa* M¹. — *M.] Manutius: M. M.* — *interciso monte in Nar defluit* M²: *inter cis-montem narde fluit* M¹. — *siccata et] siccata, sed* Manutius, *siccata, at* Landsberg Philol. IX. p. 376. — *umida* M: *humida* k. — *Rosia. vixi* Manutius: *Rosia uixi* C, *rosia uixi* M, *Rosiae vixi* Victorius. (*Rosea* malebat Orellius coll. Varrone R. R. I, 7, 10., Vergilio Aen. VII, 712., Festo in v. *Rosea* p. 282. Müll. Sed *Rosia* legitur etiam apud Plinium N. H. XVII, 32.) — *qui etiam* Corradus: *quin etiam* CM. Cf. Wesenberg p. 122. n. — *duxit* CM: *duxerunt* alii. || 6. *fontei* M. — *veni in spectaculum* Malaspina: *ueni. Spectaculum* M. — *operam. is erat ante* Victorius: *operam miserat. ante* M. — *nihil tam verum haec* Bosius: *nihil tam uerum. Hec* M. — *Astyanax. in* Victorius:

asty (*astra margo*). Nam in M. — *dilata*] *delata* M. || 7. *besibus* M¹, *hesibet* M². — *istuc*] *istum* M. — *consules*] *consulum* M. — *epistolam* M (*epistole margo*). — *dubitatur?* Ἐξοχή k. — *nullo*] *nulla* M. — *amici*, *sed Victorius: amicis sed* M, *amicis careat, sed* alii. — *coicio consulis pompe eius absunt* M¹, *coicio consulis pompeius absens est* M². — *ea comitia* Manutius: *ex comitia* M¹, *ex comitiis* M². — *ducantur tribunicii. Candidati* M. — *esset*] *est* M. — *et a competitoribus tribuerentur. Hec ego* M. (Fort. *perderet, ut competitoribus tribueretur.*) || 8. *comitia in fore* M. — *omnes leges omnesque iudices* Wesenberg (coll. ep. ad Q. fr. II, 14, 4.): *omnes qui iudices* M, *omnes quidem iudices* alii. || 9. *nobis de legatione nos: nobis sed de legatione* M, *nobis e legatione cum Victorio* k. — *legarat* Ascensius: *legerat* CM. — *pompinam* (non *pontinam*) habet etiam M. — *Velinam, Maeciam*] *uillam. maecia* M. — *drussum* M. — *accident* M. — *consules designati*] *cons. s. design.* M. || 10. *britania* M. — *roges et hortere ut quam primum veniat* Victorius: *roges ut te hortetur quam primum uenias* M. — *possit* Cratander: *possis* M.

Ep. 16. 'In postremis epistolis huius libri mira quaedam observatur confusio, orta e transpositione foliorum codicis archetypi. Ingeniose Th. Mommsen laceras partes composuit atque e tribus epistolis quattuor effecit in disputatione de codice epistolarum Mediceo, quae legitur in *Diar. Antiq.* 1845. fol. 98sq. Ex eius dispositione epistola 16. continebit ep. 16, 1—5, cuius ultima verba *senatus consultum, quod hi consules de provinciis fecerunt quicumque posthac non mihi ut cohaerent* cum iis, quae vulgo in extrema §. 1. ep. 17. leguntur *detur esse valiturum, si modo ut detur in*

videtur corrigas. Sequitur ep. 17, 2. eique adiungenda sunt quae in codice continuo post verba *Catone praesertim absoluto* sequuntur: *Paccianae epistolae respondi -- de Euty-chide quid egeris*, quae nunc ad calcem ep. 16. §. 13—15. collocata sunt. Ex temporis notatione de iudicio Drusiano §. 5. apparet hanc epistolam scriptam esse mense Quintili ineunte. Longum deinde silentium, cuius rationes reddit Cicero ep. 18, 1. *Puto te existimare* cet., quae in codice proxime excipiunt illa: *de Euty-chide quid egeris*. Habemus igitur initium epistolae 17. et omnia satis recte procedunt, ad illa verba (18, 3.): *et eo magis nunc cociace dictaturam* —, quae misere corrupta sunt. Finis autem epistolae, in quo de proximo Attici adventu sermo est, aperte cum initio pugnat, cum contra egregie conspiret cum iis, quae nunc leguntur ep. 17, 1. Desinit igitur prior pars epistolae in narratione coitionis inter candidatos consulatus factae, quae facile coniungitur cum iis, quae ep. 16, 6. restabant demptis illis *non mihi ut*. Sententia enim ita procedit: *Memnius -- plane refrixerat et eo magis nunc hoc iacet* (de Mommseni coniectura pro *cociace*, quod est in Med.), *quod intellegebamus enuntiationem illam Memmii Caesari valde displicere*. Sequuntur reliqua usque ad extrema verba §. 8. Nam quominus sequentia in eadem epistolam concludantur, illud maxime obstat, quod cum in §. 8. legatur *Tres candidati fore rei putabantur*, contra §. 11. *candidati consulares omnes rei ambitus* dicuntur. Erat igitur ep. 17., scripta Kal. Oct., non ultra verba *nilil reperio* proferenda. Quae sequuntur §. 9—12. a superioribus disiuncta eum §. 3. ep. 17., quae in codice sequitur, novam faciunt epistolam, ab initio tamen

maneam, etiam si statuas inepta illa *Nunc ut opinionem habeas rerum, ferendum est* a Lambino codicis ope esse emendata. Scriptam esse mense Octobri exeunte aut ineunte Novembri apparet ex iis, quae de litteris e Britannia a. d. IX. Kal. Nov. acceptis et de Pompeini triumpho a. d. IV. Non. Nov. agendo tradit. Restat §. 1. ep. 17. in fine corrupta, cui addenda reliqua pars §. 3. ep. 18. inde a verbis *dictaturam frueri*, quamquam de emendatione desperandum est. Boot. In Bosiana dispositione acquievit Klotz, Mommseni ratione vel ignorata vel neglecta. || §. 1. manu M²: man (vel may) M¹, manus C. — vel etiam significabant recte esse, quod erant abs te Schütz: quod er. abs te, vel etiam significabant recte esse Mk. — erant Malaspina: erat M. — *Buthroto* Manutius (coll. §. 9.): *bruto* M. — *celeritate* M²: *celebritate* CM¹. — *Paccio* [oratione] et verbis et re nos: *paccio* (superscr. 'pactio al. actio') ratione et uerbis et re M, *Paccio et verbis et re* (cum ed. Lamb. a. 1584.) k. || 2. *includetur* CM²: *inducetur* M¹. — *oratoriis* oratoris M. — et pilei et peti manili M. — *Q. Tuberonem* que tuburonem M¹. — duo CM¹: duos M²k. Cf. §. 4. — *prohemis* M. — *Aristoteles*] a discolis M, *Ἀριστοτέλης* k. — *extericos* M, *ἐξωτερικὸς* k. — *quoo ego* M¹, *quod ego* M² (sed litt. d expuncta). || 3. *dimoui*. sed fecit idem in M²: *dimoui*. Idem in M¹, *dimovi*, sed feci idem, quod in k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 519. — *pireum* M, *Piraeum* k. — *venisset* -- *locutus esset*] venit -- *locutus est* Kayser. — *habetur* Boot: *haberetur* Mk. — *magis Ernestius*: *satis* M¹, *satius* M². — *ea, qua eum esse* Buecheler (l. l.): *ea quam esse* M¹, *equum esse* M², *ea, qua esse* k. — *alienus ad scuola est ui diis* M¹. — *ioculatorem* C: *ioculatorie* (sed *rie* in rasura) M, *ioculatoriae disputationi* alii, [*ioculatorem*] Kayser. || 4. *Piliae* Schütz: *filie* M. — *iudiciis* M²: *iudiciis* M¹, *iudicis* Z¹. — *uenditabo* CM¹: *uendicabo* M². — duo CM: duos alii. || 5. *quae* om. M. — *fusae ego* M. — *redit* M. — *Procilio* Manutius: *prelio* M. — *rumoris* M¹. — *nostri* (superscr. 'al. nosti') M. — *hi consules* Boot: *hic consules* Mk. — *posthac* corr. ex *post hanc* M. — *non mihi viletur* Th. Mommsen: *non mihi ut detur* M. || 6. *nosti* M²: *notis* M¹. — *CPMITAΘIA* M. — *patris memoriā* M¹. — *plebei* M², *plebi* M¹. — *ut domitius ut ualeat* M. — *tamen non gratissimo* M: *etiam gratissimo* Schütz, *tamen non minus gratissimo* Klotz. — *commendatur* M. — *pompei* M. — *gallia* M¹: *gratia* M² in rasura. — *nitatur* CM: *uitatur* alii. || 7. *Britannici* M²: *Trittanici* M¹. — *constant* M¹. — *munitos*] *miratos* M. — *ullam* M²: *villam* M¹. || 8. *texuit*] *texerit* CM¹Z¹, *textit* M². — *dirumparis* M: *dirumparis* k. — *in Bosius*: om. M. — *forum* C: *eorum* M. — *usque*] *iis que* M. — *HS.*] *sextercium* M. — *simul* M²: *semel* M¹. — *dices*] *dicis* M. — *ad quid laboramus res* Ascensius: *ad quid id laboramus res* M, *quid? celabo te res* cum Bosio k. Cf. Hand (Tursell. I. p. 117.), cui primo Bosii fides videtur suspecta fuisse. — *Coctia*] *Plotia* Ascensius; obelum om. k. — *funt* Boot: *fiant* Mk. || 9. *Decimius* CM: *Domitius* alii. — *in Asiam*] *nisiam* vel *insiam* M¹. — *interesse utrum* M. — *ipsum mutabis* -- *abesses* M, *ipsum, ut ab iis* -- *abesses* Malaspina, *ipsum, ut ab his* -- *abesses* Lambinus, *ipsum, ut a tuis* -- *abesses* Ernestius, *ipsum, ut abires* -- *abesses* idem, *ipsum: ut abis* -- *abes* cum Bosio k. Fort. *ipsum, ut a nobis* -- *abesses*. — *tecum egissem* M¹: *tecum egisse* M²k. — *utinam valeat*] *hoc, quod dixi, tantum utinam valeat* Z^b. — *reditus tui*

Ascensius: *reditus tuus* M. — *is te* M²: *isti* M¹. — *de Vitichide* M.

Ep. 17. §. 1. *nunc Pius: non* M. — *mei* C: *tui me* M. — *quoniam Orel-
lus et Wesenberg* (p. 114. n.): *cum* M. — *Asiam cuiquam Wesenberg:*
Asiam neque cuiquam Mk. — *cae
sunt* Lambinus: *sunt* M, *sunt eae*
cum Bosio k. — *lepidum quo ex-
cidat* M: *ne lepidum quod excidat*
Corradus, *ne dictum quod excidat*
I. F. Gronovius; *obelum om.* k. || 2.
infamia CM: *insania alii.* — *ipse et
suus -- fecissent* Manutius: *ipse suus
-- fecisset* M. — *competitor*] *repeti-
tor* M. — *utinam ambo* M. — *qua-
dragenā* CM: *quadraginta alii.* —
qui sequi se adfuisse M. — *qui-
dem fuisset* Manutius et cod. Anto-
nianus Malaespinæ: *quidem adfuis-
set* M, *quidem [eo die] fuisset* k. —
tabulis] *tabulas* M. || 3. *direpta* M. —
cociace M: *coci ace* Z^b, *hoc iacet* Th.
Mommsen, *hic iacet* Boot, *cogitare*
k. — *quod iam* M: *qui iam* k, *quo-
niam* Boot. — *Memmi del.* Boot. —
Caesari despicerem M, *Caesarem de-
spicere* Kayser. — *in populum* Lam-
binus. — *erant consules*] *erat cons.
s. M.* — *at unus Maffei:* *ac* M. —
decrevit] *decernit* M. — *fieret ab iis
consiliis, quae -- sortita, in singulos
candidatos.* Magnus I. F. Gronovius:
*fieret. Ab iis (his M) consiliis, quae --
sortita in singulos candidatos, ma-
gnus* k. — *quae erunt ex omnibus*
Kayser. — *Veiento, Rantius* Bueche-
ler (Mus. Rhen. XI. p. 534. coll.
Inscr. R. N. n. 5323.): *Veientoran-
tius* Z^b, *ueietor Antius* C, *ueietorācius*
M¹, *victorantius* M², *Veiento, Antius*
cum Orellio k. — *res cedit* cod. An-
tonianus Malaespinæ: *res cedit* M¹,
rescidi M²Z, *res ad senatum* Manu-
tius. — *ex senatu cons. M.* — *dum*]
cum M. — *Abdera*] *aptera* C. —
ignoce M¹. — *si qui* Manutius: *qui
si* M. — *ferri*] *feri* M. — *esse e re*
Bosius: *censere* M, *esse e re publica*

(ex altera coniectura Bosii) k. || 4.
partem Manutius: *patrem* M, *pro
parte mea rem* Heinrich. — *haec die
scripsi*] *hec descripsi* M. — *huius
gratior* M¹: *huiusce ratio* M² in ra-
sura. — *vultum* M²: *ut cum* M¹. —
legeres] *leges* Gronovius. — *spem*
Lambinus: *rem* Mk. — *habes non
nullam* Boot (ex Lambini *non habes
nullam*): *habes nullam* M, *habes ut
nullam* k. (Nam profecto *res dubi-
tationem habet nullam* Wesenberg
p. 9.) — *fuerat futurus*] *erat futurus*
Boot. — *luciscit . ibi loquetur* Victo-
rius: *lucisci tibi loqueretur* M. —
praeter Rantium Buecheler coll. §. 3.
— *libere* C: *liber* M. || 5. *Scaurus*]
saurus M¹. — *ruffo* M. — *ne uiuam.*
Scio in M. — *quos tu dilaudas* Vi-
ctorius: *quo studio laudas* CM. Cf.
VI, 2, 9.

Ep. 18. §. 1. *Nunc ut Gabinium ha-
beas reum, ferendum est* Malaspina,
*Nunc de Gabinio absoluto, verum fe-
rendum est* Lambinus, *ut opinione
habes rerum, ferendum est* Kayser
(antecedente nimirum Gabinianae
causae mentione), *Nunc de Gabinio.*
Stomachaberis: verum ferendum est
Boot. — *gesserim*] *cesserim* M. —
ΠΟΡΙΑΠΤΜΝΑ MZ^b: γοργῆα
γυρά cum Bosio k. — *L. f.*] *L. T.*
M. — *pompei* M. — *nondum*] *nūdum*
M. || 2. *fers?* *belle mehercule*] *ferre
uellem . hercule* M. — *omnem non
modo* Z^b: *omnem* M¹, *non modo
omnem* M². — *aquiescam* M²: *aquie-
scat* M¹. — *fers*] *ferri* M. — *gratiā*
M. — *omnia possedi.* *Rumpuntur* M
(*dirumpuntur* margo). — *ii*] *hij* M.
— *ad litteras* Lambinus: *et literas*
M. — *isti* Gulielmius: *ista* Mk. —
trahantur Malaspina (coll. ep. ad
famil. VII, 32, 2.): *trahuntur* M. —
συμφιλοσοφῆσαι nos: ENΦΙΑΟΟΟ-
ΦΗCΑΙ M. Cf. VII, 7, 7. — *locus
ille -- concaluit* Nonius p. 90, 2. —
habitat, olim conc. Nonius: *habitabat
olim, conc.* Mk. — *concaluit* Victo-

rius: *concaluit* M et Nonii codd. — *enim* ΔEPPIC in M. — *terris* M¹: *ceteris* M². || 3. *fluit* Manutius: *fuit* M. — *adiubit* M¹. — *sylla* M. — *indicia* MZ¹: *iudicia* k. || 4. *etiam* Acidalius: *et tamen* Mk. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *stomacantes* M. — *solidis pectoribus* ed. Romana: *solidis pictoribus* M, *ropolidis* (vel *sopolidis*) *pictoribus* Z^{b1}, e *Sopolidis pictoribus* cum Bosio k. — *gabini* M. — *resp. lege* M: *reus P. lege* cum Bosio k. — ΟΥΡΟΙΜΠΙΣΑΜΑΦΙΗΙ M: οὐδ' οὐ οἰδ' Ἄρης ἄμα Παγίη; cum Bosio k. — *Pomptinus* -- *Pomptino* M: *Pomptinius* -- *Pomptinio* k. — *praetores* Corradus (coll. ep. ad Q. fr. III, 4, 6.): *pretor* M. — *aperte*] *ad portam* M. — *mutius tr. negat* M. — *triumphaturum* M²: *triumphare* M¹. Cf. Wesenb. p. 39. n. || 5. *a Quinto* M: *Ab Quinto* k. — *Verba datas* -- *Octobr.* huc transposuit Klotz: *post verba tamen pecunia habet* M. — *data salitoribus britanie* M. — *proximo*] *proximis* Boot. — *imperat tamen* M. — *exercitum e Britannia* Malaespinæ liber Antonianus: *exercitum Britannii* (*britannia* M) Mk. — *nostri* Manutius (in commentario): *non* M, *noster* alii. — *ac tuorum*] *actu horum* M (*auctorum* margo). — *ulla*] *nulla* M. — *qui Dionysium*] *quid ain ysium* M (*dionysium* margo). — *cum dies venerit*] *quo die veneris* Malaspina.

Ep. 19. §. 1. *timebam*] *tunebam* M. — ΔEPPIC M. — *scribis* CM: *scribo* alii. — *tuas* om. M¹. — *te apuleia* M. — *nam* om. M¹. — *latinas* ΠΤΙΚΙΜΟC M. — *aduolas sed inuisis* M. — *germanam* Manutius: *Germane* M, *germa* Z^b, † *germanae* k. — *putavi de* -- *palam, inde*] *peti vide* -- *palam, vide* Manutius. — *dictaturam fruere* M: *dictatum fluere* Z^b, *dictaturam ferrere* Mommsen, *dictaturam, ruere* k. || 2. *selicianae unciæ* C: *seleuciane prouincie* M. — *hiberna* Ernestius:

hibernam M. — *legionis Nipperdey: legionem* M, *legionum* cum Ernestio k. — *opinor* CM: *opperior* alii. — *ego non modo ego seruauit* M. — *aduentu* Bosius: *aduentus* M. — *accedet* Cratander: *accedit* M. — *ad me abundare vidit* Manutius. Cf. ep. 4. a. extr. — *tu, si Faërnus: ut si* M. — *fac nos*: om. Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. || MARCI TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER IIII. EXPLICIT. INCIPIT LIBER V.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUINTUS.

Ep. 1. §. 1. *meo* M: *mei* alii, *de meo* alii. || 2. *de Anneii Saturnino Orellius*. — *ueluti* M²: *uel bis tu* M². — *Mennianorum* M: *Memmianorum* k. — *hutilianorum* M. — *factum est*. *Volui* M. — *quod*] *quo* M. — *nummum* C: *omnium* M. || 3. *Arpinas* MZ¹: *Arpinum* alii. — *ex quo ego ueni* M: *ex quo ueni cum Bosio* k. — *de sorore* del. Ernestius. — *sumptus* C: *sumpta* M. — *ille. Sic die* M¹, *illo. Sic die* M², *ille sic dies* C. — *humanissime* om. M¹. — *ego asciero pueros* M¹, *ego uero asciero pueros* M², *ego viros arcivero* Malaspina. — *videret* CM: *praerberet* alii. || 4. *quaeso* Manutius: *quasi* M. — *uoluisse cum discessura esset fuisse* M¹, *uoluisse cum discessura esset et fuisse* M². — *haec* om. M¹. — *ut uideres* M¹: *ut tu uideres* M². || 5. *pomtinum* M, *Pomptinium* cum Orellio k. — *sciam, sic habeas* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): *sciam. Sic habeas* k. — *A* om. M¹.

Ep. 2. §. 1. *ex*] *et* M¹, *e* M². — *tremullano* M, et sic ubique. — *mandavi*] *mandasti* CM, *mandari, set* Kahnt Symbol. crit. p. 12. — *proprie* Manutius: *prope* M¹, *probe* M². — *provinciam* Pius: *prouincias* M.

Cf. Wesenberg p. 24. — *Furnium]* *turnium* M. || 2. *strategemate* Victorius: *stragem alta* M¹, *strage altera* M². — *et tam]* *etiam* M¹. Cf. Wesenberg ad Tusc. disp. IV, 7. — *et Lambinus*: om. M. — *cum* om. M¹. — *post etiam* Manutius: *posteam* M. — *exiens e sua* Lambinus et Muretus: *expense sua* MZ^b. Cf. ep. 3, 1. — *audiri* M: *laudari* C. || 3. *re-
deo.* *Illud* M¹. — *nolim* M. — *silicet* M¹. — *opperiare* Ascensius: *operare* M (*opere margo*), *odorere* cum Ursino k. — *quoquomodo* M. — *feret* M¹. — *prescripta* M. — *III.] illi* M. — *pompeio* M.

Ep. 3. §. 1. *Ad V. Idus* M. — *pom-
tium* M. — *exiens e* Lambinus: *ex-
pense* M. Cf. ep. 2, 2. — *quod scri-
berem* Lambinus: *quid scriberem* M.
Cf. Wesenb. p. 55. — [*et quando*]
scire Boot, *et quando ** scire* Kay-
ser. || 2. *simul ed. Romana: semel* M.
— *altera edictum* M. — *publi. li.*
michi habebant M. — *altera rescri-
ptas* M. — *quam]* *que* M. — *fuerit]*
fuerat M¹, *fiat* M². || 3. *apud Lentu-
lum* Victorius: *Lentulum* M¹, *Lentuli*
M². — *in gratia* Ernestius: *in gra-
tiam* M. Cf. ep. 11, 6. VI, 1, 22. 6,
4. — *egregiam]* *e grecia* M. — *quod*
scribam Lambinus: *quid scribam* M.
— *Beneuenti* M: *Beneventum* cum
Bosio k. Cf. XII, 1, 1. XIV, 2, 4.
— *hodie* Manutius: *hoc de* M. — *di-
ligentia faciemus satis* Manutius: *di-
ligentia esse satis.* *Faciemus satis* M,
diligentia † esse satis, faciemus satis
k, *diligentia esse satis * faciemus sa-
tis* Kayser. — *Pontio]* *ponto* M.

Ep. 4. §. 1. *ipso eo]* *ipse eo* M. —
a Pontio Manutius: *L. Pontio* M, *L.
Pontii* Muretus. — *tuas]* *alias* Er-
nestius. — *mandatu* M¹. — *ac me ille.*
illud non quo M (*ac me illud quidem*
labat non quo margo): *ac me ille illud*
quod labat non quo Z^b, *ac de illo:*
illuc quidem labor, non quo Kayser.
— *visum]* *iussum* vel *uissum* M¹. —

et tu ais Turnebus: *et tuis* M. —
δυοδιάγνωστον esse CM: *δύογνωστον*
πρὸς νεῦσιν esse alii. — *esset quidem*
Z^b. — *sum facilis* om. M¹. — *sed et*
tu Kayser. — *aberis]* *aueris* M¹. —
et me absente (*apsente* M¹) *res habebis*
mirationem M: *et me absente res, ha-
bebis mei rationem* cum Bosio k, *et*
me absente res habebit mirationem
Kayser, *et me absente nemo habe-
bit mei rationem* Schütz. — *Servilia*
Tunstallus: *servilio* M. Cf. VI, 1,
10. — *viam]* *aliam* M, *aliam viam*
Orellius. || 2. *senatus consultum]* s. c.
(*utroque loco*) M. — *si minus* M:
sin minus k. — *bibuli* M. — *ne quid*
M¹: *ut quid* M², *ne quis* I. F. Grono-
vius. — *de ceteris sed* M. (Aposiope-
sin primus statuit Bosius.) — *scro-
pha* M. — *Pomptino]* *pompeiano* M,
Pomptinio cum Orellio k. — *Brun-
disi* M. — *Anneius* Schütz: *Annius*
M. Cf. ep. ad famil. XIII, 55. 57.
XV, 4, 2. Contrarium errorem in
altero nomine sustulimus in ep. ad
famil. XV, 4, 8. — *L. nos*: om. Mk. ||
3. *que de* M¹: *queque de* M². — *ea]*
em M¹, *et* M². — *exceptio* M (*expecta-
tio margo*). — *cum statuero* Orellius:
quod statuero M. Cf. Wesenberg p.
45. n. — *ei de DCCC.* M: *ei DCCC.*
k. — *expoisisti* M¹. — *ut agam am-
plius]* *ut ne angar amplius* Mala-
spina. || 4. *captio* CMZ: *cautio* alii.
— *significat.* *Dum acta et rumores*
vel etiam Stinner: *significat, dum*
acta et rumores vellet. *Iam* Mk. —
exspecto. *Literas et alius et P.* Boot:
exspecto literas et alias P. M, *exspe-
cto literas, et alias P.* k. — *pomtino*
M, *Pomptinio* k. — *diligenter* Er-
nestius: *diligentes* M.

Ep. 5. §. 1. *deest* Victorius: *id est*
M¹, *nil est* M². — *quod mandem* Er-
nestius: *quid mandem* M. — *nec]* *ne*
M. — *quod narrem* Ernestius: *quid*
narrem M. — *nihil* Manutius: *mihī*
M. — *venusse iam mane* M¹, *Venu-
siam mane* rē M². — *pomtinum* M,

Pomptinium k. || 2. *possim* Lambinus: *possem* M. — *quo dem* (cui dem C) *posthac* Manutius: *quod est post has* M. — de Ernestius: om. Mk. — *et maxime* om. M¹.

Ep. 6. §. 1. *pontinum* M, *Pomptinium* k. — *duxi expectare dies* M. — *quoad* M²: *quos ad* M¹. — *qui etiam* Victorius: *quin etiam* M. || 2. *quod aut* Ern.: *quid aut* M. — *putabo, te de nos*: *putabo de* M, *te putabo, de* k.

Ep. 7. *breuioris* M. — *quot* Manutius: *quod* M. — *ante aut*] *antea id* C, *ante ad* M. — *pompeius* M. — *quinos*] *qui nos* CM. — *delaturum* *novos vacationes* CM: *delaturum* *novos, vacationis* cum Schützio k. — *iudiciariam causam* CM: *iudiciorum causa* alii. — XI. Corradus: XIII. M, XIII. cum Manutio k. Cf. ep. ad famil. III, 3, 1. — *tum ut ubi* ed. Romana: *tum ubi* M.

Ep. 8. §. 1. *e qua* Cratander: *qua* Mk. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. V, 80. — *pomptini* M¹, *pontini* M², *Pomptinii* k. || 2. *sin est* M. — *Rome acceperam* M: *Roma acceperam* cum Manutio k. — *litteras* ego seclusi. — *alienus* Lambinus: *alienis* M. — *secura* MZ^b: *secum* k. — *cui* M²: *qui* M¹. — *esse* del. Ernestius, *a se* coni. Orellius. — *esset* M²: *esse* M¹. — *posset* Malaspina: *possit* M. || 3. *Si ille* corr. ex *Sed ille* M, *sed si ille* alii. Cf. Wesenb. p. 97. — *scribet* M. — *scripsit etiam* M. — *confidebam* M²: *confidam* M¹.

Ep. 9. §. 1. *sybotismune robustius* *qua et* M. — *Araus* M: *Areus* k. — *opirare* M¹. — *concesserant* Manutius: *concesserant* M. — *Saliarem* C: *alia. rem* M, *hilarem* alii. — *navigassemus* M¹: *navigaturi essemus* M². — *et Leucatam*] *sed leucatam* M. — *sine iis* M²: *sin eis* M¹, *sine his* k. — *tu me*] *tum* M. — *minus* M²: *unus* M¹. — *exordinarium* M. — *nostra*] *nos nostra* Is. Casaubonus et Graevius. || 2. *quoque tempore* Bosius:

quoque hoc tempore M. Cf. ep. 10, 5. — de XX. Corradus: de CXX. M. — et DCCC. Lambinus: *et de DCCC.* M. — *abes*] *abest* M¹, *habes* M². — *rescripti* M: *rescriptisti* k.

Ep. 10. §. 1. VII. Manutius: XV. M. — *pomtinum* M, *Pomptinium* k. || 2. *de ipso* (om. *me*) M. || 3. *illud* Victorius: *illum* M. — *ἔρδος τις* Victorius: *CPΔΟΙHC* M. — *dicis* M. — *ahuc* M. — *scio* Schütz: *nescio* Mk, *sane scio* Kahnt Symb. crit. p. 7. — *et puto*] *ut puto* M. — *etsi*] *sed si* M. — *equidem in fronte* M, *sed in deletum* est. — *voltu* ed. Romana: *uolo* M. — *bellissime* Ascensius: *bellis* M, *bellissimo* k, *bellissimis* Boot. Cf. IV, 16, 10. — *insulsi adrogantur* M. — *celem perscribo* (om. *non*) M. — *δυσεξίλητα* nos: *ΔΥCCEKIAAHTA* M, *δυσεξίλητα* k, *δυσεξίλητα* Orellius, *δυσδιήγητα* sive *δυσδιεξίγητα* Kayser. || 4. *ergo*] *ego* M. — *ac non modo nemo modo ne Roma quidem* M: *ac non modo nemo, sed ne rumor quidem* k, *huc non modo nemo homo, sed ne rumor quidem* Klotz in Prooemio. (*nemo domo, sed* Kayser.) — *ageretur* M²: *gerretur* M¹. || 5. *turbae*] *turbe* M (*urbe margo*), *urbs* k. — *ornamenta* Ernestius. — *amores* M: *Amore* C, *mores* alii. — *te et in nos* C: *te in nos* M. — *quaedam* Malaspina: *quadam* CM. — *multum ea philosophia* C: *multae a* (i. e. *multa ea*) *philosophia* M, *multum et philosophia* k. — *sursum deorsum* CMZ^b: *ἀνω κάτω* k. — *si quidem est in Aristo* Manutius: *si quidem est in aristu* M (*si quid extimaris tu margo*), *si quid aestimaris tu* C, *si quid est, est in Aristo* cum Victorio k. — *inunctim* Z^b: *inuicim* M¹, *inuncti* M². — *inunctim* del. Hand (Tursell. III. p. 452.): *uncos* om. k. — *scribes* Orellius: *scribas* Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. — *tempore* Cratander: om. M. Cf. ep. 9, 2.

Ep. 11. §. 1. *dedissem* M. — *da-*

*rem aduenero. Posthac M. — com-
 mitto M. — prouideri provide (om.
 potest) M. — quam vix] quamuis M. ||
 2. foede in Comensi Car. Sigonius et
 Malaspina: sedendi comes M, foede
 de Comensi cum Bosio k. Cf. Appian.
 B. C. II, 26. — gesserit M: gesserat
 cum Pantagatho k. — nostro quam
 Caesari Malaspina: nostro Caesari
 M, nostro ac Caesari cum Bosio
 contra Ciceronis usum k, nostro
 [Caesari] Kayser. || 3. persuasit
 nichil M. — quam illud. nusquam
 quam illum (illud superscr. M²) nus-
 quam discedere ex dittographia M. ||
 4. fuissem corr. ead. m. ex fuisset M.
 — pomtinus M, Pomptinius k. — una
 Bosius: nam M. — Cn.] gneus M. —
 questor tuus. Unus Tullius M. —
 aphracta nos: pr. acta M, ἀφρακτα
 k. Cf. ep. 13, 1. — rodiorum M. —
 dicrotum emítuleorum M, δίχροτα
 Mytilenaeorum k. — ἐπικώπων (ex
 Victorii lectione ἐπίκωπον) Erne-
 stius: ΕΠΙΚΟΝΔΕΙ M, ΕΠΙΚΟΝ
 ΔΕΙΖ^b. — dii iuuent nos. Adhuc M. || 5.
 quem (superscr. ead. m. 'i. aliquem')
 M. — nos primus seclisit Klotz. —
 οἷα πρὲρ ἡ δέσποινα antiquum Victorii
 exemplar: ΟΙΑΤΑΗΑΕΠΟΙΝΑ
 M, οἷα τ' ἂν δέσποινα C. — a om.
 M¹. — sit corr. ex sint M. — sin id
 parum profuerit Manutius: in id pa-
 rum quod fuerit M. — aliquid (non
 aliud) habet etiam M. — severius]
 serius M. — Siculi I. F. Gronovius:
 singuli M. || 6. meteorus M. — tam]
 quam M. — sentiret M. — apud pa-
 tronum M. — posui et M²: posuisset
 M¹. — mihi his ter dixit te M, mihi is
 te dixit [te] Orellio auctore k. —
 Patron] patronum M. — arepago M,
 areopago M². — quem M¹: que in
 M². — praetore] PR. M¹, pridie M².
 — me huc transposuit Pius: post
 Xenoni legitur in M. — qui corr. ex
 quid M. — Mithylenas M. — is ad
 suos Corradus: si ad uos M. — ario-
 phagitis M. — posset. || Cicero At.
 sal. || Manius autem M. — Memmius
 Victorius: Manius CM. || 7. accipi]
 accipe M. — abstuli] attuli M. —
 συμπαθῶς C: CΥΜΠΑΘΟC M, συμ-
 παθικῶς alii. — datae sunt Erne-
 stius: datas M. — ΝΟΜΑΗΑΡΙΑ
 (litterae H superscr. N) me M: νο-
 μανανδρίαν cum Bosio k.
 Ep. 12. §. 1. pireo M, Piraeo k.
 — zosteria M, sed a in rasura dua-
 rum litterarum. — ad Ceo Manu-
 tius: ab Ceo M. (ad Ceum Corradus.)
 — iucunde. inde Victorius: uicum
 deinde M. — gyarum (non giarum)
 etiam M. — Syrum Moser et Mei-
 neke: schyrum M, Scyron alii. —
 utroque de citius M, sed de expun-
 ctum est. — nosti M²: nostri M¹. —
 aphracta] a phracta M, ἀφρακτα k.
 Cf. ep. 13, 1. — nec me Delo Lam-
 binus: Delo nec me M. Cf. Wesenb.
 p. 38 sq. — ἀκρωτηρίων οὐρία Bo-
 sius: ΑΚΡΑΤΗΡΕΟΝ iura M. || 2.
 gyario M¹, Giaro M². — dedi corr.
 ex dedit M. — συνηγωνίων CM: συ-
 ηγωνισάμην et συνηγωνιζόμην alii.
 — rei publicae] rep. M. — statu corr.
 ex statui M. — cum thallum et ono-
 stro M. — vel Helonius M¹: Vehelo-
 nius M², vel Helenius alii. — gravis-
 simus C: gratissimus M. — sit, sciam.
 cum Manutius: sit etiam cum M, sit,
 sciam. Iam quum cum Orellio k. —
 habebimus] habemus M. — iudicis
 M¹. || 3. explica] explicari M. — de
 strue laterum (e Malaespinæ con-
 iectura ab ipso reiecta) Bosius: de
 strues alterum Z^b, destrues alterum
 M. — rogo, de aqua C.F.W.Müller:
 rogo. De aqua k. — esse. de aqua
 quam M. — tu id conficies Klotz: quid
 conficies? M, aliquid conficies Aldus,
 id conficies Orellius. — rogabit Cor-
 radus: rogauit M. — constituero M.
 Ep. 13. §. 1. quingentesimo Bosius:
 quinto M. — pugnam Bovillanam
 margo ed. Lamb. a. 1584: pugnam
 ambo uillam M, pugnam Bovillam
 alii. — quae mihi] qui mi M, quae mi*

k. — *in modum om. M. — fuit] fuisse M. — decumani quasi venissem* I.F.Gronovius et Graevius in adnotatione: *de cumanis venissem M, † quum decumanis venissem k, decumani ut si venissem Muretus. — pretoris ea alacres M. — discrimen M²: discrimine M¹. — quo M (quod margo). — confectae om. M¹. — haec Ernestius: om. Mk. — nuntiarit Corradus: nunciaret Mk. || 2. negotiola C: negotio M¹, negotia M²k. — cura M¹, cure M². — philogenen M. — tradidi Victorius: tradi M. — Apollonidensem Lambinus: appolinicense M, Apolloniensem alii. — Xenonem] senonem M, Zenonem alii. — commendandi omnia omnia se M. || 3. prefulce atque premunitus queo (queso margo) simus annui M. — maximeque, si quid C: maxime queso quid M. — de illo domestico scrupulo Ursinus: de illo domestico scrupulum Mk, deme illum domesticum scrupulum Moser. — quem corr. in quam M. — te auctore Victorius: et auctorem M. — imprimisque equid Bosius: imprimisque quid M¹, imprimis nunc quid M², imprimisque num quid Lambinus. — status corr. ex statutorum M.*

Ep. 14. §. 1. *utrumque praestabo* Victorius: *utrumque est dabo M¹, utrumque dabo M², utrumque stabo Z¹. — ex eo die Boot coll. ep. 15, 1. — me amas] meas MZ¹. — παρόπηγμα Tunstallus: ΠΑΓΓΕΙΜΑ M. — haec mihi quae vellem ed. Romana: hec que mihi que vellem M. — adferentur Victorius: adierabantur M, aggerabantur Z. — oculi in (ocium M²) phartinum M¹. — Appio] Oppio M. — nos asia accepi. Adventus noster admirabiliter M¹. — ne om. M. — spero meos] per meos M¹, spero eos M². — in margo ed. Lamb. a. 1584: om. Mk. — speramus Manutius: paramus M. — recte M (recta margo). — iuris M²: iuris M¹. — dictionis M. || 3. quam describas M¹. — tamen]*

tam m (vel in) M. — imprimisque illud Manutius: imprimis quid illud M. — ενδόμυχον Victorius (coll. ep. 21, 14.): ENOMΠΑION M, ενόμιλον C. — scies Mk.

Ep. 15. §. 1. *clavum M²: clauom (corr. in clauo in) M¹. — anni movebis Bosius: animo uerbis (superscr. 'al. vacat') M, clavum amovebis Victorius. (Verba ex hoc -- movebis desunt in aliis codicibus.) — habeat M: habet cum Graevio k. — cursus M²: cursum M¹. — cesset CM (superscr. i. cessare faciat) Z: cessat cum Graevio k. — ius] et iis M. -- A. Plotius] aplotius M. — annum M: annum C, annus alii. || 2. ut verear M²: aut verear M¹. — quod] que M¹. — permutavi] permulta vi M. — refrico] reficio M. || 3. castra] castro M. — ad thaurum M. — Moeragene Bosius (coll. VI, 1, 13.): mofragene M², mofragine M¹. — deciderem Manutius: decedere M. — Clitellae -- onus poetae tribuit k. — clitelliae M. — bovi sunt M² (in margine): bovis ut M¹. — plane Ammianus Marcell. (XVI, 5, 10.): illa M¹, illane CM²Z^b, cillane cum Bosio k. — sit annum Malaspina: sit annus M, sit annuus codd. Malaespiniae, sim annuus k. Verba sit annum ex §. 1. repetita ego seclusi, quibus sublati et verba si me amas aptum locum obtinent et coniunctivus adsis, in quo recte offendit C.F.W.Müller (Coniect. Tull. p. 12.), legitime cum modo iungitur. — adsitua tempus M (at si tu ad tempus margo). — senatum totum (non tuum) M²: senatum M¹, senatum tum Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 513. — iam om. M¹. — plura scribam tarde tibi redituro M¹: plura scribebam t. t. redditu ire M² (redditu iri Z teste Lambino), † plura scribam t. t. redituro k, plura scribebam tarde tibi redituro Fr. Hofmann, epistolam sciebam t. t. redditum iri I. F. Gronovius. 'Sensus hoc fere re-*

quirit: *Plura scribam alias. Has sciebam t. t. redditum iri.* OR.— *per magistris* (superser. i. *valde magistris*) M¹. — *et portus nostrarum Manutius: et portus et nostrarum M.* — *diocesium M.*

Ep. 16. §. 1. *spatū M²: pati M¹.— desiderant] se deserant M.* || 2. *in perditam] imperditam M.* — *nos inuenisse M, nos iam venisse k.* — *moratos Faërnus: moratus M.* — *apame M.* — *epicephalia M.* — *solvere non posse iam Ernestio suspecta ego seclusi.* — *ōrās] onas M.* — *hominis] homines M.* — *omnino vitae Manutius* (in commentario): *omnium nos uitae M, omnino eos uitae cum Malaspina k.* || 3. *foenum M²: fenum M¹.* — *quod de lege M: quod lege k.* — *ne tectum q.] nec tectum quidem M.* — *ex domibus omnibus Victorius: ex nominibus ex omnibus M, ex oppidis omnibus Ernestius.* — *mehercule etiam] et mehercule iam Lambinus.* — *reuiuiscunt M.* — *tui M²: tua M¹.* — *ita Moser: itaque Mk. (reuiscunt: iustitia - - Ciceronis [itaque] opinion- nes Kayser.)* || 4. *tharsum M, item ep. 17, 6.* — *ne cogitabat Victorius: negociabat M.*

Ep. 17. §. 1. *Roma M²: Rome M¹.* — *raeda nos: reda M, rheda k.* || 2. *nullus] nullius M.* — *terentius M (teruncius et te rectius margo).* || 3. *qui om. M¹.* — *est a prima m. deletum, a secunda superser. est.* || 5. *dirisse] dixit M.* — *muni CZ^b: ana M.* — *illustriorem Victorius: iniustio- rem M¹, iustio- rem M².* || 6. *me om. M¹* — *usque M²: iis que M¹.* — *laodicee M.* — *iniuria M.* — *minima cum M² (in margine): inimicum M¹, minima k.* Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 517.

Ep. 18. §. 1. *nisi accepissemus tuas litteras Schütz. Orellius: 'Certiores facti sumus a libertis meis, eos accepisse litteras tuas'.* — *scriptum est te Kayser.* — *eufraten M.* — *transice-*

runt Mk, sed vid. Wesenb. p. 79. n. et mox in eadem §. transierint. — *pacoro orodis M²: parco ororodis M¹, Pacoro, Orodi k.* — *cum nos: om. Mk.* — *fere CZ^b: referto M.* — *anthiocie M.* — *capadocia ad thaurum M.* — *ad cibustra M.* — *in chyrrhes- teica M.* — *his] et his Kayser.* — *ΚΕΦΑΜΟΝ M.* — *intercesa M¹.* — *porrecta Ascensius: proiecta CM.* || 2. *Romae es] es rome M (sed additis signis transpositionis), es Romae k.* — *Quo piso M (copiis et copioso margo).* — *ciliceam M.* — *loco Z^b: locum M.* — *exercito M.* — *usus est Faërnus: usus esset M.* Cf. Wesenb. p. 20. — *uidetur] uideretur M.* — *nostra et Kayser: et nostra Mk.* — *delectus M.* || 3. *te del. Kayser.* — *ΚΥΝΙΑΘΙΑΝ M.* — *sis] esses M², essent M¹.* — *nostrum Manutius: nostros M.* || 4. *ut et tu] et ut M.*

Ep. 19. §. 1. *eam] meam (erasa prima littera) M.* — *Appii Victorius: appelli M, appellit C.* — *romam M.* — *hui Victorius: iuit M.* — *longe mihi] michi longe M, sed addita sunt signa transpositionis.* — *quin ut M: quin tu cum Victorio k.* — *rediret, iam Malaspina: rediret etiam M, rediret, et iam k.* — *Atiliano Manutius: atelliano M.* || 2. *iam Romae] natam Romae Luenemann, tantopere Orel- lius (in ed. pr.), del. Schütz coll. VII, 2, 4. Obelum om. k.* — *certo CM: certe alii.* — *vale. De Patrone Manutius: ualde patrone M.* || 3. *parietinis Manutius: tarentinis M.* Cf. ep. ad famil. XIII, 1, 3. ad Att. V, 11, 6. — *in Melita Gassendus: in militia Mk.* Cf. Diog. Laërt. X, 17. — *libente te Lipsius (Epist. Quaestt. ep. 11. : libenter M.* — *filiis M¹.* — *certarat margo ed. Lamb. a. 1584: certaret M, certasset k.* Cf. Wesenb. p. 28 sq.

Ep. 20. §. 1. *Pindenissitae - - Pin- denissitae Lambinus: pendentisse - - pendentī M.* — *quinquagesimo M:*

quadragesimo Z^bk. Cf. ep. ad famil. XV, 4, 10. — *quid ergo [faciam]?* num Schütz. Cf. Hand Tursell. II. p. 457. — *exercitu nec hic* Orellius: *exercitu hic* M. Cf. Wesenberg p. 113 sq. n. — *cognoscere* M¹. — *gratulatus sis* Wesenberg p. 122. n. — *celebritatem* quattuor codices Malaesinae et Z^b: *celebritate* M. — *que erant* M: *qua ieram* cum Bosio k, *per quae erat iter* Kayser. Malim *quae in itinere erant*. — *accepi* M¹. — *fuiimus] fuerunt* M. — *superioris. quod idem* (spatium vacuum septem fere litterarum) *dein apame* M, *superioris quadriennii. Apameae* Corradus. — *Philomeli* Orellius: *philomeli* M. — *Icone* M. — *fecimus] f. (forum) egimus* Corradus. || 2. *Iconicum* M. — *cibustra* M. — *Cappadociae* secl. Ernestius: *uncos* om. k. — *aditu* corr. ex *auditu* M. || 3. *cilicia in aquarum* MZ: *Cilicia ima aquarum* cum Bosio k, *Cilicia aquarum* alii. Cf. Hand Tursell. III. p. 274. — *diuercio* M: *divortio* k. Cf. ep. ad famil. II, 10, 2. — *occidimus* CM: *cecidimus* alii. — *pomptini* M: *Pomptinii* k. — *Issum] ipsium* M (*ypson margo*). — *haud* corr. ex *aut* M. — *discessimus. Interim (scis enim - - πολέμου) rumore* Ascensius. — *κενὰ* CM: *κοινά* alii. — *accessit] cessit* M. — *interit* M. || 4. *par* M²: *per* M¹. — *loreolam in mustaceo* CM²: *loreola minus taceo* M¹, *laureolam in m.* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 510. — *eiusdem] eius. dein* M. — *tribunum* M²: *tribunus* M¹. || 5. *nos ad pendentissum* M¹: *nos ad pendentissum* M², *nos Pindenissum* (verbis feri - - parati in parenthesi positus) k, *nos adduximus deinde exercitum ad Pendentissum* Buecheler ibid. p. 522. coll. ep. ad famil. XV, 4, 10. — *eleuthero cilicum omnium cilicum memoria* M. — *omnium memoria] omni memoria* Lambinus, *hominum memoria* Orellius. — *Saturnalia militibus quoque* Wesenberg (p. 36. n. 2.): *Saturnalia. Militibus quoque* vulgo. — *quibus equis exceptis reliquam nos: equibus* (superser. *equis* et in marg. 'al. quibus') *exceptis reliquam* M, *quibus reliquam* ex altera emendatione Wesenbergii (qui credidit v. *exceptis* in M deesse) k. 'Si in Med. *exceptis* est, certe ita scribendum: *militibus quoque, quibus captivis exceptis* cet.' — *mancipia venibant. Saturnalibus tertiis* quum h. scr. Boot. — *ueniebant* M. — *tertiis] ter tis* M. — *Q. fratri* M²: *que fratri* M¹. || 6. *in quibus laboras* Kayser. — *nec iam* Bosius: *nec tam* M. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *recte ΠΕΦΕ- CΙΩΑΙ* M. — *λαμπρά] ΑΑΜΤΙΡΑ* M. — *uiuūt. Regna* M. — *ΕΜΠΛ- ΡΟΑΩΙ* M. — *ἀδωροδόκητον* Cratander: om. M. — *pilum] pilleum* M. — *in prouintiam* M. || 7. *omnia* corr. ex *somnia* M. — *quam si] quasi* M¹, *quas si* M². — *at te] acte* M. — *totum quid* M, *totum in eo, quod* Boot. — *agetur] geretur* M¹. || 8. *ego* om. M¹. — *ex] et* M¹. — *Laenii Bentivolius: Lenj* M. — *iucunda* Ernestius: *iucunde* M. — *Pletoriano* CM: *praetoriano* alii. — *Seius ambustus* Ernestius: *Leius adustus* M. — *Luceius* Mk. — *Q. M²: que* M¹. — *aveo* M²: *habeo* M¹. || 9. *iubeor dare* CM: *iubebo dari* alii. — *Deiotarus* Z^b1: om. M. — *epiroticus* M¹. — *Phemio* Victorius: *Phameo* CM. Cf. VI, 1, 13. — *ΚΕΡΑ* M. || 10. *Pammeni] pammenides* (ultima syllaba deleta) M. — *des operam et quod* Boot. — *ne qua* M²: *neque* M¹. — *convellatur* CM: *avellatur* alii. — *id cum honestum* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 522.): om. Mk. — *nostrum existimatum* M²: *nostrum. Ex his motum* M¹, *nostrum honestum existimo* k. Ep. 21. §. 1. *et libenter requiescere* del. Ursinus. || 2. *C.* Boot: om. Mk. — *Q.] que* M. — *pudenciores* Victorius: *prudencioris* M. — *ενημερηματε*

M. — *Chyrrastica* C, *chyrrhesticam* M. — *impendet* M²: *pendet* M¹. — *Orodi* Ernestius: *orode* M. — *artauadis* M. — *id est*] *datae* Fr. Hofmann Philol. XV. p. 666. — *non-dum*] *numdum* M. || 3. *iis*] *his* M. — *a senatu nullus honos* Mk, sed in M a pr. m. signa apposita sunt, quae transpositionem verborum flagitant. — *habetur* M. — *nodus* M¹: *modus* M². — *expediatur* ed. Iensoniana: *experiat* (corr. ex *experiantur*) M. — *sed* del. Ernestius: *uncos* om. k. — *ἀροστελεύτιον* C: *ἀροστελεγγιον* M. — *nauseans* M²: *nausias* M¹. — *buthroto* (corr. ex *bruthroto*). | *CIC. AT. SAL.* | *Tibi ut uideo* M. — *mora* M: *erit mora* cum Bosio k. || 4. *Iconj* M. — *triumphos* M. — *γλυκύπικρον*] *TATHHHPON* M. — *addis, si*] *ad-dita* M. — *ad me esse* C: *ad me fore* Mk, *ad me* [fore] Ernestius. — *uenturam* M. — *angunt*] *Vngunt* M, *Pungunt* k. — *Canuleii* margo ed. Lambin. a. 1584: *canule* M, *Camulae* alii. — *ipse* secluserit Ernestius; *ipsi* malebat Orellius, *servo* k. — *Lenii* -- *Lenius* -- *Lenio* M. — *re* om. M. || 5. *·eae* ed. Romana: *he* M², om. M¹. — *certa* M: *recta* CZ. — *nostra sponte* M²: *nostras pompeii* M¹. — *miratos* M²: *iratos* M¹. — *nullum* M²: *nulla in* M¹. — *sumptus* C: *sumptum* M. — *quemquam eorum* M. — *legatum. Is cetero-qui* Victorius: *legis ceteros qui* M. — *sed* ego secluserit. (*abstinens se* Cratander.) — *transita* Ascensius: *transitam* M, *transitans* cum Manutio k. — *tamen* M: *tantum* cum Ursino k. — *viciis*] *Fort. vicibus*. — *praeter eum semel nemo accepit* del. Ernestius: *uncos* om. k. — *excipiendum sit* Malaespina. — *sumptus* CM: *sumptum* alii. || 6. *confectis que per fratrem* (*que per in rasura*) M. — *Q. Volusium*] *qui tum volusium* M. — *et mirifice* Corradus et Manutius: *sed mirifice* Mk. — *abstinentem* M: *etiam abstinentem* cum duobus codd. Malaespinæ k. — *dies esset, ne]* *dies. Sed ne* M. — *cives Romani pauci* corr. ex *civis Romanus paucis* M. — *negarent* corr. ex *negaret* M. || 7. *in Asia* M. — *nonas ianuarias* M. — *diocesum* M. — *Cyprii]* *cipri* M. — *qua]* *que* M. — *erogabatur* M: *erogabitur* cum libro Antoniano Malaespinæ k. — *decerni sino* M: *decerni. Si nos* M¹. — *statuas, fana, τῆθριππα* Manutius (in commentario): *statuas ea nate* ΘΡΙΠΠΑ M. — *ulla* corr. ex *nulla* M. || 9. *quo die* M (*quotidie* margo). — *apamense* corr. ex *apamensem* M, *Apameense* k. — *synnadensem* M. — *tum* Lambinus: *cum* M. — *Phe-mio]* *semio* M. Cf. VI, 1, 13. — *dispiccam* M. — *κέρας Lycaonium* Mongaltius: *ΚΕΡΑΑ* omnium M, *κέρας Aonium* C. — *Iunius]* *in ius* M. — *Quinctilis]* *Quintius* M. — *in* (*ante provinciam*) om. M. — *Laodiceam* del. Ernestius: *uncos* om. k. — *Sulpicio et Marcello cons.* del. Manutius. — *III. Kal.* Manutius: *IIII. Kal.* Mk. Cf. VI, 2, 6. 3, 1. — *primum* M²: *primas* M¹. — *sed]* *et* M. — *Pomptinum* M: *Pomptinium* k. — *rapit hominem* [enim] Orellius: *rapit hominem enim* M, *rapit enim hominem* k. || 10. *tuus]* *tuos* M. — *salaminorum* M. — *M.] marchum* M. — *P.] publium* M. — *Matinium* (*utroque loco*) M¹: *Vatinium* M². — *novi* corr. ex *novis* M. — *causa* Aldus: *causam* M. — *ut* M²: *aut* M¹. — *salamini* M. — *quid]* *quod* M. — *de* CM: *in* Manutius coll. VI, 1, 6. — *lenio* M. — *aliis sim. prefectus* M. — *salaminos coherceret* M. — *salaminos* M. || 11. *salamini tharsum* M. — *petivi* Victorius: *detivi* (superscr. 'al. Decium') M. — *beneficis* M¹. — *consuessem* M. — *collaudavi* corr. ex *collaudavit* M (*collaudarunt* margo). — *anatocismo* Corradus: *antiocchis* M. — *quaternas* (IIII.) Vi-

ctorius: illo M. — edictum] dictum M. — consule M. — obtineret et ius (corr. ex eius) M. — etenim erat] et erat enim corr. in erat etenim M. — salamini mi cum M, sed mi deletum est. — vetabat M²: vertebat M¹. — iis Victorius: is M, ii alii. — familiaris M. — volebant Aldus: solebant M. — quaternis] quatuor M. — senatus consulto] senatu consulto M. — senatus consultum] senatu consulto M. — salaminis M², saminis M¹. — dedisset M²: dedisse M¹. — fraudi (non fraude) etiam M. — et del. Orellius; at con. Ernestius. — senatus consultum] SC. M, item mox. — ut ex ea - - ut eodem M: ut ex ea syngrapha ius diceretur (sic iam Malaspina), non ut alio iure ea syngrapha esset, quam ceterae syngraphae, sed ut eodem Boot coll. VI, 2, 7. — ea se velle M²: eas velle M¹. — illos M²: illo M¹. — voco] volo M. — CVI] cui M. — quid (aliud) opus est inquam quam ut rationes nos: quid opus est inquam quam rationes M, Quid opus est? inquam. Rationes k. — ad om. M. — relinquam corr. ex relinquant M. — Clamare C: Id amare M (clamare margo). — alii nihil Manutius: alius nihil M. — mihi om. M¹. — contentus erit Boot. || 13. meam M²: in eam M¹. — creditorum] creditum M. — ut corr. ex aut M. — OLIO ILAPEPTON M. — L. Ellendt (ad Cic. de orat. III, 1, 4.): om. Mk. — Luceius Mk. — duxerit Corradus: dixerit M. — rei publicae Schütz: resp. M. — si corr. ex sic M. — potest] posse M. || 14. quod tu] cum tu M. — filio Manutius: filie M. — Pontidia Victorius: ponidia M, Pontidiae cum Bosio k. Cf. VI, 1, 10. — transiri corr. ex transieri M. — Thermum Manutius: Hermum M. — se sustentare ed. Romana: se sustentari M, a se sustentari k. — Fort. cum certum scies, - - ad me scribas, quo cet. || M. Tullii Ciceronis epistolarum ad Atti-

cum liber quintus explicit. Incipit liber sextus.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEXTUS.

Ep. 1. §. 1. Terminalia CZ¹: terminalia M. — iis] his M. — Inter respondebo et sic defectus signum posuit Victorius. (iis eodem ordine respondebo Kayser.) — postulas corr. ex postules M. — Cybistris te C: cybitriste M. — equo tutico M. || 2. tibi deletum est in M. — libertatem Victorius: liberalitatem M. — etiam M²: et tam M¹. — probo M¹: probari M², quo deleto probas M³. — ac putaram] nec putaram C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 326.). — secus M: [paullo] secus k. — terue M²: terne M¹. — ἰπομεψιμοίρους CM: ἰπομεψίμερος alii. — medico del. Boot: uncus om. k. — constituerim ut et M¹. (constituerit M², mutet et immutet margo.) — eam a me C: et ama me M. — videt Manutius: vidi M. — sed modo suscensset. Modo suscenset (suscenset M²) et modo M, sed verba modo suscensset atque et deleta sunt. — erogatum M: rogatum C. — nulla om. M¹. — haec Ursinus: hanc M. — idcirco putant Schütz. || 3. ilico Faërus: dico Mk, idcirco vel ideo Kahnt, eo Klotz in Prooemio. — mandaratis, facere Ernestius: mandatis facerem M¹, mandatis satis facerem M². — contendi CM: contendit alii. — post a pompeii M²: postea pompeii M¹. — cum M²: quin M¹. — nec id satis efficit Ernestius: nec id satis efficitur M, nec ita satis efficitur Orellius. — Gnaeus] CN. M, Cnaeus k. — sorte] forte M. — ii suum] vsum M. || 4. per te CM: pro te alii. — M.] marchio M. — praeterea CM¹: prefecturas M². — ii M¹: hi M². || 5. de salaminis M. — illam] ullam M. — salamini M. —

iis (vel is) M¹: his M². — confeceram M¹: confecerant M². — tui ipse M¹. || 6. atqui hoc tempore Malaspina. — Bruti] Bruto M. — ne Manutius: om. M. — morentur CM: necarentur alii. — ego om. M¹. — provinciam tetigi M (sed additis transponendi signis) k. — cum tota] quin (corr. in cum et in qui in) tota M, qui in tota k. Cf. var. lect. ad §. 3. ep. 2, 3. — itaque dixissem M¹, idque edixissem M². — in tuo CM: in T. alii. — ferret M. || 7. salaminis M. — ΑΚΟΙΝΟΝΟΗΤΩC M. — facies deinde (vel continuo) me certiolem C.F.W. Müller Phil. XIX. p. 326. — igitur ut meo Wesenberg (p. 47.): igitur meo M. — solvatur Manutius: soluta res MZ¹. — quam id rectum Corradus: quam decretum MZ¹, id quam rectum k. || 8. non om. M. — Annii M: Anci cum Bosio k. Cf. Gell. N. A. VII, 9, 1. 3. 4. 5. 6. Plin. N. H. XXXIII, 1, 6. (§. 17.) — edilis curulus M. — fuerit corr. ex fuerat M. — magistratum M¹. — proficit M. — autionesque M. — οὐκ ἐλάθει σε Malaspina: ΟΥΚΕΛΑΘΕC M. || 9. casus navigandi Wesenberg p. 24. || 10. Saufeium Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 535.): aufium M, Alfium cum Corrado k. Cf. ep. 9, 4. et var. lect. ad XVI, 3, 2. — amantem mei codices Malaespinae plerique: amantem me M. || 11. in Pompeium Z^b: — ocii om. M¹. — illud Malaspina: illum M. || 12. amoribus Victorius: moribus M. — cum M²Z¹: se M¹. || 13. themum M. — Silium C: silium M. — laudare M. — valde honeste se Klotz: valde honeste M, valde se honeste ceteri. — ceterum firmant M. — Amiano] ani-ano M. — tum, cum Democrito tuo cum locutus sum Lambinus: tum. cum demo erit (superscr. erat m. 2.) tuo. locutus sum M¹, tamen cum democrito tuo locutus sum M². — Rhosica vasa Z: rhosi causam M, Rhosiacia vasa cum Lambino k. — in

felicatis Fr. Iunius (coll. Parad. §. 11.): infelicitatis M. — holusculis M: olusculis k. Cf. ep. ad famil. XVI, 18, 2. — reperietur corr. ex reperitur M. || 14. impendet M²: pendet M¹. — sum in magna C: sum magna M. — perturbatione. si CM: perturbatione commotus. si alii. — ut opto om. M¹. — quadringenarias (non quadragenarias) etiam M. — eq. ∞ ∞ M. — qui literas M¹. || 15. novi M: movi cum Lambino k. — tectiolem M¹: certiolem M². — Mucii Victorius: municipi M. — stari corr. ex strari M. — in iis Manutius: misi M. — legibus corr. ex regibus M. — ΑΙΛΑΠΕCΙΝ M. — possidendis del. Wesenberg (p. 39.): uncos om. k. — vendendis, magistris faciendis Lambinus: magistris faciendis vendendis M. — quod peregrinis M¹: quod non peregrinis M². — vestri CM: nostri alii. — Vettium] vectium M. || 16. adscripserat M¹. — servavit corr. in servavi M. — serviicius M. — ducturum corr. in dicturum M. — gratissima si M: gratissima. sic Lambinus, gratissima. Scilicet Orellio auctore k. — maxime CM: maximi alii. || 17. ΟΠΡΑΓΜΑΤΟΝ ΑCΠΤΚΑΩCΤΩΝ M. — me id ipsum Lambinus: me ipsum Mk. — censor. ea M (postremae duae litterae sunt ex correctione in rasura; fuisse videtur censore a): COS. ea cum Bosio k. — ab Opis parte ed. Iensoniana: ab Opis per te M, ad Opis parte k. — posita] postica Urlichs. — ad ΗΟΔΑΤΚΑΕΟΤC herculem M: ad Πολυδεύκους, hercule cum Victorio k. Cf. Th. Mommsen in Diario Antiq. a. 1845. p. 786. — A verbis ipsa declarat incipit fragmentum Wurzburgense (W). Vid. L. Spengel in Gel. Anz. d. k. bayer. Akad. d. Wiss. 1846. n. 114. p. 917 sqq. — at mercule W. — turma inauratarum CW: turmam auratarum M. — Metellus secluserit Orellius. — Sara-

pionis MW. — subscriptione Africani imaginem W: subscriptione ne africanum agmen M. — o] ð C, Ω M, ω W. || 18. eratum W. — frastostenes M (eratostenes margo) W. — leges Locris] lege si ocris W. — Timaeo W: tumeo M (Timeo margo). — reprensus M, repraesensum W. — censorem non fuisse CM¹W: censorem fuisse M². — post] potest W. — censore fuerit M. || 19. chersonessum M. — at Ascensius: ac Mk. — mihi] mi MWk. — Camillus] camilis MW. scribis W. — aveo] haveo (corr. ex heveo) W, ab eo M. — scire. verum Victorius: scire. Sed verum MW. || 20. me om. M¹. — inaudisti] audisti W. — ΗΟΛΑΕΡ ΤΕ M. || 21. de M.] dem MW. — iam om. M¹. — scriptus et de p. et a civitatibus W: scriptas et de p. sed a civitatibus MZ^b, scriptas: † sed de pantheris sed a civitatibus k. (panderis W.) — nullum corr. in ullum M. — nisi om. W. — cibratas W: cyburatas M¹, cybiratas M². || 22. Lepta W: Lecta M (laeta margo). — tua om. M¹. — Pilia M: .P. W. — iam pridem del. Manutius: uncos om. k. — vidit] videt M (superser. 'pro uidit') W. — litteram daturum MW. — dies W et Lambinus: om. Mk. — habuit CMW: habui alii. — ΧΡΕΕΞΑΧΕΙΩΝ MW. — respondimus seclusit Boot. || 23. autem alia M: alia autem W. — bene mercule W. — potuit MW: proposuit Bentivolius, proscripsit Kayser. — Luceius W: Luceius Mk. — qui sit W: quis sit Mk. — status eius M: eius status W. — omnia Lambinus: om. MWk. — praeter MW: prae re k. — adde sis W: addes iis (sed s iis ex correctione in rasura) M, adde si vis Victorius. — in quibus W et duo codices Malaesinae: quibus M. Cf. Wesenb. p. 46. n. — diligentissime om. W. — curat M: cura W. || 24. tu velim CM: tu vero alii. (In W verba aegrum -- dum erasa sunt.) || 25. sed heus tu Manutius: et heus tu Mk. — iamne vos Z^b: genuarios CM, Genuae vos Turnebus. (In W larios mittas -- a Caesare erasa sunt.) — pompeii M. (In W verba in quo -- Pompeii sus erasa sunt.) — in Nemore aedificando Turnebus: in mentor edificando M¹, in merito reedificando M², in Nemorensi aedificando ex altera Turnebi coniectura k. Cf. ep. ad Att. XV, 4, 5. (In W edisse -- dili erasa sunt.) — hoc ego M: haec ego W. — pompeii M. (In W verba nebuloni -- familiari erasa sunt.) — venit mihi obviam M: mihi obviam venit W. — et reda equis iuncta M: et praede. quisiuncta W. — lectica W: letica M. — et om. M¹. — centenos W et cod. Antonianus Malaesinae: centenas M, centena k. — est om. W. — deerant M: aderant W. — sed extr. om. W. — Vindillum: ibi sua Victorius: Vidi illum ibi. Sua M, vidi illum. ibi sua W. — Vindullus M¹: uindillus M² (in margine) W. — quod res W: quae res Mk. Iam Malaspina adnotaverat: 'Malim quod res aut quia res.' — Vennonius W: Venonius M. — Vindulli M: vendilli W. — imagunculae Victorius: iam gunculae W, languncule M, plangunculae cum Bosio k. — curio si unum W. (Inter litteras o et s est rasura.) || 26. ΠΡΟΠΛΑΟΝ M (πρόπυλον margo), ΠΡΟΠΛΑΟΝ W, προπίλαιον alii. Sed cf. ep. 6, 2, et fragmenta inscriptionis votivae Eleusine reperta a. 1860. Phil. XVII. p. 372. XVIII. p. 375. Corp. Inscr. Lat. I. p. 181. — inepti C: in epi (non in epi **, ut Halmius ex errore dixit Mus. Rhen. XVIII. p. 462.) W, in epiro M. — Academiae] acamie MW. (In M corr. est academie et superscriptum 'al. acane.') — monumentum] monumentum meum Boot, mei monumentum Kayser. — romanum cadant W. — Leutricam] lectricam MW. — quinto M: v. W.

Ep. 2. §. 1. *laodiceam salutandi ad me causa* W. — In verbo *venisset* desinit W. — *rescripsi* CM: *scripsi* alii. — *probari. Autem de isto* M. — *hactenus dixerim* Kayser. — *etsi sunt Pius: et sint* M. — *amori* M. — *abest* M²: *adest* M¹. || 2. *scripserit* corr. ex *adscripterit* M. — *maxime* (utroque loco) M. — *pueri*] *ueri* M¹. — *valde, ut debet* Manutius: *ut ualde debeat* M — *in quo ego margo* ed. Lamb. a. 1584: *quod ego* M. || 3. *peloponensias* M. — *reprendit* M. — *tantum* Orellius: *tum* M, *tam* k. — *secuti sint* Ernestius. — *cum*] *quin* (vel *qum*) M. — *etenim*] *enim* M. — *adcredens* Bosius: *adgredens* M¹, *adgrediens* M². — *quod de isto* Orellius et Wesenberg (p. 39. n.): *quod de deo cum isto* M¹, *quod cum de isto* M², *quod [tum] de isto* k. — *Dicaearcho* del. Manutius. — *Vestoreo* M. — *de M. Chuvio* Manutius: *de incluui* M. — *Tenea* Cratander: *tene* M. — *tritya* M. — *philiarios* (sed erasa prima i) M. — *ΦΛΕΙΟΥΡ* M. — *ΟΠΟΥΝΤΙΟΙ* COΠΟΥΝΤΙΟΙ M. || 4. *diocensium* M. — *efficimus* M. — *ciuitatis* M. — *usae* C: *sue* M. — *ad se*] *ab se* M. — *uno* M²: *Imo* M¹. || 5. *sui*] *ui* M. — *reliqua* Wesenberg (p. 110 sq. n. coll. ep. ad famil. II, 13, 3.): om. Mk. — *imperita* M: *impedita* cum Corrado k. — *inambulando domi* M. — *nondum*] *nudum* M. || 6. *ponere* M²: *pondere* M¹. — *spe* corr. ex *spem* M. — *ergo* M¹: *ego* M². || 7. *potui* autem in mea M. — *experiri. Omni igitur* M²: *experire omnia. Igitur* M¹. — *scilicet*] *silicet* M. — *enim triduum quadriduumve* C: *enim quadriduum nec* M. — *litteris Faërne liber* (Malaspina teste): om. M. — *mea* M²: *in ea* M¹. — *suaderet et* M¹. — *sciam. salaminos* M. — *tu qui ais* M: *Tun, qui ais* cum Lambino k, *Quid tu? qui ais* Schütz. — *salamini* M. — *Auli lex ius* Victorius: *alexius* M. — *diceretur ex ista* Lamb.: *diceretur*

ista Mk. || 8. *haec*] *hac* M. — *ausus* M²: *Vsus* M¹. — *rogare an tu si* M²: *rogarent tui* M¹. — *si vellem* M: *si vellent* C. — *non fecissent. non fecissent autem* M²: *non fecissent. Autem* M¹. — *salaminum* M. — *ab oppio* M¹. — *probaveramus* Victor.: *probamus* M. — *Sumptu iam nepos evadit* C: *sumptuiam ne posse uadit* M¹, *sumptu iam non posse uadit* M². — *inquit* M: *inquis* k. — *suas* M²: *sua* M¹. — *tum*] *cum* M. — *Salaminii nos*] *salaminos* M. — *equitatus* M¹. — *salamini* M. — *legere* corr. ex *legeres* M. — *quo studi laudas* M¹, *quos tu laulas* M². — *nimis nimis inquam* Malaspina et Z^b: *nimis inquam* M. || 10. *facimus* Manutius: *faciamus* M¹, *faciemus* M². — *pompeium* M¹. — *sed Pammenia* M: *sed Pammenia cum Bosio* k. — *tempora*] *tpr.* M. — *ΕΡΘΕΛΙΑΝ* M, *εὐθελιαν* C. — *Sempronii Rufi*] Praenomen (C.) desiderat Lahmeier Philol. XXII. p. 494. — *epistula* M: *epistola tua* k. — *corcyre ea* M. — *igitur*] *ḡ* M.

Ep. 3. §. 1. *philotumum* M. — *obrepit* Ernestius. — *decendendum*] *discendendum* (vel fort. *descendendum*) M¹, *discedendum* M². — *Pomptinus* M: *Pomptinius* k. — *enim* om. M¹. — *convento* Lambinus: *conuentu* M. — *tagax* M¹Z^b: *rapax* M². || 2. *relinquere* priore loco del. Manutius: *uncos* om. k. — *praefficies Thesprotiae*] *prefeci est hesprotie* M¹, *prefeci thesprotie* M². — *scirem*] *scire* M. — *si* corr. ex *nisi* M. || 3. *quos dilaudas* Victorius: *quos dii laudas* M¹, *quos tu laudas* M², *quos tu dilaudas* Orellio auctore k. — *iusto iusto et* M. || 4. *scilicet*] *silicet* M. — *doleo non*] Ab his verbis incipit alterum folium Wurzburgense (W). — *paulo* MW (sed in W altera l superser.): *Paullo* k. — *pauli* M: *Paulli* k. (In W is et pauli me abscissa sunt.) — *praemeditari* W: *preditari* M (*premeditari* margo). || 5. *Cyprii*] *cypri* W, *cipri*

M. — *pompium* W. — *perpauper* M: *hercule pauper* W. — *nisi*] *nī* MW. — *pecuniae liberalius* Victorius: *pecunia liberius* M, *pecunia libeius* W. — *Bruto*] *brī o* W. — *talenta*] *tanti* MW. — *Matinium, Scaptium* Corradus: *Manium Scaptium* CM¹W, *M. Scaptium* M². — *a me* om. W. (*a* om. etiam M¹.) — *uexaret* M²: *exaret* M¹W. — *ut* om. W. — *suscenset* M¹, *succenset* M²W. — *Vennonio* W: *Venonio* M. — *Laenio* M: *lenio* W. — *et quod*] *id quod* Corradus, *sed quod* Kayser. — *in quo* MW: *in eo* cum Ursino k. — *qui* W: *quia* M. — *auferri* W. — *noluit?* *Scaptio* Manutius: *noluit scaptius* M, *noluit. aut scaptius* (litterae *scapt* evanuerunt) W. — *postea* -- *detulisset* om. W. || 6. *Gavius* Corradus et Z^b: *Gaius* M. — *P. clodi* (*clodii* W) *canis* M¹W: *P. clodicanus* M². — *Apameam* M²W: *apame* M¹, *Apamea* Boot. — *cum* om. M¹. — *asseculae* C: *adseculae* M, *ad seculae* W. — *beneficii aliquid* M: *aliquid beneficii* W. — *Gavius* Corradus et W: *gavius* M. — *appellavit, ut Culleolum* Schütz. — *culleollum* M, *culleonum* W. — *auderem* (superscr. 'supple appellare') M. — *inquit* W. — *praefecti* WZ: *profecto* M. — *operam* M¹. || 7. *nebulonis* om. W. — *oratione* Lambinus: *operatione* M, *operati* (*one* -- *potest abscissa sunt*) W, *obiratione* (quod verbum a Bosio inventum est) k. — *solus* W: *solum* M. — *aemulum* M: *multum* W. — *nullas unquam* M: *nulla sunt unquam* W. — *ΑΚΟΙΝΟΝΟΗΤΟΝ* M, *ακοινο... τον* (mediis litteris abscissis) W. — *valde solet* M: *solet valde* W. — *Gravius* Corradus et W: *gravius* M. — *superbos* M²W: *super* M¹. — *qui scribat* Nipperdey Philol. III. p. 148. || 8. *Soleo enim* MW (in M superscriptum, sed rursus deletum est *Solet*). — *illud idem* M: *idem illud* W. || 9. *quo die* M¹W: *quotidie* M². — *me*

hercule M: *mercule* W. — *multum* CMW: *valde alii*. — *ne quid eum* W: *ne quidem eum* M. || 10. *si nihil, nihil fieri* Bosius: *si nihil fieri* M, *si nil fieri* W.

Ep. 4. §. 1. *venimus* M¹W: *veni* CM². — *latrocinia* M: *latra* (ceteris abscissis) W. — *reliquos* W: *aliquos* M. — *In verbis erat ex desinit* W. — *fratrem* M¹: *Q. fratrem* M². — *militum* om. M¹. || 2. *de honore*] *cum honore* M. — *tu afuisti* Lambinus: *tua fuisti* Z¹, *tu abfuisti* M. — *εἷς* CM: *ἐν* alii. (*νοήσης εἷς δῆπον. τοῦτο* Kayser.) — *non queo*] *non quo* M.

Ep. 5. §. 1. *afuisti* Manutius: *abisti* M. — *videbare* corr. ex *videare* M. — *note* corr. ex *tote* M. — *aliquantum viae* ed. Romana: *alio quantum tamen vie* M, *aliquantum iam viae* Orellius. — *obvias* M: *ob viam* k. Cf. ep. 4, 3. — *quam* om. M¹. — *ξυναόρου* C: *ΞΥΝΑΟΠΟΥ* M, *ἀλόχου* alii. — *καὶ* ante *ἀλύων* om. M. — *ΤΑΙΣ ΛΕΕΧΑΙΣ* M. — *περὺρακέναι* CM: *διεφθαρκέναι* alii. — *υπαραχουσιν* M. || 2. *ast oc* M. — *ἐπιταλόρου στείχων* Corrad.: *ΠΙΓΑΛΟΦΟΥΤΕΙΧΩΝ* M, *ἐπιταλόρου τειχῶν* k. — *μῶν καδ' μη'*] *ΗΩΜΝΚΑΜΝ* M. — *ὄφειλημα τῶ* Lambinus in adnot. ed. a. 1584: *ΟΦΙΛΗΜΑΤΩΜ* M. — *καδ'*] *ΗΑ* M. — *μη'*] *MN* M. — *μῆς*] *τινας* M. — *κληρονομήσας* Victorius: *αηρονομήσας* M. — *χμ' χμ'*] *ΧΜΚΜ* M. — *μηδὲ* CM: *οὐδὲ* alii. — *ΔΙΕΠΑΡΤΗΘΑΙ* M: *διαλύσασθαι* k, *διαλελύσθαι* * Kayser. — *αὐτὸν*] *ΑΡΤΟ* M. — *δ' ἀλόγως* (*ΔΑΔΙΟΤΩΣ*) M: *δὲ ἀλόγως* k. — *ἀπέστιν*] *ΑΠΕΗ* M. — *εἶκω* Bosius: *ΙΚΩ* M. — *meque obiurgavit vetere* CM: *neque obiurgavit. Vtere* alii. || 3. *prospice. Nos etsi* Orellius: *perspice. Nos etsi* Ck, *perspiciamus. Etsi* Graevius. — *tempus est prope tamen meritum* CM. — *habebamus* CM (sed corr. in *habeamus* M): *impleamus* alii. —

reliquis M. — eius (post amici) del. Ascensius: uncos om. k. — praeficiam] presi M. || 4. Atticulæ Malaspina: asticulate M¹, articulate M². (articulate 'aut ne mentiar' atticolate Z¹.)

Ep. 6. §. 1. Ti. Nerone] tinerone M. || 2. cum iam Manutius: quoniam (qm cum arcu) M. — fleusine M¹. — te om. M¹. || 3. ἐπέχειν te scripseras Manutius: ΕΠΙΕΧΕ interscripseras M. — de relinquere M¹. — pungebant C: pugnabant M. — puero tradere M: puero traderem Z^b, p. tradere me cum Bosio k. — Fratri autem CM: Praeterea autem alii. — illud del. Ernestius. (puero tradere me? tamen praeter fratrem nemo erat, quem — anteferrem. fratri autem? illud non utile nobis. tamen dum impendere Kayser.) || 4. fert vita Manutius: fertuita M, fortuita alii. — esse dolor M. — quid egerit] quod egerit M, quod egeret C. — sine forte M¹. — datum M: mandatum C. — inquireret MZ: inquirerem alii. — in eum] meum M. — aptius apte. Apud M.

Ep. 7. CICERO ATTICOS. | Quintus filius pie sane Manutius: Cicero Q. fratri. | Pie sane M (Cicero. Q. filius margo), Cicero Q. F. pie sane C. || §. 1. valde tue M¹: valde me tue M², valde etiam tuae k. — graece om. Z. (graece en αἰνιγμοῖς Z¹). — αἰνιγμοῖς CM: αἰνιγμοῖς alii. — percontando nominibus M. — receperit M. — tu Ernestius: aut M. — profice (non perfice) es M (proficies margo ead. m.). || 2. iussi] misi M, missi Z¹. Cf. Wesenb. p. 112. — possem Wesenberg (p. 21.): possim Mk. — etsi etesiae] et si et asie M. — reflant] reflaui M. — sed volo M: sed plane volo k. — aegrum reliquissim ed. Romana: egrum esse reliquissim M, aegrum Issi reliquissim Manutius.

Ep. 8. §. 1. prūlie M: II. Z^{b1}. || 2. niros M: meros cum Mureto k. — Cassiam tribunum] cassius P.R. M. ||

Ciceronis vol. X.

3. de illo] de Hillo (coll. ep. ad famil. II, 10, 1.) Boot. — filii] filio M. || 4. etesiae] et escae M (etesie margo). — vehementissimi I. F. Gronovius. — aphractus prodi (littera p deleta) K. oct. M. — Tarquītio duo libri Malae-spinæ: tarquinio M. || 5. despicias M. — me vocant M²: mei iocant M¹. — hostis Victorius (coll. VII, 2, 6.): hospis Z¹, hospes M. — quam olim domo vel quam consul domo Schütz. — adniteretur] admiretur M. — ut om. M¹. — erimus M²: primus M¹. — possumus M. — sat Schütz: at M. Cf. Wesenberg p. 122. n.

Ep. 9. §. 1. In pivea M. — tuue del. Lambinus: uncos om. k. — compositissimae CM: copiosissimae alii. — ita] ista M. — percussus CM: percussus alii. — exclamavi Orellius: sed clamavi M, sed amavi Victorius, sed adamavi k. — est et hercule Cratander: est hercule M. || 2. Turratio Manutius: turannio M; item §. 3. VII, 1, 1. — φρωρατον CM: φρωρατοῦ alii. — αὐτότατος Kayser. — procura] pro cura M. — Precianam] precia nam M. — ille ne attingat Bosius (attingat debetur Corrado): illa ne attingas M. || 3. ἐπέχειν Victorius: ΕΠΕΙΝ M. — erat de dubitatione M. — reliqui M. — ἐποχή] ΑΠΟΧΗ M. — ut] et M. — neutiquam CM: ne umquam alii. — ΤΟΥΜΟΝ ΟΝΕΡΟΝ M (τοῦ μὲν ἐρωῶν et τοῦτο μόνον ἐρωῶν margo), τοῦτο μόνον ἐρον C. || 5. perscribes M: perscribas k. Cf. C.F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. — referaturne Manutius: referanturne M. — futurum est in arce Athenis MZ¹. || M. Tullii Ciceronis epistularum ad Atticum liber VI. explicit. Incipit liber VII. M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER SEPTIMUS.

Ep. 1. §. 1. equidem M²: quidem M¹. — sin iam CM: sin autem alii. —

pireum M: *Piraeum* k. — *accepisse, esse conturbatum* Kayser. — *cohorruiſſe* M²: *cum horruisset* M¹. — *brundisi* M. || 2. *quo me es* M² (in margine): *cum eis* M¹. — *confer* (superscripto ead. manu, sed deleto) *ad* M: *conferam* (item deletum) M² in margine, *confer iam ad cum* Lambino k. — *tantam ante dimicationem* del. I. F. Gronovius. — *age*] *atque* Ernestius. — *complexus pompeium et cesarem. ac* M. — *audissem* Lambinus: *audisse* Mk. — *ὄς οὐδὲν γλύκιον ἤς* Lambinus: om. M. — *atque* Manutius: *itaque* Mk. — *effeci omni* Ascensius: *feci et omni* M. || 3. *nec cum Caesare sententi pugnandum esse cum Pompeio Malaspina: nec cum pompeio sententi* (superser. m. 2. *nec pompeio consentiente*) *pugnandum esse cum cesare* M. Cf. Wesenb. p. 38. — *videretur* corr. ex *viderentur* M. || 4. *illa ultima* C: om. M. — *tensae* Orellius (et iam antea 'quidam' teste Popma): *densae* Mk. — *ut illi] utile* M. — *adiu* M¹, *adiui* M². — *etiam ac. n.* M¹, *esset a CN.* M². — *καταθήσει* Victorius: *ΚΑΤΑΘΕΙ* M, *ἀναθήσει* cum Lambino k. || 5. *ergo*] *ῖ* M. — *superiores* M²: *superiorum* M¹. — *Caesaris, nunc* C. F. W. Müller (Progr. Landsb. a. 1865. p. 6 sq.): *Caesaris*. *Nunc* k. — *in prouincia* corr. ex *in prouinciã* M. — *etiam tu* Lambinus: *etiam tuis* Mk. — *literis uix in* M, sed *uix* deletum a prima, ut videtur, manu. — *ἐπίτηα* CM: *ἐπίκτηα* alii. || 6. *me caio celio* M. — *CIO* M: X. Graevio auctore k. || 7. *plus decrevit* om. M¹. — *dicresset* M. — *Hirrus* C ('et paulo post semel aut iterum') M: *Hircius* alii. — *ille] illi* M. — *tantum* CM: *tamen* alii. — *eum* corr. ex *meum* M. || 8. *scropham* M. — *scripsi, scripsi ad nos: scripsi ad M, scripsi et ad k, scripsi, scripsi et ad* Kahnt Symbol. crit. p. 7 sq. — *Crassipedem] cassii fidem* M. || 9. *merus Manutius: mirus* M. — *quo accessit* Malaspina: *quod accessit* M. — *possem] posset* M. — *lubebit] iubebit* CM. — *id et* M¹: *id tu et* M², *id et tu* alii. — *Epiro an Athenis* Lambinus: *epiro athenis* M, *Epiro Athenas* Pius, *Epiro et Athenis* alii. Ep. 2. §. 1. *usi* M²: *ut si* M¹. — *Onchesmites* Latinus Latinus: *anches mitis* M. — *σποιδειάζοντα* C: *CIIONJEAIZONTA* M, *σποιδάζοντα* alii. — *vendito* M: *vendita* cum I. F. Gronovio k. Sed imperativus futuri huic loco aptior videtur. || 2. *Valetudo* C: *Invalitudo* M. — *obviam* corr. ex *obviam* M. — *L.] lutium* M. — *eam* Pius: *iam* M. — *ita est, est* quod Bosius: *ita est quod* M. || 3. *manum amabam, quod - - litterae, non amabam* Manutius: *animum amabam* quod - - *litere. Manum non amabam* MZ¹. Cf. Wesenb. p. 39. n. — *quod indicabat* CM: *quia indicabat* alii. — *mentio facta* M¹: *mentio iam facta* M². — *quanquam* M: *Et quamquam* cum Bosio k. — *M. curi* M. — *se* Cratander et cod. Antonianus Malaspinae: om. M. — *sum] sim* M. — *est, quam f. diligas, αὐτόχθων in* homine urbanitas. *Eius* Lambinus: *est quam f. diligas αὐτόχθων in* homine urbanitas est. *Eius* M, *est, quem f. diligas. Αὐτόχθων in* homine urbanitas est. *Eius* alii. Cf. Wesenb. p. 40 sq. — *deporto* Ciceronum Ernestius: *detortorium* Ciceronum CZ^b, *de tortorio ciceronum* M, *deporto Romam Ciceronum* Manutio auctore k. — *te ex libella, me ex teruncio* Cratander: *te ex libertu. me ex taruacus* M¹, *te ex libertum me extaruacus* Z, *te ex libra me ex terunciis* M². — *alexion me* (ex dittographia) M, *Alexion me* k. — *thyamim* M¹: *tranium* M². || 4. *si* om. M¹. — *hec* M²: *hoc* M¹. — *eveniat* M: *ueniat* C. — *prudentius* M: *pudentius* cum Victorio k. — *patron* M (ex correctione): *patroni* M¹, *patrono* M². — *referant*

M²: *ferant* M¹. — *numquam* Orellius: *om. M.* Cf. Wesenb. p. 122. n. — *et om. M¹.* — *intellegant* M¹: *intellegunt* M². || 5. *Quo modo* M: *Commodum cum Lambino* k. — *in ea* CM: *eam alii.* — *pompei* M. — *eam* M: *quam eam* Ernestio auctore k. — *brundisi* M. || 6. *amplissime* M: *amplissima cum Pio* k. — *gesta essent* Corradus: *gesta sunt* M. || 7. *habeo* (*aveo* margo) *scire* M. — *Cato*] *et Cato* Schütz. — *qui quidem*] *quid equidem* M (*qui dum quidem* margo). — *negavit. itaque* Manutius: *negavit. Id itaque* M. — *Caesar iis*] *caesaris* M¹. — *dierum XX.*] *.DXX.* M. Cf. Wesenb. p. 110. || 8. *necesse est:* *iam* Victorius: *necesse. Sestiam* M. — *liberos*] *libros* M. — *disertissime* M. — *epistole* om. M¹.

Ep. 3. *Aeculanum* Orellius: *Eculanum* M. — *philotumus* M. — *a me est* Madvig (ad Cic. de finib. p. 448.): *a me sit* M. — *et adprobante te* M²: *et adprobante* M¹, *et te approbante* C. || 2. *oportune* M: *saepe opportune* Z^bk. — *videtur in Popma:* *videtur ut in* Mk. — *utriusvis*] *utrumvis* M. — *tuceam* Moser: *faciam* Mk. — *agi* M²: *ac* M¹. || 3. *quo tutius* M: *quod tutius* k. — *prodesse* M²: *prodire* M¹. — *adsentio* CM¹. Sed cf. §. 1. 5. — *meis* M²: *me iis* M¹. — *in* om. M¹. — *alios i effusione* M. — *Fabio* M: *Fadio cum Orellio* k. — *inscriptionis iis memorem* M, sed *iis* linea subducta deletum est. || 4. *ferrent* M²: *ferent* M¹. — *civi vires -- sint* Klotz: *civi res -- sit* MZ¹, *civi spes -- sit* Ernestius. — *qui*] *Qui* M¹, 'vel quo' M². — *tantus ei vires* M²: *tanta se iuris* M¹. || 5. *ut scribis* M: *ut tu scribis* cum Cratandro k. — *ποῦ οὐκ ἔστι τὸ τῶν Ἀτρείδων;* CM: *τὸ οὐκ ἔστι τῶν Ἀτρείδων* alii. — *cum erit*] *dum erit* M. — *dic marce tullii* M. — *hoc video* M²: *haec video* Ck, *hec video* M¹. — *illac*] *illinc* Corradus, *illuc* Fr. Iunius. (In M post v. *illuc*

est rasura duarum fere litterarum.) — *Cassio* (vel *Q. Cassio*) Corradus et Manutius: *C. Cassio* Mk. — *premuntur* Kayser: *premanur* Mk. — *quos pluris* M²: *quod pluris* M¹. — *habundat* M¹. — *facere debere* omnis Kayser. — *vero etiam* Pius: *etiam vero* M, *vero* (omisso *etiam*) alii, *enimvero* Fr. Hofmann. Cf. Hand Tursell. II. p. 568. et Wesenb. p. 41. — *timendi.*] *Malim sunt timendi.* — *Velentonem* M. — *non ante v. invidere* del. Malaspina et Lambinus. || 6. *venio ad privata* del. Madvig: *uncos* om. k. — *scripsisti* M²: *scripsi* M¹. Fort. *scripsi*. Cf. V, 9, 2. — *ei vici Lucei sint* Victorius et Z¹: *Ei vici luceis sint* M. — *te praetermississe* CM: *praetermisisti* alii. || 7. *philotumo* M. — *ab illo* M: *ab illo hoc tempore* Z^bk. — *esse tibi* Manutius: *esse ibi* M. — *posthac* M² (in margine): *posthanc* M¹. — *sed et amicorum* M. || 8. *serpistras* M. — *est* om. M¹. — *integritatis*] *in te integritatis* M (*vitae integritatis* margo). — *neminem*] *nemo* M. — *et id*] *at id* Kayser. — *rediit in iisque* M (*meisque* margo). — *omnem pecuniam* om. Z. || 9. *aveo*] *habeo* M. — *actionem* CM (*actionem* margo), *rationem* alii. || 10. *ad pirea* M. — *pirea* M², *pire* M¹. — *pireum* M, *Piraeum* k. — *quam in quod* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 517 sq.): *cui quod* M¹, *quam quod* M², *quam quod in* k. — *noster et, qui est nobiscum*, *Nicias* Lambinus: *noster qui est nobiscum* *Nicias* M, *noster, qui est nobiscum, et Nicias* alii. — *non*] *noen* M¹ (sed littera *e* puncto subscripto deleta est), *noenu* M², *noenum* Lachmann ad Lucret. p. 150. — *Piraeae*] *pire* M¹, *pirea* M². — *re* M²: *reo* M¹ (sed littera *r* deleta est), *eo* k. — *videro* (non *video*) etiam M. — *non dico* om. M¹. — *Caecilium non mane* M, sed *non* deletum est. — *malus*] *in aliis* M¹. — *enim* om. M¹. — *heria cum imus*

(aliquot adolescentuli coimus margo) M. (quum imus C.) — in pireum M, in Piraeum k. — e Sunio] exyonio M¹. — quod si M²: quod est M¹. — Sunium] sumium M¹. — pireus M, Piraeus k. — zetema M. || 11. reperis M¹: repereris M². — a om. M¹. — tu om. M¹. — tartesium M. — exeunti CM: adeunti alii. — curare M¹. || 12. Quod superest etiam, gener Cratander: qui superest etiam gener M, Quid superest? Etiam. Gener alii. — genere est M¹. — satis del. Pius. (quantum vis vel ingenii vel humanitatis, satis est Th. Mommsen.) — appetierimus Th. Mommsen: aperierimus M, averterimus Orellius, repudiarimus Kayser. — reum M: rem cum Bosio k. — facerent Lallemand et Th. Mommsen: facere rentur Mk. — nemo offerret Corradus: nemo offeret M. — in M. curione (corr. ex curionē) M. — trebullano M.

Ep. 4. §. 1. fuit non cedendum M¹. — cum doctum M²: quod (per compendium) doctum M¹. — iam ante] amante M¹. — tum sane ed. Iensoniana et Manutius: sanctum M¹, tum sanctum M². — ne ut libertinum Boucher. || 2. hoc illi corr. ex hec illi M. || 3. cui M² (in margine): quo M¹. — dederit Pius: dederat M.

Ep. 5. §. 1. Valetudine C: Invale tudine M. || 2. mirabilis utilitates M¹: mirabilis utilitatis M². || 3. Luscenio Victorius: Lusgenio M, Luscieno Cratander, Lucieno Corradus, Tuscenio Manutius. — Pomptinum nos: pomitinum corr. in pontinum M, Pomtinum alii, Pontinam Bosius, Pomptinam k. Cf. ep. ad famil. VII, 18, 3. — sumam Ascensius: summam MZk. Cf. ep. ad famil. XVI, 11, 3: Capuam sumpsimus. (Nihil frequentius in M quam prava litterarum duplicatio.) — pompeii M, item §. 4. || 4. putavi Manutius: putant M. — consentiunt om. M¹. — tyrannus CM: tyrannis alii. — deest quid ad M. ||

5. quem om. M¹. — aluimus] alii iis M¹. — quartanam istanam M¹.

Ep. 6. §. 1. quod -- quod] quid -- quid M. — istuc] is tunc M¹, istac M². || 2. quidem postulatio M¹: quidem impudens postulatio M² (in margine). — resistam M, resistimus alii in marg. ed. Lamb. a. 1584. — γὰρ] μὲν k. — δὴ] AN M, sed litterarum AAA, HN, MAA, IPTII, OΘΦ constans in hoc codice est confusio. — ἐπι] EHEI M. — sentiam] sententiam M¹. — non recte me Kayser. — me del. Boot.

Ep. 7. §. 1. a te mihi] a me tibi M. — illud putato MZ^b: illud puto Victorius, illud puto tu Graevius, illud † autem tu k, illud optatum Boot, illud exspectatum Kayser. — tua est] tu si M. — sit M²: sed M¹. || 3. pomtinum M, Pomptinium k. — venire del. Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 593.): uncus om. k. — ne Z^b: om. M. — molestus sim familiae Z^b. — tercio M: III. k. — Ian. del. iam Cratander. || 4. nisi quid M²: nisi quod M¹. — a om. M¹. — defert Fr. Iunius: refert M. — mittat M: mittit Z. — utare porta M¹, utar e porta M². — primam Bosius: primum Mk. || 5. aut satis bonorum a M¹ omissum in marg. a M² additum rursusque deletum est. — facturus CZ: sensurus M, acturus k. — sunt boni viri multi, verum cum Lambino k. — coeptum esset] ceptum est M. — eos om. M¹. — ne om. M¹. — qui id C: quid id M¹, quod M². || 6. dies Manutius: diem M. — placet priore loco om. M. — a] an M¹. — Metileneo M. || 7. ut quid? ut, si Boot. — sic corr. ex si M. — ventum sit vel erit C.F.W. Müller Philol. XIX. p. 624. — victi sint ed. Romana: victi sunt M. — Sulla] Syllam M¹. — locupletum M¹k. Sed cf. I, 19, 4. Verrin. III, 67. 120. de harusp. resp. §. 42. Philipp. V, 22. Tusc. disp. V, 58. de offic. II, 27. III, 75. Parad. §. 46.

de rep. II, 39. III, 16. — συμπολιτεύομαι Buecheler (Mus. Rhen. XIII. 587.): ἐμπολιτεύομαι Mk. Cf. IV, [16, 10.] 18, 2. — T.] P. M.

Ep. 8. §. 1. opus erat Ernestius: opus est Mk. — natus] notus Z¹. — tua taciturnitas M: taciturnitas tua k. (Scilicet del Furia non indicaverat verbis taciturnitas tua a pr. m. addita esse signa transpositionis.) — testimoniis om. M¹. — aliis M¹: malis M². || 3. dolobellam M¹. — nomen est. Πολειτικον M. — διευκρινήσομεν CM: διακρινούμεν alii. || 4. Kal.] h. M. — laruernium M. — consecutus M: me consecutus k. — quod quaeris M¹: quid quaeris M². — ecquae] et que M. — pompeii M, item §. 5. — ξυνὸς Ἐννάλιος C: ὕπνος κήδνμος M² in margine. In M¹ primae duae litterae discerni nequeunt, sed alterum vocabulum ENVANOS (AN pro AAI) de veritate receptae lectionis dubitare non sinit. || 5. illa autem sententia non relinquendae Ernestius: ex illa autem sententia ἰ relinquende M, † Ex illa autem sententia INX relinquendae k. — et in instrum M. — ἀντιπολιτευομένον C: ΑΗΤΠΟΛΕΥΤΕΤΟΜΕΝΟΝ M, ἀντιπολιτευόμενον alii. — hec et multa (non hec multa) M.

Ep. 9. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. Basilii M, sed ultima litera crasa est. — spoliatus corr. in despoliatus M, sed syll. de deleta est. || 2. in iis] in his M. — et simul hoc C: et si multo hoc M, et simul tu hoc cum Victorio k. — consul M²: eos M¹. — id ei non M²: id non M¹k. — non patiatu et tamen Lambinus. — paratis M²: partis M¹. — impetratum M² (in margine): imperatum M¹. — urbs aut M²: urbs ut M¹. — quod M¹: quid M². || 3. obtineat — mirer Kayser. — putant M: putat cum Tunstallo k. — consul M²: eos M¹. —

ipsum, dico, magnum Ernestius: ipsum sic. O. magnum M, ipsum sic, dico, magnum cum Tunstallo k. — putat M: putet cum Bosio k. — ullum M¹: 'al. stultum' M² in margine, sed deletum. — consulem M²: eos M¹. — at tum] ac tum M. — inquit M¹: inquis M². — a om. M. || 4. negant M: negat cum Orellio k. — non legis C: non legit M, non legitimum margo. — sed libidinis tuae, fac tamen legis C: om. M. — impedisset ais M. — meam (corr. ex in eam) M: mei k. — habe nostrum M²: habet nostrum M¹, Habe tu nostrum k. — in temporibus M²: sine temporibus M¹.

Ep. 10. agam ne quid M. — cuius] quouis M. — coartatus. Set (superscr. et) stupens M. — consilia res est adhuc certa M¹, consilii res est adhuc incerti M².

Ep. 11. §. 1. Cingulum M²: singulum M¹. — loquimur CM: loquuntur alii. — honestum Lambinus: nisi honestum M¹, num honestum M²k. — occuparet M¹. — apricationem M²: applicationem M¹. — lucrativo M: Lucretino k. — moliens M¹, milies M². — istiusmodi Cratander: illiusmodi CM. || 2. ἐνοχολάζω] σοχολάζω C. F. W. Müller. — COCON M: σοι cum Victorio k, del. Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 587 sq. Fort. σῶς ὄν. || 3. redeamus] debeamus M. — — fortunas M²: fortuna M¹. — pompeii M. — relinquerit M¹. — tum nihil] tamen nihil Ernestius. — fecit Themistocles M: Fecit idem Themistocles k. — teneret, et nostri Buecheler: teneret. Nostri Mk. — OPTΩNONOP M. || 4. municipali M (superscr. 'celium'). — nescis istic M, nescio an istic Ernestius. — urbem esse in senatu M¹. — causa corr. ex casa M. — facta est] factas corr. in facta (om. est) M. || 5. Campania ed. Romana: Campana M. — habent] habent M. — et summa ne referatur M,

sed deleto *ne eadem m.* in marg. add. *negocii*. (Signum, quod lectorem ad marginem relegat, superscriptum est particulae *et*, unde alii scripserunt *et negotii summa referatur*.) — *ὄρα* Victorius: *hora me* M¹, *hora viae* M² in marg.

Ep. 12. §. 1. *XII. Kal.*, in qua Corradus: *XII. Kal. Iu.* In qua M, *XII. Kal. Febr.* ex altera Corradi emendatione Lamb., *XII. Kal. Iun.* ceteri ante Bos. — *putes* Lamb.: *putas* M. || 2. *et terroris* Manutius. — *Teani* (non *Theani*) etiam M, item ep. 13, 7, 14, 1. — *apulia* corr. ex *apuleia* M. — *agendum sit nescio* ed. Iensoniana: *agendum est nescio* M. Cf. Wesenb. p. 99. n. — *cuius*] *quouis* M. — *eum* CM: *enim* alii. — *prolatio* M (*probatio* margo). — *senatus* corr. ex *senectus* M. — *que* om. M¹. || 3. *haec* om. M¹. — *demittamne* Manutius: *dimittam ne* M. — *tam ne nullo* M (sed *ne* linea subducta deletum est), *tamne nullo* Z^{1k}. || 4. *ut igitur*] *tu igitur* Pius. — *M.* Manutius: *M.* M. — *etiam* M²: *ettam* M¹. || 5. *magistratus* Wesenberg (p. 25.): *magistratum* M. — *Romae abundare videbatur* Manutio, *Romam delendum censet* Kayser. || 6. *ecquod* Manutius: *et quod* M. — *pompei* M. — *ecquae* Manutius: *et que* M, *ecqua* alii. — *invidia* Victorius: *invia* (corr. in *via* et in *iniuria*) M. — *Romae eas esse melius an mecum* Kayser. — *tuto*] *tuo* M. — *haec* M¹ et Bosius (in *Ad-dendis*): *Ethaec* M^{2k}. — *velim* om. M¹.

Ep. 13. §. 1. *De*] *E* M. — *ἦρα*] *IPQA* M. — *genus*] *totius* (sed deletum et superscr. *genus*) Z¹. — *dissensione* corr. ex *dissessione* M. — *valet exercitu, tenet multos* Bosius: *valet. exercitum tenet multa* M. — *sine senatu* M²: *ne senatus* M¹. — *magistratibus* Wesenb.: *magistratu* M. Cf. ep. 12, 5. — *cui ne picena* M²: *quo in epicena* M¹. — *autem* CM: *item* alii. — *res testis* Z^{b1}: *res*

stet M. || 2. *esse* in marg. add. M¹. — *timidius* CM: *tardius* alii. — *insidiose* Pius: *invidiose* M. — *legionibus* M²: *legibus* M¹. — *dilectus* corr. ex *dilectis* M. — *invitorum* M²: *invidorum* M¹. — *futurum sit* M²: *futurum est* M¹. || 3. *amandandi* M²: *emendandi* M¹. — *ad urbem* om. M¹. — *peduceo* M. *scripsit* Victorius: *scripsi* M. — *de me ipso ac de meis te* Z: *de ipso ac de me ista* M. || 4. *a te etiam* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *magis expeto* M¹. || 5. *Aenigma*] *Novam epistolam hinc incipere monuerunt* Corradus et Manutius. — *Oppiorum ex Velia* glossatori tribuit Schütz: *uncos* om. k. — *tuum*] *tamen* Schütz, *totum* Orellius. — *saccones* CMZ^b: *succones* cum Bosio k. — *dicis* Z^b: *dices* CM. — *aestuavi* Lambinus et Turnebus (e Z, teste Lambino): *estu aut* M. || 6. *Menturnis* M. || 7. *consulesque*] *cos. que* M. — *Venafri. Iam aliquantum* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 516.): *Venafriam aliquantum* M (sed litterae *am* linea subducta deletae sunt), *Venafri. Aliquantum* k. — *habeo quod* Ernestius: *habeo quid* Mk. — *illim* Bosius: *illinc* M, sed litteram *c* habet ex correctione. — *in Marsis* om. M¹, *in maresis* habet M² (in margine) Z¹. — *Iguvii* Augustinus Steuchus: *igui* M (*ingui* margo) Z¹. — *termus* M. — *Attius* M: *Atius* k. — *scribas* om. Z¹.

Ep. 14. §. 1. *VIII. Kal.*] *VIII. h* M. — *consulibus*] *cos.* M. — *spero in praesentia* Schütz: *spero esse in praesentia* M, *Spero certe in praesentia* k, *Spero posse in praesentia* Moser (Specim. V. p. 11 sq.), *spero ita esse et in praesentia* Kayser. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 589. || 2. *qui punctis subscriptis* del. M. — *Torquati* M: *A. Torquati* cum Cratandrok. — *IOO*] *CL* Z^b. — *provisum*] *profizum* M, *profectum* Orellius. || 3. *ut satis* CM: *utrum satis* alii. —

ceterae] ceteri M. — illa M²: illi M¹, ulla alii. — ea del. Boot. — praedia Corradus et Manutius: presidia M. — in iis] in his M. — sed] eo Boot, sed eo Kayser. — Equidem ad pacem C: Quidem pacem (cum signis transpositionis) M, Equidem pacem k. — bellum. Sed M (bellum in civibus. Sed margo).

Ep. 15. §. 1. Ut] T M. — quod scriberem Ernestius: quid scriberem M. — licet codices Malaespinæ: liceret M. || 2. haud Bosius: om. M. — auditus auditus M, sed posterior vox deleta est. Malim auditus est. — metuo C: metu M. — obsit CM¹: absit M². — Postumius ed. Romana: Postumus M. — Furfanioque Schütz: Fusanoque M¹, Fufanoque M². — quam del. Manutius: uncos om. k. — magni extimat M. — pervenitis cum M¹. || 3. varietas] veritas M. — Appianus Lipsius (coll. Plut. Pomp. 57.): acianus M¹, actianus M², Atianus k. — secun M²: cum se M¹.

Ep. 16. §. 1. ac Pompeii Manutius (non Malaspina): ad Pompeium M. || 2. iussi sumus (non iussimus) etiam M. — eo die] Eodem C, sed incertum est, utrum voluerit Eodem die an simpliciter Eodem.

Ep. 17. Novae epistolae initium hinc primus fecit Bosius. || §. 1. quæri] queri M. — praesidiis M: praediis k. || 2. Sestio] sextio M¹. — ei pompeii M (et sic plerumque). — ei H. A. Koch (coll. ep. ad famil. XI, 13, 3.): et Mk. — tamen M²: a me non M¹. — re. p. M¹: res. p. M². — autem nunc corr. ex nunc autem M. — acerrimis M. || 3. itaque corr. ex ita M. — dolobellam M. — nonas pernos M (non asperror margo). — trebati M. || 4. rescripsi M²: rescribi M¹. — επιζητησιο: M. — mali CM²: malum M¹. — est excitatem Klotz: excitatum M, excitatum est Lambinus. — responsa del. Ernestius: uncos om. k.

Ep. 18. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. ad me pertulerunt C: attulerunt M. — eas corr. ex res M. — quoad] quod M. — turpi -- misero Corradus (et Zb¹): turpe -- misere M. — ita putaram om. M¹. — si om. M. — iacebit Victorius: tacebit M. || 2. Ancona M: Ancone k. — vinciri M: vincere cum Cratandro k. — o vix Malaspina: vix M. — optio Gruterus: opto M, optima Lipsius. || 3. nos] non M. — quid ille corr. ex quod ille M. — amico corr. ex amicum M. — esset M²: essem CM¹. — scio CZ: om. Mk. Cf. Wesenb. p. 10. et p. 96. n. — nimis] minus M¹. — ne molesti simus invito. Quintus frater Victorius: ne molestissimus invitoque fratre M. || 4. exigere] exire M. — te non] et non M. — illius] nullius M, in illius k.

Ep. 19. quod] quid M. — qui etiam -- dederim margo ed. Lamb. a. 1584: quin etiam -- dederim (non dederam) M¹, quin etiam -- dedi M². Cf. Wesenberg p. 123. n. — putabant impresertim M¹. — III. superscr. IIII. M. — furni M.

Ep. 20. §. 1. ipsum om. M¹. — quorum ego M: quorum ergo Bosius. — autem adhuc, id est Nonis, nondum C. — Gnaeus] CN. M, Cnaeus k. — Appianarum Lipsius: itinerum M¹, itinerrum M², Attianarum Victorius, Atianarum k. Cf. ep. 15, 3. || 2. manendum M²: me nondum M¹. — lectores corr. ex lectores M. — ducis M. — amicitia. Cn. causa M. — tyrannio M. — calere] carere ed. Romana. — ries corr. ex scis M.

Ep. 21. §. 1. ego CM: nos alii. — istim Lambinus: istum M¹, istinc M². Cf. Wesenb. p. 126. — emanant M²: emant M¹. — calibus corr. ex calibus M. — adsit, contraque noster Boot: ad se contra quem noster M, adsit contra, noster cum Orellio k. — Gnaeus] CN. M, Cnaeus k; item §. 2. — animus ei est Kayser. || 2. aufer-

rent] afferrent M. — sinat consulere. |
scripsit M. || 3. ego nullius Kayser. |
— dolobella M. — satisfacere[m] ira
M¹.

Ep. 22. §. 2. recte sic censes mulie- |
ribus cedendum Kayser. — ūs M: his
k. (his. sed quid tum? egeo Kayser.) |
— videbitur] uibitur M¹. — philotumo
M. — num et tam honeste M. — equi-
dem a te Buecheler (Mus. Rhen.
XIII. p. 591. coll. var. lect. ad VII,
14, 3.): quidem a te M, Quid? a te
Zbk.

Ep. 23. §. 1. vesperi a Cratander: |
vesperis M¹, vesperi e M². — somnia
CM: insomnia alii. — M. Manutius:
M. M. — oppressi om. M¹. || 2. phi-
lotomi M. — ipso Manutius: ipse
M. || 3. nisi quid eius fuerit M: nisi
quid eiusmodi fuerit cum Ascensio k,
nisi qui deus fecerit Boot. — Caesa-
ris] L. Caesaris M.

Ep. 24. Philotimei M. — Cassii M:
Cassio cum Bosio k. — vibullum M¹,
vibullum M². — insequi (corr. ex se-
qui) M: sequi k. — tria milia (III.
m.) Bosius: uim M. Cf. Wesenb. p.
31. — scripsit Capua a Lucretio fa-
miliari eius Nigilium a Domicio con-
sules discessisse M, sed verbis e su-
periore parte epistolae male repe-
titis superscriptum est vacat. — a
M²: e M¹, Ego C

Ep. 25. Capuam missis M. — a vo-
bis CM: ad nos alii. — o Malaespi-
nae liber Antonianus: om. Mk. Cf.
C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 14.
— regere] rege M¹.

Ep. 26. Inscriptionem om. M. ||
§. 1. Picientium CM: Picenum alii. —
cesar (superscr. ead. m. cesaris) M.
— affranio M. || 2. videri] uidere M.
— negavi Victorius: navi (non novi)
M, nolui cum ed. Romana k. — cui
noster C: quin noster M. — alterum
consulatum CM: de altero consulatu
alii. — deferret] de ea referret M. —
at] a M. — pro tuis rebus gestis Lan-
binus (coll. VIII, 9, 2.): ut prorsus

gestis M, pro suis rebus gestis Bo-
sius. — partes M²: parte M¹. || 3. de
HS. XX.] de sextertius viginti milibus
M. — scribenti] scienti M. — certe
corr. in certo M. — et ego? nescio
Orellius: et ego nescio M. — quod]
quid M. — faciam ut scias] sciam ut
sciebam M. — futurum om. M¹. —
nisi qui M²: nisi quod M¹. — scribis
Orellius: scis M. — partheicis M¹. ||
M. Tullii Ciceronis Epistolarum ad
Atticum liber explicit septimus. Inci-
pit liber octavus M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER OCTAVUS.

Ep. 1. §. 1. uibullius M¹. — nec
tamen tam laeta Bosius: nec tamen
(corr. in tam) leta M. — quam quae
ad Orellius: quam ad M. — scripse-
rat M²: erat M¹. — nisi tam M²:
miser iam M¹, sed Manutius. — pro-
ficisceretur Kayser. — atque] ad que
M¹. — derelicto (corr. ex relicto) M:
relicto Zb. — parcere corr. ex par-
ceret M. || 2. me non quaerere Pius:
non quaerere M, non [me] quaerere k.
— tutissimo C et Charisius (p. 192, 23.
et 217, 13. K.): tu pessimo M (tutis-
sime margo), tupissimo Z¹. — essem]
essent Charisius. — videbam M²: vole-
bam M¹. — sic nunc corr. ex sis nunc M.
— in om. M¹. — Sic enim corr. ex Si
enim M. — ut ne Wesenb. (p. 17. n.):
et ne Mk. — stabilis sit, sed Ernestius:
stabilis, sed Mk. — ipso M: ipsi
alii. || 3. mirere si (corr. ex mirere
sed si) M²: mire res et M¹, mirere sei
Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 515.
— sit om. M¹. — sed M²: si M¹. —
eundum corr. ex eundem M; commit-
tendum vel eo descendendum vel si-
mile quid requirit C. F. W. Müller
in Progr. Landsberg. a. 1865. p. 7.
— a bonis] ab omnibus M. — locu-
pletum Mk. Vide ad VII, 7, 7. —

me M' Lepidi, L. Volcatii Manutius: mea ulepidi lucei uolcaci M¹, me Auli Lepidi Lucei Volcaci M². — Sulpicii comitum] Sulpicio me tum M¹. — Domitius] Do. M. — Ap. Claudius] applaudius M¹. || 4. ille habet Kayser. — in om. M¹. — Luceriam] Nuceriam M. — que adhuc M²: ea adhuc M¹. — sint M: sunt k. — displicere] dispisere M¹.

Ep. 2. Inscriptionem om. M. || §. 1. non credis te que digna a diligentia M. — cum maxima Manutius: huius maxima M, cum huius (deleto deinde cum Faërno Pompeii) Ernestius. Cf. Wesenb. p. 88. n. — id enim illa Manutius: idem in illa M¹, idem enim illa M². — non dare M (mandare margo). || 2. si queunt M (si qua erunt margo). — esse M¹Zb: enim M², ea Malaspina auctore k. (esse del. Victorius.) — possim] possum M. — qui magis C: quo magis M. — neque corr. ex neque M. — atque M²: et que M¹. — ac duce turpius corr. ex adducetur pius M. — cuius] quous M. || 3. domitii esse sed inuites M¹. — potes corr. ex potest M. — non ante expulsi om. M¹. — urbe om. M. — et si nunc sunt Pius: et si non sunt M. — et ante Petreium om. M. — Inter verba me et illud est spatium vacuum in M sedecim fere litterarum. — Domui M¹: Domi M²k. Cf. Otto ad Taciti Annal. p. 248. Ante hanc quoque vocem in M spatium vacuum est novem fere litterarum. Neutro loco in Z inane spatium esse adfirmat Lambinus. — quis tunc ed. Romana: quis tu M, Qui istim k. || 4. uibiulli M¹, Bibuli M², sed rursus deletum est. — δειπλῆ] dipte M. — Iubulus M¹, uibullus et bibulus (quod rursus deletum est) M². — non sitam in eo iudico Manutius: non ita non meo iudicio M, non ita: 'Uno in eo iudico cum Bosio k. — ut corr. ex aut M. — ego corr. ex equo M. — tyranni corr. ex tyrannis

M. — Formiis] formis M. — agetur Victorius: ageretur M. — profectis M¹, profectus M², praefectus alii, profecturus eram Ascensius. — videro Pii 'prisci codices': quid ero M.

Ep. 3. perturbatus, cum coram tecum Victorius: perturbatus sum. coram te cum M. — esset M¹: est sed (sed rursus deletum) M². — uti M²: ut ita M¹. — Italia cedat Victorius: Italiam accedat M¹, Italia excedat M². — quid in corr. ex quod in M. || 2. fortuna mea cum illius fortuna Klotz: fortuna M, fortuna cum fortuna Malaspina. — nomen futurus Iac. Gronovius: non futurus M, non futurus k, non futurus sit sui iuris alii. — subeundumque corr. ex subeundemque M. — cum aliquo fore M: cum aliquo forte alii, cum maiore Kempf. — dedecore] docere M. || 3. sapienter M²: attenter Z¹, saltenter M¹. — nisi] ni M. — auctoritatemque] que auctoritatem M¹. — per vim et M²: servi mei M¹, Servii mei C. — ille ante in om. M¹. — adoptando Cratander: optando M. — provinciae prorogator Malaspina. — fidem (idem margo) etiam M. — consuli corr. ex consule M. — provincias Gallias - - die M: provinciis Galliis - - diem cum Ursino k. — Kalendarum Martiarum ed. Romana: K. Martis M. — hoc om. M¹. — turpissima fuga M²: turpissimamque sum fuga M¹, turpissima nequissima fuga Fr. Hofmann. — condicio non] condition M¹. || 4. recuperavit M¹. — nulla viris M¹. — uis aquari desperationem M¹. — in te cepit M¹, inuite cepi M²k, Non recepi Fr. Hofmann, nobui accipere H. A. Koch coll. VII, 11. D, 5. 12, 2. — sed in ea causa Lambinus: sed sine causa M, sed sic, ne causam cum Bosio k, sed sane causam Fr. Hofmann. — sensissem M: sensi, esset cum Orellio k. — infimus quisque] infimusque M¹. — cupidi, dixi Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 591.): cupidi.

Diri k. || 5. *habui C: habuit M.* — *negocio M.* — *iis, his M.* — *hiemem* (litt. ultima deleta) *M.* — *an sine eo cum Fr. Hofmann: an si nec cum M¹, an sine et cum M², an sine? cum k.* — *an quomodo M: aut quo modo cum Bosio k, at quo modo I. F. Gronovius.* — *apsentis* ('al. absentes') *M.* — *putavit M.* — *fascis M¹: fasces M²k.* — *hec ferre M, efferre k.* — *sciemus M.* || 6. *Philippus M: L. Philippus cum Lambino k.* — *Q. M²: que M¹.* — *cecidit quidem M, sed addita sunt ab ead. m. signa transpositionis.* — *fortasse] fortis se M¹.* — *certa] certe CM.* — *Mucii ratio] mutiratio M¹.* — *Philippi del. Orellius.* — *deferret corr. ex deferret M.* — *non accipere me periculosum est, accipere invidiosum Orellius, Non accipere vereor ne periculosum sit apud ipsum, accipere invidiosum k.* — *quid enim Klotz: qui enim M, qui autem Orellius.* — *in eam partem Malaspina: mea in parte M¹, in ea parte M².* — *in Caieta] Caietae vel in portu Caietae C. F. W. Müller. Caietae scribere debebam. Cf. Cic. ad Att. XIV, 7, 1.* — *Brundusii Mk.* || 7. *calleno M.* — *corfini M.* — *Gneum M: Cnaeum k.* — *a Fausto Manutius: Fausto (om. a) M.* Cf. Wesenb. p. 22. n. — *a consule Manutius (coll. ep. 12 A, 3.): ac consulibus M.* — *ducis M.* — *deseri Orellius: deserit M¹, deserere erit M².* — *est quaedam] et quedam M.* — *affranium utroque loco M.* — *Trebonio] Petronio CM.* — *Fadium Orellius: Fabium M.* — *suam (summa margo) autem M.* — *et om. M.* — *nullum in meum M¹.* — *sed] et M¹.*

Ep. 4. §. 1. *cuiusdam] quondam Orellius, quibusdam Kayser; del. Ernestius.* — *a Quinto] atque M¹.* — *efferre Manutius: efferrem M.* — *Ciceronisque M.* — *meo corr. ex me M.* — *alium iis M²: aliumuis M¹.* — *dei M²: det M¹, di k.* — *honori significant M¹.* — *non om. M.* || 2. *mili*

plane Boot: mihi. Plane k. — *nulla ed. Iensoniana: ulla M (add. sine in margine rec. m.), sine ulla k.* || 3. *navem Ascensius: autem M.* — *tuas Pius: duas M.* — *consulationi M¹.* — *Atium Lambinus: Attium M.* — *inde effugisse M²: inde fugisse C, in die fugisse M¹.* — *Gnaeum] Cn. C, .C. n. M, Cnaeum k.* — *ire Brundisium desertum M: ire, Brundisium desertum C, ire Brundisium, desertum Domitium Lipsius, ire Brundisium, deseri Domitium Orellius.*

Ep. 5. Inscriptionem om. *M.* || §. 1. *Kal. literas ad te literas dedissem M (sed literas priore loco linea subducta deletum est), Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem cum Malaspina (et Z^b)k.* — *cerritior Bosius: certior M, acerbior k.* — *isse M: ipse Z^b, ἰψαί cum Bosio k.* Fort. *mississe.* — *KAEPECCIN -- ΘΥΜΕΙΝΑΗΤΑ M.* — *eum dixisse Bosius: cum dixisset M.* — *capite M.* — *sed o meam Z^b: sed in eam M, sed meam k.* — *vehementem Ernestius: uenientem (pro ueumentem) M.* — *meum Victorius: meis M. (servum a p. meum del. Ursinus.)* || 2. *decernitur M²: decerneret M¹.* — *tu] ut M.* — *M. Curio inscriptus C: de Marco curioni scriptus M¹, de Marco curio inscriptus M²Z^b, des M.' Curio inscriptus cum Bosio k. (Praenomen correxit Manutius.)* — *ut ei, ut petii Lambinus: ut ut peti M.* — *eroget Manutius: roges M.*

Ep. 6. §. 1. *obsignata iam M²: obsignatam ista M¹, obsignata ista alii, obsignata iam ista Kayser.* — *praetor] .P. P. M. — M.'] M. M. — cuius] quouis M. — consules M: consulem alii.* || 2. *XIII. Corradus (coll. ep. 11 D, 3. et 12 D, 1.): VIII. M. — scribam Corradus: sciebam M. — tua sponte te C: sua (corr. ex suas) sponte M. — intersit Victorius: in M (interest margo). — Tu M²: sed tu M¹.* — *venias, praesidii nos: venias. Praesidii k. (presidi M.) — relinquo.*

CICERO ATTICO SALVTEM. Deinde M. || 3. dummortales M¹. — terrorem. † Spero etiam , quoniam k. — nihil mutasset (imitasset) Z nec te gentia MZ: nihil in vita. Sed nec te gentia cum Bosio k. — mehercule. Modo M: hercule modo. Modo cum Bosio k. — enim CM: etiam alii. — a te] in te M. (Fort. in te decessisse.) — ab altera] ab alterna Orellius. Sed cf. VII, 2, 2. — uerecundia in culpam M. — quam in liberalitatem M.

Ep. 7. domitio M²: domitor M¹. — civem M²: cui est M¹. — et eos, quos una scis esse, cum habeat Victorius: et eos una scisse secum habeat M. (scis secum habere C.) — et ipse] ex ipse M, secum ipse C.F.W.Müller. — fallant M. — deseret M² (sed rursus deletum): deser M¹ (de se margo). cui tu] quo ita corr. in quoi tu M. || 2. habeo quem fugiam, quem sequar non habeo Quintil. VI, 3, 109. VIII, 5, 18. — quod dixerim del. Cobet Mnemos. VIII. p. 454. — nos tradidit I.F.Gronovius: nostra tradidit Mk. — memet corr. ex meomet M. || 3. apposita M: apposite k.

Ep. 8. §. 1. aut corr. ex uti M. — pararat] parat M. — amiserat corr. ex miserat M, sua amiserat Ernestius. — ἀπροσφωνήτους C: ἀπροσφωνήτος M, ἀπροσγορητους alii. — experti sui M¹, expertes sui M². || 2. ταῦθ' Victorius: ΑΙΥΘ M, τοῦθ' alii. — καὶ πάντ' ἐπ'] ΚΑΙΛΗΤΕΗ M, καὶ πᾶν ἐπ' k. — se tradisse M. — o rem M²: eo M¹. — minus Bosius: om. M.

Ep. 9. Inscriptionem om. M. || §. 1. ea M²: meam M¹. — quoniam eum nos: quo eum M², quem M¹, quum eum k. — cui] qui M. — fuisset si id (litt. t deleta) M. || 2. ne ego] nec ego M. — proposuit M²: proposui M¹. — pro tuis] potius M¹. — amplioribus nequam M¹, amplioribusve quam M². — tempus M: tempestas cum Bosio

k. — quintum] .V. M. — quid nunc Victorius: quod nunc C, quod ad nunc M. — ipsum de se Boot: ipsum unde se Mk. — laeto] taeto M¹ in contextu, leto in margine, tecto (rursus deletum) M², toto Zb. — senatus consulta] s. c. M. || 3. pridie Kal.] .p. P. M. — nostra seruire M¹. — exire Tullo CM²: exiret ullo M¹. — multo minus. Crebro C: multo minus mouebant minus. Crebro M. — me illorum] meliorum M. — quidam M²: quidem M¹. — caede] cedem M¹. — retractando M: retractando cum Bosio k. || 4. occulta via currens Manutius: occultauit occurrens M, occulta via accurrens cum Orellio k. Cf. IX, 2, 3, 3, 1. — missu] iussu ed. Iensoniana. — cui] qui M. — idem aiebat corr. ex eidem aiebat M. — malle corr. ex mali M. — et metuo corr. ex id metuo M. — clementia corr. ex dementia M. — unam] Sullanam Orellius (coll. ep. 11, 2.), Cinnanam Boot. — credulitatem M. — cuidem M¹. — malle corr. ex male M. — principem M¹. — hec credis. Sed M²: et credidisset M¹. — Brondusium M. — legiones XI. K. Luceria Orellius: legiones .XI. luceria M, legiones Luceria cum Manutio k. — est plena. Quid M¹, est plenum. Quid M².

Ep. 10. quod] quot M. — in nummis MZ: in nominibus alii. — solueret M. — esse. Dixit etiam CM: venire. Dixit enim alii. — a me corr. ex ad me M. — volui te] soluite corr. in uoluite M. — scire et quid M.

Ep. 11. §. 1. constitit consilium aut M²: constitit consilia ut M¹, constant consilia aut C. — tamen lari M (lamentari margo). — totos dies: 'Sed vereor -- literis nostris.' k. — dedecori sim studiis ed. Romana: dedecori in studiis M¹, dedecori sim in studiis M², dedecori sit studiis cum Malaspina k. — libris om. M¹. — perfectorem CM: effectorem alii. || 2. Sillani M. — conuenirent ullam M¹.

— *beatissimus* M¹. || 3. *ariolas* M¹, *ariolans* M². — *ut illa | utilia* M. — *cui nemo* M²: *conuenio* M¹. — *maria magno* M. — *non multo* M: *tumultu* M² in marg. — *uatinari* M¹. — *transierunt* M²: *terra si erunt* M¹. — *illi alterum* Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 589.): *illi qui alterum* M, *illi quidem alterum* k. — *metuunt, nos utrumque] manuunt nostrumque* M. || 4. *aut (corr. ex qaut) utriusque in mancipiis* M: *et quati utriusque vi, mancipiis* Bosius (et quati auctore Victorio), *ab utriusque mancipiis* ed. Romana, *ab utriusque iam mancipiis* k. — *proscriptio* Victorius: *iptio* M, *emptio* Z^bk, *irruptio* alii. (*nec tam singulis est proscriptio p.* Buecheler l. l. p. 592.) — *pertimescendam* M¹. — *esse dicitur* I. F. Gronovius: *est igitur* M, *est, civitatis* k. — *universam* M: *universae cum Ascensio* k, *universe alii, universae rei p.* Buecheler, *in universum* Kayser. — *configendo* Victorius: *obligendo* M. — *vires* M²: *ut res* M¹. — *habe* M. — *consolationes* M¹. — *fortasse* corr. ex *fortassis* M. || 5. *scripsit* M. — *Fort. id, quod saepe.* — *quod quie rimor atque* M¹. — *mandat* Victorius: *mandata* Mk. — *promissis] .P. R. omisis* M¹. — *verum cum habeo* M²: *ueni cum ab eo* M¹. — *tramissurum* M²: *irremissurum* M¹. || 7. *Brundisium* Mk. — *neesse* M²: *necis* M¹. — *Magnete] magni te* M. — *scio* del. Manutius. — *eum] Enim* M¹. — *velim] vellem* M.

Ep. 11. A. Inscriptionem Cicero Attico Sal. habet M, sed linea subducta deletam; veram inscriptionem tanquam epistolae partem exhibet. — *Pompeius* M: *Magnus* k. — *et cohortibus* M¹: *et cum cohortibus* M². — *quas* om. M¹. — *Iubullius* M¹. — *habere* om. M¹. — *Hirrum cum* C: *Hirruncum* M. — *tutissime* M: *tutissimo* cum Lambino k. Cf. VIII, 1, 2.

Ep. 11. B. §. 1. *Formiis] formis* M hic et infra. — *Iubullique* M¹. — *virtutem et industrianque* M, sed et deletum est. — *ora] oro* M¹. — *cui Lambinus: ubi* Mk. — *cepisses nos: percepisses* M, *praecepisses* k. — *tenerit possem* M¹. — *et ante oram om. M.* — *in eam* M¹. — *menturnis* M. — *nam* om. M¹. || 2. *teanos* M¹. — *praetore] P. R. M.* — *vidi T. Ampium* Victorius: *vidit amplum* M¹, *vidi amplum* M². — *diligentia* M¹: *intelligentia* M². — *edictum* Lambinus: *dictum* M. || 3. *tenendam* M² (in marg.): *tenebam* M¹. — *oram* corr. ex *horam* M. — *et oport. M²: est oport. M¹.* — *praesit* M²: *praest* M¹. — *sin omnia unum in nos: in omnia unum* M¹, *omnia in unum* M², *Sin omnia in unum* k. — *quo die* M²: *quod te* M¹. — *si qui* M (sed cui a pr. m. habet in margine). — *videor* M.

Ep. 11. C. Inscriptionem Cicero Attico Salutem habet M, sed deletam. — *D.] p. M¹, d. M².* — *S. v. b. e.* Lambinus: *Sub* M¹, del. M². — *Brundisium* Mk.

Ep. 11. D. §. 1. *Cum ad* M²: *Ad* M¹. — *Cannusii* M¹. — *in spem magnam* M¹. — *ut* corr. ex *uti* M. — *in Italiam* M¹. — *quam mihi* M¹. — *uis] his* M. — *D. Laelio Corrad.: dialio* M. — *factus* M²: *factum* M¹. — *que* om. M¹. — *Q. M²: que* M¹. || 2. *Messius Manutius: Missius* M. — *dixit* C: om. M. — *aliique* CM²: *aleque* M¹. — *Aeserniae* Cratander: *Esernie* M. — *M. Tullius ad Pompeium* lib. IIII. *quod si est, non modo iter meum interclusum, sed me ipsum plane exceptum putabat.* Nonius p. 293, 19. — *exceptum] ceptum* M¹ corr. in *captum* et hoc deletum in *exceptum*. — *Esernia* M. || 3. *tuarum in (vel m) exemplum* M¹. — *misisses he* corr. ex *misisse seu he* M. — *literas* M²: *litere* M¹. — *scripseras* del. Cobet Mnemos. VIII. p. 455.): *uncos* om. k. — *prae-*

sidio CM. — *quo satis esse* M¹. — *qua reliqui* M² (in marg.): *quare hi qui* M¹. — *Corfinium* M²: *Corinthum* M¹. — *simul* M²: *scimus* M¹. — *audimus* M. — *Brundisium* Mk, et sic infra. — *admoniti* - - a *Caesare Nonius* p. 293, 22. — *exciperemur* Nonius et M²: *exciperemur* M¹. — *is]* *his* M¹. — *intenderat* M. — *quod cum]* *quo cum* M¹. — *iam* om. M¹. || 4. *interim* C: *inde primo* M. — *videbamus neque* M²: *videbatur in iis neque* M¹. — *esse]* *isse* M. — *Corfinii fuissent* C: *Corfinii uenissent* M, *Corfinium uenissent* alii. — *arbitramur* M¹. — *qui in* M²: *quin* M¹. — *atque]* *ad que* M¹. || 5. *fuissem* M¹: *fuisse* M²k. Cf. Wesenb. ad or. p. Sestio p. 2. n. 2. — *a* in M expunctum est. — *fortunam* CM: *formam* alii. — *ratione in fecisse* M, sed *in deletum* est. || 6. *vel iniqua]* *velim qua* M¹. — *valere* M²: *alere* M¹. — *quae* corr. ex *quale* M. — *si quae]* *si que* M¹, *si qua* M². || 7. *prae me tuli]* *premet uti* M¹. — *quin]* *qui* M¹. — *ea]* *eo* M¹. — *civili leuora]* *ciuile mora* M¹. — *inde]* *Deinde* C. — *a te que* M¹: *atque* M². — *ad eas* Corradus: *ad ea* Mk. — *offendissem* M²: *offendis* M¹. — *cui tu cum:* M, sed *tu* expunctum est. — *subicerer* M³: *subicere* M¹, *obicerer* Ursinus. — *preliis* M, *procellis* alii. — *ut mea]* *quod mea* C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 24. — *atque haec]* *neque haec* idem in Philol. XIX. p. 326. || 8. *facile]* *facite* M¹. — *enim* om. M¹. — *amicior* M ('al. *amicicior*' margo). — *absum* M¹. — *ratio misit* M (*uicit* margo). — *ciuis* M²: *ciuius* M¹.

Ep 12. *lippitudo* om. M. — *Fadio Orellius:* *Fabio* M. — *solum mea* M¹. — *haec]* *hoc* M¹, *hec* M². — *quo quia tibi* M² (in margine): *quod tibi et quia* M¹. — *pereziguo tempore opus* M. || 2. *imparatam* ed. Iensoniana: *imparatam iam* CM¹Z, *imparatam iam* M². — *delictum* Corradus: *deic-*

ctus M¹, *delectum* M², *dedecus* cum Orellio k, *in dilectu* Moser Specim. V. p. 14 sq. — *per L.* M²: *sperere* M¹ (superscr. 'al. *sperate* al. *sprete*,' quae rursus deleta sunt). — *Fabatum* M¹Z: *Fabium* M² in marg. || 3. *deliberationis* M: *deliberatio* omnis Orellius (coll. VIII, 3, 1.), *deliberationis res* Kahnt. Obelum om. k. — *michi esset* M²: *inesset* M¹. — *diutius* om. M¹. || 4. *etiam imposterum* M. — *sentius* M²: *sententia est* M¹. — *ecquae]* *que* M¹, *et que* M². || 5. *suaseris s pertheo panem* M¹. — *Culeonem* M: *Culeonem* k. — *sepe ingemis censuum recordatus* M¹. — *calculos* corr. ex *cauculos* M. — *sed etiam paulo* M²: *sed in paulo* M¹, *sed etiam aliquando* k. — *salubrioribus* Ascensius: *salubribus* MZk. — *praescribo]* *perscribo* M. || 6. *acturus est* M¹. — *num cui]* *num qui* M (utroque loco). — *succenseat* M. — *misi* M²Z^b: *mitto* M¹.

Ep. 12. A. Inscriptionem *Cicero Attico Salutem* habet M, sed deletam. — *Cn. Magnus procos. s. d. M.* in margine habet M. — *C. Marcello Manutius:* *M. Marcello* M. — *S. D.* post *cos.* habet k. || §. 1. *de se dubitaret* M²: *desubitaret* M¹. — *mitteres* M¹. — *neque ipse]* *ut neque ipse* M¹. — *firmus* M²: *firmo* M¹. — *neque se, si* Lambinus: *neque si* M. || 2. *possum* M²: *sponsum* M¹. — *quod Brundisium misi* M: *quas Brundisium praesidium misi* cum Bosio k, *quod Brundisium Scipionem cum duabus cohortibus praemisi* Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 594. coll. VIII, 3, 7. — *Cannusium* M¹. — *abessem* M²: *essem* M¹. — *dimittendum* CM: *immittendum* et *committendum* alii. || 3. *D. Laelio Corradus:* *dellio* M¹, *D. Elio* M². — *maioris* M. — *cum iis]* *cum his* M. — *quos* M²: *quod* M¹. — *durachium* M. — *possim, videat ille ut possit se per* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 521. — *se per* vetus codex

Lambini: *semper* M, *ille se per* Orel-
lius. — *quas dubio* M: *quas ego du-*
bio cum Bosio k. — *altia video* C.
Marcello M²: *altia video censori mar-*
cello M¹, *alcia video censori M. Mar-*
cello Z¹, *altia video censori Marcello*
codices Malaesinae et Z^b, *ac ita*
video censori Marcello Manutius, *at-*
que adeo M. Marcello k. — *quod-*
cumque M (*quotcumque* margo). —
Brundisium del. Manutius. — *vobis*
habetis (om. cum) M¹. — *deportaretis*
M. — *rei p. fueritis* (om. pro) M¹. —
velim] *vellem* M. — *praetores*] P. R.
M. — *quod*] *quot* M. — *vos* CM: *nos*
alii. — *deducerent. vale* M¹, *dedu-*
cerent. vale M², *deducerent. Valet*
cum Cratandro k.

Ep. 12. B. §. 1. *Valde* ex superio-
ris epistolae fine huc transposuit
Klotz (in Prooemio): om. k. — *ad-*
versario Victorius: *adversarios* M¹,
adversarius M². — *ut* om. M¹. — *Iu-*
bullius M¹ utroque loco. — *Firmo*
progressum Z: *firmo progressu* M.
— *prius*] *plus* M¹. || 2. *atque etiam*
Ursinus: *et etiam* cum Bosio k, om.
M. — *advenias* Muretus et Schütz.
— *copias* M. — *coacte* M²: *quot acte*
M¹, *queat ac* margo. — *vos* Wesen-
berg (p. 19. n.): *nos* M. — *distrahant*
corr. in *distrahat* M. — *villas* Grae-
vius: *illas* M. — *servent equum* M²:
seruente cum M¹. — *imperare* M. —
relinquerunt M¹.

Ep. 12. C. §. 1. *Callenius* M, *Ca-*
nuleius Corradus. — *Cesarem mare*
et M, sed *mare* deletum est. — *ad*
me ire M²: *admire* M¹. — *istaec*] *istic*
M. — *te et si* M¹. — *velle: te*] *te velle*
M, sed addita sunt signa transposi-
tionis. — *maioris* M. — *prudencia*
M: *pronidencia* C. — *quot* M²: *quod*
M¹. — *impresencia* M. — *ab aliis*
Manutius: *ab illis* M. — *quae si* corr.
ex *quasi* M. — *Albam* CM: *Balbum*
alii. — *pars ad te* M²: *par satte* M¹.
— *sed locis* M²: *ut locis* M¹, *at locis*
k. — *neque solus* M²: *ne qui solus* M¹.

— *ut*] et M. || 2. *omni copia* Victo-
rius: *omni copias* M¹, *omnibus copias*
M². — *huc*] *hoc* M. — *M. Tuscilio*
Corradus: *Metuscilio* C, *metu stileo*
M¹, *metu sileo* M². — *veniat* Erne-
stius. || 3. *tam* ante *amplum* om. M¹.
— *summam* M: *summae* alii. — *si*
distrahemur M: *sin distrahemur* k. —
Sica abs te Boot: *sic adpoete* M, *Sica*
a te k. — *his* M: *iis* k.

Ep. 12. D. §. 1. *mihî a te* om. M¹.
— *praemonui fore fit* M (*fore* add.
m. 2. in marg.). — *nec impresencia*
M. — *conductis per te* M. — *tibi ex-*
peditum M²: *tibi exp. diam* M¹, *tibi*
expeditum iam Buecheler Mus. Rhen.
XI. p. 517. — *iis*] *his* M. — *sunt*
Consilibus (om. a) M. || 2. *huc*] *et huc*
ed. Iensoniana. — *ad nos*: om. M.
— *celeriter iter ex* (media voce de-
leta) M. — *huc* corr. ex *hoc* M. —
qui Manutius et Malaspina: *quod*
M. — *ne* om. M¹. — *quidem* om. M.

Ep. 13. §. 1. *Brundisii nisi nactus*
M¹. — *Gneum* M: *Cnaeum* k. — *tra-*
misisset M²: *ira misisset* M¹. — *ne*
cuiquam M¹. — *ab his* M. || 2. *nilil*
nisi M¹. — *res sit* Lambinus: *res est*
Mk. Cf. Wesenb. p. 109. — *evene-*
rit] *venerit* M. — *et iam* M²: *etiam*
M¹.

Ep. 14. §. 1. *tibi* om. M¹. — *nullum*
bis habet M, sed priore loco dele-
tum. — *debuerit mutum* M³ (in mar-
gine): *defuerit multum* M¹. — *quam*
tu del. C. F. W. Müller (in Annal.
philol. vol. 85. p. 279.): *uncos* om.
k. — *Nonas* Boot: *nos* Mk. — *a*
ante *Corfinio* ego seclusi: *uncos* om.
k. Cf. proximum versum et IX, 1, 1.
— *id est Feralibus* del. Corradus et
Malaspina: *uncos* om. k. (*id est* om.
M¹.) — *et iis diariis* M² (in marg.):
ecusdiaris M¹, *et iis dictis* alii. — *ut*
timeam M²: *ultimeam* (littera e de-
leta) M¹. — *ne* corr. ex *nec* M. —
quam opus sit] *quam Pompeius* C. F.
W. Müller Philol. XIX. p. 326 sq. ||
2. *ii quia reprobantur* M¹. — *existit*]

existis M¹, *existit* M². — *ab his* M. — *quantum* om. M¹. — *id bellum illud et M*, sed *illud* linea subducta deletum est. — *tanta equidem* M, sed *prior e* erasa est. — *elicere* M²: *eligere* M¹. — *ut tibi* M²: *tibi* (om. ut) M¹. || 3. *de ante Domitio* om. M¹. — *audimus* corr. ex *audiemus* M. — *Tiburti aut Lepidi quo cum* (quocum C) *Lepidus accessisse ad urbem* M: *Tiburti † haut lepide quod cum lepidus ad urbem accessisse* k. Illepidida experimenta hunc locum emendandi praetereo. — *ait Victoriuus: in te* M¹, sed M². — *adipiscendi* M²: *apiscendi* M¹k. — *ne is quidem* Madvig: *ne id quidem* M. — *scit* M²: *sit* M¹. — *etiam* Madvig: *enim* M. — *satis* om. M¹. — *grandem esse quam* M¹. — *Coreni* M¹, *Corfini* M².

Ep. 15. Inscriptionem om. M. || §. 1. A. d. V.] *Ad quintas* M. — *Egipta* M. — *veterem d(atan)*. IV. K. Orellius. — *videmus* M¹. — *in qua spectas* M. — *Iubullius* M. — *Id altera* M: *in altera* k. — *aut hemonis fugam tendis* M: *habe athemonis fugam intendis* k, *habet Athenionis fugam quam intendis* Kayser. — *commutationem qui* M. || 2. *scribis* M: *scripsi* C. — *Iovi ipsi iniquum* C: *Iovi ipsi nicum* M. — *iracondia* M. — *folia* M. — *facilius* om. M¹. — *medeliberatio* M²: *indeliberatio* M¹. — *malo* M²: *maior* M¹. — *Tullo* Manutius: *Tullio* M. — *dubitant* M²: *dubitavi* M¹. || 3. *nec illos* M²: *nec ullos* M¹. — *pretereappium* M¹. — *transeundi* M²: *transeunt* M¹. — *Sufenas Pighius: Setenas* M¹, *Setonas* M². — *decerno* Pius: *desero* M. — *possim* M. — *Cornelli* M. — *me derideri* M² (in marg.): *mederi* M¹.

Ep. 15. A. §. 1. *crede* M² (in marg.): *Redde* M¹. — *te* om. M¹. — *huc* corr. ex *hoc* M. — *apud eum* om. M¹. (addita sunt in marg. paene evanida.) || 2. *consulem* del. Weiske: *uncos* om. k. Cf. Wesenb. p. 118. — *ut non* Lambinus: *qui non* M. Cf. Wesenb.

p. 88. n. — *totum etiam et etiam ab* M²: *totum et tam etiam ab* M¹. Malim nunc *totum etiam ab* cet. — *plus me* om. M¹. — *in* om. M¹. || 3. *te probaturum scio* Ursinus: *me probaturum sciet* M. — *quomodo* M: *et quomodo* k. — *eiusmodi* M: *huiusmodi* k. — *cadere* [non] *potuit* Kayser, ut sit interrogatio. — *conferet* C: *cum fieri eiet* (corr. in *fieret*, quod rursus deletum est) M (*transierit* margo). — *me illudque* M (*mei tuique* margo). — *te* om. M¹. — *scio, re tibi* Victorius: *scire tibi* M, *si re tibi* C. — *verissime* Manutius: *uelis summe* CM.

Ep. 16. *et tutum* Corradus: *et tum* M¹Z¹, *metum* M². — *impedieratque* M¹. — *ACTPATHΓHTOATAATON* M. — *non mihi igitur* M¹. — *a* om. M. — *scribit* M¹. — *vendicant* M. — *vero deum* M¹: *vero ad deum* M². || 2. *hunc* om. M. — *putat cum fieri* M. — *illius*] *huius* M. — *iracondiam* M. — *iudices de CCCLX* Fr. Iunius: *iudices de .CCC.l. M, iudices CCCLX.* Wesenbergio (p. 35.) auctore k. — *Lucerias* M: *minas* C, e *Luceria minas* Kayser. Malim *Lucerinas minas*. — *cum ipsi*] *cum hiis si* M¹, *Cumis si* M². — *αἰδέσθαι*] *AIAEOAIE* M. — *domum* M: *Denum* cum Manutio k, *domitum* Cratander, 'donum aut certe domum. utrumque enim habent antiqui codices' C, eo denique Kayser. — III.] *illi* M. — *Nonas iam*] *non Asiam* M¹. — *quod ubi*] *quomodo dubii* M¹. || *Marci Tullii Ciceronis Epistularum ad Atticum liber octavus* Explicuit. Incipit liber nonus M.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER NONUS.

Ep. 1. §. 1. *quid*] *qui* M¹. — VIII. Pontedera (coll. VIII, 14, 1.): VIII.

M. — *Gneus* M: *Cnaeus* k. || 2. *itur* sunt M¹. — *optimatum* Mk contra constantem Ciceronis usum. — *M. Manutius*: *M. M.* — *quocum* M²: *quecum* M¹. || 3. *audieremus* (priore e expuncta) M. — *qua*] *quam* M. — *ΑΝΑΠΛΑΝΤΙΚΟΝ* M. — *remolis* M¹. — *littoribus* M. — *multaque -- convivii* Aldus avus: *multaque michi esse vere in convivii* M. — *boni*] *bonis* M¹. — *simus*] *sumus* M. — *extincta* M²: *extincte* M¹. — *Luccei* M, *Luceii* k. — *Theofani* M. || 4. *eodem modo timore* M, sed modo deletum est. — *pro quaestore* Orellius: *proque* M¹, *prope* M², *proquaestor* Victorius. — *licet* Kayser: *liceret* Mk. — *accedet* Manutius: *accedit* C, *accederet* M (*accesserit* margo). — *irasceret* M¹. — *quod*] *quo* M¹. — *agendi* M¹.

Ep. 2. Inscriptionem om. M. — *a te* corr. ex *ante* M. — *III*. Corradus (coll. IX, 10, 8.): *III*. M. — *λήψιν dedisti* Lambinus: *ΔΙΑΛΗΨ* inde *dedisti* M, *διάληψιν dedisti* k. Cf. ep. 10, 8. — *me et*] *et me* M¹. — *com-meministi* CM: *meministi* alii. — *sentias* corr. ex *sententias* M. — *aut* M²: *ut* M¹.

Ep. 2. a. Hanc epistolam cum proxime superiore coniungit M; primus novam epistolam esse docuit Schütz. || §. 1. *Quam n. p. c. dando, quam nihil tamen* (om. *in*) C. — *annerruncent* M¹. — *in XXV. iratum* M. — *ne* om. M¹. — *accipere* CM: *recipere* alii. || 2. *fecit is*] *fecistis* M¹. — *essem in* M¹. — *imbecillitate dilectus* M¹. — *quoquo* M²: *quoque* M¹. — *ἀσμένιστον* CM: *ἀσμενέστερον* alii. — *temperantius egerat* M¹. Fort. *temperantius se gerat*. — *vita, mores*] *vetant mores* Boot. — *socii, vires* M²: *issocuu tres* M¹. || 3. *tam aut belli* M¹. — *quam fuge* (om. *ut*) M¹. — *te ut vehementer* M¹.

Ep. 3. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. *transit* M¹. — *de*

eo M¹: *ex eo* M²: *seruos* M. — *tramiti* M¹. || 2. *Postumum* M¹: *Postumium* M². — *Gneum* M: *Cnaeum* k. — *navitis* M¹. — *Brundusina Nam quomodo* M (sed *Nam* deletum est a prima manu, ut videtur), *Brundusina iam quo modo* k. — *se diutius* M²: *sed tutius* M¹.

Ep. 4. Hanc quoque epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *etsi* corr. ex *si* M. — *egeo*] *ego* M. — *scribi solent*] *scribis o lente* M¹. — *ea temporibus* Ascensius: *e temporibus* M², *temporibus* M¹. — *excludentur* M. — *thesis* M: *θέσις* k. — *politice* M²: *pollicite* M¹, *πολιτικαί* k. || 2. *τυραννουμένη* om. M. — *πραγματεντέον* C: *πρατεον* M, *πρακτέον* alii. — *αίρηται* Bosius: *ΕΡΡΘΗΤΑΙ* M, *ἄρθηται* C, *ΕΡΕΗΤΑΙ* Z^b, *ἄρθη* Malaspina. — *τυραννουμένη καιρῶ και λόγῳ μᾶλλον* Z *τυραννοὶ μᾶλλον* M. — *αὐτήν* Lambinus: *ταύτην* Mk. — *συναπογραπτέον* CM: *συναποστρεπτέον* alii. — *αὐτό τε* M: *αὐτό δὲ* k. — *τοῦτο*] *ΤΟΤ* M. — *οἰκειοτάτων* CM: *οἰκείων* alii. || 3. *animum molestis* (om. *a*) M¹. — *ambulaveritis qui* M¹. — *tuum*] *tum* M.

Ep. 5. Inscriptionem om. M. || §. 1. *Natali diei* M. — *infero*] *Impero* M¹. — *videmur* M¹. — *iam altero loco* om. M. — *Postumus* M¹: *Postumius* M². — *Q.* M²: *que* M¹. — *Fufius* Lambinus: *Fusius* M. — *Curtium* 'alii' apud Corradum: *cur tum* M¹, *cur eum* M². || 2. *me* M²: *ne* M¹. — *hui* M²: *qui* M¹. — *me* Casaubonus: om. M. — *inimicior* CM: *immitior* alii. — 'M. Cicero in libro epistularum nono ad Atticum: *maiores, inquit, nostri -- ignotus.*' A. Gellius Noct. Att. IV, 9, 6. 'M. Tullius ad Atticum non.: *maiores nostri f. d. esse voluerunt Aliensis pugnae quod orbis captae; quod hoc malum ex illo: itaque aliter religiosus etiam nunc dies, aliter in vulgus.*' Nonius Marc.

p. 379, 4. — *hoc non defendente* Victorius: *hoc* (in fine versus) *defendente* M. || 3. *nihil aliud*] *michi aliud* M. — *initio ut* M, *initio nisi ut* k. — *eo igitur* M: *Ego igitur* k. — *si quid* M: *si quis alii, sicut* k, *si quidem* Ursinus. — *addet alii viro* M. — *agendi* M. — *Ego vero* C: *et ego vero* Mk. — *haec officia mercanda* (*vita casu om.*) *puto* C: *hec officiam ei candida vita puto* M. — *ea* M²Z: *mea* M², *alia* Lambinus, *nova* k, *meliora* Kayser.

Ep. 6. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *putari* Orellius: *putare* M. — *transmisisse me nec* M. — *Albae* (litt. s deleta) M. — *Curium*] *Curtum* M. — *minucia* (om. *via*) M¹: *in via Minucia* M², *via Minucia* Z¹. (*Minutia* C.) — *neque me*] *ne quem* M¹. — *togam* M² (in marg.): *tangam* M¹. — *cum dare*] *quondam re* M¹, *quom dare* M². — *arpinū* M¹. — *rome* M²: om. M¹. — *Sectiamen* M¹. || 2. *est, et quidem* margo ed. Lamb. a. 1584: *est quidem* M¹, *est quidam* M², *et quidem* alii. — *Curtium* Victorius: *Curium* C, *certum* M. — *patronus* CM: *prorsus* alii. — *qui dum*] *quidem* M¹. — *simus* M²: *suumus* M¹. || 3. *Capue* M. — *transit* M. — *consules et duo* 'homo eruditus' apud Manutium: *consules duo et* M. — *Capua* M. — *a* (corr. ex *ad*) M: *ab* k. || 4. *cogebat* M² (in marg.): om. M¹. — *quum consilio explicare nihil possem* C: *cum consilio possem* M¹, *quo uti consilio possem* M² in margine. — *ΑΑΑΑΑΑΑΑΡΚΤΜΑΙ* M (*ἀλλ' ἀλάλκνται* margo). — *quali cum consilio* M¹. — *uso* Manutius: *usus* M. — *ii*] *hi* M. — *quorum*] *quo* M¹. — *illud* M¹: *illuc* M². || 5. *proxime* M. — *gaudere te*] *te gaudere* M (sed additasunt signa transpositionis) k. — *possis*] *potis* Kayser. — *vix deus iam equidem* Z. || 6. *ut quidem*] *et quidem* M. — *Q.*] *que* M. — *illum* M. || 7. *initio*

Ciceronis vol. X.

spes M²: *miti spes* M¹. — *compositiones* M¹. — *uti populari vita* Bosius: *ut populari ut ea* M. — *liberari* M: *liberanti* cum Bosio k. — *Videtur* CM: *Videbatur* alii.

Ep. 6. A. *meo* Z: *me* M. — *effeci* C, *effecit* M¹, *officium* M², sed *deletum* (et *feci margo*). — *reliqua ex F.* *cognosces* om. M¹.

Ep. 7. §. 1. *darem*] *parem* M. — *eo die is*] *eos dies* M. — *celeriter pes* Z. — *quasi animulae stillarunt nos: qua stant muta est illi arunt* M, *quasi animulae restillarunt* cum Bosio k. — *efficisti* M. — *nos umquam* M²: *non sum quam* M¹. — *spero* corr. pr. m. ex *prospero* M. — *iam fecissem* Ernestius: *iam effecissem* Mk. || 2. *longioris -- breuioris* M. — *tua* om. M¹. — *utar*] *ut utar* M¹. || 3. *Cesari* M¹. — *sane* M¹. — *mente*] *mente iam me* M, sed *iam me* deleta sunt. — *scriptas quomodo* M¹: *scriptas literus quomodo* M². — *depecisci* C: *depacisci* M. — *sullani* M¹, *syllani* M². — *Εἰδώς σοι λέγω* C: *ΕΙΔΩC COI ΑΕΠΩ* M. — *hocne* Madvig (ad Cic. de finib. p. 75.): *hocne* Mk. — *ut in Milone -- hactenus* glossatori vindicavit Schütz: *cancellos* om. k. — *ut millone* (om. *in*) M. — *haec* Graevius: om. Mk. || 4. *locupletium* Lamb.: *locupletum* Mk. Vide ad VII, 7, 7. — *non* om. M. — *illim nos: illi* M¹, *illinc* M². — *sed tamen ruisse* M¹. — *est* om. M¹. — *explicita* M. || 5. de corr. ex *ade* M. — *vagamur* Malaspina: *agamus* M. — *ὁ πλόος* nos: *ΟΠΛΟΟC* M (*ὄπως* margo), *ὁ πλοῦς* k. Cf. Hesiod. Op. 630. 665. — *Italia* corr. ex *Italiam* M. — *ut illa*] *utilia* M. — *quamquam ut* M. — *noli*] *Nolui* M. — *inde*] *uide* M¹. || 6. *uis*] *his* M. — *nos non profectos* Bosius: *non profectos* Manutius et Z^b, *non profectis* M. || 7. *quantum potest* Z. — *etenim*] *Vt enim* M¹. — *attulerunt.*] *attulerunt. Centantibus uno tenore* M, in quo epistolae A, B, C episto-

Iam octavam hoc ordine sequuntur:
C. B. A.

Ep. 7. A. M. Ciceroni. Nedum] M. Cicerone meum | meum M¹. || §. 1. consilia non ex M, sed non deletum est. — solent om. M¹. — ab om. M¹. — nos, si id Tunstallus et H. A. Koch (Mus. Rhen. XII. p. 275.): Nos id (superser. 'vel nisi') M, Nos, nisi id k. — pompeii deum M. — hortaremur H. A. Koch: hortari M, hortari desineremus cum Ascensio k. — interesse] inter se M¹. — qui corr. ex cui M. — et eum velle M²: et te velle M¹. — ferre nos: ferres Mk, ut ferres Kayser. || 2. etiam nuncquid M²: etiam nunquid M¹, etiamnum quid k. — possimus Ascensius: om. M. — quid de hac nos: quid hac Mk. — quae sentiemus M²: cum sentiamus M¹. — suadere corr. ex subdere M. — non corr. ex nos M. — actioni CM: rationi k. — utilissima om. M¹.

Ep. 7. B. §. 1. S. v. b. e. Rivius: Sub M. — accepi cuius M²: accepiamus M¹. — et Pompeium corr. ex ut Pompei M. — beneficium CM: beneficium alii. — te accepisse] et accepisse M¹. || 2. exprobatum M¹. — certo Manutius: certe M. — suscipias M: susceperis alii. — socius eius aduersarius M¹. — voluntate CM²: bonitate M¹. — 29. iis -- iis] his -- his M. — si vellem praestare possem CM: vellem praestare si possem alii. (vellent Ernestius.) — iam Corradus: tam M. — desperantissimam M. — qua] quā M. — petiisti M: petisti k. — Miluonionianis M, sed litterae u deletae sunt. — tibi scribam -- certe scio om. M¹. — Cesari M. — ac non om. M. — habeam corr. ex haberem M. — ut utrique Manutius: utrique M. — te om. M¹. — praestaturus M¹.

Ep. 7. C. Exstat haec epistola in Petrarchae vita Caesaris p. 225. ed. Schneid. || §. 1. si possimus Petrar-cha et Lambinus: si possumus Mk.

Cf. C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 625. — Sillam M. — vincendum ut M¹. — munimus M¹. — Id quem admodum M²: eo cum admodum M¹. — mihi corr. ex mi M. — suscipiatis M²: suscipi illis M¹. || 2. N. Magnum Perizonius: N. Magnum M, Cn. Magnum alii. — Pompei corr. ex Pompeium M. — Scilicet CM: sed alii. — meo Manutius: et meo M. — iis] his M. — artificis M¹.

Ep. 8. Hanc epistolam cum septima Ciceronis uno tenore coniungit M. || §. 1. prid.] . H. d M¹, II. M²Z¹. — istatius M¹. — quod quaeris C: quod modo queris M. — sed om. C. — Aulus C: Maulus M¹, paulus M² (manlius margo). — d. (i. e. dies) Bosius: om. M (in fine versus) Z^b. — agro corr. ex agros M. — senatores multos CM: senatorum nullos alii. — ecquid] et quid M. || 2. Formis M. — Mentori CM: Mentoris alii. — ΠΡΟΤΙΤΤΕΩΜΑΙ M.

Ep. 9. §. 1. IIII. Manutius: ille M. — adsentior nos: adsentio Mk Cf. Th. Ladewig in 'Zeitschr. f. d. Gymnasialw.' XXI. p. 176. — commorem M¹, commoremur M². — etiam] et iam M. — temptaboque Nipperdey (Philol. II. p. 299.): plaboque M, palpaboque cum Bosio k. — ecquonam Lambinus: et quonam M. — possim Faërnus: possem M. — voluntati M. — partim M¹. — delicta CM: dicta alii. — a te] ante M. — valere M²: valete M¹. — volo om. M¹. — colligamus qui nos M. — σοφιστεῖω Bosius: Festivo MZ. — simul ut rus Bosius: simili urus MZ. — atque in decursu Z: atque cursu M. — titini M²: TITIII M¹. || 2. militum] multum M¹. — navibus M²: manibus M¹. — consules] consulem CM¹. — discessu Manutius: Dispersu M. — remisi et] remisit M¹. — duce- retur M. — putent M²: putem M¹. — Alexandria M: Alexandria k. — Si- done, Arado Malaspina: Sidonea

Rodo M¹, *Sidone a Rodo* M². — *Bizanzio* M. — *Zmirna* M, *Smyrna* k. — *comparatur* om. M¹. — *at Victorius: ad* M. — *venit* M. — *iratus et iis* M² (in marg.): *erratus eas* M¹. — *eum maxime salvum* M²: *eum maxime salvam* M¹, *eam maxime salvam* Victorius. — *uis*] *his* M. — *reddisse* M²: *reddidisse* M¹. || 3. *ais* M²: *aliis* M¹. — *cui* M²: *qui* M¹. — *haberi* M²: *habere* M¹. — *est idem qui* M²: *est ille qui* M¹, *est ille* [idem] *qui* k. — *in ea*] *mea* M¹. — *misi et se* M. — *sententia consulari* Corradus: *sententia consularis* M, *sententiae consularis* k. — *illud*] *illum* M. — *coepi tum*] *ceptum* M. — *numquam Manutius: nusquam* M. — *consulis* M. — *quod maius* M²: *quodam ius* M¹. — *cum ita* M: *quod ita* Lambinus. — *quin* M²: *cum* M¹. — *τότε*] *TETO* M. || 4. *re* M²: *ru* M¹. — *administrare* M¹. — *circum illum* M¹: *circum eum illum* M². — *properet* M²: *propter et* M¹. — *ante* corr. ex *antea* M. — *venerit* om. M¹. — *Lanuvino* Cratander: *Ianuino* M. — *Fameam* M. — *optavi, si modo*] *optauisimo* M. — *id aliquid* M. — *meorum* M: *emeret meorum* edd. ante Victorianam alteram omnes. — *es* Lambinus: om. M. — *sciebam* Corradus atque Z^b: *scribam* M. — *enim te quoto* Corradus: *eum de quoto* M. — *neque solum* CM: *non solum* alii. — *Delii tuum* C: *delitium* M. — *aestimo*] *extimo* M. — *Antii quam*] *antiquam* M. — *iocundioris* M. — *NSQ.* M: *HS. D.* cum Pio k. (*HS. C.*) — *predum* M. — *Antii cum*] *antiquum* M. — *venare* M. — *numorum* M²: *minorum* M¹. — *alias* M²: *tuas* M¹. — *Liberalibus nichil habebam* uno tenore M.

Ep. 10. §. 2. *manupularis* M. — *secutus* M²: *secus* M¹. — *Kal.* om. M. — *ex alio* Ernestius: *Matio* M¹, *in alio* M²k. — *scribere* Corradus et Manutius: *scire* M. — *alienant -- sic* Victorius: *alienantur immunde insulis*

unde decore fit sic M, *alienant semper immundae, insulsae, indecorae, sic* k. — *nunc emergit*] *nichil emergit* M¹. — *dies et noctes* M²: *die nocte est* M¹. — *nominatim* Victorius: *nomen etiam* M¹, *omina etiam* M². — *Silla* corr. in *Sylla* M. || 3. *Porsinam* M. — *Octaunon* M¹, *Octaunum* M². — *Mamilium* C: *Manilium* M. — *qui ante auxilium* om. M. — *petit* M. — *Pisistratusi filius* M¹. — *marthonia* M. — *Sylla* M. — *crudeliora* C: *crudelior* M. — *videbam* corr. ex *videbamus* M. — *armeniorum* M²: *armentorum* M¹. — *et Colchorum*] *echoicorum* M¹, *et cholcorum* M². — *adduceret. me* M. — *cogitabam* M¹: *cogitaram* M³ in marg. — *spes quaedam me oblectabat* Moser: *spes quaedam me obtentabat* M, *spes se quaedam mi ostentabat* (ex marg. ed. Lamb. a. 1584.) k. Cf. ep. ad famil. II, 16, 5. — *flagitii* M²: *flagitia* M¹. — *mens* M²Z: *meas* M¹. — *haec me* M: *Haec, haec me* Z^bk. — *fellerunt* M. — *iam* corr. ex *tam* M. — *molluit* corr. m. pr. ex *molluit* M. — *si vel periculose* Lambinus: *sive periculose* Z, *sive periculo* M. Cf. X, 1, 4. — *scripsi* Graevius: *scripsisti* M. || 4. *uenisse me uolui* M. — *sub* om. M. — *existimo* *ΑΑΟΠΙΤΩC* M. Cf. var. lect. §. 6. — *das* corr. ex *duas* M. — *litteras* M: om. cum Bosio k. *tuam* M²: *tunc* M¹. — *ὑποκορίζων*. *Sequitur* CM: *ὑποκορίζων* appellas. *Sequitur* alii. || 5. VI. *Februarias* (om. K.) M. — *sin* M²: *si in* M¹. — *ad posterum* del. Schütz. — *est et cum* Ascensius: *est cum* M. — *auctor* M²: *auctori* M¹. — *facies*] *facis* M. — *cui*] *quod* M. — *amici talis* M², *amicivialis* M¹. || 6. *deinceps* M¹: *deinde* M². — *fidam* (corr. ex *fedam*) *an moram defendam* M: *fidam an morum defendendam* Corradus, *fidam an moram foedum* Orellio auctore k, *citam an moram desidem* (*citam cum* Schützio, *desidem cum*

Manutio) Kayser. — *presentiam* M¹. — *vos* M²: *eos* M¹. — *dispertim eos et M.* — *turpem M.* — *nobis] vobis* Corradus et Manutius. — *sullaturit* Quintilianus (VIII, 3, 32.): *si illaturi M.* — *proscripturit iam diu* Ascensius: *proscripturi diu* M¹, *proscripturi iam diu* M², *proscripturit diu k.* — *γενικώτερον* Victorius: *ΠΕΝΙΚΩΤΕΡΟΝ* M (*ἀρρενικώτερον* margo). Cf. var. lect. §. 4. — *scripsisse sed ego* M¹. — *quaedam post verba a te del.* Schütz: † *quaedam k*, *quodammodo* Orellius in commentario ed. prioris. — *putas sed ut Italiam* M¹. — *si ante v. significavi om. M.* || 7. *dati* M²: *datas* M¹. — *M. Graevius: M. M.* — *remanendum puto* M. — *salvos* M¹. — *alicube* M. — *vezvian* C: *ΗΕΚΥΕΙΝΑ* M (*ἡ ἐκείνα* margo). — *sententiae convenientie comuenientia* M, sed medium vocabulum subducta linea deletum est. — *Quid si* CM: *Si* alii. — *discedunt* M²: *descendant* CM¹. — *quo devenerit* M¹. — *dubitaras* Bosius: *dubitares* M. || 8. *scilicet in integra* M, *scilicet iam integra* k. — *III.* M²: *illi* M¹. — *ὑπὸ τὴν λήψιν* Victorius: *ΠΗΟΤΠΛΑΠΨΙΝ* M, *ὑπογραφῆν* C. — *quamquam in magna sum sollicitudine* Kayser. — *gaudeo tamen sis secum* M (*te mansisse* margo). || 9. *a me* corr. ex *ad me* M. — *non esse] non isse* Lambinus. — *ἀσμένιστον* CM: *ἄσμενον* alii. — *videro et consideratius* CM: *videro. Consideratius* alii. || 10. *opus est, sed conscius ego aliis* Bosius: *opus esse conscius ego aliis* M, *opus esse conscius aliis* C. — *aliis: [ego] si nil* Kayser. — *de om.* M¹.

Ep. 11. Hanc epistolam superiori uno tenore adiungit M. || §. 1. *Appia cum* M¹: *Appia via cum* M². — *litteras sunt ventum est* M¹. — *in ortis suis occultans* M. — *Caecio Manutius: Catio* M. — *XVIII.* M: *XIII.* cum Bosio k. || 2. *auctor oti* M²: *au-*

toritati M¹. — *quam* corr. in *qui* M. — *hoc* M: *haec* k. — *NEKEIAN* M. — *rogarique* M¹. — *gratia* corr. ex *gratias* M. — *ope rerum* M² (in marg.): *opum* M¹. — *respondisse quin* (om. *non dubitare*) M¹. — *aliquod in hac* Cratander: *in hac aliquod* Mk. — *esse* om. M¹. — *pollicebantur* M, sed litt. *n* deleta est. || 3. *Crasippus* M¹ (utroque loco), *Crassipus* Z^b. — *illa] illos* Schütz, *illic* Orellius, *illinc* Kayser. — *qui prudenter potuit attendere, sermones minaces in amicos optimatum, municipum hospites* Kayser. — *Sullas] si illas* M. || 4. *has petis* M. — *nostris* Manutius: *nostris* M. — *illic* Malaspina: *illuc* M. — *quid* Faustum C: *quidem austum* M¹, *quid Emastium* M². — *praemissurum* M¹. — *effecturos] facturos* Ernestius, *esse facturos* Boot. — *μαζουραζιαν* CM: *μίζουραζιαν* alii. — *Chaei* Victorius: *nec* M. — *ἐὺδαιουρα] ETAMMON* M. — *cogitare* M: *et Μεσοποταμίαν cogitare* cum Cratandro et Bosio k. — *Hispaniam] in Hispaniam* M. — *perdita* (superser. ‘al. prodita’) M. — *iam nostrum earum* M: *iam tantum earum* Muretus (quod placet omissio iam), *tam longum earum* Corradus, *amplius trium dierum* C. F. W. Müller (coll. ep. ad Q. fr. III, 3, 1.).

Ep. 11. A. S. D.] *sed* M¹. || §. 1. *et del.* M². — *mea* add. M², *sed rursus deletum* est. || 2. *auctore ut nec* M¹. — *bellis nullam* M¹. — *fautor* Bosius: *auctor* M, *adiutor* Ursinus. Cf. ep. ad fam. X, 12, 5. XII, 25, 3. — *duo delegi* CM¹: *duos legi* M². — *quos] quo* M¹. || 3. *omn. te precibus* margo ed. Lamb. a. 1584: *omn. et precibus* M, *omnibus precibus* alii. — *impertias] in peritas* M¹. — *pius] plus* M¹. — *essem maxime* M¹. — *sperarem] separarem* M¹. — *imperaturum* M¹. — *et ad] sed ad* M¹. — *perlinent* M¹. — *me e paucis et ad utriusque* Bosius: *me et paucis et utriusque* M, *me et ad utriusque*

(deleto *pacis*) Lambinus. — *conversari* M (*conservari* margo). — *quod ei* margo ed. Lamb. a. 1584: *cum ei* Mk. — *putavi* om. M. (*eandem mihi videor salutem a te accepisse quam ille* Klotz in Prooemio.) — *ille* M²: *νη* (III.) M¹. — *esse*] *sese* M¹. — *cura*] *cur* M¹.

Ep. 12. Hanc epistolam superiori uno tenore adnectit M. || §. 1. *Legeram* Orellius et Wesenberg (p. 28.): *Legerem* M¹, *Legebam* M². — XIII. M²: *tertium decimum* M¹. — *possum* Manutius: *possem* M. — *executi simus* M. — *menturnis* M. — *obvii* corr. ex *obvie* M. — *tabellari* M. — *ille micianum* M. — *at -- at* corr. ex *ad -- ad* M. — *evigilat a tuis* M¹. — *vero* corr. ex *vera* M. || 2. *impurissime*] *in pueris si me* M¹. — *haec*] *hec* M. — *odi* corr. ex *odii* M. || 3. *Tu, quaeso* cet.] *Novae* haec verba epistolae initium esse suspicabatur Manutius. — *circumset* nos: *circumset* et M (*circumsidet* margo), *circumsidet* k. Cf. ep. 18, 2. X, 3 a, 2. — *vallos aptum* M¹. — *non consequentur* C. — *afferrent* M. || 4. *ecquidnam* Bosius: *et quidnam* M. — *ad finis* M¹: *ad fines* M², *ad finem* cum Faërno k. — *cuidam* Klotz: *quidam* M¹, *quidem* M², *quibusdam* Victorius. — *felix fuit e se michi* M¹. — *malem* M¹. — *fuissem* nos: *fuisse* Mk. — *quod optem* Ernestius: *quid optem* M. — *liberemur* Bosius: *liberetur* M.

Ep. 13. §. 1. *Ὅν ἔστ'* cet.] *Novae* epistolae initium hinc primus fecit Schütz. — *ratibus* CM: *rationibus* alii. — *iis -- iis*] *his -- his* M. — *nec huius quidem rei* Wesenberg Emenhatt. Tusc. disp. Part. II. p. V. — *Dolobella* M. || 2. *potes quicquam istatui* M¹, *potest non modo statui* M². — *sed nec cogitari* q. M. — *me* Corradus: *michi* M. Cf. Wesenb. p. 130. — *Quinquatrus* M¹: *Quinquatrus* M². || 3. *ad querelam*] *atque reciam*

M¹. — *ei*] *et* M¹. — *viderer est ita* M²: *videre re fata* M¹. — *illa* Manutius: *illam* M. — *superiorem meminissem* *putarem que si* M¹. — *mea adiuvit* M¹. — *possem* M (*posset* margo). — *et* del. Boot: *uncos* om. k. — *etiam* Bosius: *et tam* M. — *ecquam* Bosius: *et quam* M. — *plane nescio* Bosius: *plane scio* M. — *ab eosdem* M¹. — *illectissimus* M¹, *dilecti sumus* M² (in marg.), *lecti sumus* Z. — *tantum*] *tum* M. — *ei*] *et* M¹. — *iuvare*] *tuare* M¹, *adiuvare* M² (litteris ad rursus deletis). — *possim*] *possum* M. — *cum tam*] *eum tam* M¹. || 4. *offenderem* M¹. — *tu potes*] *ut potest* M¹. — *possum* Orellius: *possem* Mk. — *ad discendum* M¹. — *Macius* M. — *ἐλάπιζεν* Manutius et Z^{b1}: *CAAIHIZEN* M. — *peditum equitum se* M: *peditum CCIIO.*, *equitum sex* cum Bosio k. — *λάπισμα* M: *σάλπισμα* C. — *non, ut ille* Bosius: *non alie* M¹, *non ille* M². — *dudum* Orellius: *ludum* Mk. — *significasset* M: *significasse te* cum Bosio k. — *Sed et istum* Malaspina, *Sedet iste* Bosius. — *fecit, amatur et ex altera* Malaespinae coniectura Ernestius. — *δεήσεις*] *ΑΙΠΕΥΤΟ* M. — *μειγμέναι ανάγκαις*] *MEMEIGMENPK* M, *μειγμέναι ανάγκη* C. || 5. *Illa alie* CM: om. alii. — *occultationem* Victorius: *occulte fionem* M. — *suppeterent* Ernestius: *suppetant* M. — *sciemus* Corradus: *scimus* M, *scierimus* ex altera Corradi coniectura alii. || 6. *Sextus*] *extus* M¹. — *me*] *ne* M. — *Lanuino Phamea* M. — *volui* Q. Bosius: *voluique* M, *volui* D. cum Ernestio k. — *tamen cuperem emere, si* Ernestius: *tamen me cuperem me mey est* M, *tamen cuperem emereres, si* (vix Latine) Manutius, *tamen mi cuperem emereres, si* cum Orellio k. — *viderem* Manutius: *ut de re in* M. || 7. *legamus, intelliges* Wesenb. (p. 41.). *intelligamus* M, *intellegimus* Kayser. — *ex illo libello* Beroaldus: *exilio*

libelli M. — *qui in] quin* M. — *Lentulus est noster Puteolis est* (priore est deleto) M. — *is* M: om. k. — *Cecius* M. — *quid agat tamquam glossema ad ἀδημονῶν* del. Ernestius: uncos om. k. — *Corfiensem* M¹. — *perspecta re* Lambinus: *prospectaret* M. || 8. *tene* Bosius: *nec* M, *mene* alii. — *posse ferre* M: *ferre posse* cum Bosio k. — *N. Magium* Petrarca: *nostrum* vel *potius numerum* (nūm) *magnum* (superscr. *magium*) M (*Cn. Magium margo*), *Numatium Magium* C. Cf. ep. 7. C. §. 2. — *Balbi] albi* M. — *ubi Victorius: ube* M, *uberem* alii. — *edificare* M. — *bis* M²: *eius* M¹. — *spem autem pacis habeo autem nullam autem.* *Dolabella* M, *sed autem secundo et tertio loco deletum est.* — *Idus marcias* M. — *merum] mecum* M. — *illa* corr. ex *illam* M.

Ep. 13. A. *Dic.* ante *Caesar* add. M: om. k. || §. 1. *scire] scripsi* M¹. — *N.] Cn.* M. — *magium* M²: *magnum* M¹. — *cum] qui* M¹. — *aliquid me conficere* del. Ursinus: uncos om. k. || 2. *proficiscere possum videre* M¹.

Ep. 14. §. 1. *ecce tibi* M²: *et a te ibi* M¹, *et ad Oppium Orellio auctore* k. — *Q.* M²: *que* M¹. — *conamur* M²: *conamus* M¹. — *portu cornus* M¹. — *ut aut* M²: *uia* (cum arcu) *ut* M¹. — *exitum* M. || 2. *se? ecquid] sex ex quid* M¹, *se et quid* M². — *ecquid] et quid* M. — ΘΕΝΤΙΚΩC M (ἀνθεντικῶs margo). — *quos sylla* M²: *qus sucia* M¹. — *Curionem* M¹: *Curione* M². — *Silla* corr. in *Sylla* M. — *fecisset ad ambitionem; a se, quibus -- fuisset* Ernestius, *fecisset: a se, [ad ambitionem] quibus -- fuisset* Kayser, *fecisset; ab hoc* (i. e. Pompeio) *lege de ambitu nova, quibus -- fuisset, eiectos; ab illo* (i. e. Sulla) *patriae* cet. Manutius. — *nisi quia* M¹. — *arma contra.* *Haec* Lambinus: *arma hec contra* M. — *barbius*

M¹. — *qui nulli* C. F. Hermann (Philol. III. p. 105 sq.): *quis ulli* M, *quis illi* Z, *quis illa* Lambinus, *qui illa nulli* Boot, *qui sit, ulli* Ernestius. — *quid] qui* M. — *Illim equidem Victorius: Illi me quidem* M. — *Anteros Bosius: ante pios* M. — *quidem litterarum nos: quidem quin te litterarum* M, *quidem quidquam litterarum* Klotz, *quidem quid litterarum* vulgo. || 3. *Capue* M. — *Idus Marcias* M. — *conscendissem* M¹. — *at* M²: *ad* M¹, *ac* alii. — *Capua* M.

Ep. 15. Inscriptionem om. M. || §. 1. *allatae] alta te* M¹. — *Capua Victorius: Capue* M. — *et hoc mihi et* M: *litterae eum* k, *cum hoc nuntio eum* Boot. — *dederi inutar* M¹. — *illius* CM: om. alii. — *conditione si* M²: *conditiones* M¹. — *ut ad me] ad me ut* M, *sed* ab ead. m. *addita sunt signa transpositionis.* — *singulas possit* M (*posuit* margo). — *Siponti* M²: *si putem* M¹. || 2. *is* M²: *id* M¹. — *prima eius actionis* M. — *decretum* CM: *decreta* alii. — *sed si* Z^b: *et si* M, *at si* Lambinus. Fort. *etsi, si* cet. — *Sylla* M. — *ut] et* M¹. — *et magister equitum* del. Malaspina: uncos om. k. Cf. Wesenb. p. 118. — *expeditio* M¹. — *Q. Mucius* M²: *quod* (per compendium) *mutus* M¹. || 3. τέλαθι. κύντερον Lambinus: ΤΕΤΑΚΥΝΤΕΡΟΝ M. — *erat enim] Erit enim* M. — *in mentem ei* (cum arcu) *venit* M. — *omnia consilia* ed. Romana: *omnia qui consilia* M, *omnia quidem consilia* k, *omnia quippe consilia* Kayser. — *mihī nunc* M (*hunc* margo). — *ad imperandum* M¹. || 4. *prudencia* CM: *providencia* alii. — *T. Rebilum* Bosius: *Trabilius* M, *Trebillum* Z^b. — *imparatis* M²: *imperatis* M¹. — ἄλλα μὲν] *AAMEN* M. — *habeo] ab eo* M¹. — *et descripta* M: *neque descripta* Tunstallus, *neque scripta* Kayser. — *illa e via] illa est* (e cum arcu) *via* M, *illa levia* Z^b, *illa Lu-*

cius. E via Tunstallus. — ad te M: ad te ante Z^bk. — Neapoli est] Neapoles M¹. || 5. sim Victorius: sit M. — fidius om. M¹. — quodam Pius: quonam M. — quanti extimes M. — nec [tamen] in Kayser. — puto] toto M. — michi M²: militi M¹. — inimiciorem CM: immittioem alii. — Philargiro bene M: Philargyro bene curasti Z^bk, de Philargyro bene alii. || 6. pueri, quos cum Matio et Trebatio miseram Malaspina (qui praepositionem cum inducendam putavit): quos cum Matio pueri et Trebatio miseram M, quos cum Matio et Trebatio miseram, pueri Ernestius. (pueri seclisit Klotz.) — in itinere om. M¹. — audivimus M²: audimus M¹. — Pompeium om. M¹. — habuerit (huius cum duobus arcubus) M: habuit alii. — pauculos M²: paulos CM¹, paucos Manutius. Cf. V, 21, 6. — visus est M¹. — habeamus M. — tuos om. M¹. — curae sunt M²: curas ue ne M¹. — sedulo Cratander: scevola M. — ad VIII. K. Capue ad . VI. Sinuesse M (in quo verba Capue ad . VI. m. 2. in marg. addita sunt): a. d. VIII. Kal. April. Beneventi mansurum, a. d. VII. Capuae, a. d. VI. Sinuessae cum Cratandro k. — hoc] hec M. — putamus pro certo M (sed ab ead. m. addita sunt signa transpositionis) k.

Ep. 16. Hanc epistolam superiori uno tenore adnectit M. || §. 1. quod scriberem Malaspina: quid scriberem M. — litteris del. Ernestius: uncus om. k. — expecto CM¹. — Dic recte M¹. || 2. auguraturi de M¹. — triumpho gaudio Lambinus: triumpho gaudeo M¹Z, triumpho et gaudeo M². Cf. Cic. p. Cluent. §. 14. — quod dū qui ad me M¹. — discessisse se dicuntur M¹. — sui] si is M¹.

Ep. 17. Inscriptionem om. M. || §. 1. dedi M²: de die M¹. — Matioque] malique M¹, manlique M². — loquamur M¹. — ut Malaspina: om. M,

ante verba ad urbem ponit k. — Kalandas M. — formis M. — praecipio Faërnus: preripi M¹, precipit M². — istic] istum M. || 2. Curione M. — ecquid] et quid M. — ita] ista M¹. — κινδυνώδη Ernestius: ni (corr. ex ne) id modo M, in id modo Z^b, inni admodo Z¹, κινδυνώδως Bosius. Cf. ep. ad famil. XVI, 8, 1. — in magnis] eo magnis M. — sollicitat Lambinus: sollicitant M.

Ep. 18. Hanc epistolam superiori uno tenore adnectit M. || §. 1. nam et] amet M¹. — ad urbem M²: ab urbe M¹. — fefellerent M¹. — tardiores fore reliquos Victorius: tardioris fore belli quos M. — si nos non Faërnus: si in his non M¹, sinus non M². — de pacem eorum quam arbitrato M¹. — hispania sibi nec M¹. — de Gnaeo] digne eo M. — vero est adici M. — possim M¹. — aut non veniendum inter verba est et multaque posuit M¹. — me amavi Victorius: meam aut M¹, me amabo M². — usum M¹. || 2. νεκρία] NEPEIA M. — ero sceleris M¹: aro (vel aro) sceleris M², area scelerum alii, Eros Celer Z¹, κέρως scelerum Kayser. — Quid, quod Servii filius, quod Titinii in iis castris Z¹: quid Servi (superser. Ser.) filius quot ut in his castris M. (quod Tulli in iis castris Lambinus in adnotatt. ed. a. 1584. coll. ep. X, 3 a, 2.) Cf. IX, 6, 6, 9, 1, 19, 2. Wessenberg p. 127. n. — circumsedere] tur M: circumsideretur k. — sed legionis M. || 3. κατακλις Turnebus et Z^b1: ΚΑΤΑΚΙC M. — nostri iis uti M¹. — licere M¹. — esset M¹. — discensurum M. — ut corr. ex aut M. — cedo CM: crebo alii. — ipse om. M¹. — Pedanum Malaspina: Pelanum M. — ego om. M¹. — arpino M¹. — equidem Lambinus: quidem M. — λαλαγειῶσαν Bosius: ΑΑΤΕΑCΑN M, πλαταγειῶσαν Fr. Hofmann. — malum M¹: mallem vel male M². || 4. quorsum] cursum M¹. — congressu

nō nostro M, sed media vox deleta est. — *offenderem* M¹. — *maturius* | *marius* M¹. — *amabo* | *togam amabo* M, sed prior vox deleta est. — *HOEIFIKHN* M. — *exspecto.*] *expecto agendi* M, sed posterior vox deleta est.

Ep. 19. Inscriptionem om. M. || §. 1. *Roma* corr. ex *Romam* M. — *qua iter*] *quater* M¹. — *mali* M²: *male* M¹. — *etiam*] *et tam et* M¹. — *iusto et in* M, sed *et* deletum est. — *turpem* M²: *turbe* M¹. — *vidi* corr. ex *vide* M. — *formis* M. — *universus* M. — *umquam*] *nunquam* M (*non quam* margo). — *et in oram omnis* M¹. || 2. *quo* corr. ex *quod* M. — *proficiscamur* M¹. — *si una fugissemus* I. F. Gronovius, *si statim una fuisset* Kayser. — *Italiam gessit* M. — *facio*] *facto* M. — *ingratum quin eum me levavitis incommodis* M¹. — *quod eque fiunt. Itaque quae certe* M. — *possum* Bosius: *possunt* M. — *senatus consulta* | s. c. M. — *sed qui referret enim* M. — *erit immitissimus* Victorius: *erit mitissimus* M¹, *erat immitissimus* M² (*iniustissimus* margo). — *Servius*] *servus* M¹. — *sentiamus nihil nobis nisi id, quod minime vellem* I. F. Gronovius: *sententiam ut nichil novi nisi id quod minimum vellem* M. || 3. *petimus* M. — *rationem non huius belli gerendi ullam* M¹, *rationem ego h. b. g. nullam* k. — *abdimus* M. — *exercitu* corr. ex *exercitum* M. — *nulla est*] *nulla possumus* M, sed *possumus* linea subducta deletum est et superscr. est. || 4. *Cephaloni* Manutius: *Cephaloni* M. — *obmutuerent* M¹. — *et ante gravitatem* om. M¹. — *ut* om. M¹. — *perseveravi*] *persevera* ut M¹. — *scribe*] *scribi* M¹. || *Marcii Tullii Ciceronis ad Atticum Liber nonus Explicit. Incipit liber decimus* M.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *III.* (non *Tertio*) etiam M. — *laterum* M¹, *lacterium* M². — *pauillum respiravi* M: *pauillum lectis respiravi* Cratander et Z^bk. — *iudicio comprobari* M¹: *iudicio me comprobari* M². — *recordare* M¹. — *illis*] *illis ille* M (sed *ille* expunctum est), *illis, illis* cum Victorio k. — *inquit*] *quid* M. — *ἀποουδι γε καὶ ἀκλειῶς*] *ΑΠΟΤΑΕΤΕ ΚΑΙ ΑΕΙΟC* M. — *ἀπολοιμην* om. M, ego seclusi. — *similibus* M¹, *similimus* M². — *filius* M²: *f.* M¹. || 2. *tuum* M²: *tuo in* M¹. — *longinquum* Cratander: *longum cum* M. — *concessu* M²: *concessu* M¹. — *senatum enim non puto* Graevius: *non enim puto* MZ^b, *non enim puto senatum* Malaspina. — *me inde tenes* Bosius: *meum detenes* Z^b, *meum detines* M, *me detines* k. — *qui enim* Wesenberg (p. 124. n. coll. ep. ad Q. fr. I, 1, 17.): *quid enim* M. — *populari tui* M¹. — *ut puto etiam mei* M: *et, ut puto, iam mei* Orellius, *et, ut puto, etiam mei* k. — *neglegam*] *nec legam* M. — *alterius utrius* CM: *alterutrius alii*. — *fuisset, et nisi* Boot: *fuisset nisi* Mk. — *nisi si tu* Victorius: *nisi situ* M¹, *nisi tu* M². — *illim* Orellius: *filiu* M. — *praecipiam* ed. Iensoniana: *pre-ripiam* M. — *Cephaloni* M. || 3. *quod*] *quos* M¹. — *aliunde* ed. Iensoniana: *alicunde* Mk. Cf. Wesenberg ad Tusc. disp. I. §. 53. — *me ad tractum nisi de ea re agatur* M¹. — *exercitum et provinciam* M. — *nummarius* Manutius: *summarius* M, *Summanus* Iac. Gronovius. — *ei*] *et* M. — *eant et redeant* Victorius: *cantent rideant* M, *eant redeant* cum Beroaldo k. — *quiescat* CM: *quiescant alii*. — *quod iam* Manutius: *quid iam* M. — *tamen*] *tam* M. — *probi est magnum sit* M: *probi est.*'

Magnum est et cum Orellio k. — σεμμάτων C: CKEMATA M. — tyranni, si is] tyrannus his M¹. — utique M²: Itaque M¹. — verbis om. M¹. — tuque M. — ὑπέρευ Corradus: ΠΕΡΕΙ M (τέρπει margo). — delectabit M. || 4. Maconi. M: Macum Z^bk, M. Antonii edd. pleraeque, φάρμακον Boot. — ἄλη CM: ἄλωσις alii. — enim minus libere Orellius. — ΠΟΛΕΙΘΕΡΤΕΟΗΟ M. — aut nos temeritates bonorum sequamur, aut audacias improborum insectemur ('versus bacchiaci nescio an ab ipso Cicerone adscripti') Kays. — sequimur M¹. — ad hoc quod M²: ad hoc quidem M¹. — agimus, turpe nos: agimus nec turpe M, agimus, et turpe Manutius et I. F. Gronovius, agimus nunc, turpe k. — tutum] tuum M¹. — Brundisium [de pace] misit Boot coll. IX, 19, 2. — bellum acerrime M: acerrime bellum C, bellum acerrimum alii. — me legatum ed. Romana: elegantum M, legatum alii. — leger Corradus: legerer M, legarer alii.

Ep. 2. Inscriptionem om. M. || §. 1. et inde del. M². — affereretur M. — agi possint M. — λαλαγεῦσα Bosius: ΜΜΤΕΥСА M. || 2. si om. M¹. — de quo me (om. ad) M¹. — esse nollem M. — nolo M¹: volo M².

Ep. 3. §. 1. Cum quid scriberem M. — esset] esse M¹. — equi] et qui M. — ut M²: cum M¹. — fecerit certiorum M¹.

Ep. 3. a. Novae hinc epistolae initium primus fecit Schütz. || §. 1. prulie] P. R. M. — fugerem M. — etiam si] etiam et M¹. || 2. Tulium M. — qui corr. ex que M. — circumsendendum M: circumsidendum k. — dubitarint Wesenberg (p. 127. n.): dubitarent Mk.

Ep. 4. §. 1. epistolas CM: litteras alii. — ubi scimus M¹. — ac Ernestius: at M. — profecto non potest M, sed non deletum est. — enim iam quam Lambinus: enim tanquam M¹,

enim quam M². — vitae] ultra M (vite margo). — amicissimos M (amisimus margo). — putaverunt posse] posse putaverunt M (additis ead. m. signis transpositionis paene iam evanidis) k. — societatis CM: societas alii. || 2. expulit generum, nunc Kayser. — iam corr. ex tam M. || 3. suplebat M (sublevabat margo). — quidem qui se] que se quidem M¹, qui se quidem M². — aiebat ed. Romana: om. M. || 4. non ante v. antepono om. M¹. — illi] ille M¹. — duriores M¹. — nisi quod honestum, nihil malum om. M¹. — dignitatis M¹. || 5. praelata M (praeclara margo). — conscientia] sententia M (scientia margo). — nisi pie Bosius: infidie M¹, infide M², nisi die Z^b, nisi divine alii. — hac] ab M¹. — comite] committe M¹. — tam corr. ex tamen M. — quorum est iam Lambinus: quorum ut iam M¹Z, quorum iam M². — videmus M¹. — non tam quia filius, quam quia Malaspina: non tam quia M, non tam quia k. (alter etiam quia maiore coniecit idem Malaspina.) — excruciarum M¹. — o rem] opere M¹. — sed Malaspina: et Mk. — plura Orellius: plurima Mk. || 6. multa et magna Ascensius: multa magna Mk. — erat Orellius: om. Mk. — ipsius] ipsi ut Orellius. — videremur Madvig: videmus M. — simulatio qui M¹. — cum eo de meo Lambinus: cum eodem eo M. — mea] me M¹. — huic tu huic tu Mk, huic [tu] huic tu Kayser. — ea, quae] eque M¹. — hac fuga M: hac vita et fuga k. — deesse M¹. — indulgentiam Manutius: diligentiam M. — haec Victorius: M. nec M¹, nunc M². — dolores sive tu M¹. — eripis M¹. — habebit CM: habeat alii. || 7. est eum] esse eum M¹. — si quid igitur eius modi Lambinus: si quid eius igitur modi M, si quid igitur mihi cum Orellio k. — sermo eius (corr. ead. m. ex eius sermo) M: eius sermo k. — id his litteris Schütz. — adiniungam

M. || 8. *iussitque*] *tuus sit quae* M¹. — *apud me* Lambinus: *ad me* Mk. — *diu. o rem*] *diuo rem* M¹. — *occultabit* M. — *De hispanis* M², *dicis panis* M¹. — *dubitabat* corr. in *dubitat* M. — *Caesaris*] *ea* M¹, *Caes.* M². — *interitum* Lambinus: *interitu* Mk. — *belli* Manutius: *illi* Mk. — *plane iracundia* -- *esse nihil*; *quod* Manutius et Malaspina: *Pompeius (prope ius margo) factum esse nichil ei plane iracundia elatum voluisse cesarem occidi metellum et R. Pl. quod* M. — *fuisse* C: *esse* M. — *hortatores se cedis* M¹. — *popularem putaret* Orellius: *popularem* M, *putaret popularem* priores. — *dementiam* M¹. — *plebem* Victorius: *legem* M. — *de erario* M. || 9. *quaererem rem quid* M¹. — *quod exemplum* M²: *quem exemplum* M¹, *quem exitum* Malaspina. — *spem*] *speciem* Tunstallus. — *quae si exisset* H. A. Koch coll. X, 7, 3. — *sed de Sicilia habiturum* M¹. — *fasces si a senatu* M²: *fac esse natu* M¹, *fasces? si ab senatu* k. — *cupibi* M¹. — *surrupito* M. — *non* om. M. — *odit senatum: a me* ed. Iensoniana: *odit senatum ad senatum me* M¹, *odit senatum a senatu a me* M², *odit senatum. Ad senatum a me* Z^bk. — *cur (Quir) autem sex?* C: *autem sex* M¹, *aut sex* M², *Sex autem* alii. || 10. *concessissem* M¹. — *ut tu*] *et tu* M¹. — *offendis sed eius* M¹. — *causam, si in* I. F. Gronovius: *causas in* M¹, *causa si in* M². — *Italiam* M¹. — *ad quae* Lambinus: *atque* M. — *recessum* Victorius: *recessurum* M. — *laudabit* M. — *per tuam*] *perpetuam* M¹. — *est profectum* Manutius: *est verum profecto* M. || 11. *die* M¹. — *ad te scripsi si quid* M¹. — *preteriti* M¹. — *dixerit ille quidem ad se deferri c.* Ernestius: *dixerim ille quidem sed deferri c.* CM. — *alia*] *alta* M¹. — *facere solet* Orellius: *faceret* M. — *esse debere* Ursinus: *esse debet* M. — *inquit* ed. Romana: *unquam* M. —

dic Hand: *dico* M. — *eum*] *eo* M¹, *cum* M². — *scripsisset* M. — *et quod non* M¹. — *quid quaeris? acquievi.* *levata est* Bosius: *Quid queris atque uilebat. Est* M, *quid quaeris atque uilebata est* Z^bl. — *sermone* Lurtiani M. — *esset nobis* M. — *que pro* M: *qua pro* k, *ad id quod pro* Kayser. — *susplicandum* MZ¹: *supplicandum* alii. — *sed opus quid fuit* Orellius. — *Lurtio* M. — *sed velim* C: *se velim* M, *quod velim* alii. — *minimum* Lambinus. — *nondum*] *nudum* M. || 12. *Oppios* Victorius: *optimos* M. — *enim*] *cum* M. — *unum*] *nullum* I. F. Gronovius. — *Regium* M: *Rhegium* k. — *et recta. quo iam commoror? ego* Orellius: *et cetera, quoniam commoror. ego* Mk. — *statim* del. Schütz: *uncos* om. k. — *simul ut* M²: *simul et* Mk.

Ep. 5. Inscriptionem om. M. || §. 1. *scribi potest* M (additis ead. m. transpositionis signis). — *certe* M. || 2. *summam* CM: *sententiam* alii. — *Quinto* Victorius: *quodam* M. — *ΑΡΚΑΙΑΝ* M, *ἀρχαίαν* Z. — *molestior* Victorius: *modestior* M. — *ero*] *pro* M. — *detuli ac* Graevius: *deculia ac* M, *de Tullia ac* alii. || 3. *Vettienus* Ursinus: *Vectinus* M. — *satis est hominis* M. — *dixisset se* HS. L. Orellius: *dixisset esse* . l. M. — *diversorium* M. — *Vectienum* M. — *rogabi* M¹. — *nuper se* H. XXX. M. — *ei stomachosius* Manutius: *et istomacho si vis* C, *et isto madio si vis* M. Cf. Charisius II, 14, 205. (p. 218, 6. Keil.) — *ioco*] *loco* M. — XV. K. *Maias* M: XV. Cal. *Maii* C, *undecimum* Cal. *Martii* alii.

Ep. 6. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. *in Hispaniam* M. — *retice. meas cogitationes omnes* Victorius: *recitet et* (sic etiam Z^b) *meas cogitationes omnis* M, *reticeto* (cum Wesenbergio) *meas cogitationes. Omnes cum Orellio* k. — *explicavit* (litt. t expuncta) M. — *hae*]

haec vel hec M. — etiam Malaspina: et tamen Mk. — quia] qua M¹. || 2. de Quinto] deque M¹. — filio Corradus: fratre M. — fit a Bosius: ita M. — sed nosti k. — dein M: dem C, om. alii. — prudenter me mones C: prudenter memores M¹, prudenter memoras M², prudenter mones alii.

Ep. 7. Hanc quoque epistolam cum superiore coniungit M; novam epistolam hinc incipere primi videntur Corrad. et Manut. || §. 1. quin] qui M. — agatur M¹. — modestior] admodestior Z^b. — is quis nisi M¹. — ergo corr. ex erga M. — et tempore servendum CM: om. Cratander. — me Lambinus: om. M. Cf. Wesenberg ad Cic. de finib. p. 669 sq. — Melitae Victorius: militiae corr. ead. m. ex militia M. — oppidulo del. Graevius et Wesenberg p. 117. — quem gratus M¹. — Adriano CM: Adriatico alii. — fretensi MZ: Crentensi alii, freto Siciliensi Victorius. || 2. libertum cum] libertum quem M¹. — declara synodia M. || 3. me cum visit M². — offensionem M¹. — defidens M¹. — Quintum] Vinctum M¹. — video fuisse corr. ead. m. ex fuisse video M. — congiari M. — spero CM: vileo alii. — a nostra Lambinus: nostra M. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. V, 80. — nos] non M¹. — disciplinam M. — regemus Ernestius: regimus Mk. — Oppio vellensibus M. — cum] quem M. — nostram] nrm cum arcu M. — videamur M.

Ep. 8. §. 1. de iis] denis M¹. — esset] esse M¹. — Tullia M. — ascribam M¹. — ad te] a te M¹. || 2. nostras] nre cum arcu M. — ad om. M¹. — nequit H. A. Koch et G. Lahmeier (Philol. XXI. p. 291. n.): om. M, k. — nec est enim M¹, necesse est (om. enim) M². — ab Hispania] ad hispaniam M¹. — apprehendere (non apprehendat) etiam M. — si trahitur M²: si cum trahitur M¹, sin trahitur cum Lambino k. — aut

quam] ut quam M¹. — Persae] per se M. || 3. poterit indignitas Victorius (Var. lect. XXXVI, 10.): poterit id indignitas M¹Z¹, poterit in id dignitas M². — nostra CM: mea alii. — pati potuerint M. — oculi mei me Orellius. — Clodium duo codd. Manutii: cloellium (frequenti errore) M. — C. Ateii Bosius: Cateli M. — sine (ante v. dedecore) om. M¹. — quidem] quid M. — in senatu M. — venire M¹. — ei] et M. — venditemus C: vendicemus M. — qui cum coniunctione cum M. — volumus Manutius: volumus M. || 4. iis amissis M² (in marg.): iis malis sis M¹. — esse Lambinus: om. M. — itaque Schütz: itaque quem M¹, ita quē M². — ei] et M¹. — cura om. M¹. — nauigavit M¹. — classibus del. Manutius: uncas om. k. — aduersaui-mur M¹. — quod maius scelus aut tantum Malaspina: quod malus ('maius vel malum' margo) scilicet tantum MZ, Quod malum maius? Scilicet! tantum k. — denique an quid Z. — aniuual dehic in M¹, an in valde hic in M² (in marg.), An, † ni valde hinc k, An invadentis in Fr. Hoffmann. (quod maius scelus et immanius? denique quod turpius? an quae valide huic obstans eius s. t. scelus, eiusdem cet. Kayser.) || 5. turpiter facere om. ed. Romana, ego seclusi: uncas om. k. — cum salutem M. — transiimus Nipperdey: transierimus Mk. — omnino non potuimus Manutius: omnino potuimus M. — contendimus Nipperdey: condimus CMk. — posse idem: possimus CM, possumus k. — ea me res Bosius: eam res M¹Z^b, ea res M². — non debuisset sefellit M¹. — si esset rata michi M. — esset] esse M¹. — essent] esse M¹. — uerens M¹: uereris M². — incidi. sed] incidiisset M¹. — assequor Bosius: assequar M. || 6. non haec M²: nec haec M¹k. — Atto Orellius: attico M, Attio alii. — istum] iste M¹. — florentissimus ac novus VI. VII. diebus

Manutius: *florentis ac novos ut uti diebus* M. — *egeni* corr. ex *egenia* M. — *perditi* M. — *veniret* M. — *tamen* M¹. — *aerario* Victorius: *afranio* M. — *utetur* Kayser. — *socius* M¹. — *ministeri* M¹. — *ii* (ante *provincias*) om. M¹. — *si ii rem* M²: *si rem* M¹k. || 7. *intelleges id*] *intelligit* (cum *arcu*) M¹. — *semestre* M. — *uicem* MZ: *vice alii*. — *in suo lectulo mori* de Nipperdeii sententia secl. k, *in suo lectulo mortui obire* Kayser. — *male* M¹. — *male* M¹. — *censuerunt* M, *censuerint* Z^b. — *exsilio*] *exillo* M¹. — *chydides* M¹, *tuhydides* M². — ΤΟΝΜΕΜΙΛΑΡΟΝΤΑ ΔΙΕΑΧΙΣΤΟΙ ΒΟΥΛΗΣΠΛΑΤΕΙΘΥΣΤΥΝΩΑΙΤΩΝΑΕΜΕΛΩΝ M (τῶν μὲν παραχοῆμα δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμην καὶ τῶν μελλόντων *margo*). — *es pleistor*] *ΕΣΠΛΕΙΣΤΩ* M, *ἐπὶ πλείστον* k. — ΤΟΥ ΤΕΝΙΟΝΕΝΘΡΑΠΙΣΤΟ M. — *ameion* και] *AMINON KAT* M. — *en tō apaneī ēti eōra*] *ΕΝ ΤΟΙ ΑΦΑΝΕΙC ΤΙ ΕΩΡΑ* M¹, *en toīs apaneīon* (corr. in *apanēī ēti eōra* M² in marg., *en tō apaneī ēti proeōra* k. — *artaxersi* M. — *pollicetur* M¹. — *fuisse illa* Lambinus: *fuisse et illa* M¹, *fuisse et illa* M². — *nox*] *uox* M¹. — *sullanus* corr. ex *sullanos* M. — *si*] *se* M¹. — *tamen*] *tam* M. — *accidet* Manutius: *accidit* M. || 8. *ista* M¹. — *qui* om. M¹. — *haud*] *aut* M¹. — *factum videam* (corr. ead. m. ex *factum fiat videam*) M: *factum an fiat videam* cum Orellio k. — *futuram* M. — *paream* CM¹: *pareamus* M²k. || 9. *sunto omnia* H. A. Koch. — *nec hercule* Fr. Hofmann: *ne hercule* Mk. — *quid scribam* M: *quod scribam* k. — *πλουδοκῶν* CM: *πλουτοδοκῶν* alii, *πλοῦν προσδοκῶν* Dausqueius. — *mihī unquam*] *minus quam* M¹. — *gratis accidisset* M¹. — *est otorgy*, *est* Lambinus: *sit*. *CΤΟΡΤΗC*, *sit* M. || 10. *re nimis*] *remis* M. — *ουμπάθειαν*] *sim*. *ΗΑΕΙΛΑΝ*

M. — *de hispanis* M. — *Antonio*] *anio* M. — *curionem* M¹. — *velle* Orellius: *vellet* M. — *bello*] *libello* M. — *uti*] *ut* M. — *possim* C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 625. et Progr. Landsberg. a. 1865. p. 12.): *possem* Mk, *posse* G. Lahmeier Philol. XXI. p. 293. n. — *Curione. is ad Beroaldus*: *curionis ad* M¹, *curio is ad* M².

Ep. 8. A. *sal. M*: *S. D. k.* || §. 1. *falsa* M²: *falsā agnosce* M¹, *falsa, falsam agnoscere* Z^b. — *magui* M²: *magno* M¹ (*in animo margo*). — *esse. te iturum esse trans*] *esse trans* (mediis omissis) M, *esse. Te iturum trans* k. — *et* om. M. — *letissimam* M¹. — *fiat* M¹. — *designatus* M (*dignitas* ead. m. *margo*). — *commoverit* M¹. — *zelotipea* M¹, *zelotipia* M², *ζηλοτυπία* k. — *meo, meque illud una iudicare* C: om. M. — *Caesarem* om. M¹. || 2. *contra ab eo ne* Lambinus. — *dedita*] *dedit* M¹. — *familiarissimumque eum* M¹. — *litteras* M²: om. M¹k.

Ep. 8. B. *sal. d. cic. imp. M*²: om. M¹, *CICERONI IMP. S. D. k.* || §. 1. *proclinata* CM: *inclinata* alii. — *quo integra* Ernestius: *qua* corr. ex *quo*] *integra* M. — *videbere* Victorius: *ut deberes* M. — *condemnabis se* M¹. — *abs te*] *obstent* M¹. — *nil* M¹: *nihil* M². — *peto*] *puto* M. || 2. *nonnulli comprobarent* M¹. — *tu explorato*] *quo et plorato* M¹. — *omne contentionem* M¹.

Ep. 9. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *at* corr. ex *ad* M. — *dubitabat* Victorius: *dubitabit* M¹, *dubitavit* M². — *repressisset tuo uolare* M¹. — *coniunxisset se* Bosius: *coniunxisse* M. — *Pompeium* corr. ex *Pompeio* M. — *in*] *inter* M¹. *nuntiabatur*. * * *Melitam* Kayser. — *quid Faëni liber*: *quod* M. — *hispaniā* M. — *contentione quicquam esse* M¹. || 2. *ille ergo tuus* M: *ergo tuus* ille Z^bk. — *de hispanis* M. — *Caelā*]

celi M. — *miserabiter* M. — *obsecrare* M¹. — *unicum filium* Corradus et Manutius (coll. ep. Caelii §. 2.): *unicam filiam* M. — *meus* (non *mens*) etiam M. — *dignatione*] *dignitate* Lambinus. || 3. *quo* Faërne liber: *quod* M. — *Serbiū* M¹. — *adigit ita* Postumia Bosius: *adicit a Postumia* M. — *et Servius filius* Bosius: *et servi* (corr. *ex serbi*) *filii* M. — *Caelii*] *celi* M.

Ep. 9. A. Alterum huius epistolae exemplum, quod littera F notavimus, legitur in epistolis ad familiares VIII, 16. || §. 1. *nihil nisi triste* F: *nichil triste* M¹, *nonnichil triste* M². — *id quid* F: *id quod* M, *id per quod* C. — *ilico* FM¹: *illico* M²k. — *convenirem* M¹. — *cogoverim* F. — *fore* F: *forte* M. — *exit* M. — *his* F: *hes* (superscr. *ii*) M. — *me hercules* M: *mehercule* k, om. F. || 2. *carae* FM: *curae* C. — *valemus* M: *valet* F. — *velle*] *vel* M¹. — *odisse*] *odiose* M¹. — *quod offensae fuerit* F: *quod defense fuerint* M (quot *offense fuerint* margo). — *subisse* F: *subesse* M. — *quos* M²: *quod* FM¹. — *quod opt.* M: *quid opt.* F. || 3. *de hispanis* FM. — *agamus* CFM: *agatur* alii. — *hispanis* M. — *quod porro* F: *quid porro* M. || 4. *mihī*] *me* M¹. — *have*] *habe* M¹. — *exposuit* F: *ea posuit* M. — *scire sed tamen* F: *scire tamen* M. — *esses a te* M¹. — *percucurrissem* CM²: *peruicurrissem* M¹, *percurrissem* F. — *omni utteret.* *Inuissem* M¹. || 5. *ne te tuosque*] *neve tuosque* M¹. — *ne te sciens* FM¹: *nec te sciens* M². — *dimittas* F: *dimittas* M. — *unde de exitu invides* M¹.

Ep. 10. §. 1. *Antoni* M. — *ei* Malaspina: *et* M. — *autem* om. M¹. — *vide*] *fide* M¹. — *παροινικῶς* Lambinus: *ΠΑΡΝΝΙΚΩCK* M, *παρηνικῶς* Z. || 2. *quam*] *quia* M¹. — *quis*] *qui* M¹. — *negne* M¹. — *paterer*] *preterea* M¹. — *refert me* M²: *refer te me* M¹. — *si* corr. *ex se* M. — *petas*] *puto* M¹. — *imperaturus* M¹. || 3.

temptabo, audiam Moser: *temptabo audeam* M, † *Tentabo, audeam* k, *tentabit; audiam* Orellius. — *clamabo* Corradus: *clamabam* M. — *me* Bosius: om. M. (*me clamabo* Kayser.) — *cum*] *quom* M¹. — *paucissime* M¹. — *certe*] *carti* M, *cati* Z^b. — *ὄν θεῶ τοι λέγω* Victorius: *CINECΩ ΤΟΛΑΕΤΩ* M. || 4. *gratae*] *gratue* corr. in *grate* M. — *Ocellam* C: *socellam* M. — *quod a Curione*] *quid acuone* M. || 5. *cytheridam* M¹, *cytharidam* M², *Cytheridem* alii. — *portam* M¹. — *alteram uxorem* M: *altera uxorem* alii. Cf. Philipp. II, 58: *reiecta mater amicam impuri filii tamquam nurrum sequebatur.* — *amicarum.* *ee sunt amicomum* M²: *amicarum.* *sunt amicomum* M¹, *amicarum.* [*eeae sunt*] *amicorum* Kayser. Fort. *amicarum sive amicomum.* — *vide*] *de* M. — *dubita si potes* CM¹: *dubitari potest* M². — *vel lintriculo, si navis non erit* Manutius: *uellunt ridiculos maius nouerat* M¹, *velo ridiculo (vel lutridiculo* Z) *si navis non erit* M². — *luntriculo* Victorius: *lintriculo* k. — *eripiam* corr. *ex erripiam* M. || 6. *ΑΝΝΟΘΟΠΟΙΗΤΟΝ* M. — *adversum* M. — *tam nescio*] *tamen scio* M. — o C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 13.): om. Mk. — *ΗΘΟΥΕΡΠΙΜΕΛΕΤΕΟΝ* M.

Ep. 11. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *philomus* M. — *ea quidem*] *equidem* M. — *ὅ τουλον*] *ΠΟΡΑΟΝ* M. — *nihil non flexibile* ad Manutius: *nichil flexibile non ad* M. — *aliter*] *alter* M. — *itinerare* Victorius: *itine* MZ^bk. — *ea*] *ad* M. — *iis*] *his* M. || 2. *eiusmodis* M¹. — *laboret* M: *laborat cum* Bosio k. — *Q. Axius* C: *que anxius* M. — *reddit*] *redit* M. — *si ceteris* M. — *ex illo* Victorius: *exilio* M. — *utique* Manutius: *ubique* M. — *an existimans* M. — *est*] *se* M. || 3. *satis lenis in filio* M. — *atque*] *ac* M. — *nam* CZ^b: *non* M. — *excellere me profecto*

M. — *sed ea omnia mihi sunt p. M. sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint p. Z^b, Cratander, k. — cuius] quous M. — languido ora M¹. — certiorum CM: fortiorum alii. || 4. cum del. Kayser: uncus om. k. — ΑΦΡΑΓΓΩΙ M. — actuariola Victorius: acturiora M (actuaria margo), actuariolo Manutius. — censem undique M¹. — qua ille monstrandum mortales M. — in senatu M. — cogitat Boot: cogitet Mk. Cf. Madvig. Opusc. acad. p. 184. || 5. Vettienum Orellius: vel Tinum M, Vectenum alii. — ἀποτόμως Victorius: ΑΠΟΤΟΜΩ M. — θυμικώτερον erat. id Victorius: θυμικώτερον. erat id M, θυμικώτερον erat iocatus Cratander, θυμικώτερον eram iocatus cum Corrado k. — PROCOS. Manutius: proconsulem M.*

Ep. 12. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. imperatum (corr. ead. m. ex imperaturum) M: imperaturum Z. — narrauit corr. ex narrabit M. — cui] qui M¹. — taeterime] terrime M. — nactu M. — putabis. de me M. — † Reginus k. 'Fort. Rebilus.' OR. — † huic k. — cum hoc C: eum hoc M¹, enim hoc M². — mare M¹. — negoti M. || 2. ΠΑΡΑΟΤΑΕΡΤΕΟΝ M: ΠΑΡΑΟΤΑΕΙΤΕΟΝ Z^b, παραπλευ(σ)τέον Victorius, πάρωρα πλεντέον cum Graevio k, παραθύρω ἐξίτέον Cobet. — compacto Manutius: cum pacto M. — in hispanis M. — pollicitus M. — ut est] ut est Kayser. — potuisse] potius se M¹. — teneri vetus codex in marg. ed. Lamb. 1584: tenere M. — ab hispanis M. || 3. eadem e re M, eadem fere Lambinus. — Quintum filium] Q. F. M¹, Q. fr. M². — cohibebo Graevius. — possim Corradus: possem M. || 4. quicquid C: quid M. — ad semel ad M¹, at simul at M². — quo] quod M. — facta sint M. — ΑΑΜΕΝΙΤΡΟΤΕΤΥΧΘΑΕΑΟΜΕΝΑΧΡΥΜΕΝΟΗΙΕΡ M. — iubes enim de profe-

ctione mea Z^b: iubes de profectioe mea C, iubes enim profectioem meam (corr. ex profectioe mea) M. (de profectioe me providere I. F. Gronovius.) — cum decore M¹. — periculum sit Lambinus: periculum est Mk. || 5. optas ut hortaris M. — via ut clamendum M. — forte ne cum pestate M: fortiter ac tempestive Orellius, fortiter vel cum tempestate Kayser. (Corruptela pestate etiam ex potestate oriri potuit.) — clamant (vel clamant) emistis M. — turpe sit. trahimur Malaspina: turpe est. trahimur M, turpe. sed trahimur I. F. Gronovius. || 6. habuero] nactus ero Kayser. — in hispanis M. — vicini Victorius: victi MZ^b, iuncti alii. — significatum in theatro Boot: significatum theatrum M, significatum theatro k. — meliori M. || 7. ut C: om. M. — suppeditabimur C. — et C: ret M, om. alii. — indolens M. — aliquod (non aliquid) etiam M. — ΑΚΙΜΟΑΟΝ M: ΑΚΙ ΑΛΛΟΑΟΝ Z^b, ΔΑΧΙΑΑΟΝΟΝ k, διδαχῆ ἀλωτόν Bosius. — ἀρετή] ἀρείη C. — διδακτόν] ΔΙΜΚΤΟΝ M.

Ep. 13. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. et mercurie M. — secum aliquam M: secum aliqua Orellius, secum aliquid alii, speculam aliquam Boot, secum aliquam k. — igitur ac, si quid Manutius: igitur aliquid M. — ne dimiseris Victorius: ne de miseris M. — pertimescas cave Ascensius: pertimescas ve M. — πρᾶξιν Victorius: ΠΡΧΙΝ M (ἀρχὴν margo). — decem primos et IIII viros. venerunt Orellius: denos et IIII. viri venerunt M. — ad villam Victorius: duellam M. — dormit M. — lauari corr. ex labari M. — velle et C: vellet M. — ΤΙΝΕΘΑΕ M. — in enariam M. — polliceretur M¹. || 2. a Q. Axio Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 535. coll. X, 11, 2.): a Daxio M, Ab Axio k. — Vettienum Orellius: Vectenum

M. — *pr.* M²: P. M¹. — *menturnis* M. — *quod tibi Ernestius: quid tibi* M, sed *quid* ex quod videtur correctum. — *aliquid*] aut *aliquid* M, sed aut linea subducta deletum est. — *ei Orellius: om.* Mk. Cf. ep. 12, 1. || 3. *hispanis* M. — *omnis* M. — *recte fuerit* Ascensius: *recte fuerint* M, *retentae fuerint* Orellius. — *putent*] *putem* M. — *iis*] *his* M. — *Curtio Victorius: Curto* M. — *EKITAONON* MZ: *κέλητα ἄοκνον* cum Bosio k. Malim *ἐκπλοον* vel *ἐκπλοον*.

Ep. 14. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. O in M adhaesit proxime antecedenti vocabulo Graeco (*EKITAONONO*). — *seruus* M¹. — *ut* om. M¹. — *Nonis Maiis* C: *nonas non. mais* M (sed *non.* deletum est). — *postridie* C: *pridie* M. — *te* del. C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 624.) coll. Verrin. lib. I, §. 34. — *pecuniariam*] *pecuniam* M¹. — *quae erui* Gronovius: *qua frui* M, *qua erui* cum Bosio k. — *quidem* [etiam] *lippitudo* Kayser. — *quam quod non* M (sed *quod* ead. m. deletum est), *quam quidem non* k. — *est, sed*] *se set* M¹. || 2. *consolandum* C: *consulendum* M. || 3. *tardus est* Lambinus: *tardus M. est tardus* k. — *multos in suo* M. — *foret*] *fore* M. — *de filimilia* M. — *adseuerabat* corr. ex *adseuetabat* M. — *et id ipsum* Lambinus: *et ipsum* Mk. — *fiant* Ernestius: *fiabant* M. — *celandum* M. — *ad idem ** videretur*] ‘Excidit excitandus, invitandus, cohortandus vel simile quid.’ Or. — *Celio* M¹: *cesare* M².

Ep. 15. Inscriptionem om. M. || §. 1. *meliozem* M¹. — *cae*] *hec* (deleta litt. c) M. — *illud idem* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *cui expensum tulerit, morari; tabellarius* Manutius: *cui ex .P. sustulerit moram tabellarius* M. — *esset*] *esse* M. — *qua* Manutius: *quas* M. — *satis fecisset* Pius: *satis fecisses*

M. || 2. *profectorum*] *profuturum* M¹. — *Marcellum Schütz: Marcello* M. — *ἀγενειας* Victor.: *ΑΓΕΝΕΑΙC* M. — *quo* Manutius: *quod* M. || 3. *suscenseri* M. — *suscipiendae* Ascensius: *suscipienda* M. — *Alienus* Mk. — *aliquis*] *aliquos* M. || 4. *de Quinto*] *deque* M. — *versura* Ursinus: *usura* M. — *L.] lutio* M. — *asscripsit* M, *ad me scripsit* multi teste Corrado. — *me*] *Utrum me an nec habeat* M, non liquet. — *his*] *is* M. — *in angustis* M. — *sed di istos* Victorius: *sed-dustos* M, *sed dii istos* Z. — *panes* corr. ex *paues* M. — *panes et caetera navem* C. — *Vettieno Orellius: Vettiemo* M. — *est* Victorius: *sit* M. — *est, si* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 10.): *est. Si* k. — *quem quem* M¹. — *erit* M¹. — *qui*] *quid* M¹.

Ep. 16. Inscriptionem om. M. || §. 1. *fuit* del. Kayser: *uncos* om. k. — *cui* om. M¹. — *venissem* M (*remissem* margo). — *aduenisset* (non *id venisset*) ego legi etiam in M. — *nobiscum* CM: *vobiscum* alii. — *ignosceret* M¹. — *scito*] *cito* M¹. — *tibi opto* ut M¹. || 2. *dissimulabimus* Pius et Manutius: *dissimulauimus* M. — *provideri*] *proderi* M¹. — *potuerunt* M¹. — *scies* M¹. || 3. *boni se ad eum se* M¹. || 4. *ego*] *ergo* M¹. — *dumque* ad M. — *essent*] *esse* M¹. — *villam*] *vllam* M¹. — *ventum est* M¹: *venerunt* M² in marg. — *cohortum* M¹. — *Pompeis* M. — *postridie*] *posse die* M¹. — *convenire* CZ: om. M; ego seclusi. — *Ninnus* M¹. — *a villa* Manutius: *ad villam* M. — *adparatu*] *ad pratu* M¹. — *cogitavi* corr. ex *cogitabi* M. — *coeliana* M. — *simul* del. Orellius (in commentario ed. prioris): *uncos* om. k. || 5. *dum redeo* margo ed. Lamb. a. 1584: *cum redeo* Mk. — *terrentiam* M. — *me. tamen eum*] *metam eum* M¹, *me tum eum* M², *me tum cum* margo. — *lecticam* ima M. || 6. *nedum novum* Orellius (coll. IX, 7 A, 1.): *novum* (superser. ‘vel

nedum) M, *novum* CZ, *nedum* Z^b, *nedum* [*novum*] k. — *te*] *teque* M¹. — *greecia* M²: *gras* cum *arcu* (i. e. *gratias*) M¹.

Ep. 17. Inscriptionem om. M. || §. 1. *Pr.*] *P. R. M.* — *ei* Manutius: *et M.* — *de eo*] *deo* M¹. — *antea ut*] *ante aut* M¹. — *scripta*] *lecta* Manut., *scissa* Orellius, *aperta* k. — *probo*; *nam* Victorius: *probonam* M (*bonum* margo). || 2. *refricatur* Corradus: *refricat* Mk. — *novis*] *nobis* M¹. || 3. *Ocellam*] *cellam* M. — *viderentur* Orellius. — ἀρχαῖς Bosius: *cras* M. — *ut* Malaspina: om. M. || 4. *insimularim* Corradus: *insimularem* M. — *neminit aliter* M. — *quia pueris* M¹: *quia a pueris* M²k, *quia prius* Orellius. — *cogitet* M. — *in primis quasi quid* M.

Ep. 18. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. εὐτόκησεν M: ἠτόκησεν k. — *gaudeo* Ursinus: *gaudeam* M, *gaudebam* cum Manutio k. — *mirificet* (litt. *t* deleta) M. — *maiori* Lambinus: *maiore* Mk. — *adserbor* M¹. — *Hortensiana* Manutius: *Hortensina* Mk. — *omnia fore inania iam vidi, et homo* Orellius, *omnia fuere inania* [ita]; *fiet homo* Kayser. || 2. *de hispanis* M. — *ex cursu*] *excursus* M. — *ita omnia*] *ITA ONIA* Z^b. — *sequuntur* M: *sequuntur alii*. ‘Fort. delendum sequuntur.’ OR. — *eodem* Z: *eadem* M (*eedem* margo) k. — *furia* M (*furiæ* margo et Z¹). (*Formias nunc † sequimur; eo eadem nos f. furia* Kayser. — *quin* M² (litt. *n* deleta): *qui* M¹. — *ad me de benivolentia* M²: *ad me e benivolentia* M¹, *ad me et de benevolentia* Orellius, *ad me et de eius benevolentia* k. — *purgavi* M²: *purga* M¹. || 3. *ecquem* Ascensius: *eo quem* M. — *ne te*] *nece* M¹. || *Marci Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum liber X. Explicit. Incipit liber XI. M.*

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER UNDECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *feram*] *ferem* M (‘*ferem* vel *feram*’ margo). || 2. *relinquere me* Lambinus: *relinquerem* M. — *minime me* Luenemann: *minime* M. — *iis*] *his* M. — *meam* a b. M, sed a puncto subscripto deletum est.

Ep. 2. §. 1. *pr.*] *P. R. M.* — *multis meis miserrimis* C: *multissimis miserrimis* M, *multis meis et miserrimis* Manutius. — *levata* Corradus et Z^b: *euata* vel *enata* M. — *te inteligo te etiam* M. || 2. *per*] *de* M. — *culpa*] *cui* M. — *facultatibus* del. Ernestius. — *cui*] *quoi* M. — *ex his* M. || 3. *exegit* M. — *ut ne qua*] *ut neque* M. || 4. *si* Cratander: om. M. — *dices me* Graevius: *dices ul* (de littera *l* non satis mihi liquet) *me* M, *dices vel me* ed. Romana, *dices iis me* ed. Iensoniana, *dicas velim me* Kahnt Symb. crit. p. 7.

Ep. 3. §. 1. *voluisti quod* Klotz (praeunte Pantagatho): *voluisti*. *Quod* vulgo. — *et tam* Manutius: *etiam* M. — *abruptio* Z¹: *abrupto* M. — *fidei* om. M. || 2. *nullum in commodis* M. — *nonnihil* Corradus: *nihil* Mk. — *vides et gravissima* ed. Romana: *vt desset gravissima* M, *vides, ut sunt, et gravissima* Z^b, *vides, [ut sunt,] et gravissima* k. — *et a me* *f. vitari* Klotz in Prooemio. — *ut* om. M. — *et diligentia nos: diligentia* M, *diligentiaque* k. || 3. *egeo*] *ego* M. — *in angustis* M. — *sumus*] *suisimus* M, *fuius* Z¹. — *cui*] *quoi* M. — *opinantes* Victorius: *opinante* M, *opinor* alii. — *ei*] *et* M.

Ep. 4. §. 1. *per te* Manutius: *partim* M. — *de Frusinatis* M. — *future* M. — *nec quae*] *neque* M¹ utroque loco. — *hic tua ut* Victorius et Z¹: *hic tu aut* W (fragmentum Wurze-

burgense, quod ab his verbis incipit. Vid. Halm Mus. Rhen. XVIII. p. 462 sq.), *luctua* ut M. || 2. *uelim* W: *velis* M. — *ut scribis et facis* Orellius in commentario ed. pr. — *solicitude* CM, *solitudo* alii. — *qualevatus* W. — *amicus causa* W, *amicus est; in causa* Orellius. — *actenus* W. — *a me] ad me* MW. — *faciendum si ut scripsi his* MW.

Ep. 5. A. *Salutem* W. || §. 1. *acerbe* W. — *coegerint. quae* W. — *impetum agis* M¹W. — *quodam] coram* MW. — *tantae, ut] tanta. Fuit* M, *tanta fuit* W. — *effecerint* W: *effecerunt* M. — *a te* corr. ex *ad te* W. — *negocii* W. — *et iis] et his* MW utroque loco. — *te subita re quasi debilitatum* CW: *te subdebilitatum* (corr. ex *subidebilitatum*) Mk. — *quaere* W. || 2. *deuersori aut tota* W. — *in his* MW. || 3. *incredibilem* om. W. — *iis] his* MW. — *tantum* CMW: *tamen* alii. — *basilo* W et *Lambinus: basilio* M. — *videbitur etiam Servilio conscribas* ut om. W. — *tanto in vallo* M¹W. — *ad vos scripsi, his litteris profecto intelleges* Wesenberg (p. 44 sq.): *ad vos scriptis litteris profecto intellegis* MWZ^b, *ad vos scripsi, his litteris profecto intelligis* k. — *deesse de qua* M² (in marg.): *des sede quam* M¹, *des. sed equa* W. || 4. *deesset* Bosius: *deest* MW. — *quam in re* M¹W. — *Quintus Victorius: que* MW. — *aversissimo* M: *acerbissimo* W. — *corcyram* M, *corciram* W. — *coeteris* W.

Ep. 6. *Salutem dicit. Solicitum* M²: *Salutem. Dicit solicitum* M¹ et W (qui tamen recte *sollicitum*). || §. 1. *ac* de corr. ex *accede* M. — *meus dolor* MW: *dolor meus* k. — *sibi] tibi* M¹. — *quicquam* M²: *huic quam* M¹W. — *faciendum* CMW: *fugiendum* alii. — *habeant* M: *habebant* W. — *dole-rem* M²: *dolorem* M¹W. || 2. *credo inquis* M¹. — *minui] minus* M¹W. — *victoriae] uictoria* W. — *est] si*

M (*sensi margo*) W. — *me* om. W. — *accerserer* MW. — *brundisi* MW. — *in omnis partis* M: *in omnibus partibus* W. — *quo modo* CMW: *quo alii*. — *incolomi* W. — In verbo *adimi* desinit W. — *nunc Tunstallus: non* M. — *recipio -- accedere* M: *reliquo tempore me domi tenui ad oppidum, eo quoniam displiceret modo propius accedere* Fr. Hofmann, *recipio tempore. sed oro te nunc ut ad Oppium et Corneliolum: utinam his placeret modo me propius accedere* Kayser. (*Oppium pro oppidum exhibet C, et om. k.*) || 3. *credo] cedo* M. — *confirmant, quae] confirmantque* M. — *quidem* corr. ex *equidem* M. — *esse et si* M¹: *esse ut si* M². — *quod magis* M. — *adhibentur* corr. in *adhibeatur* M. — *scribantque* ad M²: *scribant quae ad* M¹. — *quicquid] qui quid* M. || 4. *examinat* M¹. || 6. *hortensi* M. — *ortos* M. — *Fort. hostium in numero*. Cf. X, 18, 2. || 7. *Quintum] q̄. (i. e. quae)* M¹, Q. M². — *quis istas* M¹. — *Alexandrea* Boot: *Alexandreas* Mk, *Alexandrinus* alii. — *vidisse* Q. an *euntem* Z^b, *vidisse, euntem* Ernestius. (an ego seclusi.)

Ep. 7. §. 1. *arbitratus es] arbitratus est* ea M. — *factum igitur ut scribis istis placere* M: *Fac tu igitur, ut scribis, istis placere* cum Bosio k, *factum est igitur, ut scribis, S. C. senatui placere* Orellius. (*facetum est igitur, ut scribis, istis placere [iisdem istis] lictoribus* Boot.) — *tribunorum] T. R. M.* || 2. *id] it* M¹. — *quin his* M. — *Lamiam] iam iam* M¹. || 3. *gravis offensionis* M. — *bonorum iudicum* M. — *praetermisi* M¹. — *magis] malim* M¹. — *quam* om. M. — *contra exertum* M¹. — *aliqui si sint nos: aliqui sint* M, *ut aliqui sint* cum Lambino k, *si aliqui sint* Schütz. — *omnis* M. — *obtinere* CM: *obtinetur* alii. — *honestiore plaga* M¹. || 4. *Supplicii] supplici* M. — *meo] me* M. — *gloriosum est] gloriosum si* M, *glorio-*

sum sit alii. — *tamen et periculo*] Ab his verbis incipit fragmentum Wurzburgense (W). Vide ad VI, 1, 17. — *dolore extremum est . eorum* W. — *in ante loco om.* W. — *in ante Italiam om.* MW. — *perge ut* W: *per ut* M, *prout alii.* || 5. *plurimis quod te excusas. ego* W. — *cum his* W. — *quae erunt*] *quaerunt* W. — *multos*] *multo* M¹W. — *ita esse perspexerint* W: *ita perspexerint* Mk. — *sustineat* CMW: *sustentet* alii. — *plane*] *plene* Moser Specim. V. p. 16. Sed cf. Hand Tursell. IV. p. 469 sq. || 6. *te flagitari* Lambinus: *te flagitare* CW, *et flagitare* M¹, *efflagitare* M², *Tulliam efflagitare* cum Malaspina k, *istam efflagitare* Orellius coll. ep. 9, 3. — *aut quid volam* Orellius. — *tempore isti* H. A. Koch: *temporis te* M¹W, *temporis tui* M², *temporis tibi* k. — *mih]* *mi* M¹. || 7. *opus esse*] *esse opus* W. — *Quintum filium*] Q. F. M. (Verba Quintum -- vidisset in W lacerata sunt.) — *vidi qui Sami*] *ut diquisami* M. — *patre sichone* W. — *viderint* Corradus: *uiderunt* M, *vider. me* W. — *aditutum* W: *ad tutum* M¹, *actutum* M². — XIII.] XIII. W. — *Ian.] iun.* MW.

Ep. 8. *conficiat* CW: *afficiat* Mk. — *quod minus* M¹. — *volunt* corr. ex *volent* W. — *diligentissime* priore loco del. Kayser. — *et litteras* (om. per) M¹W. — *iis]* *his* MW. — *est* W: om. Mk. || 2. *Fufius* Manutius: *furnius* MW. — *illuc* MW. — *inimicissimus.* *Quintus misit* Victorius: *inimicissimusque misit* M¹W, *inimicissimus qui misit* M². — *eius]* *ius* M¹. — *incredibili* W. — *tama acerbum* W. — *Sicyone]* *sichone* W. — *in me id]* *id me id* MW. — *cur aut huius* W. — VI. Malaspina: XVI. MW.

Ep. 9. §. 1. *sedulitate]* *sed utilitate* W. — *benivolentiae ualiceret* M¹, *benivolentiae qua liceret* W. — *Malim si id ipsum.* — *ab eo* M: *habeo* W. — *mih]* -- *fuit* in W lacerata sunt. —

cotidie] *die* MW, *in dies k.* — *multae quae* W. — *casus* Manutius: *cas cum arcu* M (sed litt. s puncto subscripto deleta est, ut sit causa), *causas* WZ. — *culpa* om. W. — *statueram* Madvig (Wesenb. p. 9.): *sit ueram* M¹W, *sciueram* (litteris sc expunctis) M², *queveram* Manutius. || 2. *cessi meis* Bosius: *cessimus* M, *cessim his* WZ^b. Cf. P. Victorium ad ep. 2, 1. — *fasciculus* corr. ex *fasciculos* M. — *litterarum esset* W. — *hunc tamen* Herm. Peter: *illum tamen* MWk. — *fuisse* M² (in marg.): *fuisse* M¹W. — *sed etiam tantam* cod. Balliolensis Graevii: *sed et tam tantam* W, *sed et tantam* Mk. — *Verba ipsi* -- *pernicio* in W rima perierunt. — *percrebruisset* M: *percrepuisset* W, *percrebuisset* k. — *quas si]* *quasi* M¹W. — *navigationi* W. || 3. *est prae omnibus* Orellius. — *patrimonio]* *pertrim* (vel *partrim*) *trimonio* (ex dittographia) M¹, *patrimonio* M² (pertu vel partu margo), *parte matrimonio* W, *patre, patrimonio* Graevius. — *relinquam* M: *reliquam* W. — *ut* om. MW. (In M est lacuna duarum litterarum.)

Ep. 10. §. 1. *Ad]* A W. — *aegritudo* M¹W. — *accedit* M¹W: *accidit* M². — *ex his* MW. — *de* Q. Q. M¹: *deque* Q. W, *de* Q. M². — *magistro]* *magno* MW. — *is]* *his* M. — *Quintum filium]* Q. F. M¹, Q. *fratrem* M². — *percontaretur* CW: *contaretur* M. — *a* om. M¹W. — *Patris simili* Orellius: *patris eius simili* MW, *Patris consimili* Victorius. — *scelera* W. — *Quintum]* Q. M. — *patrem]* P. M, p. W. — *ex his* MW. — *certo* W: *certe* M. || 2. *Italia* CWZ¹: *alia* M. — *quod putares* M. — *ne* M²: *ut* M¹, *ut ne* W. — *potes]* *potest* M¹W. — *esse* om. W. — *ad te dedires scripseris* M¹.

Ep. 11. §. 1. *cruciatum* W. — *possim* Bosius: *possem* MW. — *iam* M: *etiam* W. — *cui des]* *quo des* M, *quo*

id es (i. e. *quod des*) W. — *longe* W. — *video* *mutata* W. — *pendere* .P.] *pende reip.* W. || 2. *Salustio* MWk (utroque loco). — *scirem*] *scire* W. — *quod culpa* W.

Ep. 12. Inscriptionem om. W. || §. 1. *lectis* in W deesse Boot coniecisse videtur ex eo, quod Halmius Mus. Rhen. XVIII. p. 461. haec verba tacite sic exhibet: *tuis tamen litteris putavi cet.* — *putavi tamen aliquid* C. — *esse maxime* M¹: *esse eo maxime* M², *esse ea re maxime* W. — *tum ex* (om. *cum*) W. — *nova oratione* W. — *me* W: om. Mk. — *cum* M²: *quom* M¹, *quem* W. — *posteaque* MW: *postea* k. — *cum Manutius: quam* MW. — Verba *lituum -- protectionis* in W legi non possunt. — *mee* M²: *me* M¹. — *ad multos*] *at multo* M¹. — *etsi multa*] *et simulata* (litt. antepenultima deleta) M. — *acerbe dixerat*] In his verbis desinit W. — *et fecerat* Victorius: *effecerat* M. — *tamen nihilo minus his verbis* Graevius: *tamen l. lomeous uerbis* M¹, *tamen l. meo iis uerbis* M², *tamen de eo his verbis* Manutius. — *scripsi* M¹: *rescripsi* M². || 2. *aps te* M¹. — *quantum*] *tantum* M¹. — *opsim* M¹. || 3. *etsi*] *si* M¹. — *nobis* (non *vobis*) etiam M. — *scribis conformari* Orellius. || 4. *accessisse* Manutius: *accepisse* M. — *generi*] *genere* M. — *quod eius* M¹: *quoad eius* M² (in marg.) k. — *tuae litterae*] *litterae tuae* M (sed addita sunt ab ead. m. signa transpositionis) k. — *puto enim cretionem* C: *dato enim crucionem* M.

Ep. 13. §. 1. *Servi*] *Ser.* M. — *item, Quintum*] *itemque* M. — *certe scio* M. — *sunt* Manutius: *sint* M. — *venisse me*] *venissem* M¹. — *Alexandreae* M¹: *Alexandriae* M². || 2. *scripserit* Bosius: *scripsit* M. — *offenderet* M¹. || 3. *aeuum* M. — *putaret* M. || 4. *neque tam mihi desperatum iri videbantur* Z^b: *neque tamen*

mihi desperaturi ita videbantur M, *neque desperaturi mihi ita videbamur alii, neque tam mihi desperaturi videbamur* Kayser. — *id quemadmodum fiat, tu* Victorius: *is quemadmodum flatu* M. — *quod poteris* M¹: *quoad poteris* M²k. — *vilico* M¹: *villico* M². — *qui neque*] *quin eque* M¹. || 5. *cu*] *quod* M. — *nolim praetermittas*] *velim praetermittas* M. Fort. *ne praetermittas*.

Ep. 14. §. 1. *antea, cum, ut*] In M *cum* linea subducta deletum est; *quum* habet etiam C. — *melio*re *casu* M¹, *melio*re *in casu* M². || 2. *laetius*] *latius* M¹. — *non quo ab nos*: *non ab* M¹, *non quod ab* M²k. — *genero* CM: *genere* alii. — *quid aliquid velim* M. — *reperio*. Quintus] *reperioque* M. || 3. *Tarentum* I. F. Gronovius: *parentum* M. — *num quid*] *nam quid* M. — *egerim* M: *egerit* k. — *advideo* M: *id video* k, *aveo* Orellius. — *te* Lambinus: om. M. — *quem* Victorius et Z^b: *quam* M. — *ullo modo potest, poscit enim res* Graevius: *ullo modo post enim res* M, *ullo modo potest enim res* Z^b, *ullo modo potes venire* Lambinus. — *pervelim* ed. Iensoniana: *pervellem* M. — *quod quale* M: *quid qua re cum* Ernestio k, *quid, quale* Lambinus et Z^b, *quare quid* Kayser. — *sit hic gravius* C: *sit gravis* M, *sit gravius* k.

Ep. 15. §. 1. *quod te*] *quid te* M, *cur te* Ursinus. — *videre*] *dere* M¹. — *ille cum* (enim *margo*) *ita* M. — *Alexandriam* M. — *Achaici* Malaspina: *achei* M. — *igitur*] *agitur* M¹. || 2. *Quintus*] *que* M (*Q. margo*). — *habiturus eos, quos* Corradus et Malaspina. — *ea* M²: om. M¹k. — *qui quocumque modo* Lambinus (in marg. ed. 1584.): *qui quocumque sunt modo* M, *qui, quicumque sunt, modo* k. — *dolore* M¹. — *Iaelii*] *leli* M. — *quidem*] *equidem* M. || 3. *ut quem tuam* (*queas tu margo*) *demere* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *tu ad ea*] *uadea*

M¹. — *ad quae] atque* M¹. — *filius]* F. M. — *occultene* M²: *occultem* M¹. || 4. *de om.* M. — *fidianis* M¹. — *in integro esse* M: *in integro esse malle* Cratander. — *pr.] P. R. M.*

Ep. 16. §. 1. *fit] fuit* M. — *ulla de adventu* Lambinus: *valde adventu* M, *valde de adventu* Victorius. Fort. *valida de adventu.* — *in ante Italia* om. M. || 2. *ab illo* Ascensius: *ab ullo* M. — *Achaici* M²: *achai* M¹. — *Fufio* CM: *Fusio* alii. — *afferunt] auferunt* Manutius, *differunt* I. F. Gronovius. — *superioribus] tui prioribus* M. — *ab his* M: *ab iis* k. — *ubi] ibi* M. || 4. *ad Quintum] atque* M. — *etsi quidam scripsit] quidam scripsit etsi* M. — *Patris] patis* M. — *ipso* M¹: *illo* M². || 5. *cum camilio* M. — *debet* Ascensius: *debeat* M. — *quid sentias de ea* (re), *in qua Wesenberg* (p. 44. n.): *quid scribas de ea in quo* M; *quid sentias de ea.* *In quo* k. — *egeo] ego* M. — *desperato* MZ¹: *explorato* alii.

Ep. 17. §. 1. *nostros* CM¹ (*nros cum arcu*) *meos* M²k. — *pr.] P. R. M.* — *ipsius] his uis* M¹. — *eam voluntatem* M¹. — *matri eam* Bosius: *ematiam* M. — *eram] eam* M. — *quam ad modum consolantis* Bosius: *que ad modum consolandis* M. — *putato ea me* Malaspina: *P. tanta eo me* M. (*Pudet* C.) || 2. *a mea* corr. *ex ad mea* M. — *odium ne subeam* Wesenberg (p. 14.): *odium subeam* M, *odium non subeam* I. F. Gronovius. || 3. *valde si molestum est* M, *valde scilicet molestum est* k. — *ab ego seclusi: uncus* om. k. Cf. ep. 18, 1. 25, 2. — *Alexandria discesisse* M. — *illim* Victorius et Malaespinæ cod. Antonianus: *illic* M, sed *c* in rasura. — *ex quo intelligis illud de Muretus: ex quo illud intelligis illud de* M, *ex quo illud intelligis de* alii. — *emissus* C: *me missus* M. — *de HS. X. ut scribis faciam* CM: *de his rebus, quas mihi notas esse voluisti, ut scribis, faciam* alii.

Ep. 18. §. 1. *Alexandria* M. — *permanensione* CM: *mansione* alii. — *futurum et sive* M¹, *futurum est et sive* M². || 2. *Oppi* M. — *ira* C. F. Hermann (Philol. III. p. 106.): *uia* M. — *fictas* M. — *ut* om. M.

Ep. 19. 'Si quis paulo accuratius dies ascriptos et res ipsas considerabit, is facile cognoscet, epistolas sequentes ita collocandas esse deinceps: 25. 23. 19. 24. 20. 21. 22.' CORRADUS. || §. 1. *possim* M. — *quod scriberem* Ernestius. — *si quid erit* Ascensius: *quid erit* M, *quod erit* Manutius. — *coges me* M. || 2. *Id. Sext.] idus sextiles* M. — *qui nihil] cui nihil* M¹.

Ep. 20. §. 1. *Peria* M. — *Trebonius* Corradus et Manutius: *Treboniu* M, *Trebonii is* alii. — *antiochea* M. — *Quintum filium]* Q. F. M. — *de Quinto] deque* M. — *ab aliis et* Ascensius et Cratander: *ab aliis que et* M, *ab aliisque* et k. || 2. *Sallustio ignovit* M² (sed haec rursus deleta sunt): *Salustius novit* M¹. — *Salustio* Mk. — *eo protinus* C et Manutius: *et protinus* M. — *vale.]* Ab hoc verbo incipit fragmentum Wurzburgense (W). Vide ad ep. 4, 1. — XVI. M: XIII. W.

Ep. 21. A. SALUTEM W (item ep. 22. et 23.). || §. 1. *Quinti]* Q. M, q. W. — *epistula* W. — *cepi* corr. *ex accepi* M, *caepi* W. — *etsi* M: *ut* W. — *epistulam* W. — *ad ea] adia* W. — *scripsi tu ego* M, *scripsit ut et ego* W. || 2. *legio* (corr. *ex legeo*) M: *legeo* W. — *primam* I. F. Gronovius: *primum* MWk. — *sulla* W: *si illa* M¹, *sylla* M². — *egisse]* *eiicisse* Orellius (coll. Cornel. I. fr. 36.), *abegisse* Kayser. — *se commoraturam* W. — *arbitrabantur* M: *arbitrantur* W. — *ac malle* MW: *at malle* alii. — *illim* Orellius: *illum* MW, *illinc* k. Cf. Wesenb. p. 125 sq. — *cum reliquos* MW. — *huic miserrimae* WZ: *huic miserrime* M, *hic miserrime* Lamb. ||

3. *ut me meaque* H.A. Koch (coll. ep. 24, 5.): *ut ea quae* MWk. — *Sullana* M¹W: *syllana* M². — *genere*] *genera* W. — *mei* Manutius: om. MW. — *multoque*] *mittoque* MW. — *utilitatem meam* M, *utilitatem eam* W. — *iuncti* W. — *tamen* om. W. — *velim*] *vellem* MW. — *per meque fore* MW. — *antea*] *ad ea* MW. — *Quinto filio*] Q. F. MW.

Ep. 22. *reddidit balbi. balbi tabelarius* W. — *epistulas* W. — *dolorem, nec, si* Manutius: *dolorem si* MW. — *quod*] *quas* Kayser. — *ne caesar* W: *nec cesar* M. — *quasi* del. Ernestius. Cf. Wesenb. p. 113. n. 1. — *improbritatem* MW. — *ne rogari* Victorius: *negari* MW. || 2. *Sulla* W: *si illa* M¹, *sylla* M². — *erit hic* M (corr. ead. m. ex *hic erit hic*) W: *hic erit* cum Bosio k. — *Messala* MW. — *negat usquam* M², *negatus quam* M¹W. — *huc uenit et quod* W. — *quoquo modo* M: *quod quomodo* W. — *quae* (vel *quod*) *mihi* Corradus: *quid mihi* (litt. d deleta) W, *qui mihi* M, *quia mihi* k. — *in dolorem* W. — *saepe rogatus*] *seperibatus* M¹. — *in Beroaldus*: om. MW. — *animaduertes* corr. ex *animaduertas* W.

Ep. 23. §. 1. *camillio* MW. — *camillius* M²W, *camillio* M¹. — *scripsit se secum* ed. Romana: *scripsisse cum* MW. — *aliter est et* W: *aliter et* Mk, *aliter est atque* Lambinus. — *ab illo* Corradus et W: *a nullo* M. — *non esse* CMW: *non eam* alii. — *ua-leres* W: *uallere* M. || 2. *agusius* M: *augusius* W, *Acusius* cum Bosio k. — *Quintum filium*] Q. F. MW. — *eum die* W. — *Agusium* Victorius: *augustum* MW, *Acusium* k. — *audiens* MW. — *eo celeriter eunti* MW: *ego celeriter eunti* k, *meo celeripedi* Orellius coll. ep. ad Att. IX, 2, 1. (eo del. Graevius.) — *sit* M: *sic* W. — *in his* MW. — *Quintus frater*] Q. F. M, q. f. W. — *ne cogitatione*] *negotiatione* MW. || 3. *te rogo oro* M,

sed rogo linea transversa deletum est. — *miseria* CMW: *miseria* alii. — *omnia timuimus. melius* M: *omnia tibi melius* W. — *vir* Pantagathus: *uiui* MW. — *nomine* M: *nominis* W. — *uel in metellae* WZ¹: *vel Metellae* Mk, *velim Metellae* Z^b. — *malorum* WZ¹: *maiorum* M. — *nunc*] *In hac voce desinit* W. — *de staturi elodi* M: *destaturi Clodi* Z^b, *de statu rei p. O di cum* Manutio k. — *et item Orellius, est idem* M. — *tumne, cum ab ipso* Manutius: *tum ne uim abuso* M. — *mea* Ernestius: *me* M.

Ep. 24. §. 1. *Quae dudum*] *Quaedam* M. — *ante bis ad Victorius*: *ad me bis ad* Z^b, *ad me visat* M. — *miserior* — *etsi*] *miseriore si* M. — *licet* Ernestius: *liceat* M. — *ut* (ante *omni*) om. M. — *omni* (non *omnia*) habet etiam M. — *reddiderint enim* M: *redii: dehinc enim* k, *redeo; sunt enim* Lambinus. — *agenda* ed. Romana: *acceda* M. — *haerere Pius: querere* M, † *quaerere* k. — *te commovit; neque enim rogavit* I. F. Gronovius: *et commoti neque eum rogari* M. — *sermonem* Ascensius: *sermone* M. — *alicui*] *aliquoi* M¹, *aliqua* M². — *fortuna sit. equidem* Manutius: *fortunas te quidem* M. — *me*] *mi* M. || 3. *nobis seclusit* Klotz. — *nostre et tue* M. — *Tulliae Lambinus: terentie* M. — *esse si de* M. — *permutarem* Corradus: *permutaret* M. || 4. *sed ne*] *sed se* M. — *aut per*] *ut per* M. — *se eum*] *secum* M. — *nuntiantque quidem* M. — *puto eum habere quod bis posuit* M. — *aut eo Ursinus: ut eo* M, *et eo* k. — *ut, etiam si*] *ut eram si* M, *aut, etiam si* k. — *curet* M: *curat* cum Manutio k. — *certe scio* M. || 5. *ad tempus* C: *atten* M, *ad rem* alii. — *accommodandam* M. — *putare te* Graevius: *putare* Mk, *te putare* Lambinus. — *vellem* Ernestius: *velim* M. — *ita tutares* M¹. — *ad me, sin* C. F. W. Müller (Coniect. 'Tull. p. 10.): *ad me. Sin* k.

Ep. 25. §. 1. *nullum consilium* M: *nullum te habere consilium* k. — *casu*] *cau* cum arcu M. — *iis*] *his* M. — *ob eam* M (*ob rem* margo). || 2. *illum is cecisse* M¹, *illum cessisse* M². — *alexandria* M. — *ortus* corr. ex *hortus* M. — *cuncti*] *eunti* M. — *nescio*] *scio* M. || 3. *scripsi* Z^b: *scripsit* M. — *epistolas* MZ^b: *epistonilas* k, *ἐπιστολῶν* illas Bosius, *ἐπιστολῶν* illam Kayser. — *ut possim* MZ^b: *ut possint* Bosius, *ut possit* Kayser. — *adversas* Bosius: *adversas* MZ^b. — *miserrimae* Ernestius: *miserum ea* M. — *facultate* M: *fatuitate* alii, *infelicitate* Orellius, *vacuitate* k. — *simile*] *mile* M. — *cui*] *quoi* M. — *admoneri*] *admori* M¹. — *dando* Pius: *date* M. — *aliud* Ascensius: *alium* CM. — *si qui cogi* M. — *atque* Schütz: *teque* M, *neque* Victorius. — *ex*] *est* M¹. — *condicio*] *condicto* M. — *sine* bis deinceps habet M. — *loquere tu* Orellius: *loqueretur* M, *loquere* Ascensius, *loquere* alii, *loquere*, *dum* k. — *oportuna* M. — *nonque* M (*non queo* margo). || *Marci Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum Liber XI. explicit. Incipit XII.*

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DUODECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *Undecimo*] *XI*. M. — *in agnino* M, — *utinam*] *ut cum arcu* M. — *Atticae*] *athice* M, item §. 2. — *sin rusticatur* Victorius: *sin rusticetur* C, *in rusticatu* M. — *interea aut scribes* M²: *interea scribes* C, *interea ut scribis* M¹. — *aut nunciabis* M¹: *aut nuncia*. C, *renunciabis* M². || 2. *γεροντικόν* Lambinus: om. M. — *quinto quotidie* M. — *prid.* Orellius: *II.* Manutius, *V.* M. — *habebis*] *habes* Kayser. — *quicquid* M²: *quid* M¹, *quod* C. — *quiddam* CM: *quaedam* alii. — *collocutione*] *cum locutione* M¹.

Ep. 2. Hanc et omnes sequentes huius libri epistolas uno tenore cum prima coniungit M. || §. 1. *rumor est Statium Orellius: rumores tamen* M. — *navis delatus* Cratander: *navis delata in* M. — *reflatur* M. — *Balearibus* Mk. — *Paciaecus* Orellius: *pacietus* M. || 2. *αὐτῷ μέλει* C: *ΑΡΤΩΝ ΜΕΛΕΙ* M. — *homini non recta* C: *hominem recta* M. — *fructum* M: *confectum* Schütz, *peractum* Moser Specim. V. p. 18sq. Obelum om. k. — *tyranioni* M.

Ep. 3. Verba huius epistolae in codice Mediceo inseruntur etiam infra libri XVI. epistolae quintae post verbum *revertar* (§. 3); alterum exemplum littera *m* designavi. || §. 1. *quam me* M²m: om. M¹. — *et si* M: *aut si* m. — *nonquam* m. — *me hoc* M: *hoc me* m. — *ne vivam* CM: *veniam* m, *peream* alii. — *attice* m: *athice* M. — *cetero qui* Mm, sed in M linea subducta haec duo verba deleta sunt. — *NHCCOI* M. — *tot* m: *totos* M. — *auctione* M: *auctore* m. — *Vennoni me historiam* M: *vennone historiam* m. || 2. *illud quod a Caesare* Cm: *aliud quid caesare* M. — *tris* Mm: *treis* C, *tres* k. — *ab hasta* m: *ab hastam* M. — *praeter* Mm: *propter* alii. — *ipsam* Mm: om. alii. — *delegationem a mancipe* m: *delegatione in* (vel *m*) *mancipe* M. — *annua die* M: *annuad te* m. — *iste* m: *ipse* M. — *metonis* M: *mentionis* m. — *Vettieni* Orellius: *vecteni* M, *veteni* m. — *condicione semissem* ed. Romana: *conditiones emissem* M, *conditionis emisse* m, *condicionem semisse* cum Lambino k. — *sed ludis Manutius: sedulis* m, *et sedulo iis* M. — *clypo* MZ: *olympo* m, *κτύπω* cum Bosio k, *ἀτύπω* Porpma. — *sussidio* M. — *currat. Ne talis* k. — *sed μελλήσει* CMm: *μελλήσει* alii. — *tu Atticam* -- *verbis pl.* m: om. M. — *plurinam* ed. Romana: *plurimum* m, om. k.

Ep. 4. *gratas*] *gras cum arcu M.* — *Tiro*] *ciro M.* — *ἐρερονθέστερον* CM¹ (nisi quod is *O* habet pro *Θ*): *ἐυβοιθέστερον* (superscr. *gravius*) M² in marg. || 2. *πειλῶς*que M¹Z¹, *ψενδῶς*que (superscr. *mendax*) M² in marg. — *istis* Bosius: *est* M¹, *est iis* M².

Ep. 5. *et Stathio* C: *testario M.* — *duplici decore M.* — *os*, in Lambinus: *osin* MZ. — *Πειρήτην* Victorius: *HEPIHNHN* M. — *venisse et Malaspina: venisse M.* — *ἀμπνευμα*] *ΑΝΑΙΠΝΕΜΑ* M. — *in te κορήτην* Bosius: *INTEPHNHN* M, *νετορήτην* Z. (*κορήτην* del. Lambinus.) || 2. *sua*. *De Caelio tu quaeres* CM: *suade Caelio, tum quaeres alii.* — *quod magis* Manutius: *quid magis M.* — *cum mustella M.* — *Avium* Bosius (coll. XIII, 4, 2.): *Aulum* M. — *nosset* Lambinus: *noscem* M, *nossem* k. — *demonstraret* Malaspina: *demonstrarem* M. — *te quidem*] *et quidem* M¹. — *videor* om. M¹. || 3. *puto* M: *puto proximis* k. — *Caepione*] *coepine* M. — *praetor*] *P. R. M.* — *L. Furio* Beier: *furio* M, *P. Furio* alii. — *Tubulus* Manutius et *Malaespinæ* exemplar Antonianum: *tubulis* M. — *Censorino* et M: *Censorinone* et Z^bk. — *Mantilio* Z^b: *mandio* M. — *M. Acilio* Malaespinæ liber Antonianus: *M. Acilio* Z^b, *mantio* M. — *fuerit* C: *si erit* M. — *conturbabat* Wesenberg (p. 118.): *conturbo* M, *conturbat* C. — *etiam* Orellius in commentario ed. pr.: *enim* CM. — *in Bruti epitoma Fannianorum* Manutius: *et pito me bruti* (epitome *Bruti* C, *fanniana in bruti epitoma fannianorum* M, [epitome *Bruti Fanniana*,] *in Bruti epitoma Fannianorum* k. — *quod erat* Schütz (in edit. minore): *scripsi quod erat* M, *scriptum quod erat* Gronovius, [scriptum] *quod erat* k. — *in extrema* Kayser — *ego tamen*] *ego sane* idem. || 4. *misi Tironem*] *mutironem* M. — *de* om. M. — *ci* Orellius:

et M. — *vitandae* CM: *mutandae* alii. — *Nicasionumque* C: *mea* (a deleta) *assionumque* M, *ne occasionumque* Z^b. — *longas videbantur* M.

Ep. 6. §. 1. *ne quae*] *neque* M. — *sit*] *si* M. — *colubo* M. — *detrimenti* C: *detrimento* M. — *tu*] *cum* M¹, *cui* M². || 2. *ad tyrrannionema in tuverum hoc fui* M. (*uerum hoc fuit* C.) — *φιλειδήμωνα* ‘nonnulli libri’ Popmae (cf. Meineke Vind. Strab. 242.): *ΦΙΛΕΛΗΜΟΝ* M, *φιλόδημον* k. — *acuta* ἐγγραφῆ Lipsius Var. Lect. I, 23. — *referitur* M. — *es* Lambinus: om. M. — *meo* M: *meo quidem* cum Bosio k. — *et pro*] *at pro* Manutius. — *quo*] *quod* M. || 3. *Chremes* M: *Chreme* k. — *tantumne*] *tantam* ne M. — *est otii*] *esto tu* M¹, *est otii* M². — *gratum est et* Orellius: *gratum et* M. Cf. Wesenb. p. 17. n. || 4. *e turba minuta* M (*et urbanum ita margo*). — *tolleret*] *tuleret* M¹. — *atticiam* M. — *tam* om. M.

Ep. 7. §. 1. *attulisti*] *abstulisti* M. — *ex ipso velim, si modo tibi* Victorius: *ex ipso modo velim si tibi* M. — *detulisses* M. — *et quid vellet et quid requireret* C, *et quid vellet et quid requireret* M. — *Publius* Bosius: *Publius* M. — *satis esse* Manutius: *satis est* M. — *ut ageretur* M. — *vellet magis* Orellius: *vel inma* M¹, *vel nimia* M², *velim magis et velit magis* alii, *vellem magis* Boot. — *nimis*] *minus* M. — *res est: simplex* Orellius: *res et simplex* M. Cf. Wesenb. p. 18. || 2. *simula* *credi* erit M. — *praeteris* (litt. s deleta) M.

Ep. 8. *fenicularium* M: *Foenicularium* k. Cf. Strab. III, 4, 9. — *et scire* om. M¹. — *et Piliæ*] *cepilæ* M.

Ep. 9. ὁ ἀπερατολογίας ἀρχὸς Bosius: *Ω ΑΠΕΡΑΝΤΟΛΟΓΙΑΣ* MZ^b, ὁ ἀπερατολογίας ἀρχὸς C. — *ceterum* uolii Schütz. — *villa* Corradus: *ulla* M. — *his*] *iis* M. — *nec erit* M¹. — *quod* Manutius: *quid* M.

Ep. 10. *magnopere* M. — *collis* CM: *tollis* alii. — *Tisameno* Z^b: *testamento* M. — *domus vacat. superior* corr. in *domus superior vacat* M.

Ep. 11. *Caesonius*] *Utrum cesonius* habeat M an *cesenius*, mihi non liquet. — *sulpici* M, *supplicem* C. — *athice hilaritate* M. — *CPNIIACXΩ* M.

Ep. 12. §. 1. *regio condicio* M. — *ΑΙΠΟΕΩCIN* M. — *sed vereor ne minorem τιμήν* Cratander (ex interpolatione): om. M. — *EKTONIMOC* M: *ἐκτόνιμος* C, *ἐκτόπιμος* Z^b¹, *ἐκτροπος* cum I. F. Gronovio k, *ἐκτοπιμός* Lambinus (a. 1584.) et H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 278. — *animis* M. || 2. *de Epicureo* Orellius. Cf. Madvig praef. ad Cic. de finib. p. LIX. — *μεθαρμοσομαι* Ernestius: *ΜΕΘΑΡΑΜΟΞΟΜΑΙ* M, *μεθαρμοζομαι* alii. — *sive habes quid, sive nil habes, scribe* C: *sive habes scribe* M. (*nil* k.)

Ep. 13. §. 1. *ille* M: *ille idem* cum Cratandri editione (non margine) k. — *tamen non repugnante* Ascensius: *tamen repugnante* M. || 2. *apuleio* M. — *mihique*] *meique* M. — *prende*] *praendae* M. — *denique*] *beni. que* M.

Ep. 14. §. 1. *apud apulegium* M. — *sed septium* M. || 2. *locuplex* M. — *cornuscii et apuleium* M. — *defuisset ut testis* M¹. — *feci*] *fecit* M, sed litt. *t* deleta est. — *omnique* vi Wesenberg (p. 123. n.): *ad omniaque* M (sed *ad a* pr. m. linea subducta deletum est), *omniaque* Z¹. — *nitor* M: *enitor* cum Wesenbergio k. — *vultum* CM: *vulnus* alii. — *discedendi*] *discendi* M¹. — *id ipsum* marg. ed. Lamb. a. 1584: *ipsum* Mk. || 4. *quod me adiuvaret* Ascensius: *quod me adiuvarent* M, *quo me adiuvarent* Lambinus. Cf. ep. 16. — *vellem* C: *velle* M. — *adiuvaret*] *adiure* M. — *Pansa*] *pensa* M. — *crater opiliã mangi* (litt. *m* deleta) M. — *veta; satis est me mae-rere* Corradus et Z¹: *vetabat. is est*

merere M, *veta: satis solitus es mae-rere cum Bosio* k.

Ep. 15. *me* om. M¹. — *adhuc* om. M¹.

Ep. 16. *discessissem* Bosius: *deces-sissem* M. — *nisi*] *si* M. — *a te erit* M: *aderit* C. — *probabatur* Cratander: *probatur* M. — *prius* Victorius: *peius* M¹, *aptius* M², *optatius* Kahnt Symb. crit. p. 8. — *philipus* M.

Ep. 17. *Martianus* M. — *apuleium* M, item infra. — *a Laterense* Orellius: *alterensi* M, *a Laterensi* edd. ante Orellium. — *laenat etorquatus* M¹, *laenate Torquatus* M². — *Strabone: iis*] *straboneus* M. — *ut*] *et* M. — *enim ante*] *ante enim* M. — *fieri* Malaspina: *eteri* M. — Fort. *quid id ad me?* — *profectione* M, *de profectione* Graevius. — *iube et*] *iubet* M¹.

Ep. 18. §. 1. *ad te admonendum* Madvig (Emendatt. Liv. p. 226. n.): *a te amonendo* M, *a te admonendo* k. — *cuicuiusmodi* Bosius: *cuimodi* C, *cuiusmodi* M. — *etenim*] *enim* M¹. — *cluati* M. — *his*] *hüs* M. — *poterit*] *potuerit* Mk. — *sumptorum* ed. Romana: *scriptorum* M. — *longum michi videtur* M, sed *michi* linea subducta deletum est. — *ad te ante* M²: *ad te* M¹, *ante ad te* cum Orellio k. Cf. ep. 14, 4. — *quam, quod*] *nam quod* M¹. — *philipus* M. || 2. *scripsi* corr. ex *scripsit* M. — *ut, si*] *et si* M¹. || 3. *sint eaque quedam* M. — *polliceretur* M. — *et gnatio* M. — *est quo labores* M.

Ep. 18. a. §. 1. *tamen* om. M¹. — *praedes*] *pedes* M. — *accucurrisse* C: *accucurrisse* M, *accucurrisse* alii. || 2. *aut p.*] *ut p.* M¹. — *quaesituros*] *haesituros* Orellius. — *quid* M: *quis* C. — *quia*] *qua* M. — *Publilium* Cratander: *Publium* M.

Ep. 19. §. 1. *qui et Antio*] *quietatio* M¹. — *Circeis* ed. Romana: *certis* M. — *quae* Orellius: *que* M¹, *qui* M². — *illud quasi*] *illudque si* M¹. — *remaneret* (litt. *t* deleta) M. — *iam*]

tam M. — *trans Tiberim*] *transcribere in M* (*trans tiberum margo*). — — *parare*] *pavere* M¹. — *quos* M¹: *hec* M². — *cum appellachio* M. || 2. *coccio* M¹. — *meo. de sponsu, si Bo-sius: meo responsum. Si M.* — *cornifici* M. — *in ea*] *mea* M. — *Balbus quoque* Cratander: *quoque Balbus* M. Cf. Wesenb. p. 36. — *conscript* del. Kayser. || 3. *incipito* Manutius: *incipio* M. || 4. *vides*] *ut des* M.

Ep. 20. §. 1. *quam cum* I. F. Gronovius: *quam quod* M. — *dissimulationis causa sed* M, *sed media vox deleta est*. || 2. *ad eas quas ed. Romana: ad eas ad quas* M, *ad eas, quas ad te* k. — *claudi* M. — *Rutilia*] *aut illi a* M¹. — *an mortuo*] *a mortuo* M¹.

Ep. 21. §. 1. *lenioris* M. — *servili* M. — *geli vulcatii* M. — *etiam ante nomen Silani* transponendum censet Boot. — *M²] manu* (i. e. *Manii*) M. — *ergo* CM: *ego* alii. — *in caelum*] *in Caelium* M. — *mih]* *mi* Mk. — *ieiunius* CM²: *teiunius* M¹, *tenuius* alii. — *tibi* CM: *ubi* alii. — *de senatu consulto* M. — *si rario* M: *si a Rario* Graevius, *si a librario* H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 279. || 2. *de hortis*] *adhortis* M. — *recedit* M: *recidis* Lipsius (Antiq. Lect. IV, 19.), *res cedit* Manutius, *aliquid recedit* Cratander et Z^b, *aliquid accedit* cum Corrado k. — *Drusi, fortasse et Lamiani et Cassiani* Manutius: *druse pertasse et tamianitae cassianae* M. (*etiam Lamiani nos: et Lamiani cum Manutio* k.) || 3. *terrentia* M, et sic plerumque. || 4. *Oviae C. Lollii* Cratander: *ouiaae lolii* M. — *Eros* Victorius: *fors* M. — *aestimatio*] *extimatio* M. — *potuit*] *potui* M¹. || 5. *cum* om. M¹. — *ut Romae -- absim, concedere* om. M. — *quatenus*] *quadam-tenus* Lambinus, *aliquatenus* alii.

Ep. 22. §. 1. *possum*] *possunt* M¹. || 2. *glodia* M¹. — *scire* M¹. — *satiro* M. || 3. *rogo* M: *te rogo* Z^bk. — *non*

plus annum possum adsequi: quod volo k. Cf. Wesenberg p. 116. — *Drusi*] *Drusia* M, *Drusiani* Orellius coll. ep. 25, 2. — *lamiae est sed abest* M, *sed est deletum est*. — *Silius* CM: *filius alii*. — *iis* M: *is auctore* Lipsio k; *ego seclusi*. — *quid velim* M: *quid velim et cur velim* cum Cratandro (et Z^b) k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 525.

Ep. 23. §. 1. *ferent* (litt. n expuncta) M. — *quod tenebamur* M¹. — *solitudinem* M: *solitudines* cum Bosio k. — *te nemo* Manutius: *me nemo* M. — *etiam alia causa* Boot. — *atedius* M. — *qui etiam* Wesenb. (p. 123 sq. n.): *quin etiam* M. — *qui existimas* M¹. || 2. *maxima* Corradus: *non maxima* M, *non minima* cum Pio k. — *libera. et, ut*] *liberet ut* M¹, *libera et* M². — *iaceam* Victorius: *taceam* M. — *Epicureus* C: *epicurus* M. — *Athenisque* Klotz: *Athenis que* M, *Athenis, qui vulgo*. — *prefuerint* (litt. n expuncta) M. — *quae etiam -- inveniri* Manutius: *quae etiam -- invenire* M, *Quae te etiam -- invenire* cum Bosio k. — *appollodori* M. || 3. *de athica* M. — *Gamala* CZ^b: *magala* M. — *non michi* M: *michi non* k. — *tu scribes* M. — *at officii* C: *adficii* M. — *debiti* CM: *et debiti* alii. — *Cotta*] *cocta vel tocta* M. — *conficietur* Pius: *conficeretur* Mk. — *habet in Ostiensi* Victorius: *habes .T. in hostiensi* M. — *cota* M. — *pusulium* M. — *etiam quam satis* CZ^b: *etiam satis* M. — *id velim cogites* M: *id etiam cogites* Cratander, *Velim cogites* C. — *nec mihi iam argento nec veste opus est neque bubus: umoenis locis, hoc opus est vel nec mihi tam argento nec veste opus est neque bubus quam amoenis locis: hoc opus est* W. G. Pluygers Mnemos. V. p. 327 sq. — *quibusdam* M: *quibusquam* Lambinus. — *cum Silio*] *consilio* M. — *scribet* ed. Romana: *scribit* M, *scribat* alii. — *et tu* ed. Iensoniana: *et cui* M.

Ep. 24. §. 1. *A. Silius*] *asyllius* M. — *ei*] *et* M. — *quid possem* M: *qui possem* cum operis Turicensibus k. — *de ouiacemfice* M. — *iam* corr. ex *tam* M. — *illi opus erit*] *opus illi erat* M¹. — *permutari ne* M. — *Publilius Bosius*: *Publius* M. || 2. *Venuleiae* *Corradus*: *Vinuliae* C, *Vimiliae* M. || 3. *et ei* *Manutius*: *id ei* M.

Ep. 25. §. 1. *aestimatione*] *extimatione* M. — *nolet* CM: *volet* alii. — *iis*] *his* M. — *et domui ideo* M. — *vel* del. Kayser. — *Silio*] *scilio* vel *stilio* M. — *ab aliquo Pius*: *cum aliquo* M. — *aliunde* ed. Iensoniana: *alicunde* Mk. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. I, 53. || 2. *Drusianis*] *druanis* M¹. — *hortis* M: *hos hortis* cum Bosio k. — *comparati* *Manutius*: *comparata* M. — *scio*] *socio* M. — *τετυρωσθαι* CM: *τετυπωσθαι* et *τετυγλωσθαι* alii. — *εγγήραμα* C: *ΕΤΤΗΡΑΜΑ* M (*επιγραμμα* margo).

Ep. 26. §. 1. *ut scribit* del. Boot: *uncos* om. k. — *A. Silio*] *agidio* M. — *tuis* M²Z^{b1}: *cuius* M¹. — *de voluptate tua* M. || 2. *de Nicia -- grata est* *habet* *Suetonius* de grammaticis c. 14. — *illum meum* M¹, *mecum illum* *Suetonius*. — *solicitudo et recens* M¹. — *provincia est*] *pro victu est* Kayser. — *quod quia -- desidero* om. *Suetonius*. — *molestus esse* *Suetonius*: *molestus* M. — *velim, cum mihi ille iucundus esse non* om. *Suetonii* codd. — *mea temperasse* M (*me a te impetrasse* margo).

Ep. 27. §. 1. *Cottae* CZ^b: *certe* M. — *quod* (non *quidem*) *habet etiam* M. — *te nosse* Z^b: *te non se* M, *te nosse. sed* edd. ante *Bosium*. — *ultra ssilianam* M. — *ad nullam rem loci satis nisi ad* *Wesenberg* (p. 49.): *ad ullam* (an *ullam* M¹) *rem loci satis nichil ad* MZ^b, *ad aliam rem loci nihil, satis ad* *Manutius*. — *Cotta*] *cotta* M. || 2. *nummorum*] *unum morum* M. — *permutetur*] *permittetur* M. || 3. *sciri nos*: *scire* Mk. — *ad*

illum] *ad silium* M. — *video*] *ideo* M. — *piliae attice* M: *Piliae et Atticae* k.

Ep. 28. §. 1. *nilo* M¹: *nil* M². Cf. *Wesenb.* p. 124. n. — *eius Lambinus*: *tuis* M. — *nescio* C: *scio* M. — *est. tu igitur* C: *extinguitur* M. — *si quid id ita* M, sed *id* deletum est. — *equidem*] *quidem* M. — *magni* cod. *Faërne*: om. M. — *quod me ad meam cons.* *Lambinus*: *quod in eam cons.* M¹, *quod meam consuetudinem* M², *quod me ad cons.* *margo*. — *pridem in rem* M, sed *in* deletum est. — *lugere* CZ: *legere* M¹, *regere* M². — *mitius* *Bosius*: *intus* M¹Z^b, *inter* M². — *colere*] *tolerare* *Ernestius*. — *aliis* om. M¹. || 3. *de riaro* M. — *voluptatem* M¹. — *pro mancupiis pecuniam* C: *Romam cupit. is pecuniam* M. — *eamque sibi solvi* *Ascensius*. — *Publilius* *Bosius*: *Publius* M. — *Aledium ducere*] *a te diu inducere* M, *Aledium dicere* k. — *autem*] *at cum arcu* M. — *cum erit tuum*] *cum merituum* M.

Ep. 29. §. 1. *igitur vel*] *igitur cum vel* M, *igitur tu vel* k. || 2. *quiddam* C: *quoddam* M. — *abesse* M²: *adesse* M¹. — *et de hac re*] *ede de hac re* Kayser. — *consilii sit.*] *consilii sit, mihi perscribes* Moser *Specim.* VIII. p. 6. 'Apparet perisse vocabulum, quale est *expecto* simileve.' C. F. W. Müller *Coniect. Tull.* p. 12. n. — *cum his* (*iis* M) *communices*] *fac* vel *velim cum his communices* idem (in *Iahnii Annall.* vol. 83. p. 272. n.), *cum his communices, quaeso* Boot. — *quanto opere* (non *quantopere*) *etiam* M. — *sintne igitur auctores* C: *sin igitur auto res* M. — *futuri, si qua* k. — *quoad possunt* *Bosius*: *quod possum* M. — *adducito; totum* *Schütz*: *adducito. tum* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *si minus* M: *sin minus* k. — *vel tu* *Schütz*: *vetus* M. — *εγγήραμα* *Victorius*: *ΕΤΤΗΡΑΜΑ* M (*επιγραμμα* margo). Cf. ep. 25, 2. — *hostiensi* M.

Ep. 30. §. 1. *quod ad te* Wesenb. (p. 56.): *quid ad te* M. — *quod Lentulum*] *quo Lentulum* M¹. — *de Silli* (Silli margo) *voluptate* M. — *de eo* del. Ernestius: *uncos* om. k. — *ne tanti*: *Sicca*] *nec antisicca* M. — *Salas* M (Silius margo). — *potest id mea voluptate* M. || 2. *vide* *vetus codex in marg.* ed. Lamb. 1584: *quidem* M.

Ep. 31. §. 1. *qualem*] *quale* M. — *fuert* C: *fieret* M. || 2. *accessi* C: *arcessi* M. — *et veterem et non* Manutius: *et veterem non* M, *veterem, non alii.* — *utrivis* Corradus et Z^b: *utrivis* M. — *extimandi* M. — *possum* M. — *fabrianum* M. — *ad drussum* M. — *quanti gnatus* M. — *at tu* ed. Romana: *aut* M. — *emere* M¹: *merere* M². — *et tamen ita servio* C: *et tamen serviat* M¹, *et tamen servio* M², *et tamen servio ita* k. || 3. *agi potest ad me scribes. ad me scribes. et id agendum potest. ad me scribes. et id agendum puto* M¹.

Ep. 32. §. 1. *cum Publilio loqueretur* MZ¹: *cum Publilio loqui retur* cum Bosio k, *quasi cum Publilio loqueretur* Boot (omisso pronomine suam), *cum Publilio loqui* Manutius. — *mi etiam gravior esse quam* Orellius: *me etiam gravior esse quam* M, *me etiam gravior esse adfectum quam* k. — *nolle me*] *nollem me* M. — *illius esse* M: *esse ipsius* Z^b, *ipsius esse* k. — *est uisitatio ut* C. — *nolim* Corradus: *nollem* M. — *ad quam* C: *aliquam* M. || 2. *Messalam* Mk. — *quos*] *quod* M¹. — *maioris* M. — *viatici quid* (superscripto, sed rursus deleto, et M. — *opus sit* M. — *in via* Pius: *in illa* M¹, *in villa* M².

Ep. 33. §. 1. *ut heri*] *veteri* M. — *aggrediare. eis* (corr. in *is*) M. || 2. *ne quae*] *ne que* M, *ne qua* k. — *paedagogi*] *preda cogi* M¹. — *cur itur igitur* corr. in *cur igitur* M.

Ep. 34. §. 1. *Tironi*] *Stironi* M. — *facillime*] *facile me* M. — *cum*] *quam* M¹. — *intellegam*] *intelligebam* Orel-

lius. — *te certitudinem illius profectio- nis non* M¹, *te certum illius profectio- nis diem non* M². — *istuc* M¹. *istoc* M². || 2. *et agendis* (om. in) M. — *ineundis*] *non eundis* M. || 3. *Tu tamen - - benevole scriptam.*] Haec verba epistolae 34. adnexuit Schütz: epistolae 35. praeposita sunt in k. — *vel illo*] *vello* M¹, *volo* M². — *de tota re*] *deiotare* M. — *Ircii epistulam* M.

Ep. 35. *antequam* M: *Ante quam a te* Cratander, Z^bk. Cf. ep. 37, 2. — *non magnopere* CM: *me magnopere alii.* Fort. *me non magnopere.* — *collegi*] *collegis* M¹, *colligi* M². — *ut* om. M¹.

Ep. 36. §. 1. *eripi* Ruhnkenius (Mnemos. II. p. 423.) et Ernestius: *eri* M¹, *erui* M². — *dominorum*] *cominorum* M¹. — *non habeo*] *nam habeo* Mk, *nam habeo neminem* Kalnt Symbol. crit. p. 8. — *quam te*] *quante* M, *quam tecum* Corradus. — *sin tibi*] *sint ibi* M, *si tibi* k. || 2. *dixit* Lambinus: *dixi* M.

Ep. 37. §. 1. *accepi* CZ: *recepi* M, del. Lambinus. — *alteram in eodem die a tabellario* M. — *liberto* Lambinus (in Emendatt.): .l. MZ, *litteras* edd. ante Bosium. — *habere*] *haberet* M¹. — *tuae - - die* del. Manutius: *uncos* om. k. — *tue* M: *quae* Z, *Hae* Z^bk. || 2. *qui* om. M. — *quod pacto* (litt. d deleta) M. — *in villa* Manutius: *in villam* M. Cf. ep. 44, 2. — *stomachem* M (et sic ubique). — *uti stomachere* Bosius: *ut in stomachere* M, *ut mi (mibi) stomachere* alii. — *aliud non erit, mea* Graevius: *aliud erit non mea* M. || 3. *tua* Lambinus: om. M. — *tuaque*] *tua quam* M. || 4. *Sex.*] *sed* M¹. — *vetoriorem* M¹. — *Gnaeum*] *Gna.* M, *Cnaeum* k. — *canini* M. — *quasi*] *quam si* M¹. — *dubia re misisti* Manutius. — *scribes* Orellius: *scribas* Mk. Cf. C.F.W. Müller Coniect. Tull. p. 12. — *avocas*] *vocas* M. — *lexaris* C: om. M. — *fano*] *lano* M.

Ep. 38. §. 1. *occudatissimus* M. || 2. *agrimoniae cocus* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *quamquam* ‘*Mihi quidem ...*’ Sed k, ut *Mihi quidem* sit initium versiculi Plautini Trin. II, 2, 37. — *dolor estu es tu* M¹. || 3. *delegerim maxime, quae est liberalissima* Lambinus: *delegerim quae maxime liberalis sit cum Ursino* k. || 4. *adlevandum* Orellius: *adiuvandum* Mk. Cf. Wesenb. p. 123. n. — *qualem volo*] *qualem* (om. *volo*) M, *qualem opto* k. — *locis inuenibunt* M¹. — *Publicianus* CZ^b: *publicanus* M. — *scis aream*] *scisariam* M. — *hortis*] *hortu* M. — *Κῦρος δ', ε'* Bosius (coll. Diog. Laërt. VI, 1, 16.): *ΚΥΡΟΑΚ* M. — *antisthenus* (superser. *is*) M.

Ep. 39. §. 1. *ea ipsa, ad quam rescripsi, epistola* Lambinus: *ea ipsa atque re ad que rescripsi epistula* M (sed verba atque re dupliciter deleta sunt), *eam ipsam, ad quam rescripsi, epistolam* Kayser. — *exspectarem* (litt. *i* deleta) M. — *nimirum* Lambinus: *nimum* Mk. Cf. Moser Specim. V. p. 21. — *ex meo otio tuum specto* Manutius: *ex meo otium exspecto* M, *ex meo ocium tuum specto* k. — *erit, necesse ne*] *erit nec ne* M. — *eris*] *eis* M. || 2. *tamen brevioribus diebus* M: *brevioribus diebus tamen cum* Manutio k. — *tabellarii* del. Boot. — *quod Cratander: quid* M. — *id Cratander: om.* M. — *tamen*] *tam* M.

Ep. 40. §. 1. *hircius* M. — *meis. itaque*] *meistaque* M¹. — *daret*] *claret* M¹. — *quod*] *quo* M¹. — *imperabis* corr. ex *impetrabis* M. || 2. *Θεοπόρου πρὸς* Victorius: *ΘΕΟΒΟΜΜΟΥ ΤΙΒΡΟΥ* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *ne et ne gratia* M¹. — *minuat* M¹. — *potest* M²: *pot* M¹, *pot' est* Z^bk. — *exclusus est* Wesenberg (p. 17.): *exclusus* M. — *offenderet* MZ^b: *offenderetur* alii. — *Asturam* Manutius: *Adsturam* M, *ad Asturam* alii. — *a*

te M¹: *ad te* M². — *qui me bis posuit* M¹. — *in hortis* M: *in horto* CZ^b. — *ut ii*] *ut hi* M. || 3. *romae non sum* M¹. — *cur non sumus in eis* M¹, *cur non sim in his meis* M². — *quodannis* M¹. — *condiebam* (corr. ex *condiebamus*) M: *condiebamus* k. — *amisi*] *et amici* M¹. || 4. *hortis scapulis* M. — *nostra aut pretoni subiciantur* M. — *ad tebulam* M. — *facultatis otonis* M. — *faberia nam odores* M. — *enitare*] *eutare* M. || 5. *quam diu hic*] *nam diu hic* M¹. — *pilia et*] *et actica* M.

Ep. 41. §. 1. *afuturus*] *futurus* M. — *redditurus* (altera *d* deleta) M. — *certiorem me. et nos: certiorem et* M, *me certiorem. Et* k. — *ego* Victorius: *lego* M. — *lanuvi* M. — *sim facturum* M¹. || 2. *φιλαίτιον* CM: *φιλαίτιος* alii. — *in te* CM: *vito* alii. — *nisi* M¹: *ubi* M². — *ut omnia*] *et omnia* M. — *ac tulisti*] *attulisti* M. — *hanc in*] *in hanc* M¹. || 3. *nolet*] *nollet* M. — *cusinit* M. — *tertium* Z: *terentium* M. — *rebilum* (non *Rebilium*) etiam M. — *certe scio* M. — *levari*] *lavari* M¹ (utroque loco). — *una*] *unam* M. || 4. *me* C: om. M. — *certiorem redet ad* M¹, *certiorem reddes ad* M².

Ep. 42. §. 1. *fuisse quid scriberes* M. — *habebas quod scribes* M¹. — *mih*] *mi* Mk. — *nisi* I. F. Gronovius: *quam* Lambinus, om. M. — *scripsisti* Manutius: *scripsi* M. Fort. *scripti*. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 513. — *quid de*] *quid e* M. — *est aut*] *estant* M. || 3. *postridie* Id. margo ed. Lamb. a. 1584: *postridie* Mk. Cf. Moser Specim. VI. p. 7.

Ep. 43. §. 1. *lanuvi* corr. ex *lanuti* M. — *quod scies* - - *cumidesse* M: *Quod siles recte mi illam rem fore levamento, bene facis, tum id est* k. (*recte mihi illam* Z¹). — *quanto opere* M¹: *quantopere* M². — *cum tibi*] *quam tibi* M¹. — *quem* M¹: *qui* M². — *arbitrarer* M. — Fort. *ferendus est tibi*. || 2. *de otionem* (litt. *m* deleta) M.

— *cupido*] *cupio* M¹. — *si ista* M: *Sed si ista* k. — *me* corr. ex *mea* M. — *religione*] *regione* M¹.

Ep. 44. §. 1. *et te*] *ecce* vel *ecte* M¹. — *ut ex*] *tu ex* M¹. || 2. *per mustela magis* M. — *ponciano* M. — *sit emptori*] *si tempori* M. — *ΕΝΓΗΡΑΜΑ* M. — *Silii*] *si illi* M. — *utendum tusculanum* M. || 3. *Lanuvii* Corradus: *Iami* M, *Lanuvium* alii. — *vici, si*] *vicissi* M. — *sumnum* M. || 4. *Carteiae* Manutius: *cartiui* M, *Cartini* Z. — *Patavinum missarum*] *putavimus inmissarum* M, *Petavonium missarum* Orellius. — *miserant et adscripserant se* Kayser. — *Fulviaster* ed. Romana: *fulvi master* M, *fulviniaster* alii. — *Caniniano*] *Gabiniano* CM, *Gabiniano* alii. Cf. XII, 37, 4.

Ep. 45. §. 2. *ceteroqui* M: *cetera quidem* alii. — *Asturæ*] *adsture* M. — *nec* M: *nunc cum Corrado* k. — *quae refricant* M¹: *quae me refricant* M². Cf. X, 17, 2. — *hic* M¹: *hi* M². || 3. *Quirini* -- *Salutis* M: *Quirino* -- *Saluti* Z^bk. — *id enim*] *idem in* M¹.

Ep. 46. *vincar* M¹. — *dolor* corr. ex *dolore* M. — *tantummodo* *ocius* M: *tantummodo* *ocius* ed. Romana, *tantum mediocrius* Manutius, *tantum modestius* cum cod. in marg. ed. Lamb. k. — *exculto* Victorius: *exto* M¹, *isto* M². — *enim in* Wesenberg (p. 46. n.): *enim* M. — *animo ne nichil* M, *sed ne* deletum est.

Ep. 47. §. 1. *poterunt* Manutius: *potuerunt* M. — *falerianum* M. — *notuerit* M. — *audere re* Cratander: *audirer* M¹, *audires* M². — *rem extimas* M. — *inferiores* CM: *infirmiores* alii. || 3. *hirti* M. — *divolga* M¹: *devolgu* M². — *arbitrabor* M. — *expectamis* M¹. — *certioris* M.

Ep. 48. *prodesse* *sed* M¹. — *aut ego*] *ut ego* M. — *quod licebit* M: *cum licebit* Orellio auctore k.

Ep. 49. §. 1. *dicessisti* M¹. — *puto*

M: *subito* k, del. Schütz. Cf. Wesenberg p. 50. n. — *urbani* corr. ex *urbane* M. — *secum esse* M¹. — *Crassi, avi*] *erassi aut* M¹. — *perscripsit. rescripsi* M²: *perscripsi* M¹. — *fautorum* M¹, *affuturum* Boot. — *o tempora*] *obtempera* M. || 2. *ad Ciceronem* CM: *ad Caesarem* k.

Ep. 50. *cum poteris*] *dum poteris* M. — *reuisses* M¹. — *gratus* Victorius: *gratius* M¹, *gravius* M². — *satis consilii* Corradus, *satis certum consilium* Moser Specim. V. p. 21 sq.

Ep. 51. §. 1. *habeo*] *ab eo* M¹. — *verum*] *utrum* M. || 2. *uirgilio* M. — *placere* M¹. — *hoc idem* Bosius: *hodie* CM, *idem* alii. — *et eo*] *ut eo* M¹. — *civis*] *civis* M¹. — *ut sunt tempora* Moser Specim. VI. p. 5 sqq. — *sed scito ita nobis* M²: *sed si nobis* M¹, *sed scis ita nobis* Z^bk. — *anne* Victorius: *ante* M. — *michi*] *si michi* M¹, *sed michi* M², *Sed michi* k. — *μηλώση* C: *MHOCHM, μελέτω σοι* Kayser. || 3. *Metone* Manutius: *metione* M. — *et de faberi et de faberio* M.

Ep. 52. §. 1. *cum*] *tum* M. — XX. M: XXV. cum Bosio k. — *notior*] *nostior* M¹. || 2. *michi*] *mi* Mk. — *an*] *am* M. — *spitherem* M. — *fecisse*] *fecis sed* M¹. || 3. *es*] *est* (superscr. 'vel es') M. — *talia conscribis*] *alia que scribis* M¹, *talia ren cum scribis* M², *sed cum* deletum est. — *ΑΠΟΓΡΑΦΑ* M: *ἀπόγραφα* vel *ἀγιόγραφα* margo. — *tantum* C: *tamen* M.

Ep. 53. *matutinas* corr. ex *matutinas* M. — *fortasse alterae*] *fortasse. alteras notasse. altere* M. — *posmeridiane* (vel *postmeridiane*; eodem enim compendio is, qui hanc partem codicis scripsit, et *pus* significat et *pos* et *post*) M: *pomeridianae* k. — *interpello nisi ad te* M. — *faciculum* M¹. || *Martii Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum liber XII. explicit. Incipit liber XIII.*

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER TERTIUS DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *ut neque* M: *ullius neque* Z^b, *illi ut neque* cum Stürenburgio k. — *quam* del. Manutius (coll. ep. 27, 1.): *uncos om.* k. || 2. *esse* M: *om.* cum Bosio k. — *quod si* C: *om.* M. — *quod* qo M. — *festinatione* M. — KATBIΩCIN M. — *potest*] *potes* M¹. — *aptius* M (ex correctione): *acrius* Victorius. — *in eo* meo M¹. — *pro facto*] *perfecto* M. || 3. *hunc, et ipsum* Lambinus: *hunc ipsum* M. — *per se* eque M ('for. persequor' margo). — *amo atque*] *amat que* M. — *amavit tu vero* M. — *derit* M.

Ep. 2. Inscriptio et in hac et in ceteris huius libri epistolis om. M. || §. 1. *exsuimus* M. — *ex iis*] *ex his* M. — *defferri* M. || 2. *areobarzani* M. — *ubi* corr. ead. m. ex uel M. — *parochus publicus* MZ: *parochis publicis* alii. — *necessitudost* M¹. || 3. *ergo* om. M. — *cum licebit*] *tum licebit* M. — *abesse se tam* Ernestius: *abesse tam* M, *se abesse tam* Lambinus. — *affuturus* M.

Ep. 3. §. 1. *manere scribebam* M¹. — *partem, quod ad* Cratander: *partem ad* M. — *quid ipse negotium meum gererem nisi* M: *qui, si ipse negotium meum gererem, nihil gererem nisi* Z^bk. — *quo dubites* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: *quod dubites* Mk. — *his -- his*] *hiis -- hiis* M. — *est. praes* C: *espraes* M. — *aliquando* M: *quidem aliquando* Zk. — *esses, et j esset* M, *es et* CZ¹. — *longior est* Z¹: *longiores* M. — *a preconem* M. — *duorum*] *duorum horum* Orellius.

Ep. 4. *elaboratum*] *loboratum* M. — *decem*] *de decem* Z^b. — *atque idem* Orellius: *et quidem* Mk, *equidem idem* Moser Specim. V. p. 22 sq. — *post que fuit qua consul* M. || 2. *quom brutus* M.

Ep. 5. §. 1. *putarem* M. — *videlicet* * . *etenim* Wesenberg (qui suspi-

catur excidisse *erravi* simileve aliquid p. 111. n.): *videlicet etenim* M. — EΠAOTON M. — *quom silio* M. — *et urgue*] *etu uerge* M. — *Mustela Victorius: multis* M. — *quom quid* M. || 2. *ad Bruti*] *abruti* M. — *forte*] *forte* M. — *hi*] *hii* M¹, *hic* M². — *consumatur* M.

Ep. 6. §. 1. *ne nullum* MZ: *ne ullum* alii. — *a* om. CM. — *Camillo* C: *eam* (litt. e corr. ex c) *illic* M. || 2. *coheredibus* Manutius: *comheredibus* M, *cum heredibus* Z. — *Herenianis*] *Brinnianis* Orellius coll. ep. 12, 4. et 14, 1. — *de* del. Orellius. — *se*] *si* M¹. — *bene* M: *bene fecisti* Zbk. Cf. ep. 22, 4. || 3. *poscis*] *possis* M. — *salvum est*: [et] *ait* Kayser. — *quam*] *quem* M¹. || 4. *hortensi* M. — *non poterat* Kayser. — *habeo*] *abeo* M¹. — *mortuus antiquus liber* Manutii: om. MZ¹. — *facetis*] *facies* M, sed de litteris ci incertus sum. — *fuert*] *fuert* M. — *maioris* M. — *legare* M: *eos legare* Cratander, [eos] *legare* k. — *muranam* M. — *coniunctissimos* Cratander: om. M. — *multum amo, qui* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 14.): *multam qui* Mk. — *meis*] *miis* M.

Ep. 7. §. 1. *apsente eleges* (leges M²) *ue nec legerentur* M. — *dummodo ne quid* M, *dum modo aliquid* k. — *nisi forte*] *si forte* M. — *si* ed. Iensoniana: om. M. || 2. *decumam* M. — *videbat* M. — *tum* M²: *cum* M¹. — *iussi* CZ: *nisi* M. — *ei*] *et* M.

Ep. 8. *Plane nihil*] *plane facturum nihil* M. — *paulo post heri posteriplicis* (verbis post heri deletis) M. — *fasciculum ad Vestorium* C: *eas ciculum duestorium* M. — *alicui*] *aliquoi* M. — *Faberii*] *staber* (vel *staleri*) M. — *Nolanove Ursinus: nolano* M. — *piloxeno* MZ^b. — ΠΕΠΙ ΠΡΟΝΑΙC M.

Ep. 9. §. 1. *Curtius*] *culcius* M. — *tamen* M: *tandem* Manutius. — *Quintum Victorius: que* M. — *tironi di-*

care M¹, tiro indicare M². — haec Cratander: om. Mk. — Dolabella, quibus -- diligentissime, quae ed. Ien-soniana: om. M. || 2. eundem corr. ex eundem M. — constitui a Manu-tius: constituta M. — quam tu, cum coniecturam Lambinus. — messalle (altera l deleta) M. — tum] cum M. — rediturus corr. ex redditurus M.

Ep. 10. §. 1. ferre M²: fere M¹. — reliquum M. — aut quid possumus Mo-ser Specim. VI. p. 5. — domin M¹: domine M²k. || 3. si quid] si quid ege-rit Z¹k. — restinxerit corr. ex re-strinxerit M. — sunt enim] sum enim M. — quod] quid M. — ne ercule M. — tamen illic M: tamen aliquid illic cum Bosio k. — spinterem M. — misit etiam Brutus Orellius. (misit enim ad me. Brutus per l. Boot.) — si] sed M¹. — quidem mille M¹. — sponsor factus est. nimirum Manutius: sponsorum (sponsor sum Z^b) factus et nimirum M, sponsor Sunii factus est. Nimi-rum cum Bosio k. — eum CM: enim alii. — ut] aut M¹. — perpensisse nos: ppndisse (de primis tamen dua-bus litteris haud satis certus sum) M, respondisse k.

Ep. 11. §. 1. Οὐ τὰντὸν εἶδος Bos-ius (ex Eurip. Ione v. 599.): ΟΥ ΤΑΤΟΝΕΙΔΟΣ M¹, οὐ γὰρ ὄνειδος M² (in marg.) Z, οὐ τὰτ' ὄνειδος Z¹. (Haec verba ex fine praecedentis epistolae huc transposuit Casaubon-us.) — colere M²: colore M¹. — me] m (vel in) M¹. — privabamur Orellius.

Ep. 12. §. 1. eadem] eadem M¹. — tamen] sane tamen M. || 2. vendi-dist] venditasti Orellius. || 3. mihi misisset M²: nullum misisset M¹. — αἴξε δύνῃαι del. Boot. — σύνταξι] CPNTZIN M. — idque eum M: ulque tu eum cum Cratandro k. — ΑΚΑΔΗΜΕΙΚΗΝ M¹, ἀκαδημαϊκὴν M² (in marg.) k. — philogi M. — anthio-chia M, Αντιόχεια k. — luculo alibe M. — ita M: sic C. || 4. Brinniana

CM: Brimmana alii. — Quinct. del. Schütz, hanc epistolam mense Sex-tili scriptam esse ratus. — tuo S. Vettio coheredi Bosius: tuo suettio coheredi Z^b, tuos necliotom heredi M. — fore. Cum Pisone (transige); Ero-tem Orellius (coll. ep. 16 extr.), fore. age cum Pisone: Erotem Kayser. — Erotem] orotem M.

Ep. 13. §. 1. transtuli M: transtu-lique k. — id hercle restabat Manu-tius: ider de re stabat M. — acade-missis M¹. || 2. ΑΠΟΡΩΙ M. — si aliquid Manutius: si aliud qui CM. MEMTIN effugeret M. || 3. in hiis M. — novas M²: nonas M¹.

Ep. 14. §. 1. Brinnii] Brinni C, birmii M. — libertus coheredes ait et Sabinum Fr. Hofmann ('Der krit. Apparat' p. 64.): libertus comheres ait (corr. ex et) sabinum M, libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes se et Sabi-num (ex interpolatione ed. Ien-sonianae, quae habet placet, coheredes sed Sabinum. placeret est in ed. Cratandrina et Z^b; se et debetur Ursino.) k. — obire M: novare C. — laxius CM: latius alii. || 2. si quid erit M: si quid egerit Orellius, si quid egit k. — scies, si quid erit praeterea CZ^b: scies preterea M. — etsi etiam ad te] et sic etiam a te M¹.

Ep. 15. itaque] atque Moser Specim. VIII. p. 7 sq. — quod scriberem Er-nestius: quid scriberem M (utroque loco).

Ep. 16. §. 1. solitudinem M: soli-tudines cum Bosio k. — nos] non M¹. — academice M, Ακαδημαϊκὴν k. — primo CZ^b: modo M. — hor-tensi M. — ΠΡΕΠΙΟΝ non videbatur quid erat M. — non illorum quidem Schütz. — antiochia M: Αντιόχεια k. || 2. hocne] hoc ne M, hocine Orel-lius. — ecquid] et quid M. — et quando M: ecquando k.

Ep. 17. V. Cal. CZ^b: VI. M. — non imperassem -- eadem illa M: non

quo imperassem tuis. Igitur nunc eadem illa de Lambini coniectura (in ed. a. 1584.) k. Cf. Wesenberg p. 41 sqq. — *ecquid* Lambinus: *et quid* M.

Ep. 18. *quid habeat* Lambinus: *quid habet* M. — *conficiamus*] *conficiamus* M. — *iam erat* M¹. — *varonem* M. — *quam* ΖΗΛΟΤΥΠΙΝ M. — *nisi forte Brutum, quem si non* ζηλοτυπει Bosius: om. M. Cf. ep. 13, 1. — *plane*] *plene* M.

Ep. 19. §. 1. *cum venit*] *quom venit* M. || 2. *et* Victorius: om. M. || 3. *constitueram* Pius: *constituebam* M. — *eorum* om. M¹. — *scribis* om. M. — *desiderari a*] *desideria* M¹. — *confeci et*] *conficiet* M¹. — *ut nihil possit supra* Kayser. — *tertius*] *certius* M¹. — *ut* om. M. — *esset*] *esse* M. || 4. *nos in sex* Schütz. — *sex de re publica libris*] *videre .i. libris* M¹. — *sunt* M³: *sit* M¹, *sic* M². — *nostrī nosti tres* M. — *mihi*] *tibi* Kayser. — *vehementer*] *neuter* M¹. — *eae*] *ea* M¹. — *Iulius*] *iunius* M. — *Cotta*] *contra* M¹. — *his*] *hīs* M. — *aristotilion* M (*aristotelicum* margo). — *sit* om. M¹. — *libros*] *liberum* M¹. — *Catoni*] *antonio* M¹. — ΠΕΡΙΠΑΤΙΚΑ M¹. — ΑΖΗΛΟΓΠΗΤΟΝ M. || 5. *quam ut illi de his somniasse unquam* C: *quam in utili demus omnia et unquam* M. — *εφαίων* k. — *easque partis*] *measque p.* Bosius, *eaeque partes* Kayser. — *Antiochia* M: *Ἀντιόχεια* k. — *Varrone atque* (om. *etiam*) M.

Ep. 20. §. 1. *de uerbe agenda* M. — *sane scire* M: *scire sane* k. || 2. *ad Ligarianam* CZ^b: om. M. — *tiberonis* M. — *offendere* Ernestius: *defendere* M. || 3. *etsi*] *si* M. — *studeo*] *studio* M¹, *aveo* Orellius coll. ep. 35, 1. || 4. *tunc*] *tu ne* M. — *nihil melius. curandum enim non est* CM: *nihil enim melius curandum est* alii. — *atque*] *atqui* Bosius. — *quemque*] *quemquam* Manutius. — *a* om. M¹. —

traversum M¹: *transversum* M². — *an tu nos* Victorius: *ancunos* M. — *nollem*] *nolem* M¹. — *in toto*] *in vita* Lambinus, *in foro* Orellius. — *ei*] *mihi* Wieland. — *ago scilicet* C: *agnosci licet* M. — *contempnere* M. — *scilicet*] *silicet* M. — *que tum sed tamen* M (*sed tamen que tum* margo).

Ep. 21. §. 1. *tu mihi* ed. Romana: *tum mihi* MZ^b. — *alia malo* cod. in marg. ed. Lamb. a. 1584: *alias malo* M. || 2. *scietis* M: *scieris* Ascensius ('coniectura non recta' Madvig Opusc. acad. alt. p. 97. n.), *scies* margo ed. Lamb. a. 1584. — *ad te*] *a te* M¹. — *missi*] *missi* M¹. || 3. *cum inhibere* Corradus: *cum inhiberi* M. — *ab epoche* M. — *Varroni, si forte* ed. Romana: *varo nisi forte* M. — *Lucilius* Malaspina: *Lucullus* Mk. Cf. Engstrand de Cic. Acad. p. 10. et Krische über Cic. Akad. p. 15. — *sustineas* M¹: *sustineat* M²k. — *bonus sepe* M. — *pugili* Bake Mnemos. VI. p. 451. — *εποχή* Victorius: *ΕΠΟΛΑΙ* M, *εποχάς* C. — *de polione* M. — *factum esset* M. — *si quid, sed certe* de Orellius. || 4. *hermodory* M¹. — *existimas cuiquam ante quam* Bruto Victorius: *existima qui quam* bruto M. — ΠΡΟΦΩΝΩΙ M. — *ἀδιόρθωτα* CM: *ἀδωρότατα* alii. — *Varoni* M. — *miserim de scribenda* M¹, *miserim de describenda* M². — *quoad*] *quod* M¹. — *a me*] *ad me* M¹. || 5. *tibi dicerem* M. — *carelia* M. — *ut homo, a meis eam non* Malaspina: *ut humanus eam non* M, *ut homo a mis eam non* Z^{b1}. — *afuerunt* Z¹: *abfuerunt* M², *affuerint* M¹. — *ego* Cratander: *eo* M. — *itemque* M: *idemque* Bosius. — *est*] *sit* M¹. — *ut dicerem* M. — *hū* M²: *hi* M¹. || 6. *de .λ. do-* *labella* M. — *coheredes*] *cum heredes* M. — *adventus* (litt. s. deleta) M. — *de atica* M. — *levius ac levius* Z¹: *levius ac lenius* M (*sed litterae n et u distinguui vix possunt*) k. || 7. *cedo* CM: *credo* alii. — *laudabilia, de*

Scrofa etiam proxime accedit Schütz: *laudabuta de crofa etiam proxime accedit* M, *laudabilia*. 'De Scrofa.' *Etiam. Proxime accedit cum Orellio* k. — *et iam] etiam* M.

Ep. 22. §. 1. *varone et infra varoni* M. — ἀσμεναιτάτα M¹: ἀσμενεστάτα M² (in marg.) k. — *intexui] intex* (erasa in fine una littera) M, *intexo* Z^b. || 2. o Cratander: om. M. || 3. *videbitur] vibetur* M, *videtur* k. — *cere-liam* M. — *habere, quae nisi a te habere non ed.* Iensoniana: *habere non* M. — *sat faciendum* CM: *satis faciendum* alii. || 4. *attributos] ad tributos* M. — *probe* M: *probo* alii. — *Oviae* Schütz: *avie* M. — *sed ita vita fert* Orellius. *Malim sed vita ita f.* — *cum in utraque idem.* — *tulium* M. — *lucum* Bosius (coll. ep. 29, 2.): *locum* M. — *hominibus post desertior* transponit Kayser. — *sine] si ne* M. — *militia* MZ: *malitia* alii, *stultitia* Klotz in Prooemio. || 5. *de om.* M.

Ep. 23. *antemeridianis* M¹ — *tuis] meis* M¹. — *malem* M¹. — *ita] ista* M. — *in* Cratander: om. M. || 2. *effecti ed.* Iensoniana: *deffecti* M, *detexti* Lambinus, *descripti* k. — *librarü. mea] librum. ea* M. || 3. *uti] ut ei* M. — *qua re* Lambinus: *qua* M, *quam* alii. — εἰαγώγως Bosius: ΕΡΑΓΩC MZ^b, εὐλαβῶς Z¹, εὐλόγως alii. — *quod mihi* M¹: *quo mihi* M². — *cui] quoi* M. — *laetor* Lambinus: om. M. — *inuitus* corr. ex *multus* M. — 'da te -- loquere' k. — *et ita cum Polla* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: *excita compella* M. — *Scaeva loqui* Ascensius: *Scuallo qui* M. — *putes nec existimes* Corradus: *putes. ne existimes* M. Cf. Wesenb. p. 26 sq.

Ep. 24. *Coreyrae] currere* M. — ΔΙΦΘΕΡΙΑΙ M.

Ep. 25. §. 1. *sine] si* M. — *retre-ctatione* Ck. || 2. *ita volui* Bruto M: *Bruto ita volui* cum Cratandro k. —

cur tu] cultu M. — *putassem* corr. ex *potassem* M. || 3. *illi se legantius* M¹. — ANATION AITOOITO M. — *eius] ei es* M. — *partis in ius] par-cissimis* M. — *macro colla* M. — *illuc* M²: *illud* M¹. — *mihî sit] misit* M¹, *mi sit* M²k. — *ergo* MZ^b: Ἐργον cum Bosio k. — *spintaro silabatim* M.

Ep. 26. §. 1. *Vergili* M. — *probo] probe* Orellius. — *et quidem* CM²: *equidem* M¹. — *proximum* C: *maxi-mum* M. — *ne turbem] nec urbem* M. — *obsoluatur* M. || 2. *Asturae] ada-sture* M¹. — *Lanuvium* Malaspina: *lanio* M. — *scribam* M: *scribam die* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 524 sq. — *qui etiam* Wesenberg (p. 123. n.): *quin etiam* M. — *lanuio* M.

Ep. 27. §. 1. *Epistolam* M: *De epi-stola cum Cratandro* k. — *inofficiosi] officiosi* M. — *quid] qui* M. — *reti-cuerunt] retinuerunt* M. — *quod tam multa* Kayser. — *Parthico] parduco* M¹. — *nisi quid* M. — *colacia* M, *κολακία* k. — *nec mihi duo libri* Ma-laespinæ: *ne cum* M. — *accedere* M. || 2. *in* Lambinus: om. M. — *at-tica* M¹.

Ep. 28. §. 1. *cras silicet* M. || 2. *in-censum] in censum in* M¹. — *cupien-tem] cupiditatem* M¹. || 3. *Aristoteli* M¹: *Aristotelis* M². — *disipulum* M¹. — *ingenio, summa] ingeniosum a* M. — *pumpa* M¹. — *cum (quom)* tibi Wesenberg (p. 48.): *quod tibi* M. — ΑΡΧΙΜΗΔΗΘΝ M. — *quem tum] quam (per compendium) tum* M. — *timebat* M¹. — *mihî] mi* Mk. — *a Dolabella] adolabellam* M¹.

Ep. 29. §. 1. *Thalnam* (cum Fastis Capitolinis) Schütz: *Talnam* C, *tal.* Nam M. — *filiam] f.* M. — *proba-tum* Malaspina: *probatam* M. || 2. *et ex Chrysippo* Orellius. — *pauca mu-tata balnearia* C: *paucam ut ad bal-nearia* M. — *ambulatiuncula* ed. Ro-mana: *ambulatuncula* M. — *addenda est* Ascensius: *addenda sunt* M. —

lucus] luctus M. — *celebritatem*] *sceleritatem* M. — τῖνον k. — ΤΡΟΠΟΦΟΡΝΟΦΟΡΗΘΝΟΝ M. — *noli*] *nil* M. — *querere* M. — *nosse*] *nos se* M¹. — *esse ita male tractatum* M, sed verba male iterata ab ead. m. deleta sunt. || 3. *Faberianum*] *faberium* M. — *si minus* ed. Romana: *simus* M, *sin minus* alii. — *sperare* Victorius: *spirare* C, *si rare* M. — *tam* Boot: *nam* M, *iam* k. — *confidam* Lambinus: *comidam* M. — *quam quidem video futuram* Orellius. *Mallium quam quidem puto futuram*.

Ep. 30. §. 1. *misissem* M: *misisse* cum Bosio k. || 2. *Demean, cum Eros*] *de me. an quomodo eros* M. (*Demean* k.) — *putat te* (om. a) M. — *istae autem* C: *ista autem* M. — ΚΟΛΑΚΕΙΝ M (κολάζειν margo), κολακίδες C, κολακίαι k. — *te* om. M. — *perendie*] *perendiem* M, *perendie*. Mi Z^bk. || 3. *sicunde potes, erue nos: sic unde potes eruere* M, *sicunde potes, erues* Z^bk. — *decem*] *de te in* M¹. — *fuerint* ed. Romana: *fuerunt* M. — *Polibius* M²: *Porbius* M¹. — *mumium* M (item infra). — *tuditano* M. — *XIII. ximis pospretor* M¹. — *quadrat. volo* Manutius: *quadrattullo* M¹, *quadratulo* M². — *Olympiae, aut ubi visum*, πολιτικὸν Manutius, *Olympiae, aut ubi visis*, πολιτικὸν 'alii' in marg. ed. Lamb. a. 1584.

Ep. 31. *a Demea*] *de mea* M. — *exspectare te deberem* Orellius: *exspectare deberem* M, *te exspectare deberem* alii. — *idem quod ego* M, sed *quod* ead. m. deletum est. — *expeditum*] *expetum* M¹. — *non* om. M. || 2. *Dicaearchi*] *dice ac hi* M¹. — *mihi* M²: *mi* M¹k; del. Boot coll. ep. 32, 2. — κέρικα Lambinus: ΚΕΚΒΙΚΑ M (κελτικά κελτιβηρικά margo) Z^b, κεκύβενκα Orellius. — *suadebam*] *sua debebam* M¹. — *utrum* M¹: *me utrum* M², *sin, utrum* cum Bosio k. — *facere posse* Manutius: *facere* *posset* M, *faceret*; *posse* Lambinus.

— *auctore me*] *auctorem* (litt. m. deleta) M. || 4. *scilicet*] *silicet* M, et sic plerumque. — *ottonem* M. — *o gulam* Q. (Quinti filii) ins. Schütz. — *insulsum* M. — *rescribis* M.

Ep. 32. §. 1. *a te* corr. ex *ad te* M. — *incidisset* — *mihī crede istuc ut caetera* — *non lab.* k. (*insedisset* Moser Specim. VI. p. 11.) || 2. *Dicaearchi*] *dicas archi* M¹. — *utroque* M. — τριπολιτικὸν CM: πολιτικὸν alii. — *et epistolam*] *te epistola* M. — *quam ad*] *quam et* M. — *Romae*] *roma* M¹, *rome* M². — *iussi* M: *misi* Z^bk. — *prohemia* M. — *eas litteras* M: *eas δευτέρας* Orellius, *ea δευτέρα* Kayser, *eas διαθέρας* S. H. Rinkes (Mnem. V. p. 26.) coll. ep. 24. — *et quod*] 'et vel delendum vel legendum id.' OR. — *ad te*] *a te* M. — *de* om. M. — *intellexi* Pius: *intellexi* M. — *decem*] .X. M. — *P.* (non *L.*) *Popilio* etiam M. — *Rupilio consulis. annis XIII.* ed. Romana: *Rupilian XIII.* M. — *esse non potuit, nisi* Wesenberg (p. 15.): *esse potuisset? nisi* Mk. (*esse non potuisset, nisi -- esset factus Ursinus.*) — *sero*] *ferro* M¹. — *curilis* M¹. — *magistratus*] *mage* M. — *in isthimo* M. — *nesciebam* Muretus: *sciebam* M, *in iis sciebam* Bosius, *in iis nesciebam* k. Cf. Wesenb. p. 15. — *is*] *his* M¹, 'hic vel is' M². — *qui consul cum L. Lucullo* Wesenberg (p. 15. n.): *qui cum Lucullo* M. — *ut possemus* M.

Ep. 33. §. 1. *O C. F. W. Müller* (Coniect. Tull. p. 13.): om. Mk. — *qui -- miserim* Wesenb. (p. 123. n.): *quī -- miserim* M, *quī -- miseram* Manutius. — *etiam in eorum* M, *etiam meorum* alii. — *philotumus* M. — *scribes* Lambinus: *scribis* M. — *confectum* M: *confestim* cum Bosio k. || 2. *is*] *his* M¹. — *quoque sit* Orellius: *cum sit* M. Cf. Wesenb. p. 38. n. — *Caelius*] *Calius* M. — *Cispio*] *cuspicio* M. — *destinat, tum habet res* Lambinus (et Z¹): *destinatum haberes*

M. — *ottonem* M. — *de extimatione* M. — *accepi* et C: *accipiet* M, *accepi* cum Beroaldo k. — *exspecto negotium* M. ‘Ante negotium excidit nomen saltem eius, cui hoc negotium dandum esset.’ Or. || 3. *dederis* M: *dederit* cum operis Turicenisibus k. — *libro* corr. ex *librum* M. — *Mumio* Manutius: om. M. — *coss.*] *eos* M. — *de Tuditano*] *detuditanto* M. — *ΕΡΑΙΟΓΗΝ* M. — *cum* (*quom*) *fuit* Wesenb. (p. 47. n.): *quoniam fuit* M. — *aut quaestorem aut tribunum* Manutius: *ad questorem* TR. M. — *mil.*] *nilque* M¹, *nil* M². — *fuisse, idque potius credo. tu de Ernestius: idque potius fuisse. sed credo te de* M. Cf. Wesenb. p. 47 sq. — *quaestor aut tribunus mil.*] Q. aut T. R *nil* M. — *si neutrum*] *siue utrum* M. — *ea de* M: *eadem* Ascensius, *eodem* Manutius, *cadet* Z¹, *quadret* cum Bosio k. — *in praefectis an in contubernibus* Bosius: *in pref.* (sic) *aut in contuber* (sic) M. (*contubernio* alii.) || 4. *Varone* M, et sic plerumque. — *sinderem* M¹. — *tuum* M¹: *tua* M². — *imparati* M²: *imperati* M¹. — *cecidit* ed. Romana: *cecidi* M, *ceciditque* cum Cratandro k. — *scilicet* Wesenberg (p. 97 sq.): *sed* Mk. — *a ponte*] *Oponte* M¹. — *duci* C: *pauci* M, *perduci* Bosius. — *coaedificari* Lambinus: *cum edificari* MZ^b. — *si recte*] *scire te* M. — *scapullanos* M. — *Camillo*] *camilio* M. — *me igitur*] *mergitur* M¹. — *in via* CM: *in tua re* alii. || 5. *Bruto* C: *hyuto* M, *Ilirtio* alii. — *Idibus eius* Manutius (in commentario): *Idibus maii eius* M. — *operam* M¹.

Ep. 34. *Asturam*] *Ad sture* M. — *Kal. vitandi* Malaspina: *K. Iul. vitandi* M. — *lanui* M¹, *lanuui* M². — *tris* M: *III.* k. — *Maximum*] *maxime* Corradus. — *cum* M: *ut cum* cum Bosio k. — *me absente* Schütz: *mea pene absente* M, *me* [*paene*] *absente* k. Cf. Wesenb. p. 64. n. — *meher-*

cule] *mercedem* M. — *complere*] *compellere* M¹.

Ep. 35. et 36. §. 2. *an fortasse l. m. te retardarunt?* Moser Specim. VIII. p. 9. — *sed eas* Manutius: *si eas* MZ^b, *etsi* k. Cf. Wesenb. p. 98. || 3. *tu eo*] *tuo* M¹. — *certiusque eo*] *certius queo* M¹.

Ep. 37. §. 1. *eras locutus* M¹. — *mecum eodem modo* *balbus minor mecum* M. || 2. *nilhil novi* M: *Novi nilhil* k. — *furere* Malaspina: *facere* M. — *me, tum*] *mecum* M. — *ab eo*] *habeo* M. — *tam* om. M. — *φοβερόν ἂν ἦν* nos: *ΦΟΒΕΡΑΝ ΗΝ* M, *φοβερόν ἦν* k. — *suo* CM: *tuo* alii. || 3. *Porciae*] *portitiae* M. || 4. *Offilium de auctione proscibenda.* *Equidem* k. — *equidem*] *et quidem* M. — *habet et Balbus*] Fort. *habet Balbus*. — *posse diem differri* Z: *posse in diem diem differri* M. — *is*] *his* M¹. — *cosidera* M.

Ep. 38. *epicuro deos eodem* M. — *mihî*] *mi* Mk. — *sororis tuae*] *soristum* M¹. — *ego minime quicquid* Orellius. — *misi*] *Missi* M¹. — *nostri* corr. ex *nostris* M. — *laudibus ne quas* M, *laudibusne, quas* k. — *commotum*] *cum motum* M. — *scripsisse*] *scripsisti* M. — *ad me?* *Credo et* k, *ad me credo; credo et* Orellius in commentario editionis prioris. — *inquit* M. || 2. *iuva*] *via* M¹. — *δίκα* Schneider (ad Platonis Civit. I. p. 133.): *ΔΙΚΑ* (non *ΔΙΚΑC*) M. — *asperneret* M¹, *asperner ac* M². — *οκολιας απαταις* (non *οκολιας απαταις*) etiam M. — *νόος*] *NOO* M. — *ἀτρέκειαν* C: *TPEKEIAN* M. — *putato* C: *puto* M. — *Asturæ*] *ad sturæ* M. — *si* Z^b: om. M. — *iuva*] *Via* M¹.

Ep. 39. §. 1. *matrem ad matrem plenam* (epistolam) Orellius (coll. ep. 41, 1.): *matrem plenam* M. — *sibi Victorius: tibi* M. — *iratum*] *iuratum* M¹. || 2. *eadem. scilicet. sed* Manutius: *eadem scilicet. Sed* k. — *mal-*

lem] *malem* M. — *diu afuit*] *diua fuit* M. — *aveo*] *habeo* M. — *Ἐείδων* Victorius: *OCΩN* M. — *et Παλλάδος* Orellius: *et ΠΑΛΙΑΟC* M. ‘*Malim et περι Παλλάδος.*’ OR.

Ep. 40. §. 1. *ut fultum*] *ut fuit tum* Lambinus, *ut stultum* Tunstallus. Obelum om. k. — *ΦΙΑΟΤΕΚΝΗΜΑ* M. — *Parthenone Ahalam* Manutius: *parthenone Alani* C, *partenoncala* M. — *quid faciant* Manutius: *quid faciat* Mk. — *ne is*] *ne his* M. — *literis* M: om. Bosius, [*litteris*] k. — *ad me. ast* M²: *ad mea est* M¹, *ad me:* At k. — *degustasses* I. F. Gronovius: *degustasse* M, *degustasset* alii. || 2. *mei auctores* M¹, *mi auctor es* M²k. — *Acrunoma* C: *Acronoma* Z¹k, *acrimonia* M. — *κεκέρφωμαι* Bosius: *ΚΕΦΦΩΜΑ* M, *κεκροῦμαι* alii. — *posthac*] *post fac* M.

Ep. 41. §. 1. *filium*] *f.* M. — *fore. tum enim mentio* M: *fore ei iratum. tum mentio* Lambinus, *fore ei iratum. Tum etiam mentio* Orellius. — *Canae* Bosius: *Canai* M. || 2. *in me*] *in mea* M. — *res est et* Wesenberg (p. 18.): *res et* M. — *multae*] *multa* M. — *a te* CM: *a me* alii. — *commeat* Orellius (coll. VIII, 9, 3.): *commeatus* Mk.

Ep. 42. §. 1. *inquit* M. — *cui iter*] *quo vter* (i. e. *quoi iter*) M¹, *quod iter* M². — *et iter* M¹: *est iter* M². — *quidem habeo. hoc vetus codex* in marg. ed. Lamb. a. 1584. — *rectis summe* M¹. — *probo. at ego* Victorius: *probat. ego* M. — *censeo* CM: *sentio* alii. — *proficisseris* M. || 3. *nil habere*] *id avere* Orellius. — *effundum* Beroaldus: *afflandum* M. — *ΜΙΛΑCΚΟΡΠΙΟΡ* M: *μίλαCμα δρυός* cum I. F. Gronovio k.

Ep. 44. O C. F. W. Müller (coll. II, 12, 1.): om. Mk. — *Cotta* C: *tota* M. — *cui*] *qui* M¹. — *adnueram*] *adueneram* M. — *deterret* C: *videret* M. || 2. *pelliget* M, *perleget* alii. — *cum*] *tum* M. — *religionis opinione* Manu-

tius: *religione opinionis* M. — *fama*] *flama* M¹. || 3. *cotam* M. — *mih velim*] *mi velim* Mk. — *Corfidius* -- *Corfidium* (ex orat. Ligar. §. 33.) Orellius: *curfidius* -- *curfidium* M. — *negotium* om. M¹.

Ep. 45. §. 1. *ille diocharine* M, *illae diocharmae* C, *illa Diocharina* Kayser. — *itemque* M: *idemque* Victorius. — *Baebio* Cratander: *babio* M. || 3. *dividi*] *die vidi* M. — *dividi. Magnum* k. — *argenti auctionem preter prandia. Primo* M, *argenti praeter praedia: auctionem primo* Malaspina. — *praedia* C: *prandia* M. — *esset*] *esse* M. — *officiosiorem facile* M: *officiosiorem nec nostri studiosiorem facile* Z¹k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 525. — *pongit* M¹. — *neglectiores* M¹, *neglectiores* M².

Ep. 46. §. 1. *Polex* (utroque loco) M, item §. 3. et ep. 47, a. — *ad Idus* .Sext. del. Schütz: *uncos* om. k. — *Lanui* M¹, *Lanuvini* M². — *index*] *iudex* M¹. — *vini* ed. Iensoniana: *vi in* M. — *in eo* Manutius: *meo* M. — *Lanuino* M¹, *Lanuinio* M². — *lepide* M. — *tradidit* M: *tradidi* cum Bosio k. — *haec*] *hec* M, *hoc* alii. — *acceperat* (ut sint Ciceronis verba, non Balbi) Schütz. — *quem Ascensius: que* M, *quo* cod. in marg. ed. Lamb. a. 1584. — *visum*] *uisum* M. || 3. *tum* Graevius: om. M. — *Cluvi*] -- *cretionem* Z¹b: *Cluvio, Vestorium negligentem, liberam cretionem* Cratander, om. M. — *nil liberalius* Lambinus: *illiberalius* C, *liberalius* M. — *a T.*] *a Tito* C, *attico* M. — *subacusa* M. — *Vestorium*] *vestrorum* M¹. — *mih*] *mi* Mk. || 4. *De Cosinio* doleo C: *deos in iodoleo* M. — *Quinto*] Q. M. — *mih*] *mi* Mk.

Ep. 47. a. Verba *Postea quam abs te*, *Agamemno, tetigit auris nuntius* ex vetere tragoedia desumpta putat Ian. Gulielmius in Quaestt. Plaut. p. 130 sq.; *Postquam abs te, Agamemno, ut venirem, tetigit aures nun-*

tius O. Ribbeck Trag. Lat. Reliq. p. 202. Idem etiam verba *extemplo* et *quod iusseras edolari* poëtae tribuit. — *tetigit aureis nuncius, extemplo instituta* CZ¹: om. M. — *ut ille] utile* M¹. — *dolobella* M.

Ep. 47. b. Novam epistolam hinc incipit Io. de Gruber: superiori adiunxit k. || §. 1. *Opius* M. — *malui* M: *malim* alii. — *ferre. Postea itaque* M.

Ep. 48. §. 1. *mortuos* M¹. — *est enim* Orellius: *enim* Mk, *enim est* Lambinus. — *is] His* M. — *si minus* M: *sin minus* k. — *non ante quam* Graevius (in Addendis): *antequam* M, *haud antequam* Manutius, *neutiquam* cum Stuerenburgio k. || 2. *adeo* Boot: *aveo* M¹, *ac eo* M², *atque eo* Lambinus, *eo* (cum codice in marg. ed. Lamb. 1584.) k. — *Olli -- Olli* M: *Lollii -- Lollii* cum Manutio k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 534.

Ep. 49. §. 1. *rure* M. — *tigelio* M. — *Fadius* Orellius: *Fabius* M. — *iniquissimam ephamee* M. — *recipe-ram* M. — *Octavios Cn. filios] octavius* CNF. M. — *sed Phameae* ed. Romana: *sed et Phameae* Mk. — *politicus* M. — *is] His* M¹. — *quid ego] quod ego* M¹. — *homines* M¹. || 2. *nominavit* (litt. t deleta) M. — *Phamean* M. — *se* om. M. — *dormire, ita non omnibus* Lambinus: om. M. — *et si mercule* M.

Ep. 50. §. 1. *mitterem* (superscripto, sed rursus deleto, s. *mittere*) M. — *instituerem* M¹: *institueram* M². — *lanuino* M. — *iis* M²: *his* k, om. M¹. — *dolobellam* (et sic saepe) M. — *missi] missi* M¹. — *si ipsi] sumpsi* M¹. || 4. *obvia initione* (s. *mitione*) M. || 5. *culcitas* CM: *culcitrus* alii.

Ep. 51. §. 1. *micillus* M: *hemicillus* cum Bosio k. — *ΚΑΚΟΑΚΕΥΤΩC* M. || 2. *narabo* M: *narro* k. — *mili] mi* Mk.

Ep. 52. §. 1. *secondis* M. — *phili-*

pum (utroque loco) M. — *completa a militibus* Mk. — *tertiis* M² (in marg.): *certis* M¹. — *audivit* M¹: *adivit* M². — *non mutavit* M: *vultum non mutavit* (cum Cratandro et Z^{b1}) k. — *cocto, condito* Manutius: *cocto et condito* M. Cf. de finib. II, 25. — *si queris* M. — *tridinius* M¹. — *nihil] nichil* M¹, *mihi* M². — *accepti* Ascensius: *accepi* M. — *visi] uissi* M. — *cui* Victorius: *qui* M. — *ΕΠΙCΤΑΘΜΕΙΑΝ* M: *ἐπισταθμιαν* k. — *equum* M. — *nicicia* (litteris *ci* priore loco deletis) M. || *Martii Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum liber XIII. explicit. Incipit liber XIII.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER QUARTUS DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *Deverti* M: *Diverti* C, *Reverti* alii. — *perditus* M¹. — *haul] aut* M¹. — *adfirmabatque* Z^bk. — *Martias* M²: *Martis* M¹. — *Lepido* Manutius: *Lepidi* Mk. — *istaec sic] ista et sic* M¹, *ista sic* M²k. — *prudenter* Ernestius: *prudenter* Mk. || 2. *Sexto* CM: *Sestio* alii. — *volt -- volt* M²Z^b: *volet -- volet* M¹. — *cum pro* M²: *tum pro* M¹. — *Niceae diceret* Ernestius: *nicae edixerit* M. — *libere diceret* M¹. — *Sexti* M, sed ep. 2, 3. *Sestii*. — *cum* M²: *que vel quod* M¹. — *at qui si quisquam est si facilis* M, sed altero loco si linea subducta deletum est.

Ep. 2. §. 1. *Publiumque* M: *Publiumque* k. Cf. Ed. Wölfflin Philol. XXII. p. 439. — *γαλακτώμα* Victorius: *ΦΑΛΑΚΩΜΑ* (Φ ex correctione) M, *σαλακώμα* cum I. F. Gronovio k. — *processi* Manutius: *processit* M. — *minus diu; eius sermone* Manutius: *minus diutius. Sermone* Mk. — [enim] cum Orellio k. || 3. *obscure* C: *obsecro* M. — *rogatu] roga* M¹. — *expectarem* M²: *spectarem* CM¹. — *cum] quin vel quam* M. ||

4. *lanui* M¹, *lanuui* M². — *Asturae]* *ad sture* M.

Ep. 3. §. 1. *Maius]* *maiuis* M. — *Corumbus* CM: *Torumbus* alii. — *balbi nullus* M¹: *balbinullus* M². — *est mihi* Wesenberg: *et mihi* M, *sed mihi* alii, *etsi mihi* k. || 2. *pragmaticum* M: *πραγματικὸν* k. — *habes, scribe]* *habere scribe* M², *habere scribises* M¹, *habes, rescribes* k. Fort. *habes, rescribises*. — *minorum* M.

Ep. 4. §. 1. *lanui* M¹, *lanuui* M². — *cetero* M¹. — *nuncquam* M¹. — *horibile* M. — *Sextus* CM: *Sestius* alii. || 2. *per ipsos* M¹: *per se ipsos* M². — *ad te: tu, si* Klotz (in Prooemio): *ad te, ut, si* Mk. — *equidem* CM²: *siquidem* M¹.

Ep. 5. §. 1. *ἡσίσθησας* Corradus et Z¹: *ICEITHCAC* M. — *cum* Corradus: *quem* M. — *suspectum esse* se Klotz: *suspectum esse* M, *se suspectum esse* alii. — *cum insignis* M¹. — *e om.* M. — *quas* Asinius Stroth: *qua sanius* M. — *transportavi* M. — *a baleatore* M, *a balneatore* Ck. Cf. Philipp. II, 56. || 2. o C.F.W. Müller: om. Mk. — *mederi, deesse* Victorius: *me deridisse* M¹, *mederi ipse* M². — *illi]* *isti* Orellius coll. ep. 6, 2. — *tamen* del. Schütz. — *tyranni]* *Tranni* M¹. — *in om.* M. — *eiusdem]* *eius de me* M¹. — *custodis* M¹. — *magni sedebant* M¹: *magnis esse* M² (sed esse rursus deletum est), *magisse debebant* Z^b, *magni esse debebant* k, *vagi esse debebant* Manutius. (*ἀγιοι* esse Orellius, *sancti esse* Kayser). — *atque* M: *atqui* cum Bosio k.

Ep. 6. §. 1. *Fondis* M, item infra. — *susque deque* C: *scis que de q̄* M¹, *scis quid de eo* M². — *rebare cesare* M. — *conquium* M¹. — *discrucior* *Sextilii fundum* Manutius: *discrutior* *Sestilii fundum* C, *destructo res est ulli fondum* M (*sestulli* M³ in marg.). || 2. *etiam nec consules* M. — *tribunos]* *tr.* M. — *quam* CM²: *cum* M¹, *q̄* alii. — *tyrannoctonos* (corr. ex tyranno-

ctonus) M: *τυραννοκτόνους* k. — *consules]* *eos* M. — *langorem* M. — *exultat* M. — *quanto opere* (non *quantopere*) M. — *mea verba de re p.* M²: *mea verba de re* M¹, *verba mea de re* k.

Ep. 7. Hanc et tres sequentes epistolas superiori adnectit M. || §. 1. *paulum in caietae* M, sed *in deletum est*. — *is]* *his* M¹. — *de re publica* *quaedam* Orellius: *de re p. aliqua* *quaedam* M, *de re publica* [*aliqua*] *quaedam* k, *de re publica alia* *quaedam* alii, *de re publica aliqua*, *quaedam* Kayser. — *cum reliqua* M²: *quin* (vel *qum*) *reliqua* M¹. — *aveo*. *Omnia ego efformiano* M. — *πεπινωμένοι* M¹Z: *πεπινωμένοι* (superser. *πινω*) M² in margine. — *HEINOC* M. — *videri*. *omnino, si ego, ut volo* Wesenberg (p. 95. n.): *videri* (corr. ex *videre*) *omnino*. *Si ergo est volo* M. — *buccam* corr. ex *bucam* M.

Ep. 8. §. 1. *rebar equum* M. — *et ego]* *at ego* Cratander. — *inde verso liolos in Vessano* M¹. — *Mario* C ('sicut et paulo post, saepe') M: *Matio* ed. Cratandrina. — *probes* M¹. — *crassine putem* M¹, *crasso nepotem* M². — *iam* Moser (Specim. VIII. p. 13.): *tam* M¹. — *quod Iuniam* Manutius: *quo diuinam* M¹, *quod divinam* M². — *attulisse* corr. ex *attulisset* M. — *molesta est. Clodia* Wesenberg (p. 96. n.): *molesta. sed clodia* M¹, *molesta est. sed clodia* M². — *de bizantis* M. — *arcesses* ed. Romana: *arces* M. — *baniana* M. — *scribam]* *acribam* M¹. || 2. *eas* (litt. s deleta) *silicet* M. — *tuam* Schütz: *tum* in M. — *videbare enim* ed. Romana: *videbar enim* M. — *verum tamen de re publica* uno tenore M.

Ep. 9. §. 1. *crysippum* M. — *socrate* M¹. — *nonquam* M. || 2. *consules]* *cos.* M. — *tyrannus* M²: *tyrannos* M¹. — *interfecti* del. Boot. — *cuius* CM: *cum* alii. — *cutius* M¹. —

pudeat] *pedeat* M¹. || 3. *Caecilius* C: *catilius* M. — *et iam*] *etiam* M. — *Pacorum*] *paucorum* M. — *vultatum* M. — *mihī*] *nichil* M. — *galia* M. — *ad om.* M¹. — *Calvenna dixerit* M.

Ep. 10. §. 1. *bruttus* M. — *lanuui* M. — *facta* corr. ex *fracta* M. — *meministine me* Lambinus: *meministine* M, qui particulam interrogativam numquam praecedenti verbo adnectit. — *capitulino* M. — *oportere* Schütz: om. Mk. Cf. XV, 11, 2. — *di immortales*] *dummortales* M¹. — *effici* corr. ex *efficaci* M. — *Fort. combustus est laudatusque m.* — *et tegentes* M¹. — *haec et talia* Orellius. || 2. *coniectanti* C: *cum letanti* M. — *sceuas* M¹, *sueuos* M². — *tu extimas* M. — *Sextilianoque Manutius: sestulitanoque* M. — *Messalla* M: *Messala* k. — *postumo* M: *Postumio* k. — *perijsse* M. — *utinam* I. F. Gronovius: *nuncquam* M¹, *nunquam* M². — *heritatem additurum* M. — ῥηξιθεμιν Bosius (in *Animadversionibus*): *ΠΕΞΘΘΕΜΙΝ* M, ῥηξιθεμιν Victorius. — *centena Cluvianum*] *cenaclavianum* M¹, *cenano cluvianum* M². — *scilicet (sc.)* Wesenberg (p. 98.): *sed* M. || Q.] *que* M. — *Roma es*] *Rome* M. — *delecto* M¹.

Ep. 11. §. 1. *me hercle ad sture* M — *cum*] *quin* M. — *sed non sine periculo quidem* M: *sed non sine invidia, ne sine periculo quidem cum* Bosio k. *sed non sine invidia, ne sine p. quidem* Orellius, *sed non sine periculo (del. quidem)* Boot. — *ratione gubernat* M. || 2. *iocunda* M. — *quod curae* Victorius: *quod vere* M, *quod vero curae* alii. — *ulque*] *id. que* M. — *atque etiam* Orellius: om. M. — *suscipiam omnem etiam* CM: *sed suscipiam omnem istam* alii. — *ruina* Victorius (coll. ep. 9, 1.): *una* M. — *an etiam* Lambinus: *an iam* M. — *octaus* M¹. — *Philippi: mihi totus deditus est* Orellius. — *me* om. M¹.

Ep. 12. §. 1. *martias* M¹. — *po-*

nam] *penam* MZ^{b1}, *plenam* alii. — *istim* M¹: *istinc* M². — *comitis* M. — *quid de deiotarii* M, sed *de deletum* est. — *non similis* M¹: *num similis* M². — *refero* M: *referor* cum Bosio k. — *iste Victorius: ista* M. || 2. *amice* M: *peramice* C. — *item Moser* (Specim. VI. p. 9 sq.): om. Mk. — *nos*] *uos* M. — *posse esse bonum* Lambinus: *posse bonum* M. — *nostri* M. — *negat* M: *negant* Z^bk. — *hec* (superscr. 'vel huius') *ferri* M, *haec fieri* Lambinus. — *tuti* M: *tuto* k. — *qui* om. M. — *Quidem semper* M, sed a pr. m. addita sunt signa transpositionis. — *Pelopidarum*] *pelopidarum* M. — *haud amo*] *aut hamo* M¹. || 3. *quamquam* I. F. Gronovius: *quam* Mk. — *ut te delectem* margo ed. Lamb. a. 1584: *ut delectem* M, *ut delectem te* k. — *meis* Manutius: *his* Mk.

Ep. 13. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. ἀλλὰ λίην] *ΑΛΛΙΗΝ* M. — *σαωσέμεν ἢ ἀπολέσθαι*] *ΙΑΩCEMEN Η ΑΠΟΛΕCΘ* M. || 2. *iocunda* (et sic saepe) M. — *Sextus* C ('et paulo post aliquoties') M: *Sestius* alii. — *certo scio* Lambinus: *certe scio* M. — *faciendum sit* Corradus: *faciendum est* M. Cf. Wesenb. p. 99. n. — *quemcumque*] *quidem. Cumque* M¹. — *putavit* M¹. — *tulimus*] *prae nobis tulimus* Orellius; sed cf. Cic. pro Plancio §. 34. Liv. XXVIII, 40, 2. — *nos* om. M¹. — *est* Klotz: *et* M. — *possim* M: *possum* cum Graevio k. — *EIMEPOENTA* M. || 3. *ea* M²: *ei* M¹. — *multum*] *multe* M. — *minimum* M¹: *minus* M². || 4. *caedis* Manutius: *credis* M. — *in pendentis* M. — *pericubum* M¹: *periculi* M². — *mansero, fore me quidem* Cratauder et Z^{b1}: *mansero equidem* M. — *posse*] *posses* M, sed littera finalis deleta est. — *legari a cesare* M²: *legaria cesare* M¹, *legari ab Caesare* k. || 5. *villam utique* Quinto M (sed utique a

pr. m. deletum est) k. — *quo] quod* M. — *tibi Quintus] tibi que* M¹. — *Aquila] ad quillia* M. — *Quintus] Que* M¹. — *mirificus q (cum arcu)* gnatio M¹, *mirificas egnatio* M². — *a ducenda corr. ex adducenda* M. — *uxore* M²: *uxor* M¹. || 6. *Clodii] Cellii* M¹. — *disolute* M. — *ita om. multi,* ego seclusi. — *existimabis] extimabis* M. — *neque fecisset neque passus esset* C: *neque fecisset* M¹, *neque fecit neque fecisset* M². — *vellet sibi fecisset* M, sed *sibi* deletum est.

Ep. 13. A. In inscriptione M. ante ANTONIUS ego addidi. || §. 1. *vereor* M: *non vereor* cum Henr. Stephano k. || 2. *Clodium] Celium* M¹. — *ut] et* M. — *tuam voluntatem* M¹. — *liceat om. M.* — *fortuna praebebis* Orellius, *fortuna praebeas* Kayser. — *in optima spe* M: *optima in spe* k. || 3. *Malim cum patre eius, non contempsisse h. f.* — *contumaciae] contumeliae* C. Fr. Hermann Philol. III. p. 106. — *iam] tam* M¹. — *Cicero] mi Cicero* Orellius. — *malle] male* M¹. — *meo] in eo* M. — *Clodio daturum* M¹.

Ep. 13. B. §. 2. *tuum] tum* M¹. — *noles] noles* M¹. || 3. *iis] his* M. — *Clodium corr. ex Clodium* M. — *nec huius* M. || 4. *iis] his* M. — *concertationes* CM: *contentiones* alii. || 5. *hiiis* M.

Ep. 14. §. 1. *Iterandum* M. — *Quintus* corr. ex *Quinctus* M. — *Parilibus* altero loco del. Malaspina: *uncos om. k.* — *solusne* M: *solusne? solus* Lambinus. — *casu] cau (cum arcu)* M. — *ioca* corr. ex *loca* M. — *vestorina* corr. ex *vestirina* M. — *nichil est* corr. ead. m. ex *est nichil* M. || 2. *Clodio* corr. ex *Clodio* M. — *Rufio* Manutius: *Rufo* M. — *libere* corr. ex *liberare* M. || 3. *praecipis* CM²: *petis* M¹. — *idubus* M¹. — *aditum* corr. ex *additum* M. || 4. *domini* M²: *domi* M¹. || 5. *liberati] libertati* M¹. — *viris* corr. ex *veris* M. — *liberi*

corr. ex *liberis* M. — *colligam] cui legam* M. — *obsidemus* M¹. — *laudari* M¹. — *raudusculum* CM: *Raudusculus* alii. || 6. *tua autem* M¹. — *res publica* M¹. || 7. *Verba epistola brevis -- providendum est* huic epistolae adnexuit Cratander: epistolae 15. initium ab iis facit k. — *iam nunc] Alterum adverbium delendum* videtur.

Ep. 15. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *columnam] collum. Nam* M¹. — *heroi casus tolisse* M¹. — *ἠρωικά* cum Orellio k. — *serpat* M¹. — *verebar* CM: *videbatur* alii. || 2. *res melius ire quam putaram* om. M¹. || 3. *brutto (et sic saepe)* M. — *Asturae] ad sture* M.

Ep. 16. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *episcopum* CM: *episcopum* alii. — *vilicos* M¹: *villicos* M². — *tyrotaricum* M. — *haec] hac (non hoc)* M. — *renavigare. o loca* M²: *renavigareo. loca* M¹, *renavigaro. O loca* cum Bosio k. — *cetero qui* M¹: *cetera quam* M². || *aristian* M. — *laedere* Orellius: *laudare* M¹, *violare* M². — *infirmorum* M. || 3. *cupio, cum] Cupioque* in M¹. — *satis fecerim* CM: *satis facere* alii. — *κατά μίτον* Victorius: *καταμίτον* CM. — *cognossem* ed. Iensoniana: *cognoscerem* alii. || 4. *flamam* M. — *conloquere* M. — *quid corr. ex quidem* M. — *ne sero cum damno (Montani)* Orellius: *ne spero quodam modo* M. — *ut* Lambinus: om. M.

Ep. 17. Inscriptionem om. M. || §. 1. *liberto* M²: *lib;* M¹. || 2. *quidem* M²: *quidam* M¹. — *pridie Neapoli -- ad Kal. Iun.* CM: *quidem Neapoli -- ad pridie Cal. Iunii* ed. Cratandrina. — *haec* Orellius: om. Mk. || 3. *Aquiliam] ad Quilliam* M¹. — *esse se nos: esse* Mk. — *a Cesare* M: *ab Caesare* k. — *ΜΑΛΗΧΕΙ* M. || 4. *reddunde* ne M¹. — *essent* M²: *esset. vt* M¹. — *sed* om. M. || 6. *meum] eum* M. — *ut*

om. M¹. — *contexi uis* C: *convexius* M: — *credas*] *predas* M¹, *prodas* M². — *cogitare* vocamur M¹.

Ep. 17. A. Alterum huius epistolae exemplum, quod littera F notavimus, legitur inter epistolas, quae ad familiares dicuntur, IX, 14. || §. 1. *valetudinis* M: *qui valetudinis* F. — *in his locis, conveniunt* CM: *in haec loca veniant* F. — *necessarii*] *ne cessari* M¹. — *quin -- agant*] *qui -- agant* F, *qui -- agunt* Mk. — *tu meis*] *tum in his* M¹. || 2. *te* F: om. M. — *habere aliquem in c. c. Nestorem* F: *aliquem in c. c. nestorem* M¹, *aliquem in c. c. nestorem habere* M². — *alumpnum* M. || 3. *cum tantum*] *Malim quod tantum*. — *iam*] *tam* M. — *possumus* F: *possum* M. || 4. *ut me* corr. *ex uti ne* M. — *iocatus*] *locatus* M¹. — *transfuderim* F: *trans* M¹, *trans-tulerim* M², *transferam* Z. || 5. *te* om. M¹. || 6. *te ipsum. te imitare* F: *te ipsum. Imitari* M. || 7. *haud*] *aut* M¹. — *magnitudine quadam cum* FM²: *magnitudine quam* M¹. — *tum accessus* FM: *quum accessus* k. — *concessu* CFM: *consensu* alii. || 8. *liberasti*] *liberas. Tu* M¹.

Ep. 18. §. 1. *nimis bis posuit* M¹. — *se a te*] *te a se* Ernestius. — *eadem causa nos: ea de causa* Mk. — *impudentem*] *impudentem* Z^b. — *et Opis opem* Schütz. — *versperi* M. — *profecerint* M¹. — *substineat* M. || 2. *suppetiatus es* Montagnanus: *suspendiatus est* M¹Z¹, *suppeditatus es* M². — *Erotem* C: *errorem* M. — *vacillatum* 'alii codd.' Pii, *vacillatum est* k. || 3. *scripsi, erit*] *scripserit* M. || 4. *ex iis*] *ex his* M. — *iulus martias* M. — *Graecia*] *gratia* M¹. — *scribit* Corradus (coll. ep. 19, 1.): *scribis* M. — *Leonidae me* CM: *Leonidem eae* alii. — *Saufeu*] *Saufeu* M. — VI.] VI^{to} M. — *cogitabam* Nonis Maiis. *Cum essem in Pompeiano uno tenore* M.

Ep. 19. §. 1. *superioris* M. — *Quam commode* autem CM: *quam commode*.

Opportune autem alii. — *Dolabelle* M: *ex Dolabellae* k. — *avaritia* Victorius: *aritia* M, *ἀρισία* cum Bosio k. — *tu* corr. *ex tua* M. — *malle[m] equidem*] *male me* quidem M¹. — *assentires* M. — *a castris, praesertim*] *praesertim a castris* M. || 2. *Antonius* M¹: *M. Antonius* M². — *Clodio*] *clelio* M¹. — *clementiam* M²: *dementia* M¹. — *Clodio*] *clelio* M. — *de Deiotaro*] *de Iotario* M. — *belle* M²: *velle* M¹. || 3. *filiius*] *F. M.* || 4. *ego* M: *Ergo cum Bosio* k. — *sicham* M. — *Servii*] *Servi* corr. *ex Servilli* M. — *Publius*] *Publius* M. — *non modo* [non] *lubere* C. F. W. Müller Philol XIX. p. 327. — *si*] *se* M. — *butroto* M. || 5. *recentioris* M. — *non potuisset maior Iunius: non potuisse maior* M, *non † potuisse maior* k, *non potuisse maiorem vel non potuit esse maior Orellius*. — *ei tribuo*] *ei triduo* M¹. — *πρᾶξιν*] *praxin* M¹, *praxim* M². — *debi* M¹Z¹, *debet* Malaspina. — *disolverit* M. || 6. *muto* corr. *ex multo* M.

Ep. 20. Hanc et reliquas huius libri epistolas superiori adnectit M. || §. 1. *in Cumanum* M: om. alii. — *luculo* M. — *veni* CM: *qua veni* alii. — *in Puteolanum. Ibi accepi duas epistolas, alteram Nonis; alteram* C: om. M. || 2. *audissem, in Samnium; a quo vide* Wesenberg (p. 48.): *audissem, a quo in Samnium. vide* M, *audissem: † a quo in Samnium. Vide* k. — *horribilius* M. — *contio* Victorius: *contentio* M. — *Tertullae*] *Tercylle* M¹. — *nolem* M¹, — *Cassi* M. || 3. *Buthroto*] *butrotho* M, *ac Buthroto* alii, *de Buthroto* Boot. — *Ciceroni* corr. *ex Ciceronis* M. — *errare me*] *errarem* M¹. — *e* om. M. — *istiusve* M. — *satis exercitati sumus. Nemo* CM: *exercitati sumus. Satis nemo* alii. — *etiam me* exp. M. — *experti sumus*] *expertissimum* M¹. — *cuique -- cuique*] *quoque -- quoque* M¹. — *esse*] *essem* M¹. — *in urbem*

M. — *ii*] *hi* M. || 4. *iis*] *his* M. — *optime loquetur* M¹. — *is* corr. ex *his* M. — *se bene sentire* Victorius: *se nesentire* M. — *ut suscipiam cogitationem* malim abesse. || 5. *dicerem* M¹. — ΠΟΛΙΤΕΡΕCOAI M. — *Quintus filius illius, ut scribis, est dextella* Orellius: Q. F. *ut scribis est dextella* M, *Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella* cum Cratandro (et Z^b)k. — *summatim* Orellius (coll. XV, 4, 5.): *citatim* cum Bosio k, om. M. — *tabellarius eram* M¹, *tabellario daturus eram* M². — *plurimam*] *plura* M¹, *piliae* M².

Ep. 21. §. 1. *simile sine tuis* CZ¹: *similes in tuis* M. — *Lanui* M. — *litterae*] *litteras* M. — *nundum* M. — *quarum*] *que in* M¹. || 2. *demissem* M. — *statum* M¹. — *dei* M: *di* k. — *virum*] *utrum* M¹. — *facturos*] *acturos* Orellius. — *ut rata* Victorius: *utram* M¹, *ut iam* M². — *eaque duumviri*] *ea q̄ dum uiri* M¹. || 3. *Ponti* M. — *tiranno* CTONEI M. — ΒΕΙΣΤΑΙ M. || 4. *secunda* M. — πεντέλοιπον CM: πᾶν τελικόν alii. — ΔΕΡΟΥΠΟΛΟΑC M. — *vileamus* MZ: *induamus* alii. — *ecquid*] *et quid* M. — *tinniat an*] *tinniatam* M.

Ep. 22. §. 1. *certiora pilie* M¹. — *odorari*] *orari* M¹. — *et si quaeris* om. M¹. — *ferunt* corr. ex *fuerunt* M. — *clarissimum virum* Orellius (coll. XV, 20, 2.): *clarissimum* M, *virum clarissimum* alii. — *desistere* mus Faërnus: *desistemus* Mk. — *quasi*] *quasi* M¹. — *potuisse* M¹: *potuisset* M². || 2. εὔλογον] ΕΡCOTON M. — *cogitatioque* CM: *contagioque* ed. Cratandrina. — *neque enim iam* Victorius: *ne geniam* M, *nec enim iam* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 516. Sed codicis lectio haud minus facile oriri potuit ex *neq. enim iam* quam ex *nec enim iam*. — *quod tibi*] *quod ibi* M. — *tum licuit*] *tum liquit* M¹. — *etsi illi*] *et Sulli* M¹. — *votivae quidem in hiis* M. — *oculte a milites*

(litt. a deleta) M. — *comparari* Corradus: *comparati* M. || *Marcii Tullii Ciceronis Epistularum ad Atticum liber XIII. Explicit. Incipit liber XV. M.*

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUINTUS DECIMUS.

Ep. 1. a. §. 1. *summum medicum* om. M¹. || 2. *a* om. M¹. — *in pompeianum* M¹. — *in puteolanum mei* M¹. — *concedebas* M¹. — *ad summum* CM. || 3. *proficisceretur* M¹. — *seduxi enim*] *Sed vix enim* M (*Seduxi*, non *seduxi eum*, margo), *Seduxi eum* k. — *metuere* CM: *timere* alii. || 4. *filio*] F. M. — *gratissimae bellae nos: gratissimae et bellae* M, *gratissima, et bellae* k, *gratissimae et bellissimae* alii. — *cerelie* M. — *tua* ΤΟΕCΤΟΡΟΡ M: *tua τὸ ἐκ τούτου* Z, *tua τὸ ἐκ τοῦ οὐ* k, *tua, τί ἐκ τούτου*; Kayser, *τοῦτ' οὐκ ἐκ τοῦ νοῦ* Peerlkamp. — *quid est hoc?* del. Lambinus. Cf. Wesenb. p. 118. || 5. *illi* M²: *illa* M¹. *Flamma* CM: *Flavia* alii.

Ep. 1. b. Hanc et ceteras huius libri epistolas cum superiore coniungit M. || §. 1. *Here* C: *hercle* M (*here* margo), *heri* alii. — *deverteramque* (non *diverteramque*) etiam M. — *ibi*] *tibi* M¹. — *bene* Ascensius: *pene* M. — *paulum Cumis Iunius: paulo clam iis* M, *paulo Cumis* Z^b, *paulo post Cumis* cum Lambino k. Cf. Hand Tursell. II. p. 93. — *efferat* M¹. — *Siuessano* M. || 2. *no-*ster] *non* M¹. — *sine ambitione* H.A. Koch (Mus. Rhen. XII. p. 279.): *ne ambitiose* M, *nec ambitiose* cum Bosio k. — *ante, quam*] *autque* M¹. — *ut* om. M¹. — *ego tamen*] *cogitamen* M¹. — *sit et persona* Orellius: *sit persona* M. — *id ita*] *edita* M¹, *et ita* M² (*id* margo). — *est* deletum, sed restitutum est in M. — *in*] *sine*

M. — oratione est ut M, sed est deletum est. — secutus aliud Pius: solus aliud M, totus alius Malaspina. — velim orationem] velim tu orationem M¹, velim tum orationem M², velim item orationem Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 530. — iam] eam M¹. — hyperatticus C: hyperatticus M, ὑπεραττικὸς k. — sed] et M¹. — ἀττικώτατα Victoriuus: attico tota M. — et Lambinus: om. Mk.

Ep. 2. §. 1. divertissemque M. — acutius M: a Cumis k. — Vesciano M: Vescino k. — butroto M, et sic plerumque. — habiturum antiquius M¹. || 2. Lucius antonius M¹. — scripti M²: scripti M¹, scripsisti k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 531. — probeque certe M. — a te] a se M. — probabis] probis M¹. — eam] meam M¹. — hodie CM: hoc die alii. — de leg.] te leg. M¹. — tibi] sibi M¹. — qui de] quid de Mk. — butrothi M. — quod puto] haud puto I.F. Gronovius, quod non puto Kayser. — victuri] victori M. — sed ut etiam Orellius: sed etiam M, sed ut iam k, sed si etiam alii. || 3. de octavio M¹. — Postumus M¹: Postumius M²k. — invidiam M¹. || 4. Flamma C: Flamam M. — de qua causa laborat M: de qua Pansa laborat cum Ursino k, de qua laborat Victoriuus, de qua laboras Manutius. — ignoro. Hos tamen, περτελοιοτορ, movere k. — tam M²: ira M¹, ita Victoriuus. — velim Orellius: vellem Mk.

Ep. 3. §. 1. Undecimo M: XI. k. — accepi duas M: accepi nati duas Z^{bl}, accepi in Atinati duas cum Bosio k. — epistulas M. — acta me in M, sed me deletum est. — coram odorandum C: cura moderandum M. — habitatores sane Victoriuus: habitatoris an ne M. — etsi ista Peerlkamp: sed si ista Mk, sed sint ista alii. — Malim quin etiam maiora. — calce M¹: calsi M². — sordidi] sordi M¹. — de malo M: de Mario Manutius, de Malto cum Beroaldo k.

— sint] sunt M. || 2. propiorem] propiorem M¹, posteriorem M². — quam est Pius: quoniam est M, quoniam male est Henr. Alanus. — de Q. filio, ut] de que fui M. — A. M. C. M: A. M. C. k. — omnis res M¹. — ordinis M.

Ep. 4. §. 1. hora (H.) om. M. — fere a Q.] fere ea que M¹, fere ea que a M². — quid M¹: quis M². — solet] solum M¹. — quae Bosius: quem M. — insulsa M. — unam] Tu nam M¹. — et pleniorum Orellius (coll. Cic. ad fam. XI, 12, 1.): et leniorum MZ¹k. — 'Ante laudo videtur aliquid excidisse.' Or. — Calfulenus CM. — populum] polum M¹. — quod M²: cui CM¹k. — cavetur Victoriuus: caretur M. — butrothi M. — ast condoleo Victoriuus: aps condoleo M, abscondoleo Z, at ego doleo cum Lambino k. || 2. stulta] iste luta M¹. — yduum M. — 'Cicero ad Atticum lib. XV: excisa enim est arbor, non evulsa; itaque quam fruticetur vides.' Nonius p. 479, 18. — fruticetur M. — pete M: peto Corradus, de re Lambinus, per te Bosius, de te Popma, hercle k, de te vis Kayser. — ego M: ergo cum operis Turicensibus k. — nonquam M, item §. 3. — rogari Mich. Brutus: om. Mk. — in Tusculano nos: in Tusculanum Mk. — per videre I.F. Gronovius: pervidere M. || 3. de butrothi M. — cum iterum Bosius: committere M¹, mecumque iterum M². — is corr. ex his M. — nullam HAPENXEIPHIC M. — potes M¹. — ΗΡΑΚΛΕΙΣΙΟΝ M, Ηρακλειδιδον k. — aliquid Wesenberg (p. 54.): aliquid M. Cf. ep. 27, 2. — manent] manant Mk, maneant alii. — feres corr. ex fieres M. — Martius M¹. — enim aut nunquam Schütz. — revertisset] revertis et M¹. — Saufeii (αἰγοῖν) eam relinquamque Bosius: Saufeiam reliquam que MZ¹. — mortuum. Tu ut M¹, mortuum perdant. Tu ut M². Post mortuum in marg. prima manus addidit per dii inter,

quae verba a sec. m. deleta sunt. (perduint C.) || 4. quid nostri M¹. — solverit M. — opera om. M. || 5. Quam vellem.] Novae epistolae initium hinc fecit Mongaltius. — potuisses] potius se M¹, potuisse M².

Ep. 5. §. 1. literas M²: om. M¹k. — quod scribam ed. Romana: quid scribam Mk. — ὁ τε ναῦς ἀνθραξες C: OTENATCANΘPAKEC M, OΓNATEC ANΘPAKETC Z^b, ὁ θρασυρὸς ἀνθραξες Victorijs, ὁ γναφεὺς ἀνθραξεύς cum Bosio k. || 2. senatus consultum, ita Victorijs: scita M. — quidem se acturum M: qui quidem se actutum cum Bosio k. — auctor est. ille ed. Romana: auctor. et ille M, auctor est, et ille alii. — sibi] si M¹. — nunc Bosius: non M. — secundis M. — causa ea sit Wesenberg (p. 75.): causa esset M, causa sit Manutius. — cur] ut M. Cf. Wesenb. p. 88. n. — Romam] rome M. || 3. deleat CM: deerat alii. — qui porro Malaspina: quis porro Mk. — reditus corr. ex redditus M. — incessus] in census M¹. — scribis Pius: scribit M. — L. Antonius inde cum in .d. Brutum M. — pacto Victorijs: facto CM¹, fato M². — abesse] abes sex M¹.

Ep. 6. §. 1. qui adhuc bonus fuisset sciebam M¹. — eum del. Manutius. — confidebam M¹. — facerem om. M¹. — istos] isto M¹. — habeant om. M¹. || 2. utilius enim statui] ut illius enim status M¹. — a te] ad te M¹. — calidius Lambinus: callidius M; item §. 4. || 3. retineo M¹. — que funditus M. — medius om. M. || 4. epistola om. M.

Ep. 7. Sexti nostri] sex. N. M. — tum] cum tum M. — scribendi M: scribendi [cura] k, scribendi causa alii. — pacificator cum librariolo suo Manutius: pacificato cum librariolo suo M. — videtur Manutius: videntur Mk. — autem 'non ex k. — non CM: nunc alii. — manum Lam-

binus: manu M. — tuque ei scribes Kayser.

Ep. 8. §. 1. de Kalendis Popma: de K. Mart. M, de Kalend. (Martis.) k. — nisi] Nisi M¹. — quidque Malaspina: quicq. Z, quisque M. — aditus corr. ex additus M. — is corr. ex his M. || 2. consequimur M. — casium M. — comparare M. — armati corr. ex armata M. — mihi non videbatur Pius: mihi videbatur M, mihi haud videbatur Orellius, mihi vix videbatur k. — ut ille que M: villaeque cum Bosio k. — dare MZ^b: de ea re cum Bosio k, dare pollicetur ed. Iensoniana, dabit Ursinus.

Ep. 9. IIII. Non. ed. Romana: Mimon M, III. Nonas k. — ullam M¹: nullam M². — legatoriam MZ^b: locatoriam cum Bosio k, relegatoriam et legatariam alii. — iis] his M. — praetorius M¹. — decernentur M¹. — Περούνη Orellius: persice M. — longinquo quom (corr. ex quo in) Lanuvium existimavit MZ^b: longinquum quoniam Lanuvium existimavi Orellio auctore k. || 2. consiliandum M: conciliandum alii. — legationem M.

Ep. 10. inicum M¹. — audent Cratander: audient M. — possunt] possum M¹. — de Decimo gravius, quae Corradus: de D. gracusque M¹, de D. graccisque M², de Decimo gratius, quae Manutius. — fedijs corr. in fedius M. — sordidus M. — quidem M¹: quid dem M². — iis] his M. — qui ingrediar corr. ead. m. ex quin ingrediar M. — consilio Manutius: consilium M. — vel del. M². — nam silere C: om. M. — vel Antium (Ancium M) CM: ad Antium alii. — Cerceios M.

Ep. 11. §. 1. a. d. nos: ante Mk. — VI. Idus Stroth: VI. K. (corr. ead. m. ex K. VI.) M. — audientibus deinde Servilia M¹. — Fabonius M¹. — Asiatica] hac attica M¹. — salvus esset Corradus: salvos esse M. — spirare Victorijs: sperare M. — acce-

pissem contumeliam CM: *accepisse in contumeliam* Z^b. — *at]* vt M¹. — *in quid* M¹. — *minime me tuto* M, sed *me deletum est.* || 2. *occisiones decumum que* M. — *accusabant* ed. Romana: *accusabat* M. — *ego Victorius: ea* M. — *cumque Manutius: quamquam* M. — *dicerem* M. — *oportuisses* M¹. — *attingerem* I.F.Gronovius: *attingere* MZ¹. — *oportuisset angi* M¹. — *vocare -- incitare* Z^b. — *suscipi* Orellius: *suscipere* M, *susciperem* I. F. Gronovius. — *vero* CM: *verbo alii.* — *curaturum* M¹. — *noster cito* M¹: *noster Brutus cito* M². Cf. ep. 12, 1. — *delectus* M¹. — *velle se nos: velle esse* M, *velle enim se* k. || 3. *conscientiam meam* ed. Romana: *conscientia mea* M, *conscientiam* k. — *conventus]* *contus* M¹. — *dempto]* *tempto* M¹. — *ne* del. M². — *dubitabit habitam nunc* M. || 4. *sed]* *Et* M. — *legabit* M. — *ad .IIII.* M²: *adiui* M¹. — *Nonas Malaspina: Nonas Apriles* M. — *res p. vovissem, ea me eversa* Victorius: *res .p. bonis (vel bonis) si meam et versa* M, *res p. bonis si me amet, versa* C. — *disolvere* Pius: *disolvere* M, *dissolvere* k. — *liberae]* *liberare* M. — *legationes* M¹: *legationis* M². — *definitum* M. — *aveo* Iac. Gronovius: *adeo* M. — *legationis* corr. ex *legationes* M. — *licentiam* M. — *quid de om.* M. — ΒΛΑΦΗΜΑ M.

Ep. 12. §. 1. *at]* ad M. — *dubitaris* M. — *quin essent* Lambinus: *essent* quin M. Cf. Wesenb. p. 48. — *aspernebatur* M¹. — *καὶ μάλ᾽ ἀσμενός* C: *ΚΑΙ ΜΑΛΑ ΑΣΜΕΝΟΣ* M, *καὶ μάλ᾽ ἄσμενος* Ursinus, *καὶ μάλ᾽ ἀσμενός* k. — *absensus* M¹. — *ludo* M¹. — *ait* Moser (Specim. VIII. p. 17.): *autem* Mk. — *sumil hac* M¹. — *iis]* *his* M. — *tradidissent* M¹. — *in hisdem* M, *in eisdem* k. — *se alebat ad sture* M¹. || 2. *fortasse, si* in Ascensius: *fortasse in* M. — *τῶν δέ]* *TANAE* M, *τῶν δ'* k. — *τις ἔχει!*

in Octaviano Wesenberg (p. 46. n.): *TICEX. en octaviano* M, *τις ἔχει; in Octaviano* k, *τις εἶχεν; Octaviano alii.* — *ut perspexi ut satis* M, sed *ut altero loco deletum est.* — *ΚΑΘΗΧΗΜΕΝΟΙ* M. — *Asturae]* ad *sture* M. — *nostro nostra* Kayser. — ΔΙΜΕΙΝΗ M.

Ep. 13. §. 1. *accepit literas epistolas* M, sed *litteras* del. M¹, *epistolas* del. M². — *eius et custodiendae* Orellius. — *tu edendam* Victorius (coll. XVI, 11, 1.): *tuenda* M. || 2. *quod scribis]* *quo scribis* M. — *legiones* C: *legationes* M. || 3. *iam probo* Manutius: *Improbo* M. — *ΗΡΑΚΛΕΙΔΕΙΟΝ* M, *Ἡρακλειδεῖον* k. — *delectare* M¹. — *mavis]* *maius* M. — *ad scribendum tibi, vere dicam* Orellius: *ad scribendum tibi vere dicere* M, *ad scribendum, † tibi vere dicere* k. — *me alacriorem* Lambinus. — *ad]* *Vt* M. — *me* om. M. — *Vettienum* Orellius: *Vettenum* M. Cf. §. 5. — *Faerium* M. — *Clodium]* *Cloelium* M. — *quamquam. sed quid egerit. de Manutius: quamquam sed quod egerit de* M, *quamquam Sed quidquid egerit de* Peerlkamp. — *Gallo Caninio* Corradus: *Gallo animo* M, C. *Annio cum Huschkio* k. Cf. adnot. crit. ad epist. ad famil. IX, 3, 1. — *o* Manutius: om. M. || 4. *propiorique* corr. ex *propriorique* M. — *de Anniano idem quod tu. me valde* Orellius. — *humane* Kayser. — *ne quid* CM: *nequit* alii. || 5. *optimus est. etsi* Orellius: *optimus. Sed si* M. — *accipisse sedeat* Tributione M¹. — *Vettienum* Orellius: *Vettinum* M. Cf. §. 3. — *trigatur* M. — *monetalis* Schütz (coll. X, 11, 5.): *homo talis* M. — *illum quidem]* *quidem illum* M. — *quivis* Malaspina: *quis* M. — *scribis* M. || 6. *φιλοσοφούμεν* ed. Romana: *philosophimena* M. — *καθηκόντος]* *ΚΑΘΟΝΤΟΣ* M. — *Μυρτίλου* Orellius, *Myrtili* Moser (Specim. VII. p. 7.), *in Myrtilo* alii. — *pareat*

Wesenberg (p. 99. n.): *patet M, patet cum Lambino k. || 7. perlata. Hui C: praebui M.*

Ep. 14. §. 2. *cum literas Attici M. — iis] his M. — cuius ed. Romana: ut tum M¹, ut tuam et ut cuius M². — et ante singularem om. M¹. — erga ea morem M¹. (erga me amorem et erga se amorem M².) — quantum amares M¹, quantum tu me amares M². || 3. reliquum] relictum M¹. — atque etiam om. M¹. — tua tectam M (tuo tutam margo). — butrotis M. — me om. M¹. || 4. miniata CM: miniatula ed. Cratandrina. — cerula] ceruia M. Cf. XVI, 11, 1.*

Ep. 15. §. 1. *butrothis M. — obsignabitur. Nummos vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: obsignavi. Turnum nos M¹, obsignavi. tu nummos M². — Arpinatium Lambinus: Arpinatum Mk. Cf. de offic. I, 21. de legibus I, 1. — ad te] a te M¹. — alias epistolas M. — de om. M. — quae a Statio Boot. — 'Post vocem depositum videntur deesse notae, quae significabant, quantum esset depositum.' LAMB. Lacunae signum om. k. || 2. odi: id me Orellius: odit me M, odi. Me k. — scit sponsor Wesenberg (p. 10.): sit sponsor M, scit. Sponsor alii. — quae quidem erant Manutius: que quidem promissorum eius erant M. — Saran autem, praeterquam quod nefarium hominem, cognovi praeterea Moser (Specim. VII. p. 8.): Saran autem praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea k. — quam vix stomachum Bosius: quamvis homachum M¹, quam stomachum M². || 3. herotis M. — abundare M: vel abundare cum codice Balliolensi Graevii k. — ex istis] existes M¹. || 4. hoc del. Kayser. — sibi M¹: scribit M². — esse. scio tibi nos: esse, tibi Mk. Lacunam indicavit Schütz. Cf. XIV, 7, 2. — existimasset. Id etiam M. — modo peraliter M¹, modo perliberaliter M².*

— ornate] orte M¹. — comulateque M. — nec tibi] ne tibi M¹. — sumptum ei. scilicet Eros Cratander: sumptum et silicet Eros M¹, sumptum et scilicet Eros M², sumptum [ei scilicet]. Eros (coll. ep. 21, 1.) k, sumptum [ei]. scilicet Kayser. — numeravit M. — de eo] deo M¹.

Ep. 16. a. a Ciceronem M¹, ad Ciceronem M². — et Victorius: Sed M. — πεπινωμένως Victorius: ΠΕΠΙΝΩΜΕΛΑΚΟC M. — quod id ipsum M. Fort. id quod ipsum. — προκοπήν C: ΠΡΟΚΛΗΠΑΝ M. — significat Schütz: significaret M. — preclaras M¹. — Herodes CM: Erotas alii. — quid quaeris] quidque res M¹. — tibi est a Statio M²: tibi es status M¹.

Ep. 16. b. libera sed nescio M²: liberasse nescio M¹. — ΟΙΚΟCΟC ΦΙΛΟC M. — ripule videntur M. — habituram M¹. — pronostica M. — tu] tuque M. — possem M.

Ep. 17. §. 1. *cognoveram sic. ea enim M. — τὰ μὲν Victorius: tamen M. — vetui] vel vi MZ^b. — ne cuiquam Nipperdey: nec cuiquam M. — aedili; aliter] ediliariter M¹. — deesse] desere MZ. — Sittio vetus codex in marg. ed. Lamb. 1584: Sittio Mk. — videri puto] deriputo M¹. || 2. habes a superiore M. — audi ad] audiat M. — facis] facies M. — dees, id est Victorius: desit est M. (id est C.) — testem Lambinus: teste M. — Erotis] arotas M. — πεπινωμένως Corradus: ΠΙΝΩC M, ἐπινωῶς k. — eas] eos M¹. — acroasi Victorius: agro si M. — illi] ille M¹. — non] Nam M.*

Ep. 18. §. 1. *esset et quid Ernestius: sit te quid M, sit et qui alii. — in lacu navigarem Beroaldus: in lacuna vigilarem MZ^b. — iis] his M. — petique M¹. — mulis corr. ex nullis M. — victure M. || 2. [et] in eis Kayser. — quoniam Bosius: cum M. — distantissimum M. — butrotis M. — suorum*

del. Lambinus: uncos om. k. (*scaenicorum* 'alii' in marg. ed. Lamb. a. 1584.) — *etiam administrationem* ego seclusi. — *pertinere*] *vertere* Z^b. — *ergo*] *ego* M. — *spectare*] *expectare* M. — *tutus. sin*] *tutus in* M. — *tu*] *tuum* M¹. — *malo* CM: *malim* alii.

Ep. 19. §. 1. *buthrotis* M. — *stittisse* Orellius. — *distentum* Lambinus: *detentum* Mk. Cf. ep. 18, 2. — *ΕΡΚΩΘΑΕC* M. — *et ut* M: *At, ut* cum Bosio k. — *coram te Ophanes* M. — *cui rei scripsi* M. — *velle*] *vellet* M¹. — *et de*] *ei de* M. — *pertinerent*] *pertineant* Corradus. — *temere*] *timere* M. || 2. Q. M²: *que* M¹. — *posse*] *possem* M¹. — *ad*] *a* M¹. — *nec discere habeo* M. — *iratus* M. — *gloriam iam novam* Mk. — *CXE-ΔIACAM* M. — *olim* Victorius: *no- lim* M. — *dolobella* M. — *septem viri* M¹. — *Menedemo* Victorius: *meo domi* M.

Ep. 20. §. 1. *Vettieno* Orellius: *Vecteno* M. — *ante nos* Corradus: *anteno* MZ^bk. — *quemquam*] *quamquam* M. || 2. *Lanui* M. — *itaque* CM²: *itque* M¹. — *quo causurus* M¹: *quo casurus* M², *qua caussa cursus* Z^b, *quo causa cursus* Z¹, *quo causae cursus* cum Popma k. — *ducens* Boot: *duces* Mk. — *nassa* Ascensius: *naxa* Mk. Cf. var. lect. ad XVI, 1, 6. — *haec omnia* Moser Specim. VII. p. 13. || 3. *Carthela* M. — *utra*] *utar* M. — *tollit* M: *tulit* C. — *iura*] *tua* M. — *consilio Brundisio*. *Nam puteolis Brutus* M. — *ΠACKΩ* M. — *di illi*] *dulli* M. — *putrotum* M. || 4. *rationis* M. — *cognovi prope modum cogitans* M. — *faciendam*] *fitiendam* M. — *mensum* M: *mensium* k. Cf. adnot. crit. ad ep. ad famil. III, 6, 5. — *cadere numos, qui a Quinto debentur* Manutius: *ea de re numos quinque deventur* M. — *si ea te res vetus co- dex* in marg. ed. Lamb. a. 1584: *si fateres* M, *si te ea res alii*. — *offendet,*

videas, unde Manutius: *offendet vi- deas. Videas enim unde* M. — *ex* [hoc] ipso Orellius. — *exquiram* CM: *requiram* alii. — *ei ex Malaspina: id ex* M, *Ciceroni ex* k. — *praedis* M. — *equidem etsi* Wesenberg (p. 77. n.): *quidem etsi* M. — *spectare*] *expectare* M. — *explicata*] *explicatio* M¹. — *excitata* M: *extricata* cum Bosio k. Ernestio auctore ego vo- cem seclusi. — *manus scribenda* M. — *alii nemini* CM: *nulli alii* ed. Cra- tandrina. — *rescribis* M.

Ep. 21. §. 1. *naro* M, et sic sae- pissime. — *tibi: Q.*] *tibique* M. — *filius se*] *filius te* M. — *sibi illum*] *si bullum* M. — *hostem. tum*] *hostentum* M. — *noceret; itaque* Manutius: *no- ceret patris silicet (patri scilicet).* *Itaque* M. Cf. Wesenb. p. 119. — *illum cum*] *illud cum* M. — *ecquem* Z^b: *quem* M. || 2. *ΗΠΟΧΗΝ* M. — *deliberationis* del. Ernestius. — *eram*] *iram* M. — *es enim occupatus* C: *eos enim occupatos* M. — *absolvero* Ma- nutius: *ad solveret* M. || 3. *Brundi- sium me et Kayser*. — *at*] *ad* M¹. — *hic*] *hinc* Ernestius; sed cf. XVI, 4, 4: *haec navigatio*. — *aiunt*] *audiunt* M.

Ep. 22. *nobisque filium* M. — *Sex- tum* M²: .VI. M¹. — *utro* M: *utrobi* margo ed. Lamb. a. 1584, *cum utro* 'alii' apud Corradum, *utrorum* Kayser.

Ep. 23. *quousque inquiero* *aderit* M. — *usque*] *his quae* (per compen- dium) M. — *si rescripserit* Manu- tius: *si tuere scripserit* M, *sicubi re- scripserit* H.A.Koch, *si mi rescripse- rit* Wesenbergio auctore (p. 130.) k. — *epistolam* M, et sic saepissime. — *hiponema* M, *ἡπόνημα* k. Cf. ep. ad famil. XVI, 21, 8. — *compo- situmst. si* Orellius: *compositum. si* M.

Ep. 24. *ad Brutum* CM: *ad eum* ed. Cratandrina. — *ei*] *et* M. — *II. I S. (hora prima semis; Orellius (in*

commentario ed. prioris): *his* M, *hns* codices manu scripti (Z^b) teste Lambino, *H. II.* Corradus, *H. IIII.* cum Bosio k. Cf. Buecheler *Mus. Rhen.* XI. p. 531. — *dolui*] *dolus* M¹.

Ep. 25. *in eam*] *meam* M. — *equos* M. — *sic tamen* ed. Romana et Z^b: *si tamen* M. — *ut nihil* ed. Romana: *ut si nihil* MZ^b. — *scite quo die olim piaculum* Bosius: *scire quo die Olympia cum* M. (*piaculum cum* Bosio k.) — *mysteria scilicet seclusit* Boot. — *ut ut est res* Moser (*Specim.* VII. p. 15.) et C.F.W.Müller (*Philol.* XIX. p. 623.): *ut tu scires* M, *ut ut sit res cum* Bosio k, *ut ut erit res* Moser *ibid.* — *dubitemus igitur est enim* Z^b: *dubitem his igitur enim* M¹, *dubitemus igitur enim* M². — *yberna* M. — *navigatio odiosa* Z^b: *navigatio eo odiosa* M. — *pr. Kal.] P. R. K. M.*

Ep. 26. §. 1. *deque negotio* M. — *a om.* M. — *an fidem*] *in fidem* M. — *filio inaudivi* L. Bosius: *filio mandibili* L. M. — *velle* Bosius: *vellem* M. — *exiri* M. — *ψευδεγγράφω* S. C. *Velim* C: *ΨΕΟΥΔΕΝΓΡΑΦΩC* (*ψευδεγγράφως* margo) *velim* M. — *a om.* M. — *Ananinum* M. — *ad me*] *ad te* M. — *spectem* M²: *spetiem* M¹. — *ut non integrum* Victorius: *ut integrum* M. — *dein* Victorius: *de me* M. — *esse me* Victorius: *me esse* M. — *haec*] *hac* M¹, *hec* M². — *veniret.* *Alio enim* M. — *sic ne* Manutius: *sic neminem ne* M. — *celebrare* M. — *ita*] *ista* M¹. — *ago*] *ego* M. — *hi ludi* M: *ii ludi* k, *om.* Manutius. — *omnia* M: *omnino* Manutius. — *in vetus codex in marg.* ed. Lamb. a. 1584: *om.* M. || 2. *epistolae est* Z^b et Malaespinae liber Antonianus: *epistole.* M. — *illa quidem in utramque partem, sed tamen* CZ^b: *Illa namque in utramque. Sed tam enim* M. — *non om.* M. — *interpetrari* M. — *a Tusculano* M: *ad te Tusculano* Z^bk. || 4. *liberabis. is me paucos specus* Lam-

binus: liberavis. me paucos specus Z, *libera vis me paucos spe* M¹, *libera vis me pauca spe* M². — *putat aliquid* Iac. Gronovius: *apud tale quid* M. — *nolle*] *nole* M¹. — *mihiquicquam* Victorius: *mihiquam* M. — *item* Manutius: *idem* M. — *capite libere* Bosius: *cupide libero* M. — *Cascelio* M. — *loquere* Orellius: *loquare* Mk. Cf. C.F.W.Müller *Coniect. Tull.* p. 12. — *calide agebantur* M. — *nisi* M¹: *ubi* M². — *malitia fuisset* Schütz: *malitia affuisset* Mk. — *iniquo*] *in quo* M¹. — *ut ut* Corradus et duo libri Malaespinae: *ut* M. — *tulii luminarum medium ad strane* M (*tuli luminarum medium etc.* Z): *tuli luminarium in aedium astira* k, *tolli luminarium aedium ad Strenae* Corradus (*Streniae Lallemand*). — *cui Cerelia* CM: *quod Caerellia* I. F. Gronovius. — *mancipio dari* *idem, mancipio ut possit dari* Kayser. || 5. *velim, Varroni* C. F. W. Müller (*Coniect. Tull.* p. 10.): *velim. Varroni* k. — *Varonique admodum* M. — *ex causa retarditatem* M. — *Mundus iste cum* M. *Ennio* Wesenberg (p. 46. n.): *Mundus istum* M. *Ennius* M, *Mundus is. Tu* M. *Ennius* k. — *sum* Wesenberg: *om.* Mk.

Ep. 27. *dedit etiam* M. — *ΠΛΑΝΕ ΦΛΑΟCΤΡΚΟΡC* M. — *expectarem* M. — *debuìt* M¹. || 2. *te ut*] *tu* M¹. — *a*] *ad* M. — *totius* M²: *tutius* M¹. — *non derunt* M. — *ἤρακλειδεῖον* C: *ΑΡΗΚΛΕΙΔΕΟΙΝ* M, *Ἡρακλειδεῖον* k. || 3. *memini. Attica*] *in emineatica* M. — *de Bacchide, de statuarum* Graevius: *de bachide staturarum* M, *de Bacchi, de statuarum alii.* — *certiorem me fecisti* M. — *tantullum* M¹. — *et de*] *sed de* M. — *Herode* CM: *Erote* alii. — *Mettio*] *mecio* M. — *suspicator* liber Antonianus Malaespinae et Z^b: *suspikor* M. — *o* Bosius: *om.* M. — *filium!* *Quum haec scriberem, adventabat* Boot: *filium, quum haec scriberem!* *Adventabat* k.

— ἀπὸ τῆ βουλύσει Boot: autem BOT-
ARCH M, autem βουλύσει k.

Ep. 28. Puteolanum Mongaltius:
Tusculanum M. Cf. ep. 26, 3. XVI,
1, 1. — ibi igitur quotidie C: ibo (corr.
ex ibi) igitur. Cotidie M. — transferens
M. — confirmes me minime totum
amorem eo Victorius: confirmem me
minuo tutam amore meo M. — abstu-
lisse ed. Iensoniana: attulisse M.

Ep. 29. §. 1. AMHΛANIA M. —
M. elium nulus M. — detullianos
emisse M¹. — M. Axianum Manutius:
Maxianam CM. — Coziano M, Co-
sano Schütz. — tua me M: tua mi
Orellio auctore k, tua nunc Boot.
Fort. tua causa me. — di faxint] di-
fuse sint M. — tu] tum M. — nole-
bam CZ^b: om. M. — de mondo M. ||
2. tua liber Faërne et Z^b: om. M. —
usque] his que M. — Favonius M. —
et vt CII. M. — et ante Cassio om.
M. — otonum M. — Iuliam M: Tu-
tiam ('alii' in marg. ed. Lamb. a.
1584.) k. Cf. XVI, 2, 5. — esse disci-
dium Manutius: esses sed excidium
M. — qualis corr. ex quales M. —
quorsus Manutius: cursus M. — me
negavi putare illa nos: negavi puba-
bulla M, negavi putare illa alii, ne-
gavi putare me illa Z^bk. — σκοπὸς hic
est enim, huic Corradus (coll. VIII,
11, 2.): CKOΠOC hoc est enim huic
M, σκοπὸς — hoc est enim — huic k.
— ΠΑΚΑ ΤΟΥΤΟ M, παρὰ τοῦτον
k. — allucinari Mk. || 3. Signatam
iam epistolam M. — se aiebant Vi-
ctorius: sinebant M. — vidisse Beroal-
dus: vidi esse M. — faleris M. —
aervullos M. — eiectos] ellectos M. —
luthryotis M. || Marcii Tullii Ciceronis
Epistolarum ad Atticum liber XV. ex-
plicit. Incipit liber XVI. M.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEXTUS DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. Postriche CZ^b: om. M.
— iens Ascensius: flens CM. — in
Ciceronis vol. X.

Nesidem Bosius: ines idem M¹, in
eisdem M², in Neside alii. — eo die,
quo] ego de quo M. — cenantifros M.
— Nonis Victorius: nobis M. — di
Bosius: de M. — qua Bruto M. —
IULIIS] nil vel iul M. — ἔτ' ἐώμεν
Lambinus: ETEΩΜΕΝ M (ἐλθω-
μεν margo), θείωμεν Z. || 2. cursim]
cur sim M. — inaudiebam Lambinus:
mediabam M. || 3. gaudeo. videndum
est, ut m. laudetur. Dymaeos -- nil
mirum Ernestius (nil mirum debetur
Victorio): gaudeo. Dym. agro pulso
mare infestum habere. Nimirum vi-
dendum est ut m. laudetur Mk. (Dy-
maeos agro Victorius: dymaco sagro
M¹, dymacos agro M².) — ἐν ὁμο-
πλοία Victorius (coll. ep. 4, 4. 5, 3.):
ENOMOTTAOIAI M (ἐνομοτία
margo). — ad te cras] attecras M. ||
4. ad arma M: haud arma Bosius,
haud ad arma Orellius. — ad Kal.
Ian. vetus codex in marg. ed. Lamb.
1584: K. Ianuar. M. Cf. Wesenb.
p. 116. — somno] sumpno M. || 5.
optime. Ciceronis Manutius: optime
Ciceronis M. — Ovius enim recens;
is Turnebus (Advers. XXIII, 29.):
obius enim recessis M, obuius enim re-
cessis Z. (Obuius habet etiam C.) —
iis] his M. — in mandatis sat abunde
del. Lambinus: uncus om. k. Cf.
Wesenberg p. 117. — sat abunde
Manutius: si habunde M, sit abunde
libri Malaespinæ et Z^b. — γλιχορως
Cratander: TATCXPΩC M. — id
est minutatim del. Corradus. — quo]
que quo M. — hinc Manutius: hic
M. || 6. filius] F. M. — egit corr. ex
egi M. — cognosces M. — eae te
Ascensius: ea et te M. — in eam]
meam M¹. — faxint] fas sint M¹, fas-
sint M². — is corr. ex his M. — VI.
ed. Romana: VII. M. — se] sed M.
— moderare M¹.

Ep. 2. Hanc et quattuordecim se-
quentes epistolas cum superiore
coniungit M. || §. 1. epistolas corr.
ex epistulus M. — alteram a Bruti

Lambinus: *alteram Bruti M.* — *butrotis M.* — *locis | locum M.* — *equibus M: equitibus alii, Publilio Orellius.* — *ait sed Idibus constituit se M¹.* — *impudenter CM: imprudenter alii.* — *heros videbit. Idus de M.* — *qui de residuis Manutius: quid eres M.* — *loqui cum eo Victorius: loci qua meo M.* || 2. *quoad eris | quo aderis M¹.* — *fit | sic M.* — *venditione Ascensius: venditionis M.* || 3. *fui corr. ex fuit M.* — *Neside C ('ut et paulo ante')* M: *Veside ed. Cratandrina.* — *quo om. M.* — *plaudendo CZ¹: laudando M.* — *doleant aliquid doleant M: doleat aliquid, doleat cum Bouherio (ad Tusc. disp. IV, 45.) k.* || 4. *furcilla Z: furo illa M.* — *Brondisium M, item infra.* — *V. Id. Corradus: V. K. M.* — *Aeculanum Cratander et Malaespinæ liber Antonianus: Aculanum M.* || 5. *enictio M: Aebutio Z^{bk}.* — *ne (ante necesse) om. M¹.* — *arbitrentur. Oppio k.* — *amicissimum Victorius: amplissimum M.* || 6. *si de liber Antonianus Malaespinæ et Z^b: sed de M.* — *nactus corr. ex nactus M.* — *maius | malus M¹.* — *domo mittito | dum omittito M.* — *ΗΡΑΚΛΕΙΔΙΟΝ M, 'Ηρακλειδειον k.* — *custodes M¹.* — *eglogari M.* — *nactis M¹.* — *legant M.*

Ep. 3. §. 1. *sapienter. Nunc -- Tiburi. Sapienter k.* — *iis | his M.* — *Tiburi | tibi iri M.* — *egitur M¹.* — *otius M: potius cum Victorio k.* — *et magis Bosius: om. CM.* — *Fort. delectare. Cf. ep. 11, 3.* — *o Tite C: otio te M.* — *si quid, auge mihi nos: si quid ages michi M¹, si quid ages addis michi M², si quid ego, addis mihi Manutius, si quid ego, auge mihi cum Lambino k.* — *Erotem te non nos: Erotem non Mk, te Erotem non Lambinus.* — *muniscullo M¹.* — *lege | legi M.* — *archano M, archano Z: in arcano alii. 'Ferendum est illud ad Atticum: rhetoris tu*

convivis tuis arcano legis.' Charisius p. 173. P. 'Sed et Cicero ad Atticum: tu convivis tuis arcano legis.' Idem p. 179. — convivis M. — *hilaris | illaris corr. in ilaris M.* — *ne in | me in M¹.* || 2. *faciam | factam M.* — *ex aufeio et exenone M.* || 3. *filio | F. M.* — *mihî spero | in yspero M, mi spero k.* — *rediturum M.* — *accedet M: accedit alii.* || 4. *etsi | et sed M. Cf. Wesenb. p. 98. — mercurule M¹.* — *subabsurdum CM: absurdum alii.* — *peregrinationem M.* — *aut proderimus | a viro aut proderimus M, sed verba a viro deleta, aut proderimus a m. sec. in lacuna scripta sunt.* — *tu iam | viam M¹.* || 5. *maximi M.* — *iis | his M.* — *est et in attributione mihi Ernestius, est et attributionis mihi Orellius, est attributione et mihi Kahnt (Symb. crit. p. 11.), est et ex attributione mihi Boot.* — *accidisset M²: accedisset M¹.* — *mandasse, ut | mandasse fui M¹.* — *eo om. M.* — *si tibi | sed tibi M.* Cf. §. 4. *init.* || 6. *tribus C: tribui M. (tributi. alii tribus act. decem scalmis C.) — decemscalmis Victorius: decem scalmis C, decem scalmi M.* — *Neapolim M.* — *ecquil | et quid M.* — *Hieram Victorius: Eram M.* — *ei | et M.* — *suaviari M: absentem suaviari cum Cratandro (et Z^b) k.* — *mihî | mi M.* — *ab illa. Referes M²: ab illa re se res M¹.* — *ei | et M¹.*

Ep. 4. §. 1. *Quintus | que M.* — *aiebat | alebat (utroque loco) M¹.* — *in esida M.* — *ibi | tibi M.* — *eam Ernestius: etiam M.* — *in Wesenb. (p. 107. n. 2.): om. M.* — *Libo intervenit: is | libenter venitis M¹.* — *libertum -- libertum | His vocibus in M tenuis lineola subducta est, alteram del. Manutius.* — *pauca CM: om. ed. Cratandrina.* — *ceteroque M, cetera que M².* — *ut esset P.R. T.R. PL. senatui M.* — *proferent M¹.* — *eas, quae | easque M.* — *ad ipsos M¹:*

ad se ipsos M². || 2. *Karthaginem* (litt. *m* deleta) M. — *eique*] *ūque* M. — *Baream* Boot: *Boream* Mk. — *cepisset* M²: *celisset* M¹. — *ulteriore* M: *ulteriore Hispania* alii. — *ab ipsum* M¹. || 3. *Buthroticis* M. — *ni*] *ne* M. || 4. *Brondisium* M, *Brundisium* Pius. — *ΟΜΟΠΛΟΑΙ* M. — *Sestii, Buciliani* Manutius: *Sesti Buciliani* M. — *nontios* M¹. — *etesūs* Corradus et Z: *et testis* M.

Ep. 5. §. 1. *novum* Corradus: *non novum* M, *nuntium novum* cum Orello k. — *Acci. ille Brutum* M: *Acci: Brutum* C, *At ille Brutum* alii. — *quod* Lambinus: *que* M. — *existionem* M¹. || 2. *cumplures* M. — *quantum*] *quam diu* Lambinus, *quantum quantum* Moser Specim. VI. p. 13. — *tibi responderem* M¹. — *perspexisses* M. — *sic ei* CM: *sic enim* alii. || 3. *tergit versantem* M¹. — *si qui*] *sed qui* M¹. — *leginibus* M. — *quidam*] *quidem* M. — *eodem revertar.*] Post haec verba M inserit epistolam tertiam libri duodecimi, loco suo non omissam. — *iocari te putas* M. — *circumspice sed antequam erubesco* C: *circumspices sed ante erubesco* M. || 4. *in yspiciis* M. — *lepide Malaspina*: om. M. — *in Orellius*: om. M. Cf. Wesenb. p. 46. n. — *ut cum auge reputabis* M. || 5. *expecto cupidius. ille* M. — *nearum* Moser Specim. VII. p. 17 sq. — *legenda*] *alegenda* M. — *instar*] *inistar* ('non in instar') M. — *et quidem* Manutius: *equidem* M. — *sumenda* M.

Ep. 6. §. 1. *ad Cratander: et* M. — *nulli*] *ni illi* M¹. — *oporteret Cratander: oportet et* M. — *Paestanus et, prestanii sed* M (*praestanus et margo*). — *pedibus aequis* Salmasius: *pedibus equis* MZ. — *transmissimus* M. Cf. Macrobi. Saturn. VI, 4. 9. — *Feliae constitissem vellem constissem* M. — *Talanum* M. — *Regium* M: *Rhegium* k; item infra. — *ut illic* *δολιζον* Victor.: *ut ibi ICJO. AIXON*

M, *ut ibi δολιζον* k. — *OEMAINON-TEC* M. — *actuariolus* M. — *Leucopetras* M. Cf. ep. 7, 1. — *ast*] *atque* Lambinus. — *corcirram* M. || 2. *ἡ δειρ'*] *LAETP* M. — *satis Ascensius*: om. M. — *superque*] *super* M¹. — *esse?* *quid fugientem?* *periculumne?* *At id* Lambinus (Z): *esse fugientem periculum ne ad id* M. — *si ante*] *sancte* M¹. — *quod quidem*] *quodque idem* M. — *Athenis tuis*] *adienistuis* M. — *prospice*] *perspice* M (*per per compendium*). — *multo* M²: *multa* M¹. || 3. *ipse michi* M. — *exolve* C: *exsolvi* M. — *reliqua* CZ^b. om. M. Cf. Wesenb. p. 111. n. — *Cluviano*] *dumano* vel *duuano* M. — *Kal. sexti leperso tum* M¹. — *plane volo. Terentiae*] *plavolo Terentie* M. || 4. *de hiis* M. — *at in eo* Bosius: *et in eo* M. — *prohemium* M (deleta litt. *h*); item infra. — *legerem*] *tegerem* M¹. — *academaicos* M. — *exaravi et tibi* M²: *exarravit tibi* M¹, *exaravi; tibi* alii. — *salutem dices*] *S. D. M.* — *atque moribus* M¹.

Ep. 7. §. 1. *Valeri* M. — *Regini* M²: *regni* M¹, *Rhegini* k. — *eo venerunt*] *euenerunt* M¹. — *recentes, in iis*] *regente sinus* M¹. — *et ante Cassio* om. M¹. — *adessent*] *adcentent* M¹. — *nuntiam fore* M. || 2. *fuisti*] *fuisse id* M¹, *fuisti. id* M². — *flebat*] *flebat* M¹. — *acta sunt*] *accasum* M¹, *occasum* M². || 3. *hiis* M. — *bene -- bene* M: *veni -- veni* cum Victorio k. — *relinque* M: *relinques* cum Bosio k, *relinquis* alii. — *prohibebas*] *iubebas* M¹, *inhibebas* 'alii' in marg. ed. Lamb. a. 1584 — *istuc* CM: *id* alii. — *ita ne*] *ne ita* (signis transponendi additis) M. — *at hoc*] *ad hoc* M. — *autem*] *aut* M. — *dixi* M. || 4. *nan si* M. — *esset, expedita* ed. Romana: *esse expedita* M, *esses, expedita* Boot. — *excussatio* M. — *possem* Ernestius: *possim* M. || 5. *expremium* M¹. — *quod* Lambinus: *quod et M, quod ex* k. — *hiis* M. — *Haletem* Lambinus: *Hele-*

tem M. Cf. ep. ad famil. VII, 20, 1. — *fluvium* Victorius: *fructum* M, *fretum* alii. — *citra* M¹: *circa* M². — *passus* M. — *dei* M: *di* k. — *pissonem* M¹. — *relictionis* Beroaldus: *relegionis* M¹, *religionis* M². — *flentes*] *euntes* Victorius. — *quod eam v. effugissem* del. Malaspina. || 6. *speciosas* del. Ernestius; etiam *has secl.* Luenemann. — *sed nulla*] *se in ulla* M¹. — *provide* Victorius: *provides* M. — *cui quod* M. — *sit unde*] *situm de* M¹. — *mirica* M², *mirice* M¹. — *nisi quod* M: *nisi ut cum Lambino* (et Z^b) k. || 7. *Antoni* M. — *a Bruto*] *ab utro* M. — *nunc quis* M¹. — *pissoni* M. — *redit* M. *longe a*] *longa* M¹. || 8. *Pilam* M. — *πειράζεσθαι* C: *ΠΕΙΡΑΖΕΘ* M. — *et ei dicas nos: et dicas* M, *Ei dicas* k. — *plurimam salutem*] *plus. al.* M.

Ep. 8. §. 1. *Anania* M. — *qui Orel- lius: quiqui* M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 423. — *calatie* M²: *talatie* M¹. — *sunt* om. M, post *qui* ponit k. — *colloquatur*] *conlocatur* M¹. — *Capuae*] *caput* corr. in *capue* M. — *vel non longe a Capua* Cratander et Z^b: om. M. — *docui per literis* M¹, *docui literis* M². || 2. *quendam*] *quon- dam* M. — *Volaterranum*] *uolo ter- rarum* M¹. — *pertuli tanto cum* M¹, *pertulit tantum cum et pertulit anto- nium cum* M². — *sub Manutius et Z^b: suis* M. — *duceret insultabat* M¹. — *cum* om. M¹. — ∞ ∞ ∞ M¹: *manu* M². — *ut hic* M²: *vel ut* M¹. — *grave* CM: *grande* alii. — *ΕΥΚΑΙΡΑΝ* M. — *veniam an hic maneam cum Wesenbergio* (p. 81. n.) k. Cf. ta- men Madvig Opusc. acad. II. p. 40. — *fugiam*] *fugam* MZ. — *numquam*] *nunc quam* M.

Ep. 9. §. 1. *uno*] *in* M. — *Octa- riano* M: *Octario* k. — *addit Manu- tius: adiit* M (ut *utar margo*). — *ille*] *illa* M. — *οξυπτοιαι* Malaspina: *ΚΕΙΗΤΟΜΑΙ* M. — *mibi non*] *mibi*

non displicet Moser Specim. VI. p. 9. — *firmas* M: *si firmas cum Cratan- dro* (et Z^b) k. — *ad haec*] *at hec* M. — *tabellarius* M¹.

Ep. 10. VII. Id. Lallemand: C.V. M. — *Cassilini* M. — *facile* corr. ex *facilem* M. — *Caesariana* ed. Ro- mana. — *Menturnis* M. — *consti- tuerat* M¹. — V. Mongaltius: *y* M, II. alii. — *aut Aquini* om. M¹. || 2. *Attice, tota mente*] *ΑΙΗΛΕΤΟ*. tamen *te* M. — *in hanc*] *ΙΝΙΛΑΝC* M¹. — *curam*] *cura in* M¹. — *Arpini* *an propius* M²: *Arpini potius* M¹. — *censuerat* M¹. — *exspecto*] *er- pecte* (cum *arcu*) M. — *in suasseno* M.

Ep. 11. §. 1. *Nonis*] *non hiis* M. — *ἀρθρ*, Lambinus: *ante* M. — *flo- rentiora* C: *florentia* M. — *miniatus* nos: *miniatus* Mk. Cf. XV, 14, 4. — *asta ea* M¹: *hasta ea* M², *Aste* Z, *Asturae* C, *At st!* cum Bosio k, *Ast* Victorius. — *aut*] *ut* M. — *sciunt* Victorius: *sciam* M. — *luculiano* M. — *ex Galli Fadli filia* vetus codex in marg. ed Lamb. a. 1584: *ex galifa difilia* M, *ex C. Fadli filia* alii. — *ut* om. M. — *quo fuerint illi triumviri* I. F. Gronovius. — *nisi facete* ed. Iensoniana (et Z¹): *facete nisi* MZ^b. — *Caleni*] *talem* M. — *calvenne* M. || 2. *ἀδόλοχος* Victorius: *ΔΙΘΟΕΙC- CΥOC* M. — *tua* Lambinus: om. Mk. — *reprenderes -- reprehensione* M. — *sit Corradus: et* M, *est cum Ma- nutio* k. — *ἐμμενεία* CM: *σρμενεία* alii. — *ac tamen Wesenberg* (ap. Madvig. ad Cic. de finib. p. 289. Add.): *attamen* M, *At tamen* k. — *isto*] *ista* M. — *bella* CM: *Dolabella* ed. Cratandrina. — *ter contra Cor- radus: percontra* M. — *indignius esse hunc* M: *indignissimum est hunc* Z^bk. Fort. *nil indignius esse quam* *hunc*. || 3. *ΠΡΑΚΤΕΛΑΕΙΟΝ* M, *Ηρακλει- δεϊορ* k. — *o Tite*] *libram meum illum o Tite* Z¹. || 4. *quatinus* M. — *absolvi* Manutius: *absolvit* M. — *diuisset*

M¹. — *honestum aut turpe* M¹. — *deinceps sed* M²: *deinceps scripturum sed* M². — *persecutus* Orellius: *persecutus* M. — *acersivi* M. — *Calvom* M¹. — *quae Bosius: que cum arcu i. e. quem* M. — *est* M¹: *enim* M². — *κατὰ*] KA M. || 5. *de Mirtylo* C, *denirrtilo* M. — *dū* Bosius: *de* M. || 6. *rem publicam*] P. M¹, r. P. M². — *favent; iter*] *faventi ter* M¹. — *ob hoc*] *ab hoc* M. — *constutuero* M. || 7. *nundum* M. — *interpret* Victori-
us: *in tres* M. — *eis* Valerius Victori-
us: *ei* Valerium M. || 8. *Lepedianis* M. — *feriis* Corradus: *feris* M. — *meque* (non *neque*) M: *deque* Victori-
us. — *de margo* ed. Lamb. 1584: om. M. — *negotio lositurum* M. — *des volo*. Oppi Z: *de sualoppi* M, *des. Vale. Oppii alii*. Cf. Wesenberg p. 8. n.

Ep. 12. *epistolam* M. — *pr.*] P. R. M. — *adesse* corr. ex *adesset* M. — *ille* M²: *illi* M¹. — *adventare* corr. ex *adventarer* M. — *bonum animum. de* Victori-
us: *bonam enim unde* M. (*bonum enim* Z^b.) — *alia* corr. ex *talia* M.

Ep. 13. a. §. 1. VI. Bosius (coll. ep. 10, 2.): V. M. — *cum*] *tum* M¹. — *Tiretium* M: *Tirenium* cum Bosio k. — *Menturnis* M. — *nundum* M¹. — *saluos* M¹. — *legi* M²: *tegi* M¹. — *ἀπροοδιόνυσον* CM: *ἀπροοδόκητον* ed. Cratandrina. — *ad eas* Manu-
tius: *ad has* M. || 2. *alteras* M. — *Μίμναιτα*] MIMA M. — Pro *ἐπι ψυφίης* decem litteras habet M, quae nostris typis exprimi neque-
unt, sed dubitare non sinunt quin vulgata lectio recte se habeat. — *Appiam* M¹: *Appiam scilicet* M². — *ἐναρίστερ* C, *ΕΝΑΡΙCTEP* M. — *itaque*] *itque* M¹. — *mala* Popma: *inata* M, *matta* Z, *mata* Z^b. Cf. We-
senberg p. 9 sq.

Ep. 13. b. §. 1. *et quidem*] Ante has voces quaedam deesse et hanc epistolam a proxime superiore se-

parandam esse vidit Mongaltius. Haec fere excidisse putat Schütz: *Tantum quod in Arpinas veneram Tironi has ad te litteras dedi. — sit*] *si* M¹. — *suburno* M¹. — *an etiam*] *ante tam* M. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *putes* Corradus: *pu-
tas* M. Cf. Wesenb. p. 81. n. p. 99. n. || 2. *praeterea*] *praeteri* M¹. — *latius manebit* M.

Ep. 13. c. §. 1. *Avide*] Novae epistolae initium hinc fecit Cratan-
der. — *temere* Lambinus: *timere* M¹, del. M². Cf. var. lect. ad XV, 19, 1. — *Antoni* M. || 2. *cens.* Cor-
radus: *cos.* M, *coss.* k. — *M. f.*] *ME.* M. — *Mummio. Id* M: *Mummio censoribus. Id* cum Cratandro k. Cf. Wesenberg p. 119. n. — *iis*] *his* M.

Ep. 14. §. 1. *Octavianus* CM: *Octa-
vius* alii. — *ut quem* M²: *ut quam* M¹. || 2. *Sesti* M. — *ratio est et* We-
senberg (p. 17. n.): *ratio et* M. — *in Tusculanum* M. — *idne* margo ed. Lamb.: *ne id* Mk. — *an hic* Orellius: *an hoc* Mk. || 3. *quadret* C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 627.): *cade-
ret* Mk. — *consulum*] *consultum* M. — *senatus officium* M: *senatus offi-
cium, imperatoris officium* cum Cra-
tandro k. || 4. *non igratum* M. — *omni*] *omnia* M. — *subveni. avi tui* Muretus: *subveni qui tui* M, *subveni. Quintus tui aiii, subveni. Quintus avi tui* Ursinus. — *explicatorem* CM. — *scribis* M.

Ep. 15. §. 1. *quod dicam*] *quid di-
cam* M. — *abalienatum* CM: *aliena-
tum* alii. — *me mea*] *me* M¹, *mea* M². — *causa facere et reip.* M: *fa-
cere et rei publicae causa* k. — *ut*] *cui* M, *cur* Manutius. — *deservierit* -- *fuit* ed. Romana: *deservit* -- *fue-
rit* M. — *pecunia, sed*] *pecunias* M¹. || 2. *ΔΥΩΘΙΑΝ* M. — *vellim* M. -- *appellemus* Orellius: *appellemur* M, *non appellentur* cum Ursino k. — *procuratorem* Mk. — *interducere* M.

— *nec dubito* CZ^b: *et dubito* M. || 3. *postea* del. Schütz. — *retundit* CM: *retrudit* alii. — *tamen postera et exitum* Moser Specim. VI. p. 17 sq. — *ὕπό γε τοιούτου* MZ: *εἴ ποτε τοιοῦτο* alii. — *Oppio*] *Appio* M. — *nullo*] *ullo* M. — *ni* om. M. — *perspicimus* Victorius: *persciemus* CM. — *reliquum est*] *reliquo inest* (*reliquom est*) M. — *tabellarius* M. — *quod scribas* Lambinus: *quid scribas* M. Cf. Wesenb. p. 56. — *στρατῦλλαξ* Bosius: *stratillax* M. — *deiectus*] *dilectus* M. — *de gradus* M. || 4. *ad Sexto* M¹. — *litterae* del. Manutius. Cf. Wesenb. p. 118. — *his*] *is* M. — *commota*] *commoda* M. || 5. *aut sit* Victorius: *ausit* M¹, *ea sit* M². — *disperatis* M. — *solvam* Manutius: *solum* M. — *Terentiae dico* Lambinus: *Terentiam dico* M. — XXV. (non XXII.) etiam M. — *prudētissime* M. — *fide sua* Z: *inde* (vel *uide*) *suo* M, *uti de suo* Victorius, *ut id de suo* Corradus. — *Erotique*] *pro te que* M (*pro et que* per compendia). — *ut se positum* M. — *non modico, sed nos: non modo sed* M, *Non modo sed* k. — *Cocceii responsum*] *Coccei rusum* M. || 6. *suavissime scripsisti*] *suavis scripsisti summe* M¹. — *ubi*] *vui* M. — *veni quidem* M, — *certi* Orellius: *certe* Mk.

Ep. 16. *SUO SAL. DIC. ATTIO* M: *ATTICO S.* k. || §. 1. *scripsi, misi: habes* Cratander: *scripsi unsi* (vel *misi*) *habes* M¹, *scripsi habes* M². — *sit*] *sis* Corradus. — *loquutus* (et sic saepe) M. || 2. *relaxares* M. — *L. M: CN.* Manutius: [*L.*] Orellio auctore k. Cf. Th. Mommsen ad Borghesi Oeuvres I. p. 203. n. || 3. *mei*] *mi* M¹. || 4. *Bruthrotia* M. — *saepe tibi que* M: *saepe de ea re tecum tibi que* Bosius, *saepe de ea tecum* alii, *saepe* [*de ea re tecum*] *tibi que* k. — *daret* M¹. — *causam*] *cauam* M¹. — *Bruthrotii* M. || 5. *numerabit* M¹. — *adimus ad Caesarem* CM, *adivi-*

mus Caesarem alii. — *Bruthrotiis* M. — *equidem* Lambinus: *quidem* M. — *essent*] *eet* (cum arcu) M, quod fortasse significat *esset*. — *nole* M¹. — *cum autem mare* (corr. ead. m. ex *cum mare*) M: *cum mare* k. — *transissent* Pius: *transisset* M. — *ut* om. M¹. || 6. *post*] *pot* (cum arcu) i. e. *potest* M¹. — *autem* CM: *vero* alii. — *cognoscerent* M¹. — *causam* Corradus: *causas* M. — *quin et*] *qui nec* M¹. — *suassimique* M¹. — *causa* corr. ex *causas* M. — *facias* M²: *factas* M¹. || 7. *beneficio ut me* M, sed *ut delectum est*. — *ad te*] *atte* M¹. || 8. *ut de* M²: *et de* M¹. — *consulum*] *consules* M. — *sunt* Victorius: *sint* M. — *magnam*] In hac voce, cuius postrema littera ita ducta est, ut finem folii 225. attingat, nunc quidem desinit M; sed excidisse videtur folium 226., ex quo vel ad quod expressa sunt reliqua verba huius libri et in codicibus aliquot recentioribus et in editionibus principibus. || 9. *voluntate te esse* Lambinus: *voluntate esse* priores. || 10. *hoc da, ut* Lambinus et Z^b: *hoc ut* priores. || 11. *in Cal. Iun. C: a Kal. Iun.* alii, *in Kal. [Iun.]* k. — *accessit ad S. C. lex quae lata est* C: om. alii. — *ad III. Non. C: ad III. Non.* alii. — *Iun.* del. Wesenberg (p. 18. n.): *uncos* om. k. — *Plancum*] *litteras ad Plancum* Manutius (coll. §. 6.), *cognitorem Plancum* Orellius. || 12. *michi* ed. Romana et Lambinus: *mea* ed. Iensoniana, om. k. — *confirmari* Pius et Faërnus: *confirmare* priores. || 14. *comprobet* C: *probet* alii. || 15. *scripserim* Manutius: *scripseram* priores. — *Caesar*] *cos.* edd. antiquissimae. || 17. *Attici*, quod Boot quoque a librariis additum putat, ego seclusi. || 18. *ita est* Pius (et Z^b): *ista est* priores. — *officii sui* Manutius: *officii tui* priores.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM

ET

M. BRUTI AD M. CICERONEM

EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER PRIMUS.

Ep. 1. §. 1. 'Cicero ad Brutum: sic igitur facies et me aut amabis aut, quo contentus sum, diliges. Et lib. VIII: Lucilius Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit vel, ut enfaticoteron dicam, valde me amat.' Nonius p. 421, 31. — dicam om. M. — iudices et a me M. — iis] his M. — iniquos CM: inimicos alii. — sed nos: et M¹, at M²k. — multa] et multa M, sed et deletum est. — eius rei indicia Kayser. — testimonium hoc M: hoc testimonium k. — auctus] et auctus M¹.

Ep. 2. §. 1. mirabile est Dolobellam Orellio auctore k. — Chersonnessum M; item infra. — tam om. M¹. || 2. ex re p. M: e re p. k. || 3. Catoniis CM¹: Antoniis M²k. — in bonam partem CM: quod dicam, in bonam partem alii. || 4. id] et id Mk, sed in M et duobus punctis subscriptis deletum est. — pertimuit M. — nunc M: ut nunc k. — iudico superser. 'al. uideo' M. || 5. otio] animo Manutius, odio Lambinus. — iracundiam M. — 'Agebat autem haec Tullianum illud advertens, quod salutaris rigor vincit inanem speciem clementiae.' Ammianus Marcellinus XXIX, 5, 24. — clementie et quodsi M¹. — refert et maxime M¹. || 6. puta et nichil M¹.

Ep. 3. Cicero Bruto M: M. Tullius Cicero M. Bruto k. || §. 1. virtutis est: utinam Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 528.): virtutis et utinam M¹, virtutis utinam M², virtutis. Utinam k. — tenere] cernere M¹. || 2. aliquis om. M¹. — a qua C: Ea cum Mk. || 3. facias] faciamus M¹. — hostis dignioris M. || 4. bonos consules amissimus CM. — id in M superscriptum est.

Ep. 4. §. 1. est] esset M¹. || 2. sententiam corr. ex sententiam M. — iis] his M. — nondum] nundum M. — equidem C: quidem M. — concedere possit res publica M¹: conducere possit rei publicae M² (in margine) k. || 3. nunc agendum M: id agendum cum cod. Oxon. k. — cuiusque M²: cuiusque M¹. || 4. maxima] maxime M. — possint. tuae virtutes. unum M. — tuae virtutes del. Manutius: uncus om. k. — hoc a grato Lambinus: hoc grato M. — desiderant M. — exemplum M. — ascendisse M¹: 'vel extendisse' (i. e. escendisse) M² in margine; sed haec deleta sunt. || 5. felicitatem C: facilitatem Mk. — subicies CM: facies alii. — alienae del. Kayser. — potuit M: non potuit k. — consulem te M: te consulem k. — sic istuc M¹. — Maiis] Maias M¹.

Ep. 5. §. 1. iis] his M. — etiam] et cetera M¹. — exque re p. CM: eque re p. k. — ex re p. M: e re p. k. — hisdem M¹, iisdem M². — maxime conducere rei p. tibi M: tibi maxime conducere rei p. k. — consistat M²: constat M¹. || 2. ante] in te M. — Dolobella M. — certiores] etiam certiores M². || 3. coaptari M¹. — cum Cappadocia (om. in) M. — qui petit M. — indicat] iudicat C. — de Catone M: et de Catone k.

Ep. 6. §. 1. Ambracia C: Ambrachia M, Ambraciam k. || 2. Glycona] clycona M. — Torquato om. M¹. || 3. a Satrio M: ab Satrio k. — C. Trebonii] g. tribuno M¹. — epistola mihi M: mihi epistola k. || 4. Dyrachinis -- Dyrachini M. — te (ante Cicero) in M superscriptum est. — XVII. M²: XIII. M¹.

Ep. 7. §. 1. fuerunt CM: sunt fueruntque ed. Cratandrina. — tibi simus M. || 2. Apuleio -- Apuleium -- Apuleius M.

Ep. 8. §. 1. commendavi M: commendabo C, commendo alii. — et auctoritatem et gratiam M: et gratiam

et auctoritatem k. || 2. octavum] octavo in (i. e. octavom) M. — volt margo M: voluit C, valeat M¹, valuit M², vellet alii.

Ep. 9. §. 1. iis in M superscriptum est. — tu levasses] tum levasses M. — te non egere ac velim facilius quam in tuo michi M. — est autem CM: est enim k. — quantus C: quam M, ut alii. — a in M superscriptum est. || 2. anisisti] admisisti M. || 3. iis] his M.

Ep. 10. §. 2. Bruti corr. ex Bruto M. — inermis corr. ex inermes M. || 3. tum militum M: quum militum k. || 4. quamtu CM: a quatu alii. — perrexi corr. ex perspexi M. — quatefeci] quo te feci M¹. — in te M²: extincte M¹. — quam virtute atque om. M¹. — exitu] felici exitu Kayser. — ad te futurus M²: attestaturus M¹. || 5. principis CM: praesulis alii. — debebat] debeat M.

Ep. 11. §. 1. Dolabella -- habente M: Dolabellae -- habenti k. — sesteritia M: HS. k. || 2. cupimus CM, coepimus alii. — id sibi M: eundem sibi alii. — vero se rediturum Lambinus.

Ep. 12. §. 1. ab Antonii Lambinus. — ornatus corr. ex ordinatus M. || 2. rei publicae] re .p. M. || 3. et te vel delendum vel in esse mutandum censebat Manutius; et in rasura habet M.

Ep. 13. §. 1. tuamque benivolentiam M: tuamque in me benevolentiam alii. — in s. m. liberis CM: in s. m. liberos alii. || 2. consulari tali viro M, sed tali quattuor punctis subscriptis deletum est; consulari [tali] viro k.

Ep. 14. §. 1. nihil scripsisses potius Middleton. || 2. et animi hominum infecti Lambinus: animi hominum et infecti M. — V. Idus M: Pridie Idus k, II. Idus alii.

Ep. 15. §. 1. is M²: se M¹. — nota sint M. — sapientiae Faërnus: sapientia k. — tantumque vigilat Guilielmus. — habenda videatur. Sed

M²: habenda sed. Sed M¹. Fort. habenda sit. sed cet. || 2. non minus] nois (cum arcu) i. e. nominis M¹. || 3. studeo CM: cupio alii. — qui et M²: qui est M¹. — sapientissimus M¹: sapiens unus M². || 4. 'Verba erexerat -- consentiens fortasse post remisistis (§. 5.) collocanda sunt.' Kayser. || 5. liberarastis M, liberastis alii. — profitenti CM: promittenti ed. Cratandrina. — michi quoque M²: nichil quoque M¹. — ipsi corr. ex ipsis M. — putavit M¹. — impius M²: ipis M¹. || 8. reperiuntur CM: reperimur alii. — cuius vos Manutius: vos cuius (superser. 'vel cuius') M, cui vos k. — sacrificium del. Manutius. — atque] atqui Middleton. — haud Victorius: om. M. — reprehendet Orellius. || 9. esset salutaris CM: posset esse salutaris alii. || 10. in iis] in his M. — sumus habituri M¹. — in praesens M: in praesenti C. || 11. Themistocli M¹: Themistoclis M². ('vel themistocli' margo.) — de me M¹: de se M². || 12. te ante in om. M¹. — cum auctoritate (om. in M. || 13. quam in te nos: quam te Mk.

Ep. 16. §. 1. literarum M: literularum C. — scripta M: scriptae alii. || 2. ut ibi M: ut tibi k. — ecquis] et quis M. || 4. privatim M: privatum k. — recusatum CM: recusandum alii. — bono] sub bono Kayser. — negaret iis Cratander: negotiis M¹, neget iis M². || 5. aestimet] extimet corr. in extimet M. — nequiquam M: nequiquam k. — nulla cura adhibetur M: nulla cura ab aliis adhibetur alii, nulla cura [ab aliis] adhibetur k, *** nulla cura adhibetur Kayser. — si prius M: nisi prius C. || 6. incolumem esse M²: esse incolumem esse M¹, esse incolumem k. — postea quam M: postquam k. — odero M ('al. duxero' margo). — recidisse, si ab eo nos: cecidisse ab eo M, recidisse? Ab eo k, recidisse, cum ab eo alii. — care existimas M. || 7. ipsum largiris

(om. *illi*) M¹. — *iis* om. M¹. || 8. *re-*
vocari C: *provocari* M. — *istuc*] *istoc*
M. — *is sum* om. M¹. || 9. *ab his* M¹.
— *quam his* M. || 10. *incognitae*] *in-*
cogitate M¹. — *aliter veniunt* M. —
ab his M. — *maxima* CM: *magna*
alii. || 11. *nihil enim -- ratio exstat*
del. Kayser. — *quin Orellius: quia*
M.

Ep. 17. §. 1. *me flagitas* CM: *ef-*
flagitas alii. — *his quidem* M. || 2. *se*
Lambinus: om. Mk. — *sic patiamur*
M. — *decretis hortationis pudeat* M¹:
decretis hortationibus pudeat M², *de-*
cretis ornatur. Pudeat alii, decretis
hortationes, ut audeat Orellius. —
concupiscere CM: *conspicere* alii. ||
4. *Salvidienum Orellius: Salvidenum*
M. — *habeat* corr. ex *habebat* M. —
arcessas] *accersas* M. || 5. *referat*
deferat Orellius. — *iis*] *his* M. — *de*
dignitateque de morte M. — *Cicero*
qui alieno M. — *tribuat*] *tribuit* Kay-
ser. || 6. *ut scribis* om. M¹. — *num-*
quam estimavi M. — *tu nunc* CM: *tu*
non alii. || 7. *Atticae*] *tacite* M (*atti-*
cae margo). — *sibi voluit* M.

Ep. 18. §. 1. *ad .VIII.* M², *audiui*
M¹. — *que* in M superscriptum est.
— *ac commorari nos: an commorari*
M. || 2. *paene*] *parne* M¹, *pene* M².
— *uobis* corr. ex *nobis* M. — *ornatis*
M. || 3. *solvas si is* M. || 4. *flexibilis*]
flebilis M¹. — *praestringi* CM: *per-*
stringi alii. || *Ad Brutum epistolarum*
liber primus explicit. Incipit ad Q.
epistolarum liber primus M, sed pro
primus altero loco est nota, quam
etiam explicare possis *secundus* vel
tertius.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM

ET

M. BRUTI AD M. CICERONEM

EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER SECUNDUS

Ep. 1. 'Hanc et sequentes quin-
que (nunc sex) epistolas ad Bru-

tum, quod a Ciceroniana dictione
abhorre non videbantur, et in
vetusto codice primum locum ob-
tinerent, nos haudquaquam prae-
termittendas existimavimus.' Cra-
tander. || §. 1. *publicam* Lambinus:
om. Crat. || 2. *esset in eo* Lambinus. ||
3. *in acie* Lambinus: *in aciem* cum
Cratandro k.

Ep. 2. §. 2. *expedienda* Crat.

Ep. 3. Hanc epistolam cum supe-
riore coniunxit Cratander, lacuna
tamen indicata. — *Dyrrhachio Vi-*
ctorius: Charachio Crat. Cf. ep.
4, 1.

Ep. 4. §. 3. *ex iis*] *ex his* Crat. —
Lacunae signum om. Crat.

Ep. 5. §. 1. *erit, post recuperari*
Cratander: *erit, si potest, non recu-*
perari alii. || 5. *quae ante magis* del.
Ernestius.

Ep. 6. §. 1. *suspiciantur ne* (om.
quod) Crat. || 2. *quoniam* Orellius:
quo modo Crat. || 3. *debeo*] *debet* Er-
nestius.

Ep. 7. §. 1. *recitatae sunt* Crat. —
confici non poterant Crat. || 2. *ve-*
niendum fuit Crat. || 4. *post mecum,*
quanto Cratander: *post me cum*
quanto k. — *duceret*] *diceret* Crat. ||
5. *quid agatur* Crat.

PSEUDOCICERONIS

EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

Octaviano M: *Octavio* k. || §. 1.
populoque Romano M: *populique*
Romani k. — *coramque*] *eorumque* M.
(*'al. coram'* margo). — *nisi se ti-*
mere Cratander: *nisi timere* M. —
Italia Cratander: *et Italia* M. —
distinetur CM: *detinetur* alii. — *as-*
sentatur C: *assentitur* Mk. || 2. *postu-*
lantibus] *postulabit* (corr. in *postu-*
lavit) M. — *bona* M¹: *bonae* M² et
margo. — *recentis doloris* *habet in-*
dicium C: *praesentis doloris est in-*
dicium Mk. — *significationem* nos:

significatione M, significatio k. — abhorrent M²: aborret M¹. || 3. C. M²: cum M¹. — concupiverat magis regnum M¹. — exhauriebat ('vel exhauribat' margo) civitates minuebat vectigalia donabat M¹, exhauriebat minuebat vectigalia donabat civitates M². (civitates in margine additum, sed rursus deletum est.) — civitates ex commentario; dictaturam Bardili (coll. Philipp. V, 11.): civitates: ex commentario dictaturam k. — creari om. M¹. — legibus M: plebiscito k. — senatus consultis ed. Aldina orationum Ciceronis a. 1519: senatus consulti M, senatus consulto ed. Romana, om. k. — ipse repugnabat in senatu ed. Romana: ipse regnabat in senatu M, ipse regnabat in consulatu k. — omnes unus M: unus omnes k. || 4. conductis duabus (om. et) M¹. — advocatis M: avocatis k. — iam desperatam et afflictam C: iam affectam Mk. — operibus (superscr. opibus) M. — ausus M: caesus k. || 5. addet corr. ex addat M. — aut ut ingratum ingratus crudeliter M¹, aut crudeliter M². — aut ut immemorem beneficii M. — revertis M (revertinus margo). — adducis M (abducis margo). — quos adversus] et quos adversus Mk, sed in M et duobus punctis subscriptis deletum est. — petitur C: ponitur M. || 6. ipsum Cratander: ipse Mk. — edixi M (esse dixi margo). — fata corr. ex facta M. — praedicebant Lambinus: praedicabant M. || 7. cogita] quo cogitu M, sed prior vox deleta est. — capienda M (rapienda margo). — rursus M: rursum k. — conabitur M: poterit C. — peccare M²: peccare M¹, peccasse k. || 8. concupiscis C: concupisti Mk. — malorum] maiorum M. — si qui ex C: qui ex (om. si) M. — invocemus M: hunc vocemus k. || 9. sepultae om. M¹. — populus Romanus] res .p. M¹, p. r. M². — annos tredecim M (XVIII. margo), annos XVII. k. — ut non possit M. — eum (vel cum) potentium M. — impudicicie M. — Iulianos] iulianos s. iulianos M. — nullis M: nulli k. — parceret M²: pereret M¹. — progenies M²: progeniem M¹. — celeriter ad illos M: ad illos celeriter k. || M. TVLLII CICERONIS EPISTVLAE LEGE FELICITER M¹, M. TVLLII CICERONIS. EPISTVLA. AD. QATAVIVM EXPLICATVR M².

SUPPLEMENTUM ADNOTATIONIS CRITICAE AD EPISTOLAS AD Q. FRATREM.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM LIBER PRIMUS.

Ep. 1. §. 2. proficere CM: perficere ed. Cratandrina. || 6. deinde ex eo genere CM: deinde ex omni genere ed. Cratandrina. || 10. propter amorem in nos fraternum etiam de nostra labore C: propterea amorem in nos

fraternum etiam demonstrare laboret M. || 12. apparationibus CM. || 14. eiusdem modi CM: eius modi alii. || 19. Phrygis CM: Phrygii ed. Cratandrina. || 20. sustineremus CM: sustinebimus alii. || 21. decernendo M: decernendo C (errore typographi, ut videtur), discernendo alii. || 22. praetoris M: praetorib. C. || 25. dirutas CM: diruptas ed. Cratandrina. — aequabiliter] aequaliter CM. || 38.

lentitudinis M: *lenitudinis* C. || 42: *theatrum totius Asiae virtutibus tuis est datum celeb. refer.* C: *theatrum totius celebritate refertissimum* M. Scribendum erat: *theatrum [totius Asiae] virtutibus tuis est datum, celebritate refertissimum.* || 45. *idcirco* CM: *ideo* alii. || 46. *perfectissimus* CM: *perspectissimus* ed. Cratandrina.

Ep. 2. §. 4. *Blaudeno*] *Planindeno* C, *blainde* M. — *Dionysitas* CM. || 5. *ea ipsa* CM: *ea ipse* ed. Cratandrina. || 6. *Certo* CM: *Certe* ed. Cratandrina. || 7. *nos* CM: *nunc* ed. Cratandrina. || 10. *incommodaturum* C, *incommoda laturum* M. || 12. *scripseram* CM: *conscripseram* alii. || 16. *equidem* CM: *et quidem* alii. — *regum* CM²: om. M¹.

Ep. 3. §. 2. *qua re*] *qua in re* C. — *occidissim* CM: *cecidissim* alii. || 3. *dulcissimum* CM: *iucundissimum* ed. Cratandrina. || 8. *insidiosissimeque* CM: *invidiosissimeque* ed. Cratandrina.

Ep. 4. §. 1. *ne, si*] *nisi si* CM¹. || 2. *plurimis* CM: *pluribus* alii. || 4. *si levare potest*] *a se levare potest* CM. || 5. *vere*] *vera* C.

LIBER SECUNDUS.

Ep. 1. §. 1. *Lucullus, Lepidus* CM: *Lucullus, Lupus* alii. — *itemque* CM: *idemque* alii. || 2. *sortitione*] *sortione* M. || 3. *dicendo*] *dicendi* C. — *Plautius* CM: *Plautius* ed. Cratandrina.

Ep. 2. §. 1. *qua*] *quanquam* C. — *quiddam* CM: *quoddam* alii.

Ep. 3. §. 1. *legationibus in Idus* CM: *legationibus, III. Iduum* alii. — *vestitum* CM: *vestem tum* alii. || 2. *ore* CM: *oratione* alii. — *denique* CM: *etiam* alii. || 7. *eram*] *erat* C. — *Olbiensem*] *Vibiensem* C, *uibientem* M.

Ep. 4. §. 1. *consecutos*] *sequutos* C. || 2. *ceterum*] *cetero* CM. || 3. *sic prorsus* CM: *si prorsus* ed. Cratandrina. || 5. *obsistitur* CM: *obstitit* ed.

Cratandrina. || 7. *eosdem* C (et margo M): *eodem* M¹, *idem* M².

Ep. 5. §. 1. *privataque* CM: *et privata* alii. || 2. *iacentem*] *iacentis* CM. || 3. *primam* CM: *primum* ed. Cratandrina.

Ep. 6. §. 1. *Olbia*] *Vibia* CM.

Ep. 7. §. 2. *per mihi benigne* CM: *perbenigne mihi* alii. || 3. *Idus Febr.* CM: *Idus Mai.* alii.

Ep. 8. §. 1. *μουσοπάτακτος* CM: *μουσοπάταγος* ed. Cratandrina. || 2. *εἰδ' ἐν αἴᾳ ἔζησας.* *numquam enim dicas ἕα πάσας* CM: *εἰδ' ἔζησας ἐν τῇ γαίᾳ.* *Nunquam enim dicam, ἕα πάσας τὰς μεληθόνας* ed. Cratandrina. || 3. *Araxira* C, *araysira* (superser. 'al. *araxita*') M.

Ep. 10. §. 2. *totam discusserat* CM. || 3. *uolt* M (*uult* C): *nolit* alii, *non vult* Lambinus. — *qui Busrenum* C, *quibus rhenum* M. || 4. *eiusmodi* CM: *huiusmodi* alii.

Ep. 11. §. 4. *vulgare* CM: *vulgatum* ed. Cratandrina. — *quod ascribis* C: *quo adscribis* M.

Ep. 12. §. 1. *spectantes scribimus* CM: *scribentes spectamus* alii. || 2. *producendo* CM: *perdocendo* alii. || 3. *vestro* CM: *nostro* alii.

Ep. 13. §. 2. *quoniam in isto* CM: *qui in isto* ed. Cratandrina. — *tum vero*] *tum uiris* CM¹. || 3. *auferret* CM: *afferret* ed. Cratandrina.

Ep. 14. §. 2. *bono uiro.* *Attende* CM¹. — *genuine* CM¹: *gemine* M². || 4. *quingenis*] *D.* C, *q̄* M, *CCCC.* ed. Cratandrina.

Ep. 15. §. 1. *mea, paulum* CM: *mea, nullum* alii. || 4. *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*] *hoc est Athenas noctuam* C (quem h. l. codicem vetustissimum vocat Cratander) M.

LIBER TERTIUS.

Ep. 1. §. 1. *pavimentata porticus habebat* CM: *pavimenta porticus habebant* ed. Cratandrina. || 2. *honestate*]

honestae C. || 3. *arcessieram* CM: *ac-*
cesseram ed. Cratandrina. || 4. *mu-*
tabitur CM: *mutabit* ed. Cratandrina.
— *Veluinus*] *Veluinum* C, *uel unum*
M. — *munierat* C: *minus erat* M (*mi-*
nuerat margo). || 5. *HS. XVI.* CM:
HS. CCCXVI. ed. Cratandrina. —
alsius] *assius* C. || 10. *rescripsit*] *per-*
scripsit CM, hic superscr. ‘*al. re.*’ ||
11. *petenti*] *petendi* CM, hic superscr.
petenti. — *oratione*] *ornatione* CM. —
institueram CM² (in marg.): *compo-*
sueram M¹. || 13. *Oppio* CM, hic eorr.
ex *appio.* — *quem* CM: *quod* ed. Cra-
tandrina. || 14. *supra* CM: *super* alii.
— *suscipio* CM: *suspicio* ed. Cratan-
drina. || 16. *ut his cautionibus* CM. ||
23. *Anitius* C, *Annius* alii. — *senten-*
tiam de suburbano scribere CM. || 24.
includere CM: *inducere* alii.

Ep. 2. §. 1. *everterit* CM: *invertit*
alii. || 2. *vel quod -- vel quod* CM²:
id quod -- vel quod M¹, *id quod -- id*
quod alii.

Ep. 3. §. 1. *sic expectasse* CM: *ita*
expectasse alii. || 4. *θεικώτερον* CM:
τεχνικώτερον ed. Cratandrina. —
illo clamatorio CM (hic superscr. *de*).

Ep. 4. §. 2. *Cum Aes. S. P. c. vi-*
derer CM: *Si cum Esermino Sannite*

Pacideianus comparatus videretur ed.
Cratandrina. || 5. *fisco* CM: *physico*
ed. Cratandrina. || 6. *inprimisque*
CM: *in primis, quae* ed. Cratandrina.

Ep. 5. et 6. §. 1. *factis*] *facilis* CM¹,
fecit M². — *luculente* CM: *luculenter*
alii. || 4. *ἀμπώτεις* *vero*, *et ea quae*
C. || 6. *adiurat*] *adnuat* C. || 7. *χρέος* C:
ΠΑΕΟC M (*κλῆος* margo), *πάθος* H.
Usener Mus. Rhen. XXII. p. 459 sq.
— *Troadas* Wesenberg: *trodam* M,
Troilum Fritzsche. — *istas*] *istam*
CM.

Ep. 7. §. 1. *ὄτε λ.] τότε λ.* CM. ||
2. *lychnuchum* CM: *lychnum* ed. Cra-
tandrina.

Ep. 8. §. 1. *in spe quam petimus,*
r. ad i. reserventur C. — *feres* CM:
speres ed. Cratandrina. || 3. *numera-*
tis -- dissentitis CM: *numeraris --*
dissentis ed. Cratandrina. || 4. *dicta-*
toris] *delatoris* CM¹. || 5. *serrani do-*
mestici CM² (in marg.): *serranilo*
mestiti M¹. || 6. *non postulatos* C.

Ep. 9. §. 3. *parat* CM: *praeparat*
ed. Cratandrina. || 6. *tabellarium, ne*
accipiat, quod Erigonae tuae, quod
soli Caesare in p. C, *ut sola verba*
accidat et cui debeantur Victorio. ||
nilus C: *nil iis* M. || 8. *eas obsignavi* C.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBRI SEDECIM.

LIBER PRIMUS.

I.

Ser. Romae mense Quintili a. u. c. 689.

CICERO ATTICO SAL.

Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, ¹ huius modi ratio est, quod adhuc coniectura provideri possit. prensat unus P. Galba: sine fuce ac fallaciis, more maiorum, negatur. ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio; nam illi ita negant volgo, ut mihi se debere dicant. ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribuniciis, a. d. xvi. Kalend. Sextilis. competitors, qui certi esse videantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius: puto te in hoc aut risisse aut ingemuisse. ut frontem ferias, sunt qui etiam Caesonium putent. Aquilium non arbitramur, qui denegavit et iuravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. de Auli filio et de Palicano non puto te exspectare dum scribam. de iis, qui nunc petunt, ² Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur, qui sic inopes et ab amicis et ab existimatione sunt, ut mihi videatur non esse ἀδύνατον Curium obducere. sed hoc praeter me nemini videtur. nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Caesare; nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si

in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viae Flaminiac, † quae cum erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri consuli acciderim. petitorum haec est adhuc informata cogitatio. nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, exuremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur: cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. cetera spero proluxa esse, his dumtaxat urbanis competitoribus. illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici: nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. atque haec huius
3 modi sunt. sed est quod abs te mihi ignosci pervelim: Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre A. Caninio Satyro de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret; una agebant ceteri creditores, in quibus erat L. Lucullus et P. Scipio et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. verum hoc ridiculum est de magistro. nunc cognosce rem. rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satyrum: dies fere nullus est quin hic Satyrus domum meam ventitet; observat L. Domitium maxime, me habet proximum; fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris
4 petitionibus. sane sum perturbatus cum ipsius Satyri familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. demonstravi haec Caecilio; simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satis facturum fuisse; nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. durius accipere hoc mihi visus est quam vellem et quam homines belli solent, et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit: abs te peto, ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum, *ne contra* amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem,

cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse; ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse: *ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοεῖην*. vides enim, in quo cursu simus et quam omnis gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. spero tibi me causam probasse, cupio quidem certe. Hermathena tua valde me delectat et posita ita belle est, ut totum gymnasium eius *ἀνάθημα* esse videatur. multum te amamus.

II.

Scr. Romae a. u. c. 689.

CICERO ATTICO SAL.

L. Iulio Caesare C. Marcio Figulo consulibus filiolo me auctum scito salva Terentia. abs te tam diu nihil litterarum? ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus; iudices habemus, quos volumus, summa accusatoris voluntate. spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin aliter acciderit, humaniter feremus. tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiaris, nobiles homines, adversarios honori nostro fore: ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. qua re Ianuario mense, ut constituisti, cura ut Romae sis.

III.

Scr. Romae a. u. c. 688.

CICERO ATTICO SAL.

Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse et simul, quod verita sit ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent. eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. nos hic te ad mensem Ianuarium expectamus, ex quodam rumore an ex litteris tuis ad alios missis; nam ad me de eo nihil scripsisti. signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita: nos ea non *vidimus*; neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit;

misimus qui pro vectura solveret. te multum amamus,
 3 quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt. quod
 ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci et
 expertus sum omnia, sed mirandum in modum est animo
 abalienato; quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbi-
 tror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Sallustium
 praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui.
 hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat: in
 se expertus est illum esse minus exorabilem, meum stu-
 dium nec tibi *nec sibi* defuisse. Tulliolam C. Pisoni
 L. f. Frugi despondimus.

IV.

Scr. Romae a. u. c. 688.

CICERO ATTICO SAL.

1 Crebras expectationes nobis tui commoves; nuper
 quidem, cum iam te adventare arbitraremur, repente abs
 te in mensem Quintilem reiecti sumus. nunc vero cen-
 seo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tem-
 pus, quod scribis, obieris Quinti fratris comitia, nos longo
 intervallo viseris, Acutilianam controversiam transegeris.
 hoc me etiam Peducaeus ut ad te scriberem admonuit;
 putamus enim utile esse te aliquando eam rem transigere.
 2 mea intercessio parata et est et fuit. nos hic incredibili
 ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus;
 cui cum aequi fuisset, tamen multo maiorem fructum
 ex populi existimatione illo damnato cepimus, quam ex
 3 ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. quod ad
 me de Hermathena scribis, per mihi gratum est: est or-
 namentum Academiae proprium meae, quod et Hermes
 commune omnium et Minerva singulare est [insigne]
 eius gymnasii; qua re velim, ut scribis, ceteris quoque
 rebus quam plurimis eum locum ornes. quae mihi
 antea signa misisti, ea nondum vidi: in Formiano sunt,
 quo ego nunc proficisci cogitabam. illa omnia in Tus-
 culanum deportabo; Caietanum, si quando abundare
 coepero, ornabo. libros tuos conserva et noli despe-
 rare eos *me* meos facere posse; quod si adsequor,
 supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata
 contemno.

V.

Scr. Romae a. u. c. 686.

CICERO ATTICO SAL.

Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim 1
privatus et forensi et domestico Lucii fratris nostri morte,
in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes;
nam mihi omnia, quae iucunda ex humanitate alterius
et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant:
qua re non dubito quin tibi quoque id molestum sit,
cum et meo dolore moveare et ipse omni virtute officio-
que ornatissimum tuique et sua sponte et meo sermone
amantem, adfinem amicumque amiseris. quod ad me 2
scribis de sorore tua, testis erit tibi ipsa, quantae mihi
curae fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is,
qui esse deberet; quem cum esse offensiozem arbitrarer,
eas litteras ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem
et monerem ut minorem et obiurgarem ut errantem: ita-
que ex iis, quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt,
confido ita esse omnia, ut et oporteat et velimus. de 3
litterarum *intermissione* sine causa abs te accusor; nun-
quam enim a Pomponia nostra certior sum factus esse
cui dare litteras possem, porro autem neque mihi accidit
ut haberem qui in Epirum proficisceretur, nequedum te
Athenis esse audiebamus. de Acutiliano autem negotio 4
quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam
veni, confeceram, sed accidit ut et contentione nihil opus
esset et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse,
mallem Peducaeam tibi consilium per litteras quam me
dare. etenim cum multos dies auris meas Acutilio de-
dissem, cuius sermonis genus tibi notum esse arbitror,
non mihi grave duxi scribere ad te de illius querimoniis,
cum eas audire, quod erat subdiosum, leve putassem;
sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras
redditas esse, cum et otii ad scribendum plus et faculta-
tem dandi maiorem habueris. quod scribis, etiam si 5
cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere,
teneo, quid dicas, neque id neglexi, sed est miro quo-
dam modo adfectus. ego autem, quae dicenda fuerunt
de te, non praeterii; quid autem contendendum esset, ex

tua putabam voluntate me statuere oportere, quam si ad me perscripseris, intelleges me neque diligentio- rem esse voluisse, quam tu esses, neque negligentio- rem fore, quam tu velis. de Tadiana re, mecum Tadius locutus est ita scripsisse, nihil esse iam quod laboraretur, quoniam hereditas usu capta esset. id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usu capi posse. Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. quae tibi mandavi et quae tu intelleges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris; nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiescimus. Q. fratrem cotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet; et te et sororem tuam et matrem maxime diligit salutemque tibi plurimam ascribit et Tulliola, deliciae nostrae. cura ut valeas et nos ames et tibi persuadeas te a me fraterne amari.

VI.

Scr. Romae a. u. c. 686.

CICERO ATTICO SAL.

1 Non committam posthac ut me accusare de epistolarum negligentia possis: tu modo videto in tanto otio ut par mihi sis. domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M. Fontei- us emit HS. cccx̄xxx. id te scire volui, si quid 2 forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat et secum habebat hominem *χρηστομαθῆ*, D. Turranium. pater a nobis discessit a. d. iii. Kal. Decembris. haec habebam fere, quae te scire vellem. tu velim, si qua ornamenta *γυμνασιώδη* reperire poteris, quae loci sint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas: nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, cum illo venimus, placeamus. quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

VII.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Apud matrem recte est, eaque nobis curae est. L. Cincio HS. xxcd. constitui me curaturum Idibus Febr. tu velim ea, quae nobis emisse *te* et parasse scribis, des operam ut quam primum habeamus et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quem ad modum bibliothecam nobis conficere possis: omnem spem delectationis nostrae, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Apud te est, ut volumus: mater tua et soror a me ¹ Quintoque fratre diligitur. cum Acutilio sum locutus: is sibi negat a suo procuratore quicquam scriptum esse et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusarit satis dare amplius abs te non peti. quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi et magno opere iucundum. ille noster amicus, vir mehercule optimus et mihi amicissimus, sane tibi iratus est: hoc si quanti tu aestimes sciam, tum quid mihi elaborandum sit scire possim. L. Cincio HS. ² cccio cccio cccc. pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aëneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant: qua re velim et eos et signa et cetera, quae tibi eius loci et nostri studii et tuae elegantiae esse videbuntur, quam plurima quam primumque mittas et maxime, quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse; nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolae ³ nostrae, tuum munusculum flagitat et me ut sponso-rem appellat; mihi autem abiurare certius est quam de-pendere.

IX.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Nimium raro nobis abs te litterae adferuntur, cum et multo tu facilius reperias qui Romam proficiscantur quam ego qui Athenas, et certius tibi sit me esse Romae quam mihi te Athenis; itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistola est, quod, cum incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem
- 2 in alienas manus devenire. signa Megarica et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. quicquid eiusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere et arcae nostrae confidito. genus hoc est voluptatis meae: quae *γυμνασιώδη* maxime sunt, ea quaero. Lentulus navis suas pollicetur. peto abs te, ut haec diligenter cures. Thyillus te rogat et ego eius rogatu *Ἐμολπιδῶν πάτρια*.

X.

Scr. in Tusculano a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Cum essem in Tusculano — erit hoc tibi pro illo tuo ‘cum essem in Ceramico’ —, verum tamen cum ibi essem, Roma puer a sorore tua missus epistolam mihi abs te adlatam dedit nuntiavitque eo ipso die post meridiem iturum [eum], qui ad te proficisceretur: eo factum est, ut epistolae tuae rescriberem aliquid, brevitate temporis tam pauca cogerer scribere. primum tibi de nostro amico placando aut etiam plane restituendo polliceor; quod ego etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem eius rei tuam perspicere videor. hoc te intellegere volo, pergraviter illum esse offensum, sed quia nullam video gravem subesse causam, magno opere confido illum fore in officio et in
- 3 nostra potestate. signa nostra et Hermeraclas, ut scribis, cum commodissime poteris, velim imponas, et si quod aliud *ολκείον* eius loci, quem non ignoras, reperies, et maxime, quae tibi palaestrae gymnasiique videbuntur

esse; etenim ibi sedens haec ad te scribebam, ut me locus ipse admoneret. praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrio possim includere, et putealia sigillata duo. bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quam-
 4 vis acrem amatorem inveneris; nam ego omnis meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem. de fratre confido ita esse, ut semper volui et
 5 elaboravi: multa signa sunt eius rei, non minimum, quod soror praegnans est. de comitiis meis et tibi me per-
 6 misisse memini et ego iam pridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, praedico, te non modo non arcessi a me, sed prohiberi, quod intellegam multo magis interesse tua te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea te adesse comitiis: proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa in ista loca missus esses; me autem eum et offendes erga te et audies, quasi mihi, si quae parta erunt, non modo te praesente, sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat, sponsorem appellat.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Et mea sponte faciebam antea et post duabus epistolis
 1 tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis magno opere sum commotus, et accedebat hortator adsiduus Sallustius, ut agerem quam diligentissime cum Luceio de vestra vetere gratia reconcilianda; sed, cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem eius, quae fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. tametsi iactat ille quidem illud suum arbitrium et ea, quae iam tum, cum aderas, offendere eius animum intellegebam, tamen habet quiddam profecto quod magis in animo eius insederit, quod neque epistolae tuae neque nostra adlegatio tam potest facile delere, quam tu praesens non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putaris id, quod, si me audies et si humanitati tuae constare voles, certe putabis. ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarim tibi per litteras me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere, incredibile est,

quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior et in hac iracundia offirmatior: sed haec aut sanabuntur, cum veneris, aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. quod in epistola tua scriptum erat, me iam arbitrari designatum esse, scito nihil tam exercitum esse nunc Romae quam candidatos omnibus iniquitatibus nec, quando futura sint comitia, sciri. verum haec audies de Philadelpho. tu velim quae Academiae nostrae parasti quam primum mittas: mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio delectat. libros vero tuos cave cuiquam tradas: nobis eos, quem ad modum scribis, conserva. summum me eorum studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum, quas tu incredibile est quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

XII.

Ser. Romae Kalendis Ianuariis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

1 Teucris illa lentum sane negotium, neque Cornelius ad Terentiam postea rediit: opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est; nam a Caecilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi: 'libertum mitto; Tito mandavi:' σκίψεις atque ἀναβολαί. sed nescio an ταυτόματον ἡμῶν. nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant aperte Pompeium acturum Antonio succedi oportere, eodemque tempore aget praetor ad populum: res eius modi est, ut ego nec per bonorum nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere, nec mihi libeat, quod vel maximum est; etenim accidit hoc, quod totum cuius modi 2 sit mando tibi ut perspicias. libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum. de eo mihi Valerius interpretes nuntiat Thyillusque se audisse scribit haec: esse hominem cum Antonio; Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare partem mihi quaeri et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. non sum mediocriter commotus, neque tamen credidi, sed certe aliquid sermonis fuit. totum

investiga, cognosce, perspice et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. mando tibi plane totum ut videas cuius medi sit. Pompeium nobis ³ amicissimum constat esse. divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appii f., credo te audisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, cum pro populo fieret, eumque 'per manus servulae servatum et eductum; rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio. quod praeterea ad te scribam, non habeo, et ⁴ mehercule eram in scribendo conturbatior; nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. tu velim saepe ad nos scribas: si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Ianuariis M. Messalla M. Pisone coss.

XIII.

Scr. Romae a. d. VI. Kal. Februar. a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi tuas tris iam epistolas: unam a M. Cornelio, ¹ quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti, alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit, tertiam, quam, ut scribis, ancora soluta de phaselo dedisti; quae fuerunt omnes, *ut* rhetorum pueri loquuntur, cum humanitatis sparsae sale, tum insignes amoris notis: quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad rescribendum, sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium; quotus enim quisque est, qui epistolam paulo graviorem ferre possit, nisi eam pellatione relevarit? accedit eo, quod mihi non *, ut quisque in Epirum proficiscitur: ego enim te arbitror caesis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum; neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas: ita neque Achaicis hominibus neque Epiroticis paulo liberiores litteras committere audeo. sunt autem post dis- ² cessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eius modi periculo, ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. primum igitur scito primum

me non esse rogatum sententiam praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante senatu neque me invito esse factum; sum enim et ab observando homine perverso liber, et ad dignitatem in re publica retinendam contra illius voluntatem solutus, et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. tertius est Catulus, quartus, si etiam hoc quaeris, Hortensius. consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens cum re publica, seiunctus ab optimatibus, a quo nihil speres boni rei publicae, quia non volt, nihil [speres] mali, quia non audet. eius autem collega et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor

³ bonarum. qui nunc leviter inter se dissident; sed vereor ne hoc, quod infectum est, serpat longius: credo enim te audisse, cum apud Caesarem pro populo fieret venisse eo muliebri vestitu virum, idque sacrificium cum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam — is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrum putes —; postea rem ex senatus consulto [ad virgines atque] ad pontifices relatam idque ab iis nefas esse decretum; deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. in hac causa Piso amicitia P. Clodii ductus operam dat ut ea rogatio, quam ipse fert et fert ex senatus consulto et de religione, antiquetur: Messalla vehementer adhuc agit severe. boni viri precibus Clodii removentur a causa; operae comparantur; nosmet ipsi, qui Lycurgeti a principio fuissetus, cotidie demitigamur; instat et urget Cato. quid multa? vereor ne haec, neglecta a bonis, defensa ab improbis,

⁴ magnorum rei publicae malorum causa sit. tuus autem ille amicus — scin quem dicam? —, de quo tu ad me scripsisti, postea quam non auderet reprehendere, laudare coepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, sed ita, ut perspicuum sit, invidet. nihil come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. sed haec ad te scribam alias subtilius; nam neque adhuc

mihī satis nota sunt et huic terrae filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. provincias 5
 praetores nondum sortiti sunt: res eodem est loci, quo reliquisti. *τοποθεσίαν*, quam postulas, Miseni et Puteolorum, includam orationi meae. a. d. iii. Non. Decembr. mendose fuisse animadverteram. quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant, sed non audebam antea dicere; nunc vero, quod a te probata sunt, multo mihi *ἀτιχώτερα* videntur. in illam orationem Metellinam addidi quaedam: liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri philorhetora reddidit. novi tibi quidnam 6
 scribam? quid? etiam. Messalla consul Autronianam domum emit HS. cxxxiiii. 'quid id ad me?' inquires. tantum, quod ea emptione et nos bene emisse iudicati sumus et homines intellegere coeperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spectu ista confice. a nobis liberio rem epistolam exspecta. vi. Kal. Febr. M. Messalla M. Pisone coss.

XIV.

Ser. Romae Idibus Februariis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Vereor ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus, sed tamen distinebar, ut huic vix tantulae epistolae tempus habuerim atque id ereptum e summis occupationibus. prima contio Pompeii qualis fuisset, scripsi ad te antea: non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis; itaque frigebat. tum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius in contionem producit Pompeium — res agebatur in circo Flaminio et erat in eo ipso loco illo die nundinarum *πανάγορις* —; quaesivit ex eo, placeretne ei iudices a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur: id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum. tum Pompeius *μάλ' ἀριστοκρατικῶς* locutus est senatus- 2
 que auctoritatem sibi omnibus in rebus maximi videri semperque visam esse respondit et id multis verbis. postea Messalla consul in senatu de Pompeio quaesivit, quid de religione et de promulgata rogatione sentiret:

locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta *γενιζῶς* laudaret, mihiq;e, ut adsedit, dixit se putare
 3 satis ab se etiam de istis rebus esse responsum. Crassus postea quam vidit illum excepsisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines ei consulatum meum placere, surrexit ornatissimeque de meo consulatu locutus est, ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quotiens coniugem, quotiens domum, quotiens patriam videret, totiens se beneficium meum videre. quid multa? totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro — nosti illas *ληξύθους* --, valde graviter pertexuit. proximus Pompeio sedebam: intellexi hominem moveri, utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras, quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana
 4 laude perstrictus esset. hic dies me valde Crasso adiunxit, et tamen ab illo aperte tecte quicquid est datum libenter accepi. ego autem ipse, di boni! quo modo *ἐνεπερπερευσάμην* novo auditori Pompeio! si umquam mihi *περίοδοι*, si *καρποί*, si *ἐνθυμήματα*, si *κατασκευαὶ* suppeditaverunt, illo tempore. quid multa? clamores. etenim haec erat *ὑπόθεσις*: de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. nosti iam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istinc exauditos putem.
 5 Romanae autem se res sic habent: senatus *Ἄρειος πάγος*. nihil constantius, nihil severius, nihil fortius: nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum, ut antiquaret, rogabant; Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. operae Clodianae pontis occupant; tabellae ministrabantur ita, ut nulla daretur *VTI ROGAS*. hic tibi rostra Cato advolat, convitium Pisoni consuli mirificum facit, si id est convitium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis; accedit eodem etiam

noster Hortensius, multi praeterea boni; insignis vero opera Favonii fuit. hoc concursu optimatum comitia dimittuntur; senatus vocatur. cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam, homines ad quindecim Curioni nullum senatus consultum facienti adsenserunt; ex altera parte facile cccc. fuerunt. acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius contiones miserababat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam consulem contumeliose laedebat; me tantum 'comperisse omnia' criminabatur. senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat, ut ante, quam rogatio lata esset, ne quid ageretur. habes res Romanas. sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi: Messalla consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator; ille alter uno vitio minus vitiosus, quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτώτατος, sed voluntate ita καλέκτης, ut Pompeium post illam contionem, in qua ab eo senatus laudatus est, odisse coeperit; itaque mirum in modum omnis a se bonos alienavit, neque id magis amicitia Clodii adductus fecit quam studio perditarum rerum atque partium. sed habet sui similem in magistratibus praeter Fufium neminem. bonis utimur tribunis pl., Cornuto vero Pseudocatone. quid quaeris? nunc ut ad privata redeam, Τεῖχος promissa patravit. tu mandata effice, quae recepisti. Q. frater, qui Argiletani aedificii reliquum dodrantem emit HS. dccxxv., Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. cum Luceio in gratiam redi: video hominem valde peturire. navabo operam. tu, quid agas, ubi sis, cuius modi istae res sint, fac me quam diligentissime certiolem. Idibus Febr.

XV.

Ser. Romae Idibus Martiis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti; non enim dubito quin celerius tibi hoc rumor quam

ullius nostrum litterae nuntiarint: nunc, quoniam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter ceteros *γίλλ-έλληνας* et sumus et habemur et multorum odia atque inimicitias rei publicae causa suscepimus, *παντοίης ἀρε-τῆς μιμνήσκειο* curaque et effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur. his de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. tu me velim certiore facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio; nam, ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. valde aveo scire, quid agas. Idibus Martiis.

XVI.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeis ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam praeter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, proeliatum sim: respondebo tibi *ὑστερον πρότερον, Ὀμηρικῶς*. ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer proeliatum sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent: quod si tibi unquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses; cum enim ille ad contiones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, di immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! saepe, ita me di iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spe-
2 ctatorem pugnarum mirificarum desideravi. postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus — in eo autem erant omnia —, pugnavitque ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, contraxi vela perspiciens inopiam iudicum, neque dixi quicquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem praeterire. itaque, si causam quaeris absoluteionis, ut iam *πρὸς τὸ πρότερον* revertar, egestas

iudicium fuit et turpitude; id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio, qui, dum veritus est ne Fufius ei legi intercederet, quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac sordibus quam infirmo iudicio committi; sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, cum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret. sed iudicium si quaeris quale fuerit, incredibili exitu, sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me iam ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. nam ut reiectio facta est clamoribus maximis, cum accusator tamquam censor bonus homines nequissimos reicefret, reus tamquam clemens lanista frugalissimum quemque secerneret, ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt; non enim unquam turpior in ludo talario consessus fuit: maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati quam, ut appellantur, aerarii; pauci tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter sui dissimilis et maerentes sedebant et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. hic, ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nulla varietate sententiarum; nihil impetrabat reus; plus accusatori dabatur, quam postulabat; triumphabat — quid quaeris? — Hortensius se vidisse tantum; nemo erat qui illum reum ac non miliens condemnatum arbitraretur. me vero teste producto credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse quae consurrectio iudicium facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint: quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut cum tabulas Metelli Numidici, cum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt; multo haec, inquam, nostra res maior. itaque iudicium vocibus, cum ego sic ab iis, ut salus patriae, defenderer, fractus reus et una patroni omnes ceciderunt; ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. clamare praecleari Ariopagitae se non esse venturos nisi praesidio constituto. refertur ad consilium: una sola

sententia praesidium non desideravit. defertur res ad senatum: gravissime ornatissimeque decernitur; laudantur iudices; datur negotium magistratibus; responsurum hominem nemo arbitrabatur. ἔσπετε γῦν μοι, Μοῦσαι, ὅπως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. nosti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram: biduo per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium; arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. iam vero — o di boni rem perditam! — etiam noctes certarum mulierum atque adulescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. ita summo discessu bonorum, pleno foro servorum, xxv. iudices ita fortes tamen fuerunt, ut summo proposito periculo vel perire maluerint quam perdere omnia: xxxi. fuerunt, quos fames magis quam fama commoverit; quorum Catulus cum vidisset quendam, ‘quid vos’ inquit ‘praesidium a nobis postulabatis? an ne nummi vobis
6 eriperentur [timebatis]?’ habes, ut brevissime potui, genus iudicii et causam absolutionis. quaeris deinceps, qui nunc sit status rerum et qui meus: rei publicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio, si iudicium est, triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas omne delere et, quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciant, id
7 Thalnam et Plautum et Spongiam et ceteras huius modi quisquiliis statuere numquam esse factum. sed tamen, ut te de re publica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito rei publicae vulnere alacris exsultat improbitas in victoria; nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore ut aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus
8 mei. idem ego ille — non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in ea praesertim

epistola, quam nolo aliis legi — idem, inquam, ego recreavi adffictos animos bonorum, unum quemque confirmans, excitans; insectandis vero exagitandisque nummariis iudicibus omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriae *παρρησίαν* eripui, Pisonem consulem nulla in re consistere umquam sum passus, desponsam homini iam Syriam ademi, senatum ad pristinam suam severitatem revocavi atque abiectum excitavi, Clodium praesentem fregi in senatu cum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione huius modi; ex qua licet pauca degustes — nam cetera non possunt habere neque vim neque venustatem remoto illo studio contentionis, quem *ἀγῶνα* vos appellatis —: nam, ut Idibus Maiis in ⁹ senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi de summa re publica, atque ille locus inductus a me est divinitus, ne una plaga accepta patres conscripti ceciderent, ne deficerent; vulnus esse eius modi, quod mihi nec dissimulandum nec pertimescendum videretur; ne aut ignorando stultissimi *aut metuendo ignavissimi* iudicaremur; bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam; hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam immissum. ‘erras, Clodi; non te iudices urbi, sed carceri reservarunt, neque te retinere in civitate, sed exsilio privare voluerunt. quam ob rem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. manet illa in re publica bonorum consensio; dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum novi, sed, quod erat, inventum est: in unius hominis perditio iudicio plures similes reperti sunt.’ sed quid ago? ¹⁰ paene orationem in epistolam inclusi. redeo ad altercationem: surgit pulchellus puer, obicit mihi, me ad Baias fuisse. falsum, sed tamen quid huic? ‘simile est’ inquam, ‘quasi dicas in operto fuisse.’ ‘quid’ inquit ‘homini Arpinati cum aquis calidis?’ ‘narra’ inquam ‘patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit; nosti enim marinas.’ ‘quousque’ inquit ‘hunc regem feremus?’ ‘regem appellas,’ inquam ‘cum Rex tui mentionem nullam fecerit?’ — ille autem Regis hereditatem spe devorarat. — ‘domum’ inquit ‘emisti.’ ‘putes’ inquam ‘dicere, iudices emisti.’ ‘iuranti’ inquit ‘tibi non crediderunt.’ ‘mihi vero’ in-

quam 'xxv. iudices crediderunt, xxxi., quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt.' magnis clamoribus adflictus contieuit et concidit. noster autem status est hic: apud bonos iidem sumus, quos reliquisti, apud sordem urbis et faecem multo melius nunc, quam cum reliquisti: nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse: missus est sanguis invidiae sine dolore; atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur; accedit illud, quod illa conformationalis hirudo aerarii, misera ac iciuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligere putat, et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus, usque eo, ut nostri isti commissatores coniurationis, barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cn. Ciceronem appellent; itaque et ludis et gladiatoribus mirandas *ἐπισιμασίας* sine ulla pastoricia fistula auferebamus. nunc est exspectatio comitorum, in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium, atque in eo neque auctoritate neque gratia pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat [in quae modo asellus onustus auro posset ascendere]; consul autem ille † deterioris histrionis similis suscepisse negotium dicitur et domi divisores habere; quod ego non credo. sed senatus consulta duo iam facta sunt odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante, unum, ut apud magistratus inquiri liceret, alterum, cuius domi divisores habitarent, adversus rem publicam.

13 Lurco autem tribunus pl., qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est et Aelia et Fufia, ut legem de ambitu ferret, quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit: ita comitia in a. d. vi. Kal. Sext. dilata sunt. novi est in lege hoc, ut qui nummos in tribus pronuntiarit, si non dederit, impune sit; sin dederit, ut quoad vivat singulis tribubus HS. cto cto cto debeat. dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse et non dare. sed heus tu! videsne consulatum illum nostrum, quem Curio antea *ἀποθέωσιν* vocabat, si hic factus erit, fabam mimum futurum? qua re, ut opinor, *φιλοσοφητέον*, id quod tu

facis, et istos consulatus non flocci faciteon. quod ad me 14
 scribis, te in Asiam statuisse non ire, equidem mallet
 ut ires, ac vereor ne quid in ista re minus commode fiat;
 sed tamen non possum reprehendere consilium tuum,
 praesertim cum egomet in provinciam non sim profe-
 ctus. epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, 15
 contenti erimus, praesertim cum et Thyillus nos reli-
 querit et Archias nihil de me scripserit, ac vereor ne,
 Lucullis quoniam Graecum poëma condidit, nunc ad
 Caecilianam fabulam spectet. Antonio tuo nomine gra- 16
 tias egi eamque epistolam Mallio dedi; ad te ideo antea
 rarius scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem,
 nec satis sciebam, quo darem. valde te venditavi. Cin- 17
 cius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam; sed
 nunc magis in suo est occupatus, in quo ego ei non de-
 sum. tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis lit-
 teras exspecta; ast pluris etiam ipse mittito. velim ad 18
 me scribas, cuius modi sit *Ἀμαλθεῖον* tuum, quo ornatu,
 qua *τοποθεσία*, et quae poëmata quasque historias de
Ἀμαλθεία habes ad me mittas: lubet mihi facere in
 Arpinati. ego tibi aliquid de meis scriptis mittam: nihil
 erat absoluti.

XVII.

Scr. Romae Nonis Decembribus a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo opi- 1
 nionis ac iudicii Q. fratris mei demonstrata est ex litteris
 tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla misisti;
 qua ex re et molestia sum tanta adfectus, quantam mihi
 meus amor summus erga utrumque vestrum adferre de-
 buit, et admiratione, quidnam accidisset quod adferret
 Q. fratri meo aut offensionem tam gravem aut commu-
 tationem tantam voluntatis. atque illud a me iam ante
 intellegebatur, quod te quoque ipsum discedentem a
 nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis
 incommodae sauciumque esse eius animum et insedis-
 se quasdam odiosas suspensiones, quibus ego mederi cum
 cuperem antea saepe et vehementius etiam post sorti-
 tionem provinciae, nec tantum intellegebam ei esse offen-

sionis, quantum litterae tuae declarant, nec tantum pro-
 2 ficiebam, quantum volebam. sed tamen hoc me ipse
 consolabar, quod non dubitabam quin te ille aut Dyr-
 rhachii aut in istis locis uspiam visurus esset; quod cum
 accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore ut
 omnia placarentur inter vos non modo sermone ac dis-
 putatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. nam,
 quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta iucun-
 ditas, quam mollis animus ad accipiendam et ad depo-
 nendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti,
 scribere. sed accidit perincommode, quod cum nusquam
 vidisti; valuit enim plus quod erat illi non nullorum ar-
 tificiis inculcatum quam aut officium aut necessitudo aut
 amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit.
 3 atque huius incommodi culpa ubi resideat, facilius pos-
 sum existumare quam scribere; vereor enim ne, dum
 defendam meos, non paream tuis; nam sic intellego, ut
 nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod
 erat, eos certe sanare potuisse. sed huiusee rei totius
 vitium, quod aliquanto etiam latius patet quam videtur,
 4 praesenti tibi commodius exponam. de iis litteris, quas
 ad te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab illo
 et Romae apud amicos tuos et in itinere habitos putas,
 ecquid tantum causae sit ignoro, sed omnis in tua posita
 est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. nam,
 si ita statueris, et irritabilis animos esse optimorum saepe
 hominum et eosdem placabilis, et esse hanc agilitatem,
 ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis
 et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incom-
 moda sive vitia sive iniurias esse tolerandas, facile haec,
 quem ad modum spero, mitigabuntur: quod ego ut facias
 te oro; nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet
 neminem esse meorum, qui aut te non amet aut abs te
 5 non ametur. illa pars epistolae tuae minime fuit neces-
 saria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium
 aut urbanorum commodorum et aliis temporibus et me
 ipso consule praetermiseris; mihi enim perspecta est in-
 genuitas et magnitudo animi tui, neque ego inter me
 atque te quicquam interesse umquam duxi praeter vo-
 luntatem institutae vitae, quod me ambitio quaedam ad

honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit: vera quidem laude probitatis, diligentiae, religionis neque me tibi neque quemquam antepono, amoris vero erga me, cum a fraterno [amore] domesticoque discessi, tibi primas defero; vidi 6 enim, vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus et sollicitudines et laetitias tuas: fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio grata; quin mihi nunc te absente non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest — quid dicam? in publica re, quo in genere mihi negligentem esse non licet, an in forensi labore, quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia possim, an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego cum antea, tum vero post discessum fratris, te sermonesque nostros desidero. postremo non labor meus, non requies, non negotium, non otium, non forenses res, non domesticae, non publicae, non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. atque harum rerum commemorationem verecundia 7 saepe impedit utriusque nostrum: nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolae tuae, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis tuis nota fuit et abs te aliquando testificata tua voluntas omittendae provinciae, ut, quod una non estis, non dissensione ac discidio vestro, sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur. qua re et illa, quae violata, expiabuntur et haec nostra, quae sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt. nos hic in re publica 8 infirma, misera commutabilique versamur: credo enim te audisse nostros equites paene a senatu esse disiunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de eis, qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quaereretur. qua in re decernenda cum ego casu non adfuissem sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste neque aperte dicere, obiurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate, et

in causa non verecunda admodum gravis et copiosus fui.
 9 ecce aliae deliciae equitum vix ferendae! quas ego non
 solum tuli, sed etiam ornavi: Asiam qui de censoribus
 conduxerant questi sunt in senatu se cupiditate prolapsos
 nimium magno conduxisse; ut induceretur locatio, postu-
 laverunt. ego princeps in adiutoribus atque adeo secun-
 dus; nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos
 impulit. invidiosa res, turpis postulatio et confessio
 temeritatis; summum erat periculum ne, si nihil impe-
 trassent, plane alienarentur a senatu: huic quoque rei
 subventum est maxime a nobis perfectumque, ut fre-
 quentissimo senatu et liberalissimo uterentur, multaque
 a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal.
 Decembr. et postridie; neque adhuc res confecta est, sed
 voluntas senatus perspecta. unus enim contra dixerat
 Metellus consul designatus; quin erat dicturus, ad quem
 propter diei brevitatem perventum non est, heros ille
 10 noster Cato. sic ego conservans rationem institutionem-
 que nostram tueor, ut possum, illam a me conglutina-
 tam concordiam, sed tamen, quoniam ista sunt tam in-
 firma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras
 tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non
 possum, significatione parva ostendam tamen: utor Pom-
 peio familiarissime. video, quid dicas: cavebo quae sunt
 cavenda ac scribam alias ad te de meis consiliis capes-
 11 sendae rei publicae plura. Lucecium scito [consulatum]
 habere in animo statim petere; duo enim soli dicuntur
 petituri: Caesar cum eo coire per Arrium cogitat, et
 Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi.
 rides? non sunt haec ridicula, mihi crede. quid aliud
 scribam ad te? quid? multa sunt; sed si in aliud tempus
 exspectare velis, cures ut sciam. iam illud moleste rogo,
 quod maxime cupio, ut quam primum venias. Nonis De-
 cembribus.

XVIII.

Ser. a. d. XI. Kal. Februarias a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil mihi nunc scito tam deesse quam hominem
 cum, quocum omnia, quae me cura aliqua adficiunt, una

communicem, qui me amet, qui sapiat, quicum ego ex
 animo loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obte-
 gam. abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus.
 † Metellus non homo, sed 'litus atque aër et solitudo
 mera!' tu autem, qui saepissime curam et angorem animi
 mei sermone et consilio levasti tuo, qui mihi et in pu-
 blica re socius et in privatis omnibus conscius et omnium
 meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles,
 ubinam es? ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum
 requietis habeam, quantum cum uxore et filiola et mellito
 Cicerone consumitur; nam illae ambitiosae nostrae fuco-
 saeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi, fru-
 ctum domesticum non habent. itaque, cum bene com-
 pleta domus est tempore matutino, cum ad forum stipati
 gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna
 turba neminem possumus, quocum aut iocari libere aut
 suspirare familiariter possimus. qua re te exspectamus,
 te desideramus, te iam etiam arcessimus; multa sunt
 enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi videor
 auris nactus tuas unius ambulationis sermone exhaurire
 posse. ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos ²
 omnis et scrupulos occultabo, neque ego huic epistolae
 atque ignoto tabellario committam. atqui hi — nolo
 enim te permoveri — non sunt permolesti, sed tamen
 insident et urgent et nullius amantis consilio aut ser-
 mone requiescunt. in re publica vero, quamquam ani-
 mus est praesens, † tamen voluntas etiam atque etiam
 ipsa medicina efficit: nam, ut ea breviter, quae post
 tuum discessum acta sunt, colligam, iam exclames ne-
 cesse est res Romanas diutius stare non posse. etenim
 post profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit
 in causam fabulae Clodianae, in qua ego nactus, ut mihi
 videbar, locum reseccandae libidinis et coëcrendae iuven-
 tutis, vehemens fui et omnis profudi viris animi atque
 ingenii mei, non odio adductus alicuius, sed spe corri-
 gendae et sanandae civitatis: adflicta res publica est ³
 empto constupratoque iudicio. vide, quae sint postea
 consecuta: consul est impositus is nobis, quem nemo
 praeter nos philosophos aspicere sine suspiritu posset.
 quantum hoc vulnus! facto senatus consulto de ambitu,

de iudiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani: sic ille annus duo firmamenta rei publicae per me unum constituta evertit; nam et senatus auctoritatem abiicit et ordinum concordiam disiunxit. instat hic nunc [ille] annus egregius. eius initium eius modi fuit, ut anniversaria sacra Iuventatis non committerentur; nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Menelaus aegre id passus divortium fecit: quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contempserat, hic noster Paris tam Menelaum quam Agamemnonem liberum non putavit. est autem C. Herennius quidam tribunus pl., quem tu fortasse ne nosti quidem — tametsi potes nosse; tribulis enim tuus est, et Sextus, pater eius, nummos vobis dividere solebat —: is ad plebem P. Clodium traducit, idemque fert, ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat: hunc ego accepi in senatu, ut soleo, sed nihil est illo

5 homine lentius. Metellus est consul egregius et nos amat, sed imminuit auctoritatem suam, quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio; Auli autem filius, o di immortales! quam ignavus ac sine animo miles! quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male

6 audiendum cotidie praebat! agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis, eadem fere, quae fuit Plotia. sed interea πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ quisquam inveniri potest; qui poterat, familiaris noster — sic est enim, volo te hoc scire — Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. ceteros iam nosti, qui ita sunt stulti, ut amissa re publica piscinas suas fore salvas sperare videantur.

7 unus est, qui curet constantia magis et integritate, quam, ut mihi videtur, consilio aut ingenio, Cato, qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium iam mensem vexat neque iis a senatu responsum dari patitur: ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante, quam publicanis responsum sit; qua re etiam legationes reiectum iri puto.

8 nunc vides, quibus fluctibus iactemur, et, si ex iis, quae scripsimus tanta, etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando et, quamquam sunt haec fugienda, quo te voco, tamen fac ut amorem

nostrum tanti aestimes, ut eo vel cum his molestiis pervenire velis; nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus; sub lustrum autem censeris germani negotiatoris est. qua re cura, ut te quam primum videamus. vale. xi. Kal. Febr. Q. Metello L. Afranio coss.

XIX.

Scr. Romae Idibus Martiis a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Non modo, si mihi tantum esset otii, quantum est ¹ tibi, verum etiam, si tam brevis epistolas vellem mittere, quam tu soles facere, te superarem et in scribendo multo essem crebrior quam tu; sed ad summas atque incredibilis occupationes meas accedit, quod nullam a me volo epistolam ad te sine argumento ac sententia pervenire. et primum tibi, ut aequum est civi amanti patriam, quae sunt in re publica exponam; deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quae scire te non nolle arbitramur. atque in re publica nunc ² quidem maxime Gallici versantur metus; nam Haedui, fratres nostri, pugnant, † pueri in alam pugnarunt et sine dubio sunt in armis excursionesque in provinciam faciunt. senatus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliae civitates darentque operam ne eae se cum Helvetiis coniungerent. legati sunt Q. Metellus Creticus et L. Flaccus et, τὸ ἐπὶ τῆς γαλιῆς μύρον, Lentulus Clodiani filius. atque hoc ³ loco illud non queo praeterire, quod, cum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit; hoc idem post me Pompeio accidit, ut nos duo quasi pignora rei publicae retineri videremur; quid enim ego aliorum in me ἐπιφωνήματα exspectem, cum haec domi innascantur? urbanae ⁴ autem res sic se habent: agraria lex a Flavio tribuno pl. vehementer agitabatur auctore Pompeio, quae nihil populare habebat praeter auctorem. ex hac ego lege secunda contionis voluntate omnia illa tollebam, quae ad privatorum incommodum pertinebant; liberabam agrum

cum, qui P. Mucio L. Calpurnio consulibus publicus fuisset; Sullanorum hominum possessiones confirmabam; Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque dividerat, in sua possessione retinebam; unam rationem non reiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. huic toti rationi agrariae senatus adversabatur, suspicans Pompeio novam quandam potentiam quaeri; Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat; ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum possessiones — is enim est noster exercitus hominum, ut tute scis, locupletium —; populo autem *et* Pompeio, nam id quoque volebam, satis faciebam emptione, qua constituta diligenter et sentinam urbis exhauriri et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. sed haec tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus et nos admodum diligit; ille alter nihili ita est, ut plane,

5 quid emerit, nesciat. haec sunt in re publica, nisi etiam illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium quendam, tribunum pl., tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse; huic frequenter interceditur.

6 haec sunt, ut opinor, in re publica. ego autem, ut semel Nonarum illarum Decembrium iunctam invidia ac multorum inimicitiiis exiniam quandam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in re publica versari et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri, sed postea quam primum Clodii absolute levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi nostros publicanos facile a senatu disiungi, quamquam a me ipso non devellerentur, tum autem beatos homines — hos piscinarios dico, amicos tuos — non obscure nobis invidere, putavi mihi maiores quasdam

7 opes et firmiora praesidia esse quaerenda: itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium, adduxi in eam voluntatem, ut in senatu non semel, sed saepe multisque verbis huius mihi salutem imperii atque orbis terrarum adiudicaret; quod non tam interfuit mea — neque enim illae res aut ita sunt ob-

scurae, ut testimonium, aut ita dubiae, ut laudationem desiderent — quam rei publicae, quod erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi, ut uterque nostrum in sua ratione munitior et in re publica firmior hac conjunctione esse possit. odia autem illa libidinosae et delicatae iuventutis, quae erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi colant. nihil iam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quicquam populare ac dissolutum, sed ita temperata tota ratio est, ut rei publicae constantiam praestem, privatis rebus meis propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum adhibeam quandam cautionem et diligentiam; atque ita tamen his novis amicitiiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret [Epicharmus] cantilenam illam suam:

ναίρε καὶ μέμρασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam formam, ut opinor, vides. de tuo autem negotio saepe ad me scribis, cui mederi nunc non possumus; est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrum auctoritate factum: nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intellegere potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum, et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc tempore non potest; itaque conventus, qui initio celebrabantur, iam diu fieri desierunt. tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummularum aliquid expresseris, velim me facias certiores. commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te, in quo si quid erit, quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur, non dicam, quod tibi, ut opinor, Panhormi Lucullus de suis historiis dixerat, se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara quaedam et soloeca dispersisse: apud me si quid erit eius modi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam.

tertium poema expectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. hic tu cave dicas, τίς πατέρ' ἀλήσει; si est enim apud homines quicquam, quod potius sit, laudetur, nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. quamquam non ἐγκωμιαστικά sunt
 11 haec, sed ἱστορικά, quae scribimus. Quintus frater purgat se mihi per litteras et adfirmat nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda; tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis, qualem esse cum tuae mihi litterae nuntiarant. Idibus Martiis.

XX.

Ser. Romae mense Maio a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. III. Idus Maias, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idibus Febr. dederas: ei nunc epistolae litteris his respondebo. ac primum tibi perspectum esse iudicium de te meum laetor, deinde te in iis rebus, quae mihi asperius a nobis atque nostris et iniucundius actae videbantur, moderatissimum fuisse vehementissime gaudeo, idque neque amoris medioeris et ingenii summi ac sapientiae iudico. qua de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne expectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim, nihil duco esse commodius quam de his rebus nihil iam amplius scribere: cum erimus congressi, tum, si quid res feret, coram inter nos con-
 2 feremus. quod ad me de re publica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter, et a meis consiliis ratio tua non abhorret — nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est recedendum neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum, et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summisum atque populare —, verum tamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inu-

tilis, sed mehercule rei publicae multo etiam utilior quam mihi, civium improborum impetus in me reprimi, cum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluctuantem sententiam confirmassem et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem; quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti existimassem, sed a me ita sunt acta omnia, non ut ego illi adsentiens levior, sed ut ille me probans gravior videretur. reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non com-³ mittamus ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse videamur: meos bonos viros, illos quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse, *Σπάρταν*, non modo nunquam deseram, sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. illud tamen velim existumes, me hanc viam optimatam post Catuli mortem nec praesidio ullo nec comitatu tenere; nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσι, τοῖς δ' οὐδὲν μέλει.

mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad te alias aut in congressum nostrum reservabo. a curia autem nulla me res divellet, vel quod ita rectum est, vel quod rebus meis maxime consentaneum, vel quod, a senatu quanti fiam, minime me paenitet. de Sicyoniis, ut⁴ ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu; nemo est enim iam qui queratur: qua re, si id exspectas, longum est. alia via, si qua potes, pugna. cum est actum, neque animadversum est, ad quos pertineret, et raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. inducendi senatus consulti maturitas nondum est, quod neque sunt qui querantur et multi partim malevolentia, partim opinione acquitatis delectantur. Metellus tuus est egregius consul: unum reprehendo, quod otium e Gallia nuntiari non magno opere gaudet; cupit, credo, triumphare. hoc vellem mediocrius; cetera egregia: Auli filius vero ita se gerit, ut eius consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri *ἐπιότιον*. de meis scriptis, nisi ad te Graece perfectum consulatum meum: cum librum L. Cossinio dedi. puto te Latinis meis delectari; huic autem Graeco Graecum invidere. alii si scripserint, mittemus ad te, sed,

mihî crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio
7 quo pacto retardantur. nunc, ut ad rem meam redeam,
L. Papirius Paetus, vir bonus amatorque noster, mihî
libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit. cum
mihî per legem Cinciam licere capere Cincius amicus
tuus diceret, libenter dixi me accepturum, si attulisset.
nunc si me amas, si te a me amari scis, enitere per
amicos, clientis, hospites, libertos denique ac servos tuos,
ut scida ne qua depereat. nam et Graecis iis libris,
quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihî
vehementer opus est. ego autem cotidie magis, quod
mihî de forensi *labore* temporis datur, in iis studiis con-
quiesco. per mihî, per, inquam, gratum feceris, si in
hoc tam diligens fueris, quam soles in iis rebus, quas
me valde velle arbitraris, ipsiusque Paeti tibi negotia
commendo, de quibus tibi ille agit maxumas gratias, et,
ut iam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SECUNDUS.

I.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Kal. Iuniis eunti mihi Antium et gladiatores M. Me-¹
telli cupide relinquenti venit obviam tuus puer: is mihi
litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece
scriptum reddidit; in quo laetatus sum *me* aliquanto ante
de isdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio
ad te perferendum dedisse: nam, si ego tuum ante legis-
sem, furatum me abs te esse diceres. quamquam tua
illa — legi enim libenter — horridula mihi atque in-
compta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso, quod
ornamenta neglexerant, et, ut mulieres, ideo bene olere,
quia nihil olebant, videbantur. meus autem liber totum
Isocrati myrothecium atque omnis eius discipulorum ar-
culas ac non nihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit;
quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim
attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti;
quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente
ac fastidiose probavissem. quamquam ad me scripsit²
iam Rhodo Posidonius se, nostrum illud *ὑπόμνημα* cum
legeret, quod ego ad eum, ut ornatus de isdem rebus
scriberet, miseram, non modo non excitatum esse ad
scribendum, sed etiam plane perterritum. quid quaeris?
conturbavi Graecam nationem: ita, vulgo qui instabant
ut darem sibi quod ornarent, iam exhibere mihi mole-
stiam destiterunt. tu, si tibi placuerit liber, curabis ut
et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae; videtur
enim posse aliquid nostris rebus lucis adferre. oratiun-³
culas autem et quas postulas et plures etiam mittam,

quoniam quidem ea, quae nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quae Philippicae nominantur, enituerat civis ille tuus [Demosthenes], et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere ab-
iunxerat, ut *σεμνότερός τις* et *πολιτικώτερος* videretur, curare ut meae quoque essent orationes, quae consulares nominarentur; quarum una est in senatu Kal. Ianuariis, altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta, cum provinciam in contione deposui, septima, qua Catilinam emisi, octava, quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit, nona in contione, quo die Allobroges † invocarunt, decima in senatu, Nonis Decembribus. sunt praeterea duae breves, quasi *ἀποσπασμάτια* legis agrariae. hoc totum *σῶμα* curabo ut habeas; et quoniam te cum scripta, tum res meae delectant, isdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim: aut ne poposcisses; ego enim tibi me non offerebam.

4 quod quaeris, quid sit quod te arcessam, ac simul impeditum te negotiis esse significas neque recusas quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras, nihil sane est necesse; verum tamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse describere: nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis, neque nos te fruimur et tu nobis cares. ac nunc quidem otium est, sed, si paulo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istum excitarem. verum praecclare Metellus impedit et impedit. quid quaeris? est consul *φιλόπαιτος*

5 et, ut semper iudicavi, natura bonus. ille autem non simulat, sed plane tribunus pl. fieri cupit; qua *de re* cum in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi, qui Romae tribunatum pl. peteret, cum in Sicilia aedilitatem se petere dicitasset, neque magno opere dixi esse nobis laborandum, quod nihilo magis ei licitum esset plebeio rem publicam perdere, quam similibus eius me consule patriciis esset licitum. iam, cum se ille septimo die venisse a freto neque sibi obviam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset in coque se in contione iactasset, nihil ei novi dixi acci-

disse, ex Sicilia septimo die Romam: tribus horis Roma Interamnam; noctu introisse: item ante; non esse itum obviam: ne tum quidem, cum iri maxime debuerit. quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo non solum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum; itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor; quin etiam, cum candidatum deduceremus, quaerit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare? negavi. 'at ego' inquit 'novus patronus instituam; sed soror, quae tantum habet consularis loci, unum mihi solum pedem dat.' 'noli' inquam 'de uno pede sororis queri; licet etiam alterum tollas.' 'non consulare' inquires 'dictum': fateor; sed ego illam odi male consularem: [ea] est enim seditiosa, [ea] cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos † in hoc esse moleste fert. quod de agraria lege ⁶ quaeris, sane iam videtur refrixisse. quod me quodam modo molli brachio de Pompeii familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidii causa cum illo coniunctum esse, sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica discordias versari esset necesse: quod a me ita praecautum atque ita provisum est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior et aliquid de populari levitate deponeret; quem de meis rebus, in quas cum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare; sibi enim bene gestae, mihi conservatae rei publicae dat testimonium. hoc facere illum mihi quam prosit nescio; rei publicae certe prodest. quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tantum obsum rei publicae? quin ⁷ etiam, si mihi nemo invideret, si omnes, ut erat aequum, faverent, tamen non minus esset probanda medicina, quae sanaret vitiosas partis rei publicae, quam quae exsecaret. nunc vero, cum equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino te signifero ac principe collocaram, senatum deseruerit, nostri autem principes digito se caelum putent attingere, si nulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant, alia autem neglegant, nonne tibi satis prodesse videor, si perficio ut nolint obesse qui

8 possunt? nam Catonem nostrum non tu amas plus quam ego; sed tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet interdum rei publicae: dicit enim tamquam in Platoni *πολιτεία*, non tamquam in Romuli faece, sententiam. quid verius quam in iudicium venire qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? censuit hoc Cato, adsensit senatus: equites curiae bellum, non mihi; nam ego dissensi. quid impudentius publicanis renuntiantibus? fuit tamen retinendi ordinis causa faciunda iactura: restitit et pervicit Cato; itaque nunc, consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu itemque ii consules, qui post me fuerunt, rem publicam defendere solebant. quid ergo? istos, inquires, mercede conductos habebimus? quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviamus? sed, ut tu ais, *ἀλλῃ σπουδῆς*.

9 Favonius meam tribum tulit honestius quam suam, Lucecii perdidit. accusavit Nasicam honeste, ac moleste tamen dixit, ita ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse; mihi, quod defendissem, leviter suscensuit. nunc tamen petit iterum rei publicae causa. Lucecius quid agat, scribam ad te, cum Caesarem videro, qui aderit biduo. quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribues Servilio. quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; deinde in discessionibus soli relinquamur!

11 Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. in Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta; et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos: nam mihi Pomponia nuntiari iussit, te mense Quintili Romae fore; id a tuis litteris, quas ad me

12 de censu tuo miseras, discrepabat. Paetus, ut antea ad te scripsi, omnis libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. hoc illius munus in tua diligentia positum est: si me amas, cura ut conserventur et ad me perferantur; hoc mihi nihil potest esse gratius, et cum Graecos, tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. tuum esse

hoc munusculum putabo. ad Octavium dedi litteras; cum ipso nihil eram locutus: neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam, neque te in tocullionibus habebam; sed scripsi, ut debui, diligenter.

II.

Scr. in Tusculano mense Decembri a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Cura, amabo te, Ciceronem nostrum; ei nos *συννοσεῖν* 1
videmur. *Πελληγαίων* in manibus tenebam et hercule 2
magnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. o magnum hominem! et unde multo plura didiceris quam de Procilio. *Κορινθίων* et *Ἀθηναίων* puto me Romae habere. mihi credes, † lege haec doceo mirabilis vir est. *Ἡρώδης*, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet; qui me epistola petivit, ad te, ut video, comminus accessit: coniurasse malletm quam restitisse coniurationi, si illum mihi audientium putassem. de Lollio, sanus non es; de † vino, laudo. 3
sed heus tu, ecquid vides Kalendas venire, Antonium non venire? iudices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in contione se iudicem, qui non adfuerit, compellaturum. velim tamen, si quid est de Antonii adventu quod audieris, scribas ad me et, quoniam huc non venis, cenes apud nos utique pridie Kal. cave aliter facias. cura ut valeas.

III.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Primum, ut opinor, *ἐπαγγελία*. Valerius absolutus 1
est Hortensio defendente: id iudicium Auli filio condonatum putabatur, et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse; etenim mihi caligae eius et fasciae cretatae non placebant. quid sit, sciemus, cum veneris. fenestra- 2
rum angustias quod reprehendis, scito te *Κύρου παιδείαν* reprehendere: nam, cum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat viridariorum *διαφάσεις* latis luminibus non tam esse suavis. etenim *ἴστω ὄψεις μὲν ἢ α, τὸ δὲ ὁρώμενον β, γ· ἀζίνεις δὲ δ καὶ ε*. vides enim cetera. nam, si

κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valde laborarent εἰδῶλα in angustiis; nunc fit lepide illa ἔχχυσις radiatorum. cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi si quid
 3 erit eius modi, quod sine sumptu corrigi possit. venio nunc ad mensem Ianuarium et ad ὑπόστασιν nostram ac πολιτείαν, in qua Σωκρατικῶς εἰς ἐκάτερον, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, τὴν ἀρέσκουσαν. est res sane magni consilii: nam aut fortiter resistendum est legi agrariae, in quo est quaedam dimicatio, sed plena laudis; aut quiescendum, quod est non dissimile atque ire in Solonium aut Antium; aut etiam adiuvandum, quod a me aiunt Caesarem sic exspectare, ut non dubitet: nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. is adfirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum daturumque operam ut cum Pompeio Crassum coniungeret. hic sunt haec: coniunctio mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Caesare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium: sed me † κατακρησις mea illa commovet, quae est in libro tertio:

interea cursus, quos prima a parte iuventae
 quosque adeo consul virtute animoque petisti,
 hos retine atque auge famam laudesque bonorum.

haec mihi cum in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. tu pridie Compitalia memento: balineum calferi iubebo; et Pomponiam Terentia rogat; matrem adiungemus. θεοφράστου περὶ φιλοτιμίας adfer mihi de libris Quinti fratris.

IV.

Scr. in Tusculano mense Martio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti, ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, millesimam partem vix intellego. pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum

muneribus ferres. at quoniam nummorum mentio facta est, amabo te, cura ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas: si in eo, quod ostenderit, non stat, mihi maxime placet ea, quae male empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit; si ne id quidem, nummi potius reddantur, quam ullus sit scrupulus. valde hoc velim ante, quam proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? ² velim † Syrphae condicione, sed facile patior; accommodatius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, cum et Quintus noster iam, ut speramus, in otio conserderit, et, iste sacerdos Bonae deae cuius modi futurus sit, scierimus. interea quidem cum Musis nos delectabimus animo aequo, immo vero etiam gaudenti ac libenti; neque mihi umquam veniet in mentem Crasso invidere neque paenitere, quod a me ipse non desciverim. de ³ geographia, dabo operam ut tibi satis faciam, sed nihil certi polliceor: magnum opus est, sed tamen, ut iubes, curabo, ut huius peregrinationis [aliquod] tibi opus exstet. tu quicquid indagaris de re publica et maxime quos ⁴ consules futuros putes, facito ut sciam: tametsi minus sum curiosus; statui enim nihil iam de re publica cogitare. Terentiae saltum perspeximus: quid quaeris? ⁵ praeter quercum Dodonaeam nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam possidere videamur. nos circiter ⁶ Kal. aut in Formiano erimus aut in Pompeiano. tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito: id et nobis erit periucundum et tibi non sane devium. de muro imperavi Philotimo, ne impediret ⁷ quo minus id fieret, quod tibi videretur: tu censeo tamen adhibeas Vettium. his temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis fructum palaestrae Palatinae, sed ita tamen, ut nihil minus velim quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinae.

V.

Ser. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Cupio equidem et iam pridem cupio Alexandream ¹ reliquamque Aegyptum visere et simul ab hac hominum

satietae nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti, sed hoc tempore et his mittentibus

αἰδέομαι Τρωῶας καὶ Τρωάδας ἔλκεσιπέπλους.

quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo praemio de sententia esse deductum?

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχεῖν ἀναθήσει —

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum milibus. quid vero historiae de nobis ad annos DC. praedicarint? quas quidem ego multo magis vereor quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. sed, opinor, excipiamus et exspectemus: si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas et tum deliberabimus. etiam hercule est in non accipiendo non nulla gloria: qua re si quid *θεοφάνης* tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. de istis rebus exspecto tuas litteras: quid Arrius narret, quo animo se destitutum ferat; et qui consules parentur, utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus, an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius, et num quae novae leges, et num quid novi omnino, et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum. vide levitatem meam. sed quid ego haec, quae cupio deponere et toto animo atque omni cura *φιλοσοφείν*? sic, inquam, in animo est; vellem ab initio: nunc vero, quoniam quae putavi esse praeclara expertus sum quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. tu tamen de Curtio ad me rescribe certius, et num quis in eius locum parentur, et quid de P. Clodio fiat, et omnia, quem ad modum polliceris, *ἐπὶ σχολῆς* scribe, et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas, ut certiore te faciam, quibus in locis futurus sim, epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi; valde enim exspecto tuas litteras.

VI.

Scr. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore ut opus exstaret huius peregrinationis, nihil iam magno

opere confirmo; sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam; itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero — nam ad lacertas captandas tempestates non sunt idoneae —: a scribendo prorsus abhorret animus. etenim γεωγραφικά, quae constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur; quid censes, si Tyrannio accesserit? et hercule sunt res difficiles ad explicandum et ὁμοειδεῖς, nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι, quam videbantur, et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta causa cessandi est, qui etiam dubitem an hic Antii considam et hoc tempus omne consumam, ubi quidem ego malletm duumvirum quam Romae fuisse. tu vero sapientior Buthroti domum parasti. sed, mihi crede, proxima est illi municipio haec Antiatum civitas: esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit praeter me, qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? hic, hic nimirum πολιτευτέον: nam istic non solum non licet, sed etiam taedet; itaque ἀνέχδοτα, quae tibi uni legamus, Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur. neque aliud iam quicquam πολιτεύομαι nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. sed ut ad rem: scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negotio: vide, quid narrent, ecquae spes sit denarii an cistophoro Pompeiano iaceamus. praeterea de muro statue quid faciendum sit. aliud quid? etiam. quando te proficisci istinc putes, fac ut sciam.

VII.

Ser. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

De geographia etiam atque etiam deliberabimus. orationes autem a me duas postulas, quarum alteram non libebat mihi scribere, quia abscideram, alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. sed id quoque videbimus. denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur. de Publio quae ad me scribis, sane mihi iu-

cunda sunt, eaque etiam velim omnibus vestigiis indagata ad me adferas, cum venies, et interea scribas, si quid intelleges aut suspicabere, et maxime de legatione quid sit acturus. equidem ante, quam tuas legi litteras, hominem ire cupiebam, non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium — nam mira sum alacritate ad litigandum —, sed videbatur mihi, si quid esset in eo popolare, quod plebeius factus esset, id amissurus: quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? narra mihi: reges Armenii patricos resalutare non solent? quid quaeris? acueram *me* ad exagitandam hanc eius legationem: quam si ille contemnit et si, ut scribis, bilem id commovet et latoribus et auspiciis legis curiatae, spectaculum egregium. hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius: primum, qui cum domi Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit; deinde alia legatio dicta erat, alia data est. illa opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatinius reservatur; haec ieiuna tabellarii legatio datur ei, cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. incende hominem, amabo te, quoad potest: una spes est salutis istorum inter istos dissensio, cuius ego quaedam initia sensi ex Curione. iam vero Arrius consulatum sibi creptum fremit; Megabocchus et haec sanguinaria iuventus inimicissima est. accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus: spero me praeclaras de istis rebus epistolas ad te saepe missurum. sed, illud quid sit, scire cupio, quod iacis obscure, iam etiam ex ipsis viginti viris loqui quosdam. quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni, quam putaram. atque haec, sic velim existimes, non me abs te *κατὰ τὸ πρακτικὸν* quaerere, quod gestiat animus aliquid agere in re publica: iam pridem gubernare me taedebat, etiam cum licebat; nunc vero cum cogar exire de navi, non abiectis, sed creptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles,

*κἄν ὑπὸ στέγῃ
πυκνῆς ἀκούειν ψακάδος εὐδούση θρηνί.*

de muro quid opus sit videbis. Castricianum mendum 5
 nos corrigemus, et tamen ad me Quintus CCIOO IOO. scri-
 pserat, nunc ad sororem tuam HS. xxx. Terentia tibi
 salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem
 de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio,
 respondisti. de *Ἀγαλθεῖα* quod me admones, non ne-
 glemus. cura ut valeas.

VIII.

Scr. in Antiati medio mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Epistolam cum a te avide exspectarem ad vesperum, 1
 ut soleo, ecce tibi nuntius pueros venisse Roma: voco,
 quaero, equid litterarum? negant. 'quid ais'? inquam,
 'nihilne a Pomponio?' perterriti voce et vultu confessi
 sunt se accepisse, sed excidisse in via. quid quaeris?
 permolesti tui; nulla enim abs te per hos dies epistola
 inanis aliqua re utili et suavi venerat. nunc, si quid in
 ea epistola, quam ante diem XVI. Kal. Maias dedisti, fuit
 historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus;
 sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum. et scito
 Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. valde
 eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat; ipse
 vero mirandum in modum

— reges odisse superbos.

peraeque narrabat incensam esse iuventutem neque ferre
 haec posse. bene habemus nos, si in his spes est; opi-
 nor, aliud agamus. ego me do historiae. quamquam
 licet me Saufcium putes esse; nihil me est inertius. sed 2
 cognosce itinera nostra, ut statuas, ubi nos visurus sis.
 in Formianum volumus venire Parilibus; inde, quoniam
 putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera
 illum delicatum, Kal. Maiis de Formiano proficiscemur,
 ut Antii simus a. d. v. Nonas Maias: ludi enim Antii
 futuri sunt a III. ad pr. Nonas Maias; eos Tullia spectare
 volt. inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Ro-
 mam ad Kal. Iunias. te aut in Formiano aut Antii aut
 in Tusculano cura ut videamus. epistolam superiorem
 restitue nobis et adpinge aliquid novi.

IX.

Scr. in Antiati medió mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Subito cum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos *elicere* mirificos cum Publio dialogos, cum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis et ais longum esse, quae ad ea responderis, perscribere; illum vero, qui nondum habitus est, quem illa *βοῶπις*, cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. si vero, quae de me pacta sunt, ea non servantur, in caelo sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam rettulerit, quarum exspecta divinam *παλινοῳδίαν*. etenim, quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare; non enim poterimus ulla esse *in* invidia, spoliati opibus et illa senatoria potentia: sin autem ab iis dissentiet, erit absurdum in nos invehi. verum tamen invehatur. festive, mihi crede, et minore sonitu, quam putaram, orbis hic in re publica est conversus; citius omnino, quam oportuit, culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt; qui omnia remedia rei publicae effuderunt, qui regna, qui *populi Romani* praedia tetrarchis, qui immanis pecunias paucis dederunt. video iam, quo invidia transeat et ubi sit habitatura: nihil me existimaris neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris. etenim si fuit invidiosa senatus potentia, cum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quid iam censes fore? proinde isti licet faciant quos volent consules, tribunos pl., denique etiam Vatinií strumam sacerdotii *διάγωψ* vestiant, videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit,
- 2 Catonem. nam nos quidem, si per istum tuum sodalem
- 3 [Publium] licebit, *σοφιστεύειν* cogitamus; si ille cogit,

tum dumtaxat nos defendere; et, quod est proprium artis huius, ἐπαγγέλλομαι

ἄνδρ' ἀπαμύνησθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήγη.

patria propitia sit: habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est. male vehi malo alio gubernante quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. sed haec coram commodius. nunc audi quod quaeris: Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Nonas Maias; Antio volo Nonis Maiis proficisci in Tusculanum. sed cum e Formiano rediero — ibi esse usque ad pr. K. Maias volo —, faciam statim te certiorum. Terentia tibi salutem: Κιζέριον ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.

X.

Scr. ab Appii foro mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Volo ames meam constantiam: ludos Antii spectare non placet; est enim ὑποσόλοιον, cum velim vitare omnium deliciarum suspensionem, repente ἀναφαίνεσθαι non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem: qua re usque ad Nonas Maias te in Formiano exspectabo. nunc fac ut sciam, quo die te visuri simus. ab Appii Foro, hora quarta. dederam aliam paulo ante a Tribus Tabernis.

XI.

Scr. in Formiano mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Narro tibi: plane relegatus mihi videor, postea quam in Formiano sum; dies enim nullus erat, Antii cum essem, quo die non melius scirem, Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae. etenim litterae tuae non solum quid Romae, sed etiam quid in re publica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset, indicabant: nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. qua re quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam plenam

omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum,
 2 ac diem, quo Roma sis exiturus, cura ut sciam. nos in
 Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Maias; eo
 si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo:
 nam Arpinum quid ego te invitem?

τρηχεῖ, ἀλλ' ἀγαθῆ κοροστροφος, οὐτ' ἄρ' ἔγωγε
 ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

haec igitur: cura ut valeas.

XII.

Scr. Tribus Tabernis a. d. XIII. Kal. Maias a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Negent illi Publium plebeium factum *a se* esse! hoc
 vero regnum est et ferri nullo pacto potest. emittat ad
 me Publius, qui obsignent: iurabo Gnacum nostrum,
 collegam Balbi, Antii mihi narrasse *se* in auspicio fuisse.
 o suavis epistolas tuas uno tempore mihi datas duas!
 quibus *εὐαγγέλια* quae reddam, nescio; deberi quidem
 2 plane fateor. sed vide *συγκρίματα*: emerseram commo-
 dum ex Antiati in Appiam ad Tris Tabernas, ipsis Ce-
 rialibus, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus;
 ibidem ilico puer abs te cum epistolis. ille ex me, nihilne
 audissem novi: ego negare. 'Publius' inquit 'tribuna-
 tum pl. petit.' quid ais? 'et inimicissimus quidem Caes-
 saris, et ut omnia' inquit 'ista rescindat.' quid Caesar?
 inquam. 'negat se quicquam de illius adoptione tulisse.'
 deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis exprompsit odium.
 complexus iuvenem dimisi, properans ad epistolas. ubi
 sunt, qui aiunt *ζώσης φωνῆς*? quanto magis vidi ex tuis
 litteris quam ex illius sermone quid ageretur! de rumina-
 tione cotidiana, de cogitatione Publii, de lituis *βοώπιδος*,
 de signifero Athenione, de litteris missis ad Gnacum, de
 Theophanis Memmiique sermone; quantam porro mihi
 exspectationem dedisti convivii istius *ἀσελγοῦς*! sum in
 curiositate *ὀξύπεινος*, sed tamen facile patior te id ad
 me *συμπόσιον* non scribere: praesentem audire malo.
 3 quod me, ut scribam aliquid, hortaris, crescit mihi qui-
 dem materies, ut dicis, sed tota res etiam nunc fluctuat:
καὶ ὀλιώρηται γούξ. quae si descenderit, magis erunt iudi-

cata, quae scribam; quae si statim a me ferre non poteris, primus habebis tamen et aliquamdiu solus. Dicaearchum recte amas: luculentus homo est et civis haud paulo melior quam isti nostri ἀδικαίαρχοι. litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim ut tuas legeram, sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris: impertit tibi multam salutem, καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

XIII.

Scr. in Formiano mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Facinus indignum! epistolam ἀνθωρεὶ tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas neminem reddidisse! at scito eum fasciculum, quo illam conieceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse; itaque tibi tuam epistolam iussi referri, ex qua intellegeres, quam mihi tum illae gratae fuissent. Romae quod scribis sileri, ita putabam; at hercule in agris non siletur; nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. si vero in haec Τηλέκλον veneris Αιαιστρυγονίην — Formias dico —, qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus [Magnus]! cuius cognomen una cum Crassi [Divitis] cognomine consenescit. credas mihi velim: neminem adhuc offendi, qui haec tam lente, quam ego fero, ferret. qua re, mihi crede, φιλοσοφῶμεν: iuratus tibi possum dicere nihil esse tanti. tu si ad Sicyonios litteras habes, advola in Formianum, unde nos pridie Nonas Maias cogitamus.

XIV.

Scr. in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Quantam tu mihi moves expectationem de sermone Bibuli! quantam de conloquio βωβίτιδος! quantam etiam de illo delicato convivio! proinde ita fac, venias ad sitientis auris, quamquam nihil est iam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsicera-

mus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare et cum has actiones *ἐναντιρέπτους* videbit, ruere incipiat. ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim *ἐντροαννείσθαι*, quam cum
 2 optima spe dimicare. de pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest: basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum. at quam parem basilicae tribum Aemiliam! sed — omitto volgus — post horam quartam molesti ceteri non sunt: C. Arrius proximus est vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. quo me vertam? statim meherecule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, dumtaxat ad pr. Nonas Maias; vides enim, quibus hominibus aures sint deditae meae. o occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit! et tamen illud probem ‘magnum quid adgrediamur et multae cogitationis atque otii?’ sed tamen satis fiet a nobis neque paretur labori.

XV.

Scr. in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ut scribis, ita video non minus incerta in re publica quam in epistola tua, sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat; Romae enim videor esse, cum tuas litteras lego, et, ut fit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire. illud tamen explicare non possum, quidnam invenire possit nullo recusante ad facultatem agrariam.
 2 Bibuli autem ista magnitudo animi in comitorum dilatione quid habet nisi ipsius iudicium sine ulla correctione rei publicae? nimirum in Publico spes est: fiat, fiat tribunus pl., si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare; nam, ut illo tu careas, non video posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputare. sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit eius modi, sis advolaturus. verum ut hoc non sit, tamen sive ruet *sive eriget* rem publicam, praeclarum spectaculum

mihī propono, modo te consessore spectare liceat. cum³ haec maxime scriberem, ecce tibi Sebosus! nondum plane ingemueram: 'salve', inquit Arrius. hoc est Roma decedere? quos ego homines effugi, cum in hos incidi? ego vero

in montis patrios et ad incunabula nostra

pergam; denique, si solus non potuero, cum rusticis potius quam cum his perurbanis, ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi praestoler usque ad *a. d.* III. Nonas Maias. Terentiae pergrata est adsiduitas tua et diligentia in controversia Mulviana: nescit omnino te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. sed tamen tu aliquid publicanis pendis; haec etiam id recusat. ea tibi igitur et *Κιζέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς*, salutem dicunt.

XVI.

Scr. in Formiano ineunte mense Maio a. u. c. 695.

CICERO ATTICÒ SAL.

Cenato mihi et iam dormitanti pridie K. Maias epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. quid quaeris? primo ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis quam molestia; cogitanti autem haec fere succurrebant: primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret, maius aliquid timueram; hoc mihi eius modi non videbatur. deinde, ut me egomet consoler, omnis expectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata, qui ager, ut dena iugera sint, non amplius hominum quinque milia potest sustinere: reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. praeterea, si ulla res est, quae bonorum animos, quos iam video esse commotos, vehementius possit incendere, haec certe est, et eo magis, quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum praeter vicissimam? quae mihi videtur una continuacula clamore pedisequorum nostrorum esse peritura. Gnaeus quidem² noster iam plane quid cogitet nescio:

φυσᾶ γὰρ οὐ μικροῖσιν ἀλλίσκοις ἔτι,
ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι, φορβείας ἄτερ·

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. nam adhuc haec ἐσοφίζετο, se leges Caesaris probare, actiones ipsum praestare debere; agrariam legem sibi placuisse, potuerit intercedi necne, nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de caelo tum servasset necne, sibi quaerendum non fuisse; de publicanis, voluisse se illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse: nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quem ad modum obtinebis? 'oppressos vos' inquit 'tenebo exercitu Caesaris.' non mehercule me tu quidem tam isto exercitu quam ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum, sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum aut gratiam rettulerunt.

3 quod si in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam: nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικόν, utrique a me mos gestus esse videatur; puto enim me Dicaearcho adfatim satis fecisse, respicio nunc ad hanc familiam, quae mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed reprehendit, quia non semper quierim. qua re incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia et eo, unde discedere non oportuit, ali-

4 quando revertamur. quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὅπιθεν δὲ—. quid dicam nescio: nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit; ita rursus remittit, ut me roget, ut annalis suos emendem et edam. illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumvectionis; ait se de consilii sententia rem ad senatum reiecissee: nondum videlicet meas litteras legerat, quibus ad eum re consulta et explorata rescripseram non deberi. velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas et, si tibi videbitur, iis

demonstres, quid ego de ea re sentiam. si possum discedere, ne causa optuma in senatu pereat, ego satis faciam publicanis, *εἰ δὲ μή*, — vere tecum loquar — in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus; nam eorum quoque vehementer interest. hoc ego sentio valde nobis opus esse. sed tu id videbis. quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? nam si aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam, quod extremum est. te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti.

XVII.

Ser. in Formiano ineunte mense Maio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Prorsus, ut scribis, ita sentio: turbat Sampsiceramus; 1 nihil est, quod non timendum sit; *ὁμολογουμένως τυραννίδα συσπειράζεται*. quid enim ista repentina adfinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? quae si essent extrema, tamen esset nimium mali, sed ea natura rei est, ut haec extrema esse non possint. quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? numquam huc venissent, nisi ad res alias pestiferas aditus sibi compararent. di immortales! verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. vi. circiter Idus Maias non deslebinus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit, sed conferemus tranquillo animo; neque tam 2 me *εὐελπιστία* consolatur, ut antea, quam *ἀδιαφορία*, qua nulla in re tam utor quam in hac civili et publica. quin etiam, quod est subinane in nobis et non *ἀφιλόδοξον* — bellum est enim sua vitia nosse —, id adficitur quadam delectatione; solebat enim me pungere, ne Sampsiceramī merita in patriam ad annos sescentos maiora viderentur quam nostra: haec quidem cura certe iam vacuus sum; iacet enim ille sic, ut Phocis Curiana stare videatur. sed haec coram. tu tamen videris mihi Ro- 3 mae fore ad nostrum adventum, quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit; sin, ut scribis, ita venies, velim ex Theophane expiscere, quonam in me animo sit Arabarches. quacres scilicet *κατὰ τὸ ζητιμονιζόν* et ad

me ab eo quasi *ὑποθήκας* adferes, quem ad modum me geram. aliquid ex eius sermone poterimus *περὶ τῶν ὀλῶν* suspicari.

XVIII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 695

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi aliquot epistolas tuas, ex quibus intellexi, quam suspenso animo et sollicito scire averes, quid esset novi: tenemur undique, neque iam quo minus serviamus recusamus, sed mortem et eiectionem quasi maiora timeamus, quae multo sunt minora; atque hic *est* status, qui una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur: *σκοπὸς* est, ut suspicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. unus loquitur et palam adversatur adulescens Curio: huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur; Fufium clamoribus et convitiis et sibilis consectantur. his ex rebus non spes, sed dolor est maior, cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. ac ne forte quaeras *κατὰ λεπτόν* de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus liberos fore. hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et in conviviis est liberior, quam fuit; vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. habet etiam Campana lex execrationem in contione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis: non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur laute fecisse, quod tribunatum

2 pl. petere destitit, ne iuraret. sed de re publica non libet plura scribere: displiceo mihi nec sine summo scribo dolore. me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse, ut tantis rebus gestis, parum fortiter. a Caesare valde liberaliter invitor [in legationem illam], sibi ut sim legatus, atque etiam libera legatio voti causa datur. sed haec et praesidii apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat; illa et munitior est et non impedit quo minus adsim, cum velim: hanc ego

3

teneo, sed usurum me non puto; neque tamen scit quisquam. non lubet fugere, aveo pugnare. magna sunt hominum studia. sed nihil adfirmo, tu hoc silebis. de Statio manu misso et non nullis aliis rebus angor equidem, sed iam prorsus occallui. tu vellem ego vel cupe-rem adesses: nec mihi consilium nec consolatio deesset. sed ita te para, ut, si inelamaro, advoles.

XIX.

Scr. Romæ mense Quintili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto motu et ex iis periculis, quae mihi ipsi intenduntur, et sescenta sunt; sed mihi nihil est molestius quam Statium manu missum:

nec meum imperium: ac mitto imperium: non similitatem meam

revereri saltem!

nec quid faciam scio, neque tantum est in re, quantus est sermo. ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo: tantum doleo, ac mirifice quidem. † cetera in magnis rebus; minae Clodii contentionesque, quae mihi proponuntur, modice me tangunt: etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse. dices fortasse: ‘dignitatis ἄλλης, tamquam δρῶς: saluti, si me amas, consule.’ me miserum! cur non ades? nihil profecto te praeteriret; ego fortasse τυγλώτιω et nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα. scito nihil unquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est, magis mehercule, quam vellem, non modo quam putaram. populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est, nec qua re scio, sed ita laudatur, quasi

unus homo nobis cunctando restituit rem.

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se adflixit: neminem tenet voluntate; ne metu necesse sit iis uti, vereor. ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam, neque approbo, ne

3 omnia improbem, quae antea gessi: utor via. populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est: nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi; ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est:

nostra miseria tu es magnus —

miliens coactus est dicere;

eandem virtutem istam veniet tempus cum graviter gemes totius theatri clamore dixit itemque cetera. nam eius modi sunt ii versus, uti in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur.

si neque leges neque mores cogunt —

et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar cum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus: huic ita plausum est, ut salva re publica Pompeio plaudere solebat. tulit Caesar graviter: litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant, hostes omnibus; Rosciae legi, etiam frumentariae, minitabantur: sane res erat perturbata. equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transiri, sed vereor ne non liceat: non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. sed est iam una vox omnium, magis odio firmata quam praesidio. noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est; impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre; idem adfirmat verbum de me illum non esse facturum; in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus: id erat vocari in locum mortui; nihil me turpius apud hominem fuisset, neque vero ad istam ipsam ἀσφάλειαν quicquam alienius; sunt enim illi apud bonos invidiosi, ego apud improbos
5 meam retinuissem invidiam, alienam adsumpsissem. Caesar me sibi vult esse legatum. honestior declinatio haec periculi; sed ego hoc non repudio. quid ergo est? pugnare malo. nihil tamen certi. iterum dico, utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, arcessemus. quid

aliud? quid? hoc opinor: certi sumus perisse omnia; quid enim ἀκκιζόμεθα tam diu? sed haec scripsi propterans et mehercule timide. posthac ad te aut, si perfidelem habebō, cui dem, scribam plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelleges. in iis epistolis me Laelium, te Furium faciam; cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. hic Caecilium colimus et observamus diligenter. edicta Bibuli audio ad te missa: iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui; ¹ Numestium ex litteris tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi; Caecilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satis facit nobis; Pompeius amat nos carosque habet. ‘credis?’ inquires. credo: prorsus mihi persuadet. sed quia volgo pragmatici homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere, alterum facio, ut caveam, alterum, ut non credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi ² denuntiat periculum: Pompeius adfirmat non esse periculum; adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri. tractatur res. simul et quid erit certi, scribam ad te: si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris; si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. de re *publica* breviter ad te scribam: iam ³ enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco; itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur, ut, cum omnes ea, quae sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla adferatur; neque enim resisti sine internecone posse arbitramur, nec videmus, qui finis cedendi praeter exitium futurus sit. Bibulus hominum admiratione et benevolentia in caelo est; edicta eius et contiones describunt et legunt; novo quodam genere in summam gloriam venit: ⁴ populare nunc nihil tam est quam odium popularium.

5 haec quo sint eruptura, timeo; sed, si dispicere quid
 coepero, scribam ad te apertius. tu, si me amas tantum,
 quantum profecto amas, expeditus facito ut sis, si in-
 clamaro, ut accurras; sed do operam et dabo ne sit ne-
 cesse. quod scripseram † et Furio scripturum, nihil
 necesse est tuum nomen mutare: me faciam Laelium et
 te Atticum; neque utar meo chirographo neque signo, si
 modo erunt eius modi litterae, quas in alienum incidere
 6 nolim. Diodotus mortuus est; reliquit nobis H.S. for-
 tasse centiens. comitia Bibulus [cum] Archilochio edicto
 in ante diem xv. Kal. Novembr. distulit. a Vibio libros
 accepi: poëta ineptus, nec tamen scit nihil et est non
 inutilis. describo et remitto.

XXI.

Ser. Romae exeunte mense Quintili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 De re publica quid ego tibi subtiliter? tota periit
 atque hoc est miserior quam reliquisti, quod tum vide-
 batur eius modi dominatio civitatem oppressisse, quae
 iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut
 tamen sine pernicie, nunc repente tanto in odio est omni-
 bus, ut, quorsus eruptura sit, horreamus; nam iracun-
 diam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui
 Catoni irati omnia perdiderunt. sed ita lenibus uti vide-
 bantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire:
 nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu
 2 Italiae vereor ne exarserint. equidem sperabam, ut
 saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem rei publicae
 esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam
 orbitam videre possemus, et fuisset ita, si homines trans-
 itum tempestatis expectare potuissent, sed cum diu
 occulte suspirassent, postea iam gemere, ad extremum
 3 vero loqui omnes et clamare coeperunt. itaque ille ami-
 cus noster, insolens infamiae, semper in laude versatus
 circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo,
 quo se conferat nescit; progressum praecipitem, incon-
 stantem reditum videt; bonos inimicos habet, improbos
 ipsos non amicos. ac vide mollitiem animi: non tenui
 lacrimas, cum illum a. d. viii. Kal. Sextilis vidi de edictis

Bibuli contionantem; qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat! o spectaculum uni Crasso iucundum, ceteris ⁴ non item! nam, quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur, et, ut Apelles, si Venerem, aut Protogenes, si Ialysum illum suum caeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem, sic ego hunc omnibus a me pictum et politum artis coloribus subito deformatum non sine magno dolore vidi. quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere, tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nulla posset iniuria. itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeamus, ipsi ita acerba, ut tabescat dolore, mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, et timeo tam vehemens vir tamque acer in ferro et tam insuetus contumeliae ne omni animi impetu dolori et iracundiae pareat. Bibuli qui ⁵ sit exitus futurus, nescio; ut nunc res se habet, admirabili gloria est: qui cum comitia in mensem Octobrem distulisset, quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar oratione sua posse impelli contionem, ut iret ad Bibulum; multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. quid quaeris? sentiunt se nullam ullius partis voluntatem tenere; eo magis vis nobis est timenda. Clodius inimicus est nobis; Pompeius confir- ⁶ mat eum nihil esse facturum contra me: mihi periculosum est credere; ad resistendum me paro. studia spero me summa habiturum omnium ordinum. te cum ego desidero, tum vero res ad tempus illud vocat. plurimum consilii, animi, praesidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satis facit; Pompeius loquitur divinitus. spero nos aut cum summa gloria aut certe sine molestia discessuros. tu, quid agas, quem ad modum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam cura.

XXII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quam vellem Romae mansisses! *mansisses* profecto, si haec fore putassemus; nam Pulchellum nostrum facillime teneremus, aut certe, quid esset facturum, scire possemus. nunc se res sic habet: volitat, furit, nihil habet certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur: cum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui haec egerunt, impetum facturum videtur; cum autem rursus opes et vim exercitus recordatur, convertit se in nos; nobis autem ipsis tum vim, tum iudicium
 2 minatur. cum hoc Pompeius egit et, ut ad me ipse referebat — alium enim habeo neminem testem —, vehementer egit, cum diceret in summa se perfidiae et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, cum plebeium fieri passus esset; fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me; hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intellegerent nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. haec et in eam sententiam cum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse et adfirmasse nihil se contra eius voluntatem esse facturum; sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus.
 3 nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in nos hominum et opes nostrae augeantur: rem publicam nulla ex parte attingimus; in causis atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur; quod egregie non modo iis, qui utuntur [opera], sed etiam in vulgus gratum esse sentimus: domus celebratur; occurritur; renovatur memoria consulatus; studia significantur; in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quae im-
 4 pendet, interdum non fugienda videatur. nunc mihi et consiliis opus est tuis et amore et fide; qua re advolam. expedita mihi erunt omnia, si te habebo. multa per Varronem nostrum agi possunt, quae te urgente erunt firmitiora, multa ab ipso Publico elici, multa cognosci,

quae tibi occulta esse non poterunt, multa etiam — sed absurdum est singula explicare, cum ego requiram te ad omnia. unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi 5 fore explicata, si te videro; sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum. puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per βούπιν ex ipso intellegere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia aut certe sine errore futuros. precibus nostris et cohortatione non indiges; quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intellegis. de re publica nihil habeo 6 ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia; mutationis tamen spes nulla. sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium vehementerque paenitet. non provideo satis, quem exitum futurum putem; sed certe videntur haec aliquo eruptura. libros Alexandri, neglegentis hominis et non boni poëtae, 7 sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Nume-stium libenter accepi in amicitiam et hominem gravem et pudentem et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII.

Ser. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Numquam ante arbitror te epistolam meam legisse, 1 nisi mea manu scriptam: ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear; nam, cum vacui temporis nihil haberem et cum recreandae voculae causa necesse esset mihi ambulare, haec dictavi ambulans. primum igitur 2 illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status paenitere restituique in eum locum cupere, ex quo decidit, doloremque suum impertire nobis et medicinam interdum aperte quaerere, quam ego possum invenire nullam; deinde omnis illius partis auctores ac socios nullo adversario consenescere; consensionem universorum nec voluntatis nec sermonis maiorem unquam fuisse. nos autem — nam id te scire cupere 3 certo scio — publicis consiliis nullis intersumus totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus; ex quo, quod facile intellegi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur.

sed βούλιδος nostrae consanguineus non mediocris terrores iacit atque denuntiat, et Sampsiceramō negat, ceteris prae se fert et ostentat: quam ob rem, si me amas tantum, quantum profecto amas, si dormis, expergiscere, si stas, ingredi, si ingrederis, curre, si curris, advola. incredibile non est, quantum ego in consiliis et prudentia tua, quodque maximum est, quantum in amore et fide ponam. magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. permagni nostra interest te, si comitiis non potueris, at declarato illo esse Romae. cura ut valeas.

XXIV.

Ser. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius neque incitatius fieri posset: ad illam celeritatem adde etiam, si quid potes. ac ne sis perturbatus; novi enim te et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius, sed res est, ut spero, non tam exitu
² molesta quam auditu. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur; itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere. hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium; res delata ad senatum est. introductus Vettius primo negabat se umquam cum Curione constitisse; neque id sane diu: nam statim fidem publicam postulavit; reclamatum est. tum exposuit manum fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paulus initio fuisset et Q. Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius, conscio patre; postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est, Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset, eoque magis id eiectum est, quod a. d. iii. Idus Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiore, ut caveret insidias; in quo ei Pompeius gratias egerat. introductus
³

Curio filius dixit ad ea, quae Vettius dixerat, maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat adulescentium consilium, ut in foro [cum] gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur, in eo principem Paulum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniceretur; qui eum emisisset, eum contra rem publicam esse facturum. res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum, idque ita factum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. tum senatus consultum in contione recitatum est. postero autem die Caesar, is, qui olim, praetor cum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra produxit eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli adspirare non liceret. hic ille omnia, quae voluit, de re publica dixit, ut qui illuc factus institutusque venisset. primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspitione attigerat, eos nominavit: Lucillum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat, L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret; me non nominavit, sed dixit consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse Ahalam Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri; addidit ad extremum, cum iam dimissa contione revocatus a Vatinius fuisset, se audisse a Curione his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. nunc reus erat apud 4 Crassum Divitem Vettius de vi et, cum esset damnatus, erat indicium postulaturus; quod si impetrasset, iudicia fore videbantur: ea nos, utpote qui nihil contemnere soleamus, *non contemnebamus, sed non pertimescebamus.* hominum quidem summa erga nos studia significabantur, sed prorsus vitae taedet: ita sunt omnia omnium miserrimum plenissima. modo caedem timueramus, quam oratio fortissimi senis, Q. Considii, discusserat; ea, quam cotidie timere potueramus, subito exorta est. quid quaeris? nihil

me *infortunatius*, nihil fortunatius est Catulo, cum splendore vitae, † tum hoc tempore. nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus, honestissime-
 5 que dignitatem nostram et magna cura tuemur. Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio; qua re, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles: respiraro, si te videro.

XXV.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse, ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse eam rem summae tibi voluptati esse; sed ego malletm ad illum scripsisses mihi illum satis facere, non quo faceret, sed ut faceret. mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, *ἐλιχτιὰ καὶ οὐδέν* —. sed nos tenemus praeceptum illud, *τὰς τῶν κρατούντων*. at hercule alter tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret! sic habeto, nec amantius nec honorificentius nec copiosius potuisse dici: ei te hoc scribere a me tibi esse missum
 2 sane volo. sed quid tu scribas? quem iam ego venire atque adesse arbitror; ita enim egi tecum superioribus litteris. valde te exspecto, valde desidero, neque ego magis, quam ipsa res et tempus poscit. his de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod saepe? re publica nihil desperatius, iis, quorum opera, nihil maiore odio: nos, ut opinio et spes et coniectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. qua re advola: aut expedies nos omni molestia aut eris particeps. ideo sum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre quae volumus licebit. cura ut valeas.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER TERTIUS.

I.

Ser. in itinere mense Martio a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Cum antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum, tum vero, ut legi rogationem, intellexi ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare, ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur, sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus; quam ob rem te oro des operam, ut me statim consequare: facilius potes, quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II.

Ser. in itinere a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo iure diutius esse possem, quam fundum Siccae, praesertim nondum rogatione correctae, et simul intellegebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre, sine te autem non esse nobis illas partis tenendas propter Autronium. nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. iter esse molestum scio, sed tanta calamitas omnis molestias habet. plura scribere non possum, ita sum animo perculso et abiecto. cura ut valeas. data VI. Idus Aprilis Naris Luc.

III.

Scr. in itinere mense Aprili a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coëgisti! adhuc quidem valde me paenitet. sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum: sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero; si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

IV.

Scr. in itinere inter Vibonem et Brundisium mense Aprili a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Miseriae nostrae potius velim quam inconstantiae tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus: allata est enim nobis rogatio de pernicie mea, in qua, quod correctum esse audieramus, erat eius modi, ut mihi ultra quadringenta milia liceret esse. illo cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis, ne et Sicca, apud quem eram, periret et quod Melitae esse non licebat. nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur. adhuc invitamur benigne, sed quod superest timemus. me, mi Pomponi, valde paenitet vivere; qua in re apud me tu plurimum valuisti. sed haec coram. fac modo ut venias.

V.

Scr. Thuriis VIII. Idus Apriles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias: id est mihi gratissimum. ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. ad te quid scribam, nescio: si enim es Romae, iam me adsequi non potes; sin es in via, cum eris me adsecutus, coram agemus quae erunt agenda. tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, ut eodem amore sis; ego enim idem sum: inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. cura ut valeas. data VIII. Idus April. Thuriis.

VI.

Scr. de Tarentino XIV. Kalendas Maias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Non fuerat mihi dubium quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem; idque ad multa pertinuit, in eis, ut et in Epiro consisteremus et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. meos tibi commendo. me vix misereque sustento. data XIII. Kal. Maias de Tarentino.

VII.

Scr. Brundisii pridie Kalendas Maias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Brundisium veni a. d. XIII. Kal. Maias: eo die pueri ¹ tui mihi a te litteras reddiderunt, et alii pueri post diem tertium eius diei alias litteras attulerunt. quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova. esset consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere — odi enim celebritatem, fugio homines, lucem aspicere vix possum — esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara; sed itineris causa ut devorterer, primum est devium, deinde ab Antronio et ceteris quadridui, deinde sine te; nam castellum munitum habitanti mihi prodesset, transeunti non est necessarium. quod si auderem, Athenas peterem; sane ita cadebat, ut vellem: nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur ne interpretentur illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse, nec scribis, quam ad diem te exspectemus. quod me ad vitam vocas, unum efficis, ² ut a me manus abstineam, alterum non potes, ut me non nostri consilii vitaeque paeniteat: quid enim est, quod me retineat, praesertim si spes ea non est, quae nos proficiscentis prosequeretur? non faciam ut enumerem miseras omnis, in quas incidi per summam iniuriam et scelus non tam inimicorum meorum quam invidorum, ne et meum macerem exagitem et te in eundem luctum

vocem: hoc adfirmo, neminem unquam tanta calamitate esse adfectum, nemini mortem magis optandam fuisse, cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est; reliqua tempora sunt non tam ad medicinam quam
 3 ad finem doloris. de re publica video te colligere omnia, quae putes aliquam spem mihi posse adferre mutandarum rerum, quae, quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, exspectemus. tu nihilo minus, si properaris, nos consequere; nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra adferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus; quem quidem ego nec *quo* modo visurus nec ubi dimissurus sim scio. id est maximum et miserrimum mearum omnium miserrimum. ego et saepius ad te et plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnis partis mentis, tum maxime huius generis facultatem ademisset. videre te cupio. cura ut valeas. data pr. Kal. Mai. Brundisii.

VIII.

Scr. Thessalonicae IV. Kalendas Iunias a. u. c. 696

CICERO ATTICO SAL.

1 Proficiscens scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti, quod et Achaia prope esset, plena audacissimorum inimicorum, et exitus difficilis haberet, cum inde proficisceremur. accessit, cum Dyrhachii essemus, ut duo nuntii adferrentur: unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus per Macedoniam venire: itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret; ipsi processimus et Thessalonicam a. d. x. Kal. Iunias venimus, neque de illius itinere quicquam certi habebamus nisi eum ab Epheso ante ali-
 2 quanto profectum. nunc, istic quid agatur, magno opere timeo: quamquam tu altera epistola scribis Idibus Maiis audire *te* fore ut acrius postularetur, altera, iam esse mitiora. sed haec est pridie data quam illa, quo conturbor magis; itaque cum meus me maeror cotidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. sed et navigatio perdifficilis fuit, et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit.

nam Phaëtho libertus eum non vidit; vento reiectus ab illo in Macedoniam Pellae mihi praesto fuit. reliqua quam mihi timenda sint video nec quid scribam habeo et omnia timeo, nec tam miserum est quicquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. equidem adhuc miser in maximis meis aerumnis et luctibus, hoc metu adiecto, maneo Thessalonicae suspensus nec audeo quicquam. nunc ad ea, quae scripsisti. Tryphonem³ Caecilium non vidi; sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis litteris: motum in re publica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides aut ad me consolandum adfers; Tigrane enim neglecto sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias: faciam, item Hypsaeo. quod suades, ne longius discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur, puto me ita esse facturum, sed ubi, nondum statui. atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere; sed tamen statim te faciam certiolem. ex epistolarum mearum⁴ inconstantia puto te mentis meae motum videre, qui, etsi incredibili et singulari calamitate afflictus sum, tamen non tam est ex miseria quam ex culpae nostrae recordatione commotus: cuius enim scelere impulsus ac proditus simus, iam profecto vides, atque utinam iam ante vidisses neque totum animum tuum maerori mecum simul dedisses! qua re, cum me afflictum et confectum luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre gravius quam eventum, quod ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. me et meorum malorum memoria et metus de fratre in scribendo impedit: tu ista omnia vide et governa. Terentia tibi maximas gratias agit. litterarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. data III. Kal. Iunias Thessalonicae.

IX.

Scr. Thessalonicae Idibus Iuniis a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Quintus frater cum ex Asia discessisset ante Kal. Maias et Athenas venisset Idibus, valde fuit ei prope-¹randum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset; itaque

eum malui properare Romam quam ad me venire, et simul — dicam enim, quod verum est, ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis — animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in maerore aspicerem aut meas miserias luctu adfictas et perditam fortunam illi offerrem aut ab illo aspici paterer. atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset; versabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut lictores dimitteret aut vi evelleretur ex complexu meo: huius acerbitalis eventum altera acerbitalitate non videndi fratris vitavi. in hunc me casum vos vivendi auctores² impulistis; itaque mei peccati luo poenas. quamquam me tuae litterae sustentant, ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio; quae quidem tamen aliquid habebant solacii ante, quam eo venisti a Pompeio: ‘nunc Hortensium allice et eius modi viros.’ obsecro, mi Pomponi, nondum perspicias, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? sed tecum haec omnia coram agemus; tantum dico, quod scire te puto: nos non inimici, sed invidi perdididerunt. nunc si ista sunt, quae speras, sustinebimus nos et spe, qua iubes, nitentur; sin, ut mihi videntur, infirma sunt, quod optimo tempore³ facere non licuit, minus idoneo fiet. Terentia tibi saepe agit gratias. mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium, quod si sciam cuius modi sit, sciam, quid agendum mihi sit. me etiam nunc istorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet; si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. tu si, ut scribis, Kal. Iuniis Roma profectus es, propediem nos videbis. litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. data Id. Iun. Thessalonicae.

X.

Scr. Thessalonicae XIV. Kalendas Quintiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Acta quae essent usque ad *a. d.* VIII. Kal. Iunias cognovi ex tuis litteris; reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae, quibus allatis facilius statuere

potero, ubi sim. nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam; sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum, quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est quam de me; itaque, quid ea mihi prosit, nescio, sed tamen, quoad me vos sperare voltis, vobis obtemperabo. nam quod me tam saepe et tam vehementer² obiurgas et animo infirmo esse dicis, quaeso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium concidit? possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? quem ego, ut novum calamitatis genus attendas, cum pluris facerem quam me ipsum semperque fecissem, vitavi ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi adflictumque offerrem. mitto cetera intolerabilia: etenim fletu impediior. hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo, an, quod commisi, ut haec aut non retinerem, quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur, aut certe vivus non amitterem? haec eo scripsi, ut potius relevares me, quod³ facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares, eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impediior et, quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam: quae si erunt allata, faciam te consilii nostri certiore. tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. data XIII. Kal. Quintilis Thessalonicae.

XI.

Ser. Thessalonicae IV. Kalendas Quintiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Me et tuae litterae et quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum, et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicae tenebant: si accepero litteras, quas exspecto, si spes erit ea, quae

rumoribus adferebatur, ad te me conferam; si non erit,
 2 faciam te certiozem, quid egerim. tu me, ut facis, opera,
 consilio, gratia iuva; consolari iam desine; obiurgare vero
 noli, quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem
 desidero! quem ita adfectum mea aerumna esse arbitror,
 ut te ipsum consolari nemo possit. Q. fratrem optimum
 humanissimumque sustenta. ad me obsecro te ut omnia
 certa perscribas. data III. Kal. Quintilis.

XII.

Ser. Thessalonicae XVI. Kalendas Sextiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tu quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum
 et maxime per senatum, idemque caput rogationis pro-
 poni scribis, qua re in senatu dici nihil liceat: itaque
 siletur. hic tu me accusas, quod me adflitem, cum ita
 sim adflitus, ut nemo unquam, quod tute intellegis.
 spem ostendis secundum comitia: quae ista est eodem
 2 tribuno pl. et inimico consule designato? percussisti au-
 tem me etiam de oratione prolata; cui volneri, ut scribis,
 medere, si quid potes. scripsi equidem olim ei iratus,
 quod ille prior scripserat, sed ita compresseram, ut num-
 quam emanaturam putarem: quo modo exciderit, nescio.
 sed quia numquam accidit, ut cum eo verbo uno concer-
 tarem et quia scripta mihi videtur negligentius quam
 ceterae, puto posse probari, non esse meam: id, si putas
 me posse sanari, cures velim; sin plane perii, minus
 3 laboro. ego etiam nunc eodem in loco iaceo, sine ser-
 mone ullo, sine cogitatione ulla. licet tibi, ut scribis,
 significarim, ut ad me venires † si donatam ut intellego,
 te istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse.
 non queo plura scribere, nec est quod scribam: vestra
 magis exspecto. data XVI. Kal. Sextilis Thessalonicae.

XIII.

Ser. Thessalonicae Nonis Sextilibus a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, postea
 quam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi
 consilium, nec me Thessalonica commovi, ubi esse sta-

tueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. qua de re, quoniam comitia habita sunt tuque nihil ad me scribis, proinde habebō ac si scripsisses nihil esse, neque temporis non longinqui spe ductum *me* esse moleste feram; quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant qui veniunt nullum fore. in tribunis pl. designatis reliqua spes est; quam si exspectaro, non erit quod putes me causae meae, voluntati meorum defuisse. quod me saepe accusas, cur² hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere, eum ita me adfictum videas, ut neminem umquam nec videris nec audieris. nam quod scribis te audire me etiam mentis errore ex dolore adfici, mihi vero mens integra est; atque utinam tam in periculo fuisset! cum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum, qui, ut me paulum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum. nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundem, quo rarius ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia, quae putaris me scire opus esse, perscribas. Q. fratrem meum fac diligas, quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitrabor. data Nonis Sextilibus.

XIV.

Scr. Thessalonicae XII. Kalendas Sextiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Ex tuis litteris plenus sum expectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit aut ostendat; comitia enim credo esse habita, quibus absolutis scribis illi placuisse agi de nobis. si tibi stultus esse videor, qui sperem, facio tuo iussu, etsi scio te me iis epistolis potius et meas spes solitum esse remorari. nunc velim mihi plane perscribas, quid videas. scio nos nostris multis peccatis in hanc aerumnam incidisse: ea si qui casus aliqua ex parte correxerit, minus moleste feremus nos vixisse et adhuc vivere. ego propter viae celebritatem et cotidia-²

nam expectationem rerum novarum non commovi me adhuc Thessalonica; sed iam extrudimur, non a Plancio — nam is quidem retinet —, verum ab ipso loco minime appposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. in Epirum ideo, ut scripseram, non ii, quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae, qua re nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus, neque adhuc stabat, quo potissimum, sed scies. data XII. Kal. Sextilis Thessalonicae.

XV.

Scr. Thessalonicae XIV. Kalendas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Accepi Idibus Sextilibus quattuor epistolas a te mis-
sas: unam, qua me obiurgas, ut sim firmior; alteram,
qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macie-
que narrasse; tertiam, qua demonstras acta in senatu;
quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confir-
2 matum de voluntate Pompeii. ad primam tibi hoc scribo,
me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id
ipsum doleam, me tam firma mente ubi utar et quibus-
cum non habere. nam si tu me uno non sine maerore
cares, quid me censes, qui et te et omnibus? et, si tu
incolumis me requiris, quo modo a me ipsam incolumi-
tatem desiderari putas? nolo commemorare, quibus rebus
sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne
rescindam ipse dolorem meum: hoc confirmo, neque tan-
tis bonis esse privatum quemquam neque in tantas mise-
rias incidisse. dies autem non modo non levat luctum
hunc, sed etiam auget; nam ceteri dolores mitigantur
vetustate, hic non potest non et sensu praesentis mise-
riae et recordatione praeteritae vitae cotidie augeri: de-
sidero enim non mea solum neque meos, sed me ipsum.
quid enim sum? sed non faciam ut aut tuum animum
angam querelis aut meis vulneribus saepius manus adfe-
ram. nam quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invi-
disse, et in eis Catonem, ego vero tantum illum puto ab
isto scelere afuisse, ut maxime doleam plus apud me
simulationem aliorum quam istius fidem valuisse. ceteros

quod purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. sed ³
haec sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere
locutum. in senatu rem probe scribis actam. sed quid
Curio? an illam orationem non legit? quae unde sit pro-
lata nescio. sed Axius, eiusdem diei scribens ad me
acta, non ita laudat Curionem. at potest ille aliquid
praetermittere; tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti.
Varronis sermo facit expectationem Caesaris, atque
utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto
cum sua sponte, tum te instante faciet. ego, si me ali- ⁴
quando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe
efficiam ut maxime laetere unus ex omnibus amicis,
meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt —
fatendum est enim —, sic exsequar, ut me aequae tibi ac
fratri et liberis nostris restitutum putes. si quid in te
peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce; in me enim
ipsum peccavi vehementius. neque haec eo scribo, quo
te non meo casu maximo dolore esse adfectum sciam,
sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum
amare deberes ac debuisses, numquam esses passus me,
quo tu abundabas, egere consilio, nec esses passus mihi
persuaderi utile nobis esse legem de collegiis perferri.
sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat
amoris, tamquam ipse ego; quod meritis meis perfectum
oportuit, ut dies et noctis, quid mihi faciendum esset,
cogitares, id abs te meo, non tuo scelere praetermissum
est. quod si non modo tu, sed quisquam fuisset, qui me
Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo
consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti,
aut occubuissem honeste aut victores hodie viveremus.
hic mihi ignosces: me enim ipsum multo magis accuso,
deinde te quasi me alterum; et simul meae culpaee socium
quaero, ac si restitutor, etiam minus videbimur deliquisse,
abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius bene-
ficio diligemur. quod te cum Culleone scribis de privi- ⁵
legio locutum, est aliquid, sed multo est melius abrogari:
si enim nemo impedit, quid est firmitus? sin erit, qui
ferri non sinat, idem senatus consulto intercedet. nec
quicquam aliud opus est abrogari: nam prior lex nos
nihil laedebat; quam si, ut est promulgata, laudare

voluissemus aut, ut erat negligenda, negligere, nocere
 omnino nobis non potuisset. hic mihi primum meum
 consilium defuit, sed etiam obfuit. caeci, caeci, inquam,
 fuimus in vestitu mutando, in populo rogando, quod, nisi
 nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perniciosum
 fuit. sed pergo praeterita; verum tamen ob hanc cau-
 sam, ut, si quid agetur, legem illam, in qua popularia
 6 multa sunt, ne tangatis. verum est stultum me praeci-
 pere, quid agatis aut quo modo: utinam modo agatur
 aliquid! multa occultant tuae litterae, credo, ne vehe-
 mentius desperatione perturber. quid enim vides agi
 posse aut quo modo? per senatumne? ast tute scripsisti
 ad me, quoddam caput legis Clodium in curiae poste
 fixisse, NE REFERRI NEVE DICI LICERET. quo modo igitur
 Domitius se dixit relaturum? quo modo autem iis, quos
 tu scribis, et de re dicentibus et, ut referretur, postulan-
 tibus Clodius tacuit? ac, si per populum, poteritne nisi
 de omnium tribunorum pl. sententia? quid de bonis?
 quid de domo? poteritne restitui? aut, si non poterit,
 egomet quo modo potero? haec nisi vides expediri, quam
 in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quae est
 mihi vita? itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext.,
 ex quibus statuam in tuosne agros confugiam, ut neque
 videam homines, quos nolim, et te, ut scribis, videam et
 propius sim, si quid agatur — idque intellexi cum tibi,
 7 tum Q. fratri placere —, an abeam Cyzicum. nunc,
 Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad
 salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii
 decreras aut te nihil plus mihi debere quam ut praesto
 esses, quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in
 fraudem, omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam
 [in me] erectam ad me defendendum destitui et reliqui,
 me meosque meis tradidi inimicis inspectante et tacente
 te, qui, si non plus ingenio valebas quam ego, certe
 timebas minus: si potes, erige afflictos et in eo nos iuva;
 sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus et nos
 aliquando aut obiurgare aut comiter consolari desine.
 ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis
 tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tan-
 tum *me* amari, quantum ego vellem, putavi; quod si

fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses, me certe ad exitium praecipitantem retinuisses, istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses. qua re fac ut omnia ad me perspecta et explorata per-⁸ scribas meque, ut facis, velis esse aliquem, quoniam, qui fui et qui esse potui, iam esse non possum, et ut his litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas curesque dandas. data XIII. Kal. Sept.

XVI.

Scr. Thessalonicae XII. Kalendas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum Kal. Sextil. datarum: nam si spes erit, Epirum, si minus, Cyzicum aut aliud quid sequemur. tuae quidem litterae, quo saepius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem, quod, cum lectae sunt, tum id, quod attulerant ad spem, infirmant, ut facile appareat te et consolationi servire et veritati; itaque te rogo plane, ut ad me, quae scis, ut erunt, quae putabis, *ut putabis*, ita scribas. data XII. Kal.

XVII.

Scr. Thessalonicae pr. Nonas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

De Quinto fratre nuntii nobis tristes nec varii vene-¹ rant ex ante diem III. Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept. eo autem die Livincius, Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit: is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit, sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio, isque mihi tum a fratre litteras attulit. sed postri-² die Sestii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt non tam exploratas a timore, quam sermo Livincii fuerat. sane sum in meo infinito maerore sollicitus et eo magis, quod Appii quaestio est. cetera, quae ad me eisdem² litteris scribis de nostra spe, intellego esse languidiora, quam alii ostendunt. ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absumus, in quo res diiudicabitur, aut ad

te conferam me aut etiam nunc circum haec loca com-
 3 morabor. scribit ad me frater omnia sua per te unum
 sustineri. quid te aut hortet, quod facis? aut agam gra-
 tias, quod non exspectas? tantum velim fortuna det no-
 bis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur.
 tuas litteras semper maxime exspecto, in quibus cave
 vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta aut veritas
 acerba sit. data pr. Nonas Sept.

XVIII.

Scr. Thessalonicae medio mense Septembri a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Expectationem nobis non parvam attuleras, cum
 scripseras Varronem tibi pro amicitia confirmasse causam
 nostram Pompeium certe suscepturum, et, simul a Caese-
 sare ei litterae, quas exspectaret, remissae essent, acto-
 rem etiam daturum: utrum id nihil fuit, an adversatae
 sunt Caesaris litterae? an est aliquid in spe? etiam illud
 2 scripseras eundem 'secundum comitia' dixisse. fac, si
 vides, quantis in malis iaceam, et si putas esse humani-
 tatis tuae, me fac de tota causa nostra certiolem: nam
 Q. frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia
 mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi
 mei; tuae autem litterae sunt variae; neque enim me
 desperare vis nec temere sperare. fac, obsecro te, ut
 omnia, quae perspicere a te possunt, sciamus.

XIX.

Scr. Thessalonicae XVI. Kalendas Octobres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quoad eius modi mihi litterae a vobis adferebantur,
 ut aliquid ex iis esset exspectandum, spe et cupiditate
 Thessalonicae retentus sum; postea quam omnis actio
 huius anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui,
 quod et celebritas mihi odio est, et, si fieret aliquid a
 novis magistratibus, abesse longe nolebam. itaque in
 Epirum ad te statui me conferre, non quo mea interesset
 loci natura, qui lucem omnino fugerem, sed et *ad* salu-
 tem lubentissime ex tuo portu proficiscar et, si ea prae-
 cisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel

sustentabo vel, quod multo est melius, abiecero. *ero* cum paucis; multitudinem dimittam. me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum; at tamen mea spes etiam tenuior semper fuit quam tuae litterae. sed tamen, quoniam coeptum est agi, quoquo modo coeptum est et quacumque de causa, non deseram neque optumi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces nec Sestii ceterorumque promissa nec spem aerumnosissimae mulieris Terentiae nec miserrimae [mulieris] Tulliolae obsecrationem et fidelis litteras tuas: mihi Epirus aut iter ad salutem dabit aut quod scripsi supra. te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis iucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum, si me a meis consiliariis proditum et proiectum vides, si intellegis me coactum ut ipse me et meos perderem, ut me tua misericordia iuves et Q. fratrem, qui potest esse salvus, sustentas, Terentiam liberosque meos tueare, me, si putas te istic visurum, expectes, si minus, invisas, si potes, mihi que ex agro tuo tantum adsignes, quantum meo corpore occupari potest, et pueros ad me cum litteris quam primum et quam saepissime mittas. data XVI. Kal. Octobris.

XX.

Ser. Thessalonicae IV. Nonas Octobres a. u. c. 696.

CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

Quod quidem ita esse et avunculum tuum functum esse officio, vehementissimè probo, gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset! quae colligere nolo, ne augeam maerorem: sed tibi venire in mentem certo scio, quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas; ad quae recuperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. ego huic spei et expectationi, quae nobis proponitur maxima, tamen volui praestolari apud te in Epiro, sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius nos eisdem in locis esse. de domo et Curionis oratione, ut scribis, ita est:

in universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia, ex quibus nihil malo quam domum. sed tibi nihil mando nominatim, totum me tuo amori fideique commendo. quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est; quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te praeter ceteros iuver, id quantum sit praesidium, video intellegoque te multas partis meae salutis et suscipere et posse sustinere neque, ut ita facias, rogandum esse; ³ quod me vetas quiequam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem et liberabor ista cura, tibi tamen eo plus debebo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior quam in te mea. velim, quid videas, quid intellegas, quid agatur, ad me scribas tuosque omnis ad nostram salutem adhortere. rogatio Sestii neque dignitatis satis habet nec cautionis; nam et nominatim ferri oportet et de bonis diligentius scribi, et id animadvertas velim. data III. Nonas Octobris Thessalonicae.

XXI.

Scr. Thessalonicae V. Kalendas Novembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Triginta dies erant ipsi, cum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam; mihi autem erat in animo iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum et ibi omnem casum potissimum exspectare. te oro ut, si quid erit quod perspicias, quaecumque in partem quam planissime ad me scribas et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. data v. Kal. Novembris.

XXII.

Scr. partim Thessalonicae, partim Dyrrhaeii VI. Kalendas Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Etsi diligenter ad me Q. frater et Piso, quae essent acta, scripserant, tamen vellem tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me, quid ageretur et quid intellegeres, perscriberes. me adhuc Plancius

liberalitate sua retinet iam aliquotiens conatum ire in Epirum: spes homini est iniecta non eadem, quae mihi posse nos una decedere, quam rem sibi magno honori sperat fore. sed iam, cum adventare milites dicentur, faciendum nobis erit ut ab eo discedamus; quod cum faciemus, ad te statim mittemus, ut scias, ubi simus. Lentulus suo in nos officio, quod et re et promissis et litteris declarat, spem nobis non nullam adfert Pompeii voluntatis; saepe enim tu ad me scripsisti eum totum esse in illius potestate. de Metello scripsit ad me frater, quantum speraret perfectum esse per te. mi Pompeii, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere, et scribe ad me omnia: premor luctu desiderio omnium meorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. cura ut valeas.

Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus et quod mei studiosos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessalonicae scripsissem. inde cum ad te me convertam, faciam ut scias, tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuiusmodi sunt, scribas. ego iam aut rem aut ne spem quidem exspecto. data vi. Kal. Decembr. Dyrrhachii.

XXIII.

Scr. Dyrrhachii pridie Kalendas Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. v. Kal. Decembr. tris epistolas a te accepi: unam datam a. d. viii. Kal. Novembris, in qua me hortaris, ut forti animo mensem Ianuarium exspectem, eaque, quae ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione, perscribis. in altera epistola praeter consuetudinem tuam diem non adscribis, sed satis significas tempus; lege enim ab octo tribunis pl. promulgata scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est a. d. iii. Kal. Novembris, et, quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis: in quo si iam haec nostra salus cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam miserabilem potius quam ineptam putes, sin est

aliquid spei, des operam ut maiore diligentia posthac a
 2 nostris magistratibus defendamur. nam ea veterum tri-
 bunorum pl. rogatio tria capita habuit, unum de reditu
 meo, scriptum incaute; nihil enim restituitur praeter civi-
 tatem et ordinem, quod mihi pro meo casu satis est,
 sed, quae cavenda fuerint et quo modo, te non fugit.
 alterum caput est tralaticium de impunitate, SI QUID CON-
 TRA ALIAS LEGES EIVS LEGIS ERGO FACTVM SIT. tertium
 caput, mi Pomponi, quo consilio et a quo sit inculcatum,
 vide: scis enim Clodium sanxisse, ut vix aut omnino
 non posset nec per senatum nec per populum infirmari
 sua lex. sed vides numquam esse observatas sanctiones
 earum legum, quae abrogarentur: nam, si id esset, nulla
 fere abrogari posset; neque enim ulla est, quae non ipsa
 se saepiat difficultate abrogationis. sed, cum lex abro-
 gatur, illud ipsum abrogatur, quo modo eam abrogari
 3 oporteat. hoc, quod re vera ita est, cum semper ita
 habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput
 posuerunt hoc: SI QUID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST,
 QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA, hoc est quod per legem
 Clodiam, PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE
 SINE FRAUDE SVA NON LICEAT, NON LICVERIT, QVODVE EI QVI
 PROMVLGAVIT, DEROGAVIT, OB EAM REM POENAE MVLTAEVE SIT,
 4 E. H. L. N. R. atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat;
 lege enim conlegii sui non tenebantur; quo maior est
 suspitio malitiae alicuius, cum id, quod ad ipsos nihil
 pertinebat, erat autem contra me, scripserunt, ut novi
 tribuni pl., si essent timidiores, multo magis sibi eo
 capite utendum putarent. neque id a Clodio praetermis-
 sum est: dixit enim in contione a. d. iii. Nonas Novem-
 bris hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse,
 quid liceret; tamen in lege nulla esse eius modi caput te
 non fallit, quo, si opus esset, omnes in abrogando *ute-
 rentur*. ut Ninnium aut ceteros fugerit investiges velim
 et quis attulerit et qua re octo tribuni pl. ad senatum de
 me referre non dubitarint — scilicet quod observandum
 illud caput non putabant —, iidem in abrogando tam
 cauti fuerint, ut id metuerent, soluti cum essent, quod
 ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. id caput
 sane nolim novos tribunos pl. ferre, sed perferant modo

quid lubet: uno capite, quo revocabor, modo res conficiatur, ero contentus. iam dudum pudet tam multa scribere; vereor enim ne re iam desperata legas, ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius: ea mihi perplacet; nam Sestii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. tertia est epistola pridie Idus Novembr. data, in qua exponis prudenter et diligenter, quae sint quae rem distingere videantur, de Crasso, de Pompeio, de ceteris: qua re oro te ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata, rem confici, des operam ut uno impetu perfringatur, in eam rem incumbas ceterosque excites; sin, ut ego perspicio cum tua coniectura, tum etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te, ut Q. fratrem ames, quem ego miserum misere perdidisti, neve quid cum patiari gravius consulere de se, quam expediat sororis tuae filio, meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei, tueare, quoad poteris, Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentens tuis officiis. ego in Epirum proficiscar, cum primorum dierum nuntios excepero: tu ad me velim proximis litteris, ut se initia dederint, perscribas. data pridie Kal. Decembr.

XXIV.

Ser. Dyrrhachii IV. Idus Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Antea, cum ad me scripsissetis, vestro consensu consulum provincias ornatas esse, etsi verebar, quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando vidisse prudentius; postea quam mihi et dictum est et scriptum vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus, quod illa ipsa spes exigua, quae erat, videretur esse sublata: nam si tribuni pl. nobis suscensent, quae potest spes esse? ac videntur iure suscensere, cum et expertes consilii fuerint ei, qui causam nostram susceperant, et vestra concessione omnem vim sui iuris amiserint, praesertim cum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus

ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adiungerent: nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum adsecuturos fuisse, invitis tribunis pl. fieri nullo modo potuit. ita vereor ne et studia tribunorum amiserimus et, si studia maneant, vinclum illud adiungendorum consulum amissum sit.

2 accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quam de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa, quae non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova; neque enim unquam arbitror ornatas esse provincias designatorum, ut, cum in hoc illa constantia, qua erat mea causa suscepta, imminuta sit, nihil iam possit non decerni. iis, ad quos relatum est, amicis placuisse non mirum est; erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini, Lentulo vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret; sed vereor ne hos tamen tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus. haec res quem ad modum ceciderit et tota res quo loco sit, velim ad me scribas et ita, ut instituisti: nam ista veritas, etiam si iucunda non est, mihi tamen grata est. dat. III. Id. Decembr.

XXV.

Scr. Dyrrhachii mense Decembri a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Post tuum a meis discessum litterae mihi Roma allatae sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse; neque enim — sed bonam in partem accipies —, si ulla spes salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. sed ne ingrati aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi adfirmasti, ut te ante Kalendas Ianuarias, ubicumque erimus, sistas.

XXVI.

Scr. Dyrrhachii mense Ianuario a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Litterae mihi a Q. fratre cum senatus consulto, quod de me est factum, allatae sunt: mihi in animo est legum lationem expectare, et, si obtrectabitur, utar auctoritate senatus et potius vita quam patria carebo. tu, quaeso, festina ad nos venire.

XXVII.

Scr. Dyrrhachii exeunte mense Ianuario a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video: te oro ut, quibus in rebus tui mei indigebunt, nostris miseriis ne desis; ego te, ut scribis, cito videbo.

M. TULLII CICERONIS
 EPISTOLARUM AD ATTICUM
 LIBER QUARTUS.

I.

Scr. Romae medio mense Septembri a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum primum Romam veni fuitque, cui recte ad te
 litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam
 ut tibi absentem de reditu nostro gratularer; cognoram
 enim — ut vere scribam — te in consiliis mihi dandis
 nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum, me
 etiam propter meam in te observantiam nimium in cu-
 stodia salutis meae diligentem, eundemque te, qui primis
 temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et
 falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum
 tulisse plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris
 2 ad conficiendum reditum meum contulisse: itaque hoc
 tibi vere adfirmo, in maxima laetitia et exoptatissima
 gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum
 aut potius complexum mihi tuum defuisse; quem semel
 nactus si umquam dimisero, ac nisi etiam praetermissos
 fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnis exegero,
 profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis di-
 3 gnum iudicabo. nos adhuc in nostro statu, quod diffi-
 cillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem
 nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et
 apud viros bonos gratiam magis, quam optaramus, con-
 secuti sumus; in re autem familiari, quae quem ad mo-
 dum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde
 laboramus tuarumque non tam facultatum, quas ego
 nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et
 4 constituendas reliquias nostras indigemus. nunc, etsi
 omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nuntiis

ac rumore perlata, tamen ea scribam brevi, quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. pr. Nonas Sextilis Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis; Brundisium veni Nonis Sextilibus: ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae vicinae Salutis; quae res animadversa a multitudine summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. ante diem vi. Idus Sextilis cognovi, [cum Brundisii essem,] litteris Quinti, mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae legem comitiis centuriatis esse perlatam: inde a Brundisinis honestissimis ornatus iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. ad urbem ita veni, ut nemo ullius 5 ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos, quibus id ipsum [se inimicos esse] non liceret aut dissimulare aut negare. cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant, a qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit, in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit. postridie in senatu, qui fuit dies Nonarum Septembr., senatui gratias egimus. eo biduo cum esset annonae 6 summa caritas et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii mea opera frumenti inopiam esse clamarent, cum per eos dies senatus de annona haberetur et ad eius procurationem sermone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompeius vocaretur idque ipse cuperet, multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet, feci et accurate sententiam dixi. cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messallam et Afranium, factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur ut eam rem susciperet lexque ferretur; quo senatus consulto recitato continuo cum more hoc insulso et novo plausum in meo nomine recitando dedissent, habui contionem; omnes magistratus praesentes praeter unum praetorem et duos tribunos pl. dederunt. postridie senatus frequens; et 7

omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt; ille legatos quindecim cum postulare, me principem nominavit et *ad* omnia me alterum se fore dixit. legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur; alteram Messius, qui omnis pecuniae dat potestatem et adiungit classem et exercitum et maius imperium in provinciis, quam sit eorum, qui eas obtineant: illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. consulares duce Favonio fremunt; nos tacemus, et eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt: qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt: sin aliter, demolientur, suo nomine locabunt, rem totam aestimabunt. ita sunt res nostrae, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. in re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. praeterea sunt quaedam domestica, quae litteris non committo. Q. fratrem insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo, ut debeo. te exspecto et oro ut matures venire eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. alterius vitae quoddam initium ordimur. iam quidam, qui nos absentis defenderunt, incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere: vehementer te requirimus.

II.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

1 Si forte rarius tibi a me quam a ceteris litterae redduntur, peto a te, ut id non modo negligentiae meae, sed ne occupationi quidem tribuas; quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei: nam, ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus esse, cui darem litteras; itaque has alteras dedi. prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quem ad modum essent, ut in secundis, fluxae, ut
2 in adversis, bonae. post illas datas litteras secuta est

summa contentio de domo: diximus apud pontifices pr. K. Octobris. acta res est accurate a nobis, et si unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si numquam alias fuimus, tum profecto dolor et *rei* magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit; itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest, quam tibi, etiam si non desideras, tamen mittam cito. cum pontifices decreissent ita, ³ SI NEQVE POPVLI IVSSV NEQVE PLEBI SCITV IS, QVI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRAEFECTVS ESSET NEQVE POPVLI IVSSV AVT PLEBI SCITV ID FACERE IVSSVS ESSET, VIDERI POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREAЕ M. T. RESTITVI, mihi facta statim est gratulatio — nemo enim dubitabat, quin domus nobis esset adiudicata —, cum subito ille in contionem escendit, quam Appius ei dedit: nuntiat † iam populo pontifices secundum se decrevisse, me autem vi conari in possessionem venire; hortatur ut se et Appium sequantur et suam Libertatem ut defendant. hic cum etiam illi infirmi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam, ego statueram illuc non accedere, nisi cum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. Kal. Octobr. habetur ⁴ senatus frequens; adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores, a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus quaesivit, quid essent in decernendo secuti. tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit religionis iudices pontifices fuisse, legis senatum: se et collegas suos de religione statuisset, in senatu de lege statuturos [cum senatu]. itaque suo quisque horum loco sententiam rogatus multa secundum causam nostram disputavit. cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere, neque ei finis est factus, sed tamen, cum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. cum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini, omnibus praeter unum adsentientibus, Serranus *intercessit*: de intercessione statim ambo consules referre coeperunt. cum sententiae gravissimae dicerentur, senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi, si quae vis esset facta, senatum existimaturum

eius opera factum esse, qui senatus consulto intercessisset, Serranus pertimuit et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit; abiecta toga se ad generi pedes abiecit. ille noctem sibi postulavit: non concedebant; reminiscebantur enim Kal. Ianuar. vix tandem [sibi] de mea voluntate concessum est. postridie senatus consultum factum est id, quod ad te misi. deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt; illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. nobis superficiem aedium consules de consilii sententia aestimarunt HS. viciens; cetera valde inliberaliter: Tusculanam villam quingentis milibus; Formianum HS. ducentis quinquaginta milibus; quae aestimatio non modo vehementer ab optumo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. dices, quid igitur causae fuit? dicunt illi quidem pudorem meum, quod neque negarim neque vehementius postularim. sed non est id; nam hoc quidem etiam profuisset. verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas incidierant, nolunt easdem renasci. sed, ut spero, iam renascuntur. tu modo ad nos veni; quod vereor ne tardius interventu

6 Varronis tui nostrique facias. quoniam acta quae sint habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce: ego me [a] Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer. quod nisi vellem mihi esse integrum ut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere possem, votivam legationem sumpsissem [prope omnium fanorum, lucorum]; sic enim nostrae rationes [utilitates meae] postulabant. sed volui meam potestatem esse vel petendi vel ineunte aestate exeundi, et interea me esse in oculis civium de me optime meritorum non alienum putavi.

7 ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita. domus aedificatur, scis, quo sumptu, qua molestia; reficitur Formianum, quod ego nec relinquere possum nec videre. Tusculanum proseripsi: suburbano facile careo. amicorum benignitas exhausta est in ea re, quae nihil habuit praeter dedecus, quod sensisti tu absens, [praesentes,] quorum studiis ego et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus; quo in genere

nunc vehementer laboratur. cetera, quae me sollicitant, *μυστικώτερα* sunt: amamur a fratre et a filia; *te* expectamus.

III.

Ser. Romae a. d. VIII. Kalendas Decembres a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Avere *te* certo scio cum scire, quid hic agatur, tum ¹
a me scire, non quo certiora sint ea, quae in oculis
omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab
aliis aut scribuntur tibi aut nuntiantur, sed ut perspicias
ex meis litteris, quo animo ea feram, quae geruntur, et
qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus aut omnino
vitae status. armatis hominibus ante diem tertium No- ²
nas Novembris expulsi sunt fabri de area nostra, distur-
bata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum
locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat,
Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex
area nostra, deinde inflammata iussu Clodii, inspectante
urbe coniectis ignibus, magna querela et gemitu non
dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane ho-
minum omnium. ille demens ruere, post hunc furorem
nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vicitim ambire,
servis aperte spem libertatis ostendere. etenim antea,
cum iudicium nolebat, habebat ille quidem difficilem
manifestamque causam, sed tamen causam; poterat in-
fitari, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure
factum defendere: post has ruinas, incendia, rapinas de-
sertus a suis vix iam Decimum designatorem, vix Gel-
lium retinet, servorum consiliis utitur, videt, si omnis,
quos volt, palam occiderit, nihilo suam causam difficilio-
rem, quam adhuc sit, in iudicio futuram. itaque ante ³
diem tertium Idus Novembris, cum Sacra via descende-
rem, insecutus est me cum suis; clamor, lapides, fustes,
gladii, haec improvisa omnia: discessimus in vestibulum
Tertii Damionis. qui erant mecum facile operas aditu
prohibuerunt; ipse occidi potuit: sed ego diaeta curare
incipio; chirurgiae tacet. ille omnium vocibus cum se
non ad iudicium, sed ad supplicium praesens trudi vi-
deret, omnis Catilinas, Acidinos postea reddidit: nam

Milonis domum, eam, quae est in Cermalo, pr. Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora quinta cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit; ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. tum ex Anniana [Milonis] domo Q. Flaccus eduxit viros acris, occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit, sed ille se in interiora aedium Sullae. exin senatus postridie Idus; domi Clodius; egregius Marcellinus, omnes acres: Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo; de cuius constantia viri tuae verissimae litterae. Sestius furere; ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferet, proscripsit *Sestius* se per omnis dies comitalis
4 de caelo servaturum. contiones turbulentae Metelli, temerariae Appii, furiosissimae Publii: haec tamen summa, nisi Milo in campum obnuntiasset, comitia futura. ante diem XII. Kal. Decembr. Milo media nocte cum magna manu in campum venit: Clodius, cum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria; contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod in campum nocte veniretur; se hora prima in comitio fore. itaque ante diem XI. Kal. in comitium Milo de nocte venit; Metellus eum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat; adsequitur inter lucos hominem Milo, obnuntiat: ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convitio. ante diem X. Kal. mundinae; contio
5 biduo nulla. ante diem VIII. Kal. haec ego scribebam hora noctis nona. Milo campum iam tenebat; Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem; Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur; paucis pannosis linea lanterna. meo consilio omnia illi fieri querantur, ignari, quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consilii; miranda virtus est. nova quaedam

divina mitto; sed haec summa est: comitia fore non arbitror; reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto. si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video: non dubitat facere, prae se fert; casum illum nostrum non extimescit; numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usus nec inerti nobili crediturus. nos animo dumtaxat vigemus, etiam magis, quam cum florebamus; re familiari comminuti sumus. Q. fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante subsidiis amicorum respondimus. quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus; qua re adpropera.

IV. a.

Scr. Romae a. d. III. Kalendas Februarias a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Periucundus mihi Cineius fuit ante diem III. Kal. Febr. ante lucem: dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere, quos sine meis litteris ire nolui, non quo haberem, quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem, sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum expectatissimumque esse; qua re advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. cetera coram agemus. haec properantes scripsimus. quo die venies, utique *jac* cum tuis apud me sis.

IV. b.

Scr. in Antiati VI. Idus Apriles a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Perbelle feceris, si ad nos veneris: offendes designationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca, quorum reliquiae multo meliores sunt, quam putaram. etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris, iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor, *συλλέβους* appellatis. sed haec, si tibi erit commodum; ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere, et

Piliam adduc: ita enim et aequum est et cupit Tullia. medius fidius ne tu emisti ludum praeclarum; gladiatores audio pugnare mirifice: si locare voluisses, duobus his muneribus liber esses. sed haec posterius. tu fac venias, et de librariis, si me amas, diligenter.

V.

Scr. in Antiati V. Idus Apriles a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ain tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique quam a te? cur igitur cuiquam misi prius? urgebar ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. quid? etiam — dudum enim circumrodo, quod devorandum est — subturpicula mihi videbatur esse *παλινορδία*. sed valeant recta, vera, honesta consilia: non est credibile, quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse et ut essent, si quicquam haberent fidei. senseram, noram inductus, relictus, proiectus ab iis; tamen hoc eram animo, ut cum iis in re publica consentirem: idem erant, 2 qui fuerant. vix aliquando te auctore resipui. dices ea tenus te suasisse, qua facerem, non etiam ut scriberem. ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis, ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinunt invidere. sed tamen modici fuimus *ὑποθέσει*, ut scripsi: erimus uberiores, si et ille libenter accipiet et ii subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quae Catuli fuerat, a Vettio me emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportuisse. sed quid ad hoc, si, quibus sententiis dixi quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen me contra Pompeii voluntatem dixisse? finis sit: quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare, demus operam ut 3 ab iis, qui possunt, diligamur. dices ‘vellem iam pridem.’ scio te voluisse et me asinum germanum fuisse. sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. domum meam quod crebro invisit, est mihi valde gratum. viaticum Crassipes praeripit. tu de via recta in hortos. videtur commodius ad

te: postridie scilicet; quid enim tua? sed viderimus. bibliothecam mihi tui pinxerunt constrictione et sittybis: eos velim laudes.

VI.

Scr. in villa mense Aprili a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo: virum bonum, et magnum hominem et in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus, nosque malo solacio, sed non nullo tamen, consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri, sed mehercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex eius incendio esse ereptus. nam quid foedius nostra vita, praecipue mea? nam tu quidem, etsi es natura πολιτικός, tamen nullam habes propriam servitutem: communi frueris nomine; ego vero, qui, si loquor de re publica quod oportet, insanus, si quod opus est, servus existimor, si taceo, oppressus et captus, quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non ingratus videar. quid? si cessare libeat et in otii portum confugere? nequiquam: immo etiam in bellum et in castra! ergo erimus ὀπαδοί, qui ταγοί esse noluimus? sic faciendum est: tibi enim ipsi, cui utinam semper paruissem! sic video placere. reliquum iam est: *Σπάρταν ἔλαχες, ταύτιαν ζόσμει.* non mehercule possum, et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. verum tamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista improbem, idque tu, cum una erimus, confirmabis. a te litteras crebro ad me scribi video, sed omnis uno tempore accepi; quae res etiam auxit dolorem meum. casu enim trinas ante legeram, quibus meliuscule Lentulo esse scriptum erat: ecce quartae fulmen. sed ille, ut scripsi, non miser, nos vero ferrei. quod me admones, ut scribam illa Hortensiana, in alia incidi, non immemor istius mandati tui; sed mehercule in incipiendo refugi, ne, qui videor stulte illius amici intemperiem non tulisse, rursus stulte iniuriam illius faciam inlustrem, si quid

scripsero, et simul, ne βαθύτης mea, quae in agendo apparuit, in scribendo sit occultior, et aliquid satisfactio
 4 levitatis habere videatur. sed viderimus: tu modo quam saepissime ad me aliquid. epistolam, Lucecio [nunc] quam misi, qua meas res ut scribat rogo, fac ut ab eo sumas — valde bella est — eumque, ut adproperet, adhorteris et, quod mihi se ita facturum descripsit, agas gratias, domum nostram, quoad poteris, invisas, Vestorio aliquid significes; valde enim est in me liberalis.

VII.

Scr. in Arpinati mense Aprili a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil εὐχαιρότερον epistola tua, quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit: venerat horis duabus ante Chaerippus, mera mihi monstra nuntiarat. de Apollonio quod scribis, qui illi di irati! homini Gracco, qui conturbat et idem putat sibi licere,
 2 quod equitibus Romanis: nam Terentius suo iure. de Metello, οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν, sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem... tibi nummi meo periculo sint; quid enim vereris, quemcumque heredem fecit? nisi Publium fecit. verum fecit non improbe; quamquam fuit ipse: qua re in hoc thecam nummariam non retexeris;
 3 in aliis eris cautior. mea mandata de domo curabis, praesidia locabis, Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. quid quaeris? equidem dolui; ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων. quid superest? etiam: puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

VIII. a.

Scr. Antii mense Aprili a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Multa me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis quam patina tyrotarichi. nam de raudusculo quod scribis,

μήπω μέγ' εἴπης, πρὶν τελευτήσαντ' ἴδης.

aedificati tibi in agris nihil reperio; in oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum

quidem nostris aedibus. hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae, ut Corcyrae illud tuum: nihil quietius, nihil alsius, nihil amoenius. † *EIMHICHTΩ φίλος οἶκος*. postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens² addita videtur meis aedibus; qua quidem in re mirifica opera Dionysii et Menophili tui fuit: nihil venustius quam illa tua pegmata, postquam mihi sittybis libros inlustrarunt † valde. et scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerunt; non quaero, male si se gessere.

VIII. b.

Ser. autumno anni u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Apenas vix discesserat, cum epistola. quid ais? pu-¹ tasne fore ut legem non ferat? dic, oro te, clarius; vix enim mihi exaudisse videor. verum statim fac ut sciam, si modo est commodum. Indis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. de Trebonio prorsus tibi adsentior. de² Domitio,

*σύχω, μὰ τὴν Δήμητρα, σῦχον οὐδὲ ἔν
οὔτως ὅμοιον γέγονεν,*

quam est ista *περίστασις* nostrae, vel quod ab isdem vel quod praeter opinionem vel quod viri boni nusquam: unum dissimile, quod huic merito; nam de ipso casu nescio an illud melius. quid enim hoc miserius quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? praesertim cum aut solus aut certe non plus quam cum altero petat. si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeant quam factorum, quid illo miserius nisi res publica? in qua ne speratur quidem melius quicquam. de Natta ex tuis³ primum scivi litteris; oderam hominem. de poemate quod quaeris, quid si cupiat effugere? quid? sinas? de Fabio Lusco, quod eram exorsus, homo peramans semper nostri fuit, nec mihi umquam odio; satis enim acutus et permodestus ac bonae frugi. eum, quia non videbam,

abesse putabam; audivi ex Gavio hoc Firmano Romae esse hominem et fuisse adsiduum: percussit animum. dices ‘tantulane causa?’ permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. quid sit, quod se a me
 4 removit, si modo removit, ignoro. de eo, quod me mones, ut et *πολιτικῶς* me geram et *τὴν ἔσω γραμμὴν* teneam, ita faciam; sed opus est maiore prudentia, quam a te, ut soleo, petam. tu velim ex Fabio, si quem habes aditum, odorere et istum convivam tuum degustes et ad me de his rebus et de omnibus cotidie scribas; ubi nihil erit, quod scribas, id ipsum scribito. cura ut valeas.

IX.

Ser. Neapoli a. d. IV. Kalendas Maias a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Sane velim scire, num censum impediunt tribuni diebus vitiandis — est enim hic rumor — totaque de censura quid agant, quid cogitent. nos hic cum Pompeio fuimus: multa mecum de re publica, sane sibi displicens, ut loquebatur — sic est enim in hoc homine dicendum —, Syriam spernens, Hispaniam iactans: hic quoque, ut loquebatur; et, opinor, usquequaque, de hoc cum dicemus, sit hoc quasi *καὶ τόδε Φωκλίδου*. tibi etiam gratias agebat, quod signa componenda suscepisses; in nos vero suavissime hercule est effusus. venit etiam ad me in Cumanum. † at si nihil minus velle mihi visus est, quam Messallam consulatum petere; de quo ipso si quid scis, velim scire.
- 2 quod Luceio scribis te nostram gloriam commendaturum et aedificium nostrum quod crebro invisit, gratum. Q. frater ad me scripsit se, quoniam Ciceronem suavissimum tecum haberes, ad te Nonis Maiis venturum. ego me de Cumano movi ante diem v. Kal. Maias: eo die Neapoli apud Paetum. ante diem iiii. Kal. Mai. iens in Pompeianum bene mane haec scripsi.

X.

Ser. in Cumano X. Kalendas Maias a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Puteolis magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno: si quid habes certius, velim scire. ego hic pascor

bibliotheca Fausti; fortasse tu putaras, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus: ne ista quidem desunt. sed mehercule *ut* a ceteris oblectationibus deseror voluptatum propter rem publicam, sic litteris sustentor et recreor maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere quam in istorum sella curuli tecumque apud te ambulare quam cum eo, quocum video esse ambulandum. sed de illa ambulatione fors viderit aut si qui est, qui curet, deus. nostram ambulationem et Laconicum eaque, quae Cyrea sint, velim, cum poteris, invisas et urgeas Philotimum, [ut properet,] ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit; misit ad me statim, qui salutem nuntiaret: ad eum postridie mane vadebam, cum haec scripsi.

XI.

Ser. in Cumano exeunte mense Maio a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

Delectarunt me epistolae tuae, quas accepi uno tempore duas ante diem quintum Kal. perge reliqua: gestio scire ista omnia. etiam illud cuius modi sit, velim perspicias; potes a Demetrio: dixit mihi Pompeius Crassum a se in Albano exspectari ante diem III. Kal.; is cum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. quaesivi, gladiatoribusne: respondit, ante quam inducerentur. id cuius modi sit, aut nunc, si scies, aut cum is Romam venerit, ad me mittas velim. nos hic voramus litteras cum homine mirifico — ita mehercule sentio — Dionysio, qui te omnisque vos salutat. οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πανί' εἶδέναι. qua re, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Appulcia; denique, etiam quid a te fiat, ad me velim scribas: non enim — ut vere loquamur — tam rebus novis quam tuis litteris delector. ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem, nec metuo tamen, ne mihi sermo desit; † abs te opere delector. tu Laccείο nostrum librum dabis; Demetrii Magnetis tibi mitto, statim ut erit, qui a te mihi epistolam referat.

XII.

Scr. mense Maio a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

Egnatius Romae est; sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi. graviter se acturum cum Aquilio confirmavit. videbis ergo hominem, si voles. Maconem vix videor praesto; esse enim auctionem Larini video et biduum praeterea. id tu, quoniam Maconem tanti facis, ignoscas mihi velim. sed, si me diligis, postridie Kal. cena apud me cum Pilia: prorsus id facies. Kalendis cogito in hortis Crassipedis, quasi in deversorio, cenare; facio fraudem senatus consulto. inde domum cenatus, ut sim mane praesto Miloni. ibi te igitur videbo et † promonebo. domus te nostra tota salutat.

XIII.

Scr. in Tusculano mense Novembri a. u. c. 699

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Nos in Tusculanum venisse a. d. xvii. Kal. Dec. video te scire: ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. xiiii. Kal. volumus esse. quid dico, volumus? immo vero cogimur. Milonis nuptiae; comitorum non nulla opinio est. † ergo et si irata, afuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste; nam aut defendissem quod non placeret, aut defuissem cui non oporteret. sed mehercule velim res istas et praesentem statum rei publicae, et quo animo consules ferant hunc *συνέλιπον*, scribas ad me, quantum pote: valde sum *ὀξύπνεος*, et, si quaeris, omnia mihi
- 2 sunt suspecta. Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quam olim aequalem eius L. Paulum, item iterum consulem. o hominem nequam! de libris oratoriis factum est a me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt; describas licet. illud etiam *atque etiam* te rogo, *τὴν παροῦσαν κατὰστασιν τυπωθῶς*, ne istuc hospes veniam.

XIV.

Scr. in Cumano mense Maio a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

Vestorius noster me per litteras fecit certiore^m, te¹
 Roma a. d. vi. Idus Maias putari profectum esse, tar-
 dius, quam dixeras, quod minus valuisses: si iam melius
 vales, vehementer gaudeo. velim domum ad te scribas,
 ut mihi tui libri pateant non secus ac si ipse adesses,
 cum ceteri, tum Varronis; est enim mihi utendum quibus-
 dam rebus ex his libris ad eos, quos in manibus habeo,
 quos, ut spero, tibi valde probabo. tu velim, si quid²
 forte novi habes, maxime a Q. fratre, deinde a C. Cae-
 sare, et si quid forte de comitiis, de re publica — soles
 enim tu haec festive odorari —, scribas ad me; si nihil
 habebis, tamen scribas aliquid: numquam enim mihi tua
 epistola aut intempestiva aut loquax visa est. maxime
 autem rogo rebus tuis totoque itinere ex sententia con-
 fecto nos quam primum revisas. Dionysium iube sal-
 vere. cura ut valeas.

XV

Scr. Romae IV. Kal. Sextiles a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

De Eutychide gratum, qui vetere praenomine, novo¹
 nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus
 Dionysius M. Pomponius. valde mehercule mihi gra-
 tum est Eutychidem tua erga me benevolentia cognosse
 suam illam in meo dolore *συνπάθειαν* neque tum mihi
 obscuram neque post ingratham fuisse. iter Asiaticum²
 tuum puto tibi suscipiendum fuisse; numquam enim
 tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et homini-
 bus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses.
 sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus cele-
 ritas declarabit; sed vereor ne lepore suo te detineat
 diutius praetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt,
 et nunc quidem delictus Graccis litteris Pituanus. sed,
 si vis homo esse, recipe te ad nos, ad quod tempus con-
 firmasti; cum illis tamen, cum salvi venerint, Romae
 vivere licebit. avere te scribis accipere aliquid a me³

litterarum: dedi, ac multis quidem de rebus, ἡμερολογῶν perscripta omnia; sed, [ut conicio,] quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. genus autem mearum ad te quidem litterarum eius modi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum. nunc Romanas res accipe: a. d. III. Nonas Quinctilis Sufenas et Cato absoluti, Procilius condemnatus; ex quo intellectum est τρισαρξιοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rem publicam flocci non facere. debemus patrem familias domi suae occidere nolle, neque tamen id ipsum abunde; nam absolverunt XXII., condemnarunt XXVIII. Publius sane diserto epilogo criminans mentes iudicum commoverat. Hortalus in ea causa fuit, cuius modi solet. nos verbum nullum. verita est enim pusilla, quae nunc laborat, ne animum Publici offenderem. his rebus actis Reatini me ad sua Τίμωτη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnatis apud consulem et decem legatos, quod lacus Velinus, a. M'. Curio emissus, interciso monte, in Nar defluit; ex quo est illa siccata et umida tamen modice Rosia. vixi cum Axio, qui etiam me ad Septem aquas duxit. redii Romanam Fonteii causa a. d. VII. Idus Quinct. veni in spectaculum, primum magno et aequabili plausu — sed hoc ne curaris; ego ineptus, qui scripserim —; deinde Antiphonti operam: is erat ante manumissus quam productus. ne diutius pendeas, palmam tulit; sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam verum haec tu tecum habeto. in Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax, in ceteris parem habuit neminem. quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit. ludi magnifici et grati. venatio in aliud tempus dilata. sequere nunc me in campum: ardet ambitus; σῆμα δέ τοι ἐρέω. faenus ex triente Idibus Quinctilibus factum erat βessibus. dices 'istuc quidem non moleste fero.' o virum! o civem! Memmii Caesaris omnes opes confirmant; cum eo Domitium consules iunxerunt, qua pactione, epistolae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet; sed utrum fronte an mente, dubitatur. ἔξοχῆ in nullo est; pecunia omnium dignitatem exaequat. Messalla

languet, non quo aut animus desit aut amici, sed coitio consulum *et* Pompeius obsunt. ea comitia puto fore ut ducantur. tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros: apud eum HS. quingena deposuerunt, ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet et competitoribus tribueretur. haec ego pridie scribebam, quam 8 comitia fore putabantur; sed ad te, quinto Kal. Sextil. si facta erunt et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam, quae si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit quam *omnes leges* omnesque iudices. Messius defendebatur a nobis de legatione revo- 9 catus; nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit ut adesset. tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam. pugnatur acriter; agitur tamen satis. deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum: parantur orationibus indices gloriosi. fortasse accedent etiam consules designati, in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit. ex Q. fratris litteris suspicor, iam eum esse 10 in Britannia: suspenso animo exspecto, quid agat. illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis iudiciis possumus iudicare nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse. Dionysium velim salvare iubeas et eum roges et hortere, ut quam primum veniat, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

XVI.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod 1 epistola librarii manu est. de epistolarum frequentia te nihil accuso, sed pleraeque tantum modo mihi nuntiabant, ubi esses, vel etiam significabant recte esse, quod erant abs te; quo in genere maxime delectarunt duae, fere eodem tempore abs te Buthroto datae: scire enim volebam te commode navigasse. sed haec epistolarum frequentia non tam ubertate sua, quam celeritate delectavit. illa fuit gravis et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio [*oratione*] et verbis et re

ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet; itaque in intimis est meis, cum antea notus non fuisset. nunc
² pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus; sed nosti genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in caelum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auditus esset, hanc ego de re publica, quam institui, disputationem in Africani personam et Phili et Laelii et Manilii contuli; adiunxi adolescentis, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Laelii generos, Scaevolam et Fannium: itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor prooemiis, ut Aristoteles in iis, quos exotericos vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem, id quod intellego tibi placere. utinam modo conata efficere possim! rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et
³ gravem et plurimi otii, quo ego maxime egeo. quod in iis libris, quos laudas, personam desideras Scaevolae, non eam temere dimovi, sed fecit idem in πολιτεία deus ille noster Plato: cum in Piraeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus ille sermo habetur, adest in disputando senex, deinde cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere neque postea revertitur. credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinisset. multo ego magis hoc mihi cavendum putavi in Scaevola, qui et aetate et valetudine erat ea, qua eum esse meministi, et iis honoribus, ut vix satis decorum videretur eum pluris dies esse in Crassi Tusculano. et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis: reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis. huic ioculatori
⁴ senem illum, ut noras, interesse sane nolui. de re Piliae, quod scribis, erit mihi curae: etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, iudiciis; et in eo me etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum; gratum enim tibi id esse intellego et ut ille intellegat curo. sed
⁵ scis, qui? cum habeat duo facilis, nihil difficiliius. nunc ad ea, quae quaeris de C. Catone: lege Iunia et Licinia scis absolutum; Fufia ego tibi nuntio absolutum iri,

neque patronis suis tam libentibus quam accusatoribus. is tamen et mecum et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio, iudicibus reiciendis a. d. v. Non. Quinct. de Procilio rumores non boni, sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. senatus consultum, quod hi consules de provinciis fecerunt, QVICVMQVE POSTHAC non mihi videtur esse valiturum. [XVII. 2.] de Messalla quod quaeris, quid scribam nescio; numquam ego vidi tam parvis candidatos. Messallae copias nosti. Scaurum Triarius reum fecit. si quaeris, nulla est magno opere commota *συνπάθεια*, sed tamen habet aedilitas eius memoriam non ingrati, et est pondus apud rusticos in patris memoria. reliqui duo plebei sic exaequantur, ut Domitius valeat amicis, adiuvetur † tamen non gratissimo munere, Memmius Caesaris commendetur militibus, Pompeii Gallia nitatur; quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone praesertim absoluto.

[XVI. 13.] Paccianae epistolae respondi; cognosce cetera: ex fratris litteris incredibilia quaedam de Caesaris in me amore cognovi, eaque sunt ipsius Caesaris uberimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur; constat enim aditus insulae esse munitos mirificis molibus. etiam illud iam cognitum est, neque argenti scriptulum esse ullum in illa insula neque ullam spem praedae nisi ex mancipiis, ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos exspectare. [14.] Paulus in medio foro basilicam iam paene texuit isdem antiquis columnis; illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. quid quaeris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. itaque Caesaris amici — me dico et Oppium, dirumparis licet — in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties HS. cum privatis non poterat transigi minore pecunia. efficiemus rem gloriosissimam: nam in campo Martio saepe tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi eaque cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur; simul adiungetur huic operi villa etiam publica. dicēs 'quid mihi hoc monumentum proderit?' ad quid labora-

mus res Romanas? non enim te puto de lustris, quod iam desperatum est, aut de iudiciis, quae lege † Coctia 9 fiant, quaerere. [15.] nunc te obiurgari patere, si iure; scribis enim in ea epistola, quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam, in Asiam tibi eundem esse te arbitrari: mihi meherecule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrum per procuratores ageres an per te ipsum, ut † abis totiens et tam longe abesses. sed haec malletm integra re tecum egissem; profecto enim aliquid egissem: nunc reprimam susceptam obiurgationem. utinam valeat ad celeritatem reditus tui! ego ad te propterea minus saepe scribo, quod certum non habeo, ubi sis aut ubi futurus sis; huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus, facias me certiore velim et de Eutyichide quid egeris.

XVII. [XVIII.]

Scr. Romae Kalendis Octobribus a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 Puto te existimare me nunc oblitum consuetudinis et instituti mei rarius ad te scribere, quam solebam, sed, quoniam loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum neque Athenas neque in Asiam cuiquam nisi ad te ipsum proficiscenti dedi litteras; neque enim *eae* sunt epistolae nostrae, quae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit, quae tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus, † lepidum 2 quo excidat. consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo HS. quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent, qui se adfuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quae lata non esset, et duo consularis, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. haec pactio non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis cum

esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis, auctore Pompeio. hic Appius erat idem: nihil sane iacturae. corruerat alter et plane, inquam, iacebat. Memmius autem dirempta coitione invito Calvino plane ³ refrixerat; et eo magis nunc † cociace, [XVI. 6.] quod iam intellegebamus enuntiationem illam Memmii valde Caesari displicere. Messalla noster et eius Domitius competitor liberalis in populo valde fuit: nihil gratius. certi erant consules: at senatus decrevit, ut tacitum iudicium ante comitia fieret ab iis consiliis, quae erant † omnibus sortita, in singulos candidatos. magnus timor candidatorum; sed quidam iudices, in his Opimius, Veiento, Rantius, tribunos pl. appellarunt, ne iniussu populi iudicarent. res cedit: comitia dilata ex senatus consulto, dum lex de tacito iudicio ferretur. venit legi dies: Terentius intercessit; consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. hic Abdera, non tacente me. dices ‘tamen tu non quiescis?’ ignosce, vix possum. verum tamen quid tam ridiculum? senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset; si qui intercessisset, res integra referretur: coepta ferri leviter, intercessum non invitis, res ad senatum; de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi esse e re. [XVI. 7.] Scaurus, qui erat paucis die- ⁴ bus illis absolutus, cum ego partem eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis, singulis diebus usque ad pr. Kal. Octobr., quo ego haec die scripsi, sublatis, populo tributim domi suae satis fecerat; sed tamen, etsi uberior liberalitas huius, gratior esse videbatur eorum, qui occupant. cuperem voltum videre tuum, cum haec legeres; nam profecto spem habes non nullam, haec negotia multarum nundinarum fore. sed senatus hodie fuerat futurus, id est Kal. Octobribus; iam enim luciscit. ibi loquetur praeter Antium et Favonium libere nemo; nam Cato aegrotat. de me nihil timeris, sed tamen promitto nihil. [XVI. 8.] quid ⁵ quacris aliud? iudicia, credo: Drusus, Scaurus non fecisse videntur; tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messalla a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario aut a L. Caesare. ‘quid poteris’ inquis ‘pro iis

dicere? ne vivam, si scio: in illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio.

XVIII.

Scr. Romae exeunte mense Octobri a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 [XVI. 9.] * * * Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. quaeris, ego me ut gesserim? constanter et libere. 'quid? ille' inquires 'ut ferebat?' humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satis factum esset, habendam sibi rationem putabat. quo modo ergo absolutus? omnino † *HOPIΛHΓMNA*: accusatorum incredibilis infantia, id est L. Lentuli, L. f., quem fremunt omnes praevaticatum, deinde Pompeii mira contentio, iudicium sordes. attamen xxxii. condemnarunt, xxxviii. absolverunt. iudicia reliqua impendent; nondum est
 2 plane expeditus. [XVI. 10.] dices 'tu ergo haec quo modo fers?' belle meherecule et in eo me valde amo: amissimus, mi Pomponi, omnem non modo sucum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis; nulla est res publica, quae delectet, in qua acquiescam. 'idne igitur' inquires 'facile fers?' id ipsum: recordor enim, quam bella paulisper nobis gubernantibus civitas fuerit, quae mihi gratia relata sit. nullus dolor me angit unum omnia posse; dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt; multa mihi dant solacia, nec tamen ego de meo statu demigro, quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, ad litteras et studia nostra; dicendi laborem delectatione oratoria consolor; domus me et rura nostra delectant. non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. fratrem mecum et te si habebo, per me isti pedibus trahantur; vobis *στυγιλοσοφῆσαι* possum. locus ille animi nostri, stomachus ubi habitat, olim concalluit; privata modo et domestica nos delectant. miram securitatem videbis, cuius plurimae meherecule partes sunt in tuo reditu; nemo enim in
 3 terris est mihi tam consentientibus sensibus. [XVI. 11.] sed accipe alia: res fluit ad interregnum, et est non nullus odor dictaturae, sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. candidati consulares

omnes rei ambitus; accedit etiam Gabinus, quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, contra dicente et nihil obtinente Torquato. sed omnes absolventur, nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit; hoc tamen agitur severius, itaque indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est; multi alii urbani ne respondent quidem. [XVI. 12.] quid aliud novi? etiam: 4
absoluto Gabinio stomachantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem, solidis pectoribus, liber-
tum, accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. itaque dixit statim † resp. lege maiestatis. † *ΟΥΚΟΙΜΠΙΚΑΜΑ-
ΦΙΗΙ*. Pomptinus volt a. d. III. Non. Novembr. trium-
phare: huic obviam Cato et Servilius praetores aperte et
Q. Mucius tribunus; negant enim latum de imperio, et
est latum hercule insulse; sed erit cum Pomptino Appius
consul. Cato tamen adfirmat se vivo illum non triumphaturum: id ego puto, ut multa eiusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumptu, in Ciliciam cogitat. [XVII. 3.] a Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. 5
VIII. Kal. Nov. litteras, datas a litoribus Britanniae pro-
ximo a. d. VI. Kal. Octobr. confecta Britannia, obsidibus
acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, exerci-
tum e Britannia reportabant; Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum aut ulla veritas, aut si etiam sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes. non mehercule aequo animo te careo; te autem quid mirum, qui Dionysium tanto opere desiderem? quem quidem abs te, cum dies venerit, et ego et Cicero meus flagitabit. abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. v. Idus Sextil. datas.

XIX. [XVII.]

Ser. Romae exeunte mense Novembri a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

O expectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum! 1
o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuae transmissionis *διρρηξ*. sed nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo; credo enim te

putasse tuas mulieres in Apulia esse, quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies et ille Latinus ἀτιμισυὸς ex intervallo regustandus. quin tu huc advolas et invisis illius nostrae rei publicae germanam? † putavi de nummis ante comitia tributim uno loco divisim palam, inde absolutum Gabinium. [XVIII. 3.] † dictaturam frui iustitia et omnium rerum licentia. perspice aequitatem animi mei et ludum et contemptionem Selicianae unciae et mehercule cum Caesare suavissimam coniunctionem — haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat —, qui quidem Quintum meum tuumque, di boni! quem ad modum tractat honore, dignitate, gratia! non secus ac si ego essem imperator. hiberna legionis eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. hunc tu non amas? quem igitur istorum? sed heus tu, scripseramne tibi me esse legatum Pompeio? et extra urbem quidem fore ex Idibus Ianuariis? visum est hoc mihi ad multa quadrare. sed quid plura? coram, opinor, reliqua, ut tu tamen aliquid expectes. Dionysio plurimam salutem, cui quidem ego non modo servavi, sed etiam aedificavi locum. quid quaeris? ad summam laetitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedet. quo die ad me venies, tu, si me amas, *fac* apud me cum tuis maneat.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUINTUS.

I.

Ser. Minturnis ineunte mense Maio a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Ego vero et tuum in discessu vidi animum et meo ¹
sum ipse testis; quo magis erit tibi videndum, ne quid
novi decernatur, ut hoc nostrum desiderium ne plus sit
annuum. de Annio Saturnino curasti probe. de satis ²
dando vero te rogo, quoad eris Romae, tu ut satis des;
et sunt aliquot satisfactiones secundum mancipium, veluti
Mennianorum praediorum vel Atilianorum. de Oppio
factum est *ut* volui, et maxime quod DCCC. aperuisti;
quae quidem ego utique vel versura facta solvi volo, ne
extrema exactio nostrorum nominum expectetur. nunc ³
venio ad transversum illum extremae epistolae tuae ver-
siculum, in quo me admones de sorore. quae res se sic
habet: ut veni in Arpinas, cum ad me frater venisset,
in primis nobis sermo, isque multus, de te fuit; ex quo
ego veni ad ea, quae fueramus ego et tu inter nos de
sorore in Tusculano locuti; nihil tam vidi mite, nihil
tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem
tuam, ut etiam, si qua fuerat ex ratione sumptus offensio,
non appareret. illo sic die; postridie ex Arpinati pro-
fecti sumus. ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit,
ego Aquini, sed prandimus in Arcano. nosti hunc fun-
dum: quo ut venimus, humanissime Quintus ‘Pomponia,’
inquit ‘tu invita mulieres, ego accivero pueros.’ nihil
potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque cum
verbis, tum etiam animo ac voltu; at illa audientibus
nobis ‘ego sum’ inquit ‘hic hospita.’ id autem ex eo,
ut opinor, quod antecesserat Staius, ut prandium nobis

videret. tum Quintus ‘en’ inquit mihi ‘haec ego patior
 4 cotidie.’ dices ‘quid, quaeso, istuc erat?’ magnum: itaque me ipsum commoverat; sic absurde et aspere verbis
 voltuque responderat. dissimulavi dolens. discubuimus
 omnes praeter illam, cui tamen Quintus de mensa misit:
 illa reiecit. quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil
 asperius tua sorore mihi visum est, et multa praetereo,
 quae tum mihi maiori stomacho quam ipsi Quinto fuerunt.
 ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit
 et Aquinum ad me postridie mane venit mihi que narra-
 vit nec secum illam dormire voluisse *et*, cum discessura
 esset, fuisse eius modi, qualem ego vidissem. quid quaeris?
 vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei meo iudicio
 illo die defuisse. haec ad te scripsi fortasse pluribus,
 quam necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partis
 5 instituendi et monendi. reliquum est, ut ante, quam proficiscare,
 mandata nostra exhaustas, scribas ad me omnia, Pomptinum
 extrudas, cum profectus eris, cures ut sciam, sic habeas,
 nihil meliore te mihi nec carius esse nec suavius. A. Torquatum
 amantissime dimisi Minturnis, optimum virum, cui me ad te
 scripsisse aliquid, in sermone significes velim.

II.

Scr. in Pompeiano a. d. VI. Idus Maias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI. Idus Maias cum has dabam litteras, ex
 Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano
 apud Pontium; deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera
 facere. in Cumano cum essem, venit ad me, quod mihi pergratum
 fuit, noster Hortensius, cui deposcenti mea mandata cetera
 universe mandavi, illud proprie, ne pateretur, quantum esset
 in ipso, prorogari nobis provinciam; in quo eum tu velim confirmes
 gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me et hoc
 mihi praeterea si quid opus esset promiserit. confirmavi
 ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem
 2 ad annum tribunum pl. videbam fore. habuimus in Cumano
 quasi pusillam Romam — tanta erat in his locis multitudo —,
 cum interim Rufio noster, quod se a Ve-

storio observari videbat, strategemate hominem percussit: nam ad me non accessit. itane? cum Hortensius veniret et infirmus et tam longe *et* Hortensius, cum maxima praeterea multitudo, ille non venit? non, inquam. 'non vidisti igitur hominem?' inquires. qui potui non videre, cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum agentem aliquid, credo, salutavi; post etiam iussi valere, cum me exiens e sua villa, numquid vellem, rogasset. hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudandum, quod audiri non laborarit? sed redeo ad illud: noli putare mihi aliam consolationem ³ esse huius ingentis molestiae, nisi quod spero non longiorem annua fore. hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum: tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, cum id agi debebit. cum ex Epiro redieris, de re publica scribas ad me velim, si quid erit, quod opperiare; nondum enim satis huc erat allatum, quo modo Caesar ferret de auctoritate perscripta, eratque rumor de Transpadanis, eos iussos III. viros creare: quod si ita est, magnos motus timeo; sed aliquid ex Pompeio sciam.

III.

Scr. in Trebulano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VI. Idus Maias veni in Trebulanum ad Pontium: ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die; eodem autem exiens e Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras; nec vero nunc erat sane quod scriberem. qui de re publica rumores scribe, quaeso: in oppidis enim summum video timorem, sed multa inania. quid de his cogites et quando, scire velim. ad quas ² litteras tibi rescribi velis, nescio; nullas enim adhuc acceperam praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt, quarum alterae edictum P. Licinii habebant -- erant autem Nonis Maiis datae --, alterae rescriptae ad meas Minturnensis: quam vereor ne quid fuerit *σπουδαίωτον* in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis! *apud* Lentulum ponam te in gratia. Dionysius ³ nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat

egregiam. iam deest quod scribam, et lucet. Beneventi cogitabam hodie. nostra continentia et diligentia [esse satis] faciemus satis. a Pontio ex Trebulano a. d. v. Idus Maias.

IV.

Ser. Beneventi a. d. IV. Idus Maias a. u. c 703.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Beneventum veni a. d. v. Idus Maias: ibi accepi eas litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse, ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a Pontio; ac binas quidem tuas Beneventi accepi, quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato; sed tua profectio spem meam debilitat. † ac me ille illud quidem labat, non quo, sed inopia cogimur eo contenti esse. de illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit, et tu ais *δυσδιάγνωστον* esse. equidem sum facilis, sed tu aberis, † et me absente res, habebis mirationem: nam posset aliquid, si utervis nostrum adesset, agente Servilia Servio fieri probabile. nunc, si iam
- 2 res placeat, agendi tamen viam non video. nunc venio ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. de Marcello fecisti diligenter; igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me, si minus, rem tamen conficies; mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. sed non dubito quin senatus consultum expeditum sit, in quo praesertim sit compendium populi. de Torquato probe. de Masone et Ligure, cum venerint. de illo, quod Chaerippus — quoniam hic quoque *πρόσγευσιν* sustulisti —: o provincia! etiamne hic mihi curandus est? curandus autem hactenus, ne quid ad senatum ‘consule!’ aut ‘numera!’ nam de ceteris... sed tamen commode, quod cum Scrofa. de Pompino recte scribis; est enim ita, ut, si ante Kal. Iunias Brundisii futurus sit, minus urgendi fuerint M.
- 3 Anneius et L. Tullius. quae de Sicinio audisti, ea mihi probantur, modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. sed considerabimus; rem enim probo. de nostro itinere, cum statucro, de quinque

praefectis quid Pompeius facturus sit, cum ex ipso cognoro, faciam ut scias. de Oppio bene curasti, quod ei de dccc. exposuisti, idque, quoniam Philotimum habes, perface et cognosce rationem, et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris effice: magna me cura levaris. habes ad omnia: etsi paene praeterii chartam⁴ tibi deesse; mea captio est, si quidem eius inopia minus multa ad me scribis. tu vero aufer ducentos, etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat. dum acta et rumores vel etiam, si qua certa habes de Caesare, exspecto. litteras et aliis et Pomptino de omnibus rebus diligenter dabis.

V.

Scr. Venusiae Idibus Maiis a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Plane deest quod scribam; nam nec quod mandem¹ habeo — nihil enim praetermissum est — nec quod narrem — novi enim nihil — nec iocandi locus est, ita me multa sollicitant: tantum tamen scito, Idibus Maiis nos Venusia mane proficiscentis has dedisse; eo autem die credo aliquid actum in senatu. sequantur igitur nos tuae litterae, quibus non modo res omnis, sed etiam rumores cognoscamus: eas accipiemus Brundisii; ibi enim Pomptinum ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare consilium est. nos Tarenti, quos cum Pompeio *διαλόγους*² de re publica habuerimus, ad te perscribemus, etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est quam diu Romae futurus sis, ut aut quod posthac litteras sciam aut ne dem frustra. sed ante, quam proficiscare, utique explicatum sit illud *de HIS. xx.* et dccc. hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas, ut, quod auctore te velle coepi, adiutore adsequar.

VI.

Scr. Tarenti a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Tarentum veni a. d. xv. Kal. Iunias. quod Pomptinum statueram exspectare, commodissimum duxi dies

eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere, eoque magis, quod ei gratum esse id videbam, qui etiam a me petierit, ut secum et apud se essem cotidie, quod concessi libenter; multos enim eius praeclaros de re publica sermones accipiam, instruar etiam consiliis idoneis ad
² hoc nostrum negotium. sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri, dubitans Romaene sis an iam profectus; quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam committam ut, tibi cum possint reddi a me litterae, non reddantur. nec tamen iam habeo quod aut mandem tibi aut narrem: mandavi omnia; quae quidem tu, ut polliceris, exhauries; narrabo, cum aliquid habebo novi. illud tamen non desinam, dum adesse putabo, *te* de Caesaris nomine rogare, ut confectum relinquant. avide exspecto tuas litteras et maxime, ut norim tempus perfectionis tuae.

VII.

Ser. Tarenti a. d. XI. Kal. Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Cotidie vel potius in dies singulos breviores litteras ad te mitto; cotidie enim magis suspicor te in Epirum iam profectum. sed tamen, ut mandatum scias me curasse, quot ante, ait se Pompeius quinos praefectos delaturum † novos vacationes iudiciariam causam. ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium a. d. xi. Kal. Iunias. civem illum egregium relinquebam et ad haec, quae timentur, propulsanda paratissimum. tuas litteras exspectabo, cum ut, quid agas, tum *ut*, ubi sis, sciam.

VIII.

Ser. Brundisii III. Nonas Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Me et incommoda valetudo, *e* qua iam emergeram, utpote cum sine febris laborassem, et Pomptini exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisii, sed cursum exspecta-
² bamus. tu, si modo es Romae — vix enim puto —, sin es, hoc vehementer animadvertas velim: Romae accepe-

ram [litteras], Milonem meum queri per litteras iniuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia, quem et amicissimum Miloni perspexeram et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. eius autem consilium meumque hoc fuerat, primum, ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis, quae permulta secuta habet, spoliaret, deinde, ut Faustae, cui cautum ille esse voluisset, ratum esset; erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. nunc rem totam perspicias velim; nobis enim scribuntur³ saepe maiora. si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta volt, Philotimus, ut ego ei coram dixeram mihi que ille receperat, ne sit invito Milone in bonis: nihil nobis fuerat tanti; sin haec leviora sunt, tu iudicabis, loquere cum Duronio. scripsi etiam ad Camillum, ad Laniam, eo que magis, quod non confidebam Romae te esse. summa erit haec: statues, ut ex fide, fama reque mea videbitur.

IX.

Scr. in itinere inter Actium et Athenas medio mense Quintili

a. u. c. 703

CICERO ATTICO SAL

Actium venimus a. d. xvii. Kal. Quinctilis, cum quidem et Coreyrae et Sybotis muneribus tuis, quae et Araus et meus amicus Eutychedes opipare et *φιλοπροσγνέσταια* nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime navigassemus, et Leucatum flectere molestum videbatur; actuariis autem minutis Patras accedere sine iis impedimentis non satis visum est decorum. ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, cotidie meditor, praecipio meis, faciam denique, ut summa modestia et summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Partus velim quiescat et fortuna nos iuuet: nostra praestabimus. tu, quaeso, quid agas, ubi quoque tempore² futurus sis, qualis res nostras Romae reliqueris, maxime de xx. et dcc., cura ut sciamus. id unis diligenter litteris datis, quae ad me utique perferantur, consequere.

illud tamen, quoniam nunc abes, cum id non agitur, aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsti, memento curare per te et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur; hoc tibi ita mando, ut dubitem an etiam te rogem, ut pugnes ne intercaletur. sed non audeo tibi omnia onera imponere: annum quidem utique teneto.

³ Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed cotidie plura facio, et mehercule imprimis, quod te amat nec tui mentionem intermittere sinit.

X.

Ser. Athenis III. Kal. Quintiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Ut Athenas a. d. vii. Kal. Quinctilis veneram, expectabam ibi iam quartum diem Pomptinum, neque de eius adventu certi quicquam habebam. eram autem totus, crede mihi, tecum, et quamquam sine iis per me ipse, tamen acrius vestigiis tuis monitus de te cogitabam. quid quaeris? non mehercule alius ullus sermo

² nisi de te. sed tu aliquid de *me* ipso scire fortasse mavis; haec sunt: adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum; nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite; persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae; belle adhuc. hoc animadversum Graecorum laude et multo sermone celebratur. quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere; sed haec tum laudemus, cum erunt perorata.

³ reliqua sunt eius modi, ut meum consilium saepe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emersem: o rem minime aptam meis moribus! o illud verum *ἔρδοι τις!* dices 'quid adhuc? nondum enim in negotio versaris.' scio, et puto molestiora restare; etsi haec ipsa fero equidem fronte, ut puto, et voltu bellissime, sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracunde vel insolenter vel in omni genere stultitiae insulse, adroganter et dicuntur et tacentur cotidie. quae non quo te celem non perscribo, sed quia *δυσεξείλητα* sunt: itaque admirare meam *βαθύνητα*, cum salvi redierimus: tanta

mihi *μελέτη* huius virtutis datur. ergo haec quoque hac- 4
 tenus; etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum,
 quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar qui-
 dem, nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mea-
 rum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus
 actum sit: † ac non modo nemo modo ne Roma quidem
 quisquam, ut sciremus, in re publica quid ageretur. qua
 re si quid erit, quod scias de iis rebus, quas putabis scire
 me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me per-
 ferendum. quid est praeterea? nihil sane nisi illud: valde 5
 me Athenae delectarunt, turbae dumtaxat et urbis orna-
 mentum et hominum amores in te et in nos quaedam
 benevolentia, sed multum ea philosophia sursum deor-
 sum, si quidem est in Aristo, apud quem eram; nam
 Xenonem tuum vel nostrum potius Quinto concesseram,
 et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus
 [iunctim]. cum primum poteris, tua consilia ad me scri-
 bes, ut sciam, quid agas, ubi quoque *tempore*, maxime
 quando Romae futurus sis.

XI.

Scr. Athenis pr. Nonas Quintiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Hui, totiensne me litteras dedisse Romam, cum ad 1
 te nullas darem? at vero posthaec frustra potius dabo,
 quam, si recte dari potuerint, committam ut non dem.
 ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades,
 quicquid provideri *potest*, provide: non dici potest, quam
 flagrem desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsi-
 tatem feram. Marcellus foede in Comensi: etsi ille ma- 2
 gistratum non gesserit, erat famen Transpadanus. ita
 mihi videtur non minus stomachi nostro *quam* Caesari
 fecisse; sed hoc ipse viderit. Pompeius mihi quoque vi- 3
 debatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam
 certe iturus: id ego minime probabam, qui quidem Theo-
 phani facile persuasi nihil esse melius quam illum nus-
 quam discedere. ergo Graccus incumbet; valet autem
 auctoritas eius apud illum plurimum. ego has pr. Nonas 4
 Quinctilis proficiscens Athenis dedi, cum ibi decem ipsos
 fuisset dies. venerat Pomptinus; una Cn. Volusius,

aderat quaestor; tuus unus Tullius aberat. aphracta
 Rhodiorum et dicota Mytilenaeorum habebam et aliquid
ἐπιζώπων. de Parthis erat silentium. quod superest,
 5 di iuvent! nos adhuc iter per Graeciam summa cum
 admiratione fecimus, nec mehercule habeo quod adhuc
 quem accusem meorum: videntur mihi nosse [nos,] no-
 stram causam et condicionem profectionis suae; plane
 serviunt existimationi meae. quod superest, si verum
 illud est *οἷαπερ ἡ δέσποινα*, certe permanebunt; nihil
 enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus:
 sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius; nam
 adhuc lenitate dulces sumus et, ut spero, proficimus
 aliquantum. sed ego hanc, ut Siculi dicunt, *ἀνεξίαν* in
 unum annum meditatus sum: proinde pugna, ne, si quid
 6 prorogatum sit, turpis inveniar. nunc redeo ad quae
 mihi mandas: † in praefectis excusatio iis, quos voles,
 deferto: non ero tam *μετέωρος*, quam in Appuleio fui.
 Xenonem tam diligo quam tu, quod ipsum sentire certo
 scio. apud Patronem et reliquos barones te in maxima
 gratia posui, et hercule merito tuo feci; nam mihi is ter
 dixit te scripsisse ad se, mihi ex illius litteris rem illam
 curae fuisse, quod ei pergratum erat. sed cum Patron
 mecum egisset, ut peterem a vestro Ariopago, *ἐποικνη-*
ματισμὸν tollerent, quem Polycharmo praetore fecerant,
 commodius visum est et Xenoni et post ipsi Patroni,
 me ad Memmium scribere, qui pridie, quam ego Athenas
 veni, Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet
 posse id sua voluntate fieri; non enim dubitabat Xeno
 quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset.
 Memmius autem aedificandi consilium abiecerat, sed erat
 Patroni iratus: itaque scripsi ad eum accurate, cuius
 7 epistolae misi ad te exemplum. tu velim Piliam meis
 verbis consolere; indicabo enim tibi; tu illi nihil dixeris:
 accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliae; abstuli,
 aperui, legi; valde scripta est *συμπαιδῶς*. Brundisio
 quae tibi epistolae redditae sunt sine mea, tum videlicet
 datae sunt, cum ego me non belle haberem; nam illam
 † *ροικανθία* me excusationem ne acceperis. cura ut
 omnia sciam, sed maxime ut valeas.

XII.

Scr. Deli V. Idus Quintiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Negotium magnum est navigare, atque id mense ¹
 Quinctili: sexto die Delum Athenis venimus. pr. Nonas
 Quinctilis a Piraeo ad Zostera, vento molesto, qui nos
 ibidem Nonis tenuit. a. d. viii. Idus ad Ceo iucunde;
 inde Gyarum saevo vento, non adverso; hinc Syrum,
 inde Delum, utroque citius, quam vellemus, cursum con-
 fecimus. iam nosti aphraeta Rhodiorum; nihil, quod
 minus fluctum ferre possit; itaque erat in animo nihil
 festinare nec me Delo movere, nisi omnia ἀκρωτηρίων
 ὄντια vidissem. de Messalla ad te statim, ut audiui, ²
 de Gyaro dedi litteras, et id ipsum consilium nostrum
 etiam ad Hortensium, cui quidem valde συνηγωνίων.
 sed tuas de eius iudicii sermonibus et mehercule omni
 de rei publicae statu litteras exspecto, πολιτικώτερον
 quidem scriptas, quoniam meos cum Thallumeto nostro
 pervolutas libros, eius modi, inquam, litteras, ex quibus
 ego, non quid fiat — nam id vel Helonius, vir gravissi-
 mus, potest efficere, cliens tuus —, sed quid futurum
 sit, sciam. cum haec leges, habebimus consules: omnia
 perspicere poteris, de Caesare, de Pompeio, de ipsis iu-
 diciis. nostra autem negotia, quoniam Romae commo- ³
 raris, amabo te, explica. cui rei fugerat me rescribere,
 de strue laterum, plane rogo, de aqua, si quid poterit
 fieri, eo sis animo, quo soles esse; quam ego cum mea
 sponte, tum tuis sermonibus aestimo plurimi: ergo tu id
 conficies. praeterea, si quid Philippus rogabit, quod
 in tua re faceres, id velim facias. plura scribam ad te,
 cum constitero; nunc eram plane in medio mari.

XIII.

Scr. Ephesi VII. Kal. Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Ephesum venimus a. d. xi. Kal. Sextilis sexagesimo ¹
 et quingentesimo post pugnam Bovillanam. navigavi-
 mus sine timore et sine nausea, sed tardius propter
 aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. de concursu

legationum, privatorum, et de incredibili multitudine, quae mihi iam Sami, sed mirabilem *in modum* Ephesi praesto fuit, aut audisse te puto aut 'quid ad me attinget?' verum tamen. decumani, *quasi* venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt; ex quo te intellegere certo scio multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. sed, ut spero, utemur ea palaestra, quam a te didicimus, omnibusque satis faciemus, et eo facilius, quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. sed *haec* hactenus, praesertim cum cenanti mihi nuntiarit Cestius se de nocte
² proficisci. tua negotiola Ephesi curae mihi fuerunt, Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi, Apollonidensem Xenonem commendavi: omnino omnia se facturum recepit. ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius, quam tecum feci, edidi; ergo haec quoque
³ hactenus. redeo ad urbana: per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quaeso, ut simus annui, ne interealetur quidem; deinde exhauri mea mandata, maximeque, si quid potest, de illo domestico scrupulo, quem non ignoras, dein de Caesare, cuius in cupiditatem te auctore incubui, nec me piget; et, si intellegis, quam meum sit scire et curare, quid in re publica fiat — fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia, sed diligentissime, imprimisque, eequid iudiciorum status aut factorum aut futurorum etiam laboret. de aqua, si curae est, si quid Philippus aget, animadvertes.

XIV.

Scr. Trallibus a. d. VI. Kalendas Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Ante quam aliquo loco consedero, neque longas a me neque semper mea manu litteras exspectabis; cum autem erit spatium, utrumque praestabo. nunc iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. dederam Epheso pridie; has dedi Trallibus. in provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus: ex ea die, si me amas, *παρά-πρηγμα ἐνείκιστον* commoveto. tamen interea haec mihi,

quae vellem, adferebantur: primum otium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio stipendiumque eis usque ad Idus Quinctilis persolutum. nos Asia accepit admirabiliter: adventus noster nemini *ne* minimo quidem fuit sumptui; spero meos omnis servire laudi meae. tamen *in* magno timore sum, sed bene speramus. omnes iam nostri praeter Tullium tuum venerunt. erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses reliquos rei militari dare, hibernos iuris dictioni. tu velim, si me nihilo minus nosti curiosum in re publica quam te, scribas ad me omnia, quae sint, quae futura sint: nihil mihi gratius facere potes, nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quae tibi mandavi, confeceris, imprimisque illud *ἐνδόμυχον*, quo mihi scis nihil esse carius. habes epistolam plenam festinationis et pulveris; reliquae subtiliores erunt.

XV.

Scr. Laodiceae III. Nonas Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Laodiceam veni pridie Kal. Sextilis: ex hoc die clavum anni movebis. nihil exoptatius adventu meo, nihil carius; sed est incredibile, quam me negotii taedeat. non habeat satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi, et industriae meae praeclara opera cesset? quippe, ius Laodiceae me dicere, cum Romae A. Plotius dicat? et cum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? denique haec non desidero: lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. sed feram, ut potero, sit modo annum; si prorogatur, actum est. verum perfacile resisti potest, tu modo Romae sis. quaeris, quid hic agam? ita vivam, ut maximos sumptus facio. mirifice delector hoc instituto: admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis, ut verear ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico, sed apparent nec oculi possunt. iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. Sextilis, cum has litteras dabam, in castra in Lycæoniam; inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis

collatis, si possem, de servo tuo deciderem. clitellae bovi sunt impositae; plane non est nostrum onus. sed feremus, modo, si me amas, [sit annuum.] adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. mirifice sollicitus sum, quod iam diu ignota sunt mihi ista omnia. qua re, ut ad te ante scripsi, cum cetera, tum res publica, cura ut mihi nota sit. † plura scribam tarde tibi redituro, sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI.

Ser. in itinere a Synnade ad Philomelium a. d. III. Idus Sextiles
a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares; itaque subsedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem
2 desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextilis, moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. audivimus nihil aliud nisi imperata *ἔπιτε-
γάλια* [solvere non posse], *ὄντως* omnium venditas, civitatum gemitus, ploratus, monstra quaedam non hominis, sed
3 ferae nescio cuius immanis. quid quaeris? taedet omnino vitae. levantur tamen miserae civitates, quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam; scito non modo nos foenum aut quod de lege Iulia dari solet non accipere, sed ne ligna quidem, nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque: itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus; mehercule etiam adventu nostro reviviscunt, iustitia, abstinentia, elementia tui Ciceronis: ita opiniones
4 omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque; ibi forum

agit. de Partho silentium est, sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere; id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

XVII.

Ser. in itinere ad castra a. d. III. Idus Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi Roma sine epistola tua fasciculum litterarum, ¹ in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. hanc epistolam dictavi sedens in raeda, cum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. paucis diebus habebam certos homines, quibus darem litteras; itaque eo me servavi. nos, tamen etsi ² hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius insumatur in quemquam. id fit etiam et legatorum et tribunorum et praefectorum diligentia; nam omnes mirifice *συφιλοδοξοῦσιν* gloriae meae; Lepta noster mirificus est. sed nunc propero: perscribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab ³ senatu appellatus est, secum in regnum: dum in aestivalis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. Sestius ad me scripsit, quae tecum esset de mea ⁴ domestica et maxima cura locutus et quid tibi esset visum: amabo te, incumbere in eam rem et ad me scribe, quid et possit et tu censeas. idem scripsit Hortensium ⁵ de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid: mihi in Cumano diligentissime se, ut annui essemus, defensurum receperat. si quicquam me amas, hunc locum muniti non potest, quam invitus a vobis absim, et simul hanc gloriam iustitiae et abstinentiae fore inlustriorem spero, si cito decesserimus, id quod Scaevolae contigit, qui solos novem menses Asiae praefuit. Appius noster, ⁶ cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea; ibi forum agit, cum ego sim in provincia, quam eius iniuriam non insector: satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quae sunt imposita provin-

ciae, quod do operam ut faciam quam minima cum illius contumelia. sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle, qui adventu meo, quam longissime potuerit, discesserit.

XVIII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae XI. Kal. Octobres a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quam vellem Romae esses, si forte non es! nihil enim certi habebamus nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIII. Kal. Sextil. datas, in quibus scriptum esset te in Epirum iturum circiter Kal. Sextil. sed, sive Romae es sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, Orodis, regis Parthorum filio, cum cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria; Cassius in oppido Antiochiae cum omni exercitu; nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra; hostis in Cyrrestica, quae Syriae pars proxima est provinciae meae. his de rebus scripsi ad senatum, quas litteras, si Romae es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia, quorum *κεφάλαιον*, ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiemps; ea si venerit nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere: quod si alium ad vermittit, non laboro; nobis modo temporis ne quid pro-

2 rogetur. haec igitur, si Romae es; sin abes, aut etiam si ades, haec negotia sic se habent: stamus animis et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. tuto conседimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum loco, parvo exercitu, sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente, quem nos Deiotari adventu cum suis omnibus copiis duplicaturi eramus. sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus est, quibus incredibilis videtur nostra et mansuetudo et abstinentia. dilectus habetur civium Romanorum; frumentum ex agris in loca tuta comportatur. si fuerit occasio, manu, si minus, locis nos

defendemus. qua re bono animo es; video enim te et, ³ quasi coram adsis, ita cerno *συμπάθειαν* amoris tui. sed te rogo, si ullo pacto fieri poterit, si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ianuarias manserit, ut Romae sis mense Ianuario: profecto nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. amicos consules habemus, nostrum tribunum pl. Furnium; verum tua est opus assiduitate, prudentia, gratia. tempus est necessarium. sed turpe est me pluribus verbis agere tecum. Cicerones nostri sunt apud ⁴ Deiotarum, sed, si opus erit, deducuntur Rhodum. tu, si es Romae, ut soles, diligentissime, si in Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium, ut et *tu*, quid nos agamus, et nos, quid tu agas quidque acturus sis, scire possimus. ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret; sed iam exhibeo pupillum, neque defendo: sunt enim negotia et lenta et inania. faciam tamen satis, tibi quidem, cui difficilius est quam ipsi; sed certe satis faciam utrique.

XIX.

Scr. in castris ad Cybistra a. d. X. Kalendas Octobres.

CICERO ATTICO SAL.

Obsignaram iam epistolam eam, quam puto te modo ¹ perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continentur, cum subito Appii tabellarius a. d. xi. Kal. Octobris septimo quadragesimo die Roma celeriter — hui tam longe! — mihi tuas litteras reddidit; ex quibus non dubito quin, ut Pompeium exspectaris, dum Arimino rediret, iam in Epirum profectus sis, magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus, quam nos hic sumus. de Atiliano nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Messallam. itineris nostri famam ad te ² pervenisse laetor magisque laetabor, si reliqua cognoris. filiolarum tuarum tibi † iam Romae iucundam esse gaudeo, eamque, quam nunquam vidi, tamen et amo et amabilem esse certo scio. etiam atque etiam vale.

De Patrone et tuis condiscipulis, quae de parietinis ³ in Melita laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. quod scribis libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae filii patruo certarat, magni amoris signum: itaque me

etiam admonuisti, ut gauderem; nam mihi in mentem non venerat. 'non credo' inquis. ut libet, sed plane gaudeo, quoniam τὸ νευεσᾶν interest τοῦ φθονεῖν.

XX.

Scr. in Cilicia XIV. Kal. Ianuarias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dediderunt, septimo et quinquagesimo die, postquam oppugnare eos coepimus. 'qui, malum! isti Pindenissitae? qui sunt?' inquires; 'nomen audiui numquam.' quid ego faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Macedoniam reddere? hoc iam sic habeto, nec hoc exercitu nec hic tanta negotia geri potuisse; quae cognosce ἐν ἐπιτομῇ; sic enim concedis mihi proxumis litteris. Ephesum ut venerim, nosti, qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. inde oppidis iis, † quae erant, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sextilis venimus. ibi morati biduum perillustres fuimus honorificisque verbis omnis iniurias revellimus superiores; quod idem dein Apameae quinque dies morati et Synnadis triduum, Philomelii quinque dies, Iconii decem, fecimus. nihil ea iuris dictione aequabilius,
 2 nihil lenius, nihil gravius. inde in castra veni a. d. VII. Kalendas Septembris. a. d. III. exercitum lustravi apud Iconium. ex his castris, cum graves de Parthis nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. cum dies quinque ad Cybistra [Cappadociae] castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere; itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri
 3 pylas. Tarsum veni a. d. III. Nonas Octobris. inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia in aquarum divertio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. hic a. d. III. Idus Octobr. magnum numerum hostium occidimus. castella munitissima, nocturno Pompeini adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus; imperatores appellati sumus. castra paucos dies habuimus

ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paulo melior quam aut tu aut ego. ibi dies quinque morati, direpto et vastato Amano, inde discessimus; scis enim dici quaedam *πανικά*, dici item *τὰ κενὰ τοῦ πολέμου*. rumore adventus nostri et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit et Parthis timor iniectus est: itaque eos cedentis ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit; qua in fuga magna auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit eoque interiit paucis post diebus. erat in Syria nostrum nomen in gratia. venit interim Bibulus; credo, voluit appellatione hac inani nobis esse par: in eodem Amano coepit loreolam in mustaceo quaerere. at ille cohortem primam totam perdidit centurionemque primi pili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos cohortis eiusdem et Sex. Lucilium, T. Gavii Caepionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tribunum militum. sane plagam odiosam acceperat cum re, tum tempore. nos ad Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eletherocilicum omnium memoria in armis fuit. feri homines et acres et omnibus rebus ad defendendum parati. cinximus vallo et fossa, aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu; multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. hilara sane Saturnalia, militibus quoque, quibus equis exceptis reliquam praedam concessimus. mancipia venibant Saturnalibus tertiis. cum haec scribebam, in tribunali res erat ad HS. cxx. hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Q. fratri dabam; ipse me Laodiceam recipiebam. haec adhuc. sed ad praeterita revertamur. quod me maxime hortaris et quod pluris est quam omnia, in quo laboras, ut etiam Ligurino *μώμῳ* satis faciamus, moriar, si quicquam fieri potest elegantius; nec iam ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur: ego in vita mea nulla unquam voluptate tanta sum adfectus, quanta adficior hac integritate, nec me tam fama, quae summa est, quam res ipsa delectat. quid quaeris? fuit tanti; me ipse non noram nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem; recte *πικρῶταται*: nihil est

- praeclarius. interim haec λαμπρά: Ariobarzanes opera mea vivit, regnat; ἐν παρόδῳ, consilio et auctoritate et quod insidiatoribus eius ἀπόσιτον me, non modo ἀδωροδόζητον praebui, regem regnumque servavi. interea e Cappadocia ne pilum quidem; Brutum abiectum, quantum potui, excitavi, quem non minus amo quam tu, paene dixi, quam te. atque etiam spero toto anno imperii nostri teruncium sumptus in provincia nullum fore.
- 7 habes omnia. nunc publice litteras Romam mittere parabam; uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. at te Romae non fore! sed est totum, quod Kalendis Martiis futurum est; vereor enim ne, cum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur: his tu si adesses, nihil
- 8 timerem. redeo ad urbana, quae ego diu ignorans ex tuis iucundissimis litteris a. d. v. Kal. Ianuarias denique cognovi. eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit perlonga et non satis tuta via perferendas; nam quas Laenii pueris scribis datas, non acceperam. iucunda de Caesare et quae senatus decrevit et quae tu speras, quibus ille si cedit, salvi sumus. incendio Plae-toriano quod Seius ambustus est, minus moleste fero. Lucecius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit et quid
- 9 actum sit, aveo scire. ego, cum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuae filio, togam puram iubeor dare, cui moderabor diligentius. *Deiotarus*, cuius auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. tuas etiam Epiroticas exspecto litteras, ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio est et a me liberaliter tractatur; quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam, ut et diligentius perferantur et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi totiens salutem adscribit, est gratum; sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur *ζέρας*. sed haec haecenus. cura ut valeas et ut sciam, quando cogites Romam: etiam atque etiam vale.
- 10 Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram et nunc per litteras, ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Panmeni des operam, ut, quod tuo

meoque beneficio puer habet, cures ne qua ratione convellatur. *id cum honestum* utrique nostrum existimo, tum mihi erit pergratum.

XXI.

Scr. Laodiceae Idibus Februariis a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sententia navigasse vehementer gaudeo, non esse Romae meo tempore pernecessario submoleste fero, hoc me tamen consolor: non spero te istic iucunde hiemare et libenter requiescere. C. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat — de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint — quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum: recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro *ἐνημερήματι*, hodie vero hiemant in Cyrrestica maximumque bellum impendet; nam et Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est, nec dubitat Deiotarus, cuius filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest, quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. quo autem die Cassii litterae victrices in senatu recitatae sunt, id est Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse, illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatae, quas certo scio plenas timoris fore. ex iis rebus hoc vereor, ne, cum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari nullus honos a senatu habeatur, dum hic nodus expediatur, non putet senatus nos, antequam successum sit, oportere decedere nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. hic, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo, atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. [sed] diceas me ipsum mihi sollicitudinem struere: cogor, et velim ita sit. sed omnia metuo. etsi bellum *ἀσφαλισμένον* habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: 'tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum mora.' malletm 'ut video;' nihil opus fuit 'ut

4 spero.' acceperam autem satis celeriter Iconii per pu-
 blicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. in his
γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore,
 deinde addis, si quid secus, te ad me esse venturum.
 angunt me dubitationes tuae; simul et vides, quas acce-
 perim litteras. nam quas Hermoni, centurionis Canuleii,
 ipse scribis te dedisse, non accepi. Laenii pueris te de-
 disse saepe ad me scripseras: eas Laodiceae denique,
 cum eo venissem, tertio Idus Februar. Laenius mihi
 reddidit, datas a. d. x. Kal. Octobris. Laenio tuas
 commendationes et statim verbis et reliquo tempore *re*
 5 probabo. eae litterae cetera vetera habebant, unum hoc
 novum, de Cibyrtis pantheris. multum te amo, quod
 respondisti M. Octavio te non putare; sed posthac omnia,
 quae certa non erunt, pro certo negato. nos enim et
 nostra sponte bene firmi et mehercule auctoritate tua in-
 flammati vicimus omnis — hoc tu ita reperies — cum
 abstinentia, tum iustitia, facilitate, clementia. cave putes
 quicquam homines magis unquam esse miratos quam
 nullum teruncium me obtinente provinciam sumptus fa-
 ctum esse nec in rem publicam nec in quemquam meo-
 rum, praeterquam in L. Tullium legatum. is, ceteroqui
 abstinens, [sed] Iulia lege transita, semel tamen in diem,
 non, ut alii solebant, omnibus vicis, [praeter eum semel
 nemo accepit] facit ut mihi excipiendus sit, cum terun-
 cium nego sumptus factum; praeter eum accepit nemo.
 6 has a nostro Q. Titinio sordis accepimus. ego aestivis
 confectis Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci;
 Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem et
 mirifice abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos
 dies esset, ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur,
 ius sibi dictum negarent; nam evocari ex insula Cyprios
 7 non licet. ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis
 Ianuariis, non mehercule dici potest, qua admiratione
 Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium; postea vero
 quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio
 Asiae nostrarum dioecesium, quae sex mensibus imperii
 mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem
 viderat. illud autem tempus quotannis ante me fuerat
 in hoc quaestu: civitates locupletes, ne in hiberna milites

reciperent, magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica cc., qua ex insula — non ὑπερβολικῶς, sed verissime loquor — nummus nullus me obtinente erogabatur. ob haec beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi verborum decerni sino; statuas, fana, τέθριππα prohibeo, nec sum in ulla re alia molestus civitatibus, sed fortasse tibi, qui haec praedicem de me. perfer, si me amas; tu enim me haec facere voluisti. iter igitur s ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius est, quae tum erat in hac mea Asia — messis enim nulla fuerat —, mihi optanda fuerit: quaecumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et Graeci et cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, 9 forum institueram agere Laodiceae Cibyraticum et Apamense, ex Idibus Martiis ibidem Synnadense, Pamphylium — tum Phemio dispiciam κέρως —, Lycaonium, Isauricum; ex Idibus Maiis in Ciliciam, ut ibi Iunius consumatur, velim tranquille a Parthis. Quinctilis, si erit, ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus consumendus: venimus enim in provinciam [Laodiceam] Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Kalendas Sextilis; inde nos oportet decedere a. d. iii. Kalendas Sextilis. primum contendam a Quinto fratre, ut se praefici patiatur, quod et illo et me invitissimo fiet; sed aliter noneste fieri non potest, praesertim cum virum optimum, Pomptinum, ne nunc quidem retinere possim: rapit hominem [enim] Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. habes consilia nostra. nunc cognosce de Bruto. familiaris 10 habet Brutus tuos quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium, quos mihi maiorem in modum commendavit. Matinium non novi; Scaptius ad me in castra venit: pollicitus sum curaturum me Bruti causa, ut ei Salaminii pecuniam solverent; egit gratias. praefecturam petivit: negavi me cuiquam negotianti dare, quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probaram institutum meum, quid dicam? Torquato de M. Laenio tuo, multis aliis: si praefectus vellet esse syngraphae causa, me curaturum ut exigeret. gratias

egit, discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coërceret, et eundem habuerat praefectum; vexabat Salaminios. ego equites ex Cypro decedere iussi: moleste tulit Scaptius.

11 quid multa? ut ei fidem meam praestarem, cum ad me Salaminii Tarsum venissent et in iis Scaptius, imperavi ut pecuniam solverent. multa de syngrapha, de Scaptii iniuriis: negavi me audire. hortatus sum, petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent; denique dixi me coacturum. homines non modo non recusare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere; quod enim praetori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare, atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine quam in vectigali praetorio. collaudavi homines. ‘recte,’ inquit Scaptius ‘sed subducamus summam.’ interim cum ego in edicto translaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. ‘quid ais?’ inquam ‘possumne contra meum edictum?’ at ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, VT QVI CILICIAM OBTINERET IVS EX

12 ILLA SYNGRAPHA DICERET. cohorrui primo; etenim erat interitus civitatis: reperio duo senatus consulta isdem consulibus de eadem syngrapha; Salaminii cum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. tum iis Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. fit gratia Bruti senatus consultum, VT NEVE SALAMINIIS NEVE QVI EIS DEDISSET FRAVDI ESSET: pecuniam numerarunt. [et] postea venit in mentem faeneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. tum fit senatus consultum, VT EX EA SYNGRAPHA * * * esset quam ceterae, sed ut eodem. cum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere, sed illos putare talenta cc. se debere; ea se velle accipere, debere autem illos paulo minus; rogat, ut eos ad ducenta perducam. ‘optime’ inquam. voco illos ad me, remoto Scaptio. ‘quid vos? quantum’ inquam ‘debetis?’ respondent ‘cvi.’ refero ad Scaptium. homo clamare. ‘quid opus est’ inquam ‘quam *ut* rationes conferatis?’

adsidunt, subducunt; *ad* nummum convenit. illi se numerare velle, arguere, ut acciperet. Scaptius me rursus seducit, rogat, ut rem sic relinquam. dedi veniam homini impudenter petenti; Graecis querentibus, ut in fano deponerent postulantibus, non concessi. clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset; alii, nihil stultius. mihi autem impudens magis quam stultus videbatur: nam aut bono nomine centesimis contentus erat aut non bono quaternas centesimas sperabat. habes meam causam, quae si Bruto non probatur, nescio, cur illum amemus, sed avunculo eius certe probabitur, praesertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimae perpetuo faenore ducerentur: hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. in quo quidem, ὁδοῦ πάρεργον, *L. Luceius M. f.* queritur apud me per litteras summum esse periculum, ne culpa senatus his decretis res ad tabulas novas perveniat; commemorat, quid olim mali C. Julius fecerit, cum dieculam duxerit; numquam rei publicae plus. sed ad rem redeo. meditare adversus Brutum causam meam, si haec causa est, contra quam nihil honeste dici potest, praesertim cum integram rem et causam reliquerim. reliqua sunt domestica. de ἐνδομίχῳ¹⁴ probo idem, quod tu, Postumiae filio, quoniam Pontidia nugatur; sed vellem adesses. a Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris; nam Taurus propter nivis ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Deiotarus rex, cumque ait se sustentare. cum scies, Romae intercalatum sit necne, velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. litteras tuas minus paulo exspecto, quam si Romae esses, sed tamen exspecto.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEXTUS.

I.

Ser. Laodiceae VI. Kal. Martias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceae, quas legi libentissime, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiae. iis igitur respondebo — sic enim postulas —, nec *οἰζορομίαν* meam institutam, sed ordinem conservabo tuum. recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais, a. d. x. Kalendas Octobris datas, et scire vis, tuas ego quas acceperim: omnis fere, quas commemoras, praeter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas; qua re non *οἴχεται* tua industria, quod vereris, sed praeclare ponitur, si quidem id egisti, ut ego delectarer; nam nulla re sum delectatus
- 2 magis. quod meam *βαθύτητα* in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo, ac putaram secus: Appius enim ad me ex itinere bis terve *ἔπομπη-ψυμοίχους* litteras miserat, quod quaedam a se constituta rescinderem. ut, si medicus, cum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei [medico], qui sibi successerit, si, quae ipse in curando constituerit, mutet ille, sic Appius, cum *ἐξ ἀφαιρέσεως* provinciam curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, *προσκαταρροφουμένην* eam a me non lubenter videt, sed modo suscenset, modo gratias agit. nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia; tantum modo dissimilitudo meae rationis offendit hominem: quid enim potest esse tam dissimile, quam illo imperante exhaustam esse sumptibus et iacturis provinciam, nobis eam obtinentibus nummum nullum esse erogatum nec privatim nec publice?

quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina gubernatur aut tam modesta est quam nostra tota provincia. haec non nulli amici Appii ridicule interpretantur, qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere non meae laudis, sed illius contumeliae causa. sin Appius, ut Bruti litterae, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste fero, sed tamen eo ipso die, quo haec ante lucem scribebam, cogitabam eius multa inique constituta et acta tollerere. nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio te auctore sum complexus, quem etiam amare coeperam, sed ilico revocavi me, ne te offenderem: noli enim putare me quicquam maluisse quam, ut mandarat is, facere, nec ulla de re plus laborasse. mandatorum autem mihi libellum dedit, isdemque de rebus tu mecum egeras. omnia sum diligentissime persecutus. primum ab Ariobarzane sic contendendi, ut talenta, quae mihi pollicebatur, illi daret. quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat; post a Pompeii procuratoribus sescentis premi coeptus est. Pompeius autem cum ob ceteras causas plus potest unus quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. ei tamen sic nunc solvitur: tricensimo quoque die talenta Attica xxxiii, et hoc ex tributis; nec id satis efficit in usuram menstruam. sed Gnaeus noster clementer id fert: sorte caret, usura, nec ea solida, contentus est. alii neque solvit cuiquam nec potest solvere; nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appii instituto tributa imperat: ea vix in faenus Pompeii quod satis sit efficiunt. amici regis duo tresve perdivites sunt, sed ii suum tam diligenter tenent quam ego aut tu. equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accusare regem. Deiotarus etiam mihi narravit se ad eum legatos misisse de re Bruti: eos sibi responsum rettulisse illum non habere. et mehercule ego ita iudico: nihil illo regno spoliatus, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare aut, ut pro Glabrione Scaevola, faenus et impendium recusare. ego tamen, quas per te Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio,

qui in regno rem Bruti procurabant, detuli; nec enim in provincia mea negotiabantur. tu autem meministi nos sic agere, ut quot vellet praefecturas sumeret, dum ne negotiatori. itaque duas ei praeterea dederam; sed ii,
5 quibus petierat, de provincia decesserant. nunc cognosce de Salaminiis; quod video tibi etiam novum accidisse tamquam mihi. numquam enim ex illo audivi illam pecuniam esse suam; quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est 'Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis.' eos mihi commendat; adscribit etiam et quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. confeceram ut solverent centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. at Scaptius quaternas postulabat: metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres; nam ab edicto meo recessissem et civitatem in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam meisque beneficiis ornatam funditus perdidissem.
6 atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse, quod nec mihi unquam Brutus dixerat nec tibi, etiam ut praefecturam Scaptio deferrem. id vero per te exceperamus, ne negotiatori; quod si cuiquam, huic tamen non: fuerat enim praefectus Appio, et quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur; itaque ego, quo die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi, ut equites ex insula statim decederent. his de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, cum tota provincia singulas observarem itaque edixissem idque etiam acerbissimis faeneratoribus probaretur, si praefecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi et iis probavi, si equites deductos moleste feret, accipiam equidem dolorem mihi illum irasci, sed multo maiorem, non esse eum talem,
7 qualem putassem. illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse; addo etiam illud, quod vereor

tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quae erat in edicto meo. deponere volebant; impetravi a Salaminiis, ut silerent. veniam illi quidem mihi dederunt, sed quid iis fiet, si huc Paulus venerit? sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit, ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, adroganter, ἀκουωνήτως solet scribere. tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam, quo modo haec accipiat; facies enim me certiozem. atque haec superioribus litteris ad te diligenter perscripseram, sed plane te intellegere volui mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses: si nihil aliud de hac provincia nisi illius benevolentiam deportassem, mihi id satis esse. sit sane, quoniam ita tu vis, sed tamen cum eo, credo, quod sine peccato meo fiat. igitur ut meo decreto solvatur Scaptio statim, quam id rectum sit, tu iudicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. sed noli me sputare ἐγγελεύματα illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent: flens mihi meam famam commendasti; quae epistola tua est, in qua mentionem non facias? itaque irascatur qui volet: patiar; τὸ γὰρ εἶ μετ' ἐμοῦ, praesertim cum sex libris tamquam praedibus me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo, e quibus unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio, Annii filio. ille vero ante decemviros non fuit, quippe qui aedilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. quid ergo profecit, quod protulit fastos? occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis; nec vero pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse actionesque composuisse, ne me hoc vel potius Africanum — is enim loquitur — commentum putes. οὐκ ἔλαθέ σε illud de gestu histrionis: tu sceleste suspicaris, ego ἀγγελῶς scripsi. de me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosse; sed credo te, iam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodicea, utrasque tuis pueris datas; quibus de rebus propter casum navigandi per binos tabellarios misi Romam litteras publice. de Tullia mea tibi adsentior, scripsique ad eam et ad Terentiam,

mihi placere; tu enim ad me iam ante scripseras: 'ac
 vellem te in tuum veterem gregem rettulisses.' correctae
 vero epistola Memmiana nihil negotii fuit; multo enim
 malo hunc a Pontidia quam illum a Servilia. qua re
 adiunges Saufeium nostrum, hominem semper amantem
 mei, nunc, credo, eo magis, quod debet etiam fratris
 Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse,
 qui declaravit, quanti me faceret, cum saepe, tum in
 11 Bursa. ne tu me sollicitudine magna liberaris. Furnii
 exceptio mihi non placet; nec enim ego ullum aliud tem-
 pus timeo, nisi quod ille solum excipit. sed scriberem
 ad te de hoc plura, si Romae esses. in Pompeio te spem
 omnem otii ponere non miror: ita res est, removendum-
 que censeo illud 'dissimulantem.' sed enim, *οἰκονομία*
 si perturbatior est, tibi adsignato; te enim sequor *σχέ-*
 12 *διάζοντα*. Ciceroes pueri amant inter se, discunt, exer-
 centur, sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theo-
 pompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam
 puram Liberalibus cogitabam dare; mandavit enim pater:
 ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius
 mihi quidem in amoribus est; pueri autem aiunt cum
 furenter irasci, sed homo nec doctior nec sanctior fieri
 13 potest nec tui meique amantior. Thermum, Silium vere
 audis laudari; valde honeste *se* gerunt. adde M. Nonium,
 Bibulum, me, si voles. iam Scrofa vellem haberet ubi
 posset; est enim lautum negotium. ceteri infirmant
πολίτευμα Catonis. Hortensio quod causam meam com-
 mendas, valde gratum. de Amiano spei nihil putat esse
 Dionysius. Terentii nullum vestigium adgnovi. Moera-
 genes certe periit: feci iter per eius possessionem, in qua
 animal reliquum nullum est. haec non noram tum, cum
 Democrito tuo cum locutus sum. Rhosica vasa man-
 davi; sed heus tu, quid cogitas? in felicatis lancibus et
 splendidissimis canistris holuseulis nos soles pascere, quid
 te in vasis fetilibus appositurum putem? *τίρας* Phemio
 14 mandat est: reperietur, modo aliquid illo dignum
 canat. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas lit-
 teras misit, necdum Bibuli erant allatae, quibus recitatis
 puto fore ut aliquando commoveatur senatus. equidem
 sum in magna animi perturbatione. si, ut opto, non

prorogatur nostrum negotium, habeo Iunium et Quinti-
 lem in metu. esto: duos quidem menses sustinebit Bi-
 bulus. quid illo fiet, quem reliquero, praesertim si fra-
 trem? quid me autem, si non tam cito decedo? magna
 turba est. mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in
 meis castris esset cum suis copiis omnibus; habet autem
 cohortis quadringenarias nostra armatura xxx., equitum
 cio cio. erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat,
 qui litteris, quas ad me mittit, significat suum negotium
 illud fore. hiemant in nostra provincia Parthi; exspe-
 ctatur ipse Orodes. quid quaeris? aliquantum est negotii.
 de Bibuli edicto nihil novi praeter illam exceptionem, ¹⁵
 de qua tu ad me scripseras, ‘nimis gravi praeiudicio in
 ordinem nostrum.’ ego tamen habeo *ἰσοδυναμοῦσαν*, sed
 tectiorem, ex Q. Mucii, P. f., edicto Asiatico, EXTRA
 QVAM SI ITA NEGOTIVM GESTVM EST, VT EO STARI NON OPOR-
 TEAT EX FIDE BONA, multaue sum secutus Scaevolae, in
 iis illud, in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut
 Graeci inter se disceptent suis legibus. breve autem
 edictum est propter hanc meam *διαίρεσιν*, quod duobus
 generibus edicendum putavi, quorum unum est provin-
 ciale, in quo est de rationibus civitatum, de aere alieno,
 de usura, de syngraphis, in eodem omnia de publicanis,
 alterum, quod sine edicto satis commode transigi non
 potest, de hereditatum possessionibus, de bonis [possi-
 dendis] vendendis, magistris faciendis, quae ex edicto
 et postulari et fieri solent; tertium de reliquo iure di-
 cundo *ἀγγραγον* reliqui: dixi me de eo genere mea de-
 creta ad edicta urbana accommodaturum, itaque curo et
 satis facio adhuc omnibus; Graeci vero exsultant, quod
 peregrinis iudicibus utuntur. ‘nugatoribus quidem’ in-
 quies. quid refert? tamen se *ἀντορουίαν* adeptos putant.
 vestri enim, credo, gravis habent, Turpionem sutorium
 et Vettium mancipem. de publicanis quid agam, videris ¹⁶
 quaerere: habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno;
 efficio ne cui molesti sint. *τὸ παραδοξότατον*, usuras
 eorum, quas pactionibus adscripserant, servavit etiam
 Servilius. ego sic: diem statuo satis laxam, quam ante
 si solverint, dico me centesimas ducturum, si non solve-
 rint, ex pactione. itaque et Graeci solvunt tolerabili

facnre et publicanis res est gratissima, si illa iam habent pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. quid plura? sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet. sed tamen μηδὲν αὐτοῖς — scis
 17 reliqua. de statua Africani — ὃ πραγμαμάτων ἀσυγκλώστων! sed me *id* ipsum delectavit in tuis litteris — ain tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? atqui nihil habuit aliud inscriptum nisi CENSOR ea statua, quae ab Opis parte posita in excelso est; in illa autem, quae est ad Πολυκλέους Herculem, inscriptum est CONSUL, quam esse eiusdem status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. at mehercule ego cum in turma inauratarum equestrium, quas hic Metellus in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrilē putavi, nunc
 18 video Metelli. ο ἀνιστορησίαν turpem! nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est, et tu belle ἠπόρησας et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Graecos: quis enim non dixit *Ἐπὸλιν, τὸν τῆς ἀρχαίας*, ab Alcibiade navigante in Siciliam deiectum esse in mare? redarguit Eratosthenes; adfert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit: num ideo Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, inridetur? quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? num igitur iacet Theophrastus, si id a Timaeo, tuo familiari, reprehensum est? sed nescire proavum suum censorem non fuisse turpe est, praesertim cum post eum consulem nemo Cornelius illo
 19 vivo censor fuerit. quod de Philotimo et de solutione H. S. xx. dc. scribis, Philotimum circiter Kal. Ianuarias in Chersonesum audio venisse: at mihi ab eo nihil adhuc. reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quae sint, nescio et aveo scire. verum haec posterius et coram
 20 fortasse commodius. illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistolae commovit: scribis enim sic, τί λοιπόν; deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare et ut animadvertam, quae fiant. num quid de quo inaudisti? etsi nihil eius modi est. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. nec enim me fefellisset nec falleret. sed ista admonitio tua
 21 tam accurata nescio quid mihi significare visa est. de

M. Octavio iterum iam tibi rescribo te illi probe respondisse; paulo vellem fidentius. nam Caelius libertum ad me misit et litteras accurate scriptas et de pantheris et a civitatibus: rescripsi alterum me moleste ferre, si ego in tenebris laterem nec audiretur Romae nullum in mea provincia nummum nisi in aes alienum erogari, docuique nec mihi conciliare pecuniam licere nec illi capere, monuique eum, quem plane diligo, ut, cum alios accusasset, cautius viveret; illud autem alterum alienum esse existimatione mea, Cibratas imperio meo publice venari. Lepta tua epistola gaudio exsultat; etenim scripta belle ²² est meque apud eum magna in gratia posuit. filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit ut mihi salutem adscriberes, gratum etiam Pilia, sed illa officiosius, quod mihi, quem [iam pridem] numquam vidit: igitur tu quoque salutem utrique adscribito. litterarum datarum dies pr. Kal. Ianuar. suavem habuit recordationem clarissimi iuris iurandi, quod ego non eram oblitus; Magnus enim praetextatus illo die fui. habes ad omnia; non, ut postulasti, χρύσεια χαλκείων, sed paria paribus respondimus. ecce autem alia pusilla epistola, quam non ²³ relinquam ἀναντιφώνητον. bene mehercule potuit Luceius Tusculanum, nisi forte — solet enim — cum suo tибicine; et velim scire, qui sit status eius. Lentulum quidem nostrum omnia praeter Tusculanum proscripsisse audio. cupio hos expeditos videre, cupio etiam Sestium, adde sis Caelium, in quibus omnibus est,

αἰδέσθην μὲν ἀνίγασθαι, δεῖσαν δ' ἐποδέχθαι.

de Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audisse puto. de Egnatii Sidicini nomine nec nulla nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus curat graviter aegrum. respondi etiam minori. tu velim, dum ero Laodiceae, id est ad Idus Maias, quam ²⁴ saepissime mecum per litteras colloquare et, cum Athenas veneris — iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt conlata —, utique ad me tabellarios mittas. sed heus tu, iamne vos ²⁵ a Caesare per Herodem talenta Attica L. extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis; putat

enim suos nummos vos comedisse, Caesarem in Nemore aedificando diligentior fore. hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi: hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis et raeda equis iuncta et lectica et familia magna, pro qua, si Curio legem pertulerit, HS. centenos pendat necesse est; erat praeterea cynocephalus in essedo nec decrant onagri: numquam vidi hominem nequiorum. sed extremum audi: deversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindullum; ibi sua deposuit, cum ad me profectus est. moritur interim Vindullus. quod res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur, C. Vennonius domum Vindulli venit; cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. in his inventae sunt quinque imagunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis ‘bruti,’ qui hoc utatur, et illius ‘Iepidi,’ qui haec tam neglegenter ferat. haec te volui *παρισιορῆσαι*, sumus enim ambo belle
 26 curiosi. unum etiam velim cogites: audio Appium *ἀρ-
 πύλον* Eleusine facere. num inepti fuerimus, si nos quoque Academiae fecerimus? ‘puto’ inquis. ergo id ipsum scribes ad me: equidem valde ipsas Athenas amo; volo esse aliquod monumentum. odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. sed ut tibi placebit, faciesque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiorum et quo modo hiemaris. cura ut valeas. post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

II.

Scr. Laodiceae incunte mense Maio a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me salutandi causa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi, quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario; et respondebo primum postremae tuae paginae, quae mihi magnae molestiae fuit, quod ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone, in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. *probari* autem? de isto hactenus. dixerim me vel plurima vincula tecum summae

coniunctionis optare, etsi sunt amoris artissima; tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, laxari aliquid velim. illum autem multa de istis rebus asperius solere² loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum: id scire te arbitror; in hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. quid ad Statium scripserit, nescio: quicquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. mihi autem erit maxumae curae, ne quid fiat secus, quam volumus quamque oportet; nec satis est in eius modi re se quemque praestare, ac maxumae partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive iam adulescentis; quod quidem illum soleo hortari. ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare teque mirifice. sed est magnum illud quidem, verum tamen multiplex pueri ingenium, in quo ego regendo habeo negotii satis. quoniam respondi postremae tuae³ paginae prima mea, nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnis maritimas esse, hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio probati, Dicaearchi tabulis credidi: is multis nominibus in Trophoniana Chae-ronis narratione Graecos in eo reprehendit, quod mare tantum secuti sunt, nec ullum in Peloponneso excipit. cum mihi auctor placeret — etenim erat *ιστορικώτατος* et vixerat in Peloponneso —, admirabar tamen et vix adcredens communicavi cum Dionysio; atque is primo est commotus, deinde, quod de isto Dicaearcho non minus bene existumabat quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat quin ei crederemus: Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem et Aliphera et Tritia *νεόκισια* ei videbantur, idque *τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ* confirmabat, ubi mentio non fit istorum. itaque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho transtuli. Phliasios autem dici sciebam, et ita fac ut habeas; nos quidem sic habemus. sed primo me *ἀναλογία* deceperat, *Φλιοῦς, Ὀλοῦς, Σιλοῦς*, quod *Ὀλοῦντιοί, Σιλοῦντιοί*. sed hoc continuo correximus. lactari⁴ te nostra moderatione et continentia video: tum id magis faceres, si adesses. atque hoc foro, quod egi ex Idibus Februariis Laodiceae ad Kal. Maias omnium dioecesium praeter Ciliciae, mirabilia quaedam effecimus: ita multae

civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt; omnes suis legibus et iudiciis usae, *αὐτονομίαν* adeptae, revixerunt. his ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi: uno, quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est — nullum cum dico, non loquor *ὑπερβολικῶς* — nullus, inquam, ne teruncius quidem. hac autem re incredibile
 5 est quantum civitates emergerint. accessit altera. mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum, quae magistratus sui fecerant: quaesivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant; aperte fatebantur. itaque sine ulla ignominia suis umeris pecunias populis rettulerunt; populi autem nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustr *reliqua* reddiderunt; itaque publicanis in oculis sumus. ‘gratis’ inquis ‘viris!’ sensimus. iam cetera iuris dictio nec imperita et clemens cum admirabili facilitate; aditus autem ad me minime provinciales; nihil per cubicularium; ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. grata haec et magna mihiq*ue* nondum laboriosa ex
 6 illa vetere militia. Nonis Maiis in Ciliciam cogitabam; ibi cum Iunium mensem consumpsissem — atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis —, Quinctilem in reditu ponere; annuae enim mihi operae a. d. iii. Kal. Sextil. emerentur: magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. habebam acta urbana usque ad Nonas Martias, e quibus intellegebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam
 7 de provinciis: ergo, ut spero, propediem te videbo. venio ad Brutum tuum, immo nostrum; sic enim mavis: equidem omnia feci, quae potui aut in mea provincia perficere aut in regno experiri. omni igitur modo egi cum rege et ago cotidie, per litteras scilicet; ipsum enim triduum quadriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. sed et tum praesens et postea creberrumis *litteris* non destiti rogare et petere mea causa, suadere et hortari sua: multum profeci, sed quantum, non plane, quia longe absom, scio. Salaminios autem — hos enim poteram coërcere — adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere, sed centesimis ductis a proxuma

quidem syngrapha, nec perpetuis, sed renovatis quotannis. numerabantur nummi: noluit Scaptius. tu, qui ais Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in syngrapha. fieri non poterat, nec, si posset, ego pati possem. audio omnino Scaptium paenitere; nam quod senatus consultum esse dicebat, ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant; vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia: decrevit igitur senatus, ut ius diceretur *ex* ista syngrapha. nunc ista habet iuris idem, quod ceterae, nihil praecipui. haec a me⁸ ordine facta puto me Bruto probaturum, tibi nescio; Catoni certe probabo. sed iam ad te ipsum revertor: ain tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae,

ausus es hoc ex ore tuo — —,

inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? ‘non amplius’ inquis ‘quingenta.’ cum Spartaco minus multi primo fuerunt: quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint non nulli fame; erat enim praefectus Appii Scaptius et habebat turmas ab Appio. id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos solet versari, cum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, praefectus ut Scaptius sit? alias hoc statueramus, ut negotiatorem neminem, idque Bruto probaveramus. habeat is turmas? cur potius quam cohortis? sumptu iam nepos evadit Scaptius. ‘volunt’ inquit ‘principes.’ scio: nam ad me Ephesum usque venerunt flentesque equitum scelera et miseras suas detulerunt; itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent, ob eamque causam, tum ob ceteras Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. sed iam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii: nisi forte id volumus armis efficere, ut facnus quaternis centesimis ducant. et ego audebo legere unquam aut attin-

gere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? nimis, *nimis*, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice, nos vereor ne parum. atque haec scripsi ego ad
 10 Brutum scripsisse te ad me. cognosce nunc cetera. pro Appio nos hic omnia facimus, honeste tamen, sed plane libenter; nec enim ipsum odimus et Brutum amamus, et Pompeius mirifice a me contendit, quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Caesium quaestorem huc venire audisti. nescio, quid sit; sed Pammenia illa mihi non placent. ego me spero Athenis fore mense Septem-
 bri. tuorum itinerum tempora scire sane velim. *εὐχθεῖαν* Sempronii Rufi cognovi ex epistola Coreyraea: quid quaeris? invideo potentiae Vestorii. cupiebam etiam nunc plura garrere, sed lucet: urget turba, festinat Philogenes. valebis igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iu-
 bebis litteris et salvebis a meo Cicerone.

III.

Ser. in Cilicia mense Iunio a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi nil sane habebam novi, quod post accidisset, quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras, tamen cum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit. ac primum illud, quod me maxime angebat, non quo me aliquid iuvare posses: quippe; res enim est in manibus; tu autem abes longe gentium:

*πολλὰ δ' ἐν μεταχειμῶν
 νότος κλίνδει κύματ' εὐρείης ἀλός —*

obrepsit dies, ut vides — mihi enim a. d. iii. Kal. Sextil. de provincia decedendum est —, nec succeditur: quem relinquam, qui provinciae praesit? ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem: primum, quod videtur esse honos, nemo igitur potior; deinde, quod solum habeo praetorium; Pomptinus enim ex pacto et convento — nam ea lege exierat — iam a me discesserat; quaestorem nemo dignum putat: etenim est levis, libidinosus,
 2 tagax. de fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror; odit enim provinciam, et hercule nihil

odiosius, nihil molestius; deinde, ut mihi nolit negare, quidnam mei sit officii? cum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum, hic praesidii nihil sit, sumptus annuus decretus sit, videaturne aut pietatis esse meae fratrem [relinquere] aut diligentiae nugarum aliquid relinquere? magna igitur, ut vides, sollicitudine adficior, magna inopia consilii. quid quaeris? toto negotio nobis opus non fuit. quanto tua provincia melior! decedes, cum voles, nisi forte iam decessisti; quem videbitur, praeficies Thesprotiae et Chaoniae. necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari; nec tamen, si posset, quid vellem, habebam. hoc est igitur eius modi. reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna iis libris, quos dilaudas: conservatae civitates; cumulate publicanis satis factum; offensus contumelia nemo, decreto iusto et severo perpauci, nec tamen quisquam, ut queri audeat; res gestae dignae triumpho, de quo ipso nihil cupide agemus, sine tuo quidem consilio certe nihil: clausula est difficilis in tradenda provincia. sed haec deus aliquis gubernabit. de urbanis rebus scilicet plura 4 tu scis, saepius et certiora audis: equidem doleo non me tuis litteris certiolem fieri; huc enim odiosa adferebantur de Curione, de Paulo, non quo ullum periculum videam stante Pompeio vel etiam sedente, valeat modo; sed merecule Curionis et Pauli, meorum familiarium, vicem doleo. formam igitur mihi totius rei publicae, si iam es Romae aut cum eris, velim mittas, quae mihi obviam veniat, ex qua me fingere possim et praemeditari, quo animo accedam ad urbem; est enim quiddam advenientem non esse peregrinum atque hospitem. et, quod 5 paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te scripsi, feci omnia: Cyprii numerabant; sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos faenore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum quam per me in Brutum, quem tamen ego praestare non poteram; erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe, ut nihil possem nisi litteris, quibus pugnare non destiti. summa haec est: pro ratione pecuniae liberalius est Brutus tractatus quam Pompeius; Bruto curata hoc anno

talenta circiter c., Pompeio in sex mensibus promissa cc. iam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. quid est igitur quod laborem? amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium, qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse suscenset, aut quia praefectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori, non C. Vennonio, meo familiari, non tuo, M. Laenio, et quod tibi Romae ostenderam me servaturum; in quo perseveravi. sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satis factum: is a me tribunatum cum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me se
 6 uti nolle eo tribunatu. Gavius est quidam, cui cum praefecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii canis. is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est, nec, cum postea in castra venisset atque inde discederet, num quid vellem, rogavit, et fuit aperte mihi nescio qua re non amicus: hunc ego si in praefectis habuissem, quem tu me hominem putares? qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem huius adseculae? etsi hoc plus est quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid et honoris. is igitur Gavius, cum Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit — Culleolum vix auderem —: ‘unde’ inquit ‘me iubes petere cibaria praefecti?’ respondi lenius quam putabant oportuisse qui aderant, me non instituisse iis dare cibaria,
 7 quorum opera non essem usus: abiit iratus. huius nebulonis oratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames, me aemulum non habebis; sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. tibi tamen causam notam esse volui, et ad ipsum haec perscripsi diligentissime. omnino — soli enim sumus — nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset adrogans, ἀχοινώνητον aliquid. tibi autem valde solet in ore esse,

Granius autem

non contemnere se et reges odisse superbos:

in quo tamen ille mihi risum magis quam stomachum movere solet; sed plane parum cogitat, quid scribat aut ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo; solet enim aperire, idque de meo consilio, si quid forte sit, quod opus sit sciri; in ea autem epistola erat illud idem de sorore, quod ad me: mirifice conturbatum vidi puerum; lacrimans mecum est questus. quid quaeris? miram in eo pietatem, suavitatem humanitatemque perspexi, quo maiorem spem habeo nihil fore aliter ac deceat. id te igitur scire volui. ne illud quidem praetermittam: Hortensius filius fuit Laodiceae, gladiatoribus, flagitiose et turpiter. hunc ego patris causa vocavi ad cenam, quo die venit, et eiusdem patris causa nihil amplius. is mihi dixit se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. 'recte' inquam; quid enim dicerem? omnino puto nihil esse quod dixit. nolo quidem, ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo; sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minime volo. haec sunt; etiam illud: orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. litteras mitte quam primum; si nihil, *nihil* fieri, vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. cura ut valeas.

IV.

Ser. Tarsi post Nonas Iunias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Tarsum venimus Nonis Iuniis. ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum, magna in Cilicia atrocinita; mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris, illud autem difficillimum: relinquendus erat ex senatus consulto qui praecisset. nihil minus probari poterat quam quaestor Mescinius; nam de Caelio nihil audiebamus: rectissimum videbatur fratrem cum imperio relinquere, in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sescenta praeterea. o rem totam odiosam! sed haec fortuna viderit, quoniam consilio non multum uti licet. tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quae intelleges nostra interesse, imprimis de Tullia mea,

cuius de condicione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, cum tu in Graecia esses; deinde de honore nostro; quod enim tu afuisti, vereor ut satis diligenter actum in
 3 senatu sit de litteris meis. illud practerea *μυστικώτερον* ad te scribam, tu sagacius odorabere: *τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος — οἶσθα ὃν λέγω — ἔδοξέ μοι πρώην, ἔξ ὧν ἀλογευόμενος παρερθέγγετο, πεφρυρακίνας τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. δέδοικα δὴ, μὴ τι νοίσης. εἰς δῆπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* non queo tantum, quantum vereor, scribere; tu autem fac, ut mihi tuae litterae volent obviae. haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

V.

Scr. Tarsi V. Kal. Quintiles a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nunc quidem profecto Romae es, quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quam diu afuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi esses; minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae. qua re velim, etsi, ut spero, te haec legente aliquantum viae processero, tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, imprimis de quo scripsi ad te antea: *τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὐξελεύθερος ἔδοξέ μοι θαυὰ βατταρίζων καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφρυρακίνας τὰς ψήφους ἐν τοῖς*
 2 *ὑπάρχουσιν τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου.* hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis: *ἔξ ἄστεως ἐπταλόφου στείχων παρέδωκεν μνῶν κδ'. μῆ'. ὀφείλημα τῷ Καμίλλῳ· ἐαυτὸν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ'. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χερρονησιτικῶν μῆ'· καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ'. χμ'. τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν † διευλυθῆσθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῆ νουμηνία. τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρὶ, μηδὲν ὀλοσχερῶς πεφροντικίνας. ταῦτα οὖν, πρῶτον μὲν, ἵνα πάντα σώζηται, δεύτερον δέ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγορήσης τῶν ἀπὸ τῆς προεκχειμένης ἡμέρας. ὕσας αὐτὸν*

ἠνέγκαμεν, σφόδρα δέδοικα· καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκευζόμενος καὶ τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δ' ἀλόγως ἀπέστη ἐπειπών, εἴω· αἰσχρὸν τοι δηρὸν τε μένειν, meque obiurgavit vetere proverbio, τὰ μὲν διδόμενα. reliqua vide et quantum fieri potest prospice. nos etsi ³ annum tempus prope iam emeritum habebamus — dies enim xxxiii. erant reliqui — sollicitudine provinciae tamen vel maxime urgebamur: cum enim arderet Syria bello et Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret ad meque legati eius et quaestor et amici [eius] litteras mitterent, ut subsidio venirem, etsi exercitum infirmum habebam, auxilia sane bona, sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum — haec enim sunt nostra robora —, tamen esse officium meum putavi exercitum habere quam proxime hostem, quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret. sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat, de omnibus rebus scribebat ad me potius, et mihi decessionis dies *λεληθότως* obrepebat, qui cum advenerit, *ἄλλο πρόβλημα*, quem praeficiam, nisi Calvus quaestor venerit, de quo adhuc nihil certi habebamus. cupiebam meher- ⁴ cule longiorem epistolam facere, sed nec erat res, de qua scriberem, nec iocari prae cura poteram. valebis igitur et puellae salutem Atticulae dices nostraeque Piliae.

VI.

Ser. Sidae ineunte mense Sextili a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, dum in provincia omnibus rebus Appium orno, ¹ subito sum factus accusatoris eius socer. 'id quidem' inquis 'di adprobent!' ita velim, teque ita cupere certo scio; sed crede mihi, nihil minus putaram ego, qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram, qui Romam venerunt factis sponsalibus. sed hoc spero melius; mulieres quidem valde intellego delectari obsequio et comitate adolescentis: cetera noli *ἔξαιρωθίζειν*. sed heus tu, *πυρρὸς εἰς δῆμον* Athenis? ² placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri; non

enim ista largitio fuit in civis, sed in hospites liberalitas. me tamen de Academiae προπέλω iubes cogitare, cum iam Appius de Eleusine non cogitet? de Hortensio te certo scio dolere, equidem excrucior; decreram enim cum
 3 eo valde familiariter vivere. nos provinciae praefecimus Caelium: ‘puerum’ inquires ‘et fortasse fatuum et non gravem et non continentem.’ adsentior: fieri non potuit aliter. nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus ἐπέχειν te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant; videbam enim, quae tibi essent ἐποχῆς causae, et erant caedem mihi: puero tradere? fratri autem? illud non utile nobis; nam praeter fratrem nemo erat, quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere aut etiam rei publicae causa contra senatus consultum ipse remanere, qui posteaquam incredibili felicitate discesserunt, sublata dubitatio est. videbam sermones: ‘hui, fratrem reliquit! num est hoc non plus annum obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit praeesse provinciis, qui non praefuissent? at hic
 4 triennium.’ ergo haec ad populum. quid, quae tecum? numquam essem sine cura, si quid iracundius aut contumeliosius aut neglegentius, quae fert vita hominum. quid, si quid filius puer et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat teque id censere moleste ferebat. at nunc Caelius, non dico equidem, quid egerit, sed tamen multo minus laboro. adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium; ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? hoc melius, et huius rei plura exempla, senectuti quidem nostrae profecto aptius. at te apud eum, di boni! quanta in gratia posui, eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram non neglegendam: qua re tu quoque, mi Attice, incipe id cupere, quo nos minus inepti videamur.

VII.

Ser. Tarsi medio mense Quintili a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Q. filius pie sane, me quidem certe multum hortante, ¹ sed currentem, animum patris sui sorori tuae reconciliavit; eum valde tuae litterae excitarunt. quid quaeris? confido rem, ut volumus, esse. bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi redditae litterae sunt, Graece, ἐν ἀνιγμοῖς. scilicet nihil est movendum; sed tamen ἀφελῶς percontando de nominibus Milonis et, ut expediat, ut mihi recepit, hortando aliquid tu proficies. ego Laodiceae quaestorem Mescinium expectare iussi, ² ut confectas rationes lege Julia apud duas civitates possem relinquere. Rhodum volo puerorum causa, inde quam primum Athenas, etsi etesiae valde reflant; sed volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. tu tamen mitte mihi, quaeso, obviam litteras, num quid putes rei-publicae nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum reliquissem; sed nuntiant melius esse: ego tamen angor; nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

VIII.

Ser. Ephesi Kalendis Octobribus a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Cum instituissem ad te scribere calamumque sum- ¹ psissem, Batonius e navi recta ad me venit domum Ephesi et epistolam tuam reddidit pridie Kal. Octobris: lactatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate Piliac, etiam hercule sermone eiusdem de coniugio Tulliae meae. Batonius autem miros terrores ad me attulit ² Caesarianos, cum Lepta etiam plura locutus est, spero falsa, sed certe horribilia, exercitum nullo modo dimisurum, cum illo praetores designatos, Cassium tribunum pl., Lentulum consulem facere, Pompeio in animo esse urbem relinquere. sed heus tu, num quid moleste fers ³ de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuae filii? at a quibus victus? sed ad rem. nos etesiae vehementis- ⁴

sume tardarunt; detraxit xx. ipsos dies etiam aphraetus Rhodiorum. Kal. Octobr. Epheso conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquutio, simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti: nos Rhodiorum aphraectis ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus; 5 ita tamen properabamus, ut non posset magis. de raudusculo Puteolano gratum. nunc velim dispicias res Romanas, videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes, ad quem amici me vocant: ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem; nunc vero *αἰσχρὸν σιωπᾶν*. sed explora rem totam, ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. sat multa, qui et properarem et ei litteras darem, qui aut mecum aut paulo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit: tu dices utriusque nostrum verbis et Piliae tuae et filiae.

IX.

Scr. Athenis Idibus Octobribus a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 In Piraea cum exissem pridie Idus Octobr., accepi ab Aeasto, servo meo, statim tuas litteras, quas quidem cum exspectassem iam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem eius, ut aperui, rursus *σύνχυσιν* litterularum, quae solent [tuae] compositissimae et clarissimae esse, ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. xii. Kal. Oct. cum febr. percussus vehementer nec magis, quam debui, statim quaero ex Aeasto: ille et tibi et sibi visum et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse: exclamavi tamen admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. qua re de hoc satis; spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, et hercule, ut me iubet Aeastus, confido te iam, ut volumus, valere. a Turrano te accepisse meas litteras gaudeo. 2 *παρατίλαξον*, si me amas, *τὴν τοῦ θυρατοῦ φιλοτιμίαν ἀντίοιτα*. hanc, quae meherecule mihi magno dolori est — dilexi enim hominem —, procura, quantulacunque

est, Precianam hereditatem prorsus ille ne attingat. dices nummos mihi opus esse ad apparatus triumphi, in quo, ut praecipis, nec me *κενὸν* in expetendo cognosces nec *ἄτυρον* in abiciendo. intellexi ex tuis litteris te ex Tur-³ ranio audisse a me provinciam fratri traditam: adeo ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? *ἐπέχειν* te scribebas: quid erat dubitatione dignum, si esset quicquam, cur placeret fratrem et talem fratrem relinqui? *ἀδείχσις* ista mihi tua, non *ἐποχὴ* videbatur. monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem: *τοῦ μὲν ὄνειρον ἐμοί*. eadem omnia, quasi conlocuti essemus, vidimus; non fuit faciendum aliter, meque *ἐπιχρονία ἐποχὴ* tua dubitatione liberavit. sed puto te accepisse de hac re epistolam scriptam accuratius. ego⁴ tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto ante venturos quam nostrum Saufeium; sed eum sine meis litteris ad te venire vix rectum erat. tu mihi, ut⁵ polliceris, de Tulliola mea, id est de Dolabella, perscribes, de re publica, quam praevideo in summis periculis, de censoribus, maximeque de signis, tabulis quid fiat, referaturne. Idibus Octobribus has dedi litteras, quo die, ut scribis, Caesar Placentiam legiones III. quaeso, quid nobis futurum est? in arce Athenis statio mea nunc placet.

M. TULLII CICERONIS
 EPISTOLARUM AD ATTICUM
 LIBER SEPTIMUS

I.

Ser. Athenis a. d. XVII. Kalendas Novembres a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ Dederam equidem L. Saufcio litteras et dederam ad te unum, quod, cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam, sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius: sin iam illas accepisti, scis me Athenas venisse pr. Idus Octobris, e navi egressum in Piraeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse, conturbatum, quod cum febre Romam venisses, bono tamen animo esse coepisse, quod Acastus ea, quae vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret, cohorruisse autem me, quod tuae litterae de legionibus Caesaris adferrent, et egisse tecum, ut videres, ne quid φιλοτιμία eius, quem nosti, nobis noceret, et, de quo iam pridem ad te scripseram, Turranius autem secus tibi Brundisii dixerat — quod ex iis litteris cognovi, quas a Xertone, optumo viro, accepi —, cur fratrem provinciae non praefecissem, exposui breviter. haec fere sunt in illa epistola.
- ² nunc audi reliqua. per fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere iudico singularem, confer ad eam curam, ut de omni statu meo cogites; videre enim mihi videor tantam dimicationem, nisi idem deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rem publicam, sed tantam, quanta nunquam fuit. age, hoc malum mihi commune est cum omnibus: nihil tibi mando, ut de eo cogites; illud meum proprium πρόβλημα, quaeso, suscipe. videsne, ut te

auctore sim utrumque complexus? ac vellem a principio te audissem amicissime monentem;

ἀλλ' ἐμὸν οὐποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες,
ὥς οὐδὲν γλύκιον ἦς πατρίδος.

sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optime meritus, alterum, quia tantum valebat: feci igitur, atque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior. haec enim cogitabamus, nec mihi coniuncto cum Pompeio fore necesse peccare in re publica aliquando, nec cum Caesare sentienti pugnandum esse cum Pompeio; tanta erat illorum coniunctio: nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video, summa inter eos contentio. me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter: nam Pompeius non dubitat; vere enim iudicat ea, quae de re publica nunc sentiat, mihi valde probari. utriusque autem accepi eius modi litteras eodem tempore, quo tuas, ut neuter quemquam omnium pluris facere quam me videretur. verum quid agam? non quaero illa ultima — si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse quam cum altero vincere —, sed illa, quae tum agentur, cum venero, ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. DIC M. TVLLI. quid dicam? 'exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam'? non est locus ad tergiversandum. contra Caesarem? ubi illae sunt tensae dexterarum? nam ut illi hoc liceret adiuvi, rogatus ab ipso Ravennae de Caelio tribuno pl. ab ipso autem? etiam a Gnaco nostro in illo divino tertio consulatu. aliter sensero? αἰδέομαι non Pompeium modo, sed Τρωῶας καὶ Τρωάδας.

Πολυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην καταθήσει.

quis? tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, cum est actum de provincia Caesaris, nunc incido in discrimen ipsum! itaque, ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid, extra urbem esse cum iustissima causa. tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. ridebis hoc loco fortasse: quam vellem etiam nunc in provincia morari! plane opus fuit, si hoc

impendebat; etsi nil miserius: nam, *ὁδοῦ πάρεργον*, volo te hoc scire: omnia illa prima, quae etiam tu litteris in
 6 caelum ferebas, *ἐπίτηχτα* fuerunt. quam non est facilis virtus! quam vero difficilis eius diuturna simulatio! cum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me C. Caelio quaestori relinquere annum, referre in aerarium ad HS. CIO, ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere, ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis quam nostro. sed me non moverunt: nam et mea laus apud me plurimum valuit; nec tamen quicquam honorifice in quemquam fieri potuit, quod praetermiserim. sed haec fuerit, ut ait Thucydides, *ἐξβολὴ λόγου*
 7 non inutilis. tu autem de nostro statu cogitabis: primum, quo artificio tueamur benevolentiam Caesaris, deinde de ipso triumpho, quem video, nisi rei publicae tempora impedient, *εὐπόριστον*. iudico autem cum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione, quam qui non decrevit plus decrevit, quam si omnis decresset triumphos; ei porro adsensus est unus familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo adfuit et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit; sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione, triumphat de sententia Catonis, nec scribit, quid ille sententiae dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decrevisse. redeo ad Hirrum: coeperas eum mihi placare; perface. habes Scrofam, habes Silium: ad eos ego etiam antea scripsi, *scripsi* ad ipsum Hirrum; locutus enim erat cum his commode, se potuisse impedire, sed noluisse, adsensum tamen esse Catoni, amicissimo meo, cum is honorificentissimum in me sententiam dixisset, nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnis mitterem. verum dicebat; ad eum enim solum et ad Crassipodem
 9 non scripseram. atque haec de rebus forensibus; redeamus domum: diiungere me ab illo volo; merus est *φυρατῆς*, germanus Lartidius.

ἀλλὰ τὰ μὲν προτετέχθαι ἔάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

reliqua expediamus. hoc primum, quo accessit cura dolori meo, sed hoc tamen, quicquid est, Precianum cum

iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me quicquid possem nummorum ad apparatus sperati triumphi ad te redacturum. ita puto *ἄμεμπτα* fore; verum ut lubebit. hanc quoque suscipe curam, quem ad modum experiamur. id et ostendisti quibusdam litteris ex Epiro an Athenis datis et in eo ego te adiuvabo.

II.

Scr. Brundisii exeunte mense Novembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Brundisium venimus vii. Kalend. Decembr. usi tua¹ felicitate navigandi; ita belle nobis

flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites.

hunc *σπονδειάζοντα* si cui voles *τῶν νεωτέρων* pro tuo vendito. valetudo tua me valde conturbat; significant² enim tuae litterae te prorsus laborare. ego autem, cum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere et propemodum infringat, etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse et alteram leviolem accedere; Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihiq; obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat etiam eam decessisse. quod si ita est, *est* quod maxime mehercule opto, idque spero tua prudentia et temperantia te consecutum. venio³ ad epistolas tuas, quas ego sescentas uno tempore accepi, aliam alia iucundiolem, quae quidem erant tua manu: nam Alexidis manum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuae litterae, non amabam, quod indicabat te non valere. cuius quoniam mentio facta est, Tironem Patris aegrum reliqui, adulescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum: nihil vidi melius; itaque careo aegre. quamquam videbatur se non graviter habere, tamen sum sollicitus maxumamque spem habeo in M. Curi diligentia, de qua ad me scripsit Tiro et multi nuntiarunt; Curius autem ipse sensit, quam tu velles *se* a me diligi, et eo sum admodum delectatus. et mehercule est, quam facile diligas, *ἀνόχθων* in homine urbanitas.

eius testamentum deporto Ciceronum signis obsignatum cohortisque praetoriae; fecit palam te ex libella, me ex teruncio. in Actio Coreyrae Alexio me opipare muneratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit, quo minus

4 Thyamim videret. filiola tua te delectari laetor et probari tibi *φυσικὴν* esse *τὴν πρὸς τὰ τέχνα*. etenim, si haec non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio, qua sublata vitae societas tollitur. ‘bene eveniat!’ inquit Carneades; spurce, sed tamen prudentius quam Lucius noster et Patron, qui, cum omnia ad se referant, *numquam* quicquam alterius causa fieri putent et, cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelligent se de callido homine loqui, non de bono viro. sed haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando animos

5 mihi addidisti. redeo ad rem. quo modo exspectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses! scripseras enim in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano: eam mihi Patron Brundisii reddidit; Coreyrae, ut opinor, acceperat. nihil potuit esse iucundius; erat enim de re publica, de opinione, quam is vir haberet integritatis meae, de benevolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi te ad eum venisse, ut eius animum erga me perspiceres:

6 hoc mihi, inquam, accidit iucundissimum. de triumpho autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras, quas amplissime supplicatio consecuta est: a quo si ea gesta essent, quae scripsit, gauderem et honori faverem; nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri, me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem non adsequi dedecus est nostrum, nostrum, inquam, te coniungens. itaque omnia experiar et, ut spero, adsequar. quod si tu valeres, iam mihi quaedam explorata

7 essent; sed, ut spero, valebis. de raudusculo Numeriano multum te amo. Hortensius quid egerit, aveo scire. Cato quid agat; qui quidem in me turpiter fuit malevolus; dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam, negavit. itaque Caesar iis litteris, quibus mihi gratulatur

et omnia pollicetur, quo modo exsultat Catonis in me ingrattissimi iniuria! at hic idem Bibulo dierum xx. ignosce mihi: non possum haec ferre nec feram. cupio ad omnis tuas epistolas, sed nihil necesse est; iam enim te videbo. illud tamen de Chrysippo — nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine; sed tamen ne illo quidem quicquam improbius — Chrysippum vero, quem ego propter litterularum nescio quid lubenter vidi, in honore habui, discedere a puero insciente me! mitto alia, quae audio, multa, mitto furta: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui eadem liber non iuraret, me istos liberos non addixisse, praesertim cum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. id tu, ut videbitur, ita accipies: ego tibi adsentiar. uni tuae disertissimae epistolae non rescripsi, in qua est de periculis rei publicae: quid rescriberem? valde eram perturbatus; sed, ut nihil magno opere metuam, Parthi faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III.

Scr. in Trebulano V. Idus Decembres a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. viii. Idus Decembr. Acculanum veni et ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit; e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae, deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. ac primum illud, in quo te Dicaearcho adsentiri negas, etsi cupidissime expetitur a me est et adprobante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum: sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrum, qui provincias obtinuimus, quo in iis diutius quam ex senatus consulto maneremus, ut iam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile. sed 'quid si hoc melius?' opportune dici videtur in hoc ipso: sive enim ad concordiam res adduci potest sive ad bonorum victoriam, utriusvis rei me aut adiutorem velim esse aut certe non expertem; sin vincantur boni, ubicumque

essem, una cum iis victus essem: qua re celeritas nostri reditus ἀμεταμέλητος debet esse. quod si ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque adprobas, ne tu haud multum requireres illum virum, qui in sexto libro informatus est. quid enim tibi taceam, qui illos libros devorasti? quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abicere, si id erit rectius; utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambitiose et de re publica libere. sed ne dubitaris quin, quod honestius, 3 id mihi futurum sit antiquius: nam quod putas utilius esse, vel mihi quo tutius sit, vel etiam ut rei publicae prodesse possim, me esse cum imperio, id coram considerabimus quale sit; habet enim res deliberationem, etsi ex parte magna tibi adsentior. de animo autem meo erga rem publicam bene facis quod non dubitas, et illud probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione, illum in me liberalem fuisse, eiusque rei causam vere explicas, et eis, quae de Fabio Caninioque acta scribis, valde consentiunt: quae si secus essent totumque se ille in me profudisset, tamen illa, quam scribis, custos urbis me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium aut Servium, quibus tu es contentus, sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere; quod quidem agerem, si liceret, alio modo ac nunc agen- 4 dum est. de sua potentia dimicant homines hoc tempore periculo civitatis: nam, si res publica defenditur, cur ea consule isto ipso defensa non est? cur ego, in cuius causa rei publicae salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi aut cur illo modo prorogatum est? cur tanto opere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? his ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi vires ad resistendum sint, qui mallet tantas ei viris non dedisset, quam nunc 5 tam valenti resisteret. sed quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut scribis,

ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;

michi σκάφος unum erit, quod a Pompcio gubernabitur. illud ipsum, quod ais, 'quid fiet, cum erit dictum dic

M. TVLLI?' — σύντομα, Cn. POMPEIO ADSENTIOR. ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor; sic enim sentio, maximo in periculo rem esse. vos scilicet plura, qui in urbe estis. verum tamen hoc video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse, omnis damnatos, omnis ignominia adfectos, omnis damnatione ignominiaque dignos illac facere, omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentis addito Cassio, omnis, qui aere alieno premuntur, quos pluris esse intellego, quam putaram — causam solum illa causa non habet, ceteris rebus abundat —, hic omnia facere omnis, ne armis decernatur, quorum exitus semper incerti, nunc vero etiam in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Veientonem praefecit; in decedendo erit, ut audio, tardior: quem cum ornavit Cato, declaravit iis se solis non invidere, quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere. nunc [venio ad privata] — fere 6 enim respondi tuis litteris de re publica et iis, quas in suburbano, et iis, quas postea scripsisti — ad privata venio; unum etiam de Caelio: tantum abest ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quod de sua sententia decesserit, paenitendum putem. sed quid est quod ei vici Luceii sint addicti? hoc te praetermississe miror. de Philotimo faciam equidem, ut mones; sed ego mihi 7 ab illo non rationes expectabam, quas tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit: id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse tibi edidit, tantum et plus etiam ipse mihi deberet. sed in hoc genere, si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac, neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo, nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. de serpe- 8 rastris cohortis meae nihil est quod dolcas: ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meae. sed me moverat nemo magis quam is, quem tu neminem putas; idem et initio fuerat et nunc est egregius. sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid; et id, quod

animum induxerat paulisper, non tenuit, sed cito ad se rediit meisque honorificentissimis erga se officiis victus
 9 pluris ea duxit quam omnem pecuniam. ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. nunc aveo scire, quid hominis sit et quarum rerum auctionem instituat; nescio enim cur, cum portam Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos
 10 faciam. venio ad Piraeæa, in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus Piraeæa scripserim, non Piraeum — sic enim omnes nostri locuti sunt —, quam *in* quod addiderim; non enim hoc ut oppido praeposui, sed ut loco, et tamen Dionysius noster *et*, qui est nobiscum, Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeæa. sed de re videro. nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod non ut de oppido locutus sum, sed ut de loco, secutusque sum, non dico Caecilium,

mane ut ex portu in Piraeum

— malus enim auctor Latinitatis est —, sed Terentium, cuius fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a C. Laelio scribi:

heri aliquot adulescentuli coimus in Piraeum, et idem:

mercator hoc addebat, captam e Sunio.

quod si *δημοῦς* oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium quam Piraeus. sed, quoniam grammaticus es, si hoc mihi *ζήτημα* persolveris, magna me molestia liberaris. ille mihi litteras blandas mittit; facit idem pro eo
 11 Balbus: mihi certum est ab honestissima sententia digitum nusquam; sed scis illi reliquum quantum sit: putasne igitur verendum esse ne aut obiciat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? quid ad haec reperis? ‘solvamus’ inquis. age, a Caelio mutuabimur. hoc tu tamen consideres velim; puto enim, in senatu si quando praeclare pro re publica dixerò, Tartesium istum tuum
 12 mihi exeunti ‘iube sodes nummos curari.’ quod superest etiam, gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae; quantumvis vel ingenii vel humanitatis. [satis.] reliqua, quae nosti, ferenda; scis enim, quos appetierimus, qui omnes praeter eum, de quo per te egimus, reum me facerent: ipsis enim expensum nemo ferret. sed haec coram;

nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M. Curio, cui ego scripsi tibi eum gratissimum facturum. data v. Idus Decembr. a Pontio ex Trebulano.

IV.

Scr. medio mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Dionysium flagrantem desiderio tui misi ad te, nec ¹ mehercule aequo animo, sed fuit concedendum; quem quidem cognovi cum doctum, quod mihi iam ante erat notum, tum sane plenum officii, studiosum etiam meae laudis, frugi hominem ac, ne libertinum laudare videar, plane virum bonum. Pompeium vidi ^{III.} Idus Decem- ² bris; fuimus una horas duas fortasse. magna laetitia mihi visus est adfici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partis suas, monere ne ante in senatum accederem, quam rem confecissem, ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem. quid quaeris? in hoc officio sermonis nihil potuit esse proluxius. de re publica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. nihil ad spem concordiae; plane illum a se alienatum cum ante intellegeret, tum vero proxime iudicasse; venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse, et, cum ille a. d. ^{VIII.} Idus Decembr. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. ^{VII.} ad Scipionem ante lucem venire, multa de nocte cum profectum esse ad Caesarem. hoc illi *τεμπυρωδεις* videbatur esse alienationis. quid multa? nihil me ³ aliud consolatur nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederit, non arbitror fore tam amentem, ut haec in discrimen adducat. quod si ruere coeperit, ne ego multa timeo, quae non audeo scribere. sed, ut nunc est, a. d. ^{III.} Nonas Ian. ad urbem cogito.

V.

Scr. medio mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Multas uno tempore accepi epistolas tuas, quae mihi, ¹ quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me venie-

bant, tamen erant iucundae; studium enim et benevolentiam declarabant. valetudine tua moveor, et Piliam in idem genus morbi delapsam curam tibi adferre maiorem
 2 sentio: date igitur operam ut valeatis. de Tirone video tibi curae esse, quem quidem ego, etsi mirabilis utilitates mihi praebet, cum valet, in omni genere vel negotiorum vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam malo salvum quam propter usum meum.
 3 Philogenes mecum nihil umquam de Luscenio locutus est; de ceteris rebus habes Dionysium. sororem tuam non venisse in Arcanum miror. de Chrysippo meum consilium probari tibi non moleste fero. ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore: devium est τοῖς ἀπαντιῶσιν et habet alia δύσχηρστα. sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Ian. inde Pomptinum sumam, inde Albanum
 4 Pompeii; ita ad urbem III. Nonas, natali meo. de re publica cotidie magis timeo; non enim boni, ut putavi, consentiunt. quos ego equites Romanos, quos senatores vidi, qui acerrime cum cetera, tum hoc iter Pompeii vituperarent! pace opus est: ex victoria cum multa mala, tum certe tyrannus exsistet. sed haec propediem coram. iam plane mihi deest quod ad te scribam; nec enim de re publica, quod uterque nostrum scit eadem, et domestica nota sunt ambobus. reliquum est iocari, si hic
 5 sinat; nam ego is sum, qui illi concedi putem utilius esse quod postulat quam signa conferri: sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. ‘quid sentis igitur?’ inquis. nihil scilicet nisi de sententia tua, nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus aut deposuerimus. cura igitur ut valeas. aliquando ἀπότριψαι quartanam istam diligentia, quae in te summa est.

VI.

Scr. medio mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Plane deest quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt, nec ipse habeo a te quod exspectem; tantum igitur nostrum illud sollemne servemus, ut ne quem istuc euntem
 2 sine litteris dimittamus. de re publica valde timeo, nec

adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Caesari quod postularet potius quam depugnandum. est illa quidem postulatio opinione valentior. cur autem nunc primum ei resistamus?

οὐ γὰρ δὴ τόδε μείζον ἔπι κακόν,

quam cum quinquennium prorogabamus, aut cum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus, nisi forte haec illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. dices 'quid tu igitur sensurus es?' non idem, quod dicturus: sentiam enim omnia facienda, ne armis deceret, dicam idem, quod Pompeius, neque id faciam humili animo. sed rursus hoc permagnum rei publicae malum est, et quodam modo mihi praeter ceteros non rectum me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

VII.

Scr. XIII. Kal. Ianuarias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

'Dionysius, vir optumus, ut mihi quoque est perspetus, et doctissimus tuique amantissimus, Romam venit xv. Kalend. Ian. et litteras a te mihi reddidit:' tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. illud † putato non adscribis 'et tibi gratias egit:' atqui certe ille agere debuit, et, si esset factum, quae tua est humanitas, adscripsisses. mihi autem nulla de eo *παλινοῦδία* datur propter superioris epistolae testimonium. sit igitur sane bonus vir; hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. Philogenes recte ad te scripsit; curavit enim quod debuit. eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret; itaque usus est menses xiii. Pomptinum cupio valere, et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit; nam id nisi gravi de causa non fecisset. ego, quoniam iii. Non. Ian. compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum [venire], ne molestus familiae veniam: tertio Non. [Ian.] igitur; inde ad urbem pridie Nonas. tua *λήψυς* quem in diem incurrat, nescio, sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuae nolo. de honore nostro, nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur

esse tranquilla; tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit, et eo magis, quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. id est *Ἀβδηρῆσιζόν*. nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere; sin hoc res publica ad Pompeium defert, qui me magis quam privatum aliquem mittat? itaque, si hoc imperium mihi molestum
 5 erit, utar ea porta, quam primam videro. nam, quod scribis mirificam expectationem esse mei neque tamen quemquam bonorum aut satis bonorum dubitare, quid facturum sim, ego, quos tu bonos esse dicas, non intellego — ipse nullos novi —, sed ita, si ordines bonorum quaerimus. nam singulares sunt boni viri, verum in dis-
 sensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt? — numquam enim Curio sustinisset, si cum eo agi coeptum esset, quam sententiam senatus sequi noluit, ex quo factum est ut Caesari non succederetur — an publicanos? qui numquam firmi, sed nunc Caesari sunt amicissimi, an faeneratores? an agricolas? quibus optatissimum est otium, nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusa-
 6 runt. quid ergo? exercitum retinentis, cum legis dies transierit, rationem haberī placet? mihi vero ne absentis quidem. sed, cum id datum est, illud una datum est. ‘annorum enim decem imperium et ita latum placet?’ placet igitur etiam me expulsus et agrum Campanum perisse et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo, et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. sed horum omnium fons unus est: imbecillo resistendum fuit, et id erat facile; nunc legiones xi., equitatus tantus, quantum volet, Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia, cum hoc aut
 7 depugnandum est aut habenda e lege ratio. ‘depugna’ inquis ‘potius quam servias.’ ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? ‘quid ergo’ inquis ‘acturus es?’ idem quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges: ut bos armenta, sic ego bonos

viros aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiam si ruent. quid sit optimum male contractis rebus, plane video: nemini est enim exploratum, cum ad arma ventum est, quid futurum sit, at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem quam Sulla in pecuniis locupletium. συμπολιτεύομαι σοι iam dudum, et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. ad summam, DIC M. TVLLI. adsentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adulescens factus est — id enim agere videbatur —, salvere iubeas velim.

VIII.

Ser. in Formiano V. Kalendas Ianuarias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Quid opus erat de Dionysio tam valde adfirmare? ¹
 an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspicionem autem eo mihi maiorem tua taciturnitas attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades; itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis. diem tuum ego quo- ²
 que ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula scripseras, mihi notaveram, et animadverteram posse pro re nata te non incommode ad me in Albanum venire III. Nonas Ianuar.; sed, amabo te, nihil incommode valetudinis feceris: quid enim est tantum in uno aut altero die? Dolabellam video Liviae testamento cum duobus ³
 coheredibus esse in triente, sed iuberi mutare nomen. est πολιτιζὸν σζέμμα, rectumne sit nobili adulescenti mutare nomen mulieris testamento; sed id φιλοσοφώτερον διευζρηνίσομεν, cum sciemus, quantum quasi sit in trientis triente. quod putasti fore ut ante, quam istuc veni- ⁴
 rem, Pompeium viderem, factum est ita: nam VI. Kal. ad Lavernium consecutus est; una Formias venimus et ab hora octava ad vesperum secreto collocti sumus. quod quaeris, equae spes pacificationis sit, quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est; sic enim existimat, si ille vel dimisso exer-

citu consul factus sit, *σύγχυσιν τῆς πολιτείας* fore, atque etiam putat eum, cum audierit contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum ac potius exercitum provinciamque retenturum; sin autem ille fureret, vehementer hominem contemnebat et suis et rei publicae copiis confidebat. quid quaeris? etsi mihi crebro *ξυγὸς Ἐννάλιος* occurrebat, tamen levabar cura, virum fortem et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens ⁵ *πολιτικῶς* de pacis simulatae periculis disserentem. habebamus autem in manibus Antonii contionem habitam x. Kal. Ianuar., in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum; in quibus ille ‘quid censes’ aiebat ‘facturum esse ipsum, si in possessionem rei publicae venerit, cum haec quaestor eius infirmus et inops audeat dicere?’ quid multa? non modo non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. illa autem sententia non relinquendae urbis movet hominem, ut puto. mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Caesari et instrumentum triumphii eo conferendum; est enim *ἀμορφοῦ ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην* esse. sed haec et multa alia coram.

IX.

Ser. in Formiano exeunte mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

¹ ‘Cotidiene’ inquis ‘a te accipiendae litterae sunt?’ si habebo, cui dem, cotidie. ‘at iam ipse ades.’ tum igitur, cum venero, desinam. unas video mihi a te non esse redditas, quas L. Quinctius, familiaris meus, cum ² ferret, ad bustum Basili volneratus et spoliatus est. videbis igitur, num quid fuerit in iis, quod me scire opus sit, et simul hoc *διευκρινήσεις πρόβλημα* sane *πολιτικόν*: cum sit necesse aut haberi Caesaris rationem, illo exercitum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente, aut persuaderi Caesari, ut tradat provinciam atque exercitum et ita consul fiat, aut, si id ei non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente atque obtinente provinciam, aut, si per tribunos pl. non patiat, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum, aut, si ob eam causam, quod ratio eius non habeatur, exercitum

adducat, armis cum eo contendere, illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum, cum comitiis, amicis eius postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit, ire autem ad arma aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit dicensve se expulsus ad illum confugerit, suscepto autem bello aut tenenda sit urbs aut ea relicta ille commeatu et reliquis copiis intercludendus, quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes: dices profecto persuaderi illi, ut tradat exercitum et ita consul fiat. est omnino id eius modi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit, idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror; nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis quam ille consul. ‘at sic malo’ inquires ‘quam cum exercitu.’ certe. sed istud ipsum, dico, magnum malum putat aliquis, neque ei remedium est ullum. ‘cedendum est, si id volet.’ vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. ‘at tum imbecillus plus’ inquit ‘valuit quam tota res publica.’ quid nunc putas? et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. o rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest, et quod ille si faciat, iamiam a bonis omnibus summam ineat gratiam. tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negant; de reliquis quid est deterrimum? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te ipso per vim et per factionem datos; praeteriit tempus non legis, sed libidinis tuae, fac tamen, legis; ut succedatur, decernitur: impedis et ais ‘habe meam rationem.’ habe nostrum. exercitum tu habeas diutius, quam populus iussit, invito senatu? ‘depugnes oportet, nisi concedis.’ cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate moriendi. iam si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est; itaque te in ea quaestione non exerceo. ad ea,

quae dixi, adfer, si quid habes; equidem dies noctisque torqueor.

X.

Scr. ad urbem XIV. Kal. Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Subito consilium cepi, ut ante quam luceret exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. de reliquo neque hercule quid agam nec quid acturus sim scio; ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? Gnaeus noster quid consilii ceperit capiatve nescio, adhuc in oppidis coartatus et stupens. omnes, si in Italia consistat, erimus una; sin cedit, consilii res est. adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit.

XI.

Scr. in Campania mense Ianuario a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeso, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebrae sunt: 'Cingulum' inquit 'nos tenemus, Anconem amisimus; Labienus discessit a Caesare.' utrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? o hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam *τοῦ καλοῦ* viderit! atque haec ait omnia facere se dignitatis causa. ubi est autem dignitas nisi ubi honestas? honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbis civium, quo facilius sit aditus ad patriam? *χρεῶν ἀποζοπάς, φηγάδων καθόδους*, sescenta alia scelera moliri,

τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυρανίδα —?

sibi habeat suam fortunam! unam mehercule tecum apri-
cationem in illo lucrativo tuo sole malim quam omnia
istius modi regna, vel potius mori miliens quam semel
2 istius modi quicquam cogitare. 'quid si tu velis?' in-
quis. age quis est, cui velle non liceat? sed ego hoc
ipsum velle miserius esse duco quam in crucem tolli;

una res est ea miserior, adipisci quod ita volueris. sed haec hactenus; libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω † *coccon*. redeamus ad nostrum: per fortunas! quale tibi ³ consilium Pompeii videtur? hoc quaero, quod urbem reliquerit. ego enim ἀπορῶ. tum nihil absurdius. urbem tu relinquis? ergo idem, si Galli venirent. ‘non est’ inquit ‘in parietibus res publica.’ at in aris et focus. ‘fecit Themistocles; fluctum enim totius barbariae ferre urbs una non poterat.’ at idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, cum praeter moenia nihil teneret, *et* nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt:

οὕτω που τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

rursus autem ex dolore municipali sermonibusque eorum, ⁴ quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum: mira hominum querela est — nescio istic, sed facies ut sciam —, sine magistratibus urbem esse, sine senatu; fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet: quid quaeris? alia causa facta est; nihil iam concedendum putant Caesari. haec tu mihi explica qualia sint. ego negotio praesum non turbulento; volt enim me Pom- ⁵ peius esse, quem tota haec Campania et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem dilectus et summa negotii referatur; itaque vagus esse cogitabam. te puto iam videre, quae sit ὁρμή, Caesaris, qui populus, qui totius negotii status: ea velim scribas ad me, et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime; acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

XII.

Ser. Minturnis a. d. VIII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Unam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII. ¹ Kal., in qua significabatur aliam te ante dedisse, quam non acceperam. sed quaeso ut scribas quam saepissime, non modo si quid scies aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non faciendum putes: nam quod rogas curem ut scias, quid

Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto; nostrum
 2 quidem nemo. vidi Lentulum consulem Formiis x. Kal.,
 vidi Libonem; plena timoris et erroris omnia. ille iter
 Larinum; ibi enim cohortes et Luceriae et Teani reli-
 quaque in Apulia. inde utrum consistere uspiam velit,
 an mare transire, nescitur: si manet, vereor ne exerci-
 tum firmum habere non possit; sin discedit, quo aut qua
 aut quid nobis agendum sit, nescio. nam istum quidem,
 cuius *φαλαρισμὸν* times, omnia taeterrime facturum puto;
 nec eum rerum prolatio nec senatus magistratumque
 3 discessus nec aerarium clausum tardabit. sed haec, ut
 scribis, cito sciemus. interim velim mihi ignoscas, quod
 ad te scribo tam multa totiens; acquiesco enim et tuas
 volo clicere litteras maximeque consilium, quid agam aut
 quo me pacto geram, demittanne me penitus in cau-
 sam? — non deterreor periculo, sed dirumpor dolore:
 tam nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta
 esse omnia! — an cuncter et tergiverser et iis me dem,
 qui tenent, qui potiuntur? *αἰδέομαι Τρωῶας*, nec solum
 civis, sed etiam amici officio revocor, etsi frangor saepe
 4 misericordia puerorum. ut igitur ita perturbato, etsi te
 eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius
 Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem
 Lepidus — nam fuimus una — cum finem statuit, L.
 Torquatus eundem: me cum multa, tum etiam lictores
 impediunt; nihil vidi umquam, quod minus explicari pos-
 set. itaque a te nihildum certi exquiro, sed quid videatur.
 5 denique ipsam *ἀπορίαν* tuam cupio cognoscere. Labic-
 num ab illo discessisse propemodum constat. si ita factum
 esset, ut ille Romam veniens magistratus et senatum
 Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset;
 damnasse enim sceleris hominem amicum rei publicae
 causa videretur, quod nunc quoque videtur, sed minus
 prodest; non enim habet, cui prosit, eumque arbitror
 paenitere, nisi forte id ipsum est falsum, discessisse
 6 illum: nos quidem pro certo habebamus. et velim —
 quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes — for-
 mam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium,
 ecquae Caesaris invidia appareat, etiam quid censeas de
 Terentia et Tullia, Romae eas esse an mecum an aliquo

tuto loco: haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites.

XIII.

Scr. Calibus VII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

De Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum ἥρωα ¹ iudico; facinus iam diu nullum civile praeclarius, qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem; sed etiam ad summam profectum aliquid puto. amo etiam Pisonem, cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. quamquam genus belli quod sit vides: ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditii civis audacia natum sit. is autem valet exercitu, tenet multos spe et promissis, omnia omnium concupivit. huic tradita urbs est, nuda praesidio, referta copiis: quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta non patriam, sed praedam putet? quid autem sit acturus aut quo modo, nescio, sine senatu, sine magistratibus: ne simulare quidem poterit quicquam πολιτικῶς. nos autem ubi exurgere poterimus aut quando? quorum dux quam ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis, cui ne Picena quidem nota fuerint, quam autem sine consilio, res testis: ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae condicio non huic fugae praestitit? nec vero nunc quid ² cogitet scio, ac non desino per litteras sciscitari. nihil esse timidius constat, nihil perturbatius; itaque nec praesidium, cuius parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidii ullam video: spes omnis in duabus insidiose retentis, paene alienis legionibus. nam dilectus adhuc quidem invitorum est et a pugnando abhorrentium; condicionum autem amissum tempus est. quid futurum sit, non video; commissum quidem a nobis certe est sive a nostro duce, ut e portu sine gubernaculis egressi tempestate nos traderemus. itaque de Ciceronibus ³ nostris dubito quid agam; nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam; de Tullia autem et Terentia, cum mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur, omnia timeo, cum autem Dolabellae venit in mentem, paulum respiro. sed velim consideres, quid faciendum putes:

primum πρὸς τὸ ἀσφαλές — aliter enim mihi de illis ac de me ipso consulendum est —, deinde ad opiniones, ne reprehendamur, quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. quin etiam tibi et Peduceo — scripsit enim ad me — quid faciatis videndum est; is enim splendor est vestrum, ut eadem postulentur a vobis, quae ab amplissimis civibus. sed de hoc tu videbis, quippe cum de me ipso ac de meis te considerare velim.

4 reliquum est ut et quid agatur, quoad poteris, explores scribasque ad me, et quid ipse coniectura assequare, quod etiam a te magis exspecto; nam acta omnibus nuntiantibus a te exspecto futura. μάντις δ' ἄριστος — loquacitati ignosces, quae et me levat ad te quidem scribentem et elicit tuas litteras.

5 Aenigma [Oppiorum ex Velia] plane non intellexi: est enim numero Platonis obscurius: iam intellexi † tuum: Oppios enim de Velia saccones dicis. in eo aestuavi diu; quo aperto reliqua patebant et cum Terentiae summa

6 congruebant. L. Caesarem vidi Minturnis a. d. viii. Kal. Febr. mane cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas, ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non dedit et hic sermone aliquo arrepto

7 pro mandatis abusus est. Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit a. d. viii. Kal.: ibi Pompeium consulesque convenit. qui sermo fuerit et quid actum sit, scribam ad te, cum certum sciam. Pompeius a Teano Larinum versus profectus est a. d. viii. Kal. eo die mansit Venafri. iam aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus; sed ego nondum habeo quod ad te ex his locis scribam. ista magis exspecto: quid illum adferatur, quo pacto de Labieno ferat, quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli, quae sit populi urbani voluntas, quae coniectura de rebus futuris: haec velim crebro et quid tibi de mulieribus nostris placeat et quid acturus ipse sis scribas. si scriberem ipse, longior epistola fuisset, sed dictavi propter lippitudinem.

XIV.

Scr. Calibus a. d. VI. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VI. Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, ¹
 cum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar man-
 data Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII. Kal., cum
 is esset cum consulibus Teani: probata condicio est, sed
 ita, ut ille de iis oppidis, quae extra suam provinciam
 occupavisset, praesidia deduceret; id si fecisset, respon-
 sum est ad urbem nos redituros esse et rem per senatum
 confecturos. spero [esse] in praesentia pacem nos ha-
 bere; nam et illum furoris et hunc nostrum copiarum
 suppaenitet. me Pompeius Capuam venire voluit et ²
 adiuvare dilectum, in quo parum prolixè respondent Cam-
 pani coloni. gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, de
 quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram,
 sane commode Pompeius distribuit binos singulis patri-
 bus familiarum. scutorum in ludo 100. fuerunt. eruptio-
 nem facturi fuisse dicebantur. sane multum in eo rei
 publicae provisum est! de mulieribus nostris, in quibus ³
 est tua soror, quaeso videas, ut satis honestum nobis sit
 eas Romae esse, cum ceterae illa dignitate discesserint:
 hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. velim eas co-
 hortere ut exeant, praesertim cum ea praedia in ora ma-
 ritima habeamus, cui ego praesum, ut in iis pro re nata
 non incommode possint esse. nam si quid offendimus
 in genere nostro — quod quidem ego praestare non de-
 beo, sed id fit maius, quod mulieres nostrae praeter cete-
 ras Romae remanserunt —, tu ipse cum Sexto scire velim
 quid cogites de exeundo de totaque re quid existimes.
 equidem ad pacem hortari non desino, quae vel iniusta
 utilior est quam iustissimum bellum. sed haec, ut fors
 tulerit.

XV.

Scr. Capuae a. d. V. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ut ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, ¹
 quin aliquid ad te litterarum darem, non quo haberem

magno opere, quod scriberem, sed ut loquerer tecum absens, quo mihi, cum coram id non licet, nihil est iucundius. Capuam cum venissem a. d. vi. Kal., pridie, quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis: omnes cupiebant Caesarem abductis praesidiis stare condicionibus iis, quas tulisset. uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat, sed is *haud* auditus in consilio; Cato enim ipse iam servire quam pugnare mavolt, sed tamen ait in senatu se adesse velle, cum de condicionibus agatur, si Caesar adductus sit, ut praesidia deducat. ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat; quod metuo ne obsit, in senatu esse volt. Postumius autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret Furfanioque succederet, negat se sine Catone iturum, et suam in senatu operam auctoritatemque [quam] magni aestimat. ita res ad Fannium pervenit: is cum imperio in Siciliam praemittitur. in disputationibus nostris summa varietas est: plerique negant Caesarem in condicione mansurum postulataque haec ab eo interposita esse, quo minus quod opus esset ad bellum a nobis pararetur; ego autem eum puto facturum, ut praesidia deducat; vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit quam quo ingressus est. sed accipienda plaga est; sumus enim flagitiose imparati cum a militibus, tum a pecunia, quam quidem omnem, non modo privatam, quae in urbe est, sed etiam publicam, quae in aerario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Appianas est profectus; Labienum secum habet. ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI.

Ser. Calibus a. d. III. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Omnis arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine, quo sunt missae, per Terentiam. de mandatis Caesaris adventuque Labieni et responsis consulum ac Pompeii scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v. Kal. Capua dedi, pluraque ² praeterea in eandem epistolam conieci. nunc has exspe-

ctationes habemus duas: unam, quid Caesar acturus sit, cum acceperit ea, quae referenda ad illum data sunt L. Caesari, alteram, quid Pompeius agat; qui quidem ad me scribit paucis diebus se firmum exercitum habiturum spemque adfert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum, cuius adventu Gnacus noster multo animi plus habet. nos a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Nonas Febr. Capua profectus sum Formias a. d. III. Kal.; eo die cum Calibus tuas litteras hora fere nona accepssem, has statim dedi. de Terentia et Tullia tibi adsentior, ad quas³ scripseram, ad te ut referrent; si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

XVII.

Ser. in Formiano a. d. IV. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. de pueris¹ in Gracciam transportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italia quaeri videbatur: nos enim Hispaniam petere-
mus; illis hoc aeque commodum non erat. tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romae recte esse posse: etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis; nemo enim unquam tantum de urbanis praesidiis detraxit. videsne me etiam iocari? scire iam te oportet, L. Caesar² quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras; scriptae enim et datae ita sunt, ut proponerentur in publico, in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res atque eas, quae in omnium manus venturae essent, Sestio nostro scribendas dederit; itaque nihil unquam legi scriptum *σισιωδίστιρον*. perspici tamen ex litteris Pompeii potest nihil Caesari negari omniaque ei cumulate, quae postulet, dari, quae ille amentissimus fuerit nisi acceperit, praesertim cum impudentissime postulaverit. quis enim tu es, qui dicas 'si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit?' tamen conceditur: minus honeste nunc quidem, violata iam ab illo re publica illatoque

bello, quam si olim de ratione habenda impetrasset, et tamen vereor, ut his ipsis contentus sit; nam cum ista mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paulo quietior, dum responsa referrentur; dicitur autem nunc esse acer-
 3 rimus. Trebatius quidem scribit se ab illo VIII. Kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem; nihil ei me gratius facere posse: haec verbis plurimis. intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Caesar audisset, laborare eum coepisse, ne omnes abessemus. itaque non dubito quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit: illud admiror, non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Caelium egisse, quamquam non aspernor Trebatii litteras, a quo me unice
 4 diligi scio. rescripsi ad Trebatium — nam ad ipsum Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui —, quam illud hoc tempore esset difficile, me tamen in praediis meis esse neque dilectum ullum neque negotium suscepisse: in quo quidem manebo, dum spes pacis erit; sin bellum geretur, non deero officio nec dignitati meae, pueros *ὑπερθέμενος* in Graeciam; totam enim Italiam flagratu-
 ram bello intellego. tantum mali *est* excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. sed haec paucis diebus ex illius ad nostra [responsa] responsis intellegentur quorsum evasura sint. tum ad te scribam plura, si erit bellum; sin autem etiam indutiae, te ipsum, ut
 5 spero, videbo. ego III. Nonas Febr., quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres expectabam, quibus quidem scripseram tuis litteris admonitus, ut Romae manerent; sed audio maiorem quendam in urbe timorem esse. Capuae Nonis Febr. esse volebam, quia consules iusserant. quicquid huc erit a Pompeio allatum, statim ad te scribam, tuasque de istis rebus litteras expectabo.

XVIII.

Ser. in Formiano a. d. III. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 III. Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt tuaque erga se officia plena tui suavissimi studii ad me pertulerunt. eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace

nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones; ipse cum fratre Capuam ad consules — Nonis enim adesse iussi sumus — III. Nonas profectus sum, cum has litteras dedi. responsa Pompeii grata populo et probata contioni esse dicuntur: ita putaram. quae quidem ille *si* repudiarit, iacebit; si acceperit, —. ‘utrum igitur’ inquires ‘mavis?’ responderem, si, quem ad modum parati essemus, scirem. Cassium ² erat hic auditum expulsus Ancona eamque urbem a nobis teneri: si bellum futurum est, negotium utile. Caesarem quidem L. Caesare cum mandatis de pace misso tamen aiunt acerrime dilectum habere, loca occupare, vinciri praesidiis. o perditum latronem! o vix ullo otio compensandam hanc rei publicae turpitudinem; sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. haec optio in malis, quoniam illius alterum consulatum a re publica ne data quidem occasione reppulimus. sed haec hactenus. de Dionysio fugit ³ me ad te antea scribere, sed ita constitui: exspectare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret, sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum praesertim rogatus esset, scio, sed haec non nimis exquiro a Graecis. tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito. Quintus frater laborat, ut tibi, ⁴ quod debet, ab Egnatio solvat, nec Egnatio voluntas deest nec parum locuples est, sed, cum tale tempus sit, ut Q. Titinius — multum enim est nobiscum — viaticum se neget habere idemque debitoribus suis denuntiarit, ut eodem facore uterentur, atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat aut exigere ab Egnatio aut versuram usquam facere possit, miratur te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. ego autem, etsi illud *παραδυσίοδειον* — ita enim putatur — observo, *μηδὲ δίξην*, praesertim in te, a quo nihil unquam vidi temere fieri, tamen illius querela movebar. hoc, quicquid est, te scire volui.

XIX.

Ser. in Formiano pr. Nónas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

Nihil habeo, quod ad te scribam, qui etiam eam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dederim; erat enim plena spei bonae, quod et contionis voluntatem audieram et illum condicionibus usurum putabam, praesertim suis: ecce tibi III. Nonas Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem. plane oppressi videmur, nec quid consilii capiam scio, nec meherecule de me laboro: de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

XX.

Ser. Capuae Nonis Februariis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

1 Breviloquentem iam me tempus ipsum facit; pacem enim desperavi, bellum nostri nullum administrant; cave enim putes quicquam esse minoris his consulibus, quorum ego spe audiendi aliquid et cognoscendi nostri apparatus maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus. illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati; Gnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortis legionum Appianarum, non firmissimarum. at illum ruere nuntiant et iam iamque adesse, non ut manum conserat — quicum enim? — sed ut fugam
 2 intercludat. ego autem in Italia *καὶ σὺν ἄλλοις* — nec te id consulo —; sin extra, quid ago? ad manendum hiems, lictores, improvidi et neglegentes duces, ad fugam hortatur amicitia Gnaei, causa bonorum, turpitudine coniungendi cum tyranno, qui quidem incertum est Phalarinme an Pisistratum sit imitaturus: haec velim explices et me iuves consilio, etsi te ipsum istie iam calere puto; sed tamen quantum poteris. ego si quid hic hodie novi cognoro, scies; iam enim aderunt consules ad suas Nonas. tuas cotidie litteras exspectabo; ad has autem,

cum poteris, rescribes. mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

XXI.

Ser. Calibus a. d. VI. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

De malis nostris tu prius audis quam ego; istim enim 1
emanant: boni autem hinc quod exspectes, nihil est. veni
Capuam ad Nonas Febr., ita ut iusserant consules: eo
die Lentulus venit sero; alter consul omnino non venerat
VII. Idus; eo enim die ego Capua discessi et mansi Calibus.
inde has litteras postridie ante lucem dedi. haec,
Capuae dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum
usquam dilectum; nec enim conquisitores *φαινοπροσω-
πεῖν* audent, cum ille adsit, contraque noster dux nusquam
sit, nihil agat, nec nomina dant; deficit enim non
voluntas, sed spes. Gnaeus autem noster — o rem miseram
et incredibilem! — ut totus iacet! non animus est,
non consilium, non copiae, non diligentia; mittam illa,
fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis con-
tiones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam
suarum copiarum. hoc cuius modi est? VII. Idus Febr. 2
Capuam C. Cassius tribunus pl. venit, attulit mandata
ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore
aerario auferrent, statim exirent. urbe relicta redeant?
quo praesidio? deinde exeant? quis sinat? consul ei re-
scripsit, ut prius ipse in Picenum: at illud totum erat
amissum; sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae.
mihi dubium non erat, quin ille iam iamque foret in
Apulia, Gnaeus noster in navi. ego quid agam? *στέμνα* 3
magnum, neque mehercule mihi quidem ullum, nisi
omnia essent acta turpissime neque ego ullius consilii
particeps; sed tamen, quod me deceat. ipse me Caesar
ad pacem hortatur; sed antiquiores litterae quam ruere
coepit. Dolabella, Caclius 'me illi valde satis facere.'
mira me *ἀνογία* torquet. iuva me consilio, si potes,
et tamen ista, quantum potes, provide. nihil habeo
tanta rerum perturbatione, quod scribam: tuas litteras
exspecto.

XXII.

Ser. in Formiano a. d. V. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Pedem in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. de Pompeio scio nihil, eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. o celeritatem incredibilem! huius autem nostri — sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. tu caedem non sine causa times, non quo minus quicquam Caesari expediat ad diurnitatem victoriae et dominationis,
 2 sed video, quorum arbitrio sit acturus. † recte sit. censeo cedendum de oppidis iis. egeo consilii. quod optimum factu videbitur, facies. cum Philotimo loquere, atque adeo Terentiam habebis Idibus. ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum, qui ubi sit nescio? etsi terra quidem qui possum? mari quo? tradam igitur isti me? fac posse tuto — multi enim hortantur —, num etiam honeste? nullo modo. equidem a te petam consilium, ut soleo. explicari res non potest; sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas et ipse quid sis acturus.

XXIII.

Ser. in Formiano a. d. IV. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 v. Idus Febr. vesperi a Philotimo litteras accepi, Domitium exercitum firmum habere, cohortis ex Piceno Lentulo et Thermo ducentibus cum Domitii exercitu coniunctas esse, Caesarem intercludi posse, eumque id timere, bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi percultos. haec metuo equidem ne sint somnia, sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatam, C. Cassium tribunum pl. — hi enim sunt nobiscum, id est in Formiano, — Philotimi litterae ad vitam revocaverunt; ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnis paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere, quem quidem — o rem acerbam! — persequi Caesar dicitur. persequi Caesar Pompeium? quid? ut interficiat? o me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque

ingemiscis. sed quid faciamus? victi, oppressi, capti plane sumus. ego tamen Philotini litteris lectis mutavi² consilium de mulieribus, quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam; sed mihi venit in mentem multum fore sermonem, me iudicium iam de causa publica fecisse, qua desperata quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. de me autem ipso tibi adsentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, cum rei publicae nihil prosim, nihil Pompeio, pro quo emori cum pie possum, tum lubenter. manebo igitur, etsi vivere —. quod³ quaeris, hic quid agatur, tota Capua et omnis hic dilectus iacet; desperata res est; in fuga omnes sunt, nisi quid eius fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis coniungat. sed videbamus omnia biduo triduove scituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi — rogaras enim —, cui nos valde satis facere multi ad me scripserunt, quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

XXIV.

Scr. in Formiano a. d. III. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Philotini litterae me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt: ecce postridie Cassii litterae Capua a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse; cum dicere Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Gnaeum, confestim insequi Caesarem, Domitium non habere militum III. milia; idem scripsit Capua consules discessisse. non dubito quin Gnaeus in fuga sit; modo effugiat. a consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

XXV.

Scr. in Formiano a. d. III. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

Cum dedissem ad te litteras tristis et metuo ne veras de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis, Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles. omnia facilius credere possum quam quod scribitis Pompeium exercitum habere. nemo huc ita adfert, omniaque, quae nolim. o rem miseram!

malas causas semper obtinuit, in optima concidit. quid dicam nisi illud eum scisse — neque enim erat difficile —, hoc nescisse? erat enim ars difficilis recte rem publicam regere. sed iam iamque omnia sciemus et scribeamus ad te statim.

XXVI.

Ser. in Formiano Idibus Februariis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Non venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis: 'quotiens exorior!' ego enim nunc paulum exorior, et maxime quidem iis litteris, quae Roma adferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus: omnia erant facta hoc biduo laetiora. itaque fuga, quae parabatur, repressa est; Caesaris interdicta,

si te secundo lumine hic offendero,

respuuntur; bona de Domitio, praecleara de Afranio fama
2 est. quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad
possim, servem, gratum est; quod addis, ne propensior
ad turpem causam videar, certe videri possum. ego me
ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi
esse, non quin rectum esset, sed quia, quod multo rectius
fuit, id mihi fraudem tulit. plane eum, cui noster alterum
consulatum deferret et triumphum — at quibus ver-
bis! 'pro tuis rebus gestis amplissimis' —, inimicum ha-
bere nolueram. ego scio et quem metuam et quam ob
rem; sin erit bellum, ut video fore, partes meae non
3 desiderabuntur. de H. S. xx. Terentia tibi rescripsit. Dio-
nysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus
esse; tibi autem crebro ad me scribenti de eius officio
nihil rescripsi, quod diem ex die exspectabam, ut statue-
rem, quid esset faciendum; nunc, ut video, pueri certe
in Formiano videntur hiematuri. et ego? nescio. si
enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. quod
habebo certi faciam ut scias. ego bellum foedissimum
futurum puto, nisi qui, ut tu scribis, Parthicus casus
exstiterit.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER OCTAVUS.

I.

Ser. Formiis a. d. XV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae ¹ sunt a Pompeio: cetera de rebus in Piceno gestis, quae ad se Vibullius scripsisset, de dilectu Domitii, quae sunt vobis nota, nec tamen tam laeta erant in iis litteris, quam quae ad me Philotimus scripserat — ipsam tibi epistolam misissem, nisi tam subito fratris puer proficiscebatur; cras igitur mittam —, sed in ea Pompeii epistola erat in extremo ipsius manu: ‘tu censeo Luceriam venias; nusquam eris tutius.’ id ego in eam partem accepi, haec oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere, nec sum miratus eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. ei statim rescripsi ² hominemque certum misi de comitibus meis, me non quaerere, ubi tutissimo essem; si me vellet sua aut rei publicae causa Luceriam venire, statim esse venturum; hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. hoc me frustra scribere videbam; sed, uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam: sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur, ut ne is quidem locus stabilis sit, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. quo minus ³ mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis neque victoriae ratio quaesita sit unquam, sed semper flagitiosae et calamitosae fugae: eundem, ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire;

etsi propediem video bonorum, id est lautorum et locupletium, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis refertissimam; quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem, nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum paeniteret, quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius nec inconstantior quam Ap. Claudius. unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate: quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa? qui, cum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat, postquam ipse metuere coepit, putat omnis hostis illi oportere esse. ibimus tamen Luceriam, nec cum fortasse delectabit noster adventus; dissimulare enim non potero mihi quae adhuc acta sint displicere. ego si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem: tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

II.

Scr. Formiis a. d. XIII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Mihi vero omnia grata, et quod scripsisti ad me quae audieras, et quod non credidisti quae digna diligentia mea non erant, et quod monuisti quod sentiebas. ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, brevis, sed benevolentiam significantis, non modo sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeii; id enim illa sententia postulabat, qua illum ad concordiam hortabar: eas si quo ille misit, in publico proponat velim. alteras eodem die dedi, quo has ad te: non potui non dare, cum et ipse ad me scripsisset et Balbus. earum exemplum ad te misi. nihil arbitror fore, quod reprehendas. si qua erunt, doce me, quo modo [esse] effugere possim. 'nihil' inquires 'omnino scripseris.' qui magis effugias eos, qui volent fingere? verum tamen ita faciam, quoad fieri poterit; nam, quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum, facis amice tu quidem mihi gratissimum, sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac causa iudicare atque ego existimem: mihi enim nihil

ulla in gente umquam, ab ullo auctore rei publicae ac
 duce turpius factum esse videtur, quam a nostro amico
 factum est; cuius ego vicem doleo, qui urbem reliquit,
 id est patriam, pro qua et in qua mori praeclarum fuit.
 ignorare mihi videris, haec quanta sit clades; es enim ³
 etiam nunc domi tuae, sed invitis perditissimis homini-
 bus esse diutius non potes. hoc miserius, hoc turpius
 quicquam? vagamur egentes cum coniugibus et liberis;
 in unius hominis quotannis periculose aegrotantis anima
 positas omnis nostras spes habemus, non expulsi, sed
 evocati ex patria, quam non servandam ad reditum no-
 strum, sed diripiendam et inflammandam reliquimus; ita
 multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis,
 non in ipsa *urbe*, et, si nunc sunt, non erunt. nos in-
 terea ne Capuae quidem, sed Luceriae, et oram quidem
 maritimam iam relinquemus, Afranium exspectabimus *et*
 Petreium; nam in Labieno parum est dignitatis. hic tu
 in me ** illud desideras. nihil de me dico; alii viderint.
 hic quidem quae est **? domui vestrae estis et eritis
 omnes boni. quis tum se mihi non ostendit? quis nunc
 adest hoc bello? sic enim iam appellandum est. Vibullii ⁴
 res gestae sunt adhuc maximae; id ex Pompeii litteris
 cognosces, in quibus animadvertito illum locum, ubi erit
διπλῆ: videbis, de Gnaeo nostro ipse Vibullius quid
 existimet. quo igitur haec spectat oratio? ego pro Pom-
 peio lubenter emori possum; facio pluris omnium homi-
 num neminem. sed non sitam in eo iudico spem de
 salute rei publicae. significas enim aliquanto secus,
 quam solebas, ut etiam Italia, si ille cedat, putes ceden-
 dum; quod ego nec rei publicae puto esse utile nec
 liberis meis, praeterea neque rectum neque honestum.
 sed cur? ‘poterisne igitur videre tyrannum?’ quasi in-
 tersit audiam an videam, aut locupletior mihi sit quaer-
 endus auctor quam Socrates, qui, cum xxx. tyranni
 essent, pedem porta non extulit. est mihi praeterea
 praecipua causa manendi, de qua utinam aliquando
 tecum loquar! ego xiii. Kalend., cum eadem lucerna
 hanc epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam,
 Formis ad Pompeium, si de pace agetur, profecturus,
 si de bello, videro.

III.

Ser. in agro Caleno a. d. XI. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui; deliberatio autem omnis haec est, si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes, et, quo facilius consilium dare possis, quid in utramque partem mihi in mentem
 2 veniat, explicabo brevi. cum merita Pompeii summa erga salutem meam familiaritasque, quae mihi cum eo est, tum ipsa rei publicae causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna *mea cum illius fortuna* coniungenda esse videatur. accedit illud: si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem, qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum, et ut esset, a me est — tute scis — propter suspicionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum, tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda et, si maxime exploratum sit eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis, esse in ea urbe, in qua, cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, nomen futurus, subeundumque periculum sit, cum aliquo fore dedecore, si quando Pompeius rem publicam recuperarit.
 3 in hac parte haec sunt; vide nunc, quae sint in altera: nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter; addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. omitto illa vetera, quod istum in rem publicam ille aluit, auxit, armavit, ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor, ille Galliae ulterioris adiunctor, ille gener, ille in adoptando P. Clodio augur, ille restituendi mei quam retinendi studiosior, ille provinciae propagator, ille absentis in omnibus adiutor, idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rei publicae coepit, contendit, ut decem tribuni pl. ferrent, ut absentis ratio haberetur, quod idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello consuli finienti provincias

Gallias Kalendarum Martiarum die restitit: sed, ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu sive potius turpissima fuga? quae condicio non accipienda fuit potius quam relinquenda patria? malae condiciones erant; fateor, sed num quid hoc peius? ‘at recuperabit rem publicam.’ quando? aut quid ad eam spem est parati? non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes, quo concurrant qui rem publicam defensam velint: Apulia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius belli remotissima; fuga et maritima opportunitas visa quaeri desperatione. † in te cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed in ea causa, in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor, bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet, et, ut ipse sensissem, multitudo et infimus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi, dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia; itaque habui nihil omnino negotii, quod ab initio vidi nihil quaeri praeter fugam: eam si nunc sequor, quonam? cum illo non; ad quem cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est. age iam, cum fratre an sine eo cum filio? an quo modo? in utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. qui autem impetus illius erit in nos absentis fortunasque nostras? acrior quam in ceterorum, quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. age iam, has comedes, fascis, inquam, hos laureatos eferre ex Italia quam molestum est! qui autem locus erit nobis tutus, ut iam placatis utamur fluctibus, ante quam ad illum venerimus? qua autem aut quo, nihil scimus. at si restitero et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero, quod in Cinnac dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit, qui tamen ita dicere solebat, se id fore videre, quod factum est, sed malle quam armatum ad patriae moenia accedere. aliter Thrasybulus, et fortasse melius; sed est

certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia, est illa etiam [Philippi], et, cum sit necesse, servire tempori et non amittere tempus, cum sit datum. sed in hoc ipso habent tamen idem fasces molestiam: sit enim nobis amicus, quod incertum est, sed sit: deferret triumphum. non accipere, † ne periculosum sit, invidiosum ad bonos. o rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! atqui explicanda est. quid enim fieri potest? ac ne me existimaris ad manendum esse propensiolem, quod plura in eam partem verba fecerim, potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. quam ob rem ut maxima de re aequo animo deliberanti. ita mihi des consilium velim. navis et in Caieta est
 7 parata nobis et Brundisii. sed ecce nuntii scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae, Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu et pugnare cupiente. non puto etiam hoc Gnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat, etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem a Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules; sed turpe Domitium deserere implorantem eius auxilium. est quaedam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fadum tuum transisse cum cohortibus, summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare: id si est, in Italia fortasse manebitur. ego autem, cum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi et litteras, ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. haec te scire volui scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens, sed exquirens tuum.

• IV.

Ser. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Martias (ante lucem) a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Dionysius quidem tuus potius quam noster, cuius ego cum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio quam meo, ne tui quidem testimonii, quod

ei saepe apud me dederas, veritus, superbum se prae-
 buit in fortuna, quam putavit nostram fore; cuius fortunae
 nos, quantum humano consilio effici poterit, motum rati-
 one quadam gubernabimus. cui qui noster honos, quod
 obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdam
 hominis commendatio defuit? ut meum iudicium repre-
 hendi a Quinto fratre volgoque ab omnibus mallem
 quam illum non efferre laudibus, Ciceronesque nostros
 meo potius labore subdoceri quam me alium iis magi-
 strum quaerere. ad quem ego quas litteras, dei immor-
 tales, miseram! quantum honoris significantis! quantum
 amoris! — Dicaearchum mehercule aut Aristoxenum di-
 ceres arcessi, *non* hominem omnium loquacissimum et
 minime aptum ad docendum. ‘sed est memoria bona.’²
 me dicet esse meliore. — quibus litteris ita respondit, ut
 ego nemini, cuius causam non reciperem; semper enim
 ‘si poterò, si ante suscepta causa non impediatur’; num-
 quam reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam nocenti,
 tam alieno tam praecise negavi quam hic mihi plane
 nulla exceptione praecidit. nihil cognovi ingratius,
 in quo vitio nihil mali non inest. sed de hoc nimis
 multa. ego navem paravi; tuas litteras tamen exspecto,³
 ut sciam, quid respondeant consultationi meae. Sulmone
 C. Atium Paelignum aperuisse Antonio portas, cum es-
 sent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse scis,
 Gnaeum ire Brundisium, † desertum. confecta res est.

V.

Ser. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Martias (vesperi) a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum ante lucem VIII. Kal. ad te litteras dedissem,¹
 vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctori-
 tate tua permotus, ut suspicor; quid enim putem aliud?
 etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, paenitere. num-
 quam autem cerritior fuit quam in hoc negotio: nam,
 quod ad te non scripseram, postea audivi a tertio mi-
 liario tum eum isse

πολλὰ μάλιστα κεράεσσιν ἐς ἡέρα θυμύγνια·

multa, inquam, mala eum dixisse, suo capiti, ut aiunt.
 sed o meam mansuetudinem! conieceram in fasciculum

una cum tua vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo, nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedibus meum, Romam misi; eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus perveniret. novi si quid esset, scripsissem. pendeo animi expectatione Corfiniensi, in qua de salute rei publicae decernitur. tu fasciculum, qui est M. CURIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum, Tironemque Curio commendes, ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumptum, eroget.

VI.

Ser. in Formiano a. d. VII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi — nam eam vesperi scripseram —, C. Sossius praetor in Formianum venit ad M. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit. Pompeii litterarum ad consules exemplum attulit:
- 2 ‘Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII. Kalend. Mart. allatae sunt; earum exemplum infra scripsi. nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intellegere scio, quanti rei publicae intersit, omnis copias in unum locum primo quoque tempore convenire. tu, si tibi videbitur, dabis operam, quam primum ad nos venias, praesidii Capuae, quantum constitueritis satis esse, relinquant.’
- 3 Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. di immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit! hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil † mutasset nec tegentia hoc quod cum fortiter et diligenter, tum etiam mehercule. modo enim audivi quartanam a te discessisse: moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliae dic non esse aequum eam diutius habere nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum ab altera relictum audio; sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum: ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. malo Tironis verecundiam in culpa esse quam inliberalitatem Curii.

VII.

Scr. in Formiano a. d. VII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ¹ ut Domitio non subveniat. ‘at nemo dubitat quin subsidio venturus sit.’ ego non puto. ‘deseret igitur talem civem et eos, quos una scis esse, cum habeat praesertim et ipse cohortis triginta?’ nisi me omnia fallunt, deseret. incredibiliter pertimuit; nihil spectat nisi fugam, cui tu — video enim quid sentias — me comitem putas debere esse. ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non ² habeo; quod enim tu meum laudas et memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci quam cum istis vincere, ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat aut qui mihi esse videbatur; cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit aut quem fugiat aut quo, qui nos tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit: victus sum. quod superest, nec ista videre possum, quae numquam timui ne viderem, nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis, sed memet ipso carendum est. ad Philotimum scripsi de ³ viatico, sive a Moneta — nemo enim solvit — sive ab Oppiis, tuis contubernalibus; cetera apposita tibi mandabo.

VIII.

Scr. in Formiano a. d. VI. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

O rem turpem et ea re miseram! sic enim sentio, id ¹ demum aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit: aluerat Caesarem; eundem repente timere coeperat, condicionem pacis nullam probarat, nihil ad bellum pararat, urbem reliquerat, Picenum amiserat culpa, in Apuliam se compegerat, ibat in Graeciam, omnis nos *ἀποστροφίτους*, expertis sui tanti, tam inusitati consilii relinquebat. ecce subito litterae Domitii ad illum, ipsius ² ad consules: fulsisse mihi videbatur *τὸ ζαλόν* ad oculos eius et exclamasse ille vir qui esse debuit,

πρὸς ταῦθ' ὅ τι χρὴ καὶ παλαμάσθων,
καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθων·
τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

at ille tibi, *πολλὰ χαιρειν τῷ καλῷ* dicens, pergit Brundisium. Domitium autem aiunt re audita et eos, qui una essent, se tradidisse. o rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo *minus* ad te plura scribam. tuas litteras exspecto.

IX.

Ser. in Formianò a. d. V. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Epistolam meam quod pervolgatam scribis esse, non fero moleste: quin etiam ipse multis dedi describendam; ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim, de pace quid senserim. cum autem ad eam hortarer, eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire eius sapientiae dicerem. eam si 'admirabilem' dixi, quoniam eum ad salutem patriae hortabar, non sum veritus ne viderer adsentari, cui tali in re lubenter me ad pedes abiecissem. quæ autem est 'aliquid inperitias temporis,' non est de pace, sed de me ipso et de meo officio ut aliquid cogitet; nam quod testificor me expertem belli fuisse, etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem, eodemque pertinet, quod causam eius probo. sed quid
2 haec nunc? utinam aliquid profectum esset! ne ego istas litteras in contione recitari velim, si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est 'pro tuis rebus gestis amplissimis.' amplioribusne quam suis, quam Africanis? ita tempus ferebat; si quidem etiam vos duo tales ad quintum miliarium, quid nunc ipsum de se recipienti, quid agenti, quid acturo? quanto autem ferocius ille causae suae confidet, cum vos, cum vestri similis non modo frequentis, sed laeto vultu gratulantis viderit? 'num igitur peccamus?' minime vos quidem; sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. quæ vero senatus consulta
3 video? sed apertius, quam proposueram. ego Arpini

volo esse pridie Kal., deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. εὐγενῆ tua consilia et tamen pro temporibus non incauta mihi valde probantur. Lepido quidem — nam fere συνδιημερεύομεν, quod gratissimum illi est — numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus; crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. sed me illorum sententiae minus movebant; minus multa dederant illi rei publicae pignora: tua me hercule auctoritas vehementer movet; adfert enim et reliqui temporis recuperandi rationem et praesentis tuendi. sed, obsecro te, quid hoc miserius quam alterum plausus in foedissima causa quaerere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? et mehercule quamvis amemus Gnaeum nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum; nam sive timuit, quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum caede fore putavit, quid iniustius? sed haec omittamus; augemus enim dolorem retractando. vi. Kal. vesperi Balbus minor ad me venit, occulta via currens ad Lentulum consulem, missu Caesaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat, cui persuaderi posse non arbitror, nisi erit conventus. idem aiebat nihil malle Caesarem, quam ut Pompeium adsequeretur — id credo — et rediret in gratiam: id non credo et metuo ne omnis haec clementia ad † unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem maior ad me scribit nihil malle Caesarem quam principe Pompeio sine metu vivere: tu puto haec credis. sed, cum haec scribebam v. Kalend., Pompeius iam Brundisium venisse poterat; expeditus enim antecesserat legiones xi. K. Luceria. sed hoc τέρως horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. plane quid futurum sit nescio.

X.

Scr. in Formiano a. d. V. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Dionysius cum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime, tempora exposui.

rogavi ut diceret, quid haberet in animo, me nihil ab ipso invito contendere: respondit se, quod in nummis haberet, nescire quo loci esset, alios non solvere, aliorum diem nondum esse; dixit etiam alia quaedam de servulis suis, qua re nobiscum esse non posset. morem gessi; dimisi a me, ut magistrum Ciceronum non lubenter, ut hominem ingratum non invitus. volui te scire, quid ego de eius facto iudicarem.

XI.

Ser. in Formiano a. d. III. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ Quod me magno animi motu perturbatum putas, sum equidem, sed non tam magno quam tibi fortasse videor; levatur enim omnis cura, cum aut constitit consilium aut cogitando nihil explicatur; lamentari autem licet. illud tamen totos dies; sed vereor ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris. consumo igitur omne tempus considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. tenesne igitur, moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: ‘ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit; huius enim operis maximi inter
- ² homines atque optimi illum esse perfectorem volo.’ hoc Gnaeus noster cum antea numquam, tum in hac causa minime cogitavit: dominatio quaesita ab utroque est, non id actum, beata et honesta civitas ut esset. nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset, nec Italiam, quod ea pelleretur, sed hoc a primo cogitavit, omnis terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentis feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. genus illud Sullani regni iam pridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. an censes nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? hodie potest; sed neutri *σπονδὸς* est ille, ut nos beati
- ³ simus: uterque regnare volt. haec a te invitatus breviter

exposui; voluisti enim me, quid de his malis sentirem, ostendere. *προθεσπίζω* igitur, noster Attice, non hariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens:

iamque mari magno

non multo, inquam, secus possum vaticinari; tanta malorum impendet *Ἰλιάς*. atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transierunt, quod illi alterum metuunt, nos utrumque. cur igitur, inquis, remansimus? vel tibi paruimus vel non occurrimus vel hoc fuit rectius. conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate † aut utriusque in mancipiis ex omni genere collectis, nec tam *proscriptio* pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denuntiata esse dicitur, quam † universam interitus: tantas in configendo utriusque viris video futuras. habes coniecturam meam; tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti: nihil invenio, nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. quod quaeris, quid Caesar ad me scripserit, quod saepe, gratissimum sibi esse quod quierim, oratque in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandat. iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis, si Romam revertisset; verum, cum habeo rationem dierum, ante puto tranissurum, quam potuerit conveniri. epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, neglegentiam meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse: earum exempla ad te misi. Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, exspecto: utinam aliquid simile Parthicis rebus! simul aliquid audiero, scribam ad te: tu ad me velim bonorum sermones; Romae frequentes esse dicuntur. scio equidem te in publicum non prodire, sed tamen audire te multa necesse est. memini librum tibi adferri a Demetrio Magnete ad te missum [scio] *περὶ ὁμοιοίας*. eum mihi velim mittas. vides, quam causam mediter.

A.

Scr. Luceriae a. d. IV. Idus Februarias a. u. c. 705.

CN. POMPEIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Q. Fabius ad me venit a. d. III. Idus Febr. is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI. et cohortibus XIII.,

quas Vibullius adduxit, ad me iter habere; habuisse in animo proficisci Corfinio a. d. v. Idus Febr., C. Hirrum cum v. cohortibus subsequi. censeo, ad nos Luceriam venias; nam te hic tutissime puto fore.

B.

Ser. Formiis a. d. XIV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

- 1 A. d. xv. Kalend. Martias Formiis accepi tuas litteras, ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nuntiatum, Vibullique virtutem industriamque libenter agnovi. nos adhuc in ea ora, cui praepositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus; ea enim audiebamus et ea verebamur, ut, quodcumque tu consilium cepisses, id nobis persequendum putaremus. nunc quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Tarracinam *et* oram maritimam, in ea manebo, etsi praesidia in oppidis nulla sunt; nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium: nam L. Torquatam, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus, ad te profectum arbitramur.
- 2 ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus; volueras enim me cum M. Considio pro praetore illa negotia tueri. cum eo venissem, vidi T. Ampium dilectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia et in illa colonia auctoritate. fui Capuae, quoad consules. iterum, ut erat edictum a consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. cum fuisset
- 3 triduum, recepi me Formias. nunc, quod tuum consilium aut quae ratio belli sit, ignoro: si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et egregios civis et, ut arbitror, teneri potest, opus est esse qui praesit; sin omnia unum in locum contrahenda sunt, non dubito quin ad te statim veniam, quo mihi nihil optatius est, idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locutus sum. ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro, et tamen, si, ut

video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satis facturum. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi, cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

C.

Scr. Canusii a. d. X. Kal. Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

S. v. b. e. tuas litteras libenter legi; recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. magno opere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio in rem publicam, ut te ad nos conferas, ut communi consilio rei publicae adflictae opem atque auxilium feramus. censeo, via Appia iter facias et celeriter Brundisium venias,

D.

Scr. Formiis a. d. III. Kalendas Martias a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

Cum ad te litteras misissem, quae tibi Canusii reditae sunt, suspicionem nullam habebam, te rei publicae causa mare transiturum, eramque in spe magna fore ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rem publicam summa cum dignitate defendere: interim nondum meis litteris ad te perlatis ex iis mandatis, quae D. Laelio ad consules dederas, certior tui consilii factus non exspectavi, dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Q. fratre et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi. cum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit aliique complures, Caesarem iter habere Capuam et eo ipso die mansurum esse Aeserniae: sane sum commotus, quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed me ipsum plane exceptum putabam; taque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, tum certum nobis ab Aesernia de eo, quod audieram, referretur. at mihi, cum Calibus essem, adfertur litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. haec scriptae sic erant, litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII. Kal. Martias allatas esse, earumque

exemplum subscripseras, magnique interesse rei publicae
 [scripseras], omnis copias primo quoque tempore in unum
 locum convenire, et ut praesidii quod satis esset Capuae
 relinqueret. his ego litteris lectis in eadem opinione fui,
 qua reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium
 esse venturum, quo mihi, cum Caesar ad oppidum castra
 haberet, tutum iter esse non arbitrabar. cum res in
 summa exspectatione esset, utrumque simul audivimus,
 et quae Corfinii acta essent, et te iter Brundisium facere
 coepisse, cumque nec mihi nec fratri meo dubium esset
 quin Brundisium contenderemus, a multis, qui e Samnio
 Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus ne
 exciperemur a Caesare, quod is in eadem loca, quae nos
 petebamus, profectus celerius etiam, quam nos possemus,
 eo, quo intenderet, venturus esset; quod cum ita esset,
 nec mihi nec fratri meo nec cuiquam amicorum placuit
 committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed
 etiam rei publicae noceret, cum praesertim non dubitare-
 mus quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam
 4 consequi non possemus. interim accepimus tuas litteras
 Canusio a. d. x. K. Martias datas, quibus nos hortaris,
 ut celerius Brundisium veniamus; quas cum accepisse-
 mus a. d. iii. K. Martias, non dubitabamus quin tu iam
 Brundisium pervenisses, nobisque iter illud omnino in-
 terclusum videbamus, neque minus nos esse captos quam
 qui Corfinii fuissent; neque enim eos solos arbitrabamur
 capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo
 minus, qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra
 5 arma aliena venissent. quod cum ita sit, maxime vellem
 primum semper tecum fuisset, quod quidem tibi osten-
 deram, cum a me Capuam reiciebam: quod feci non
 vitandi oneris causa, sed quod videbam teneri illam ur-
 bem sine exercitu non posse; accidere autem mihi nolebam,
 quod doleo viris fortissimis accidisse. quoniam
 autem tecum ut essem non contigit, utinam tui consilii
 certior factus essem! nam suspitione adsequi non potui,
 quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut haec rei
 publicae causa in Italia non posset duce te consistere.
 neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam
 rei publicae lugeo, nec, si ego, quid tu sis secutus,

non perspicio, idcirco minus existimo te nihil nisi summa ratione fecisse. mea quae semper fuerit sententia, primum de pace vel iniqua condicione retinenda, deinde de urbe — nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas —, meminisse te arbitror; sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum, neque id rei publicae causa, de qua desperavi, quae et nunc afflicta est nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest, sed te quaerebam, tecum esse cupiebam, neque eius rei facultatem, si quae erit, praetermittam. ego me in hac omni causa facile intellegebam pugnandi cupidis hominibus non satis facere: primum enim prae me tuli me nihil malle quam pacem, non quin eadem timerem, quae illi, sed ea bello civili leviora ducebam. inde suscepto bello, cum pacis condiciones ad te adferri a teque ad eas honorifice et large responderi viderem, duxi meam rationem, quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar: memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rem publicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem, me esse unum, qui, si offendissem eius animum, cui, cum iam in armis essemus, consulatus tamen alter et triumphus amplissimus deferebatur, subicerer eisdem proeliis, ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare; atque haec non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denuntiata sunt, neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem. quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides, reliqui facultatem res ademit. iis autem, quibus non satis facio, facile respondeo: neque enim ego amicior C. Caesari umquam fui quam illi, neque illi amiciores rei publicae quam ego. hoc inter me et illos interest, quod, cum et illi cives optimi sint et ego ab ista laude non absim, ego condicionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt; quae quoniam ratio vicit, perficiam profecto ut neque res publica civis a me animum neque tu amici desideres.

XII.

Scr. Formiis prid. Kal. Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi molestior *lippitudo* erat etiam, quam ante fuerat; dictare tamen hanc epistolam malui quam Gallo Fadio, amantissimo utriusque nostrum, nihil ad te litterarum dare: nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. huius autem epistolae non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras, sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis, quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus

2 intellegam. omnia sunt integra nobis: nihil praetermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem; nam certe neque tum peccavi, cum imparatam Capuam, non solum ignaviae delictum, sed etiam perfidiae suspicionem fugiens, accipere nolui, neque cum post condiciones pacis per L. Caesarem et Fabatum allatas cavi, ne animum eius offenderem, cui Pompeius iam armatus armato consulatum triumphumque

3 deferret. nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. id enim, etsi erat † deliberationis, tamen obire non potui; neque enim suspicari debui, praesertim cum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim quin is Domitio subventurus esset; et plane, quid rectum et

4 quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. primum igitur, haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas velim, deinde aliquid etiam in posterum prospicias fingasque, quem me esse deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae sentias, eequae pacifica persona desideretur, an

5 in bellatore sint omnia. atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia, quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subissem. memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culleonem, idque saepe ingemiscens sum recordatus. qua re nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abiecimur,

ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam paulo salubrioribus. sed nihil praescribo: accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. volo etiam exquiras ⁶ quam diligentissime poteris — habebis autem per quos possis —, quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quem ad modum nunc se gerant, num quem accusent, num cui suscenseant — quid dico, num cui? num Pompeio? omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert, quod ipsius litteris cognosci potest, quarum exemplum ad te misi. haec igitur videbis, et, quod ad te ante scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

A.

Scr. medio mense Februario a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. C. MARCELLO
L. LENTULO COSS.

Ego, quod existimabam dispersos nos neque rei pu- ¹
blicae utilis neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad
L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni
copia ad nos veniret; si de se dubitaret, ut cohortis xviii.,
quae ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret:
quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur
neque ipse satis firmus esset ad castra facienda,
quod meas xviii. et suas xii. cohortis tribus in oppidis
distributas haberet — nam partim Albae, partim Sulmone
collocavit —, neque *se*, si vellet, expedire posset. nunc ²
scitote me esse in summa sollicitudine; nam et tot et
talis viros periculo obsidionis liberare cupio, neque sub-
sidio ire possum, quod his duabus legionibus non puto
esse committendum, ut illuc ducantur, ex quibus tamen
non amplius xiii. cohortis contrahere potui, quod Brun-
disium * * * misi, neque Canusium sine praesidio, dum
abessem, putavi esse dimittendum. D. Laelio man- ³
daram, quod maiores copias sperabam nos habituros, ut,
si vobis videretur, alteruter vestrum ad me veniret, alter
in Siciliam cum ea copia, quam Capuae et circum Ca-
puam comparastis, et cum iis militibus, quos Faustus
legit, proficisceretur, Domitius cum xii. suis cohortibus
eodem adiungeretur, reliquae copiae omnes Brundisium

cogerentur et inde navibus Dyrrhachium transportarentur. nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego quam vos subsidio Domitio ire possim, *** se per montis explicare, non est nobis committendum, ut ad has XIII. cohortis, quas dubio animo habeo, hostis accedere aut in itinere
 4 me consequi possit. quam ob rem placitum est mihi, † alia video C. Marcello et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. vos hortor ut, quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis et eodem [Brundisium] veniatis quam primum. arma, quae ad me missuri eratis, iis censeo armetis milites, quos vobiscum habetis; quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaritis, vehementer rei publicae profueritis. de hac re velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi, ut se vobis coniungerent et, militum quod haberent, ad vos deducerent.

B.

Scr. Luceriae medio mense Februario a. u. c. 705

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Valde miror te ad me nihil scribere et potius ab aliis quam a te de re publica me certiolem fieri. nos disiecta manu pares adversario esse non possumus; contractis nostris copiis spero nos et rei publicae et communi saluti prodesse posse. quam ob rem cum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. v. Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire, miror, quid causae fuerit, qua re consilium mutaris: nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse; quanto enim magis appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum coniungeres prius quam Caesar aut
 2 tuum iter impedire aut me abs te excludere posset. quam ob rem etiam *atque etiam* te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, ante quam copiae, quas instituit Caesar contrahere, in unum locum coactae vos a nobis distrahant: sed si erunt qui te impedian, ut villas suas

servent, aequum est me a te impetrare, ut cohortis, quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

B.

Ser. Luceriae a. d. XIV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIII. Kal. ¹ Martias, in quibus litteris scribis tibi in animo esse observare Caesarem et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum, sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle: te animo magno et forti istam rem agere existimo, sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus, cum ille magnas copias habeat et maiores brevi habiturus sit; non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortis contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. cui rei testimonio sunt litterae, quas Bussenius ad me misit, in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quae in Umbria et Tuscis erant, contrahere et ad Caesarem iter facere; quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat, ut non pugnet, sed locis suis repugnet, haerebis, neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. quam ob rem te magno ² opere hortor, ut quam primum cum omni copia huc venias. consules constituerunt idem facere. ego M. Tuscilio ad te mandata dedi providendum esse, ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. quam ob rem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet; cavendum enim puto esse, ne implicatus haeream: nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam. itaque non amplius XIII. cohortis Luceriam coëgi. consules praesidia omnia ³ deducturi sunt aut in Siciliam ituri; nam aut exercitum

firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones eius modi obtinere, e quibus repugnemus, id quod neutrum nobis hoc tempore contigit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit et nos non habemus exercitum tam amplum neque tam magnum quam ille. itaque nobis providendum est, ut summam rei publicae rationem habeamus. etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quam primum ad me venias: possumus etiam nunc rem publicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus; si distrahemur, infirmi erimus. mihi hoc constitutum est.

- 4 His litteris scriptis Sicca abs te mihi litteras attulit et mandata: quod me hortare, ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse, quod non magno opere his legionibus confido.

D.

Ser. Luceriae a. d. XIII. Kal. Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

- 1 Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII. Kal. Martias, in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. quod putavi et praemonui fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et omnibus copiis conductis te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum iis legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis litteris sum commotus; neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntate satis confido, ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem, neque etiam, qui ex dilectibus conscripti sunt a consulibus, con-
- 2 venerunt. qua re da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quam primum venias, ante quam omnes copiae ad adversarium conveniant; neque enim celeriter ex dilectibus huc homines convenire possunt, et, si convenirent, quantum iis committendum sit, qui inter se ne noti *quidem* sunt, contra veteranas legiones non te praeterit.

XIII.

Ser. Formiis Kalendis Martiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Lippitudinis meae signum tibi sit librarii manus et eadem causa brevitatis, etsi nunc quidem quod scriberem nihil erat: omnis expectatio nostra erat in nuntiis

Brundisinis. si nactus hic esset Gnaeum nostrum, spes dubia pacis, sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. sed videsne, in quem hominem inciderit res publica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? si mehercule neminem occiderit nec cuiquam quicquam ademerit, ab iis, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur. multum mecum municipales homines loquuntur, ² multum rusticani: nihil prorsus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. et vide, quam conversa res sit: illum, quo antea confidebant, metuunt, hunc amant, quem timebant. id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit, non possum sine molestia cogitare. quae autem impendere putarem, scripseram ad te, et iam tuas litteras exspectabam.

XIV.

Ser. Formiis a. d. VI. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Non dubito quin tibi odiosae sint epistolae cotidianae, ¹ cum praesertim neque nova de re aliqua certiore te faciam neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. sed, si dedita opera, cum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem, facerem inepte; euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non possum, et simul — crede mihi — requiesco paulum in his miseriis, cum quasi tecum loquor, cum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis. omnino intellego nullum fuisse tempus post has fugas et formidines, quod magis debuerit mutum esse a litteris, propterea, quod neque Romae quicquam auditur novi, nec in his locis, quae a Brundisio absunt propius [quam tu] biduum aut triduum; Brundisii autem omne certamen vertitur huius primi temporis. qua quidem expectatione torquor. sed omnia ante Nonas scimus. eodem enim die video Caesarem [a] Corfinio post meridiem profectum esse, [id est Feralibus,] quo Canusio mane Pompeium: eo modo autem ambulat Caesar et iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit. dices ‘quid igitur ² proficis, qui anticipes eius rei molestiam, quam triduo sciturus sis?’ nihil equidem; sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor, et simul scito labare meum consilium illud, quod satis iam fixum videbatur: non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur; quod enim

umquam eorum in re publica forte factum exstitit? aut quis ab iis ullam rem laude dignam desiderat? nec me hercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt — quamquam haec ferenda non erant —; video enim, quantum id bellum et quam pestiferum futurum sit, sed me movet unus vir, cuius fugientis comes, rem publicam recuperantis socius videor esse debere. ‘totiensne igitur sententiam mutas?’ ego tecum tanquam mecum loquor. quis autem est, tanta quidem de re, quin varie secum ipse disputet? simul et elicere cupio sententiam tuam: si manet, ut firmior sim, si mutata est, ut tibi adsentiar. omnino ad id, de quo dubito, pertinet me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus: de Domitio varia audimus, modo esse in Tiburti † aut Lepidi quo cum Lepidus accessisse ad urbem, quod item falsum video esse: ait enim Lepidus eum nescio quo penetrasse itineribus, occultandi sui causa an maris adipiscendi? ne is quidem scit; ignorat etiam de filio. addit illud, sane molestum, pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. de Lentulo autem nihil audimus. haec velim exquiras ad meque perscribas.

XV.

Scr. Formiis a. d. V. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. v. Nonas Martias epistolas mihi tuas Aegyptia reddidit, unam veterem, III. Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus, in qua exspectas, quidnam praemissus agat Vibullius, qui omnino non est visus a Caesare — id altera epistola video te scire ita esse —, et quem ad modum redeuntem excipiam Caesarem, quem omnino vitare cogito, et † authemonis fugam tendis commutationemque vitae tuae, quod tibi puto esse faciendum, et ignoras, Domitius cum fascibusne sit; quod cum scies, 2 facies ut sciamus. habes ad primam epistolam. secutae sunt duae, pr. Kal. ambae datae, quae me convellerunt de pristino statu, iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem: nec me movet, quod scribis ‘Iovi ipsi iniquum.’ nam periculum in utriusque iracundia positum est, victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur; nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moventur: officii me deliberatio cruciat cruciavitque adhuc. cautior certe est mansio; honestior existi-

matur traiectione: malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeste fecisse existiment. de Lepido et Tullo quod quaeris, illi vero non dubitant quin Caesari praesto futuri in senatumque venturi sint. recentissima tua est ³ epistola Kal. data, in qua optas congressum pacemque non desperas; sed ego, cum haec scribebam, nec illos congressuros nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam condicionem accessurum putabam. quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat, certe transeunt vel, quo modo nunc est, transierunt; sed memento praeter Appium neminem esse fere, qui non ius habeat transeundi; nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Sufenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules, quibus more maiorum concessum est vel omnis adire provincias, aut legati sunt eorum. sed nihil decerno: quid placeat tibi et quid propemodum rectum sit, intellego. plura scriberem, si ipse possem; sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

A.

BALBUS CICERONI IMP. SAL.

Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem ¹ dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas. crede mihi Caesarem non solum fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si huc te reicis. velim idem Pompeius faciat, qui ut adduci tali tempore ad ullam condicionem possit, magis opto quam spero; sed, cum constiterit et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. quod Lentulum [consu- ² lem] meum voluisti hic remanere, Caesari gratum, mihi vero gratissimum mediis fidiis fecisti; nam illum tanti facio, ut non Caesarem magis diligam; qui si passus esset nos secum, ut consueveramus, loqui et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem. nam cave putes hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum, quem ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse quam consulem. quod si voluerit tibi obtemperare et nobis de Caesare credere et consulatum reliquum Romae peragere, incipiam sperare etiam consilio senatus, auctore te, illo relatore,

Pompeium et Caesarem coniungi posse. quod si factum
 3 crit, me satis vixisse putabo. factum Caesaris de Cor-
 finio totum te probaturum scio: quo modo in eius modi
 re, commodius cadere non potuit quam ut res sine san-
 guine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te
 valde gaudeo: is quaecumque tibi de Caesare dixit quae-
 que Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecumque
 fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

XVI.

Scr. Formiis a. d. IV. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

1 Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum
 iter ad mare superum; hoc enim mari uti non possumus
 hoc tempore anni: illuc autem, quo spectat animus et
 quo res vocat, qua veniam? cedendum enim est celeriter,
 ne forte qua re impediatur atque alliger. nec vero ille me
 ducit, qui videtur, quem ego hominem ἀπολιτικώτατον
 omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam ἀσιρατηγι-
 ζώτατον. non me igitur is ducit, sed sermo hominum,
 qui ad me a Philotimo scribitur; is enim me ab optimatibus
 ait conscindi. quibus optimatibus, di boni! qui nunc
 quo modo occurrunt! quo modo autem se venditant Caesari!
 municipia vero deum, nec simulant, ut cum de illo
 2 aegroto vota faciebant. sed plane, quicquid mali hic
 Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium
 facere prohibuerit; hunc propitium sperant, illum iratum
 putant. quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis! quos
 honores! 'metuunt' inquires. credo, sed mehercule illum
 magis: huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam
 formidant. iudices de cccclx., qui praecipue
 Gnaco nostro delectabantur, ex quibus cotidie aliquem
 video, nescio quas eius Lucerias horrent: itaque quaero,
 qui sint isti optimates, qui me exturbent, cum ipsi domi
 maneant. sed tamen, quicumque sunt, αἰδέομαι Τρωῶας.
 etsi, qua spe proficiscar video, coniungoque me cum ho-
 mine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum
 parato. † domum quem exspecto. et quidem, cum haec
 scribebam, iii. Nonas, iam exspectabam aliquid a Brun-
 disio. quid autem aliquid? quam inde turpiter fugisset
 et victor hic qua se referret et quo; quod ubi audissem,
 si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER NONUS.

I.

Scr. in Formiano prid. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Etsi, cum tu has litteras legeres, putabam fore ut ¹ scirem iam, quid Brundisii actum esset — nam Canusio VIII. Kal. profectus erat Gnaeus, haec autem scribebam pridie Nonas, XIII. die post quam ille Canusio moverat —, tamen angebar singularum horarum exspectatione mirabarque nihil allatum esse ne rumoris quidem; nam erat mirum silentium. sed haec fortasse *κερόσπουδα* sunt, quae tamen iam sciantur necesse est: illud mole- ² stum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius; quaero autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint, iturine ad Pompeium, et, si sunt, qua quandove ituri sint. urbem quidem iam refertam esse optimatum audio, Sosium et Lupum, quos Gnaeus noster ante putabat Brundisium venturos esse quam se, ius dicere. hinc vero volgo vadunt; etiam M'. Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. nos ³ autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus; deinde Arpinum volebamus, inde, iter qua maxime *ἀναπάρτητον* esset, ad mare superum, remotis sive omnino missis lictoribus: audio enim bonis viris, qui et nunc et saepe antea magno praesidio rei publicae fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari multaque in me et severe, in convivis tempestivis quidem, disputari; cedamus igitur et, ut boni cives simus, bellum Italiae terra marique inferamus et odia improborum rursus in nos, quae iam extincta erant, incendamus et Luccii consilia ac Theophani persequamur. nam Scipio vel in Syriam ¹

proficiscitur sorte, vel cum genero honeste, vel Caesarem fugit iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent; Appius et eodem timore et inimicitiarum recentium; et tamen praeter hunc et C. Cassium reliqui legati, Faustus pro quaestore, ego unus, cui utrumvis licet. frater accedet, quem socium huius fortunae esse non erat aequum, cui magis etiam Caesar irascetur; sed impetrare non possum, ut maneat. dabimus hoc Pompeio, quod debemus; nam me quidem alius nemo movet, non sermo honorum, qui nulli sunt, non causa, quae acta timide est, agetur improbe. uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam, ut ait, agenti, sed publicam. tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

II.

Scr. in Formiano Nonis Martiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Etsi Nonis Martiis die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem, tamen ad eam ipsam brevem, quam III. Nonas ἐπὶ τὴν λῆψιν dedisti, rescribendum putavi: gaudere ais te mansisse me et scribis in sententia te manere; mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si et Gnaeus bene comitatus conscendisset et consules transissent. utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias abs te litteras eliciam. Brundisio nihildum erat allatum.

II. a.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 O rem difficilem planeque perditam! quam nihil praetermittis in consilio dando! quam nihil tamen, quod tibi ipsi placeat, explicas! non esse me una cum Pompeio gaudes, ac proponis, quam sit turpe me adesse, cum quid de illo detrahatur; nefas esse approbare. certe. contra igitur? 'di' inquis 'averruncent.' quid ergo fiet,

si in altero scelus est, in altero supplicium? ‘impetrabis’ inquis ‘a Caesare, ut tibi abesse liceat et esse otioso.’ supplicandum igitur? miserum. quid, si non impetraro? ‘et de triumpho erit’ inquis ‘integrum.’ quid, si hoc ipso premar? accipiam? quid foedius? negem? repudiari se totum, magis etiam quam olim in xxviratu putabit; ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. quanto nunc hoc idem accipiet asperius? tanto scilicet, quanto et honor hic illo est amplior et ipse robustior. nam quod negas² te dubitare quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore, non video causam, cur ita sit, hoc quidem tempore: qui enim amisso Corfinio denique certiozem me sui consilii fecit, is queretur Brundisium me non venisse, cum inter me et Brundisium Caesar esset? deinde etiam scit ἀπαρησίαστον esse in ea causa querelam suam: me putat de municipiorum imbecillitate, de dilectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse quam se. sin, cum potuero, non venero, tum erit inimicus, quod ego non eo vereor, ne mihi noceat — quid enim faciet?

τις δ' ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὢν; —,

sed quia ingrati animi crimen horreo. confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, ἀσμένιστον fore; nam quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum, qui hic potest se gerere non perdit? vita, mores, ante facta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum aut etiam constantia. vix-³ dum epistolam tuam legeram, cum ad me, currens ad illum, Postumus Curtius venit, nihil nisi classis loquens et exercitus: eripiebat Hispanias, tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam, confestim in Graeciam persequabatur. eundem igitur est, nec tam ut belli quam ut fugae socii simus; nec enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt; non sunt enim certe, ut appellantur, boni; sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur, idque ut exquiras meque certiozem facias, te vehementer rogo. nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane

nesciebamus; cum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus, sed utemur tuo.

III.

Ser. Formiis a. d. VII. Idus Martias a. n. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Domitii filius transit Formias VIII. Idus currens ad matrem Neapolim mihi que nuntiari iussit patrem ad urbem esse, cum de eo curiose quaesisset servus noster Dionysius; nos autem audieramus eum profectum sive ad Pompeium sive in Hispaniam. id cuius modi sit, scire sane velim: nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intellegere Gnaeum non esse facilis nobis ex Italia exitus, cum ea tota armis praesidiisque teneatur, hieme praesertim; nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti; nunc nihil potest nisi supero tramitti, quo iter interclusum est:
- 2 quaeres igitur et de Domitio et de Lentulo. a Brundisio nulla adhuc fama venerat, et erat hic dies VII. Idus, quo die suspicabamur aut pridie Brundisium venisse Caesarem; nam Kal. Arpis manserat. sed si Postumum audire velles, persecuturus erat Gnaeum; transisse enim iam putabat coniectura tempestatum ac dierum. ego nautas eum non putabam habiturum; ille confidebat, et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. sed tota res Brundisina quo modo habeat se, diutius nescire non possum.

IV.

Ser. Formiis a. d. VI. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Ego etsi tam diu requiesco, quam diu aut ad te scribo aut tuas litteras lego, tamen et ipse egeo argumento epistolarum et tibi idem accidere certo scio: quae enim soluto animo familiariter scribi solent, ea temporibus his excluduntur, quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus; sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tamquam thesias, quae et politicae sunt et temporum horum, ut et abducam ani-

mum ab querelis et in eo ipso, de quo agitur, exercear. eae sunt huius modi:

Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένη; τυραννου-²
μένης δ' αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν
πραγματευτέον κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἢ
πόλις κινδυνεύσειν; εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ
αὐτὸς αἰρηται; εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραν-
νουμένη καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ; εἰ πολιτικὸν
τὸ ἡσχάζειν ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννου-
μένης; εἰ διὰ παντὸς ἴτεον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι;
εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ καὶ πολιορκητέον αὐτὴν
τυραννουμένην; εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου
κατάλυσιν τῆς τυραννίδος συναπογραπτέον ὁμῶς τοῖς
ἀρίστοις; εἰ τοῖς εὐεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον
ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεύσθαι περὶ
τῶν ὅλων; εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας δι' αὐτό
τε τοῦτο ἀνήκεστα παθῶν καὶ φθονηθεῖς κινδυνεύσειεν
ἂν ἐθελοντῆς ὑπὲρ τῆς πατρίδος; εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυ-
τοῦ ποτὲ καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφε-
μένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας;

In his ego me consultationibus exercens et disserens ³
in utramque partem tum Graece tum Latine et abduco
parumper animum a molestiis et τῶν προῦργων τι deli-
bero. sed vereor ne tibi ἄκαιρος sim: si enim recte am-
bulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum
diem incidit.

V.

Ser. Formiis a. d. V. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam ¹
consilii summaeque cum benevolentiae tum etiam pru-
dentiae: eam mihi Philotinus postridie, quam a te
acceperat, reddidit. sunt ista quidem, quae disputas,
difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus
Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse
nos gratulationi videamur, sed miserius nihil quam ea
videre, quae tamen iam, iam, inquam, videnda erunt.
fuit apud me Postumus: scripsi ad te, quam gravis.
venit ad me etiam Q. Fufius, quo voltu! quo spiritu!

properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatus. haec qui in mea villa non
² feram, Curtium in curia potero ferre? age, finge me quamvis *εὐστομάχως* haec ferentem: quid illa, dic M. TULLI, quem habebunt exitum? et omitto causam rei publicae, quam ego amissam puto cum vulneribus suis, tum medicamentis iis, quae parantur: de Pompeio quid agam? cui plane — quid enim hoc negem? — suscensui: semper enim *me* causae eventorum magis movent quam ipsa eventa. haec igitur mala — quibus maiora esse quae possunt? — considerans vel potius iudicans eius opera accidisse et culpa, inimicior eram huic quam ipsi Caesari. ut maiores nostri funestiores diem esse voverunt Alliensis pugnae quam urbis captae, quod hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos hoc *non* defendente, ne dicam gravius, afflixerat, praesentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, ³ suscensebam. sed ea iam mihi exciderunt: beneficia eiusdem cogito, cogito etiam dignitatem; intellego — serius equidem, quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi —, sed video plane nihil aliud agi, nihil actum ab initio, *quam* ut hunc occideret. eo igitur, † si quid apud Homerum, cui et mater et dea dixisset,

αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἐκτορα πότιμος ἔτοιμος,
 matri ipse respondit

*αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρω
 κτεινομένῳ ἑπαμῦναι·*

quid, si non *ἑταίρω* solum, sed etiam *εὐεργέτη*? adde, tali viro talem causam agenti: ego vero haec officia mercanda vita puto; optimatibus vero tuis nihil confido, nihil iam ne inservio quidem. video, ut se huic dent, ut daturi sint. quicquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum prae his de victoria gratulationibus? 'timent' inquires. at ipsi tum se timuisse dicunt. sed videamus, quid actum sit Brundisii. ex eo fortasse † ea consilia nascentur aliaeque litterae.

VI.

Scr. Formiis a. d. IV. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Nos adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus ¹ putari iam Lentulum consulem tramisisse nec eum a minore Balbo conventum, quod is hoc iam Canusii audisset, inde ad se eum scripsisse, cohortisque sex, quae Albae fuissent, ad Curium [via] Minucia transisse; id Caesarem ad se scripsisse et brevi tempore eum ad urbem futurum: ergo utar tuo consilio, neque me Arpinum hoc tempore abdam, etsi, Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Caesarem; sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romae potius. sed tamen, si est conveniendus, hic potissimum: tum reliqua videbimus, id est et quo et qua et quando. Domitius, ut audio, in Cosano ² est, et quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo; si ad Gnaeum, laudo; quovis potius certe quam ut Curtium videat, quem ego patronus aspicere non possum: quid alios? sed, opinor, quiescamus, ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est patriam, amamus dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus.

Scripta iam epistola Capua litterae sunt allatae hoc ³ exemplo: 'Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, quos secum habuit. hic numerus est hominum milia triginta et consules et duo tribuni pl. et senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et liberis. conscendisse dicitur a. d. III. Nonas Martias. ex ea die fuere septentriones venti. navis, quibus usus non est, omnis aut praecidisse aut incendisse dicunt.' de hac re litterae L. Metello tribuno pl. Capuam allatae sunt a Clodia socru, quae ipsa transiit. ante sollicitus eram et ⁴ angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare nihil possem; nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore,

οὐδέ μοι ἤτορ

ἔμπειρον, ἀλλ' ἀλαλύζιγμα —.

non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. mene non primum cum Pompeio qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta? praesertim cum ii ipsi, quorum ego causa timidius me fortunae committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent, hoc turpe et me indignum putarent; nam Quintus quidem frater, quicquid mihi placeret, id rectum se
 5 putare aiebat, id animo acquissimo sequebatur. tuas nunc epistolas a primo lego: hae me paulum recreant. primae monent et rogant, ne me proiciam; proximae gaudere te ostendunt me remansisse: eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego; deinde emergit rursus dolor et *αἰσχροῦ φαντασία*. quam ob rem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem aut minue saltem aut consolatione aut consilio aut quacumque re potes. quid tu autem possis? aut quid homo
 6 quisquam? vix iam deus. equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Caesar concedat ut absim, cum aliquid in senatu contra Gnaeum agatur; sed timeo ne non impetrem: venit ab eo Furnius, ut quidem scias, quos sequamur: Q. Titinii filium cum Caesare esse nuntiat, sed illum maiores mihi gratias agere, quam vellem. quid autem me roget, paucis ille quidem verbis, sed *ἐν δυνάμει*, cognosce ex ipsius epistola. me miserum, quod tu non valuisti! una fuisset; consilium certe non defuisset:

σύν τε δὴ ἐρχομένω —.

7 sed acta ne agamus, reliqua paremus. me adhuc haec duo fefellerunt: initio spes compositionis, qua facta volebam uti populari vita, sollicitudine senectutem nostram liberari; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intellegebam. melioris medius fidius civis et viri putabam quovis supplicio adfici quam illi crudelitati non solum praeesse, verum etiam interesse. videtur vel mori satius fuisse quam esse cum his. ad haec igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. quemvis eventum fortius feram quam hunc dolorem.

A.

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

Cum Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui neque audire meo commodo potuissem, properarem atque essem in itinere, praemissis iam legionibus, praeterire tamen non potui, quin et scriberem ad te et illum mitterem gratiasque agerem, etsi hoc et feci saepe et saepius mihi facturum videor: ita de me mereris. imprimis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. ad propositum revertar: festinationi meae brevitatiue litterarum ignosces; reliqua ex Furnio cognosces.

VII.

Scr. Formiis a. d. III. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Scripseram ad te epistolam, quam darem III. Idus; ¹ sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. venit autem eo ipso die ille 'celeripes,' quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas litteras, quae mihi quiddam quasi 'animulae stillarunt;' recreatum enim me non queo dicere. sed plane τὸ συνέχον effecisti; ego enim non iam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar: sic enim video, nec duobus his vivis nec hoc uno nos unquam rem publicam habituros. ita neque de otio nostro spero iam nec ullam acerbitatem recuso. unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel dicam, iam fecissem. sic ergo habeto, salutaris te mihi litteras ² misisse, neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius, sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi iucundissimum fuit, consilium factumque nostrum a Sexto probari, pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligi me et, quid rectum sit, intellegi scio. longior vero tua epistola non me solum, sed meos omnis aegritudine levavit; itaque utar tuo consilio et ero in Formiano, ne aut ad urbem ἀπάρτησις mea animadvertatur aut, si nec hic nec illic eum videro, devitatum se a me putet. quod autem suades, ut ab eo petam ut ³

mihī concedat ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim, id me iam pridem agere intelleges ex litteris Balbi et Oppii, quarum exempla tibi misi; misi etiam Caesaris ad eos sana mente scriptas, quo modo in tanta insania. sin mihī Caesar hoc non concedat, video tibi placere illud, me *πολίτευμα* de pace suscipere, in quo non extimesco periculum: cum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim? sed vereor ne Pompeio quid oneris imponam,

μή μοι γοργεῖν κερὰ λῆν δεινοῖο πελώρου

intorqueat; mirandum enim in modum Gnaeus noster Sullani regni similitudinem concupivit. *εἰδώς σοι λέγω*. nihil ille umquam minus obscure tulit. ‘cum hocine igitur’ inquis ‘esse vis?’ beneficium sequor, mihī crede, non causam [ut in Milone, ut in ... sed *haec* hactenus].
 4 ‘causa igitur non bona est?’ immo optima, sed agetur, memento, foedissime: primum consilium est suffocare urbem et Italiam fame, deinde agros vastare, urere, pecuniis locupletium *non* abstinere; sed cum eadem metuum ab hac parte, si illum beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. sed ita meruisse illum de me puto, ut *ἀχαριστίας* crimen subire non audeam: quamquam a
 5 te eius quoque rei iusta defensio est explicata. de triumpho tibi adsentior, quem quidem totum facile et lubenter abiecero: egregie probo fore ut, dum vagamur, *ὁ πλόος ὠραῖος* obrepāt. ‘si modo’ inquis ‘satis ille erit firmus.’ est firmior etiam quam putabamus; de isto licet bene speres: promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. ‘tene igitur socio?’ contra meherecule meum iudicium et contra omnium antiquorum auctoritatem, nec tam ut illa adiuvem quam ut haec ne videam cupio discedere; noli enim putare tolerabilis horum insanias nec unius modi fore: etsi quid te horum fugit, legibus, iudiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum nec privatas posse res nec rem publicam sustinere? abeamus igitur inde qualibet navigatione, etsi id quidem, ut tibi videbitur, sed certe abeamus; sciemus enim, id quod exspectas,
 6 quid Brundisii actum sit. bonis viris quod ais probari

quae adhuc fecerimus, scirique ab iis *nos* non profectos, valde gaudeo, si est nunc ullus gaudendi locus. de Lentulo investigabo diligentius: id mandavi Philotimo, homini forti ac nimium optimati. extremum est, ut tibi ⁷ argumentum ad scribendum fortasse iam desit — nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; et de hac quid iam amplius inveniri potest? — sed quoniam et ingenium suppeditat — dico mehercule ut sentio — et amor, quo et meum ingenium incitatur, perge, ut facis, et scribe quantum potes. in Epirum quod me non invites, comitem non molestum, subirascor, sed vale: nam ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum; etenim litterae tuae mihi somnum attulerunt.

A.

BALBUS ET OPPIUS S. D. M. CICERONI.

Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam ¹ amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate a plerisque probari solent: tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus, quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide et optimo animo proficiscetur. nos, si id, quod nostro iudicio Caesarem facere oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiae suae et Pompeii, id eum facturum ex ipso cognovissemus, te hortaremur, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et maiore cum dignitate per te, qui utrique es coniunctus, res tota confieret, aut, si ex contrario putaremus Caesarem id non facturum et cum velle cum Pompeio bellum gerere sciremus, numquam tibi suaderemus contra hominem optime de te meritum arma ferre, sicuti te semper oravimus, ne contra Caesarem pugnares. sed cum etiam nunc, quid facturus ² Caesar sit, magis opinari quam scire *possimus*, non possumus nisi hoc: non videri eam tuam esse dignitatem neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cum utrique sis maxime necessarius, arma feras, et hoc non dubitamus quin Caesar pro sua humanitate maxime sit probaturus. nos tamen, si tibi videbitur, ad Caesarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid *de* hac re acturus

sit; a quo si erit nobis rescriptum, statim quae sentiemus ad te scribemus et tibi fidem faciemus nos ea suadere, quae nobis videntur tuae dignitati, non Caesaris actioni, esse utilissima, et hoc Caesarem pro sua indulgentia in suos probaturum putamus.

B.

BALBUS CICERONI IMP. SAL.

- 1 S. v. b. e. postea quam litteras communis cum Oppio ad te dedi, ab Caesare epistolam accepi, cuius exemplum tibi misi, ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam et Pompeium reconciliare et quam remotus sit ab omni crudelitate; quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. de te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu: non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum
- 2 beneficium te accepisse praedices. Caesarem hoc idem probaturum exploratum pro singulari eius humanitate habeo, eique cumulatissime satis facturum te certo scio, cum nullam partem belli contra eum suscipias neque socius eius adversariis fueris. atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quae contra Lentulum aut Pompeium futura essent, quorum beneficia maxima haberem, sibi que satis esse dixit, si togatus urbana officia sibi praestitisses, quae etiam illis, si vellem, praestare possem; itaque nunc Romae omnia negotia Lentuli procuro, sustineo, meumque officium, fidem, pietatem iis praesto. sed mehercule rursus iam abiectam compositionis spem non desperatissimam esse puto, quoniam Caesar est ea mente, qua optare debemus. hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere et ab eo praesidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem adprobante, temporibus Milonianis. praestabo, si Caesarem bene novi, eum prius tuae dignitatis quam
- 3 suae utilitatis rationem habiturum. haec quam prudenter tibi scribam, nescio, sed illud certe scio, me ab singulari amore ac benevolentia, quaecumque scribo, tibi scribere, quod te — ita incolumi Caesare moriar! — tanti facio, ut paucos aequae ac te caros habeam. de hac

re cum aliquid constitueris, velim mihi scribas; nam non mediocriter laboro, *ut* utrique, ut vis, tuam benevolentiam praestare possis, quam mehercule te praestaturum confido. fac valeas.

C.

CAESAR OPPIO CORNELIO SAL.

Gaudeo mehercule vos significare litteris, quam valde ¹ probetis ea, quae apud Corfinium sunt gesta. consilio vestro utar lubenter, et hoc lubentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me praeberem, et Pompeium darem operam ut reconciliarem. temptemus, hoc modo si possimus omnium voluntates recuperare et diuturna victoria uti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt neque victoriam diutius tenere praeter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum: haec nova sit ratio vincendi, ut misericordia et liberalitate nos muniamus. id quem ad modum fieri possit, non nulla mihi in mentem veniunt et multa reperiri possunt. de his rebus rogo vos ut cogitationem suscipiatis. N. Magium, Pompeii praefectum, deprehendi: scilicet ² meo instituto usus sum et eum statim missum feci. iam duo praefecti fabrum Pompeii in meam potestatem venerunt et a me missi sunt; si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus quam iis, qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum artificiiis effectum est ut res publica in hunc statum perveniret.

VIII.

Scr. in Formiano prid. Idus Martias a. n. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cenantibus prid. Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. de L. Torquato quod quaeris, non modo Lucius, sed etiam Aulus profectus est; alter multos *d.* de Reatinorum corona quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. senatores multos esse Romae nos quoque audieramus.

2 ecquid potes dicere, cur exierint? in his locis opinio est coniectura magis quam nuntio aut litteris, Caesarem Formiis a. d. xi. Kal. Aprilis fore. hic ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ, πῶς τ' ἔρ' ἴω, πῶς τ' ἄρ' προσπιύξομαι αὐτόν;
 nullam rem umquam difficiliorem cogitavi; sed cogito tamen, nec ero, ut in malis, imparatus. sed cura ut valeas; puto enim diem tuum heri fuisse.

IX.

Scr. in Formiano a. d. XVI. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tris epistolas tuas accepi postridie Idus; erant autem III., III., pridie Idus datae: igitur antiquissimae cuique primum respondebo. adsentior tibi, ut in Formiano potissimum commorer, etiam de supero mari, temptaboque, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim voluntate eius nullam rei publicae partem attingere. quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici, ego vero ita facio: quin ea ipsa, quae a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse non memini; tanto plus apud me valere beneficii gratiam quam iniuriae dolorem volo. faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos: σοφιστεύω enim, simul ut rus decurro, atque in decursu θέσεις meas commentari non desino; sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. de optimatibus sit sane ita, ut vis, sed nosti illud Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Caesarem est. quod autem quasi vereri videris ne mihi tua consilia displiceant, me vero nihil delectat aliud nisi consilium et litterae tuae; qua re fac, ut ostendis: ne destiteris ad me quicquid tibi in mentem venerit scribere: mihi nihil potest
 2 esse gratius. venio ad alteram nunc epistolam. recte non credis de numero militum: ipso dimidio plus scripsit Clodia. falsum etiam de corruptis navibus. quod consules laudas, ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo; discessu enim illorum actio de pace sublata

est, quam quidem ego meditabar. itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi et Philotimo dedi; nec vero dubito quin exitiosum bellum impendeat, cuius initium ducetur a fame. et me tamen doleo non interesse huic bello! in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cum parentis non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus: omnis haec classis Alexandria, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Zmyrna, Mileto, Coe ad intercludendos commeatus Italiae et ad occupandas frumentarias provincias comparatur. at quam veniet iratus! et iis quidem maxime, qui eum maxime salvum volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. itaque mihi dubitanti, quid me facere par sit, permagnum pondus adfert benevolentia erga illum, qua dempta perire melius esset in patria quam patriam servando evertere. de septemtrione plane ita est; metuo ne vexetur Epirus. sed quem tu locum Graeciae non direptum iri putas? praedicat enim palam et militibus ostendit se largitione ipsa superiorem quam hunc fore. illud me praeclare admones, cum illum videro, ne nimis indulgenter et ut cum gravitate potius loquar: plane sic faciendum. Arpinum, cum cum convenero, cogito, ne forte aut absim, cum veniet, aut cursem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse et redisse pridie Idus. Philotimum, ut ais epistola tertia, exspectabas; at ille Idibus a me profectus est: eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, redditae sunt meae litterae. de Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit et consilium eius ignoretur. iste omnium turpissimus et sordidissimus, qui consularia comitia a praetore ait haberi posse, est idem, qui semper in re publica fuit. itaque nimirum hoc illud est, quod Caesar scribit in ea epistola, cuius exemplum ad te misi, se velle uti 'consilio' meo; age, esto: hoc commune est; 'gratia'; ineptum id quidem, sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias; 'dignitate'; fortasse sententia consulari. illud extremum est, 'ope omnium rerum'; id ego suspicari

coepi tum ex tuis litteris aut hoc ipsum esse aut non multo secus: nam permagni eius interest rem ad interregnum non venire; id adsequitur, si per praetorem consules creantur. nos autem in libris habemus non modo consules a praetore, sed ne praetores quidem creari ius esse, idque factum esse numquam; consules eo non esse ius, quod maius imperium a minore rogari non sit ius, praetores autem, cum ita rogentur, ut collegae consilibus sint, quorum est maius imperium. aberit non longe quin hoc a me decerni velit neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio:

τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών!

4 sed quanta tempestas impendat, vides. qui transierint senatores, scribam ad te, cum certum habebo. de re frumentaria recte intellegis, quae nullo modo administrari sine vectigalibus potest, nec sine causa et eos, qui circum illum sunt, omnia postulantis et bellum netarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim; quem fac hortaris ut properet; opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. de Lanuvino statim, ut audiui Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura res publica, ut id aliquis meorum, neque tamen de te, qui maxime meus es, cogitavi; sciebam enim te quoto anno et quantum in solo solere quaerere, neque solum Romae, sed etiam Delituum digamma videram: verum tamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo, quam aestimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, iucundiores mihi fore putabam et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. volui †.NSQ. egi per praedem, ille daret, Antii cum haberet venale: noluit. sed nunc omnia ista iacere puto propter nummorum caritatem. mihi quidem erit aptissimum vel nobis potius, si tu emeris. sed eius demencias cave contemnas: valde est venustum. quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur. respondi epistolis tribus, sed exspecto alias; nam me adhuc tuae litterae sustentarunt. d. Liberalibus.

X.

Scr. in Formiano a. d. XV. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Nihil habebam, quod scriberem; neque enim novi ¹ quicquam audieram et ad tuas omnis rescripseram pridie; sed, cum me aegritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid nullo argumento proposito scribere institui. amens mihi ² fuisse videor a principio et me una haec res torquet, quod non omnibus in rebus labentem vel potius ruentem Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. vidi hominem XIII. Kal. Febr. plenum formidinis: illo ipso die sensi, quid ageret; numquam mihi postea placuit, nec umquam aliud ex alio peccare destitit. nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. quid quaeris? sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundae, insulsae, indecorae, sic me illius fugae neglegentiaeque deformitas avertit ab amore; nihil enim dignum faciebat, qua re eius fugae comitem me adiungerem. nunc emergit amor, nunc desiderium ferre non possum, nunc mihi nihil libri, nihil litterae, nihil doctrina prodest: ita dies et noctis, tamquam avis illa, mare prospecto, evolare cupio; do, do poenas temeritatis meae. etsi quae fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? si enim nihil praeter fugam quaereretur, fugissem libentissime, sed genus belli crudelissimi et maximi, quod nondum vident homines quale futurum sit, perhorruī. quae minae municipiis! quae nominatim viris bonis! quae denique omnibus, qui remansissent! quam crebro illud ‘Sulla potuit, ego non potero?’ mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui ³ Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam, impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis, recte Themistocles, qui mori maluit, nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathoniam pugna cecidit arma contra patriam ferens; at Sulla, at Marius, at Cinna recte: immo iure fortasse; sed quid eorum victoria crudelius? quid funestius? huius belli genus fugi, et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari et parari videbam. me, quem non

nulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse exstingui cogitabam, urbem autem et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam, et tamen spes quaedam me oblectabat fore, ut aliquid conveniret potius, quam aut hic tantum sceleris aut ille tantum flagitii admitteret. alia res nunc tota est, alia mens mea: sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi e mundo videtur. ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti: haec me fefellerunt, et, ut verum loquar, aetas iam a diuturnis laboribus devexa ad otium domesticarum me rerum delectatione mollivit. nunc, si vel periculose experiendum erit, experiar certe, ut hinc avolem. ante oportuit fortasse; sed ea, quae scripsi, me tardarunt et auctoritas

⁴ maxime tua. nam cum ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego *sub* signo habeo servoque diligentissime. erat igitur in ea, quam x. K. Febr. dederas, hoc modo: ‘sed videamus, et Gnaeus quid agat et illius rationes quorsum fluant: quod si iste Italiam relinquet, faciet omnino male et, ut ego existimo, ἀλογίστως’ sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.’ hoc scribis post diem quartum, quam ab urbe discessimus. deinde vii. K. Febr.: ‘tantum modo Gnaeus noster ne, ut urbem ἀλογίστως reliquit, sic Italiam relinquat.’ eodem die das alteras litteras, quibus mihi consulenti planissime respondes; est enim sic: ‘sed venio ad consultationem tuam. si Gnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto; quae enim finis peregrinationis?’ hoc mihi plane haesit, et nunc ita video, infinitum bellum iunctum miserrima fuga, quam tu peregrinationem

⁵ ἐπιπορευτική. sequitur χρησιμῶς vi. K. Februarias: ‘ego, si Pompeius manet in Italia nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore; sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ἄσπονδον strui existimo.’ huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor, quod et ἄσπονδον est et cum civibus. deinde vii. Idus Febr.,

cum iam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quandam hoc modo: ‘ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere; summo enim periculo facies nec rei publicae proderis, cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris.’ quem *φιλόπατριν* ac *πολιτικὸν* hominis prudentis et amici tali admonitu non moveret auctoritas? deinceps 6
 III. Idus Febr. iterum mihi respondes consulenti sic: ‘quod quaeris a me fugamne † fidam an moram defendam utiliorem putem, ego vero in praesentia subitum discessum et praecipitem profectionem cum tibi, tum ipsi Gnaeo inutilem et periculosam puto et satius esse existimo vos disperditos et in speculis esse; sed medius fidius turpe nobis puto esse de fuga cogitare.’ hoc turpe Gnaeus noster biennio ante cogitavit; ita sullaturit animus eius et proscripturit iam diu. inde, ut opinor, cum tu ad me quaedam *γενικώτερον* scripsisses et ego mihi a te [quaedam] significari putassem, ut Italia cederem, detestaris hoc diligenter XI. K. Mart.: ‘ego vero nulla epistola significavi, si Gnaeus Italia cederet, ut tu una cederes, aut, si significavi, non dico fui inconstans, sed demens.’ in eadem epistola alio loco: ‘nihil relinquitur nisi fuga, cui te socium neutiquam puto esse oportere nec umquam putavi.’ totam autem hanc deliberationem 7
 evolvis accuratius in litteris VIII. Kal. Mart. datis: ‘si M. Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius et constiterit alicubi, hanc *μετρίαν* relinquant et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura, colluvie regnare.’ multa disputas huic sententiae convenientia; inde ad extremum ‘quid si’ inquis ‘Lepidus et Volcatius discedunt? plane *ἀπορῶ*. quod evenerit igitur et quod egeris, id *σικερατέον* putabo.’ si tum dubitares, nunc certe non dubitas, istis manentibus. deinde 8
 in ipsa fuga V. Kal. Martias: ‘interea non dubito quin in Formiano mansurus sis; commodissime enim *τὸ μέλλον* ibi *χαρμδοξίσεις*.’ ad K. Martias, cum ille quintum iam diem Brundisii esset: ‘tum poterimus deliberare, non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam si una proieceris te.’ deinde III. Non. Martias *ὑπὸ τῆν*

λήψιν cum breviter scriberes, tamen ponis hoc: ‘cras scribam plura et ad omnia; hoc tamen dicam, non paenitere me consilii de tua mansione, et, quamquam magna sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse quam in illa profectioe, maneo in sententia et gaudeo te mansisse.’ cum vero iam angerer et timerem, ne quid a me dedecoris esset admissum, III. Nonas Mart.: ‘tamen te non esse una cum Pompeio non fero moleste; postea si opus fuerit, non erit difficile, et illi, quoquo tempore fiet, erit ἀσμένιστον. sed hoc ita dico, si hic, qua ratione initium fecit, eadem cetera aget, sincere, temperate, prudenter, valde videro et consideratius utilitati nostrae consulero.’ VII. Idus Martias scribis Peducaeo quoque nostro probari, quod quierim, cuius auctoritas multum apud me valet. his ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. tu modo auctoritatem tuam defendito: adversus me nihil opus est, sed consciis egeo aliis. ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor: ad ea tu te hortare et me omnino tua cogitatione adiuva. hic nihil dum de reditu Caesaris audiebatur. ego his litteris hoc tamen profeci: perlegi omnis tuas et in eo acquievi.

XI.

Scr. in Formiano a. d. XIV. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Lentulum nostrum scis Puteolis esse; quod cum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, cum is paulum lecticam aperuisset, cognosse, etsi vix veri simile, nisi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, et ad eum litteras. inventus est vix in hortis suis se occultans litterasque mihi remisit, mirifice gratias agens Caesari; de suo autem consilio C. Caccio mandata ad me dedisse. eum ego hodie exspectabam, id est
 2 XIII. K. Aprilis. venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus et prudens; existimatus quidem est semper auctor otii. quam ille hoc non probare mihi quidem visus est! quam illam *νεκρίαν*, ut tu appellas, timere! huic ego in multo sermone epistolam ad me Caesaris ostendi, eam, cuius exemplum ad te antea misi, rogavique, ut interpretaretur,

quid esset quod ille scriberet ‘consilio meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium:’ respondit se non dubitare quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quaereret. utinam aliquod in hac miseria rei publicae πολιτικὸν opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in ea sententia esse confidebat et se auctorem fore pollicebatur. pridie autem apud me ³ Crassipes fuerat, qui se pridie Non. Martias Brundisio profectum atque ibi Pompeium reliquisse dicebat, quod etiam qui viii. Idus illinc profecti erant, nuntiabant: † illa vero omnes, in quibus etiam Crassipes, † qui prudentia potius attendere, sermones minacis, inimicos optimatum, municipiorum hostis, meras proscriptiones, meros Sullas; quae Lucecium loqui! quae totam Graeciam! quae vero Theophanem! et tamen omnis spes salutis in illis est, et ⁴ ego excubo animo nec partem ullam capio quietis, et, ut has pestis effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio: quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas, quorum creditores convenire dicuntur? quid eos autem, cum vicerint, in civis effecturos? quam vero μακροψυχίαν Gnaei nostri esse? nuntiant Aegyptum et Arabiam ἐνδαίμονα cogitare, Hispaniam abiecisse. monstra narrant, quae falsa esse possunt; sed certe et haec perdita sunt et illa non salutaria. tuas litteras iam desidero. post fugam nostram numquam † iam nostrum earum intervallum fuit. misi ad te exemplum litterarum mearum ad Caesarem, quibus me aliquid profecturum puto.

A.

Ser. in Formiano a. d. XV. Kalendas Apriles.

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

Ut legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem, te velle uti consilio et dignitate mea, minus sum admiratus: de gratia et de ope quid significares, mecum ipse quaerebam, spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer, et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et per-

2 sonam meam. quod si ita est et si qua de Pompeio nostro tuendo et tibi ac rei publicae reconciliando cura te attingit, magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam profecto reperies neminem, qui et illi semper et senatui, cum primum potui, pacis auctor fui, nec sumptis armis belli ullam partem attingi, iudicavique eo bello te violari, contra cuius honorem populi Romani beneficio concessum inimici atque invidi niterentur. sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuae fui, verum etiam ceteris auctor ad te adiuvandum, sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet; aliquot enim sunt anni, cum vos duo delegi, quos praecipue colerem et
3 quibus essem, sicut sum, amicissimus. quam ob rem a te peto vel potius omnibus te precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis euris aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim; quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum, sed, ut arbitror, et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet, me ex paucis et *ad* utriusque vestrum et ad civium concordiam per te quam accommodatissimum conservari. ego, cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, quod ei salutem, qui mihi fuerat, fuisses, tamen lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eandem me salutem a te accepisse *putavi* quam ille; in quem si me intellegis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XII.

Ser. in Formiano a. d. XII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Legeram tuas litteras XIII. K., cum mihi epistola adfertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri: non medius fidius prae lacrimis possum reliqua nec cogitare nec scribere. nisi ad te exemplum. miseros nos! cur non omnes fatum illius una exsecuti sumus? ecce autem a Matio et Trebatio eadem, quibus Minturnis obvii Caesaris tabellarii. torqueor infelix, ut iam illum Mucianum exitum exoptem.

at quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus qua itineris, qua navigationis, qua congressus sermonisque cum Caesare! omnia cum honesta, tum cauta. in Epirum vero invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna! de Dionysio sum² admiratus, qui apud me honoratior fuit quam apud Scipionem Panaetius, a quo impurissime haec nostra fortuna despecta est. odi hominem et odero; utinam ulcisci possem! sed illum ulciscuntur mores sui.

Tu, quaeso, nunc vel maxime, quid agendum nobis³ sit, cogita. populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsedet, fossa et vallo saeptum tenet, fuga prohibet: nos vivimus et stat urbs ista; praetores ius dicunt; aediles ludos parant; viri boni usuras perscribunt; ego ipse sedeo. coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores praesertim et armati, vim et manus adferent. quid censes igitur? ecquidnam est tui⁴ consilii ad finis huius miserrimae vitae? nunc doleo, nunc torqueor, cum cuidam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse. mihi contra; numquam enim illius victoriae socius esse volui; calamitatis malletm fuissem. quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benevolentiam implorem? actum est: nulla re iam possum invari, qui ne quod optem quidem iam habeo nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur.

XIII.

Scr. in Formiano a. d. IX. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ὅτι ἐστὶν ἔντροπος λόγος, ut opinor, ille de ratibus;¹ quid enim est, quod Dolabella iis litteris, quas iii. Idus Martias a Brundisio dedit, hanc *ἐνήμερίαν* quasi Caesaris scriberet, Pompeium in fuga esse eumque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. hic quidem mera scelera loquantur; sed non erat nec recentior auctor nec huius rei quidem melior Dolabella. tuas xi. K. accepi² litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus, quid actum sit; et certe ita est, nec interim

potest quicquam non modo statui, sed ne cogitari quidem: quamquam hae me litterae Dolabellae iubent ad pristinas cogitationes reverti; fuit enim pridie Quinquatrus
 3 egregia tempestas, qua ego illum usum puto. συναγωγῆ
 consiliorum tuorum non est a me collecta ad querelam, sed magis ad consolationem meam: nec enim me tam haec mala angebant quam suspitio culpae ac temeritatis meae: eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia consentiunt. quod mea praedicatione factum esse scribis magis quam illius merito, ut tantum ei debere viderer, est ita: ego illa extuli semper, et eo quidem magis, ne quid ille superiorum meminisse me putaret, quae si maxime meminissem, tamen illius temporis similitudinem iam sequi deberem. nihil me adiuvit, cum posset; [et] postea fuit amicus, etiam valde; eequam ob causam, plane nescio: ergo ego quoque illi. quin etiam illud par in utroque nostrum, quod ab eisdem illecti sumus; sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! mihi tamen quod fecit gratissimum, nec ego nunc, cum iuvare qua re possim, scio, nec, si possem, cum tam pestiferum bellum pararet, adiuvandum putarem:
 4 tantum offendere animum eius hic manens nolo; nec mehercule ista videre, quae tu potes iam animo providere, nec interesse istis malis possum. sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario sine ulla spe reditus cogitare; nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius ἐλάπιζεν, ut puto, sed certe dicebat peditum, equitum se polliceri sumptu suo annos decem. sed sit hoc λάπισμα: magnas habet certe copias, et habebit non, ut ille, vectigal, sed civium bona; adde confidentiam hominis, adde imbecillitatem bonorum virorum, qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, ode-
 runt, ut tu scribis, dudum. † ce vellem, scribis, quisnam hic significasset. † sed et iste, quia plus ostenderat, quam fecit, et volgo illum qui amarunt, non amant; municipia vero et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. qua re ita paratus est, ut, etiam si vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit, non videam. ego autem non tam γοητείας huius timeo quam πειθα-

νάγκην· αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις, inquit Πλάτων, οἷσθ' ὅτι μειμιγμέναι ἀνάγκαις. illa ἀλίμενα video tibi 5 non probari, quae ne mihi quidem placebant, sed habebam in illis et occultationem et ὑπηρεσίαν fidelem, quae si mihi Brundisii suppeterent, mallet; sed ibi occultatio nulla est. verum, ut scribis, cum sciemus. viris bonis 6 me non nimis excuso: quas enim eos cenas et facere et obire scripsit ad me Sextus! quam lautas, quam tempestivas! sed sint quamvis boni, non sunt meliores quam nos; moverent me, si essent fortiores. de Lanuvino Phameae erravi; Troianum somniaveram. id ego volui Q.; sed pluris est. istuc tamen cuperem emere, si ullam spem fruendi viderem. nos quae monstra cotidie 7 legamus, intelleges ex illo libello, qui in epistolam coniectus est. Lentulus noster Puteolis est ἀδημονῶν. is, ut Caecius narrat [quid agat], διατροπήν Corfiniensem reformidat. Pompeio nunc putat satis factum, beneficio Caesaris movetur; sed tamen movetur magis perspecta re. 'tene haec posse ferre?' omnia misera, sed hoc 8 nihil miserius: Pompeius N. Magium de pace misit, et tamen oppugnatur; quod ego non credebam, sed habeo a Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi; lege, quaeso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Gnacus noster locum, ubi hortos aedificaret, dedit, quem cui nostrum non saepe praetulit! itaque miser torquetur. sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam reicio. spem autem pacis habeo nullam: Dolabella suis litteris Idibus Mart. datis merum bellum loquitur. maneamus ergo in illa eadem sententia misera et desperata, quando hoc miserius esse nihil potest.

A.

BALBUS CICERONI IMP. SAL. DIC.

Caesar nobis litteras perbrevis misit, quarum exemplum subscripsi. brevitate epistolae scire poteris eum valde esse distentum, qui tanta de re tam breviter scripserit. si quid praeterea novi fuerit, statim tibi scribam.

‘CAESAR OPPIO CORNELIO SAL.

A. d. vii. Idus Martias Brundisium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii. misit ad me N.

Magnum de pace: quae visa sunt respondi. hoc vos statim scire volui. cum in spem venero de compositione [aliquid me conficere], statim vos certiores faciam.'

- 2 Quo modo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? namque, quod absens facere possum, opto. quod si una essem, aliquid fortasse proficere possem videri: nunc exspectatione crucior.

XIV.

Ser. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Miseram ad te VIII. K. exemplum epistolae Balbi ad me et Caesaris ad eum; ecce tibi eodem die Capua litteras accepi ab Q. Pedio, Caesarem ad se pridie Idus Martias misisse hoc exemplo: 'Pompeius se oppido tenet; nos ad portas castra habemus. conamur opus magnam et multorum dierum propter altitudinem maris; sed tamen nihil est, quod potius faciamus: ab utroque portus cornu molis iacimus, ut aut illum quam primum traicere quod habet Brundisii copiarum cogamus aut exitu prohibeamus.'
- 2 ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? atque eum loqui quidam *αὐθελτικῶς* narrabat, Cn. Carbonis, M. Bruti se poenas persequi omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset; nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset; † ad ambitionem, quibus exsilio poena superioribus legibus non fuisset, ab illo patriae proditores de exsilio reductos esse; queri de Milone per vim expulso, neminem tamen se violaturum, nisi qui arma contra. haec Baebius quidam, a Curione III. Id. profectus, homo non infans, sed qui nulli non dicat. plane nescio, quid agam. illum equidem Gnaeum profectum puto; quicquid est, biduo sciemus. a te nihil ne Anteros quidem litterarum; nec mirum: quid enim est quod scribamus? ego tamen nullum diem praetermitto.

- 3 Scripta epistola litterae mihi ante lucem a Lepa Capua redditae sunt Idib. Mart.: Pompeium a Brun-

disio conscendisse, at Caesarem a. d. vii. Kal. Aprilis Capuae fore.

XV.

Ser. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum dedissem ad te litteras, ut scires Caesarem Capuae vii. Kal. fore, allatae mihi Capua sunt † et hoc mihi et in Albano apud Curionem v. K. fore: eum cum videro, Arpinum pergam. si mihi veniam, quam peto, dederit, utar illius condicione; si minus, impetrabo aliquid a me ipso. ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti: claudere mihi videtur maritimos exitus, et tamen ipse Graeciam spectare potius quam Hispanias. sed haec longius absunt. me nunc et congressus huius stimulat — is vero adest —, et primas eius actiones horreo: volet enim, credo, S. C. facere, volet augurum decretum; rapiemur aut absentes vexabimur, vel ut consules roget praetor vel dictatorem dicat, quorum neutrum ius est. sed si Sulla potuit efficere, ab interrege ut dictator diceretur [et magister equitum], cur hic non possit? nihil expedio, nisi ut aut ab hoc tamquam Q. Mucius aut ab illo tamquam L. Scipio. cum tu haec leges, ego illum fortasse convenero. *τέτλαθι. ζήντερον* ne illud quidem nostrum proprium: erat enim spes propinqui reditus, erat hominum querela; nunc exire cupimus, qua spe reditus, mihi quidem numquam in mentem venit. non modo autem nulla querela est municipalium hominum ac rusticorum, sed contra metuunt ut crudelem, iratum. nec tamen mihi quicquam est miscrius quam remansisse, nec optatius quam evolare, non tam ad belli quam ad fugae societatem. sed tu omnia consilia differebas in id tempus, cum sciremus, quae Brundisii acta essent. scimus nempe: haeremus nihilo minus; vix enim spero mihi hunc veniam daturum, etsi multa adfero iusta ad impetrandum. sed tibi omnem illius meumque sermonem omnibus verbis expressum statim mittam. tu nunc omni amore enitere, ut nos cura tua et prudentia iuves: ita subito accurrit, ut ne T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre; omnia

nobis imparatis agenda. sed tamen ἄλλα μὲν αὐτός, ut ait ille, ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται. quicquid egero, continuo scies. mandata Caesaris ad consules et ad Pompeium, quae rogas, nulla habeo; † et descripta attulit illa e via misi ad te, e quibus mandata puto intellegi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. de
 5 Domitio, ut facis, sciscitare, ubi sit, quid cogitet. quod scribis asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse, vide, quam sim antiquorum hominum: te medius fidius hanc rem gravius putavi laturum esse quam me; nam praeterquam quod te moveri arbitrator oportere iniuria, quae mihi a quoquam facta sit, praeterea te ipsum quodam modo hic violavit, cum in me tam improbus fuit. sed tu id quanti aestimes, tuum iudicium est. nec tamen in hoc tibi quicquam oneris impono; ego autem illum male sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto, nec tamen mihi inimiciorem quam sibi. Philargyro bene; causam certe habuisti et veram et bonam: relictum esse me potius quam reliquisse.

6 Cum dedissem iam litteras a. d. viii. Kal., pueri, quos cum Matio et Trebatio miseram, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

‘MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. SAL.

Cum Capua exissemus, in itinere audivimus Pompeium Brundisio a. d. xvi. K. Aprilis cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum esse; Caesarem postero die in oppidum introisse, contionatum esse, inde Romam contendisse, velle ante K. esse ad urbem et pauculos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Caesaris pro certo habebamus, pueros tuos ad te remittere, ut id tu quam primum scires. mandata tua nobis curae sunt eaque, ut tempus postularit, agemus. Trebatius sedulo facit ut antecedit.

Epistola conscripta nuntiatum est nobis Caesarem a. d. viii. K. Capuae, a. d. vi. Sinuessae: hoc pro certo putamus.’

XVI.

Scr. in Formiano a. d. VII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum quod scriberem ad te nihil haberem, tamen, ne ¹ quem diem intermitterem, has dedi litteras. a. d. vi. K. Caesarem Sinuessae mansurum nuntiabant; ab eo mihi litterae redditae sunt a. d. vii. K., quibus iam ‘opes’ meas, non, ut superioribus [litteris], ‘opem’ exspectat. cum eius clementiam Corfiniensem illam per litteras colaudavissem, rescripsit hoc exemplo:

‘CAESAR IMP. CICERONI IMP. SAL. DIC.

Recte auguraris de me — bene enim tibi cognitus ² sum — nihil a me abesse longius crudelitate; atque ego cum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari abs te triumpho gaudio. neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent; nihil enim malo quam et me mei similem esse et illos sui. tu velim ³ mihi ad urbem praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse incundius. hanc adeo habebo gratiam illi; neque enim aliter facere poterit: tanta eius humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia.’

XVII.

Scr. in Formiano a. d. VI. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Trebatium vi. Kal., quo die has litteras dedi, exspe- ¹ ctabam. ex eius nuntio Matiique litteris meditabor, quo modo cum illo loquar. o tempus miserum! nec dubito quin a me contendat, ad urbem *ut* veniam; senatum enim Kalendis velle se frequentem adesse etiam Formiis proscribi iussit. ergo ei negandum est? sed quid praecipio? statim ad te perscribam omnia. ex illius sermone statuat, Arpinumne mihi eundem sit an quo alio. volo Ciceroni meo togam puram dare: istic puto. tu, quaeso, ² cogita, quid deinde; nam me hebetem molestiae reddiderunt. a Curio velim scire cequid ad te scriptum sit de

Tirone; ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat; qui autem veniunt inde *κινδυνώδη* nuntiant. sane in magnis curis etiam haec me sollicitat; in hac enim fortuna perutilis eius et opera et fidelitas esset.

XVIII.

Ser. Arpini a. d. IV. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Utrumque ex tuo consilio: nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret, et in eo mansimus, ne ad urbem. illa fefellerunt, facilem quod putaramus: nihil vidi minus. damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere; ego, dissimilem illorum esse causam. cum multa: 'veni igitur et age de pace.' meone, inquam, arbitrato? 'an tibi' inquit 'ego praescribam?' sic, inquam, agam, senatui non placere in Hispanias iri nec exercitus in Graeciam transportari, multaue, inquam, de Gnaeo deplorabo. tum ille: 'ego vero ista dici nolo.' ita putabam, inquam, sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est multaue, quae nullo modo possem silere, si adessem, aut non veniendum. summa fuit, ut ille, quasi exitum quaerens, 'ut deliberarem.' non fuit negandum. ita discessimus. credo igitur hunc me non amare; at ego me amavi, quod mihi iam
- 2 pridem usu non venit. reliqua, o di! qui comitatus! quae, ut tu soles dicere, *νεκρία*! in qua erat † ero sceleri! o rem perditam! o copias desperatas! quid, *quod* Servii filius, *quod* Titinii in iis castris fuerunt, quibus Pompeius circum sederetur! sex legiones; multum vigilat, audet: nullum video finem mali. nunc certe promenda
- 3 tibi sunt consilia: hoc fuerat extremum. illa tamen *κατακλείς* illius est odiosa, quam paene praeterii, si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum. 'vidisti igitur virum, ut scripseras? ingemuisti?' certe. 'cedo reliqua.' quid? continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum; inde exspecto equidem *λαλαγεῦσαν* illam tuam. 'tu, malum,' inquires 'actum ne agas.' etiam illum ipsum, quem sequimur,

multa fefellerunt. sed ego tuas litteras exspecto; nihil est enim iam, ut antea, 'videamus, hoc quorsum evadat': extremum fuit de congressu nostro, quo quidem non dubito quin istum offenderim; eo maturius agendum est. amabo te, epistolam, et *πολιτικὴν!* valde tuas litteras nunc exspecto.

XIX.

Scr. Arpini prid. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum togam puram dedi, idque municipibus nostris fuit gratum; etsi omnis et illos et qua iter feci maestos adflictosque vidi: tam tristis et tam atrox est ἀναθεώρησις huius ingentis mali. dilectus habentur; in hiberna deducuntur: ea, quae, etiam cum a bonis viris, cum iusto in bello, cum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quam censes acerba nunc esse, cum a perditis in civili nefario bello petulantissime fiant! cave autem putes quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit: vidi ipse Formiis universos, neque mehercule unquam homines putavi, et noram omnis, sed numquam uno loco videram. pergamus igitur, quo placeat, et nostra omnia relinquamus: proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si una fuisset; tum enim eramus in maxima spe, nunc ego quidem in nulla, nec praeter me quisquam Italia cessit nisi qui hunc inimicum sibi putaret. nec mehercule hoc facio rei publicae causa, quam funditus deletam puto, sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem adfecerat, et simul, quod ea, quae fiunt aut quae certe futura sunt, videre non possum. etiam equidem senatus consulta facta quaedam iam puto, utinam in Volcatii sententiā! sed quid refert? est enim una sententia omnium. sed erit immitissimus Servius, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium aut certe capiendum cum Pontio Titiniano; etsi hic quidem timoris causa, ille vero? sed stomachari desinamus et aliquando sentiamus nihil nobis nisi id, quod minime vellem, spiritum reliquum esse. nos, quoniam superum

mare obsidetur, infero navigabimus et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus aut Thurios et boni cives, amantes patriae, mare infestum habebimus; aliam rationem huius belli gerendi nullam video. in Aegyptum nos abdemus: exercitu pares esse non possumus; pacis
4 fides nulla est. sed haec satis deplorata sunt. tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum, nisi plane obmutuerunt. ego tuis consiliis usus sum maximeque, quod et gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui, et ad urbem ut non accederem perseveravi. quod superest, scribe, quaeso, quam accuratissime — iam enim extrema sunt —, quid placeat, quid censeas, etsi iam nulla dubitatio est; tamen, si quid, vel potius, quicquid veniet in mentem, scribas velim.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DECIMUS.

I.

Scr. in Laterio Quinti fratris a. d. III. Nonas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

III. Nonas cum in Laterium fratris venissem, accepi¹ litteras et paulum respiravi, quod post has ruinas mihi non acciderat: per enim magni aestimo tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari; Sexto enim nostro quod scribis probari, ita laetor, ut me quasi patris eius, cui semper uni plurimum tribui, iudicio comprobati putem, qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim, Nonis illis Decembribus, cum ego ‘Sexte, quidnam ergo?’

‘μη μάν, inquit ille, ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς [ἀπολοίμην], ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πνθέσθαι.’

eius igitur mihi vivit auctoritas, et simillimus eius filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille; quem salvare velim iubeas plurimum. tu tuum consilium etsi non in² longinquum tempus differs — iam enim illum emptum pacificatorem perorasse puto, iam actum aliquid esse in consessu senatorum — *senatum* enim non puto —, tamen suspensum me inde tenes, sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. qui enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas et id iam fieri, quae tu scelerata partim parari iam et cogitari, partim ex tempore futura censes? ego vero Solonis, popularis tui, ut puto etiam mei, legem neglegam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset, *et*, nisi si tu aliter censes, et hinc abero et illim; sed alterum mihi est certius, nec praecipiam tamen: exspectabo tuum consi-

lium et eas litteras, nisi alias iam dedisti, quas scripsi ut
 3 Cephaliōni dares. quod scribis, non quo aliunde audie-
 ris, sed te ipsum putare me attractum iri, si de pace
 agatur, mihi omnino non venit in mentem, quae possit
 actio esse de pace, cum illi certissimum sit, si possit,
 exspoliare exercitu et provincia Pompeium, nisi forte
 iste nummarius ei potest persuadere, ut, dum oratores
 eant et redeant, quiescat. nihil video, quod sperem aut
 quod iam putem fieri posse; sed tamen hominis hoc
 ipsum prohi est † magnum sit τῶν πολιτικωτάτων σπει-
 μάτων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua
 de re bona deliberaturus sit; qua re, si quid eius modi
 evenerit, ut arcessamur — quod equidem non curo;
 quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repu-
 diavit —, sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi
 faciendum, utique scribito; nihil enim mihi adhuc accidit,
 quod maioris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis,
 verbis te gaudeo delectatum, tuaque ista crebra ἐκφώνη-
 σις ‘ὑπέρευν’ me sola adhuc delectavit. litteras tuas
 vehementer exspecto, quas quidem credo iam datas esse.
 4 tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi
 praecipis. Celer tuus disertus magis est quam sapiens.
 de iuvenibus quae ex Tullia audisti vera sunt. † Maconi
 istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste
 quam verbo: haec est ἄλη, in qua nunc sumus, mortis
 instar: aut enim mihi libere inter malos πολιτευτέον fuit
 aut vel periculose cum bonis; aut nos temeritatem bono-
 rum sequamur aut audaciam improborum insectemur.
 utrumque periculosum est, at hoc, quod agimus, turpe,
 nec tamen tutum. istum, qui filium Brundisium de pace
 misit — de pace idem sentio, quod tu, simulationem esse
 apertam, parari autem bellum acerrime —, me legatum iri
 non arbitror, cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla
 sit: eo minus habeo necesse scribere aut etiam cogitare,
 quid sim factururus, si acciderit, ut leger.

II.

Scr. in Arcano Quinti fratris Nonis Aprilibus a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego cum accepissem tuas litteras Nonis Aprilibus,
 quas Cephaliō attulerat, essemque Minturnis postridie

mansurus, et inde protinus, sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius adferretur, occultiore in loco essemus agerenturque nihilo minus, quae sine nobis agi possunt. *λαλαγεῦσα* iam adest, et animus ardet, neque est quicquam, quo et qua. sed haec nostra erit cura et peritorum; tū tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis iuvabis. res sunt inexplicabiles; fortunae sunt committenda omnia; sine spe conamur ulla: melius si quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum, de quo ad me Tullia mea scripsit; sed et tempus alienum est et homini non amico nostra incommoda, tanta praesertim, spectaculo esse nolim, cui te meo nomine inimicum esse nolo.

III.

Scr. in Arcano a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum quod scriberem plane nihil haberem, haec autem reliqua essent, quae scire cuperem, profectusne esset, quo in statu urbem reliquisset, in ipsa Italia quem cuique regioni aut negotio praefecisset, equi essent ad Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati —: ut igitur haec scirem, dedita opera has ad te litteras misi. feceris igitur commode mihi que gratum, si me de his rebus et si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiore: ego in Arcano opperior, dum ista cognoscā.

III. a.

Scr. in Arcano a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. vii. Idus alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi, et pridie dederam mea manu longiorem. visum te aiunt in regia, nec reprehendo, quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim; sed exspecto tuas litteras, neque iam sane video, quid exspectem, sed tamen, etiam si nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. Caesar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim, seseque in optimam partem id accipere dicit. facile patior, quod scribit secum Tullum et Servium questos esse, quia

non idem sibi quod mihi remisisset. homines ridiculos! qui, cum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsedendum, ipsi in senatum venire dubitarint. sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum.

IV.

Ser. in Cumano a. d. XVIII. Kalendas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Multas a te accepi epistolas eodem die, omnis diligenter scriptas, eam vero, quae voluminis instar erat, saepe legendam, sicuti facio; in qua non frustra laborem suscepisti, mihi quidem pergratum fecisti: qua re, ut id, quoad licebit, id est quoad scies ubi simus, quam saepissime facias, te vehementer rogo. ac deplorandi quidem, quod cotidie facimus, sit iam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quaedam, quod profecto potest; non enim iam, quam dignitatem, quos honores, quem vitae statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim, quid praestiterim, qua in laude vixerim; his denique in malis, quid intersit inter me et istos, quos propter omnia amisimus. hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non putaverunt posse licentiam cupiditatum suarum, quorum societatis et sceleratae consensionis
- 2 fides quo eruperit vides: alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit, modo Italia expulit, nunc alia ex parte persequi, ex alia provincia exspoliare conatur, nec iam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quem ad modum est, sic etiam appelletur
- 3 tyrannus; alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra huius voluntatem *aiebat* facere posse, elapsus e soceri manibus ac ferro bellum terra et mari comparat, non iniustum ille quidem, sed cum pium, tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit, calamitosum, etiam
- 4 si vicerit. horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictati videmur; quis enim potest aut deserta per se patria aut oppressa beatus esse? et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus nihil esse bonum nisi quod

honestum, nihil malum nisi quod turpe sit, certe uterque istorum est miserrimus, quorum utrique semper patriae salus et dignitas posterior sua dominatione et domesticis commodis fuit. praeclara igitur conscientia sustentor, 5 cum cogito me de re publica aut meruisse optime, cum potuerim, aut certe numquam nisi pie cogitasse, eaque ipsa tempestate eversam esse rem publicam, quam ego XIII. annis ante prospexerim. hac igitur conscientia comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me aut propter fratrem meum, quorum est iam acta aetas, quam propter pueros, quibus interdum videmur praestare etiam rem publicam debuisse, quorum quidem alter non tam, *quia filius, quam* quia maiore pietate est, me mirabiliter excruciat, alter — o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius — indulgentia videlicet nostra depravatus eo progressus est, quo non audeo dicere. sed exspecto tuas litteras; scripsisti enim te scripturum esse plura, cum ipsum vidisses. omne meum obsequium in illum fuit cum multa severi- 6 tate, neque unum eius nec parvum, sed multa *et* magna delicta compressi; patris autem lenitas amanda potius ab illo, quam tam crudeliter *erat* negligenda. nam litteras eius ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus, sed ipsius videremur vitam insuavem reddidisse; hoc vero eius iter simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere: tantum scio post Hirtium conventum arcessitum a Caesare, cum eo de meo animo a suis rationibus alienissimo et consilio relinquendi Italiam; et haec ipsa timide. sed nulla nostra culpa est, natura metuenda est; haec Curionem, haec Hortensii filium, non patrum culpa corrupit. iacet in maerore meus frater neque tam de sua vita quam de mea metuit. huic tu malo adfer consolationes, si ullas potes; maxime quidem illam velim, ea, quae ad nos delata sint, aut falsa esse aut minora: quae si vera sint, quid futurum sit in hac fuga, nescio; nam si haberemus rem publicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem nec ad indulgentiam. haec sive iracundia sive dolore sive metu permotus gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor aut meus postulabat, si vera sunt, ignosces; si falsa, me

libente eripies mihi hunc errorem: quoquo modo vero se res habebit, nihil adsignabis nec patruo nec patri.

7 . Cum haec scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est eum ad me venire; venerat enim is in Cumanum vesperi pridie, id est Idibus. si quid igitur eius modi sermo eius attulerit, quod ad te scribendum sit, id in litteris adiungam.

8 Praeteriit villam meam Curio iussitque mihi nuntiari mox se venturum, cucurritque Puteolos, ut ibi contionaretur: contionatus est, rediit, fuit apud me sane diu. o rem foedam! nosti hominem: nihil occultavit; imprimis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum opera usurum. de Hispaniis non dubitabat quin Caesaris essent; inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompeius esset; eius interitum finem belli fore; plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum pl.; propius factum esse nihil; quod si esset factum, caedem magnam futuram fuisse; permultos hortatores esse caedis; ipsum autem non voluntate aut natura non esse crudelem, sed quod popularem *putaret* esse clementiam; quod si populi studium amisisset, crudelem fore; eumque perturbatum, quod intellegeret se apud ipsam plebem offendisse de aerario; itaque ei cum certissimum fuisset, ante quam proficisceretur, contionem habere, ausum non
 9 esse vehementerque animo perturbato profectum. cum autem ex eo quaererem, quid videret, quod exemplum, quam rem publicam, plane fatebatur nullam spem reliquam. Pompeii classem timebat, quae si esset, se de Sicilia abiturum. ‘quid isti’ inquam ‘sex tui fasces? si a senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex?’ ‘cupivi’ inquit ‘ex senatus consulto surrepto; nam aliter *non* poterat. at ille impendio nunc magis odit senatum: a me, inquit, omnia proficiscentur.’ ‘cur autem sex?’ ‘quia XII.
 10 nolui; nam licebat.’ tum ego ‘quam vellem’ inquam ‘petisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse! sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat.’ ‘libenter’ inquit ‘tibi concessisset. verum puta te impetrasse; ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos, quid autem illius interest, quoniam in

senatum non venis, ubi sis? quin nunc ipsum minime offendisses eius causam, si in Italia non fuisses.' ad quae ego, me recessum et solitudinem quaerere, maxime quod lictores haberem. laudavit consilium. 'quid ergo?' inquam 'nam mihi cursus in Graeciam per tuam provinciam est, quoniam ad mare superum milites sunt.' 'quid mihi' inquit 'optatius?' hoc loco multa perliberaliter. ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto, verum etiam palam navigaremus. reliqua in posterum diem ¹¹ distulit, ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. sunt autem, quae praeterii: interregnumne esset exspectaturus, an, quo modo dixerit ille quidem, ad se deferri consulatum, sed se nolle in proximum annum. et alia sunt, quae exquiram. iurabat ad summam, quod nullo negotio facere *solet*, amicissimum mihi Caesarem esse debere. 'quid enim?' inquit 'scripsit ad me Doblabella.' 'dic, quid?' adfirmabat eum scripsisse, quod me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas et non modo probare, sed etiam gaudere. quid quaeris? acquievi; levata est enim suspitio illa domestici mali et sermonis Hirtiani. quam cupio illum dignum esse nobis et quam ipse me invito † quae pro illo sit suspicandum! † sed opus fuit Hirtio convento. est profecto nescio quid, sed velim quam minimo. et tamen eum nondum redisse miramur. sed haec videbimus. tu ¹² Oppios Terentiae dabis; iam enim urbis unum periculum est: me tamen consilio iuva, pedibusne Regium an hinc statim in navem et recta. quo iam commoror? ego ad te [statim] habebo quod scribam, simul ut videro Curionem. de Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam quid is agat.

V.

Ser. in Cumano a. d. XV. Kalendas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

De tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut ¹ mihi visus sum, diligenter; de die nihil sane potest scribi certi praeter hoc: non ante lunam novam. Curionis ² sermo postridie eandem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit se harum rerum exitum non videre.

quod mihi mandas de Quinto regendo, *Ἀρχαδίαν*: tamen nihil praetermittam. atque utinam tu! sed molestior non ero. epistolam ad Vestorium statim detuli, ac valde requirere solebat. commodius tecum Vettienus est locutus, quam ad me scripserat; sed mirari satis hominis negligentiam non queo. cum enim mihi Philotimus dixisset se HS. L. emere de Canuleio deversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vettienum rogassem, rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit; ad me nuper, se HS. xxx. emisse, ut scriberem, cui vellem addici, diem pecuniae Idus Novembr. esse. rescripsi ei stomachosius cum ioco tamen familiari: nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsique ad eum me a te certiore esse factum. tu, de tuo itinere quid et quando cogites, velim me certiore facias. a. d. xv. K. Maias.

VI.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Me adhuc nihil praeter tempestatem moratur. astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet; et tamen retice. meas cogitationes omnis explicavi tibi superioribus litteris. quocirca hae sunt breves, etiam quia festinabam eramque occupator. de Quinto filio fit a me quidem sedulo, sed — nosti reliqua. quod dein me mones, et amice et prudenter me mones, sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero: magnum opus est; mirabilia multa; nihil simplex, nihil sincerum. vellem suscepisses iuvenem regendum; pater enim nimis indulgens, quicquid ego adstrinxi, relaxat. si sine illo possem, regerem; quod tu potes. sed ignosco: magnum, inquam, opus est.

3 Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. ego nunc qua et quo videbo.

VII.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero Apuliam et Sipontum et tergiversationem istam probo, nec tuam rationem eandem esse duco quam

meam; non quin in re publica rectum idem sit utrique nostrum, sed ea non agitur: regnandi contentio est, in qua pulsus est modestior rex et probior et integrior et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est, sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum et tempori serviendum est; mea causa autem alia est, quod beneficio vinctus ingratus esse non possum, nec tamen *me* in acie, sed Melitae aut alio in loco simili [oppidulo] futurum puto. ‘nihil’ inquires ‘iuvas eum, in quem ingratus esse non vis?’ immo minus fortasse voluisset. sed de hoc videbimus; exeamus modo, quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. iniecta autem mihi spes quaedam est ² velle mecum Ser. Sulpicium conloqui: ad eum misi Philotimum libertum cum litteris; si vir esse volet, praeclara *συνοδία*, sin autem —, erimus nos, qui solemus. Curio ³ mecum vixit, iacere Caesarem putans offensione populari, Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer: avaritiam video fuisse et spem magni congiarii. magnum hoc malum est, sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse; hoc autem vitium puto te existimare non a nostra indulgentia, sed a natura profectum; quem tamen nos disciplina regemus. de Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus, sed alios cursus videbamus habituri.

VIII.

Scr. in Cumano a. d. VI. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Et res ipsa monebat et tu ostenderas et ego vide- ¹ bam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse; sed, cum ad me saepe mea Tullia scribat orans, ut quid in Hispania geratur exspectem, et semper adscribat idem videri tibi idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto esse alienum me ad te, quid de ea re sentiam, scribere. consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si ² nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi

essemus; quod fieri nequit; necesse est enim aut, id
 quod maxime velim, pelli istum ab Hispania, aut trahi
 id bellum, aut istum, ut confidere videtur, apprehendere
 Hispanias. si pelletur, quam gratus aut quam honestus
 tum erit ad Pompeium noster adventus, cum ipsum Cu-
 rionem ad eum transiturum putem? si trahitur bellum,
 quid exspectem aut quam diu? relinquitur, ut, si vincimur
 in Hispania, quiescamus: id ego contra puto; istum enim
 victorem magis relinquendum puto quam victum et dubi-
 tantem magis quam fidentem suis rebus. nam caedem
 video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias et
 exsulum reditum et tabulas novas et turpissimorum ho-
 nores et regnum non modo Romano homini, sed ne Per-
 3 sae quidem cuiquam tolerabile. tacita esse poterit in-
 dignitas nostra? pati poterunt oculi me cum Gabinio
 sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? praesto
 esse clientem tuum Clodium? C. Ateii Plaguleium? ce-
 teros? sed cur inimicos conligo, qui meos necessarios a
 me defensos nec videre in curia sine dolore nec versari
 inter eos sine dedecore potero? quid, si ne id quidem est
 exploratum, fore, ut mihi liceat — scribunt enim ad me
 amici eius me illi nullo modo satis fecisse, quod in sena-
 tum non venerim —, tamenne dubitemus an ei nos etiam
 cum periculo venditemus, quicum coniuncti ne cum prae-
 4 mio quidem voluimus esse? deinde hoc vide, non esse
 iudicium de tota contentione in Hispaniis, nisi forte iis
 amissis arma Pompeium abiecturum putas, cuius omne
 consilium Themistocleum est; existimat enim, qui mare
 teneat, cum necesse *esse* rerum potiri. itaque numquam
 id egit, ut Hispaniae per se tenerentur; navalis apparatus
 ei semper antiquissima cura fuit. navigabit igitur, cum
 erit tempus, maximis classibus et ad Italiam accedet, in
 qua nos sedentes quid erimus? nam medios esse iam non
 licebit. [classibus] adversabimur igitur? quod maius
 scelus vel tantum denique? quid turpius? an qui † valde
 hic in absentis solus tuli scelus, eiusdem cum Pompeio
 5 et cum reliquis principibus non feram? quod si iam
 misso officio periculi ratio habenda est, ab illis est peri-
 culum, si peccaro, ab hoc, si recte fecero, nec ullum in
 his malis consilium periculo vacuum inveniri potest, ut

non sit dubium quin [turpiter facere] cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. non simul cum Pompeio mare transiimus. omnino *non* potuimus: exstat ratio dierum. sed tamen — fateamur enim quod est — ne contendimus quidem, ut possemus. fefellit ea me res, quae fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore, quae si esset, iratum mihi Caesarem esse, cum idem amicus esset Pompeio, nolui; senseram enim, quam idem essent. hoc verens in hanc tarditatem incidi. sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. et tamen, mi 6 Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, non haec collegii nostri ab Atto, sed illa Platonis de tyrannis: nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se etiam languentibus nobis concidat, quippe qui florentissimus ac novus VI. VII. diebus ipsi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbissimum venerit, qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aerario. iam, quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii provincias, si ii rem publicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare? non sunt omnia 7 colligenda, quae tu acutissime perspicis, sed tamen ea pone ante oculos: iam intelleges id regnum vix semestre esse posse. quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in re publica excellentes tulerunt, nisi forte me Sardanapali vicem in suo lectulo mori malle censueris quam exsilio Themistocleo, qui cum fuisset, ut ait Thucydides, τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐς πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset. etsi is erat, ut ait idem, qui τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφρανεῖ ἔτι ἐώρα μάλιστα, tamen non vidit, nec quo modo Lacedaemoniorum nec quo modo suorum civium invidiam effugeret nec quid Artaxerxi polliceretur. non fuisset illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus, nec nos fallit nec aliter accidet: corruat iste necesse est aut per adversarios aut 8

ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus; id spero vivis nobis fore. quamquam tempus est nos de illa perpetua iam, non de hac exigua vita cogitare. sin quid acciderit maturius, haud sane mea multum interfuerit, utrum factum videam, an futurum esse multo ante viderim. quae cum ita sint, non est committendum, ut iis paream, quos contra me senatus, ne quid res publica detrimenti acciperet, armavit. tibi sunt omnia commendata, quae commendationis meae pro tuo in nos amore non indigent. nec hercule ego quidem reperio, quid scribam; sedeo enim *πλουδοξῶν*: etsi nihil umquam tam fuit scribendum quam nihil mihi umquam ex plurimis tuis iucunditatibus gratius accidisse quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti — valde eo ipsa delectata est, ego autem non minus —, cuius quidem virtus mirifica. quo modo illa fert publicam cladem! quo modo domesticas tricas! quantus autem animus in discessu nostro! est *στοργή*, est summa *σύντιξις*: tamen nos recte facere et bene audire volt. sed hac super re nimis, ne meam ipse *συμπάθειαν* iam evocem. tu, si quid de Hispaniis certius et si quid aliud, dum adsumus, scribes et ego fortasse discedens dabo ad te aliquid, eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitae me velle esse, huic bello nolle interesse: eo velim tam facili uti possim et tam bono in me quam Curione. is ad Misenum vi. Nonas venturus dicebatur, id est hodie, sed praemisit mihi odiosas litteras hoc exemplo:

A.

‘ANTONIUS TRIB. PL. PRO. PR. CICERONI IMP. SAL.

1 Nisi te valde amarem, et multo quidem plus, quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, cum praesertim falsum esse existimarem; sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. *te iturum esse* trans mare credere non possum, cum tanti facias Dolabellam et Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias, quibus mehercule dignitas ampli-

tudoque tua paene carior est quam tibi ipsi; sed tamen non sum arbitratus esse amici non commoveri etiam improborum sermone, atque eo feci studiosius, quod iudicabam duriores partis mihi impositas esse ab offensione nostra, quae magis a zelotypia mea quam ab iniuria tua nata est. sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorē te excepto Caesare meo, meque illud una iudicare, Caesarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. qua re, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia ² integra serves, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius iniuriam fecit, contra ne profugias, qui te, etsi non amabit — quod accidere non potest —, tamen salvum amplissimumque esse cupiet. dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi, ut mihi magnae curae tuam vitam ac dignitatem esse scires.’

Eodem die a Caesare Philotimus litteras attulit hoc exemplo:

B.

‘CAESAR IMP. SAL. D. CICERONI IMP.

Etsi te nihil temere, nihil imprudenter facturum iu- ¹ dicaram, tamen permotus hominum fama scribendum ad te existimavi et pro nostra benevolentia petendum, ne quo progredereis proclinata iam re, quo integra etiam progrediendum tibi non existimasses; namque et amicitiae graviores iniurias feceris et tibi minus commode consulueris, si non fortunae obsecutus videbere — omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur —, nec causam secutus — eadem enim tum fuit, cum ab eorum consiliis abesse iudicasti —, sed meum aliquod factum condemnasse, quo mihi gravius abs te nil accidere potest; quod ne facias, pro iure nostrae amicitiae a te peto. postremo, quid viro ² bono et quieto et bono civi magis convenit quam abesse a civilibus controversiis? quod non nulli cum probarent, periculi causa sequi non potuerunt: tu explorato et vitae meae testimonio et amicitiae iudicio neque tutius neque honestius reperies quicquam quam ab omni contentione abesse. xv. Kal. Maias ex itinere.’

IX.

Scr. in Cumano a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Adventus Philotimi — at cuius hominis, quam insulsi et quam saepe pro Pompeio mentientis! — exanimavit omnis, qui mecum erant; nam ipse obdurui. dubitabat nostrum nemo quin Caesar itinera repressisset: volare dicitur; Petreius cum Afranio coniunxisset se: nihil adfert eius modi. quid quaeris? etiam illud erat persuasum, Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse; id enim ἀφ' Ἑρτιχῶς nuntiabatur. Melitam igitur, opinor, capessamus, dum quid in Hispania: quod quidem prope modum videor ex Caesaris litteris ipsius voluntate facere posse, qui negat neque honestius neque tutius mihi quicquam esse quam ab omni contention²e abesse. dices 'ubi ille ergo tuus animus, quem proximis litteris?' adest et idem est; sed utinam meo solum capite decernerem! lacrimae meorum me interdum molliunt precantium, ut de Hispaniis expectemus. M. Caelii quidem epistolam scriptam miserabiliter, cum hoc idem obsecraret, ut expectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnis tam temere proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri; etsi meus quidem est fortior eoque ipso vehementius commovet, nec quicquam³ nisi de dignatione laborat. Melitam igitur, deinde quo videbitur. tu tamen etiam nunc mihi aliquid litterarum et maxime si quid ab Afranio; ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. ero tamen in credendo, ut mones, cautus; nam occultandi ratio cum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium exspecto ad Nonas; et adigit ita Postumia et Servius filius. quartanam levio³rem esse gaudeo: misi ad te Caelii etiam litterarum exemplum.

A.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti neque id quid esset perscripsisti neque non tamen, quale esset quod cogitares, aperuisti, has ad

te ilico litteras scripsi. per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognorim, te certiozem fecisse. si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et conditionibus ferendis, erras: nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur: iratus senatui exiit; his intercessionibus plane incitatus est; non mehercules erit deprecationi locus. qua re, si tibi tu, si filius unicus, si domus, ² si spes tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. denique illud cogita, quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse; nunc te contra victorem Caesarem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistantis sequi nolueris, summae stultitiae est. vide ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quod optimum sit, eligas. quod si totum tibi persuadere non possum, sal- ³ tem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta, quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio; quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, ⁴ Caesar audierat ac, simul atque 'have' mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit: negavi me scire, sed tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. me secum in Hispaniam ducit; nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percucurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te ⁵ tuosque omnis funditus evertas, ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. quod si te aut voces optimatum commovent aut non nullorum

hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

X.

Scr. in Cumano a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Me caecum, qui haec ante non viderim! misi ad te epistolam Antonii. ei cum ego saepissime scripsissem nihil me contra Caesaris rationes cogitare, meminisse me generi mei, meminisse amicitiae, potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio, me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle nec id ipsum certum etiam nunc habere, vide, quam ad haec *παροινικῶς*:

2 'Tuum consilium quam verum est; nam qui se medium esse volt, in patria manet, qui proficiscitur, aliquid de altera utra parte iudicare videtur. sed ego is non sum, qui statuere debeam, iure quis proficiscatur necne: partis mihi Caesar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer; qua re parvi refert me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. ad Caesarem mittas censeo et ab eo hoc petas: non dubito quin impetraturus sis, cum praesertim te amicitiae nostrae rationem habiturum esse pollicearis.'

3 *Ἦσες σκυτάλην Λακωνικήν.* omnino excipiam hominem. erat autem v. Nonas venturus vesperi, id est hodie; cras igitur ad me fortasse veniet. temptabo, audiam; nihil properare, missurum ad Caesarem clamabo *me*. cum paucissimis alicubi occultabor; certe hinc istis invitissimis evolabo, atque utinam ad Curionem! *ὄν θεῶν τοι λέγω*: magnus dolor accessit; efficietur aliquid dignum nobis. *δυσουρία* tua mihi valde molesta: medere amabo,
 4 dum est *ἀρχή*. de Massiliensibus gratae tuae mihi litterae. quaeso ut sciam, quicquid audieris. Ocellam cupe-
 5 rem, si possem palam; quod a Curione effeceram. hic ego Servium exspecto — rogor enim ab eius uxore et
 5 filio — et puto opus esse. hic tamen Cytherida secum lectica aperta portat, alteram uxorem: septem praeterea

coniunctae lecticae amicarum, eae sunt amicorum. vide, quam turpi leto pereamus, et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, caedem facturus sit; ego vero vel luntriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. sed plura scribam, cum illum convenero. iuvenem nostrum non possum non amare, sed ab eo nos non amari plane intellego. nihil ego vidi tam ἀνηθοποίητον, tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans. o vim incredibilem molestiarum! sed erit curae et est, ut regatur: mirum est enim ingenium; ἡθους ἐπιμελητέον.

XI.

Scr. in Cumano a. d. IV. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Obsignata iam epistola superiore non placuit ei dari, cui constitueram, quod erat alienus; itaque eo die data non est. interim venit Philetimus et mihi a te litteras reddidit; quibus quae de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil ὑποβολον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non quo velis uno sermone possis perducere. ne multa: omnis suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. quod de puero aliter ad te scripsit et ad matrem de filio, non reprehendo. de itinere et de sorore quae scribis molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego iis mederi non possim; nam certe mederer. sed quibus in malis et qua in desperatione rerum simus vides. illa de ratione nummaria non sunt eius modi — saepe enim audio ex ipso —, ut non cupiat tibi praestare et in eo laboret; sed si mihi Q. Axius in hac mea fuga HS. XIII. non reddit, quae dedi eius filio mutua, et utitur excusatione temporis, si Lepta, si ceteri, soleo mirari, de nescio quis HS. xx. cum audio ex illo se urgeri. vides enim profecto angustias: curari tamen ea tibi utique iubet. an existimas illum in isto genere lentulum aut restrictum? nemo est minus. de fratre satis, de eius filio, indulgit illi quidem suus pater semper, sed non facit indulgentia mendacem aut avarum aut non amantem suorum, ferocem fortasse atque arrogantem et

infestum facit. itaque habet haec quoque, quae nascuntur ex indulgentia, sed ea sunt tolerabilia — quid enim dicam? — hac iuventute: ea vero, quae mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro; nam suas radices habent, quas tamen evellerem profecto, si liceret. sed ea omnia mihi sunt patienda. ego meum facile teneo; nihil est enim eo tractabilius; cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi et, quo ille me certiore[m] volt esse, eo magis timeo ne in eum existam crudelior.

4 sed Antonius venit heri vesperi: iam fortasse ad me veniet aut ne id quidem, quoniam scripsit, quid fieri vellet. sed scies continuo, quid actum sit. nos iam nihil nisi occulte. de pueris quid agam? parvone navigio committam? quid mihi animi in navigando censes fore? recordor enim, aestate [cum] illo Rhodiorum ἀφράζην navigans quam fuerim sollicitus: quid duro tempore anni actuariola fore censes? o rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. quae ille monstra, di immortales! etiamne Balbus in senatum venire cogitat?

5 sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. Vetticnum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse; cum eo, quod ἀποτόμως ad me scripserat de nummis curandis, θυμικώτερον † erat: id tu, si ille aliter ac debuit, lenies. MONETALI autem adscripsi, quod ille ad me PRO COS. sed quoniam est homo et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. vale.

XII.

Scr. in Cumano a. d. III. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quidnam mihi futurum est aut quis me non solum infelicior, sed iam etiam turpior? nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius, nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatius narravit. quid agam nunc, cui nihil procedit caduntque ea, quae diligentissime sunt cogitata, taeterrime? ego enim Curionem nactus omnia me consecutum putavi: is de me ad Hortensium scripserat; Reginus erat totus noster; huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. quo me nunc vertam? undique

custodior. sed satis lacrimis. † ΠΑΡΑΟΤΑΕΥΤΕΟΝ igi-²
 tur et occulte in aliquam onerariam corrependum, non
 committendum ut etiam compacto prohibiti videamur.
 Sicilia petenda; quam si erimus nacti, maiora quaedam
 consequemur. sit modo recte in Hispaniis! quamquam
 de ipsa Sicilia utinam sit verum! sed adhuc nihil secundi.
 concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus, orasse
 ut resisteret, omnia pollicitos; commotum illum dilectum
 habere coepisse. non credo, ut est luculentus auctor!
 potuisse certe teneri illam provinciam scio. ab Hispaniis
 autem iam audietur. hic nos C. Marcellum habemus,³
 eadem de re cogitantem aut bene simulantem; quam-
 quam ipsum non videram, sed ex familiarissimo eius au-
 diebam. tu, quaeso, si quid habebis novi; ego, si quid
 moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium
 severius adhibebo: utinam proficere possim! tu tamen
 eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando
 concerpito, ne quando quid emanet; ego item tuas. Ser-⁴
 vium exspecto, nec ab eo quicquam ὑγιές: scies, quic-
 quid erit. sine dubio errasse nos confitendum est. at
 semel? at una in re? immo omnia, quo diligentius cogi-
 tata, eo facta sunt imprudentius.

ἀλλὰ τὰ μὲν προτετέχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοι περ,

in reliquis modo ne ruamus. iubes enim de profectioe
 mea providere. quid provideam? ita patent omnia, quae
 accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum de-
 decore et dolore, si neglegam, periculum sit, ne in manus
 incidam perditorum. sed vide, quantis in miseris simus:
 optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab
 istis quamvis acerbam iniuriam, ut tyranno in odio fuisse
 videamur. quod si nobis is cursus, quem speraram, pa-⁵
 teret, effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris,
 dignum nostra mora; sed mirificae sunt custodiae, et
 quidem ille ipse Curio suspectus. qua re vi aut clam
 agendum est; et, si vi, † forte ne cum pestate: clam au-
 tem istis? in quo si quod σφάλμα, vides, quam turpe sit.
 trahimur, nec fugiendum, si quid violentius. de Caelio⁶
 saepe mecum agito, nec, si quid habuero tale, dimittam.
 Hispanias spero firmas esse: Massiliensium factum cum

ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est recte esse in Hispaniis; minus enim auderent, si aliter esset, et scirent; nam et vicini et diligentes sunt. odium autem recte animadvertis significatum *in* theatro. legiones etiam has, quas in Italia assumpsit, alienissimas esse video; sed tamen nihil inimicius quam sibi ipse. illud recte times, ne ruat: si desperarit, certe ruet; quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Caeliano. sed primum quidque; quod, qualecumque erit, continuo scies. nos iuveni, ut rogas, suppeditabimus et Peloponnesum ipsam sustinebimus; est enim indoles, modo aliquid hoc sit ἡθος † ΑΚΙΜΟΛΟΝ. quod si adhuc nullum est, esse tamen potest, aut ἀρετὴ non est διδασκόν, quod mihi persuaderi non potest.

XIII.

Scr. in Cumano Nonis Maiis a.u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Epistola tua gratissima fuit meae Tulliae, et mehercule mihi: semper † secum aliquam adferunt tuae litterae. scribes igitur ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. tu Antonii leones pertimescas cave: nihil est illo homine iucundius. attende προᾶξιν πολιτικοῦ: evocavit litteris e municipiis decem primos et iii viros; venerunt ad villam eius mane. primum dormiit ad h. iii. deinde, cum esset nuntiatum venisse Neapolitanos et Cumanos — his enim est Caesar iratus — postridie redire iussit: lavari se velle et περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι. hoc here effecit; hodie autem in Aenariam transire constituit. exsulibus reditum pollicetur. sed haec omittamus; de nobis aliquid agamus. a Q. Axio accepi litteras. de Tirone gratum. Vettienum diligo. Vestorio reddidi. Servius pr. Nonas Maias Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. cras igitur nos mature videbit mihi-que dabit argumentum ad te epistolae; iam enim non reperio quod tibi scribam. illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, cum praesertim me valde observarit. videlicet aliquid atrocius de me ei imperatum est: coram negare mihi non volt, quod ego nec rogaturus eram nec, si impetrassem, crediturus. nos tamen

2

aliquid excogitabimus. tu, quaeso, si quid in Hispaniis; ³
iam enim poterit audiri, et omnes ita exspectant, ut, si
recte fuerit, nihil negotii futurum putent; ego autem nec
retentis iis confectam rem puto, neque amissis despera-
tam. Silium et Ocellam et ceteros credo retardatos. te
quoque a Curtio impediri video; etsi, ut opinor, habes
† *EKITAONON*.

XIV.

Scr. in Cumano a. d. VIII. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

O vitam miseram! maiusque malum tam diu timere, ¹
quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea
scripsi, cum venisset Nonis Maiis, postridie ad me venit:
ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus.
numquam vidi hominem perturbatiorem metu, neque
hercule quicquam timebat, quod non esset timendum:
illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utrius-
que victoriam, cum propter alterius crudelitatem, alterius
audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecunia-
riam, quae erui nusquam nisi ex privatorum bonis posset.
atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego
mirarer eas tam diuturna miseria non exaruisse. mihi
quidem etiam lippitudo haec, propter quam non ipse ad
te scribo, sine ulla lacrima est, sed saepius odiosa est
propter vigiliis. quam ob rem, quicquid habes ad con- ²
solandum, collige et illa scribe, non ex doctrina neque ex
libris — nam id quidem domi est, sed nescio quo modo
imbecillior est medicina quam morbus —: haec potius
conquire, de Hispaniis, de Massilia, quae quidem satis
bella Servius adfert, qui etiam de duabus legionibus lucu-
lentos auctores esse dicebat; haec igitur si habebis et
taliam. et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est.
sed redeo ad Servium. distulimus omnino sermonem in ³
posterum, sed tardus est ad exeundum: multo se in suo
lectulo malle, quicquid foret. odiosus scrupulus de filii
militia Brundisina. unum illud firmissime adseverabat,
si damnati restituerentur, in exsilium se iturum. nos au-
tem ad haec: et *id* ipsum certo fore et, quae iam fiant,
non esse leviora; multaue colligebamus. verum ea non

animum eius angebant, sed timorem, ut iam celandus magis de nostro consilio quam ad idem * * videretur. qua re in hoc non multum est: nos a te admoniti de Caelio cogitabimus.

XV.

Scr. in Cumano a. d. IV. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Servius cum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris VI. Idus venit, quae nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus; etenim eae quoque, quae in his locis sunt, labare dicuntur. eodem die Funsulanus a te attulit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud. ei de suo negotio respondi cumulate, cum omni tua gratia. adhuc non satis faciebat; debet autem mihi multos nummos nec habetur locuples. nunc ait se daturum; cui expensum tulerit, morari; tabellariis, si apud te esset, qua satis fecisset, dares. quantum sit,
- 2 Eros Philotimi tibi dicet. sed ad maiora redeamus. quod optas, Caelianum illud maturescit; itaque torqueor, utrum ventum exspectem: vexillo opus est; convolabunt. quod suades, ut palam, prorsus adsentior; itaque me profecturum puto: tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur: omnes captiones in omni sententia occurrunt. unum C. Marcellum cognovi timidiorum, quem consulem fuisse paenitet. ὃ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret,
- 3 quo ipse, credo, honestius. Antonius autem VI. Idus Capuam profectus est; ad me misit, se pudore deterritum ad me non venisse, quod me sibi suscipere putaret. ibitur igitur, et ita quidem, ut censes, nisi cuius gravioris personae suscipiendae spes erit ante oblata; sed vix erit tam cito. Allienus autem praetor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis: quivis licet, dum modo aliquis.
- 4 de sorore, laudo. de Quinto puero, datur opera: spero esse meliora. de Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de versura, sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de duodecim milibus pudens! saepe enim adscripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. quod si non scripsisset, possemne aliter? et quidem saepe sum

pollicitus, sed tantum voluit cito. me vero adiuvent his in angustiis. sed di istos! verum alias. te a quartana liberatum gaudeo itemque Piliam. ego, dum panes et cetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vettieno velim gratias, quod studiosus est; si quemquam nactus eris, qui perferat, litteras des ante, quam discedimus.

XVI.

Scr. in Cumano prid. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, ¹ cum ad me bene mane Dionysius [fuit], cui quidem ego non modo placabilem me praebuissem, sed totum remissem, si advenisset, qua mente tu ad me scripseras; erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque quod ego vellem: ego volebam autem vel cupiebam potius esse eum nobiscum; quod quia plane, cum in Formianum venisset, praeciderat, asperius ad te de eo scribere solebam. at ille perpauca locutus hanc summam habuit orationis, ut sibi ignoscerem, se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. pauca respondi, magnum accepi dolorem, intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. quid quaeris? fortasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. velim ut tibi amicus sit: hoc cum tibi opto, opto ut beatus sis; erit enim tam diu. ² consilium nostrum spero vacuum periculo fore; nam et dissimulabimus et, ut opinor, acerrime adservabimus. navigatio modo sit, qualem opto, cetera, quae quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. tu, dum adsumus, non modo quae scieris audierisve, sed etiam quae futura providebis scribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo ³ negotio potuit, et, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem viii. K. Mai., ut ad me Curio scripsit. utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat! est enim rumor. o, si id fuerit, turpem Catonem! ego, ut minuerem suspicionem profectionis ⁴ aut cogitationis meae, profectus sum in Pompeianum a. d. iii. Idus, ut ibi essem, dum quae ad navigandum

opus essent pararentur. cum ad villam venissem, ventum est ad me: centuriones trium cohortium, quae Pompeiis sunt, me velle postridie [convenire] — haec mecum Ninnius noster —; velle eos mihi se et oppidum tradere. at ego tibi postridie a villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures? quo adparatu? cogitavi eadem illa Caeliiana, quae legi in epistola tua, quam accepi, simul et in Cumano veni, eodem die, et [simul] fieri poterat, ut temptaremur; omnem igitur suspicionem sustuli. sed dum redeo,
 5 Hortensius venerat, et ad Terentiam salutatum deverterat; sermone erat usus honorifico erga me. tamen eum, ut puto, videbo; misit enim puerum se ad me venire. hoc quidem melius quam collega noster Antonius, cuius
 6 inter lictores lectica mima portatur. tu, quoniam quartana cares, et nedum novum morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Graecia siste, et litterarum aliquid interea.

XVII.

Scr. in Cumano a. d. XVII. Kalendas Iunias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Pr. Idus Hortensius ad me venit, scripta epistola. vellem cetera eius: quam in me incredibilem ἐπιτέλειαν! qua quidem cogito uti. deinde Serapion cum epistola tua, quam prius quam aperuissem, dixi ei te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. deinde epistola † scripta cumulatissime cetera: et hercule hominem probō; nam et doctum et probum existimo. quin etiam navi eius me
 2 et ipso convectore usurum puto. crebro refricatur lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quae impediatur scriptionem meam. valetudinem tuam iam confirmatam esse et a vetere morbo et a novis temptationibus gaudeo.
 3 Ocellam vellem haberemus; videntur enim esse haec paulo faciliora. nunc quidem aequinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat: id si ἀρχαῖς erit, utinam idem maneat Hortensius! si quidem, ut adhuc erat, liberalius esse nihil potest. de diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitii insimularim; negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit: ego autem, quia

scripseras te proficisci cogitare — etenim audieram nemini aliter licere —, eo te habere censebam, et quia pueri diploma sumpseras. habes causam opinionis meae, et tamen velim scire quid cogites, in primisque, si quid etiam nunc novi est. xvii. K. Iun.

XVIII.

Ser. in Cumano a. d. XIII. Kalendas Iunias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Tullia mea peperit xiiii. K. Iun. puerum *ἑπταμη-
νιαῖον*: quod *εὐτόχησεν*, gaudeo; quod quidem est natum,
perimbecillum est. me mirificae tranquillitates adhuc
tenuerunt atquè maiori impedimento fuerunt quam custo-
diae, quibus adservor; nam illa Hortensiana omnia † fuere
infantia. ita fiet: homo nequissimus a Salvio liberto de-
pravatus est. itaque posthac non scribam ad te, quid
facturus sim, sed quid fecerim; omnes enim *Κωρυνναῖοι*
videntur subauscultare quae loquor. tu tamen, si quid ²
de Hispaniis sive quid aliud, perge quaeso scribere, nec
meas litteras exspectaris, nisi cum quo opto perveneri-
mus, aut si quid ex cursu; sed hoc quoque timide scribo:
ita omnia tarda adhuc et spissa. ut male posuimus initia,
sic cetera sequuntur. Formias nunc sequimur; eodem
nos fortasse furiae persequentur. ex Balbi autem ser-
mone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. du-
bitas igitur quin nos in hostium numero habeat? scripsi
equidem Balbo te ad me de benevolentia scripsisse et de
suspitione: egi gratias; de altero ei me purgavi. ecquem ³
tu hominem infeliciorem? non loquor plura, ne te quoque
excruciem. ipse conficior venisse tempus, cum iam nec
fortiter nec prudenter quicquam facere possim.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER UNDECIMUS.

I.

Ser. in Epiro anno et mense incerto.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Accepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat, ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus; de quibus acerbissime affictor, quod qui eas dispensavit neque adest istic neque, ubi terrarum sit, scio. omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benevolentia, quam si his temporibus miseris et extremis praestiteris, haec pericula, quae mihi communia sunt cum ceteris, fortius
2 feram; idque ut facias, te obtestor atque obsecro. ego in cistophoro in Asia habeo ad sestertium bis et viciens: huius pecuniae permutatione fidem nostram facile tuebere, quam quidem ego nisi expeditam relinquere me putassem, credens ei, cui tu scis iam pridem minime *me* credere, commoratus essem paulisper, nec domesticas res impeditas reliquisset; ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset. te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias, ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum iis possim incolumis esse salutemque meam benevolentiae tuae acceptam referre.

II.

Ser. in Epiro prid. Nonas Februarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Litteras tuas accepi pr. Non. Febr. eoque ipso die ex testamento crevi hereditatem: ex multis meis miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem

et famam meam tueri potest, quam quidem te intellego etiam sine hereditate tuis opibus defensurum fuisse. de ² dote quod scribis, per omnis deos te obtestor, ut totam rem suscipias, et illam miseram mea culpa et negligentia tueare meis opibus, si quae sunt, tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus; cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati. in quos enim sumptus abeunt fructus praediorum? iam illa HS. LX., quae scribis, nemo mihi umquam dixit ex dote esse detracta; numquam enim essem passus. sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore et lacrimis scribere prohibeor. ex ea pecunia, quae fuit in Asia, ³ partem dimidiam fere exegi: tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. quod me hortaris, ut firmo sim animo, vellem posses aliquid adferre, quam ob rem id facere possem. sed si ad ceteras miseras accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari — tu nihil significasti — de domo, quis me miserius uno iam fuit? oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. quanto maerore urgear, profecto vides. quod si mihi commune cum ceteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur et eo tolerabilior esset; nunc nihil est, quod consoletur, nisi quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut ne qua singulari adficiar calamitate et iniuria. tardius ad te remisi tabella- ⁴ rium, quod potestas mittendi non fuit. a tuis et numerorum accepi HS. LXX. et vestimentorum quod opus fuit. quibus tibi videbitur velim des litteras meo nomine — nosti meos familiaris —; *si* signum requirent aut manum, dices me propter custodias ea vitasse.

III.

Ser. in castris Pompeii Idibus Iuniis a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quid hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit, ¹ quem diutius tenui, quia cotidie aliquid novi exspectabamus, neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit praeter eam, de qua tibi rescribi voluisti, quod ad Kal. Quinct. pertinet, quid vellem: utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantae pecuniae et dubio rerum exitu

ista, quam scribis, abruptio; qua re, ut alia, sic hoc vel maxime tuae *fidei* benevolentiaeque permitto et illius consilio et voluntati, cui miserae consulissem melius, si tecum olim coram potius quam per litteras de salute
 2 nostra fortunisque deliberavissem. quod negas praecipuum mihi ullum incommodum impendere, etsi ista res *non* nihil habet consolationis, tamen etiam praecipua multa sunt, quae tu profecto vides et gravissima esse et me facillime vitare potuisse; ea tamen erunt minora, si, *ut* adhuc factum est, administratione *et* diligentia tua
 3 levabuntur. pecunia apud Egnatium est: sit a me, ut est; neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse, ut scire iam possim, quid maxime opus sit, etsi egeo rebus omnibus, quod is quoque in angustiis est, quicum sumus, cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes nobis constitutis rebus eam rem etiam honori fore. tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. tuis salutem dic. cura ut valeas. in primis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Iuniis ex castris.

IV.

Ser. in castris Pompeii mense Quintili a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi ab Isidoro litteras et postea datas binas: ex proximis cognovi praedia non venisse; videbis ergo, ut sustentetur per te. de Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. meas litteras quod requiris, impediō inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas, quippe cui nec quae accidunt nec quae aguntur ullo modo probentur. utinam coram tecum olim potius quam per epistolas! hic tua, ut possum, tucor apud hos. cetera Celer. ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset.

2 Quid sit gestum novi, quaeris: ex Isidoro scire poteris; reliqua non videntur esse difficiliora. tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis.

me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis; qua levata ero una cum eo, qui negotium gerit estque in spe magna. Brutus amicus; in causa versatur acriter. hactenus fuit quod caute a me scribi posset. vale. de pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

V.

Scr. Brundisii pr. Nonas Novembres a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quae me causae moverint, quam acerbae, quam gra-¹ ves, quam novae, coëgerintque impetu magis quodam animi uti quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere; fuerunt quidem tantae, ut id, quod vides, effecerint. itaque nec quid ad te scribam de meis rebus nec quid a te petam, reperio. rem et summam negotii vides. equidem ex tuis litteris intellexi et iis, quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subita re quasi debilitatum novas rationes tuendi mei quaerere. quod scribis placere, ut propius accedam iterque per² oppida noctu faciam, non sane video, quem ad modum id fieri possit; neque enim ita apta habeo deversoria, ut tota tempora diurna in iis possim consumere, neque ad id, quod quaeris, multum interest, utrum me homines in oppido videant an in via. sed tamen hoc ipsum, sicut alia, considerabo quem ad modum commodissime fieri posse videatur. ego propter incredibilem et animi et³ corporis molestiam conficere pluris litteras non potui; iis tantum rescripsi, a quibus acceperam. tu velim et Basilo et quibus praeterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. quod tanto intervallo nihil omnino ad vos scripsi, his litteris profecto intelleges rem mihi deesse, de qua scribam, non voluntatem. quod de Vatino quaeris, neque illius neque⁴ cuiusquam mihi praeterea officium deesset, si reperire possent, qua in re me iuvarent. Quintus aversissimo a me animo Patris fuit; eodem Coreyra filius venit. inde profectos eos una cum ceteris arbitror.

VI.

Ser. Brundisii a. d. IV. Kalendas Decembres a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL. DICIT.

- 1 Sollicitum esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me ac de dolore meo sentio; qui quidem meus dolor non modo non minuitur, cum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam augetur. omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maxime possim; probas enim meum consilium negasque mihi quicquam tali tempore potius faciendum fuisse. addis etiam — quod etsi mihi levius est quam tuum iudicium, tamen non est leve — ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. id si ita putarem,
- 2 levius dolerem. ‘crede’ inquis ‘mihi.’ credo equidem, sed scio, quam cupias minui dolorem meum. me discessisse ab armis numquam paenituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata, ut iam omnium iudicio constitutum esset omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae. ‘vestrum’ plane dico: numquam enim de te ipso nisi crudelissime cogitatum est. qua re voluntatis me meae numquam paenitebit; consilii paenitet. in oppido aliquo malletm resedisse, quoad arcesserer: minus sermonis subissem, minus accepissem doloris; ipsum hoc me non angeret. Brundisii iacere in omnis partis est molestum. propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt; quos ego nunc paulisper cum bacillis in turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret. † recipio
- 3 tempore me domo. te nunc ad oppidum et quoniam his placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarent: credo fore auctores. sic enim recipiunt, Caesari non modo de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curae fore, meque hortantur, ut magno animo sim, ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quae quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. sed ingero praeterita. vide, quaeso, igitur ea, quae restant, et explora cum istis, et si putabis opus esse et si

istis placebit, quo magis factum nostrum Caesar probet quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii, scribantque ad Caesarem me, quicquid fecerim, de sua sententia fecisse.

Tulliae meae morbus et imbecillitas corporis me ex-⁴ animat, quam tibi intellego magnae curae esse, quod est mihi gratissimum. de Pompeii exitu mihi dubium num-⁵ quam fuit; tanta enim desperatio rerum eius omnium regum et populorum animos occuparat, ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum. non possum eius casum non dolere; hominem enim integrum et castum et gravem cognovi. de Fannio consoler te? perniciose loque-⁶ batur de mansione tua; L. vero Lentulus Hortensii domum sibi et Caesaris hortos et Baias desponderat. omnino haec eodem modo ex hac parte fiunt, nisi quod illud erat infinitum; omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. sed velim haec aliquando solutiore animo. Quintum fratrem audio profectum in⁷ Asiam, ut deprecaretur; de filio nihil audivi. sed quaere ex Diochare, Caesaris liberto, quem ego non vidi, qui istas Alexandria litteras attulit. is dicitur vidisse [an] euntem, an iam in Asia. tuas litteras, prout res postulat, exspecto; quas velim cures quam primum ad me perferendas. III. K. Decembr.

VII.

Scr. Brundisii a. d. XIV. Kalendas Ianuarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Gratae tuae mihi litterae sunt, quibus accurate per-¹ scripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus es. † factum igitur, ut scribis, istis placere isdem istis lictoribus me uti, quod concessum Sestio sit; cui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos. audio enim eum ea senatus consulta improbare, quae post discessum tribunorum facta sunt; qua re poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. quamquam quid ego de² lictoribus, qui paene ex Italia decedere sim iussus? nam ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat, se audisse Catonem et L. Metellum in Italiam venisse, Romae ut essent palam; id sibi non

placere, ne qui motus ex eo fierent, prohiberique omnis Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset; deque eo vehementius erat scriptum. itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse quin iis litteris pareret. tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret illum Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam primum venirem; eius me litteris venisse. tum ille edixit ita, ut me exciperet et Laelium nominatim; quod sane nollem: poterat enim sine

3 nomine res ipsa excipi. o multas et gravis offensiones! quas quidem tu das operam ut lenias; nec tamen nihil proficis; quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod, ut minuas, tam valde laboras, idque velim ne gravere quam saepissime facere. maxime autem adsequere quod vis, si me adduxeris, ut existimem me bonorum iudicium non funditus perdidisse: quamquam quid tu in eo potes? nihil scilicet. sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit; quod nunc quidem video non esse, sed si quid, ex eventis, ut hoc nunc accidit. dicebar debuisse cum Pompeio proficisci: exitus illius minuit eius officii praetermissi reprehensionem. sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, *quam* quod in Africam non ierim: iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rem publicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. non probant fortasse; multos enim viros bonos in Africam venisse audio et scio fuisse antea. valde hoc loco urgeor: hic quoque opus est casu, aliqui *si* sint ex eis aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. nam si perseverant et obtinent, quid nobis futurum sit, vides. dices 'quid illis, si victi erunt?' honestior est plaga.

4 haec me exeruciant. Sulpicii autem consilium non scripsisti cur meo non anteponeres; quod etsi non tam gloriosum est quam Catonis, tamen et periculo vacuum est et dolore. extremum est eorum, qui in Achaia sunt: ii tamen ipsi se hoc melius habent quam nos, quod et multi sunt uno in loco et, cum *in* Italiam venerint, domum statim venerint. haec tu perge, ut facis, mitigare et

5 probare quam plurimis. quod te excusas, ego vero et tuas causas nosco et mea interesse puto te istic esse, vel

ut cum iis, quibus oportebit, agas, quae erunt agenda de nobis, ut ea, quae egisti, in primisque hoc velim animadvertas: multos esse arbitror, qui ad Caesarem detulerint delaturive sint me aut paenitere consilii mei aut non probare, quae fiant; quorum etsi utrumque verum est, tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita esse perspexerint. sed totum ut hoc Balbus sustineat et Oppius et eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur et hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis. alterum est, cur te nolim discedere, quod scribis te flagitari. o rem miseram! quid scribam? aut quid velim? breve faciam; lacrimae enim se subito profuderunt. tibi permitto; tu consule. tantum vide, ne hoc tempore isti obesse aliquid possit. ignosce, obsecro te: non possum prae fletu et dolore diutius in hoc loco commorari; tantum dicam, nihil mihi gratius esse quam quod eam diligis. quod litteras, quibus putas opus esse, curas dandas, 7 facis commode. Quintum filium vidi qui Sami vidisset, patrem Sicyone; quorum deprecatio est facilis. utinam illi, qui prius illum viderint, me apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem! quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in 8 tuis litteris, quae me mordeant, ego vero in optimam, teque rogo ut aperte, quem ad modum facis, scribas ad me omnia idque facias quam saepissime. vale. XIII. K. Ian.

VIII.

Ser. Brundisii a. d. VI. Kalendas Ianuarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quantis curis conficiar, etsi profecto vides, tamen cognosces ex Lepta et Trebatio. maximas poenas pendo temeritatis meae, quam tu prudentiam mihi videri vis, neque te deterreo, quo minus id disputes scribasque ad me quam saepissime; non nihil enim me levant tuae litterae hoc tempore. per eos, qui nostra causa volunt valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum et Oppium maxime, ut de me scribant quam diligentissime; oppugnamur enim, ut audio, et a praesentibus quibusdam et per litteras. iis ita est occurrendum, ut rei magnitudo postulat. Fufius est illic, mihi inimi- 2

cissimus; Quintus misit filium non solum sui deprecato-
rem, sed etiam accusatorem mei: dicitat se a me apud
Caesarem oppugnari, quod refellit Caesar ipse omnesque
eius amici; neque vero desistit, ubicumque est, omnia in
me maledicta conferre. nihil mihi umquam tam incre-
dibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. qui ex
ipso audissent, cum Sicyone palam multis audientibus
loqueretur, nefaria quaedam ad me pertulerunt. nosti
genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne
conversum. sed augeo commemorando dolorem et facio
etiam tibi. qua re ad illud redeo: cura ut huius rei
causa dedita opera mittat aliquem Balbus. ad quos vide-
bitur velim cures litteras meo nomine. vale. vi. Kal. Ian.

IX.

Scr. Brundisii a. d. III. Nonas Ianuarias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ Ego vero et incaute, ut scribis, et celerius, quam
oportuit, feci nec in ulla sum spe, quippe qui exceptio-
nibus edictorum retinear; quae si non essent sedulitate
effectae et benevolentia tua, liceret mihi abire in solitu-
dines aliquas: nunc ne id quidem licet. quid autem me
iuvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod
veni, nihil iuvat? iam quid sperem ab eo, qui mihi ami-
cus numquam fuit, cum iam lege etiam sim confectus et
oppressus? cotidie iam Balbi ad me litterae languidiores,
multaeque multorum ad illum, fortasse contra me. meo
vitio pereo; nihil mihi mali casus attulit; omnia culpa
contracta sunt. ego enim, cum genus belli viderem, im-
parata et infirma omnia contra paratissimos, statueram,
quid facerem, ceperamque consilium non tam forte quam
² mihi praeter ceteros concedendum. cessi meis vel potius
parui, ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi
commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et
ad alios misit, quas ego numquam aperuissem, nisi res
acta sic esset: delatus est ad me fasciculus; solvi, si quid
ad me esset litterarum: nihil erat; epistola Vatinio et
Ligurio altera; iussi ad eos deferri; illi ad me statim
ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes; epi-

stolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. hic Ligurius furere: se enim scire summo illum in odio fuisse Caesari; hunc tamen non modo favisse, sed etiam tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causa. hoc ego dolore accepto volui scire, quid scripsisset ad ceteros; ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percerebruisset. cognovi eiusdem generis, ad te misi; quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me laedet. nam, quod resignatae sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia. hac ille acerbitate initio navigationis cum usus esset, tanto me dolore adfecit, ut postea iacuerim, neque nunc tam pro se quam contra me laborare dicitur. ita omnibus rebus urgeor, quas sustinere vix³ possum vel plane nullo modo possum; quibus in miseriis una est pro omnibus, quod istam miseram patrimonio, fortuna omni spoliata relinquam: qua re te, *ut* polliceris, videre plane velim; alium enim, cui illam commendem, habeo neminem, quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quae mihi. sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. haec ad te die natali meo scripsi, quo utinam susceptus non essem aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! plura scribere fletu prohibeor.

X.

Ser. Brundisii a. d. XII. Kalendas Februarias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Ad meas incredibilis aegritudines aliquid novi accedit¹ ex iis, quae de Q. Q. ad me adferuntur. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu et scriptura Asiae pro magistro dedit: is Quintum filium Ephesi vidit vi. Idus Decembr. cumque studiose propter amicitiam nostram invitavit, cumque ex eo de me percontaretur, cum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum, volumeneque sibi ostendisse orationis, quam apud Caesarem contra me esset habiturus; multa a se dicta contra eius amentiam; multa postea Patris simili scelere secum Quintum patrem locutum, cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. haec tibi dolori esse certo scio; me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum

2 illis ne querendi quidem locum futurum puto. de Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur; nihil enim firmitus esse dicunt, nihil paratius. accedit Hispania et alienata Italia; legionum nec vis eadem nec voluntas, urbanae res perditae: quid est, ubi acquiescam, nisi quam diu tuas litteras lego? quae essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quicquid erit, eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen, non ut aliquid proficias, sed ut tibi me carum esse sentiant. plura ad te scribam; si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. vale. XII. K. Febr.

XI.

Ser. Brundisii a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Confectus iam cruciatu maximorum dolorum ne si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facile id exsequi possim, hoc minus, quod res nulla est, quae scribenda sit, cum praesertim ne spes quidem ulla ostendatur fore melius. ita iam ne tuas quidem litteras exspecto: quamquam semper aliquid adferunt, quod velim. qua re tu quidem scribito, cum erit, cui des: ego tuis proximis, quas tamen iam pridem accepi, nihil habeo, quod rescribam; longo enim intervallo video immutata esse omnia, illa esse firma, quae debeant, nos stultitiae nostrae gravissimas poenas pendere. P. Sallustio curanda sunt HS. xxx., quae accepi a Cn. Sallustio: velim videas, ut sine mora curentur. de ea re scripsi ad Terentiam. atque hoc ipsum iam prope consumptum est; qua re id quoque velim cum illa videas, ut sit, qui utamur. hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore; sed prius, quam id scirem, nihil sum ausus sumere. qui sit omnium rerum status noster, vides: nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem; quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa maior. ille in Achaia non cessat de nobis detrahere: nihil videlicet tuae litterae profecerunt. vale. VIII. Idus Mart.

XII.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Cephalio mihi a te litteras reddidit a. d. VIII. Idus ¹ Mart. vespere. eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras: tuis tamen lectis litteris putavi aliquid rescribendum esse, maxime, quod ostendis te pendere animi, quamnam rationem sim Caesari allaturus profectionis meae tum, cum ex Italia discesserim. nihil opus est mihi nova ratione; saepe enim ad eum scripsi multisque mandavi me non potuisse, cum cupissem, sermones hominum sustinere, multaque in eam sententiam. nihil enim erat, quod minus eum vellem existimare, quam me tanta de re non meo consilio usum esse. posteaque, cum mihi litterae a Balbo Cornelio minore missae essent illum existimare Quintum fratrem lituum meae profectionis fuisse — ita enim scripsit —, qui nondum cognossem, quae de me Quintus scripsisset ad multos, etsi multa praesens in praesentem acerbe dixerat et fecerat, tamen nihilo minus his verbis ad Caesarem scripsi:

‘De Quinto fratre meo non minus laboro quam de ² me ipso, sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo; illud dumtaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quo minus mea in te officia constarent minusve te diligerem, potiusque semper illum auctorem nostrae coniunctionis fuisse meique itineris comitem, non ducem: qua re ceteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua amicitiaque vestra postulat; ego ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.’

Qua re, si quis congressus fuerit mihi cum Caesare, ³ etsi non dubito, quin is lenis in illum futurus sit idque iam declaraverit, ego tamen is ero, qui semper fui. sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa, quam quidem tu scribis confirmari cotidie magis ad conditionis spem quam victoriae. quod utinam ita esset! sed longe aliter esse intellego, teque ipsum ita existimare arbitror, aliter autem scribere, non fallendi, sed confir-

mandi mei causa, praesertim cum adiungatur ad Africam
 4 etiam Hispania. quod me admones, ut scribam ad An-
 tonium et ad ceteros, si quid videbitur tibi opus esse,
 velim facias id, quod saepe fecisti; nihil enim mihi venit
 in mentem, quod scribendum putem. quod me audis
 erectiorem esse animo, quid putas, cum videas accessisse
 ad superiores aegritudines praeclaras generi actiones?
 tu tamen velim ne intermittas, quod eius facere poteris,
 scribere ad me, etiam si rem, de qua scribas, non habe-
 bis; semper enim adferunt aliquid mihi tuae litterae.
 Galconis hereditatem crevi; puto enim cretionem sim-
 plicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII. Idus
 Martias.

XIII.

Ser. Brundisii mense Martio a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 A Murenæ liberti nihil adhuc acceperam litterarum.
 P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. de Servii patris
 litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse
 quod ais esse qui nuntient, ne id quidem verum est.
 quod certiorem te vis fieri, quo quisque in me animo sit
 aut fuerit eorum, qui huc venerunt, neminem alieno in-
 tellexi; sed, quantum id mea intersit, existimare te posse
 certo scio: mihi cum omnia sunt intolerabilia ad dolo-
 rem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video,
 ut sola utilia mihi esse videantur, quae semper nolui.
 P. Lentulum patrem Rhodi esse aiunt, Alexandreae filium,
 Rhodoque Alexandream C. Cassium profectum esse con-
 2 stat. Quintus mihi per litteras satis facit multo asperio-
 ribus verbis quam cum gravissime accusabat: ait enim
 se ex litteris tuis intellegere tibi non placere, quod ad
 multos de me asperius scripserit, itaque se paenitere,
 quod animum tuum offenderit, sed se iure fecisse; deinde
 perscribit spurcissime, quas ob causas fecerit. sed neque
 hoc tempore nec antea patefecisset odium suum in me,
 nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. atque
 utinam vel nocturnis, quem ad modum tu scripseras, iti-
 neribus propius te accessissem! nunc nec ubi nec quando
 3 te sim visurus possum suspicari. de coheredibus Fufi-

dianis nihil fuit, quod ad me scriberes; nam et aequum postulant et, quicquid egisses, recte esse actum putarem. de fundo Frusinati redimendo iam pridem intellexisti 4 voluntatem meam; etsi tum meliore loco res erant nostrae neque tam mihi desperatum iri videbantur, tamen in eadem sum voluntate. id quem ad modum fiat, tu videbis. et velim, quod poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumptus necessarii. si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cum id videbamur sapienter facere, detulimus; itaque tum et a tuo vilico sumpsimus et aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per litteras sibi nos nihil dedisse, qui neque ab illo rogati sumus neque ipsi eam pecuniam aspeximus. sed velim videas, quid sit, quod confici possit, quidque mihi de omnibus des consilii: et causam nosti. plura ne scribam 5 dolore impediatur. si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias, quotiensque habebis, cui des ad me litteras, nolim praetermittas. vale.

XIV.

Scr. Brundisii mense Aprili a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Non me offendit veritas litterarum tuarum, quod me 1 cum communibus tum praecipuis malis oppressum ne incipis quidem, ut solebas, consolari faterisque id fieri iam non posse; nec enim ea sunt, quae erant antea, cum, ut nihil aliud, comites me et socios habere putabam. omnes enim Achaici deprecatores itemque in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi: ita praeter Laelium neminem habeo culpae socium, qui tamen hoc meliore in causa est, quod iam est receptus. de me autem non dubito quin ad Balbum 2 et ad Oppium scripserit, a quibus, si quid esset laetius, certior factus essem; tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso conloquere velim et ad me, quid tibi responderint, scribas; non quo ab isto salus data quicquam habitura sit firmitudinis, sed tamen aliquid consuli et prospici poterit. etsi omnium conspectum horreo, praesertim hoc genero, tamen, in tantis malis quid aliud

3 velim, non reperio. Quintus pergīt, ut ad me et Pansa scripsit et Hirtius, isque item Africam petere cum ceteris dicitur. ad Minucium Tarentum scribam et tuas litteras mittam; ad te scribam, num quid egerim. HS. xxx. potuisse mirarer, nisi multa de Fufidianis praediis; et † advideo tamen. *te* exspecto, quem videre, si ullo modo potest — *poscit* enim res —, pervelim. iam extremum concluditur. ibi facile est, † quod quale sit hic gravius existimare. vale.

XV.

Scr. Brundisii prid. Idus Maias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quoniam iustas causas adfers, quod te hoc tempore videre non possim, quaeso, quid sit mihi faciendum; ille enim ita videtur Alexandream tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus; hi autem ex Africa iam adfuturi videntur, Achaici item ex Asia redituri ad eos aut libero aliquo loco commoraturi. quid mihi igitur putas agendum? video difficile esse consilium; sum enim solus aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit neque ab his ipsis quicquam ad spem ostendatur. sed tamen scire velim, quid censeas, idque erat cum aliis, cur te, si fieri
2 posset, cuperem videre. Minucium XII. sola curasse scripsi ad te antea; quod superest velim videas ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissime scripsit, filius vero mirifico odio: nihil fingi potest mali, quo non urgear. omnia tamen sunt faciliora quam peccati dolor, qui et maximus est et aeternus; cuius peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset ea consolatio tenuis; sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum: alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minus scilicet, cum se expedierint et una esse coeperint; ii autem ipsi, qui sua voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt nisi timidi existimari; multi autem sunt, qui, quocumque modo ad illos se recipere volent, recipientur. quo minus debes mirari non posse me tanto dolori resistere; solius enim meum peccatum corrigi non potest, et fortasse Laelii. sed quid me id levat? nam C. quidem Cassium

aiunt consilium Alexandream eundi mutavisse. haec ad ³
 te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut
 cognoscam, eequid tu ad ea adferas, quae me conficiunt,
 ad quae gener accedit et cetera, quae fletu reprimor ne
 scribam. quin etiam Aesopi filius me excruciat. prorsus
 nihil abest, quin sim miserimus. sed ad primum rever-
 tor, quid putes faciendum, occultene aliquo propius ve-
 niendum, an mare transeundum; nam hic maneri diutius
 non potest. *de Fufidianis* qua re nihil potuit confici? ⁴
 genus enim condicionis eius modi fuit, in quo non solet
 esse controversia, cum ea pars, quae videtur esse minor,
 licitatione expleri posset. haec ego non sine causa quaero;
 suspicor enim coheredes dubiam nostram causam putare
 et eo rem in integro esse. vale. pr. Idus Maias.

XVI.

Ser. Brundisii a. d. III. Nonas Iunias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Non meo vitio fit, hoc quidem tempore — ante enim ¹
 est peccatum —, ut me ista epistola nihil consoletur;
 nam et exigue scripta est et suspitiones magnas habet
 non esse ab illo, quas animadvertisse te existimo. de
 obviam-itione ita faciam, ut suades; neque enim ulla de
 adventu eius opinio est, neque, si qui ex Asia veniunt,
 quicquam auditum esse dicunt de pace, cuius ego spe in
 hanc fraudem incidi. nihil video, quod sperandum putem,
 nunc praesertim, cum ea plaga in Asia sit accepta, in Illy-
 rico, in Cassiano negotio, in ipsa Alexandria, in urbe, *in*
 Italia: ego vero, etiam si rediturus ille est, qui adhuc bellum
 gerere dicitur, tamen ante reditum eius negotium confe-
 ctum iri puto. quod autem scribis quandam laetitiam ²
 bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris, tu
 quidem nihil praetermittis, in quo putes aliquid solacii
 esse, sed ego non adducor quemquam bonum ullam salutem
 putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et
 eo minus, quod huius consilii iam ne socium quidem
 habeo quemquam. qui in Asia sunt rerum exitum ex-
 spectant; Achaici etiam Fufio spem deprecationis affe-
 runt. horum et timor idem fuit primo, qui meus, et
 constitutum; mora Alexandrina causam illorum correxit,

3 meam evertit. quam ob rem idem a te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. si recipior ab his — quod vides non fieri —, tamen, quoad bellum erit, quid agam aut ubi sim, non reperio; sin iactor, eo minus: itaque tuas litteras exspecto, easque ut
 4 ad me sine dubitatione scribas rogo. quod suades, ut ad Quintum scribam de his litteris, facerem, si me quicquam istae litterae delectarent; etsi quidam scripsit ad me his verbis: ‘ego, ut in his malis, Patris sum non invitus; essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quae ego audire vellem.’ quod ais illum ad te scribere me sibi nullas litteras remittere, semel ab ipso accepi; ad eas Cephaliōni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse
 5 iam ante ad te scripsi. extremum est, quod te orem, si putas rectum esse et a te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento: tempora monent, ut videat, ut satis faciat quibus debet. auditum ex Philotimo est eam scelerate quaedam facere: credibile vix est, sed certe, si quid est, quod fieri possit, providendum est. de omnibus rebus velim ad me scribas, et maxime quid sentias de ea, in qua tuo consilio egeo, etiam si nihil excogitas; id enim mihi erit pro desperato.
 III. Non. Iun.

XVII.

Ser. Brundisii a. d. XVIII. Kalendas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam dedi; eo brevior est et quod eram missurus nostros. Tullia mea venit ad me pr. Idus Iunias deque tua erga se observantia benevolentiaque mihi plurima exposuit litterasque reddidit trinas; ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui, sed etiam incredibili sum dolore adfectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari idque accidere nullo ipsius delicto, summa culpa mea. itaque a te neque consolationem iam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest,

exspecto, teque omnia cum superioribus saepe litteris, tum proximis temptasse intellego. ego cum Sallustio Ciceronem ad Caesarem mittere cogitabam; Tulliam autem non videbam esse causam cur diutius mecum tanto in communi maerore retinerem: itaque matri eam, cum primum per ipsam liceret, eram remissurus. pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, putato ea me scripsisse, quae tu ipse intellegis responderi potuisse. quod Oppium² tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspitione eius oratio; sed non dubito quin istis persuaderi nullo modo possit ea, quae faciant, mihi probari posse, quoquo modo loquar. ego tamen utar moderatione, qua potero: quamquam, quid mea intersit, ut eorum odium *ne* subeam, non intellego. te iusta causa impediri, quo minus ad nos³ venias, video, idque mihi valde molestum est. illum [ab] Alexandria discessisse nemo nuntiat, constatque ne profectum quidem illum quemquam post Idus Martias nec post Idus Decembr. ab illo datas ullas litteras; ex quo intellegis illud de litteris a. d. v. Idus Febr. datis — quod inane esset, etiam si verum esset — non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus Paestumque venisse: quid is adferat aut quo modo exierit aut quid in Africa fiat, scire velim; dicitur enim per Nasidium emissus esse. id quale sit, velim, si inveneris, ad me scribas. de IIS. x., ut scribis, faciam. vale. XVIII. Kal. Quinctilis.

XVIII.

Ser. Brundisii a. d. XII. Kalendas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

De illius Alexandria discessu nihil adhuc rumoris, ¹ contraque opinio valde esse impeditum; itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem et te rogo, ut me hinc expedias; quodvis enim supplicium levius est hac permutatione. hac de re et ad Antonium scripsi et ad Balbum et ad Oppium: sive enim bellum in Italia futurum est sive classibus utetur, hic esse me minime convenit; quorum fortasse utrumque erit, alterum certe. intellexi omnino ² ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum ira esset, sed, ut eam flectas, te rogo: nihil omnino iam

exspecto nisi miserum; sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. qua re et cum Antonio loquare velim et cum istis, et rem, *ut* poteris, expedias, et mihi quam primum de omnibus rebus rescribas. vale. XII. Kal. Quintil.

XIX.

Scr. Brundisii a. d. XI. Kalendas Sextiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum tuis dare possem litteras, non praetermisi, etsi, quid scriberem, non habebam. tu ad nos et rarius scribis, quam solebas, et brevius, credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere aut audire posse; verum tamen velim, *si* quid erit, qualecumque erit, scribas. est autem unum, quod mihi sit optandum, *si* quid agi de pace possit, quod nulla equidem habeo in spe; sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare quod
2 optandum vix est. Philotimus dicitur Id. Sext.; nihil habeo de illo amplius. tu velim ad ea mihi rescribas, quae ad te antea scripsi. mihi tantum temporis satis est, dum ut in pessimis rebus aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. vale. XI. Kal. Sextil.

XX.

Scr. Brundisii a. d. XVI. Kalendas Septembres a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 XVII. K. Septembris venerat die XXVIII. Seleucea Pieria C. Trebonius, qui se Antiocheae diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hirtio: eos de Quinto quae voluissent impetrasse nullo quidem negotio; quod ego magis gauderem, *si* ista nobis impetrata quicquam ad spem explorati haberent. sed et alia timenda sunt ab aliis, et ab hoc ipso quae dantur, ut a domino, rursus in
2 eiusdem sunt potestate. etiam Sallustio ignovit; omnino dicitur nemini negare, quod ipsum est suspectum, notionem eius differri. M. Gallius Q. f. mancipia Sallustio reddidit. is venit, ut legiones in Siciliam traduceret: eo protinus iturum Caesarem Patris. quod si faciet, ego, quod ante mallet, aliquo propius accedam. tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi vehementer exspecto. vale. XVI. Kal. Septembris.

XXI.

Scr. Brundisii a. d. VI. Kalendas Septembres a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi vi. Kal. Sept. litteras a te datas xii. Kal. do-¹
loremque, quem ex Quinti scelere iam pridem acceptum
iam abieceram, lecta eius epistola gravissimum cepi. tu
etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam episto-
lam non mitteres, tamen mallet non esse missam. ad
ea autem, quae scribis de testamento, videbis, quid et
quo modo. de nummis et illa sic scripsit, ut ego ad te
antea, et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo
scribis. ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore;²
multa eum in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces.
legio xii., ad quam primam Sulla venit, lapidibus egisse
hominem dicitur; nullam putant se commoturam. illum
arbitrabantur protinus Patris in Siciliam; sed, si hoc ita
est, huc veniat necesse est: ac mallet illum; aliquo enim
modo hinc evasissem! nunc metuo, ne sit exspectandum
et cum reliquis etiam loci gravitas huic miserrimae per-
ferenda. quod me mones, ut *me* meaque ad tempus ac-³
commodem, facerem, si res pateretur et si ullo modo
fieri posset; sed in tantis nostris peccatis tantisque no-
strorum iniuriis nihil est, quod aut facere dignum nobis
aut simulare possim. Sullana confers, in quibus omnia
genere ipso praeclarissima fuerunt, moderatione paulo
minus temperata; haec autem eius modi sunt, ut obli-
viscar *mei* multoque malim quod omnibus sit melius, quo-
rum utilitati meam iunxi. tu ad me tamen velim quam
saepissime scribas, eoque magis, quod praeterea nemo
scribit, ac si omnes, tuas tamen maxime exspectarem.
quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem, scri-
psi ad te antea eum statim Quinto filio omnia tribuisse,
nostri nullam mentionem. vale.

XXII

Scr. Brundisii exeunte mense Sextili a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius;¹
accepi enim a te litteras, quibus videris vereri ut episto-

las illas acceperim, quas quidem vellem mihi numquam redditas: auxerunt enim mihi dolorem, *nec*, si in aliquem incidissent, quicquam novi attulissent; quid enim tam pervolgatum quam illius in me odium et genus hoc litterarum? quod ne Caesar quidem ad istos videtur misisse [quasi] quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, ut notiora nostra mala essent. nam quod te vereri scribis, ne illi obsint, eique rei mederi, ne rogari quidem se passus est de illo; quod quidem mihi molestum non est, illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere.

² Sulla, ut opinor, cras erit hic cum Messalla; currunt ad illum pulsati a militibus, qui se negant usquam, nisi acceperint. ergo ille huc veniet, quod non putabant, tarde quidem; itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, adferet moram. quid mihi igitur censes? iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, quae mihi laborem adfert in dolore. an his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? quaeso, attende, et me, quod adhuc saepe rogatus non fecisti, consilio iuva; scio rem difficilem esse, sed, ut *in malis*. etiam illud mea magni interest, te ut videam: profecto aliquid profecero, si id acciderit. de testamento, ut scribis, animadvertes.

XXIII.

Ser. Brundisii a. d. VII. Idus Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Quod ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit *te secum locutum*. tuas litteras exspectabam, nisi illud quidem mutari, si aliter est et oportet, non video posse. sed cum ab illo accepissem litteras, desideravi tuas; etsi putabam te certiorum factum non esse. modo valeres! scripseras enim te

² quodam valetudinis genere temptari. Agusius quidam Rhodo venerat VIII. Idus Quinct.: is nuntiabat Quintum filium ad Caesarem profectum III. Kal. Iun., Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse, habere ad me litteras. ipsum Agusium audies; sed tardius iter faciebat. eo feci, ut [eo] celeriter eunti darem. quid sit in iis litteris,

nescio, sed mihi valde Quintus frater gratulatur. equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem adsequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. te oro, ³ ut de hac misera cogites, et illud, de quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, et etiam de ipso testamento. illud quoque vellem antea, sed omnia timuimus. melius quidem in pessimis nihil fuit discidio. aliquid fecissemus ut viri, vel tabularum novarum nomine vel nocturnarum expugnationum † vel in Metellae vel omnium malorum, nec res perisset et videremur aliquid doloris virilis habuisse. memini omnino tuas litteras, sed et tempus illud; etsi quidvis praestitit. nunc quidem ipse videtur denuntiare; audimus enim † de staturi elodi. generumne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novas? placet mihi igitur et item tibi nuntium remitti. petet fortasse tertiam pensionem. considera igitur, tumne, cum ab ipso nascetur, an prius. ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. tu et haec et si quid erit, quod intersit mea scire, scribas velim. vale.

XXIV.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Sextiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Quae dudum ad me et quae etiam ante bis ad Tulliam de me scripsisti, ea sentio esse vera. eo sum miserior — etsi nihil videbatur addi posse —, quod mihi non modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. qua re istuc feramus, quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quae tu ne accidant ut caveamus mones: ea enim est a nobis contracta culpa, *ut* omni statu omnique populo eundem exitum habitura videatur. sed ad meam manum † reddiderint ² enim haec occultius agenda. vide, quaeso, etiam nunc de testamento, quod tum factum, cum illa haerere coeperat. non, credo, te commovit; neque enim rogavit, ne me quidem: sed quasi ita sit, quoniam in sermonem iam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cuius extra periculum huius belli fortuna sit. equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet; quam quidem

celo miseram me hoc timere. de illo altero, scio equidem venire nunc nil posse, sed seponi et occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quae impendet. nam quod scribis nobis, nostra et tua Tulliae fore parata, tua credo; nostra quae poterunt esse? de Terentia autem — mitto cetera, quae sunt innumerabilia — quid ad hoc addi potest? scripseras, ut HS. XII. permutarem, tantum esse reliquum de argento: misit illa CCCO. mihi et adscripsit tantum esse reliquum. cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicias, quid in maxima re fecerit? Philotimus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem aut per nuntium certiolem facit me, quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in ius adeuntem vidisse nuntiant, quae quidem — ita enim veri simile est — in adventum Caesaris fortasse reiciuntur. ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, aut eo me magis esse despectum, ut, etiam si quid habet, id nisi omnibus suis negotiis confectis ad me referre non curet: ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere; nihil enim mea minus interesse puto quam quid illinc adferatur. id quam ob rem, te intellegere certo scio. quod me mones de voltu et oratione ad tempus accommodanda, etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quicquam interesse putarem. quod scribis, litteris putare te Africanum negotium confici posse, vellem scriberes, cur ita putares; mihi quidem nihil in mentem venit, qua re id putem fieri posse: tu tamen velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me, sin, ut perspicio, nihil erit, scribas id ipsum. ego ad te, si quid audiero citius, scribam. vale. VIII. Idus Sextil.

XXV.

Ser. Brundisii a. d. III. Nonas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Facile adsentior tuis litteris, quibus exponis pluribus verbis nullum consilium, quo a te possim iuvari. consolatio certe nulla est, quae levare possit dolorem meum; nihil est enim contractum casu — nam id esset ferendum —, sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et

animi et corporis, quibus proximi utinam mederi maluis-
 sent! quam ob rem, quoniam neque consilii tui neque
 consolationis cuiusquam spes ulla mihi ostenditur, non
 quaeram haec a te posthac: tantum velim, ne intermittas,
 scribas ad me, quicquid veniet tibi in mentem, cum ha-
 bebis, cui des, et dum erit, ad quem des, quod longum
 non erit. illum discessisse Alexandria rumor est non ²
 firmus, ortus ex Sulpicii litteris, quas cuncti postea nuntii
 confirmarunt: quod verum an falsum sit, quoniam mea
 nihil interest, utrum malim, nescio. quod ad te iam pri- ³
 dem de testamento scripsi, apud † epistolas velim, ut
 possim, advertas. ego huius miserrumae † facultate con-
 fectus confictor. nihil umquam simile natum puto, cui
 si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri.
 video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando
 ante; tamen hoc me magis sollicitat quam omnia. in
 pensione secunda caeci fuimus: aliud mallet; sed prae-
 teriit. te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi, confici
 potest, quod sit in tuto, ex argento atque satis multa ex
 supellectile, des operam; iam enim mihi videtur adesse
 extremum nec ulla fore condicio pacis eaque, quae sunt,
 etiam sine adversario peritura. haec etiam, si videbitur,
 cum Terentia loquere tu opportune; non queo omnia
 scribere. vale. m. Non. Quintil.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DUODECIMUS.

I.

Ser. in Arpinati a. d. VIII. Kalendas Iunias a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 Undecimo die postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi egrediens e villa ante lucem, atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano; ibi unum diem. v. Kalend. igitur ad constitutum; atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possim currere! quod quidem ipsum scribe, quaeso, ad me, ut, dum consisto in Tusculano, sciam, quid garrat, sin rusticatur, quid scribat ad te, eique interea aut scribes salutem aut nuntiabis, itemque Piliae. et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.

2 Cum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius, qua lecta de Atticae febricula scilicet valde dolui. reliqua, quae exspectabam, ex tuis litteris cognovi omnia; sed quod scribis ‘igniculum matutinum *γεροντιζόν,*’ *γεροντιζώτερον* est memoriola vacillare: ego enim III. Kal. Axio dederam, tibi III., Quinto, quo die venissem, id est prid. Kal. hoc igitur habebis, novi nihil. quid ergo opus erat epistola? quid? cum coram sumus et garrimus quicquid in buccam? est profecto quiddam *λέσχη*, quae habet, etiam si nihil subest, colloctione ipsa suavitatem.

II.

Ser. Romae exeunte mense Aprili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 Hic rumor est Statium Murcum perisse naufragio, Asinium delatum vivum in manus militum, L. navis dela-

tas Uticam reflatu hoc, Pompeium non comparere nec in Baliaribus omnino fuisse, ut Paciaecus adfirmat; sed auctor nullius rei quisquam. habes quae, dum tu abes, locuti sunt. ludi interea Praeneste: ibi Hirtius et isti² omnes; et quidem ludi dies VIII. quae cenae! quae deliciae! res interea fortasse transacta est. o miros homines! at Balbus aedificat; *τί γὰρ αὐτῷ μέλει*; verum si quaeris, homini non recta, sed voluptaria quaerenti nonne *βεβίωται*; tu interea dormis. iam explicandum est *πρόβλημα*, si quid acturus es. si quaeris quid putem, ego † fructum puto. sed quid multa? iam te videbo, et quidem, ut spero, de via recte ad me; simul enim et diem Tyrannoni constituemus et si quid aliud.

III.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708

CICERO ATTICO SAL.

Unum te puto minus blandum esse quam me, et, si¹ uterque nostrum est aliquando adversus aliquem, inter nos certe numquam sumus. audi igitur me hoc *ἀγορευτικῶς* dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi non modo Tusculanum, ubi ceteroqui sum libenter, sed *μακάρων νῆσοι* tanti sunt, ut sine te sim tot dies: qua re obduretur hoc triduum, ut te quoque ponam in eodem *πάθει*: quod ita est profecto. sed velim scire, hodiene statim de autione, et quo die venias. ego me interea cum libellis; ac moleste fero Vennonii me historiam non habere. sed tamen, ne nihil de re, nomen illud, quod a² Caesare, tris habet condiciones, aut emptionem ab hasta — perdere malo, etsi praeter ipsam turpitudinem hoc ipsum puto esse perdere —, aut delegationem a mancipio, annua die — quis erit, cui credam? aut quando iste Metonis annus veniet? —, aut Vettieni condicione remissem: *στίψαι* igitur. ac vereor ne iste iam autionem nullam faciat, sed ludis factis † elypo subsidio currat, ne talis vir *ἀλογηθῆ*. sed *μελίσει*. tu Atticam, quaeso, cura, et ei salutem et Piliae, Tulliae quoque verbis, plurimam.

IV.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 O gratas tuas mihi iucundasque litteras! quid quaeris? restitutus est mihi dies festus; angebar enim, quod Tiro ἐνερενθέστερον te sibi esse visum dixerat: addam igitur,
 2 ut censes, unum diem. sed de Catone πρόβλημα Ἀρχιμήδειον est: non adsequor, ut scribam quod tui convivae non modo libenter, sed etiam aequo animo legere possint; quin etiam, si a sententiis eius dictis, si ab omni voluntate consiliisque, quae de re publica habuit, recedam ψιλῶςque velim gravitatem constantiamque eius laudare, hoc ipsum tamen istis odiosum ἄκουσμα sit. sed vere laudari ille vir non potest, nisi haec ornata sint, quod ille ea, quae nunc sunt, et futura viderit et ne fierent contenderit et facta ne videret vitam reliquerit: horum quid est quod Aledio probare possimus? sed cura, obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnis res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

V.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Q. pater quartum vel potius millèsimum nihil sapit, qui lactetur Luperco filio et Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum; addo etiam Philotimum tertium. o stultitiam, nisi mea maior esset, singularem! quod autem os, in hanc rem ἔρανον a te? fac non ad διψῶσαν χεῖρην, sed ad Πειρήνην eum venisse et ἀμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ in te [χεῖρην], ut scribis, haurire, in tantis suis praesertim angustiis, ποῖ ταῦτα ἄρα ἀπο-
 2 στήψει; sed ipse viderit. Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucilium sua. de Caelio tu quaeres, ut scribis; ego nihil novi: noscenda est natura, non facultas modo. de Hortensio et Verginio tu, si quid dubitabis; etsi quod magis placeat, ego quantum aspicio, non facile inveneris. cum Mustela, quem ad modum scribis, cum venerit Crispus. ad Avium scripsi, ut ea, quae bene nosset de auro, Pisoni demonstraret; tibi enim sane ad-

sentior, et istud nimium diu duci et omnia nunc undique contrahenda. te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud nisi quod ad me pertineat, facile perspicio meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi; sed mecum esse te puto, non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quo modo agas; neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. Tubulum³ praetorem video L. Metello Q. Maximo consulibus. nunc velim, P. Scaevola, pontifex maximus, quibus consulibus tribunus pl.: equidem puto Caepione et Pompeio; praetor enim L. Furio Sex. Atilio. dabis igitur tribunatum et, si poteris, Tubulus quo crimine. et vide, quaeso, L. Libo, ille, qui de Ser. Galba, Censorino et Manilio an T. Quinctio M'. Acilio consulibus tribunus pl. fuerit; conturbabat etiam me in Bruti epitoma Fannianorum quod erat in extremo, idque ego secutus hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Laelii, sed tu me γεωμετριζῶς refelleras, te autem nunc Brutus et Fannius. ego tamen de bono auctore, Hortensio, sic acceperam, ut apud Brutum est: hunc igitur locum expedies. ego misi Tironem Dolabellae obviam: is ad me⁴ Idibus revertetur. te exspectabo postridie. de Tullia mea tibi antiquissimum esse video, idque ita ut sit, te vehementer rogo. ergo ei in integro omnia; sic enim scribis. mihi, etsi Kalendae vitandae fuerunt, Nicasionumque ἀρχέτυπα fugienda conficiendaeque tabulae, nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. cum Romae essem et te iam iamque visurum me putarem, cotidie tamen horae, quibus exspectabam, longae videbantur. scis me minime esse blandum, itaque minus aliquanto dico, quam sentio.

VI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

De Caelio vide, quaeso, ne quae lacuna sit in auro: ego ista non novi; sed certe in collubo est detrimenti satis. huc aurum si accedit — sed quid loquor? tu videbis. habes Hegesiae genus! quod Varro laudat. venio² ad Tyrannionem. ain tu? verum hoc fuit? sine me? at

ego quotiens, cum essem otiosus, sine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno scilicet, si mihi librum miseris, quod ut facias, etiam atque etiam rogo; etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit; amo enim πάντα φιλειδύμονα, teque istam tam tenuem θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo. etsi tua quidem sunt eius modi omnia; scire enim vis, quo uno animus alitur. sed, quaeso, quid ex ista acuta et gravi refertur ad τέλος? sed longa oratio est et tu occupatus es in meo fortasse aliquo negotio, et pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. sed ad prima redeo: librum, si me amas, mitte; tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te.

3 Clremes, tantumne ab re tua est otii tibi,
 ut etiam Oratorem legas? macte virtute! mihi quidem gratum est et erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos 'Aristophanem' repositueris pro 'Eupoli.' Caesar autem mihi irridere visus est 'quaeso' illud tuum, quod erat ἐύπινος et urbanum; ita porro te sine cura esse iussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo tam diu, sed, quoniam iam sine horrore est, spero esse ut volumus.

VII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quae desideras, omnia scripsi in codicillis eosque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quam quaeris, in iis de Cicrone, cuius quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. locutus sum cum eo liberalissime, quod ex ipso velim, si modo tibi erit commodum, seiscitere. sed quid differo? exposui te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: 'velle Hispaniam, requirere liberalitatem.' de liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. de Hispania, duo attuli, primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse, si haec arma reliquisset? etiam contraria? deinde fore ut angeretur, cum a fratre familiaritate et omni gratia

vinceretur, vellet magis liberalitate uti mea quam sua libertate. sed tamen permisi; tibi enim intellexeram non nimis displicere. ego etiam atque etiam cogitabo teque, ut idem facias, rogo. magna res est: simplex est manere; illud anceps; verum videbimus. de Balbo et in codicillis² scripseram et ita cogito, simul ac redierit; sin ille tardius, ego tamen triduum, et, quod praeterii, Dolabella etiam mecum.

VIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Cicerone multis res placet; comes est idoneus. sed de prima pensione ante videamus; adest enim dies, et ille currit. scribe, quaeso, quid referat Celer egisse Caesarem cum candidatis, utrum ipse in fencularium an in Martium campum cogitet. et scire sane velim, num quid necesse sit comitiis esse Romae; nam et Piliae satis faciendum est et utique Atticae.

IX.

Scr. in Antiati mense Septembri a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Ne ego essem hic libenter atque id cotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus litteris scripsi. nihil hac solitudine iucundius, nisi paulum interpellasset Amyntae filius. ὦ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς! cetera noli putare amabilia fieri posse villa, litore, prospectu maris, tum his rebus omnibus; sed neque haec digna longioribus litteris, nec erat quod scriberem, et somnus urgebat.

X.

Scr. in Antiati mense Septembri a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Male mehercule de Athamante; tuus autem dolor humanus is quidem, sed magno opere moderandus. consolationum autem multae viae, sed illa rectissima: impetret ratio quod dies impetratura est. Alexin vero curemus, imaginem Tironis, quem aegrum Romam remisit, et, si quid habet collis *Ἐπιδήμιον*, ad me cum Tisameno

transferamus: tota domus vacat superior, ut scis. hoc puto valde ad rem pertinere.

XI.

Scr. in villa quadam ineunte autumno a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Male de Seio; sed omnia humana tolerabilia ducenda. ipsi enim quid sumus? aut quam diu haec curaturi sumus? ea videamus, quae ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. et, ut ne quid praetermittam, Caesonius ad me litteras misit, Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. de Pompeii Magni filia tibi rescripsi nihil me hoc tempore cogitare; alteram vero illam, quam tu scribis, puto nosti: nihil vidi foedius. sed adsum; coram igitur.

Obsignata epistola accepi tuas. Atticae hilaritatem libenter audio; commotiunculis *συμπάσχω*.

XII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia condicio est delegandi: quoquo modo confice; turpe est rem impeditam iacere. insula Arpinas habere potest germanam ἀποθέωσιν, sed vereor ne minorem τιμὴν habere videatur † *EKTONIMOC*. est igitur animus in hortis, quos tamen ² inspiciam, cum venero. de Epicuro, ut voles, etsi μεθαρμοόσομαι in posterum genus hoc personarum: incredibile est, quam ea quidam requirant. ad antiquos igitur; ἀνεμέσητον γάρ. nihil habeo, ad te quod perscribam, sed tamen institui cotidie mittere, ut eliciam tuas litteras, non quo aliquid ex iis exspectem, sed nescio quo modo tamen exspecto: qua re, sive habes quid sive nil habes, scribe tamen aliquid teque cura.

XIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ Commovet me Attica, etsi adsentior Cratero. Bruti litterae, scriptae et prudenter et amice, multas mihi tamen

lacrimas attulerunt. me haec solitudo minus stimulat quam ista celebritas. te unum desidero, sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem; ardor tamen ille urget et manet, non mehercule indulgente me, sed tamen *non* repugnante. quod scribis de Appuleio, nihil puto ² opus esse tua contentione nec Balbo et Oppio, quibus quidem ille receperat, mihi que etiam iusserat nuntiari se molestum omnino non futurum. sed cura ut excuser morbi causa in dies singulos. Laenas hoc receperat; prende C. Septimium, L. Statilium; denique nemo negabit se iuraturum, quem rogaris: quod si erit durius, veniam et ipse perpetuum morbum iurabo. cum enim mihi carendum sit conviviis, malo id lege videri facere quam dolore. Cocceium velim appelles; quod enim dixerat, non facit. ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

XIV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De me excusando apud Appuleium dederam ad te ¹ pridie litteras. nihil esse negotii arbitror: quemcumque appellaris, nemo negabit. sed Septimium vide et Laenam et Statilium; tribus enim opus est. sed mihi Laenas totum receperat. quod scribis a Iunio te appellatum, ² omnino Cornificius locuples est, sed tamen scire velim, quando dicar spondisse, et pro patre anne pro filio, neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii et Appuleium praediatorem videbis. quod me ab hoc maerore ³ recreari vis, facis, ut omnia, sed me mihi non defuisse tu testis es: nihil enim de maerore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuae legerim; sed omnem consolationem vincit dolor. quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per litteras consolarer, quem librum ad te mittam, si descripserint librarii: adfirmo tibi nullam consolationem esse talem. totos dies scribo, non quo proficiam quid, sed tantisper impediior. non equidem satis — vis enim urget —, sed relaxor tamen omnique *vi* nitor, non ad animum, sed ad voltum ipsum, si queam, reficiendum, idque faciens interdum

mihī peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. solitudo aliquid adiuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses, quae mihi una causa est hinc discedendi; nam pro malis recte habebat: quamquam *id* ipsum doleo; non enim iam in me idem esse poteris: perierunt illa, 4 quae amabas. de Bruti ad me litteris scripsi ad te antea: prudenter scriptae, sed nihil, quod me adiuvaret. quod ad te scripsit, id vellem, ut ipse adesset; certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adiuvaret. quod si quid scies, scribas ad me velim, maxime autem, Pansa quando. de Attica doleo, credo tamen Cratero. Piliam angi veta; satis est *me* maerere pro omnibus.

XV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, videbis. in hac solitudine careo omnium colloquio, cumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum: secundum te nihil est mihi amicus solitudine. in ea mihi omnis sermo est cum litteris; eum tamen interpellat fletus, cui repugno, quoad possum, sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam: eas litteras cras habebis. cum erit cui des, dabis.

XVI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Te tuis negotiis relictis nolo ad me venire; ego potius accedam, si diutius impediere: etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adiuvaret. quod si esset aliquod levamen, id esset in te uno, et, cum primum ab aliquo poterit esse, a te erit; nunc tamen ipsum sine te esse non possum. sed nec tuae domi probabatur nec meae poteram, nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem: idem enim te impediret, quo minus mecum esses, quod nunc etiam impedit. mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine, quam vereor ne Philippus tollat; heri enim vesperi venerat. me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant.

XVII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Marcianus ad me scripsit me excusatum esse apud Appuleium a Laterense, Nasone, Laenate, Torquato, Strabone: iis velim meo nomine reddendas litteras cures, gratum mihi eos fecisse. quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv. spondisse dicit Flavius, etsi reus locuples est et Appuleius praediator liberalis, tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita — mihi enim ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio; potest tamen fieri, sed scire certum velim —, et appelles procuratores, si tibi videtur. quamquam quid ad me? verum tamen. Pansae profectionem scribes, cum scies. Atticam salvere iube et eam cura, obsecro, diligenter. Piliae salutem.

XVIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Dum recordationes fugio, quae quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio ad te admonendum; quod velim mihi ignoscas, cuiusmodi est. etenim habeo non nullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant fieri id oportere, quod saepe tecum egi et quod a te approbari volo: de fano illo dico, de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. equidem neque de genere dubito — placet enim mihi Cluatii —, neque de re — statutum est enim —, de loco non numquam. velim igitur cogites. ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monumentorum ab omnium ingeniis sumptorum et Graecorum et Latinorum, quae res forsitan sit refricatura vulnus meum: sed iam quasi voto quodam et promisso me teneri puto, longumque illud tempus, cum non ero, magis me movet quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur; habeo enim nihil, temptatis rebus omnibus, in quo acquiescam. nam, dum illud tractabam, de quo ad te ante scripsi, quasi fovebam dolores meos: nunc omnia

respuo, nec quicquam habeo tolerabilius quam solitudinem, quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus; nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. ² epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te: curabis cum tua perferendam; eius tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres. ³ domestica quod ais ordine administrari, scribes, quae sint ea; quaedam enim exspecto. Cocceius vide ne frustretur; nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. de sorte mea Sulpicio confido et Egnatio scilicet. de Appuleio quid est quod labores, cum sit excusatio ⁴ facilis? tibi ad me venire, ut ostendis, vide ne non sit facile; est enim longum iter, discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. sed omnia, ut voles; ego enim, quicquid feceris, id cum recte, tum etiam mea causa factum putabo.

XVIII. a.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Heri, cum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum nihil esse in tuis; sed erant pridie fortasse scriptae quam datae. neque ista quidem curo: sed tamen opinor propter praedes suos accucurrisse. ² quod scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui, primum tibi persuade me istaec non curare neque esse quicquam aut parvae curae aut novae loci. sed tamen quid simile? illa eos non adhibuit, quos existimavit quaesituros, nisi scissent, quid esset. num id etiam mihi periculi fuit? sed tamen faciat illa, quod ego: dabo meum testamentum legendum cui voluerit; intelleget non potuisse honorificentius a me fieri de nepote, quam fecerim. nam quod non advocavi ad obsignandum, primum mihi non venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. tute scis, si modo meministi, me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres; quid enim opus erat multis? equidem domesticos iusseram. tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium; inde est natum, ut ad Publilium. sed necesse neutrum fuit. hoc tu tractabis, ut tibi videbitur.

XIX.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Est hic quidem locus amoenus et in mari ipso, qui ¹ et Antio et Circeiis aspici possit, sed ineunda nobis ratio est, quem ad modum in omni mutatione dominorum, quae innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate, si modo haec stabunt, illud quasi consecratum remanere possit. equidem iam nihil egeo vectigalibus et parvo contentus esse possum. cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, et quidem ob hanc causam maxime: nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed quos, coram videbimus, ita tamen, ut hac aestate fanum absolutum sit. tu tamen cum Apella Chio confice de columnis. de Cocceio et Libone quae scribis approbo, maxime, quod ² de iudicatu meo. de sponsu, si quid perspexeris, et tamen, quid procuratores Cornificii dicant, velim scire, ita ut in ea re te, cum tam occupatus sis, non multum operae velim ponere. de Antonio Balbus quoque ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbarer: illis egi gratias; te tamen, ut iam ante ad te scripsi, scire volo me neque isto nuntio esse perturbatum nec iam ullo perturbatum iri. Pansa si hodie, ut putabas, ³ profectus est, posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies: id, si scies ubi iam sit, facile coniectura adsequere. quod ad ⁴ Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium: vides et officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, et, ut non nulli putant, Ciceronis rem. me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius, praesertim cum hoc alterum neque sincerum neque firmum putem fore.

XX.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Nondum videris perspicere, quam me nec Antonius ¹ commoverit nec quicquam iam eius modi possit commovere. de Terentia autem scripsi ad te eis litteris, quas

dederam pridie. quod me hortaris, idque a ceteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere, possumne magis, quam cum totos dies consumo in litteris? quod etsi non dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi causa facio, tamen, si mihi minus proficio, ² simulationi certe facio satis. minus multa ad te scripsi, quod exspectabam tuas litteras ad eas, quas pridie dederam; exspectabam autem maxime de fano, non nihil etiam de Terentia. velim me facias certiore proximis litteris, Cn. Caepio, Serviliae Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit an mortuo, item Rutilia vivone C. Cotta, filio suo, mortua sit an mortuo: pertinent ad eum librum, quem 'de luctu minuendo' scripsimus.

XXI.

Ser. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Legi Bruti epistolam eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. sed ipse viderit; quamquam illud turpiter ignorat: Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant praeter Caesarem, et, cum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M. Glabronis, Silani, Murenae, designatorum consulum. cur ergo in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. me autem hic laudat, quod rettulerim, non quod patefecerim, cohortatus sim, quod denique ante, quam consulereim, ipse iudicaverim: quae omnia, quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, ideo in eius sententiam est facta discessio. hic autem se etiam tribuere multum mihi putat, quod scripserit 'optimum consulem.' quis enim Ieiunius dixit inimicus? ad cetera vero tibi quem ad modum rescripsit! tantum rogat, de senatus consulto ut corrigas. hoc quidem fecisset, etiam si † rario admonitus esset. ² sed haec iterum ipse viderit. de hortis, quoniam probas, effice aliquid: rationes meas nosti. si vero

etiam a Faberio † recedit, nihil negotii est; sed etiam sine eo posse videor contendere. venales certe sunt Drusi, fortasse etiam Lamiani et Cassiani: sed coram. de Terentia non possum commodius scribere, quam tu scribis: officium sit nobis antiquissimum; si quid nos fefellerit, illius malo me quam mei paenitere. Oviae C. Lollii curanda sunt HS. c. negat Eros posse sine me, credo, quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio. vellem tibi dixisset: si enim res est, ut mihi scribit, parata nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit; id cognoscas et conficias velim. quod me in forum vocas, eo vocas, unde etiam bonis meis rebus fugiebam; quid enim mihi cum foro, sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis, quos aequo animo videre non possum? quod autem homines a me postulare scribis, *ut Romae sim, neque mihi, ut absim, concedere*, aut † quatenus eos mihi concedere, iam pridem scito esse, cum unum te pluris quam omnis illos putem. ne me quidem contemno, meoque iudicio multo stare malo quam omnium reliquorum; neque tamen progredior longius, quam mihi doctissimi homines concedunt, quorum scripta omnia, quaecumque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis aegroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta trans tuli, quod certe adflicti et fracti animi non fuit. ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XXII.

Ser. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Terentia quod mihi omne onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam: ista enim sunt ipsa volnera, quae non possum tractare sine maximo gemitu. moderare igitur, quaeso, ut potes: neque enim a te plus, quam potes, postulo; potes autem, quid veri sit, perspicere tu unus. de Rutilia, quoniam videris dubitare, scribes ad me, cum scies, sed quam primum, et num Clodia D. Bruto consulari, filio suo, mortuo vixerit. id de Marcello aut certe de Postumia sciri potest, illud autem de M. Cotta aut de Syro aut de Satyro. de hortis etiam atque etiam rogo. omnibus meis eorumque, quos scio

mihî non defuturos, facultatibus, sed potero meis; enitendum mihî est. sunt etiam, quae vendere facile possim. sed, ut non vendam eique usuram pendam, a quo emerò, non plus annum, possum adsequi quod volo, si tu me adiuvas. paratissimi sunt Drusi; cupit enim vendere; proximos puto Lamiae, sed abest: tu tamen, si quid potes, odorare. ne Silius quidem quicquam utitur et [iis] usuris facillime sustentabitur. habe tuum negotium, nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim existima.

XXIII.

Ser. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Putaram te aliquid novi, quod eius modi fuerat initium litterarum, quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum, sed videlicet meis litteris respondisti, ut de foro et de curia. 'sed domus est,' ut ais. 'forum.' quid ipsa domo mihî opus est carenti foro? occidimus, occidimus, Attice, iam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, postea quam unum, quo tenebamur, amisimus. itaque solitudinem sequor, et tamen, si qua me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero — potero autem —, ut praeter te nemo dolorem meum sentiat, si ullo modo poterit, ne tu quidem. atque etiam illa causa est non veniendi: meministi, quid ex te Aledius quaesierit; qui etiam nunc molesti sunt, quid existimas.
- 2 si venero? de Terentia ita cura, ut scribis, meque haec ad maximas aegritudines accessione maxima libera. et, ut scias me ita dolere, ut non iaceam: quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est in tuo annali; haec nunc quaero quae causa fuerit? de Oropo, opinor, sed certum nescio, et, si ita est, quae controversiae? praeterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenisque praefuerit hortis? qui etiam Athenis *πολιτικοὶ* fuerint illustres? quae etiam ex Apollodori
- 3 puto posse inveniri. de Attica molestum, sed, quoniam leviter, recte esse confido. de Gamala dubium non mihî erat; unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quae volo, levâri non

possum? de Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram, sed quantiquanti, bene emitur quod necesse est. mihi, quoquo modo tu existimas — scio enim ego ipse quid de me existimem —, levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. ad Siccam scripsi, quod utitur L. Cotta. si nihil conficietur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci, ad hanc rem tamen plus etiam quam satis: id velim cogites. nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis: hoc opus est. video etiam, a quibus adiuvari possim. sed loquere cum Silio; nihil enim est melius. mandavi etiam Siccae: rescripsit constitutum se cum eo habere. scribet igitur ad me, quid egerit, et tu videbis.

XXIV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Bene fecit A. Silius, qui transegerit; neque enim ei¹ deesse volebam et, quid possem, timebam. de Ovia confice, ut scribis. de Cicerone tempus esse iam videtur, sed quaero, quod illi opus erit Athenis permutarine possit an ipsi ferendum sit, de totaque re, quem ad modum et quando placeat, velim consideres. Publilius iturusne sit in Africam et quando, ex Aledio scire poteris; quaeras et ad me scribas velim. et, ut ad meas ineptias redeam,² velim me certiozem facias, P. Crassus, Venuleiae filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post; item quaero de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerim patre vivo mortuum. Cispiana explicabis itemque Preciana. de Attica optime;³ et ei salutem dices et Piliae.

XXV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Scripsit ad me diligenter Sicca de Silio, seque ad te¹ rem detulisse, quod tu idem scribis: mihi et res et condicio placet, sed ita, ut numerato malim quam aestima-

tione; voluptarias enim possessiones nolet Silius; vectigalibus autem ut iis possum esse contentus, quae habeo, sic vix minoribus. unde ergo numerato? HS. DC. exprimes ab Hermogene, cum praesertim necesse erit, et domi video esse HS. DC. reliquae pecuniae vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio vel ab aliquo, qui Faberio debet, repraesentabimus; erit etiam aliquid aliunde. sed
 2 totam rem tu gubernabis. Drusianis vero hortis multo antepono, neque sunt umquam comparati. mihi crede, una me causa movet, in qua scio me *τετυρωσθαι*. sed, ut facis, obsequere huic errori meo: nam quod scribis *ἔγγηραμα*, actum iam de isto est; alia magis quaero.

XXVI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Sicca, [ut scribit,] etiam si nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit x. Kal. esse venturum. tuis occupationibus ignosco, eaeque mihi sunt notae: de voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate non
 2 dubito. de Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere; sed mihi solitudo et recessus provincia est: quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum desidero. praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victus: cur ergo illi molestus esse velim, cum mihi ille iucundus esse non possit? voluntas tamen eius mihi grata est. unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere; spero enim me a te impetrasse, ut privares me ista molestia. Piliae et Atticae salutem.

XXVII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota condicio, tamen hodie me ex Sicca arbitror omnia cogniturum. Cottae, quod negas te nosse, ultra Silianam villam est, quam puto tibi notam esse, villula sordida et valde pusilla, nil agri, ad nullam rem loci satis nisi ad eam, quam

quaero: sequor celebritatem; sed, si perficitur de hortis Sili, hoc est, si perficis — est enim totum positum in te —, nihil est scilicet, quod de Cotta cogitemus. de Cicerone, ² ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore; numerorum quantum opus erit ut permutetur, tu videbis. ex Aledio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. et ego ex tuis animadverto litteris et profecto tu ex meis nihil habere nos, quod scribamus; eadem cotidie, quae iam iamque ipsa contrita sunt: tamen facere non possum quin cotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. de Bruto tamen, ³ si quid habebis; sciri enim iam puto, ubi Pansam exspectet: si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter Kal. adfuturus videtur. vellem tardius; valde enim urbem fugio multas ob causas. itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem; quod quidem video facile esse; sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliae, Atticae salutem.

XXVIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Silio nilo plura cognovi ex praesente Sicca quam ¹ ex litteris eius; scripserat enim diligenter. si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. de quo putas ad me missum esse, sit missum necne, nescio; dictum quidem mihi certe nihil est. tu igitur, ut coepisti, et, si quid ita conficies, quod equidem non arbitror fieri posse, ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis: eius aliquid interest videri illius causa voluisse, mea quidem nihil nisi id, quod tu scis, quod ego *magni* aestimo. quod me ad meam consuetudinem revocas, fuit ² meum quidem iam pridem rem publicam lugere, quod faciebam, sed mitius; erat enim, ubi acquiescerem: nunc plane nec ego victum nec vitam illam colere possum, nec in ea re, quid aliis videatur, mihi puto curandum; mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo. quod me ipse per litteras consolatus sum, non paenitet me, quantum profecerim: maerorem minui, dolorem nec potui nec, si possem, vellem. de Triario bene interpretaris vo- ³ luntatem meam; tu vero nihil, nisi ut illi volent: amo

illum mortuum, tutor sum liberis, totam domum diligo. de Castriciano negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet eamque ei solvi, ut nunc solvitur, certe nihil est commodius; sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse aequum — rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur —; nolo enim negotii Quintum fratrem quicquam habere, quod videor mihi intellexisse tibi videri idem. Publilius, si aequinoctium exspectat, ut scribis Aledium ducere, navigaturus videtur; mihi autem dixerat per Siciliam: utrum et quando, velim scire. et velim aliquando, cum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas eique de mancipiis, quae tibi videbitur, attribuas. Piliae, Atticae salutem.

XXIX.

Ser. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Silius, ut scribis, hodie: cras igitur vel potius cum poteris scribes, si quid erit, cum videris. nec ego Brutum vito nec tamen ab eo levationem ullam exspecto, sed erant causae, cur hoc tempore istae esse nollem, quae si manebunt, quaerenda erit excusatio ad Brutum, et, ut
2 nunc est, mansurae videntur. de hortis, quaeso, explica; caput illud est, quod scis. sequitur ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit; nec enim esse in turba possum nec a vobis abesse. huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius, et de hac re quid tui consilii sit. mihi persuasum est, et eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio et Balbo valde diligere: cum his communices, quanto opere et quare velim hortos, sed id ita posse, si expediat illud Faberianum; sintne igitur auctores futuri. si qua etiam iactura facienda sit in repraesentando, quoad possunt adducito; totum enim illud desperatum; denique intelleges, eequid inclinent ad hoc meum consilium adiuvandum. si quid erit, magnum est adiumentum; si minus, quaecumque ratione contendamus. vel tu illud *ἐγγήραμα*, quem ad modum scripsisti, vel *ἐπιτάξιον* putato. de illo Ostiensi nihil est cogitandum. si hoc non adsequimur — a Lamia non puto posse —, Damasippi experiendum est.

XXX.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quaero quod ad te scribam, sed nihil est: eadem co-¹
 tidie. quod Lentulum invisis, valde gratum. pueros attri-
 bue ei, quot et quos videbitur. de Siliū voluntate ven-
 dendi et [de eo,] quanti, tu vereri videris, primum ne
 nolit, deinde ne tanti: Sicca aliter, sed tibi adsentior;
 qua re, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. quod Silius
 te cum Clodio loqui volt, potes id mea voluntate facere,
 commodiusque est quam, quod ille a me petit, me ipsum
 scribere ad Clodium. de mancipiis Castricianis commo-²
 dissimum esse credo transigere Egnatium, quod scribis
 te ita futurum putare. cum Ovia, quaeso, vide ut con-
 ficiatur. quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna
 epistola plura exspecto.

XXXI.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Silium mutasse sententiam Sicca mirabatur; equidem¹
 magis miror, quod, cum in filium causam conferret, quae
 mihi non iniusta videtur — habet enim qualem volt —,
 ais te putare, si addiderimus aliud, a quo refugiat, cum
 ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. quaeris a me,²
 quod summum pretium constituam et quantum anteire
 istos hortos Drusi: accessi numquam; Coponianam villam
 et veterem et non magnam novi, silvam nobilem, fructum
 autem neutrius, quod tamen puto nos scire oportere. sed
 mihi utrivis istorum tempore magis meo quam ratione
 aestimandi sunt; possim autem adsequi necne, tu velim
 cogites: si enim Faberianum venderem, explicare vel re-
 praesentatione non dubitarem de Silianis, si modo addu-
 ceretur, ut venderet; si venalis non haberet, transirem
 ad Drusum vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi
 dixit. magno etiam adiumento nobis Hermogenes potest
 esse in repraesentando. at tu concede mihi, quaeso, ut
 eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat, et
 tamen ita servio cupiditati et dolori meo, ut a te regi
 velim. Egnatius mihi scripsit: is si quid tecum locutus³

erit — commodissime enim per eum agi potest —, ad me scribes, et id agendum puto; nam cum Silio non video confici posse. Piliae et Atticae salutem. haec ad te mea manu. vide, quaeso, quid agendum sit.

XXXII.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Publilia ad me scripsit matrem suam — † cum Publilio loqueretur — ad me cum illo venturam et se una, si ego paterer; orat multis et supplicibus verbis, ut liceat et ut sibi rescribam. res quam molesta sit, vides. rescripsi mihi etiam gravius esse quam tum, cum illi dixissem me solum esse velle, qua re nolle me hoc tempore eam ad me venire: putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam, nunc non puto; apparebat enim illas litteras non illius esse. illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illae ad me veniant; et una est vitatio, ut ego nolim: sed necesse est. te hoc nunc rogo, ut explores, ad quam diem hic ita possim esse, ut ne opprimar.
- 2 ages, ut scribis, temperate. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus huius peregrinationis, quibus, si Romae esset domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accomodet ad mercedes Argileti et Aventini, et cum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quem ad modum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit. praestabo nec Bibulum nec Acidinum nec Messallam, quos Athenis futuros audio, maiores sumptus facturos quam quod ex eis mercedibus recipietur; itaque velim videas, primum, conductores qui sint et quanti, deinde, ut sit qui ad diem solvat, et quid viatici, quid instrumenti satis sit. iumento certe Athenis nihil opus est; quibus autem in via utatur, domi sunt plura quam opus erat, quod etiam tu animadvertis.

XXXIII.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Ego, ut heri ad te scripsi, si et Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se praebuerit, Damasippum

velim adgrediare: is, opinor, ita partis fecit in ripa nescio quotenorum iugerum, ut certa pretia constitueret, quae mihi nota non sunt. scribes ad me igitur, quicquid egeris. vehementer me sollicitat Atticae nostrae valetudo, ut ve-² rear etiam, ne quae culpa sit; sed et paedagogi probitas et medici adsiduitas et tota domus in omni genere diligens me rursus id suspicari vetat. cura igitur; plura enim non possum.

XXXIV.

Ser. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego hic vel sine Sicca — Tironi enim melius est —¹ facillime possem esse, ut in malis, sed, cum scribas videndum mihi esse ne opprimar, ex quo intellegam te certum diem illius profectionis non habere, putavi esse commodius me istuc venire, quod idem video tibi placere. cras igitur in Siccae suburbano; inde, quem ad modum suades, puto me in Ficulensi fore. quibus de rebus ad² me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. tuam quidem et *in* agendis nostris rebus et in consiliis ineundis mihi que dandis in ipsis litteris, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.

[XXXV. 1.] Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo³ ipso die, quo ad Siccam venturus ero, certiore me velim facias, et maxime, cuius loci detractionem fieri velit; quod enim scribis 'extremi,' vide ne is ipse locus sit, cuius causa de tota re, ut scis, est a nobis cogitatum. Iiirtii epistolam tibi misi et recentem et benevole scriptam.

XXXV.

Ser. Asturae exeunte mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

[2.] Ante quam proxime discessi, nunquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monumentum esset quam nescio quid, quod lege conceditur, tantundem populo dandum esse, quod non magno opere moveret, nisi, nescio quo modo, ἀλόγως fortasse, nollem illud ullo nomine nisi fani appellari; quod si volumus, vereor ne adsequi non possimus nisi mutato loco. hoc quale sit, quaeso,

considera; nam, etsi minus urgeor meque ipse propemodum collegi, tamen indigeo tui consilii: itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

XXXVI.

Scr. Asturae exeunte mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ Fanum fieri volo, neque hoc mihi eripi potest. sepulcri similitudinem effugere non tam propter poenam legis studeo, quam ut maxime adsequar ἀποθέωσιν, quod poteram, si in ipsa villa facerem, sed, ut saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformido: in agro ubicumque fecero, mihi videor adsequi posse, ut posteritas habeat religionem. hae meae tibi ineptiae — fateor enim — ferendae sunt: non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam audacter communicem quam te. sin tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem mihi que eam mitte: si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere
- ² possimus, utemur. ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, obiurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit; cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuisse facere rustice. et, si tibi placebit sic agere de fano, ut coepimus, velim cohortere et exacuas Cluatium; nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis opera consilioque utendum puto. tu ad villam fortasse cras.

XXXVII.

Scr. ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario, accepique ab Aegypta liberto eodem die, Piliam et Atticam plane belle se habere. [tuae hae litterae mihi redditae sunt tertio decimo die.] quod mihi Bruti litteras, gratum; ad me quoque misit. eam ipsam ad te epistolam misi et ad eam
- ² exemplum mearum litterarum. de fano, si nihil mihi horretorum invenis, qui quidem tibi inveniendi sunt, si me

tanti facis, quanti certe facis, valde probo rationem tuam de Tusculano. quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnae curae tibi esset, ut ego consequer id, quod magno opere vellem, numquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset. sed, nescio quo pacto, celebritatem requiro; itaque hortos mihi conficias necesse est. maxuma est in Scapulae celebritas, propinquitas praeterea, ubi sis, ne totum diem in villa. qua re, ante quam discedis, Othonem, si Romae est, convenias pervelim. si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eo tamen progrediar, uti stomachere; Drusus enim certe vendere volt: si ergo aliud non erit, mea erit culpa, nisi emero; qua in re ne labar, quaeso, provide; providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. et velim me certiozem facias, quam diu in suburbano sis futurus. apud Terentiam gratia tua³ opus est nobis tuaque auctoritate; sed facies, ut videbitur; scio enim, si quid mea intersit, tibi maiori curae solere esse quam mihi. Hirtius ad me scripsit Sex. Pompeium Corduba exisse et fugisse in Hispaniam citeriorem, Gnaeum fugisse nescio quo; neque enim curo. nihil praeterea novi. litteras Narbone dedit XIII. Kal. Maias. tu mihi de Caninii naufragio quasi dubia misisti: scribes igitur, si quid erit certius. quod me a maestitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis. multa mihi εἰς ἀποθέωσιν in mentem veniunt, sed loco valde opus est; qua re etiam Othonem vide.

XXXVIII.

Scr. Asturae ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Non dubito quin occupatissimus fueris, qui ad me¹ nihil litterarum; sed homo nequam, qui tuum commodum non expectarit, cum ob eam unam causam missus esset! nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. at ego hic scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen aberro. Asinius Pollio ad me scripsit² de impuro nostro cognato: quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. ferrem graviter, si novae aegrimoniae locus esset. sed tamen

cequid impurius? o hominem cavendum! quamquam mihi
 quidem —. sed tenendus dolor est. tu, quoniam ne-
 3 cesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. quod putas
 oportere pervideri iam animi mei firmitatem graviusque
 quosdam scribis de me loqui quam aut te scribere aut
 Brutum, si, qui me fractum esse animo et debilitatum
 putant, sciant, quid litterarum et cuius generis conficiam,
 credo, si modo homines sint, existiment me, sive ita leva-
 tus sim, ut animum vacuum ad res difficilis scribendas
 adferam, reprehendendum non esse, sive hanc aberratio-
 nem a dolore delegerim maxime, quae est liberalissima
 doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere.
 4 sed, cum ego faciam omnia, quae facere possim ad me
 adlevandum, tu effice id, quod video te non minus quam
 me laborare. hoc mihi debere videor neque levare posse,
 nisi solvero aut videro me posse solvere, id est locum,
 qualem *volo*, invenero. heredes Scapulae, si istos hortos,
 ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quattuor factis
 liceri cogitant, nihil est scilicet emptori loci; sin venibunt,
 quid fieri possit, videbimus. nam ille locus Publicianus,
 qui est Trebonii et Cusinii, erat ad me allatus; sed scis
 aream esse: nullo pacto probo. Clodiae sane placent,
 sed non puto esse venalis. de Drusi hortis, quamvis ab
 iis abhorreas, ut scribis, tamen eo confugiam, nisi quid
 inveneris. aedificatio me non movet; nihil enim aliud
 aedificabo nisi id, quod etiam, si illos non habuero.
Κῦρος δ', ε', mihi sic placuit, ut cetera Antisthenis, ho-
 minis acuti magis quam eruditi.

XXXIX.

Scr. ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tabellarius ad me cum sine litteris tuis venisset,
 existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse, quod
 pridie scripsisses ea ipsa, ad quam rescripsi, epistola.
 exspectaram tamen aliquid de litteris Asinii Pollionis:
 sed nimirum ex meo otio tuum specto. quamquam tibi
 remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scri-
 2 bere, nisi eris valde otiosus. de tabellariis facerem quod
 suades, si essent ullae necessariae litterae, ut erant olim,

cum tamen brevioribus diebus cotidie respondebant tempori tabellarii; et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quaedam: nunc, nisi Otho exstitisset, quod scriberemus non erat; *id* ipsum dilatatum est. tamen adlevor, cum loquor tecum absens, multo etiam magis, cum tuas litteras lego. sed quoniam et abes — sic enim arbitror — et scribendi necessitas nulla est, conquiescent litterae, nisi quid novi exstiterit.

XL.

Ser. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CIBERO ATTICO SAL.

Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret; volo enim eum divulgari, quod quo facilius fiat, imperabis tuis. *συμβουλευτικὸν* saepe conor: nihil reperio, et quidem mecum habeo et *Ἀριστοτέλους* et *Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον*, sed quid simile? illi et quae ipsis honesta essent scribebant et grata Alexandro. ecquid tu eius modi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. quod scribis te vereri, ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur, ego, quid homines aut reprehendant aut postulent, nescio. ne doleam? qui potest? ne iaceam? quis umquam minus? dum tua me domus levabat, quis a me exclusus *est*? quis venit, qui offenderet? Asturam sum a te profectus. legere isti lacti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quam ego scripsi. quam bene, nihil ad rem, sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiecto animo facere posset. triginta dies in hortis fui: quis aut congressum meum aut facilitatem sermonis desideravit? nunc ipsum ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius otium ferant quam ego laborem. si quis requirit, cur Romae non sim: quia discessus est; cur non sim in iis meis praediolis, quae sunt huius temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. cum Romam venero, nec voltu nec oratione reprehendar. hilaritatem

illam, qua hanc tristitiam temporum condiebam, in perpetuum amisi: constantia et firmitas nec animi nec orationis requiretur. de hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, aliud tua gratia, aliud nostra, ut praeconi subiciantur; id nisi fit, excludemur. sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostra cupiditate. nam quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Faberiana modo res certa sit tuque enitare, quod facis, quod volumus consequemur. quod quaeris, quam diu hic: paucos dies; sed certum non habeo. simul ac constituero, ad te scribam, et tu ad me, quam diu in suburbano sis futurus. quo die ego ad te haec misi, de Pilia et Attica mihi quoque eadem, quae scribis, et scribuntur et nuntiantur.

XLI.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil erat quod scriberem; scire tamen volebam, ubi esses, si abes aut afuturus es, quando rediturus esses: facies igitur certiore*m me.* et, quod tu scire volebas, ego quando ex hoc loco, postridie Idus Lamuvii constitui manere, inde postridie in Tusculano aut Romae: utrum
2 sim facturus, eo ipso die scies. scis, quam sit *φιλαίτιον συμφροιά*, minime in te quidem, sed tamen avide sum adfectus de fano, quod nisi, non dico effectum erit, sed fieri videro — audebo hoc dicere et tu, ut soles, accipies —, incursabit in te dolor meus, non iure ille quidem, sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea fers ac tulisti. omnis tuas consolationes unam hanc in
3 rem velim conferas. si quaeris, quid optem, primum Scapulae, deinde Clodiae, postea, si Silius nolet, Drusus aget iniuste, Cusinii et Trebonii; puto tertium esse dominum, Rebilum fuisse certo scio. sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi adsentiar. hoc quidem utique perficies, si me levari vis, quem iam etiam gravius accusas, quam patitur tua consuetudo. sed facis summo amore et victus fortasse vitio meo: sed tamen, si me levari vis, haec est summa levatio vel, si
4 verum scire vis, una. Iiirtii epistolam si legeris, quae mihi quasi *πρόπλασμα* videtur eius vituperationis, quam

Caesar scripsit de Catone, facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiozem. redeo ad fanum: nisi hac aestate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

XLII.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Nullum a te desideravi diem litterarum; videbam enim ¹ quae scribis, et tamen suspicabar vel potius intellegebam nihil fuisse, quod scriberes; a. d. vi. Idus vero et abesse te putabam et plane videbam nihil te habere. ego tamen ad te fere cotidie mittam; malo enim frustra, quam te non habere cui des, si quid forte sit, quod putes me scire oportere. itaque accepi vi. Idus litteras tuas inanis; quid enim habebas, quod scriberes? mihi tamen illud, quicquid erat, non molestum fuit, nihil aliud scire me *nisi* novi te nihil habere. scripsisti tamen nescio quid de Clodia. ubi ergo ea est aut quando ventura? placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis; sed neque hanc vendi- ² turam puto — delectatur enim et copiosa est —, et illud alterum quam sit difficile, te non fugit. sed, obsecro, enitatur ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. ego ³ me hinc postridie *Id.* exiturum puto, sed aut in Tusculanum aut domum, inde fortasse Arpinum: cum certum sciero, scribam ad te. venerat mihi in mentem monere te, ut id ipsum, quod facis, faceres; putabam enim commodius te idem istud domi agere posse interpellatione sublata.

XLIII.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego postridie Idus, ut scripsi ad te ante, Lanuvii ¹ manere constitui, inde aut Romae aut in Tusculano: scies ante utrumque. † quod scies recte illam rem fore levamento bene facis cum id esse, mihi crede, perinde, ut existimare tu non potes. res indicat, quanto opere id cupiam, cum tibi audeam confiteri, quem id non ita valde probare arbitrer. sed ferendus tibi in hoc meus error.

2 ferendus? immo vero etiam adiuvandus. de Othone dif-
fido, fortasse quia cupio; sed tamen maior etiam res est
quam facultates nostrae, praesertim adversario et cupido
et locuplete et herede. proximum est, ut velim Clodiae;
si ista minus confici possunt, effice quidvis. ego me
maiore religione, quam quisquam fuit ullius voti, obstri-
ctum puto. videbis etiam Trebonianos, etsi absunt do-
mini. sed, ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de
Tusculano, ne aestas effluat, quod certe non est commit-
tendum.

XLIV.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Et Hirtium aliquid ad te *συμπαθῶς* de me scripsisse
facile patior — fecit enim humane — et te eius episto-
lam ad me non misisse multo facilius; tu enim etiam
humanus. illius librum, quem ad me misit de Catone,
propterea volo divulgari a tuis, ut ex istorum vitupera-
2 tione sit illius maior laudatio. quod per Mustelam agis,
habes hominem valde idoneum meique sane studiosum
iam inde a Pontiano: perfice igitur aliquid; quid autem
aliud nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis here-
dem potest effici. sed Mustelam id perfecturum, si ro-
garis, puto. mihi vero et locum, quem opto, ad id, quod
volumus, dederis et praeterea *ἐγγήραμα*. nam illa Silii
et Drusi non satis *οἰκοδεσποικὰ* mihi videntur: quid
enim? sedere totos dies in villa! ista igitur malim, pri-
mum Othonis, deinde Clodiae: si nihil fiet, aut Druso
3 ludus est suggerendus aut utendum Tusculano. quod
domi te inclusisti, ratione fecisti; sed, quaeso, confice et
te vacuum redde nobis. ego hinc, ut scripsi antea,
postridie Idus Lanuvii, deinde postridie in Tusculano;
contudi enim animum et fortasse vici, si modo perman-
sero. scies igitur fortasse cras, summum perendie. sed
quid est, quaeso? Philotimus nec Cartheiae Pompeium
teneri — qua de re litterarum ad Clodium Patavinum
missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se
id factum arbitrari — bellumque narrat reliquum satis
magnum. solet omnino esse Fulviaster. sed tamen,

si quid habes; volo etiam de naufragio Caniniano scire, quid sit.

XLV.

Ser. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego hic duo magna *συντάγματα* absolvi; nullo enim ¹ alio modo a miseria quasi aberrare possum. tu mihi, etiam si nihil erit, quod scribas, quod fore ita video, tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis. de Attica optime. *ἀκηδία* ² tua me movet, etsi scribis nihil esse. in Tusculano eo commodius ero, quod et crebrius tuas litteras accipiam et te ipsum non numquam videbo; nam ceteroqui *ἀνεκλιότερα* erant Asturae, nec haec, quae reflicant, hic me magis angunt: etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum. de Caesare vicino scripseram ad te, quia cognoram ³ ex tuis litteris: eum *σύνναον* Quirini malo quam Salutis. tu vero pervolga Hirtium: id enim ipsum putaram, quod scribis, ut, cum ingenium amici nostri probaretur, *ὑπόθεσις* vituperandi Catonis irrideretur.

XLVI.

Ser. Lanuvii a. d. XVII. Kalendas Iunias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Vincam, opinor, animum et Lanuvio pergam in Tusculanum: aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est — nam dolor idem manebit, tantum modo † octius — aut nescio quid intersit, utrum illuc nunc veniam an ad decem annos; neque enim ista maior admonitio, quam quibus adsidue conficior et dies et noctis. quid ergo? inquires: nihil litterae? in hac quidem re vereor ne etiam contra; nam essem fortasse durior. exulto enim *in* animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

XLVII.

Ser. in Tusculano a. d. XVI. Kalendas Iunias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Tu igitur, ut scripsisti, nec id incommodo tuo; vel ¹ binae enim poterunt litterae: occurram etiam, si necesse

crit. ergo id quidem, ut poteris. de Mustela, ut scribis, etsi magnum opus est; eo magis delabor ad Clodiam: quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est, de quo nihil nocuerit si aliquid cum Balbo eris locutus, et quidem, ut res est, emere nos velle nec posse sine
² isto nomine nec audere re incerta. sed quando Clodia Romae futura est et quanti rem aestimas? eo prorsus specto, non quin illud malim, sed et magna res est et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede: etsi de cupiditate nemini concedam; ceteris rebus inferior
³ res sumus. sed haec coram. Hirtii librum, ut facis, divulga. de Philotimo idem et ego arbitrabar. domum tuam pluris video futuram vicino Caesare. tabellarium meum hodie expectamus; nos de Pilia et Attica certiores faciet.

XLVIII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Domi te libenter esse facile credo; sed velim scire, quid tibi restet aut iamne confeceris. ego te in Tusculano exspecto, eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti et addidisti te putare opus esse. sentiebam omnino, quantum mihi praesens prodesse, sed multo magis post discessum tuum sentio; quam ob rem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus aut tu ad me, quod licebit.

XLIX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Heri, non multo post, quam tu a me discessisti, puto, quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata et litteras attulerunt a C. Mario C. f. C. n. multis verbis, 'agere mecum per cognationem, quae mihi secum esset, per cum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se defenderem,' causamque suam mihi perscripsit. rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris, propinqui eius, omnis potestas esset, viri optimi et hominis liberalissimi, me tamen ei fauturum. o tem-

pora! fore, cum dubitet Curtius consulatum petere! sed haec hactenus. de Tirone mihi curae est; sed iam sciam, ² quid agat: heri enim misi qui videret, cui etiam ad te litteras dedi. epistolam ad Ciceronem tibi misi. horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

L.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ut me levarat tuus adventus, sic discessus adflixit; qua re cum poteris, id est, cum Sexti auctioni operam dederis, revises nos. vel unus dies mihi erit utilis, quid dicam 'gratus'? ipse Romam venirem ut una essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

LI.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Tironem habeo citius, quam verebar; venit etiam Ni- ¹ cias, et Valerium hodie audiebam esse venturum: quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. sed exspecto te, a Peducaeo utique: te autem significas aliquid etiam ante. verum id quidem, ut poteris. de ² Vergilio, ut scribis. hoc tamen velim scire, quando auctio. epistolam ad Caesarem mitti video tibi placere. quid quaeris? mihi quoque hoc idem maxime placuit, et eo magis, quod nihil est in ea, nisi optimi civis, sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes *πολιτικοὶ* praecipiant. sed scito ita nobis esse visum, ut isti ante legerent: tu igitur id curabis. sed, nisi plane iis intelleges placere, mittenda non est. id autem utrum illi sentiant, anne simulent, tu intelleges; mihi simulatio pro repudiatione fuerit. *τοῦτο δὲ μηλώση*. de Caerellia quid tibi ³ placeret, Tiro mihi narravit: debere non esse dignitatis meae, perscriptionem tibi placere:

hoc metuere, alterum in metu non ponere.

sed et haec et multa alia coram. sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Caerelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

LII.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 L. Tullium Montanum nosti, qui cum Cicerone profectus est: ab eius sororis viro litteras accepi, Montanum Planco debere, quod praes pro Flaminio sit, HS. xx.; de ea re nescio quid te a Montano rogatum. sane velim, sive Plancus est rogandus sive qua re potes illum iuvare, iuves: pertinet ad nostrum officium. si res tibi forte notior est quam mihi aut si Plancum rogandum putas, scribas ad me velim, ut, quid rei sit et quid rogandum,
- 2 sciam. de epistola ad Caesarem quid egeris, exspecto. de Silio non ita sane laboro: tu mihi aut Scapulanos aut Clodianos efficias necesse est. sed nescio quid videris dubitare de Clodia: utrum, quando veniat, an sintne venales? sed quid est, quod audio Spintherem fecisse divortium?
- 3 De lingua Latina securi es animi. dices: qui talia conscribis? ἀπόγραφα sunt, minore labore fiunt: verba tantum adfero, quibus abundo.

LIII.

Ser. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. hic nobiscum sunt Nicias et Valerius. hodie tuas litteras exspectabamus matutinas. erunt fortasse alterae posmeridianae, nisi te Epiroticae litterae impedient, quas ego non interpello. misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum: eas in eundem fasciculum velim addas, nisi forte iam dedisti.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER TERTIUS DECIMUS.

I.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO.

Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius neque 1
temperatius scribi potuerit nec magis [quam] quem ad
modum ego maxime vellem; prudentissime etiam ad Tul-
lios: qua re aut ista proficient aut aliud agamus. de pe- 2
cunia vero video a te omnem diligentiam adhiberi vel
potius iam adhibitam esse, quod si efficis, a te hortos ha-
bebo. nec vero ullum genus possessionis est, quod malim,
maxime scilicet ob eam causam, quae suscepta est, cuius
festinationem mihi tollis, quoniam de aestate polliceris vel
potius recipis; deinde etiam ad *zαραβίωσιν* maestitiamque
minuendam nihil mihi reperiri potest aptius; cuius rei
cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. sed
me ipse revoco; non enim dubito quin, quod me valde
velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas: itaque
istue iam pro facto habeo. exspecto, quid istis placeat de 3
epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat vehemen-
terque tua sui memoria delectatur. ego vero Peducaeam
nostrum vehementer diligo; nam et quanti patrem feci,
totum in hunc, *et* ipsum per se aequè amo atque illum
amavi, te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrum fieri
velis. si hortos inspexeris et si de epistola certiosem me
feceris, dederis mihi, quod ad te scribam; si minus, scri-
bam tamen aliquid; numquam enim deerit.

II.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Gratior mihi celeritas tua quam ipsa res: quid enim 1
indignius? sed iam ad ista obdurimus et humanitatem

omnem exuimus. tuas litteras hodie expectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? verum tamen — Oppio et Balbo epistolas deferri iubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis, ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debetur: accipies ab Erote. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit: volt, opinor, regnum aliquod emere a Caesare; nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit, quod quidem facile patior; verum tamen, quod mihi summo beneficio meo magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me deversetur: ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras. cras igitur auctio Peducaei: cum poteris *ergo*; etsi impedit fortasse Faberius. sed tamen cum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse *se* tam diu; multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. mihi quidem videtur etiam diutius afuturus. ac nollem; valde enim hominem desidero.

III.

Ser. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 A te litteras expectabam, nondum scilicet; nam has mane rescribebam. ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare; illud enim non accipio in bonam partem, *quod* ad me refert. quid? ipse negotium meum gererem nisi consilio tuo? sed tamen intellego magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quo dubites de nominibus istis. etenim Caelium non probas, plura non vis: utrumque laudo. his igitur utendum est. praes aliquando factus esses, et in his quidem tabulis. a me igitur omnia. quod dies longior est — teneamus modo quod volumus —, puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. de Cripso et Mustela videbis, et velim scire, quae
2 sit pars duorum. de Bruti adventu eram factus certior; attulerat enim ab eo Aegyptia libertus litteras. misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

IV.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Habeo munus a te elaboratum decem legatorum, at- 1
que idem puto; nam filius anno post quaestor fuit quam
consul Mummius. sed quoniam saepius de nominibus 2
quaeris quid placeat, ego quoque tibi saepius respondeo,
placere. si quid poteris cum Pisone, conficies; Avius
enim videtur in officio futurus. velim ante possis; si
minus, utique simul simus, cum Brutus veniet in Tuscu-
lanum: magni interest mea una nos esse. scies autem,
qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut
quaerat.

V.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Sp. Mummiium putaram in decem legatis fuisse, sed 1
videlicet *. etenim *εὐλογον* fratri fuisse; fuit enim ad
Corinthum. misi tibi Torquatum. conloquere tu quidem
cum Silio, ut scribis, et urge. illam diem negabat esse
mense Maio, istam non negabat. sed tu, ut omnia, istuc
quoque ages diligenter. de Crispo et Mustela, scilicet,
cum quid egeris. quoniam ad Bruti adventum fore te 2
nobiscum polliceris, satis est, praesertim cum hi tibi dies
in magno nostro negotio consumantur.

VI.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De aquae ductu probe fecisti. columnarium vide ne 1
nullum debeamus: quamquam mihi videor audisse a Ca-
millo commutatam esse legem. Pisoni quid est quod 2
honestius respondere possimus quam solitudinem Catonis?
nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis
— tu enim mecum egisti —, de puero Lucullo, quam
pecuniam tutor — nam hoc quoque ad rem pertinet —
in Achaia sumpserat. sed agit liberaliter, quoniam negat
se quicquam facturum contra nostram voluntatem. co-

ram igitur, ut scribis, constituemus, quem ad modum rem explicemus. quod reliquos coheredes convenisti, plane bene. quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum, sed tamen salvum est et ait Tiro te habere oportere et, ut recordor, una cum illius obiurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. iudiciali molestia ut caream videbis. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non noram et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummius fuisse ad Corinthum pro certo habeo; saepe enim hic Spurius, qui nuper est *mortuus*, epistolas mihi pronuntiabat versiculis facetis ad familiaris missas a Corintho. sed non dubito quin fratri fuerit legatus, non in decem; atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos, ignari pulcherrimorum institutorum aut neglegentes potius, M. Lucullum et L. Murenam et ceteros *coniunctissimos* ad L. Lucullum misimus. illudque *εὐλογώτατον*, illum fratri in primis eius legatis fuisse. operam tuam multum amo, qui et haec cures et mea expedias et sis in tuis multo minus diligens quam in meis.

VII.

Ser. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Sestius apud me fuit et Theopompus pridie: venisse a Caesare narrabat litteras; hoc scribere, sibi certum esse Romae manere, causamque eam ascribere, quae erat in epistola nostra, ne se absente leges suae neglegerentur, sicut esset neglecta sumptuaria — est *εὐλογον*, idque eram suspicatus; sed istis mos gerendus est, nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi —, et Lentulum cum Metella certe fecisse divortium. haec omnia tu melius; rescribes igitur quicquid voles, dum modo quid; iam enim non reperio, quid te rescripturum putem, nisi forte de
- 2 Mustela aut si Silium videris. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam; hodie igitur me videbit, ac vellem tum tu adesses: iussi equidem ei nuntiari te, quoad potuisses, exspectasse eius adventum venturumque, si

audisses, meque, ut facio, continuo te certiore esse facturum.

VIII.

Ser. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Plane nihil erat, quod ad te scriberem; modo enim discesseras et paulo post triplicis remiseras. velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum et alicui des negotium, qui quaerat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. epitomen Bruti Caelianorum velim mihi mittas et a Philoxeno *Παναϊτίου περι προνοίας*. te Idibus videbo cum tuis.

IX.

Ser. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Commodum discesseras heri, cum Trebatius venit, ¹ paulo post Curtius; hic salutandi causa, sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. hodie mane Dolabella: multus sermo ad multum diem; nihil possum dicere *ἐπιτενέστερον*, nihil *φιλοστοργότερον*. ventum est tamen ad Quintum: multa *ἄφατα*, *ἀδιήγητα*, sed unum eius modi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. sed *haec* hactenus. *εὐχαιρως* ad me venit, cum haberem Dolabellam, Torquatus, humanissimeque *Dolabella*, quibus verbis secum egissem, exposuit; commodum enim egeram diligentissime, quae diligentia grata est visa Torquato. a te exspecto, ² si quid de Bruto: quamquam Nicias confectum putabat, sed divortium non probari; quo etiam magis laboro idem, quod tu: si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. mihi Arpinum eundum est; nam et opus est constitui a nobis illa praediola, et vereor ne exeundi potestas non sit, cum Caesar venerit, de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex litteris Messallae. cum illuc venero intellexeroque, quid negotii sit, tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

X.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Minime miror te et graviter ferre de Marcello et plura vereri periculi genera: quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea nec videbatur natura ferre ut accidere posset? omnia igitur metuenda. sed illud *παρὰ τὴν ἱστορίαν*, tu praesertim: me reliquum consularem. quid? tibi Servius quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. quid enim sumus aut quid esse possumus? domin an foris? quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem
- 2 me, non haberem. ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, *ζωιώτερα* quaedam et *πολιτικώτερα*. facien-
- 3 dum certe aliquid est; valde enim desiderat. Brutus si quid, curabis ut sciam; cui quidem quam primum agendum puto, praesertim si statuit; sermunculum enim omnem aut restinxerit aut sedarit: sunt enim qui loquantur etiam mecum. sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. mihi est in animo proficisci xi. Kal.; hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem nec usquam, sed tamen illic. hodie Spintherem exspecto; misit enim Brutus ad me: per litteras purgat Caesarem de interitu Marcelli, in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspitio; nunc vero, cum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? plane quid sit non intellego; explanabis igitur: quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi ipsi Magio quae fuerit causa amentiae, pro quo quidem etiam sponsor factus est. nimirum id fuit; solvendo enim non erat: credo eum petisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, constantius perpendisse.

XI.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 *Ὅν ταῦτόν εἶδος*. credebam esse facile: totum est aliud, postea quam sum a te diiunctior. sed fuit facien-

dum, ut et constituerem mercedulas praediorum et ne magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem. posthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tusculano; hoc autem tempore, cum ille me cotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid egerit, etiam si constituerit, quando obviam; quicquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies; vides, quam maturum sit. sed tamen, quod commodo tuo fiat.

XII.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Valde me momorderunt epistolae tuae de Attica nostra, eadem tamen sanaverunt; quod enim te ipse consolabare eisdem litteris, id mihi erat satis firmum ad leniendam aegritudinem. Ligarianam praeclare vendisti: posthac quicquid scripsero, tibi praeconium deferam. quod ad me de Varrone scribis, scis me antea orationes aut aliquid id genus solitum scribere, ut Varro-¹ nem nusquam possem intexere; postea autem quam haec coepi *φιλολογώτερα*, iam Varro mihi denuntiaverat magnam sane et gravem *προσφώνησιν*. biennium praeteriit, cum ille *Καλλιππίδης* adsiduo cursu cubitum nullum processerit; ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut *αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λόγιον*, si modo potuissem; nam hoc etiam Hesiodus ascribit, *αἶκε δύνηαι*. nunc illam *περὶ τελῶν σύνταξιν* sane mihi probatam Bruto, ut tibi placuit, despondimus, idque eum non nolle mihi scripsisti. ergo illam *Ἀκαδημικήν*, in qua homines, nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus; etenim sunt Antiochia, quae iste valde probat. Catulo et Lucullo alibi reponemus, ita tamen, si tu hoc probas; deque eo mihi rescribas velim. de Brinniana auctione accepi a Vestorio⁴ litteras: ait sine ulla controversia rem ad me esse conlatam — Romae videlicet aut in Tusculano me fore putaverunt — a. d. viii. Kal. Quinct. dices igitur vel amico tuo, S. Vettio, coheredi meo, vel Labeoni nostro, paulum

proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. cum Pisone Erotem habes. de Scapulanis hortis toto pectore cogitemus: dies adest.

XIII.

Ser. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Commotus tuis litteris, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, transtuli ad nostrum sodalem et ex duobus libris contuli in quattuor: grandiores sunt omnino, quam erant illi, sed tamen multa detracta. tu autem mihi pervelim scribas, qui intellexeris illum velle; illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo *ζηλοτυπεῖσθαι*, nisi forte Brutum. id hercle restabat! sed tamen scire pervelim. libri quidem ita exierunt, nisi forte me communis *φιλαντία* decipit, ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quicquam. tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt: multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. nunc autem *ἀπορῶ*, quo me vertam. volo Dolabellae valde desideranti: non reperio, quid; et simul *αἰδέομαι Τρωῶας*, neque, si aliquid, potero *μέμψιν* effugere. aut cessandum igitur aut aliquid excogitandum. sed quid haec levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quae me valde angit. sed crebro regusto tuas litteras; in his acquiesco: tamen exspecto novas.

XIV.

Ser. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Brinnii libertus coheredes ait et Sabinum Albium ad me venire: id ego plane nolo; hereditas tanti non est. et tamen obire auctionis diem facile poterunt — est enim III. Idus —, si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. quod si laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum vel triduum vel ut videbitur; nihil enim interest. qua re, nisi iam profecti sunt, retinebis homines.
- 2 de Bruto, si quid erit, de Caesare, si quid scies, si quid

erit praeterea, scribes. illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus: etsi etiam ad te aliquid pertinet; nam scito te ei dialogo adiunctum esse tertium. opinor igitur consideremus: etsi nomina iam facta sunt; sed vel induci vel mutari possunt.

XV.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te nullas acceperam, nec mirum; nemo enim venerat, nec fortasse causa fuerat; itaque ipse quod scriberem non habebam. quo autem die has Valerio dabam, expectabam aliquem meorum; qui si venisset et a te quid attulisset, videbam non defuturum quod scriberem.

XVI.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Nos, cum flumina et solitudinem sequeremur, quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villa adhuc egressi non sumus: ita magnos et adsiduos imbris habebamus. illam *Ἀκαδημαϊκὴν σύνταξιν* totam ad Varronem traduximus. primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii; deinde, quia *παρὰ τὸ πρότερον* videbatur, quod erat hominibus nota non illa quidem *ἀπαιδευσία*, sed in iis rebus *ἀτριψία*, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque transtuli. ecce tuae litterae de Varro-
rone: nemini visa est aptior Antiochia ratio; sed tamen
velim scribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum, deinde, si placebit, hocne potissimum. quid Servilia? iamne venit? Brutus ecquid agit et quando? de Caesare quid auditur? ego ad Nonas, quem ad modum dixi. tu cum Pisone, si quid poteris.

XVII.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

v. Kal. expectabam Roma aliquid; † non imperassem. igitur aliquid tuis. nunc eadem illa: quid Brutus

cogitet? aut, si aliquid egit, ecquid a Caesare. sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid agat, scire cupio; etsi tuae litterae — sed iam nimis veteres sunt — recte sperare iubent, tamen exspecto recens aliquid.

XVIII.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Vides, propinquitas quid habeat: nos vero conficiamus hortos. conloqui videbamus, in Tusculano cum essem; tanta erat crebritas litterarum. sed id quidem iam erit. ego interea admonitu tuo perfecti sane argutulos libros ad Varronem, sed tamen exspecto, quid ad ea, quae scripsi ad te: primum, qui intellexeris eum desiderare a me, cum ipse homo *πολυγραφώτατος* numquam me laccessisset; deinde, quem *ζηλοτυπεῖν*, nisi forte *Brutum*, quem si non *ζηλοτυπεῖ*, multo Hortensium minus aut eos, qui de re publica loquuntur. plane hoc mihi explices velim, in primis, maneasne in sententia, ut mittam ad eum quae scripsi, an nihil necesse putes. sed haec coram.

XIX.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Commodum discesserat Hilarus librarius iv. Kal., cui dederam litteras ad te, cum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis, in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te ne tristis sis, quodque tu
- 2 *ἀκίνδυνα* esse scribis. Ligarianam, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit; scripsit enim ad me Balbus et Oppius mirifice se probare, ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. hoc igitur idem
- 3 tu mihi antea scripseras. in Varrone ista causa me non moveret, ne viderer *φιλένδοξος* — sic enim constitueram, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent —, sed, quia *scribis* et desiderari a Varrone et magni illum aestimare, eos confeci et absolvi nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, Academicam omnem quaestionem libris quattuor. in eis, quae erant contra

ἀναταληψίαν praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi; ad ea ipse respondeo; tu es tertius in sermone nostro. si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantis, ut a te proximis litteris admoneor, meum ζωφὸν πρόσωπον esset. hoc in antiquis personis suaviter fit, ⁴ ut et Heraclides in multis et nos sex 'de re publica' libris fecimus. sunt etiam 'de oratore' nostri tres, mihi vehementer probati: in eis quoque eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit; Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. puero me hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae; quae autem his temporibus scripsi, Ἀριστοτέλειον morem habent, in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. ita confeci quinque libros περὶ τελῶν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, περιπατητικὰ M. Pisoni darem: ἀξήλοτύπητον id fore putaram, quod omnes illi decesserant. haec Academia ⁵ ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contuleram: sane in personas non cadebant; erant enim λογικώτερα quam ut illi de iis somniasse unquam viderentur. itaque, ut legi tuas de Varrone, tamquam ἔρμαιον arripui: aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, easque partis, ut non sim consecutus ut superior mea causa videatur; sunt enim vehementer πιθανὰ Antiochia, quae diligenter a me expressa acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum, si modo is est aliquis in nobis. sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis: mihi quaedam occurrunt, sed ea coram.

XX.

Ser. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

A Caesare litteras accepi consolatorias, datas pridie ¹ Kal. Maias Hispani. de urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi; id sane scire velim. Torquato nostra officia grata esse facile patior, eaque augere non desinam. ad Ligarianam de uxore Tuberonis et privigna ² neque possum iam addere — est enim pervulgata — neque Tuberonem volo offendere; mirifice est enim φιλαίτιος.

3 theatrum quidem sane bellum habuisti. ego, etsi hoc
 loco facillime sustentor, tamen te videre cupio; itaque,
 ut constitui, adero. fratrem credo a te esse conventum;
 4 scire igitur studeo, quid egeris. de fama nihil sane
 laboro, etsi scripseram ad te tunc stulte 'nihil melius';
 curandum enim non est. atque hoc 'in omni vita sua
 quemque a recta conscientia traversum unguem non
 oportet discedere' viden quam φιλοσόφως? an tu nos
 frustra existimas haec in manibus habere? δεδιχθαι te
 nollem, quod nihil erat. redeo enim rursus eodem:
 quicquamne me putas curare in † toto, nisi ut ei ne de-
 sim? id ago scilicet, ut iudicia videar tenere! μὴ γὰρ
 αὐτοῖς. vellem tam domestica ferre possem quam ista
 contemnere. putas autem me voluisse aliquid, quod per-
 fectum non sit? non licet scilicet sententiam suam, sed
 tamen quae tum acta sunt non possum non probare, et
 tamen non curare pulchre possum, sicuti facio. sed ni-
 mium multa de nugis.

XXI.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ad Hirtilium dederam epistolam sane grandem, quam
 scripseram proxime in Tusculano. huic, quam tu mihi
 2 misisti, rescribam alias. nunc alia malo. quid possum de
 Torquato, nisi aliquid a Dolabella? quod simul ac, con-
 tinuo scietis. expectabam hodie aut summum cras ab
 eo tabellarios, qui simul ac venerint mittentur ad te. a
 Quinto exspecto; proficiscens enim e Tusculano viii. Kal.,
 3 ut scis, misi ad eum tabellarios. nunc, ad rem ut re-
 deam, 'inhibere' illud tuum, quod valde mihi adriserat,
 vehementer displicet; est enim verbum totum nauticum:
 quamquam id quidem sciebam, sed arbitrabar sustineri
 remos, cum inhibere essent remiges iussi. id non esse
 eius modi didici heri, cum ad villam nostram navis ap-
 pelleretur; non enim sustinent, sed alio modo remigant:
 id ab ἐνοχῆ remotissimum est. qua re facies ut ita sit
 in libro, quem ad modum fuit. dices hoc idem Varroni,
 si forte mutavit. nec est melius quicquam quam ut
 Lucilius:

sustineas currum, ut bonu' saepe agitator, equosque; semperque Carneades *προβολήν* pugilis et retentionem aurigae similem facit *ἐποχήν*. inhibito autem remigum motum habet et vehementiorem quidem remigationis navem convertentis ad puppim. vides, quanto hoc diligentius curem quam aut de rumore aut de Pollione. de Pansa etiam, si quid certius — credo enim palam factum esse —, de Critonio, si quid esset, certe ne de Metello et Balbino. dic mihi, placetne tibi primum edere iniussu 4 meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is, qui Platonis libros solitus est divulgare, ex quo *λόγοισιν Ἑρμόδωρος*. quid illud? rectumne existimas cuiquam *ante quam* Bruto? cui te auctore *προσφωνῶ*. scripsit enim Balbus ad me se a te quintum 'de finibus' librum descripsisse, in quo non sane multa mutavi, sed tamen quaedam: tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et *ἀδιόρθωτα* habeat Balbus et *ἔωλα* Brutus. sed haec hactenus, ne videar *περὶ μικρὰ σπουδάζειν*. etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec: quid est enim aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda: ea si voles, statim habebis; scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. ea vero continebis, quoad ipse te videam, quod diligentissime facere soles, cum a me tibi dictum est: quo modo autem fugit 5 me tibi dicere? mirifice Caerellia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis; istos ipsos 'de finibus' habet. ego autem tibi confirmo — possum falli, ut homo — a meis eam non habere; numquam enim ab oculis meis afuerunt. tantum porro aberat ut binos scriberent: vix singulos confecerunt. tuorum tamen ego nullum delictum arbitror itemque te volo existimare; a me enim praetermissum est ut dicerem me eos exire nondum velle. hui, quam diu de nugis! de re enim nihil habeo, quod loquar. de Dolabella tibi adsentior. coheredes, ut scribis, in Tusculano. de Caesaris adventu scripsit ad me 6 Balbus, non ante Kal. Sextilis. de Attica optime, quod levius ac levius et quod fert *ἐνζόλωσ*. quod autem de 7 illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo, ea, quae novi, valde probo, hominem, domum, facultates.

quod caput est, ipsum non novi, sed audio laudabilia, de Scrofa etiam proxime. accedit, si quid hoc ad rem: *εὐγενέστερος* est etiam quam pater. coram igitur et quidem propenso animo ad probandum; accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito et iam diu.

XXII.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Varrone non sine causa quid tibi placeat tam
diligenter exquiro: occurrunt mihi quaedam, sed ea cor-
ram. te autem *ἀσμενάταια* intexui, faciamque id cre-
brius; proximis enim tuis litteris primum te id non nolle
2 cognovi. de Marcello scripserat ad me Cassius antea,
τὰ κατὰ μέρος Servius. o rem acerbam! ad prima redeo.
3 scripta nostra nusquam malo esse quam apud te, sed ea
tum foras dari, cum utrique nostrum videbitur. ego et
librarios tuos culpa libero neque te accuso, et tamen
aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam
habere, quae nisi a te habere non potuerit. Balbo quidem
intellegebam sat faciendum fuisse; tantum nolebam aut
obsoletum Bruto aut Balbo inchoatum dari. Varroni,
simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam; quid autem
4 dubitarim, cum videro te, scies. attributos quod appellas,
valde probe. te de praedio Oviae exerceri moleste fero.
de Bruto nostro, perodiosum, sed vita fert. mulieres au-
tem vix satis humane, quae inimico animo ferant, cum
utraque officio pareat. Tullium scribam nihil fuit quod
appellares; nam tibi mandassem, si fuisset; nihil enim
est apud eum positum nomine voti, sed est quiddam apud
illum meum: id ego in hanc rem statui conferre. itaque
et ego recte tibi dixi, ubi esset, et tibi ille recte negavit.
sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur. lucum homi-
nibus non sane probo, quod est desertior, sed habet *εὐ-
λογία*. verum hoc quoque, ut censueris, quippe qui
omnia. ego, ut constitui, adero, atque utinam tu quoque
eodem die! sin quid — multa enim — utique postridie.
etenim coheredes; a quis sine te opprimi † militia est.
5 alteris iam litteris nihil ad me *de Attica*; sed id quidem

in optima spe pono: illud accuso, non te, sed illam, ne salutem quidem. at tu et illi et Piliae plurimam, nec me tamen irasci indicaris. epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

XXIII.

Ser. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Antemeridianis tuis litteris heri statim rescripsi; nunc ¹ respondeo vespertinis. Brutus mallet me arcesseret; et aequius erat, cum illi iter instaret et subitum et longum, et mehercule nunc, cum ita simus adfecti, ut non possimus plane simul vivere — intellegis enim profecto, *in quo maxime posita sit συμβίωσις* —, facile patiebar nos potius Romae una esse quam in Tusculano. libri ² ad Varronem non morabantur; sunt enim effecti, ut vidisti; tantum librariorum menda tolluntur. de quibus libris scis me dubitasse, sed tu videris. item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. mea mandata, ut ³ scribis, explica; quamquam ista retentione omnis ait uti Trebatius: quid tu istos putas? nosti domum: qua re confice *εὐαγώγως*. incredibile est, quam ego ista non curem. omni tibi adseveratione adfirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offensionem esse quam delectationem possessiunculas meas; magis enim doleo me non habere, cui tradam, quam habere, qui utar, *laetor*. atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat; tu autem veritus es fortasse ne ego invitus audirem: fuit id quidem humanitatis, sed, mihi crede, iam ista non curo. qua re da te in sermonem et perseca et confice et ita cum Polla loquere, ut te cum illo Scaeva loqui putes, nec existimes eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur remissuros. de die tantum videto, et id ipsum bono modo.

XXIV.

Ser. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quid est quod Hermogenes mihi Clodius Andromenem sibi dixisse se Ciceronem vidisse Coreyrae? ego

enim audita tibi putaram. nil igitur ne ei quidem litterarum? an non vidit? facies ergo ut sciam. quid tibi ego de Varrone rescribam? quattuor *διφθέραι* sunt in tua potestate; quod egeris, id probabo. nec tamen *αἰδέομαι Τρωῶας*. quid enim? sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar; sed quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

XXV.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 De retentione rescripsi ad tuas accurate scriptas litteras; conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione aut retractatione: hoc fieri et oportet et opus est. de Andromene, ut scribis, ita putaram; scisses enim mihi-
 2 que dixisses. tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. quando autem illum putas? nam ego Romam pridie Idus. ita volui Bruto scribere — sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse *ἀσαφέςτιμος* —, me ex tuis litteris intellexisse nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. sed quoniam iam adest meus adventus, fac, quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit; nec enim ad tabulam eum desideraturus eram — in tali enim negotio cur tu unus non satis es? — sed ad testamentum volebam, quod iam malo alio die, ne ob eam causam Romam venisse videar. scripsi igitur ad Brutum iam illud, quod putassem, Idibus nihil opus esse; velim ergo totum hoc
 3 ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus; nihil est enim illis elegantius: volo Varronem, praesertim cum ille desideret, sed est, ut scis,

δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιώητο.

ita mihi saepe occurrit voltus eius, querentis fortasse vel hoc, meas partis in iis libris copiosius defensas esse quam suas, quod mehercule intelleges non esse, si quando in Epirum veneris; nam nunc Alexionis epistolis cedimus. sed

tamen ego non despero probatum iri Varroni, et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri; sed, etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. qua re, si addubitas, ad Brutum transeamus; est enim is quoque Antiochius. o Academiam volaticam et sui similem, modo huc, modo illuc! sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? male mihi sit, si umquam quicquam tam enitar. ergo. at ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas *περιοχὰς* persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

XXVI.

Ser. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Vergilii parte valde probo: sic ages igitur; et quidem id erit primum, proximum Clodiae. quod si neutrum, metuo ne turbem et inruam in Drusum. intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti: itaque revolvor identidem in Tusculanum; quidvis enim potius quam ut non hac aestate absolvatur. ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim quam Asturae; sed quia qui mecum sunt — credo, quod maestitiam meam non ferunt — domum properant, etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. quo autem? Lanuvium? conor equidem in Tusculanum; sed faciam te statim certiolem. tu litteras conficies. equidem credibile non est quantum scribam, qui etiam noctibus; nihil enim somni. heri etiam effeci epistolam ad Caesarem; tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares; ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. sed id quidem, ut tibi videbitur. mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. sed cras scies.

XXVII.

Ser. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Epistolam ad Caesarem nobis vero semper rectissime placuit ut isti ante legerent; aliter enim fuisset et in hos inofficiosi et in nosmet ipsos, si illum offensuri fui-

mus, paene periculosi. isti autem ingenue; mihique gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit; quamquam de Parthico bello quid spectare debui nisi quod illum velle arbitrabar? quod enim aliud argumentum epistolae nostrae nisi *ζολαζεία* fuit? an, si ea, quae optima putarem, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? totis igitur litteris nihil opus est: ubi enim *ἐπίτευγμα* magnum nullum fieri possit, *ἀπότευγμα* vel non magnum molestum futurum sit, quid opus est *παρακινδυνεύειν*? praesertim cum illud occurrat, illum, cum antea nihil scripserim, existimaturum me nisi toto bello confecto nihil scripturum fuisse; atque etiam vereor ne putet me hoc quasi Catonis *μείλιγμα* esse voluisse. quid quaeris? valde me paenitebat, nec mihi in hac quidem re quicquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod *σπουδή* nostra non est probata. incidissemus etiam in illos, in eis in cognatum tuum.
² sed redeo ad hortos. plane illuc te ire nisi tuo magno commodo nolo; nihil enim urget. quicquid erit, operam in Faberio ponamus. de die tamen auctionis, si quid scies. eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat et litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

XXVIII.

Ser. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid visum tibi sit, eras scilicet. de Faberio autem, cum venerit.
² de epistola ad Caesarem, iurato mihi crede, non possum, nec me turpitudine deterret, etsi maxime debebat: quam enim turpis est adsentatio, cum vivere ipsum turpe sit nobis! sed, ut coepi, non me hoc turpe deterret; ac vellem quidem — essem enim, qui esse debebam —, sed in mentem nihil venit. nam, quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur: adulescentem incensum cupiditate verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur

ad decus. non deest oratio: ego quid possum? tamen nescio quid e quercu exsculpseram, quod videretur simile simulacri: in eo quia non nulla erant paulo meliora quam ea, quae fiunt et facta sunt, reprehenduntur; quod me minime paenitet: si enim pervenissent istae litterae, mihi crede, nos paeniteret. quid? tu non vides ipsum illum ³ Aristoteli discipulum, summo ingenio, summa modestia, postea quam rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis laetaturum putas? ille vero potius non scripta desideret, quam scripta non probet. postremo, ut volet. abiit illud, quod tum me stimulabat, cum tibi dabam *πρόβλημα Ἰσχυμῆ-δειον*. multo mehercule magis nunc opto casum illum, quem tum timebam vel quem libebit. nisi quid te aliud impediēt, mihi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus — legi enim litteras — etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. hoc manu mea.

XXIX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Cum quasi alias res quaererem de philologis e Nicia, ¹ incidimus in Thalnam: ille de ingenio nihil nimis; modestum et frugi. sed hoc mihi non placuit: se scire aiebat ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sane et multarum nuptiarum; non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem dccc. hoc putavi te scire oportere. de hortis ex tuis litteris ² cognovi et Chrysippo: in villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil aut pauca mutata; balnearia tamen laudat maiora, de minoribus ait hiberna effici posse. tecta igitur ambulatiuncula addenda est, quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. ad id autem, quod volumus, *ἀφίδρυσμα* nihil aptius videtur quam lucus, quem ego noram; sed celebritatem nullam tum habebat, nunc audio maximam: nihil est, quod ego malim. in hoc *τὸν ἕψόν μου πρὸς θεῶν ἰσολοφώρισον*. reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat. noli quaerere,

quanti: Othonem vincas volo. nec tamen insaniturum illum puto; nosse enim mihi hominem videor. ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emptor
 3 non esse videatur. quid enim? pateretur? sed quid argumentor? si Faberianum explicas, emamus vel magno; si minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur; a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt et Dolabellae nomen tam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. de hortis satis. cras aut te aut causam; † quam quidem futuram Faberianam. sed, si poteris.

XXX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ciceronis epistolam tibi remisi: o te ferreum, qui illius periculis non moveris! me quoque accusat. eam tibi epistolam misissem; nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. in Cumanum hodie misi tabellarium; ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas.
 2 commodum ad te miseram Demean, cum Eros ad me venit; sed in eius epistola nihil erat novi nisi auctionem biduum: ab ea igitur, ut scribis; et velim confecto negotio Faberiano, quem quidem negat Eros hodie: cras mane putat. a te colendus est; istae autem *κολαζεῖται* non
 3 longe absunt a scelere. te, ut spero, perendie. sicunde potes, erue, qui decem legati Mummio fuerint: Polybius non nominat; ego memini Albinum consularem et Sp. Mummius; videor audisse ex Hortensio, Tuditanum. sed in Libonis annali XIII. annis post praetor est factus Tuditanus quam consul Mummius: non sane quadrat. volo aliquem † Olympia aut ubi visum *πολιτικὸν σύλλογον*, more Dicaearchi, familiaris tui.

XXXI.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 v. Kal. mane accepi a Demea litteras pridie datas, ex quibus aut hodie aut cras expectare te deberem; sed, ut opinor, idem ego, qui expecto tuum adventum,

morabor te. non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiam si est futurum, ut *non* habeat aliquid morae. cum poteris igitur, quoniam etiamdum abes. Dicaearchi quos scribis libros sane velim mihi ² mittas: addas etiam *καταβάσεως*. de epistola ad Caesarem *κέκριχα*, atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se nisi constitutis rebus non iturum in Parthos, idem ego suadebam in illa epistola: utrum liberet facere posse auctore me; hoc enim ille exspectat videlicet neque est facturum quicquam nisi de meo consilio. obsecro abiciamus ista et semiliberi saltem simus; quod adsequemur et tacendo et latendo. sed adgredere Othonem, ut scribis; ⁴ confice, mi Attice, istam rem; nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim et tecum esse possim. quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanus proximus est vicinus; is *ερω.* iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, *HS. cxv.* omnia scilicet nunc minoris; sed accedit cupiditas, in qua praeter Othonem non puto nos ullum adversarium habituros. sed eum ipsum tu poteris movere; facilius etiam, si Kanum haberes. o gulam insulsam! pudet me patris. rescribes, si quid voles.

XXXII.

Ser. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Alteram a te epistolam cum hodie accepissem, nolui ¹ te una mea contentum. tu vero age, quod scribis, de Faberio; in eo enim totum est positum id, quod cogitamus, quae cogitatio si non incidisset, mihi crede, istuc, ut cetera, non laborarem. quam ob rem, ut facis — istuc enim addi nihil potest —, urge, insta, perfice. Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque velim mittas et *καταβάσεως. τριπολιτιζόν* non inveno et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. tris eos libros maxime nunc vellem; apti essent ad id, quod cogito. Torquatus ³ Romae est; iussi ut tibi daretur; Catulum et Lucillum, ut opinor, antea. his libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. eas † litteras volo habeas, et sunt quaedam alia. et, quod ad te *de* decem

legatis scripsi, parum intellexti, credo, quia διὰ σημείων scripseram: de C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem; eum video in Libonis praetorem P. Popilio P. Rupilio *cons.* annis XIII. ante, quam praetor factus est, legatus esse *non* potuit, nisi admodum sero quaestor est factus, quod non arbitrator; video enim curulis magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuum in Isthmo meminisse te dicis, nesciebam fuisse: is autem est, qui *cos.* cum Lucullo fuit, quem tu mihi addidisti sane ad illum σύλλογον personam idoneam. videbis igitur, si poteris, ceteros, ut possimus πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις.

XXXIII.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 O negligentiam miram! semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium professionem relatam? qui etiam eorum iussu miserim qui profiteretur; ita enim oportere dicebant. professus est Philotimus libertus. nosti credo
- 2 librarium. sed scribes, et quidem confectum. ad Faberium, ut tibi placet, litteras misi; cum Balbo autem puto te aliquid fecisse H. in Capitolio. in Vergilio mihi nulla est δυσωπία. nec enim eius causa sane debeo, et, si emero, quid erit quod postulet? sed videbis ne is quoque sit in Africa, ut Caelius. de nomine tu videbis cum Cispio; sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. te ad me venire uterque nostrum cupit, sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras. de aestimatione, ut scribis, cum agere coeperimus, etsi nihil scripsit nisi de modo agri. cum Pisone, si quid poterit. Dicaearchi
- 3 librum accepi et καταβάσειως exspecto. *** negotium dederis; reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio L. Mummio *cons.* de Tuditano autem quod putas, εὔλογον est tum illum, cum fuit ad Corinthum, — non enim temere dixit Hortensius — aut quaestorem aut tribunum mil. fuisse, idque potius credo. tu de Antiocho scire poteris; vide etiam, quo anno quaestor aut

tribunus mil. fuerit: si neutrum † ea de in praefectis an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. de ⁴ Varrone loquebamur: lupus in fabula; venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. sed ego ita egi, ut non scinderem paenulam; memini enim tuum ‘et multi erant nosque imparati.’ quid refert? paulo post C. Capito cum T. Carrinate: horum ego vix attigi paenulam; tamen remanserunt: cecidit belle. scilicet casu sermo a Capitone de urbe augenda: a ponte Mulvio Tiberim duci secundum montis Vaticanos, campum Martium coaedificari, illum autem campum Vaticanum fieri quasi Martium campum. quid ais? inquam. at ego ad tabulam, ut, si recte possem, Scapulanos hortos. ‘cave facias;’ inquit ‘nam ista lex perferetur; volt enim Caesar.’ audire me facile passus sum, fieri autem moleste fero. sed tu quid ais? quamquam quid quaero? nosti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis; non concedit Camillo. facies me igitur certiozem de Idibus: ista enim me res adducebat. eo adiunxeram ceteras, quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero. te tamen in via confici minime volo; quin etiam Dionysio ignosco. de Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset, ⁵ quod ad me attineret; scripsi enim ad eum heri, Idibus eius opera mihi nihil opus esse.

XXXIV.

Scr. Asturae mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Asturam veni viii. Kal.; vitandi enim caloris causa Lanuvii tris horas acquieveram. tu velim, si grave non erit, efficias ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit — id potes per Egnatium Maximum —, illud in primis cum Publilio me absente conficias, de quo quae fama sit, scribes.

‘id populus curat scilicet!’

non mehercule arbitror; etenim haec decantata erat fabula. sed complere paginam volui. quid plura? ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas; scripsi enim ad te de hortis.

XXXV. et XXXVI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 O rem indignam! gentilis tuus urbem auget, quam
hoc biennio primum vidit, et ei parum magna visa est,
quae etiam ipsum capere potuerit. hac de re igitur
2 exspecto litteras tuas. Varroni scribis te, simul ac venerit.
dati igitur iam sunt, nec tibi integrum est, hui, si scias
quanto periculo tuo! aut fortasse litterae meae te retar-
darunt. sed eas nondum legeras, cum has proximas scri-
psisti. scire igitur aveo, quo modo res se habeat.
- 3 De Bruti amore vestraque ambulatione etsi mihi
nihil novi adfers, sed idem, quod saepe, tamen hoc audio
libentius, quo saepius, eoque mihi iucundius est, quod tu
eo lactaris, certiusque eo est, quod a te dicitur.

XXXVII.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Has alteras hodie litteras. de Xenonis nomine et de
Epiroticis xxx. nihil potest fieri nec commodius nec
aptius quam ut scribis. id erat locutus mecum eodem
2 modo Balbus minor. nihil novi sane nisi Hirtilium cum
Quinto acerrime pro me litigasse, omnibus eum locis
furere maximeque in conviviis, cum multa de me, tum
redire ad patrem, nihil autem ab eo *tam ἀξιοπίστως* dici
quam alienissimos nos esse a Caesare, fidem nobis ha-
bendam non esse, me vero etiam cavendum — *φοβερὸν*
ἂν ἴπ, nisi viderem scire regem me animi nihil habere —
Ciceronem vero meum vexari. sed id quidem arbitrato
3 suo. laudationem Porciae gaudeo me ante dedisse Leptae
tabellario, quam tuas acceperim litteras: eam tu igitur,
si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mitten-
4 dam Domitio et Bruto. de gladiatoribus, de ceteris,
quae scribis *ἀρευσφόρητα*, facies me cotidie certio-
rem. velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium. de
auctione proseribenda equidem locutus sum cum Balbo:
placebat. puto conscripta habere Offilium omnia; habet
et Balbus, sed Balbo placebat, propinquum diem et Ro-
mae: si Caesar moraretur, posse diem differri. sed is

quidem adesse videtur. totum igitur considera; placet enim Vestorio.

XXXVIII.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ante lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi; deinde cum somno repetito simul cum sole experrectus essem, datur mihi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi, cuius est principium non sine maxima contumelia. sed fortasse οὐκ ἀπέστησεν. est autem sic: ‘ego † enim quicquid non belle in te dici potest —.’ posse volt in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare: hoc quicquam pote inpurius? iam cetera leges — nisi enim ad te — iudicabisque. Bruti nostri cotidianis adsiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando scripsisse aliquid ad me credo et ad te, idque ut sciam facies; nam ad patrem de me quid scripserit nescio, de matre quam pie! ‘volueram,’ inquit ‘ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum, et id ad te scripseram: neglexisti. ita minus multum una erimus; nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis.’ hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. nunc me iuva, mi Attice, consilio, πότερον δίχα² τεῖχος ἔψιον, id est, utrum aperte hominem asperner et respuam, ἢ σχολιαῖς ἀνάταις. ut enim Pindaro, sic δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν. omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus; tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. equidem vereor maxime ne in Tusculano opprimar; in turba haec essent faciliora. utrum igitur Asturae? quid, si Caesar subito? iuva me, quaeso, consilio: utar eo, quod tu decreveris.

XXXIX.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

O incredibilem vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem, *ad matrem* plenam pietatis. hic

2 autem iam languescit et ait sibi illum iure iratum. sed utar tuo consilio; *σολιά* enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus; valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eadem. scilicet. sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret; nec enim inde venit, unde mallet, neque diu afuit, neque ullam litteram ad me. sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, et maxime *Φαίδρον περὶ Θεῶν* et *Παλλάδος*.

XL.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CIBERO ATTICO SAL.

1 Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? *εὐαγγέλια*. sed ubi eos? nisi forte se suspendit. hic autem ut † fultum est! ubi igitur *φιλοτέχνημα* illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? sed quid faciant? illud optime: 'sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro.' at ego verebar ne etiam Brutus eum diligeret; ita enim significarat iis litteris, quas ad me: 'ast vellem aliquid degustasses de fabulis.' sed coram, ut scribis. etsi quid mihi auctor es? advolone an maneo? equidem et in libris haereo et illum hic excipere nolo, ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa † Acronoma. mirum quam inimicus ibat, ut ego obiurgarem. sed ego ipse *κεκέπρωμαι*. itaque posthac. tu tamen vide, quid de adventu meo censeas, et *τὰ ὅλα*, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

XLI.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi. cum ille quereretur filio cum matre bellum et se ob eam causam domo cessurum filio diceret, dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas: ille alterum mirabatur, de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. quod autem relanguisse se dicit, ego ei tuis litteris lectis *σολιαῖς ἀπάταις* significavi me non fore tum enim mentio Canae.

omnino, si id consilium placeret, esset necesse; sed, ut ² scribis, ratio est habenda gravitatis, et utriusque nostrum idem consilium esse debet, etsi in me graviores iniuriae et certe notiores. si vero etiam Brutus aliquid adferet, nulla dubitatio est. sed coram; magna enim res *est* et multae cautionis. cras igitur, nisi quid a te comseat.

XLII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Decembri a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Venit ille ad me, καὶ μάλα ζητηρήσας, et ego ‘σὺ δὲ ¹ δὴ τί σένους;’ ‘rogas?’ inquit ‘cui iter instet, et iter ad bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe.’ ‘quae vis igitur?’ inquam. ‘aes’ inquit ‘alienum, et tamen ne viaticum quidem.’ hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia; nam tacui. at ille: ‘sed me maxime angit avunculus.’ ‘quidnam?’ inquam. ‘quod mihi’ inquit ‘iratus est.’ ‘cur pateris?’ inquam ‘malo enim ita dicere, quam cur committis?’ ‘non patiar;’ inquit ‘causam enim tollam.’ et ego ‘rectissime quidem; sed si grave non est, velim scire quid sit causae.’ ‘quia, dum dubitabam quam ducerem, non satis faciebam matri, ita ne illi quidem; nunc nihil mihi tanti est: faciam quod volunt.’ ‘feliciter velim,’ inquam ‘teque laudo. sed quando?’ ‘nihil ad me’ inquit ‘de tempore, quoniam rem probo.’ ‘at ego’ inquam ‘censeo prius quam proficiscaris; ita patri quoque morem gesseris.’ ‘faciam,’ inquit ‘ut censes.’ hic dialogus sic conclusus est. sed heus tu, ² diem meum scis esse III. Nonas Ianuarias; aderis igitur. scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus, ut veniam. ³ opinor augures nil habere ad templum effandum. eatur. † ΜΙΑΚΚΟΡΔΟΥ. videbimus te igitur.

XLIII.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego vero utar prorogatione diei, tuque humanissime fecisti, qui me certiolem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem litteras, quo non exspectarem, tuque ut ab

ludis scriberes. sunt omnino mihi quaedam agenda Romae, sed consequemur biduo post.

XLIV.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 O suavis tuas litteras! etsi acerba pompa. verum tamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. populum vero praeclarum, quod propter malum vicinum ne Victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit, cui quidem valde placebat me aliquid ad Caesarem: adnu-
2 ram, sed pompa deterret. tu tamen ausus es Varroni dare? exspecto quid iudicet. quando autem pelleget? de Attica, probō: est quiddam etiam animum levare cum
3 spectatione, tum etiam religionis opinione et fama. Cottam mihi velim mittas; Libonem mecum habeo, et habueram ante Caseam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Corfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum, sed, ut aiunt, *μικροὺς ἀνάσσειν*. sciebam Corfidium pernecessarium Ligariorum, sed cum video ante esse mortuum: da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

XLV.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Fuit apud me Lamia post discessum tuum epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare, quae quamquam ante data erat quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat illum ante ludos Romanos esse venturum; in qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet neve committeret ut frustra ipse properasset, prorsus ex his litteris non videbatur esse dubium quin ante eam diem venturus esset, itemque Balbo, cum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. dies feriarum mihi additos video, sed quam multos fac, si me amas, sciam. de
2 Baebio poteris et de altero vicino Egnatio. quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda,

currentem tu quidem, sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem et ad tempus redire. Lamia quidem a Balbo, ut videbatur, 3 audiverat multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quam primum dividi, magnum pondus argenti; auctionem praeter praedia primo quoque tempore fieri oportere: scribas ad me velim, quid tibi placeat. equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiores nec officiosiores facile delegissem Vestorio, ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror. mihi quidem hoc satis videtur. tu quid dicis? unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. expectabo igitur tuas litteras.

XLVI.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Pollex quidem, ut dixerat, [ad Idus Sextilis,] ita mihi 1 Lanuvii pridie Idus praesto fuit, sed plane pollex, non index. cognosces igitur ex ipso. Balbum conveni — 2 Lepta enim de sua vini curatione laborans me ad eum perduxerat —; in eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidit: ex eo haec primum: ‘paulo ante acceperam eas litteras, in quibus magno opere confirmat, ante ludos Romanos.’ legi epistolam: multa de meo Catone, quem saepissime legendo se dicit copiosorem factum, Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. tum ex eo cognovi 3 cretionem Cluvii — o Vestorium negligentem! — liberam cretionem, testibus praesentibus, sexaginta diebus. metuebam ne ille arcessendus esset: nunc mittendum est, ut meo iussu cernat; idem igitur Pollex. etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo: nil liberalius; se enim statim ad Caesarem scripturum, Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae HS. 1000. et sepulcro multisque rebus, nihil a nobis. subaccusa, quaeso, Vestorium: quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo, illum mihi ne per meos quidem? de Cossinio doceo: dilexi hominem. Quinto dele- 4 gabo, si quid acri meo alieno superabit et emptionibus,

ex quibus mihi etiam aes alienum faciendum puto. de domo Arpini nil scio.

- 5 Vestorium nil est quod accuses: iam enim obsignata hac epistola noctu tabellarius noster venit et ab eo literas diligenter scriptas attulit et exemplum testamenti.

XLVII. a.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

‘Postea quam abs te, Agamemno,’ non ‘ut venirem’ — nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset —, sed ut scriberem, ‘tetigit aures nuntius’, extemplo instituta omisi, ea, quae in manibus habebam, abieci, ‘quod iusseras edolavi.’ tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias: turpe est enim nobis illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere; post moderabimur diligentius. idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. plane Puteolos non fuit eundem, cum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. o magistrum molestum!

XLVII. b.

Scr. Asturae exeunte mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Lepidus ad me heri vesperi litteras misit Antio; nam ibi erat — habet enim domum, quam nos vendidimus —: rogat magno opere, ut sim Kal. in senatu; me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum. puto equidem nihil esse; dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius, quoniam Balbus est aeger. sed tamen malui venire frustra quam desiderari, si opus esset; moleste ferrem postea. itaque hodie Antii, cras ante meridiem domi. tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pr. Kal. cum
- 2 Pilia. te spero cum Publilio confecisse. equidem Kal. in Tusculanum recurram; me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo: tu videbis.

XLVIII.

Scr. in Tusculano mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, cum ¹ diceres te in Tusculanum venturum; quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram; mortuus *est* enim Babulius. Caesar, opinor, ex uncia, etsi nihil adhuc, sed Lepta ex triente; veretur autem ne non liceat tenere hereditatem, *ἀλόγως* omnino, sed veretur tamen. is igitur si accierit, accurram; si minus, *non* ante quam necesse erit. tu Pollicem, cum poteris. laudationem ² Porciae tibi misi correctam; adeo properavi, ut, si forte aut Domitio filio aut Bruto mitteretur, haec mitteretur. id si tibi erit commodum, magno opere cures velim, et velim M. Varronis et Ollii mittas laudationem, Ollii utique; nam illam legi, volo tamen regustare; quaedam enim vix mihi credo legisse.

XLIX.

Scr. in Tusculano mense Sextili a. u. c. 709

CICERO ATTICO SAL.

Atticae primum salutem, quam equidem ruri esse ¹ arbitror, — multam igitur salutem, — et Piliae. de Tigellio, si quid novi, qui quidem, ut mihi Gallus Fadius scripsit, *μέμψιν ἀναφέρει* mihi quandam iniquissimam, me Phameae defuisse, cum eius causam recepissem, quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter, sed Phameae causa volebam; erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset, quod ego perinde tuebar ac si usus essem. is ad me venit dixitque iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sestio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat; scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse: respondi non ignorare eum, quid ego deberem Sestio; quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum: ita tum ille discessit iratus. puto me tibi narrasse. non laboravi

scilicet nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narraui, cum proxime Romae fui, quid audissem, neque nominavi Balbum minorem. habuit suum negotium Gallus, ut scribit: ait illum me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de *se* suspicari. qua re tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras, de me ne quid labores: est bellum aliquem libenter odisse et, quem ad modum non omnibus *dormire, ita non omnibus* servire; etsi mehercule, ut tu intellegis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

L.

Ser. in Tusculano mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Admonitus quibusdam tuis litteris, ut ad Caesarem uberiores litteras mittere instituerem, cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset se et Oppium scripsisse ad Caesarem me legisse libros contra Catonem et vehementer probasse, conscripsi de iis ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam, sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum, scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas litteras, si ipsi exemplum probassent: ita mihi rescripserunt nihil unquam se legisse melius epistolamque meam iusserunt dari Dolabellae.
- 2 Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio dari servo suo pro mea parte Heteroio cuidam fundum Brinnianum, ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset: eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes;
- 3 opinor enim ad te etiam scripsisse Vestorium. de adventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. miror te nihildum cum Tigellio, velut hoc ipsum, quantum acceperit; prorsus aveo scire, nec
- 4 tamen flocci facio. quaeris, quid cogitem de obviamitione; quid censes nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospicio scripseram, sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebitur. scripto iam superiore versiculo Eros mihi dixit sibi Murenam liberalissime
- 5 respondisse: eo igitur utamur; nam Silius culcitas non

habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

LI.

Ser. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ad Caesarem quam misi epistolam, eius exemplum¹ fugit me tum tibi mittere, nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridicule Micyllus, nec mehercule scripsi aliter ac si πρὸς ἴσον ὁμοιόνque scriberem; bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. itaque scripsi et ἀκολακεύτως et tamen sic, ut nihi eum existimem lecturum libentius. de Attica nunc demum mihi est exploratum;² itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quam primum; nam pendeo animi. narrabo tibi: Quintus cras; sed ad me an ad te nescio. mihi scripsit Romam viii. Kal. sed misi, qui invitaret; etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

LII.

Ser. in Puteolano a. d. XIV. Kalendas Ianuarias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

O hospitem mihi tam gravem ἀμειψιμέλητον! fuit¹ enim periucunde. sed cum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi cenaturus ipse Caesar esset, vacaret; quippe hominum cto cto. sane sum commotus, quid futurum esset postridie, ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. castra in agro; villa defensa est. ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad h. vii., nec quemquam admisit: rationes opinor cum Balbo; inde ambulavit in litore. post h. viii. in balneum; tum audivit de Mamurra; non mutavit. unctus est, accubuit. ἰμετιζίν agebat; itaque et edit et bibit ἀδιδῶς et iucunde, oppipare sane et apparate, nec id solum, sed

bene cocto,

condito, sermone bono et, si quaerī, libenter.

2 praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτὸν valde copiose; libertis minus lautis servisque nihil defuit: nam lautiores eleganter accepti. quid multa? homines visi sumus. hospes tamen non is, cui diceres: 'amabo te, eodem ad me, cum revertere.' semel satis est. σπουδαῖον οὐδὲν in sermone, φιλόλογα multa. quid quaeris? delectatus est et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. habes hospitium sive ἐπισταθμείαν odiosam mihi, dixi, non molestam. ego paulisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam cum praeteriret, omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum nec usquam alibi. hoc ex Nicia.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUARTUS DECIMUS.

I.

Ser. in suburbano Matii a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Deverti ad illum, de quo tecum mane. nihil perdi-¹
tius: ‘explicari rem non posse; etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet?’ quid quaeris? perisse omnia aiebat, quod haud scio an ita sit; verum ille gaudens, adfirmatque minus diebus xx. tumultum Gallicum, in sermonem se post Idus Martias praeterquam Lepido venisse nemini; ad summam, non posse istaec sic abire. o pudentem Oppium! qui nihilo minus illum desiderat, sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. sed haec hactenus. tu, quaeso,² quicquid novi — multa autem exspecto — scribere ne pigrescere; in his, de Sexto satisne certum, maxime autem de Bruto nostro, de quo quidem ille, ad quem deverti, Caesarem solitum dicere, ‘magni refert, hic quid velit, sed quicquid volt, valde volt;’ idque cum animadvertisse, cum pro Deiotaro Niceae diceret; valde vehementer cum visum et libere dicere; atque etiam — ut enim quidque succurrit, libet scribere — proxime, cum Sestii rogatu apud eum fuissem exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, ‘ego dubitem quin summo in odio sim, cum M. Cicero sedeat nec suo commodo me convenire possit? atqui, si quisquam est facilis, hic est; tamen non dubito quin me male oderit.’ haec et eius modi multa. sed ad propositum: quicquid erit, non modo magnum, sed etiam parvum, scribes; equidem nihil intermittam.

II.

Scr. in suburbano Matii a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL. D.

1 Duas a te accepi epistolas heri: ex priorē theatrum
 Publiliumque cognovi, bona signa consentientis multitu-
 2 quidem visus est. altera epistola de Madaro scripta,
 apud quem nullum *φαλάζρωμα*, ut putas; processi
 enim, sed minus diu; eius sermone enim sum retentus.
 3 quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eius
 modi est: aiebat Caesarem secum, quo tempore Sestii ro-
 gatu veni ad eum, cum exspectarem sedens, dixisse: ‘ego
 nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem
 putem mihi esse amicum, cum tam diu sedens meum
 commodum exspectet?’ habes igitur *φαλάζρωμα* inimi-
 4 cissimum otii, id est Bruti. in Tusculanum hodie, La-
 nuvii eras, inde Asturac cogitabam. Piliae paratum est
 hospitium, sed vellem Atticam; verum tibi ignosco; qua-
 rum utrique salutem.

III.

Scr. in Tusculano a. d. V. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tranquillae tuae quidem litterae, quod utinam diu-
 tius! nam Matius posse negabat. ecce autem structores
 nostri ad frumentum profecti, cum inanes redissent, ru-
 morem adferunt magnum, Romae domum ad Antonium
 frumentum omne portari. *πανικόν* certe; scripsisses
 enim. Corumbus Balbi nullus adhuc. est mihi notum
 2 nomen; bellus enim esse dicitur architectus. ad obsi-
 gnandum tu adhibitus non sine causa videris; volunt
 enim nos ita putare: nescio cur non animo quoque sen-
 tiant. sed quid haec ad nos? odorare tamen Antonii
διάθεσιν, quem quidem ego epularum magis arbitror
 rationem habere quam quicquam mali cogitare. tu, si
 quid pragmaticum habes, scribe; sin minus, populi *ἐπι-
 σιμασίαν* et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atti-
 cae salutem.

IV.

Scr. Lanuvii a. d. IV. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nunc quid putas me Lanuvii? at ego te istic cotidie ¹ aliquid novi suspicor. tument negotia: nam cum Matius, quid censes ceteros? equidem doleo, quod numquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rem publicam recuperatam: horribile est, quae loquantur, quae minitentur. ac vereor Gallica etiam bella, ipse Sextus quo evadat. sed omnia licet concurrant, Idus Martiae ² consolantur. nostri autem ἤρωες, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt; reliquae res opes et copias desiderant, quas nullas habemus. haec ego ad te: tu, si quid novi — nam cotidie aliquid exspecto — confestim ad me, et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitti litterulas; equidem non committam.

V.

Scr. Asturae a. d. III. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

Spero tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem ¹ ἡσίστησας, cum leviter commotus esses, sed tamen velim scire, quid agas. signa bella, quod Calvena moleste fert suspectum esse se Bruto: illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia. quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Asinius transportavit? Caninium volui, sed μνημονιζὸν ἀμάρτημα. ab aleatore φουρμὸς πολὺς. nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius. o meam stultam ² verecundiam! qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem, cui certe si possem mederi, deesse non deberem; sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis, vides eiusdem exercitus, vides in latere veteranos, quae sunt ἐνδείκνυσια omnia; eos autem, qui orbis terrae custodiis non modo saepti, verum etiam † magni sedebant, tantum modo laudari atque amari, sed parie-

tibus contineri. atque illi quoquo modo beati, civitas
 3 misera. sed velim scire, quid adventus Octavii, num
 qui concursus ad eum, num quae *ρευτερισμοῦ* suspitio.
 non puto equidem, sed tamen, quicquid est, scire cupio.
 haec scripsi ad te proficiscens Astura III. Idus.

VI.

Ser. Fundis pridie Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

1 Pridie Idus Fundis accepi tuas litteras cenans. pri-
 mum igitur melius esse, deinde meliora te nuntiare;
 odiosa illa enim fuerant, legiones venire. nam de Octavio
 susque deque. exspecto quid de Mario, quem quidem
 ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum
 heroibus nostris pro re nata non incommodum, sed ta-
 men adhuc me nihil delectat praeter Idus Martias: nam,
 quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, diserucior Sex-
 tili fundum a verberone Curtilio possideri; quod cum
 2 dico, de toto genere dico. quid enim miserius quam ea
 nos tueri, propter quae illum oderamus? etiamne consu-
 les et tribunos pl. in biennium, quos ille voluit? nullo
 modo reperio, quem ad modum possim *πολιτεύεσθαι*.
 nihil enim tam *σόλοιον*, quam tyrannoctonos in caelo
 esse, tyranni facta defendi. sed vides consules, vides
 reliquos magistratus, si isti magistratus, vides languorem
 bonorum. exsultant laetitia in municipiis; dici enim non
 potest, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut
 audire cupiant mea verba de re p. nec ulla interea de-
 creta: sic enim *πεπολιτεύμεθα*, ut victos metueremus.
 haec ad te scripsi apposita secunda mensa; plura et *πο-
 λιτιζώτερα* postea, et tu, quid agas quidque agatur.

VII.

Ser. in Formiano a. d. XVII. Kal. Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Postridie Idus Paulum Caietae vidi: is mihi de Mario
 et de re publica quaedam sane pessima. a te scilicet
 nihil; nemo enim meorum. sed Brutum nostrum audio
 visum sub Lanuvio. ubi tandem est futurus? nam cum
 reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. ego e Formiano

exiens xvii. Kal., ut inde altero die in Puteolanum, scripsi haec. a Cicerone mihi litterae sane *πεπινωμένοιαι* et bene ² longae. cetera autem vel fingi possunt: *πῖνος* litterarum significat doctiorem. nunc magno opere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei desit: id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem, quod idem intellexi tibi videri. omnino, si ego, ut volo, mense Quinctili in Graeciam, sunt omnia faciliora; sed cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat, quaeso, da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. haec et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis, ad meque aut quod ad rem pertineat aut, si nihil erit, quod in buccam venerit scribes.

VIII.

Scr. in Sinuessano a. d. xvii. Kal. Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tu me iam rebare, cum scribebas, in actis esse no- ¹ stris, et ego accepi xvii. Kal. in deversoriolo Sinuessano tuas litteras. de Mario probe, etsi doleo L. Crassi nepotem. optime iam etiam Bruto nostro probari Antonium: nam quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas litteras attulisse, mihi Paulus dicit ad se a fratre missas, quibus in extremis erat sibi insidias fieri, se id certis auctoribus comperisse; hoc nec mihi placebat et multo illi minus. reginae fuga mihi non molesta est. Clodia quid egerit, scribas ad me velim. de Byzantiis curabis, ut cetera, et Pelopem ad te arcesses. ego, ut postulas, Baiana negotia eorumque illum, de quo scire vis, cum perspexero, tum scribam, ne quid ignores. quid ² Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer expecto. ea scilicet tu declarabis, qui cetera. nauseolam tibi tuam causam otii dedisse facile patiebar; videbare enim mihi legenti tuas litteras requiescere paulisper. de Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet; quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota urbe vagari posse. verum tamen —!

IX.

Scr. Puteolis a. d. XV. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 De re publica multa cognovi ex tuis litteris, quas quidem multiugis accepi uno tempore a Vestorii liberto; ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. primum vehementer me Cluviana delectant. sed quod quaeris, quid accessierim Chrysippum: tabernae mihi duae corruerunt reliquaeque rimas agunt; itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. hanc ceteri calamitatem vocant, ego ne incommodum quidem. o Socrates et Socratici viri! numquam vobis gratiam referam. di immortales, quam mihi ista pro nihilo! sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore
 2 Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. hic turba magna est, eritque, ut audio, maior. duo quidem quasi designati consules —! o di boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? eius interfecti morte lactamur, cuius facta defendimus! itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere! neque iniuria; nam mori miliens praestitit quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetustatem. et Balbus hic est multumque mecum, ad
 3 quem a Vetere litterae datae pridie Kal. Ianuar., cum a se Caccilius circum sederetur et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum; ita sibi esse cum ereptum, multis suis amissis; in qua re accusat Volcatium: ita mihi videtur bellum illud instare. sed Dolabella et Nicias viderint. idem Balbus meliora de Gallia. xxi. die litteras habebat, Germanos illasque nationes re audita de Caesare legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. quid quaeris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

X.

Scr. in Puteolano a. d. XIII. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Itane vero? hoc meus et tuus Brutus egit ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in

provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valerent, quam si ipse viveret? meministine *me* clamare illo ipso primo Capitolino die senatum in Capitolium a praetoribus oportere vocari? di immortales? quae tum opera effici potuerunt laetantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus! Liberalia tu accusas. quid fieri tum potuit? iam pridem perieramus. meministine te clamare causam perisse, si funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter, servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. quae deinde? ut audeant dicere ‘tunc contra Caesaris nutum?’ haec et alia ferre non possum: itaque γῆν πρὸ γῆς cogito; tua tamen ὑπηνέμιος. nausea iamne plane abiit? mihi quidem ex tuis litteris ² coniectanti ita videbatur. redeo ad Tebassos, Scaevas, Frangones: hos tu existimas confidere se illa habituros stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti sunt. pacis isti scilicet amatores et non latrocinii auctores? at ego cum tibi de Curtilio scripsi Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messalla, de Planco, de Postumo, de genere toto. melius fuit perisse illo interfecto, quod utinam accidisset! quam haec videre. Octa- ³ vius Neapolim venit XIII. Kal. ibi cum Balbus mane postridie, eodemque die mecum in Cumano, illum hereditatem aditurum. sed, ut scribis, ὄρηξιθαιμιν magnam cum Antonio. Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae. quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum: adventare videtur; scilicet primo anno LXXX. deterimus. Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc ⁴ indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus: ardentis in eum litteras ad me misit. ille autem quid agat, si scis, nequedum Roma es profectus, scribas ad me velim, et hercule, si quid aliud: vehementer delector tuis litteris.

XI.

Ser. in Cumano a. d. XII. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem; nunc ¹ ad ea, quae proxime. velim mehercule, Asturae Brutus.

ἀπολασίαν istorum scribis: an censebas aliter? equidem etiam maiora exspecto. cum equidem contionem lego 'de tanto viro, de clarissimo civi,' ferre non queo, etsi ista iam ad risum. sed memento: sic alitur consuetudo perditarum contionum, ut nostri illi, non heroes, sed di, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine periculo quidem. verum illis magna consolatio conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui interfecto rege liberi non sumus. sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. de Cicerone quae scribis iucunda mihi sunt; velim sint prospera. quod curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est, idque ut facias, te etiam *atque etiam* rogo. de Buthrotiis et tu recte cogitas et ego non dimitto istam curam; suscipiam omnem etiam actionem, quam video cotidie faciliorem. de Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. ruina rem non fecit deteriolem, haud scio an etiam fructuosiolem. hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me; cras mane vadit.

XII.

Scr. Puteolis a. d. X. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

¹ O mi Attice, vereor ne nobis Idus Martiae nihil derint praeter laetitiam et odii poenam ac doloris. quae mihi istim adferuntur? quae hic video? *ὃ πρόξενος καλῆς μὲν, ἀτελοῦς δέ!* scis, quam diligam Siculos et quam illam clientelam honestam iudicem: multa illis Caesar, neque me invito, etsi Latinitas erat non ferenda, verum tamen —. ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani; cuius rei vivo illo mentio nulla. quid? Deiotari nostri causa non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. sescenta similia. verum illuc refero: tam claram tamque testatam rem tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo ² quidem magis, quo iste plura? nobiscum hic perhonorifice

et amice Octavius, quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non *item*, itaque ne nos quidem; quem nego posse *esse* bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur. negat haec ferri posse. quid censes, cum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? *qui* quidem semper erunt clari, conscientia vero facti sui etiam beati; sed nos, nisi me fallit, iacebimus. itaque exire aveo, 'ubi nec Pelopidarum,' inquit. haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt, ut ne apud aquas quidem adquiescere liceret. sed hoc meae nimiae facilitatis: nam id erat quondam quasi necesse; nunc, quoquo modo se res habet, non est *item*. *quamquam* dudum³ nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, non ut *te* delectem meis litteris, sed ut eliciam tuas. tu, si quid erit de ceteris, de Bruto utique, quicquid. haec conscripsi x. Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII.

Scr. Puteolis a. d. VI. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Septimo denique die litterae mihi redditae sunt, quae¹ erant a te xiii. Kal. datae, quibus quaeris atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque an ambulatione ἀλιτενεῖ delecter. est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit;

— — ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπιχράτιον ἔργα μέμηλεν,
ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοιρέφης, εἰσορόωντες
δείδιμεν· ἐν δοιῇ δὲ σωσέμεν ἢ ἀπολέσθαι.

quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de² D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video, tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit, si Sextus in armis permanebit, quem mansurum esse certo scio, quid nobis faciendum sit, ignoro: neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc neque illuc; quemcumque enim haec pars perditorum lactatum Caesaris morte putabit — lactitiam autem

apertissime tulimus omnes —, hunc in hostium numero habebit, quae res ad caedem maximam spectat. restat ut in castra Sexti aut, si forte, Bruti nos conferamus. res odiosa et aliena nostris actatibus est incerto exitu belli, et nescio quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere:

*τέκνον ἐμόν, οὐ τοι δέδοται πολεμῖα ἔργα,
ἀλλὰ σύγ' ἡμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγιοι.*

- 3 sed haec fors viderit, ea quae talibus in rebus plus quam ratio potest; nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quicquid acciderit, fortiter et sapienter feramus et accidisse hominibus meminerimus, nosque cum multum litterae, tum non minimum Idus quoque
- 4 Martiac consolentur. suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam? caedis independentis periculum non nihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod rei publicae defuerim tam gravi tempore; sin autem mansero, fore me quidem video in discrimine, sed accidere posse suspicor ut prodesse possim rei publicae. iam illa consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad confirmationem Ciceronis me illuc venire, nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari a Caesare. tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad
- 5 me pertinere putas, cogitabis. redeo nunc ad epistolam tuam: scribis enim esse rumores me ad lacum quod habeo venditurum, minusculam vero villam Quinto traditurum, vel inpenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquilia. ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid quod magis me delectet invenero; Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore; satis enim torquetur debitione dotis, in qua mirificas Q. Egnatio gratias agit; a ducenda autem uxore sic abhorret, ut
- 6 libero lectulo neget esse quicquam iucundius. sed haec quoque haectenus; redeo enim ad miseram seu nullam potius rem publicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii; quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius litteris cognosces — nisi enim tibi exemplum —; quam dissolute, quam turpiter quamque

[ita] perniciose, ut non numquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis: quae enim Caesar numquam neque fecisset neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. ego autem Antonio facillimum me praebui; etenim ille, quoniam semel induxit animum sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

A.

M. ANTONIUS COS. S. D. M. CICERONI.

Occupationibus est factum meis et subita tua pro-¹
fectione, ne tecum coram de hac re agerem; quam ob
causam vereor ne absentia mea levior sit apud te: quod
si bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui
de te, gaudebo. a Caesare petii ut Sex. Clodium resti-²
tueret: impetravi. erat mihi in animo etiam tum sic uti
beneficio eius, si tu concessisses; quo magis laboro, ut
tua voluntate id per me facere nunc *liceat*: quod si du-
riorem te eius miserae et adflictae fortunae praebes, non
contendam ego adversus te; quamquam videor debere
tueri commentarium Caesaris. sed mehercule, si huma-
niter et sapienter et amabiliter in me cogitare vis, faci-
lem profecto te praebebis et voles P. Clodium, in optima
spe puerum repositum, existimare non te insectatum
esse, cum potueris, amicos paternos. patere, obsecro,³
te pro re publica videri gessisse simultatem cum patre
eius: non contempseris hanc familiam; honestius enim
et libentius deponimus inimicitias rei publicae nomine
susceptas quam contumaciae. me deinde sine ad hanc
opinionem iam nunc dirigere puerum et tenero animo
eius persuadere non esse tradendas posteris inimicitias.
quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo
abesse certum habeo, tamen arbitror malle te quietam
senectutem et honorificam potius agere quam sollicitam.
postremo meo iure te hoc beneficium rogo; nihil enim
non tua causa feci. quod si non impetro, per me Clo-
dio daturus non sum, ut intellegas, quanti apud me
auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem praebear.

B.

CICERO ANTONIO COS. S. D.

1 Quod mecum per litteras agis, unam ob causam mal-
 lem coram egisses: non enim solum ex oratione, sed
 etiam ex voltu et oculis et fronte, ut aiunt, meum erga
 te amorem perspicere potuisses; nam, cum te semper
 amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provo-
 catus, tum his temporibus res publica te mihi ita com-
 2 mendavit, ut cariorem habeam neminem. litterae vero
 tuae cum amantissime, tum honorificentissime scriptae
 sic me adfecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer,
 sed accipere a te ita petente, ut inimicum meum, neces-
 sarium tuum, me invito servare nolles, cum id nullo
 3 negotio facere posses. ego vero tibi istuc, mi Antoni,
 remitto, atque ita, ut me a te, cum iis verbis scripseris,
 liberalissime atque honorificentissime tractatum existi-
 mem, idque cum totum, quoquo modo se res haberet,
 tibi dandum putarem, tum do etiam humanitati et na-
 turae meae; nihil enim umquam non modo acerbum in
 me fuit, sed ne paulo quidem tristius aut severius, quam
 necessitas rei publicae postulavit. accedit ut ne in ipsum
 quidem Clodium meum insigne odium fuerit umquam,
 semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum
 amicos, praesertim humiliores, nec his praesidiis nosmet
 4 ipsos esse spoliandos. nam de puero Clodio tuas partis
 esse arbitror, ut eius animum tenerum, quem ad modum
 scribis, iis opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias
 residere in familiis nostris arbitretur. contendi cum P.
 Clodio, cum ego publicam causam, ille suam defenderet:
 nostras concertationes res publica diiudicavit; si viveret,
 5 mihi cum illo nulla contentio iam maneret. qua re, quo-
 niam hoc a me sic petis, ut, quae tua potestas est, ea
 neget te me invito usurum, puero quoque hoc a me
 dabis, si tibi videbitur, non quo aut aetas nostra ab illius
 aetate quiequam debeat periculi suspicari aut dignitas
 mea ullam contentionem extimescat, sed ut nosmet ipsi
 inter nos coniunctiores simus, quam adhuc fuimus; inter-
 pellantibus enim his inimicitiis animus tuus magis patuit
 quam domus. sed haec haec hactenus. illud extremum: ego.

quae te velle quaeque ad te pertinere arbitror, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam; hoc velim tibi penitus persuadeas.

XIV.

Ser. in Puteolano a. d. V. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

‘Iteradum eadem ista mihi.’ coronatus Quintus no- 1
ster Parilibus? [Parilibus.] solusne? etsi addis Lamiam,
quod demiror equidem, sed scire cupio, qui fuerint alii:
quamquam satis scio nisi improbum neminem. explana-
bis igitur hoc diligentius. ego autem casu cum dedis-
sem ad te litteras vi. Kal. satis multis verbis, tribus fere
horis post accepi tuas et magni quidem ponderis. itaque
ioca tua plena facetiarum de haeresi Vestoriana et de
Pherionum more Puteolano risisse me satis nihil est ne-
cesse rescribere. πολιτικώτερα illa videamus. ita Bru- 2
tos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam,
quos satis laudare non possum: rerum ego vitia collegi,
non hominum; sublato enim tyranno tyrannida manere
video. nam, quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de
Clodio, de quo mihi exploratum est illum non modo non
facturum, sed etiam ne passurum quidem fuisse. sequetur
Rufio Vestorianus, Victor, numquam scriptus, ceteri,
quis non? cui servire ipsi non potuimus, eius libellis
paremus. nam Liberalibus quis potuit in senatum non
venire? fac id potuisse aliquo modo: num etiam, cum
venissemus, libere potuimus sententiam dicere? nonne
omni ratione veterani, qui armati aderant, cum praesidii
nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? illam sessio-
nem Capitolinam mihi non placuisse tu testis es. quid
ergo? ista culpa Brutorum? minime illorum quidem, sed
aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientis putant,
quibus satis fuit laetari, non nullis etiam gratulari, nullis
permanere. sed praeterita omittamus; istos omni cura 3
praesidioque tueamur et, quem ad modum tu praecipis,
contenti Idibus Martiis simus, quae quidem nostris ami-
cis, divinis viris, aditum ad caelum dederunt, libertatem
populo Romano non dederunt. recordare tua: nonne
meministi clamare te omnia perisse, si ille funere elatus

esset? sapienter id quidem; itaque, ex eo quae manarint,
 4 vides. quae scribis K. Iuniis Antonium de provinciis
 relaturum, ut et ipse Gallias habeat et utrisque dies
 prorogetur, licebitne decerni libere? si licuerit, libertatem
 esse recuperatam laetabor; si non licuerit, quid mihi
 attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam
 5 oculis cepi iusto interitu tyranni? rapinas scribis ad Opis
 fieri, quas nos quoque tum videbamus. ne nos et liberati
 ab egregiis viris nec liberi sumus. ita laus illorum est,
 culpa nostra. et hortaris me, ut historias scribam? ut
 colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc ob-
 sidemur? poterone eos ipsos non laudare, qui te obsigna-
 torem adhibuerunt? nec mehercule me raudusculum mo-
 vet, sed homines benevolos, qualescumque sunt, grave
 6 est insequi contumelia. sed de omnibus meis consiliis,
 ut scribis, existimo exploratius nos ad K. Iunias statuere
 posse, ad quas adero et omni ope atque opera enitar,
 adiuvante me scilicet auctoritate tua et gratia et summa
 aequitate causae, ut de Buthrotiis senatus consultum,
 quale scribis, fiat. quod me cogitare iubes, cogitabo
 equidem, etsi tibi dederam superiore epistola cogitan-
 dum. tu autem quasi iam recuperata re publica vicinis
 tuis Massiliensibus sua reddis. haec armis, quae quam
 firma habeamus ignoro, restitui fortasse possunt, aucto-
 7 ritate non possunt. [XV. 1.] epistola brevis, quae postea
 a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad An-
 tonium et de eiusdem ad te litteris: posse videntur esse
 meliora, quam adhuc fuerunt. sed nobis, ubi simus et
 quo iam nunc nos conferamus, providendum est.

XV.

Ser. in Putcolano Kalendis Maiis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 [2.] O mirificum Dolabellam meum! iam enim dico
 meum; antea, crede mihi, subdubitabam. magnam ἀα-
 θεώρησιν res habet: de saxo, in crucem, columnam
 tollere, locum illum sternendum locare. quid quaeris?
 heroica. sustulisse mihi videtur simulationem desiderii,
 adhuc quae serpebat in dies, et inveterata verebar ne
 2 periculosa nostris tyrannoctonis esset. [3.] nunc prorsus

adsentior tuis litteris speroque meliora; quamquam istos ferre non possum, qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt. sed non possunt omnia simul. incipit res melius ire, quam putaram; nec vero discedam, nisi cum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero, idque, etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem. [4.] Piliae nostrae villam totam³ quaeque in villa sunt trado, in Pompeianum ipse proficiscens K. Maiis. quam velim Bruto persuadeas, ut Asturae sit.

XVI.

Scr. Puteolis in hortis Cluvianis a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

v. Nonas conscendens ab hortis Cluvianis in phase-¹ lum epicopum has dedi litteras, cum Piliae nostrae villam ad Lucrinum, vilicos, procuratores tradidissem; ipse autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam, perpaucis diebus in Pompeianum, post in haec Puteolana et Cumana regna renavigare. o loca ceteroqui valde expetenda, interpellantium autem multitudine paene fugienda! sed ad rem ut veniam, o Dolabellae nostri ma-² gnā ἀριστείαν! quanta est ἀναθεώρησις! equidem laudare cum et hortari non desisto. recte tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias. mihi quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream per forum ferre posse; quis enim audeat laedere proposita cruce aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum? nunc, mi Attice, me fac ut³ expedias: cupio, cum Bruto nostro adfatim satis fecerim, excurrere in Graeciam. magni interest Ciceronis vel mea potius vel mehercule utriusque me intervenire discenti; nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magno opere laetemur? numquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur: 'quo modo nunc est.' non est fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi *κατὰ μίτρον* scriberet; a quo adhuc nulla littera est: vereor ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognossem, iu-

4 cundum putaret fore. quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est; nihil enim deesse Ciceroni cum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse: ad eum scripsi me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negotio cum eo loquerere, et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam, et ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo conloquere. puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, ne sero cum damno dependatur. de Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti *ut* ante scirem recte esse quam non belle fuisse.

XVII.

Scr. in Pompeiano a. d. IV. Nonas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 In Pompeianum veni v. Nonas Maias, cum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collocavissem. ibi mihi cenanti litterae tuae sunt redditae, quas dederas Demetrio liberto pr. Kal., in quibus multa sapienter, sed tamen talia, quem ad modum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur; itaque his de
2 rebus ex tempore et coram. de Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! multum profecto proficiam. sed non arbitrantur cum a Capua declinaturum, quo quidem metuo ne magno rei publicae malo venerit; quod idem L. Caesari videbatur, quem pridie Neapoli adfectum graviter videram. quam ob rem ista nobis ad Kal. Iunias tractanda et perficienda sunt. sed *haec* hactenus. Q. filius ad patrem acerbissimas litteras misit, quae sunt ei redditae, cum venissemus in Pompeianum, quarum tamen erat caput, Aquiliam novercam non esse
3 se laturum. sed hoc tolerabile fortasse; illud vero 'se a Caesare habuisse omnia, nihil a patre, reliqua sperare
4 ab Antonio!' o perditum hominem! sed *μελίσει*. ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi: earum exempla tibi misi, non ut deliberarem, reddendaene essent — plane enim iudico esse reddendas —, *sed* quod non dubito quin tu idem existimaturus
5 sis. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis quantum videbitur meque hoc tibi onus imponere patiere. quae

adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. librum meum illum ⁶
ἀνέχδοτον nondum, ut volui, perpolivi; ista vero, quae
 tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen ex-
 spectant. ego autem — credas mihi velim — minore
 periculo existimo contra illas nefarias partis vivo tyranno
 dici potuisse quam mortuo: ille enim nescio quo pacto
 ferebat me quidem mirabiliter; nunc, quacumque nos
 commovimus, ad Caesaris non modo acta, verum etiam
 cogitata revocamur. de Montano, quoniam Flamma ve-
 nit, videbis. puto rem meliore loco esse debere.

A.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO SAL.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satis- ¹
 que ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam,
 tamen non possum non confiteri cumulari me maximo
 gaudio, quod volgo hominum opinio socium me ascribat
 tuis laudibus. neminem conveni — convenio autem co-
 tidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri valetudinis
 causa in his locis, conveniunt praeterea ex municipiis
 frequentes necessarii mei — quin omnes, cum te sum-
 mis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maxi-
 mas gratias agant; negant enim se dubitare quin tu meis
 praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te
 civem et singularem consulem praebeas. quibus ego ²
 quamquam verissime possum respondere te, quae facias,
 tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere
 consilio, tamen neque plane adsentior, ne imminuam
 tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur,
 neque valde nego; sum enim avidior etiam, quam satis
 est, gloriae. et tamen non alienum est dignitate tua,
 quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, ha-
 bere aliquem in consiliis capiendis Nestorem; mihi vero
 gloriosum te juvenem consulem florere laudibus quasi
 alumnum disciplinae meae. L. quidem Caesar, cum ad ³
 eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat op-
 pressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me
 plane salutavit, ‘o mi Cicero,’ inquit ‘gratulor tibi, cum
 tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud
 sororis filium valerem, iam salvi esse possemus; Dola-

bellae vero tuo et gratulor et gratias ago, quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere.' dein multa de facto ac de re gesta; tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum unquam, nihil rei publicae salutarius. atque haec una vox omnium est. a te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiari. quamquam, mi Dolabella — haec enim iocatus sum —, libentius omnis meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfunderim, quam aliquam partem exhausserim ex tuis: nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intellegere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius; nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. 5 semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iam pridem cumulatam etiam videbatur. quis erat qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi 6 nunc denique amare videar, antea dilexisse. qua re quid est quod ego te hortor, ut dignitati et gloriae servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hortantur? neminem habeo clariorem quam te ipsum: te 7 imitere oportet, tecum ipse certes. ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis non tui similem esse. quod cum ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis utendum est; contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae, sed contigit magnitudine quadam cum animi, tum etiam ingenii atque consilii; legi enim contionem tuam: nihil illa sapientius; ita pedetemptim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi 8 omnium concessu daret. liberasti igitur et urbem periculo et civitatem metu, neque solum ad tempus maximam

utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum; quo facto intellegere debes in te positam esse rem publicam tibi-que non modo tuendos, sed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. sed his de rebus coram plura propediem, ut spero: tu, quoniam rem publicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XVIII.

Scr. in Pompeiano a. d. VII. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

Saepius me iam agitas, quod rem gestam Dolabellae ¹ nimis in caelum videar efferre; ego autem, quamquam sane probo factum, tamen, ut tanto opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris litteris. sed totum se a te abalienavit Dolabella eadem causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. o hominem pudentem! Kal. Ian. debuit: adhuc non solvit, praesertim cum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit et opem ab eo petierit; licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes. atque ego ad eum VIII. Idus litteras dederam bene mane; eodem autem die tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam litteras dedi, quae si nihil profecerint, puto fore ut me praesentem non sustineat. Albianum te confecisse ar- ² bitror. de Patulciano nomine, quod mihi suppetiatus es, gratissimum est et simile tuorum omnium. sed ego Erotem ad ista expedienda factum mihi videbar reliquisse, cuius non sine magna culpa vacillarunt. sed cum ipso videro. de Montano, ut saepe ad te scripsi, erit ³ tibi tota res curae. Servius proficiscens quod desperanter tecum locutus est, minime miror, neque ei quicquam in desperatione concedo. Brutus noster, singularis vir, ⁴ si in senatum non est Kal. Iuniis venturus, quid facturum sit in foro, nescio. sed hoc ipse melius. ego ex iis, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico: itaque de Graecia cotidie magis et magis cogito; nec enim Bruto meo exsilium, ut scribit ipse, meditati video quid prodesse possim. Leonidae me litterae non

satis delectarunt. de Herode tibi adsentior. Saufeii legisse vellem. ego ex Pompeiano vi. Idus Mai. cogitabam.

XIX.

Scr. in Pompeiano Nonis Maiis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

1 Nonis Maiis cum essem in Pompeiano, accepi binas a te litteras, alteras sexto die, alteras quarto: ad superiores igitur prius. quam mihi iucundum opportune tibi Barnacum litteras reddidisse! tu vero cum Cassio, ut cetera. quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quadriduo ante ad eum scripseram exemplumque mearum litterarum ad te miseram. sed cum Dolabellae avaritia — sic enim tu ad me scripseras — magna desperatione adfectus essem, ecce tibi et Bruti et tuae litterae. ille exilium meditari; nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus, in quem mallem equidem perveni florente Bruto nostro constitutaque re publica. sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis; adsentiris enim mihi nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam et mihi voluptati magnae fore; sed Pansa furere videtur de Clodio itemque de Deiotaro, et loquitur severe, si velis credere. illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. de coronatis, cum sororis tuae filius a 3 patre accusatus esset, rescripsit se coronam habuisse honoris Caesaris causa, posuisse luctus gratia, postremo se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. ad Dolabellam, quem ad modum tibi dicis placere, scripsi diligenter. ego etiam ad Siccam: 4 tibi hoc oneris non impono; nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosco, in qua plus timoris video quam consilii; sed, quoniam perterriti omnes sumus, adsentior Servio. Publilius tecum tricatus est; huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me, cui facile persuasi mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de

Buthroto. venio ad recentiores litteras, quamquam de 5
 Servio iam rescripsi. ‘me facere magnam *πρᾶξιν* Dola-
 bellae.’ mihi mehercule ita videtur; non potuisset maior
 tali re talique tempore. sed tamen, quicquid ei tribuo,
 tribuo ex tuis litteris. tibi vero adsentior maiorem *πρᾶξιν*
 eius fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus velim
 sit Asturae. quod autem laudas me, quod nihil ante de 6
 profectioe constituam, quam, ista quo evasura sint,
 videro, muto sententiam; neque quicquam tamen ante,
 quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de
 matre gaudeo, cui quidem ego totam villam cellamque
 tradidi, eamque cogitabam v. Idus videre. tu Atticae
 salutem dices; nos Piliam diligenter tuebimur.

XX.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO

E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri 1
 hospitium vi. Idus, hora fere tertia; egressus autem e
 navi accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cuma-
 num attulisse dicebatur, Nonis Maiis datas. a Lucullo
 postridie eadem fere hora veni in Puteolanum: ibi accepi
 duas epistolas, alteram Nonis, alteram vii. Idus Lanuvio
 datas. audi igitur ad omnis. primum, quae de re mea 2
 gesta et in solutione et in Albiano negotio, grata. de
 tuo autem Buthroto, cum in Pompeiano essem, Misenum
 venit Antonius; inde ante discessit, quam illum venisse
 audissem, in Samnium; a quo vide quid speres. Romae
 igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis contio, Dola-
 bellae praeclara. iam vel sibi habeat nummos, modo nu-
 meret Idibus. Tertullae nollem abortum; tam enim Cassii
 sunt iam quam Bruti serendi. de regina velim atque
 etiam de Caesare illo. persolvi primae epistolae, venio
 ad secundam. de Quintis, Buthroto, cum venero, ut
 scribis. quod Ciceroni suppeditas, gratum. quod errare
 me putas, qui rem publicam putem pendere e Bruto, sic
 se res habet: aut nulla erit aut ab isto istisve servabitur.
 quod me hortaris, ut scriptam contionem mittam, accipe
 a me, mi Attice, *καθολικὸν θεώρημα* earum rerum, in
 quibus satis exercitati sumus. nemo unquam neque

poëta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur; hoc etiam malis contingit: quid tu Bruto putas, et ingenioso et erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto. scripseram rogatu tuo: meum mihi placebat, illi suum. quin etiam, cum ipsius precibus paëne adductus scripsissem ad eum 'de optimo genere dicendi,' non modo mihi, sed etiam tibi scripsit sibi illud, quod mihi placeret, non probari. qua re sine quaeso sibi quemque scribere:

suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique
amorem, mihi meum.

non scite; hoc enim Atilius, poëta durissimus. atque utinam liceat isti contionari! cui si esse in urbe tuto licebit, vicimus; duces enim novi belli civilis aut nemo
4 sequetur aut ii sequentur, qui facile vincantur. venio ad tertiam. gratas fuisse meas litteras Bruto et Cassio gaudeo; itaque iis rescripsi. quod Hirtilium per me meliorem fieri volunt, do equidem operam, et ille optime loquitur, sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video; mihi quidem egregie. cum Pansa vixi in Pompeiano: is plane mihi probabat se bene sentire et cupere pacem. causam armorum quaeri plane video. edictum Bruti et Cassii probo. quaeris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem: consilia temporum sunt, quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio et haec contra Antonium contio mihi profecisse permultum videtur. prorsus ibat res. nunc autem videmur habituri duces: quod unum municipia
5 bonique desiderant. Epicuri mentionem facis et audes dicere μή πολιτεύεσθαι? non te Bruti nostri vulticulus ab ista oratione deterret? Quintus filius illius, ut scribis, est dextella. per eum igitur, quod volumus, facile auferemus. exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis contio fuerit. haec scripsi *summam*; statim enim Cassii tabellarius. eram continuo Piliam salutaturus, deinde ad epulas Vestorii navicula. Atticae plurimam salutem.

XXI.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

Cum paulo ante dedissem ad te Cassii tabellario literas, v. Idus venit noster tabellarius, et quidem, portenti simile, sine tuis litteris; sed cito conieci Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me litterae Dolabellae perferrentur, non de re mea — nondum enim meas acceperat —, sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente. ad me autem, cum Cassii tabellarium dimissem, statim Balbus. o dei boni, quam facile perspiceres timere otium! et nosti virum, quam tectus; sed tamen Antonii consilia narrabat: illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent idque se facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent eaque duumviri omnibus mensibus inspicerent. questus est etiam de sua invidia, eaque omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium. quid quaeris? nihil sinceri. mihi autem non est dubium quin res spectet ad castra; acta enim illa res est animo virili, consilio puerili: quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem absurdius?

hoc metuere, alterum in metu non ponere?

quin etiam hoc ipso tempore multa *ὑποσόλοιχα*. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? legendus mihi saepius est 'Cato maior' ad te missus; amariorem enim me senectus facit. stomachor omnia. sed mihi quidem *βεβίωται*. viderint iuvenes. tu mea curabis, ut curas. haec scripsi seu dictavi apposita secunda mensa apud Vestorium. postridie apud Hirtium cogitabam, et quidem *πεντέλοιπον*. sic hominem traducere ad optumatis paro. *λῆρος πολύς*. nemo est istorum, qui otium non timeat. qua re talaria videamus; quidvis enim potius quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. exspecto Octavii contionem et si quid aliud, maxime autem, ecquid Dolabella tinniat an in meo nomine tabulas novas fecerit.

XXII.

Ser. in Puteolano prid. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

- 1 Certior a Pilia factus mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. primum igitur scire te volui me hinc Arpinum xvi. Kalend. Iun.: eo igitur mit-tes, si quid erit posthac. quamquam ipse iam iamque adero; cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. quamquam vereor ne nihil coniectura aberrem: minime enim obscurum est, quid isti moliantur — meus vero discipulus, qui hodie apud me cenat, valde amat illum, quem Brutus noster saucia-vit —, et, si quaeris — perspexi enim plane — timent otium; ὑπόθεσιν autem hanc habent eamque prae se ferunt, clarissimum virum interfectum, totam rem publi-cam illius interitu perturbatam; inrita fore, quae ille egisset, simul ac desisteremus timere; clementiam illi malo fuisse, qua si usus non esset, nihil ei tale accidere
- 2 potuisse. mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est εὔλογον, certe fore bel-lum. haec me species cogitatioque perturbat; neque enim iam, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit; nam aperte laetati sumus. deinde habent in ore nos ingratos: nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit et multis. γαι-ροπροσωπητέον ergo et ἰτέον in castra? miliens mori me-lius, huic praesertim aetati. itaque me Idus Martiae non tam consolantur quam antea; magnum enim mendum continent: etsi illi iuvenes

ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθοῦνται ψόγον.

sed, si tu melius quidpiam speras, quod et plura audis et interes consiliis, scribas ad me velim simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis; di-cuntur enim occulte milites ad eam diem comparari, et quidem in istos, qui mihi videntur ubivis tutius quam in senatu fore.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUINTUS DECIMUS.

I. a.

Scr. in Puteolano a. d. XVI. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O factum male de Alexione! incredibile est, quanta 1
me molestia adfecerit, nec mehercule ex ea parte maxime,
quod plerique mecum: 'ad quem igitur te medicum con-
feres?' quid mihi iam medico? aut, si opus est, tanta
inopia est? amorem erga me, humanitatem suavitatem-
que desidero. etiam illud: quid est, quod non pertime-
scendum sit, cum hominem temperantem, summum me-
dicum tantus improviso morbus oppresserit? sed ad haec
omnia una consolatio est, quod ea condicione nati sumus,
ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeat-
mus. de Antonio iam antea tibi scripsi non esse cum a 2
me conventum; venit enim Misenum, cum ego essem in
Pompeiano; inde ante profectus est, quam ego eum ve-
nisse cognovi. sed casu, cum legerem tuas litteras, Hir-
tius erat apud me in Puteolano: ei legi et egi. primum
quod attinet, nihil mihi concedebat; deinde ad summam,
arbitrum me statuebat non modo huius rei, sed totius
consulatus sui. cum Antonio autem sic agemus, ut per-
spiciat, si in eo negotio nobis satis fecerit, totum me fu-
turum suum. Dolabellam spero domi esse. redeamus 3
ad nostros, de quibus tu bonam spem te significas ha-
bere propter edictorum humanitatem; ego autem per-
spexi, cum a me xvii. Kal. de Puteolano Neapolim Pansae
conveniendi causa proficisceretur Hirtius, omnem eius
sensem; seduxi enim et ad pacem sum cohortatus: non
poterat scilicet negare se velle pacem, sed non minus se
nostrorum arma timere quam Antonii, et tamen utrosque

non sine causa praesidium habere, se autem utraque
 4 arma metuere. quid quaeris? οὐδὲν ἐγυίς. de Q. filio
 tibi adsentior; patri quidem certe gratissimae bellae tuae
 litterae fuerunt. Caerelliae vero facile satis feci, nec
 valde laborare mihi visa est, et, si illa, ego certe non
 laborarem. istam vero, quam tibi molestam scribis esse,
 auditam a te esse omnino demiror: nam quod eam con-
 laudavi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et filia
 tua † ΤΟΕCΤΟΙΟΥ. [quid est hoc?] quid est autem, cur
 ego personatus ambulem? parumne foeda persona est
 5 ipsius senectutis? quod Brutus rogat, ut ante Kalendas,
 ad me quoque scripsit, et fortasse faciam; sed plane,
 quid velit, nescio: quid enim illi adferre consilii possum,
 cum ipse egeam consilio et cum ille suae immortalitati
 melius quam nostro otio consuluerit? de regina rumor
 exstinguetur. de Flamma, obsecro te, si quid potes.

I. b.

Ser. in Sinuessano a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Here dederam ad te litteras exiens e Puteolano de-
 verteramque in Cumanum; ibi bene valentem videram
 Piliam. quin etiam paulum Cumis eam vidi; venerat enim
 in funus, cui funeri ego quoque operam dedi: Cn. Lucul-
 lus, familiaris noster, matrem efferebat. mansi igitur eo
 die in Sinuessano, atque inde mane postridie Arpinum
 2 proficiscens hanc epistolam exaravi. erat autem nihil
 novi, quod aut scriberem aut ex te quaererem, nisi forte
 hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me
 orationem suam habitam in contione Capitolina petivit-
 que a me, ut eam sine ambitione corrigerem ante, quam
 ederet. est autem oratio scripta elegantissime sententiis,
 verbis ut nihil possit ultra: ego tamen, si illam causam
 habuissem, scripsissem ardentius. ἐπὶ ὁμοίῳ vides quae
 sit et persona dicentis; itaque eam corrigere non potui:
 quo enim in genere Brutus noster esse volt et quod iu-
 dicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus
 est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. sed
 ego secutus aliud sum, sive hoc recte sive non recte. tu
 tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, cer-

tioremque me facias, quid iudices ipse: quamquam vereor ne cognomine tuo lapsus hyperatticus sis in iudicando; sed si recordabere *ἀημοσθένους* fulmina, tum intelleges posse et *ἀπιζώτατα* et gravissime dici. sed haec coram. nunc nec sine epistola nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

II.

Scr. in Vesciano a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

xv. Kal. e Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad 1
te litteras devertissemque † acutius, in Vesciano accepi
a tabellario tuas litteras, in quibus nimis multa de Buthroto; non enim tibi ea res maiori curae aut est aut erit
quam mihi. sic enim decet te mea curare, tua me;
quam ob rem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil
sim habiturus antiquius. L. Antonium contionatum esse 2
cognovi tuis litteris et aliis sordide, sed, id quale fuerit,
nescio; nihil enim scripsi. de Menedemo, probe; Quintus
certe ea dicitur, quae scribis. consilium meum a te
probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis,
facile patior, multoque magis id probabis, si orationem
eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. quae de legionibus
scribis, ea vera sunt. sed non satis hoc mihi vide-
ris tibi persuasisse, qui de Buthrotiis nostris per senatum
speres confici posse, † quod puto; tantum enim video:
non videmur esse victuri. sed, ut etiam nos hoc fallat,
de Buthroto te non fallat. de Octavii contione idem sen- 3
tio, quod tu, ludorumque eius apparatus et Matius ac
Postumus mihi procuratores non placent; Saserna collega
dignus. sed isti omnes, quem ad modum sentis, non minus
otium timent quam nos arma. Balbum levare invidia
per nos velim, sed ne ipse quidem id fieri posse confidit;
itaque alia cogitat. quod prima disputatio Tusculana te 4
confirmat, sane gaudeo; neque enim ullum est perfrugium
aut melius aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non
molesto fero. Tyndaritanorum causa, de qua † causa laborat,
quae sit, ignoro; hos tamen. *πινύλοιον* movere
ista videntur, in primis erogatio pecuniae. de Alexione
doleo, sed quoniam incidit in tam gravem morbum,

bene actum cum illo arbitror. quos tamen secundos heredes, scire velim, et diem testamenti.

III.

Ser. in Arpinati a. d. XI. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Undecimo Kal. accepi duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. una erat xv. Kal., altera xii. data; ad superiorem igitur prius. accurrens in Tusculanum, ut scribis, quo me vi. Kal. venturum arbitrabar. quod scribis parendum victoribus, non mihi quidem, cui sunt multa potiora; nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcello consulibus acta in aede Apollinis, nec causa eadem est nec simile tempus, praesertim cum Marcellum scribas aliosque discedere. erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romae esse possimus. novi conventus habitatores sane movent; in magnis enim versamur angustiis: etsi ista parvi; quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. de † malo scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime, modo redditae litterae sint: eius causa et cupio et
- 2 debeo. venio ad propiorem. cognovi de Alexione quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio quam est volo peius esse. de Q. filio, ut scribis, A. M. C. de patre coram agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare, cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video; sed parum intellego, quid me velis scribere quasi a Bruto habita oratione, cum ille ediderit. qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? multa dicentur, multa scribentur a nobis, sed alio modo et tempore. de sella Caesaris, bene tribuni; praeclaros etiam xiv. ordines! Brutum apud me fuisse gaudeo, modo et libenter fuerit et sat diu.

IV.

Ser. in Arpinati a. d. X. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 x. K. hora viii. fere a Q. Fufio venit tabellarius. nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem:

sane insulse, ut solet, nisi forte quae non ames omnia videntur insulse fieri. scripsi ita, ut te probaturum existimo. mihi duas a te epistolas reddidit, unam xi., alteram x. ad recentiore[m] prius et pleniore[m]. laudo. si vero etiam Carfulenus: *ἄνω ποταμῶν*. Antonii consilia narras turbulenta, atque utinam potius per populum agat quam per senatum! quod quidem ita credo. sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello; sed non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. rides? ast condoleo non mea potius assiduitate, diligentia, gratia perfici. quod scribis te nescire, quid nostris faciendum sit, iam pridem me illa *ἀλογία* sollicitat. itaque stulta iam Iduum Martiarum est consolatio; animis enim usi sumus virilibus, consiliis, mihi crede, puerilibus. excisa enim est arbor, non evolsa; itaque, quam fruticetur, vides. redeamus igitur, quoniam saepe usurpas, ad Tusculanas disputationes. Saufeium † pete celemus; ego numquam indicabo. quod te a Bruto *rogari* scribis, ut certior fieret, quo die in Tusculano essem futurus, ut ad te ante scripsi, vi. Kal., et quidem ibi te quam primum per videre velim; puto enim nobis Lanuvium eundem, et quidem non sine multo sermone. sed *μελίσει*. redeo ad superiore[m], ex qua praetereo illa prima de Buthrotiis, quae mihi sunt inclusa medullis, sit modo, ut scribis, locus agendi. de oratione Bruti prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. egone ut eam causam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? nulla *παρεγγείρησις* fieri potest contumeliosior. ‘at’ inquis *Ἡρακλείδειον* aliquid? non recuso id quidem, sed et componendum argumentum est et scribendi exspectandum tempus maturius. licet enim de me, ut libet, existimes — velim quidem quam optime —, si haec ita manent, ut videntur — feres quod dicam —, me Idus Martiae non delectant. ille enim nunquam revertisset; nos timor confirmare eius acta non cogisset; aut — ut in Saufeii eam relinquamque Tusculanas disputationes, ad quas tu etiam Vestorium hortaris — ita gratiosi eramus apud illum, quem di mortuum perdidit! ut rostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi

non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. rubeo, mihi
 4 crede; sed iam scripseram, delere nolui. de Menedemo
 vellem verum fuisset; de regina velim verum sit. cetera
 coram, et maxime, quid nostris faciendum sit, quid etiam
 nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. hanc
 epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum ne
 solveret: itaque misi dedita *opera*; erat enim rescriben-
 dum tuis.

5 Quam vellem Bruto studium tuum navare potuisses!
 ego igitur ad eum litteras. ad Dolabellam Tironem
 misi cum mandatis et litteris; eum ad te vocabis et, si
 quid habebis, quod placeat, scribes. ecce autem de tra-
 verso L. Caesar ut veniam ad se rogat in Nemus aut
 scribam, quo se venire velim; Bruto enim placere se a
 me conveniri. o rem odiosam et inexplicabilem! puto
 me ergo iturum, et inde Romam, nisi quid mutaro. sum-
 matim adhuc ad te; nihildum enim a Balbo. tuas igitur
 exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

V.

Ser. in Atinati exeunte mense Maio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 A Bruto tabellarius rediit; attulit et ab eo et Cassio
 litteras: consilium meum magno opere exquirunt, Brutus
 quidem, utrum de duobus. o rem miseram! plane non
 habeo quod scribam: itaque silentio puto me usurum,
 nisi quid aliud tibi videtur; sin tibi quid venit in men-
 tem, scribe, quaeso. Cassius vero vehementer orat ac
 petit, ut Hirtium quam optimum faciam: sanum putas?
 2 † ὅτι καὶ ἀνδραγαγῶν. epistolam tibi misi. ut tu de pro-
 vincia Bruti et Cassii per senatus consultum, ita scribit
 et Balbus et Hirtius † quidem se acturum. etenim iam
 in Tusculano est, mihi que ut absim vehementer auctor
 est: ille quidem periculi causa, quod sibi etiam fuisse
 dicit; ego autem, etiam ut nullum periculum sit, tantum
 abest ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne vi-
 dear eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa ca-
 3 sit, cur Romam venire nolim, ne illum videam. Varro
 autem noster ad me epistolam misit sibi a nescio quo
 missam — nomen enim delebat —, in qua scriptum erat

veteranos eos, qui reiciantur — nam partem esse dimissam —, improbissime loqui, ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. qui porro noster itus reditus, voltus incessus inter istos? quod si, ut scribis, L. Antonius in D. Brutum, reliqui in nostros, ego quid faciam? aut quo me pacto geram? mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum aliqua dignitate; nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

VI.

Scr. in Tusculano Kalendis Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Cum ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut ¹ Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem — Antonio est enim fortasse iratior, causae vero amicissimus —, tamen ad eum scripsi eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi: ille quid mihi rescripsisset, scire te volui, si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

‘HIRTIUS CICERONI SUO SAL.

Rure iam redierim, quaeris. an ego, cum omnes ca- ² leant, ignaviter aliquid faciam? etiam ex urbe sum profectus; utilius enim statui abesse: has tibi litteras exiens in Tusculanum scripsi. noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram; nihil enim iam video opus esse nostra cura, quoniam praesidia sunt in tot annos provisa. Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium! cedentis enim haec ais scripsisse: quo? aut qua re? retine, obsecro te, Cicero, illos et noli ³ sinere haec omnia perire, quae funditus *medius* fidius rapinis, incendiis, caedibus pervertuntur. tantum, si quid timent, caveant; nihil praeterea moliantur: non *medius* fidius accerrimis consiliis plus quam etiam inertissimis, dum modo diligentibus, consequentur; haec enim, quae fluunt,

per se diuturna non sunt; in contentione praesentis ad nocendum habent viris. quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.'

- 4 Habes Hirtii epistolam, cui rescripsi nil illos calidius cogitare, idque confirmavi. hoc quaecumque esset te scire volui.

Obsignata iam *epistola* Balbus ad me Serviliam redisse, confirmare non discessuros. nunc exspecto a te litteras.

VII.

Ser. in Tusculano exeunte mense Maio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gratum, quod mihi epistolas; quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. dices 'quia te laudat.' puto meberecule id quoque esse causae, sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni, valde mihi placebat cum sensus eius de re publica, tum scribendi *. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obisse legationem et omnis captiunculas pertimescere. debuerat autem non 'ex iure manum consertum,' sed quae sequuntur; tuque scribes.

VIII.

Ser. in Tusculano prid. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Post tuum discessum binas a Balbo, nihil novi, itemque ab Hirtio, qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. exspectat animus, quidnam agam de Kalendis. misi igitur Tironem et cum Tirone pluris, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares litteras, atque etiam scripsi ad Antonium de legatione, ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur, scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. honestior est votiva, sed licet uti utraque.
- 2 de te, quaeso, etiam atque etiam vide. velim possis coram; si minus possis, litteris idem consequemur. Graecius ad me scripsit C. Cassium sibi scripsisse homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. id

quidem mihi *non* videbatur, sed cavendum tamen † ut ille que plures videndae. sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis † dare.

IX.

Scr. in Tusculano a. d. IV. Nonas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

III. Non. vesperi a Balbo redditae mihi litterae fore 1
 Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum et ad urbem mittendum curarent. o rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc † legatoriam provinciam! atque haud scio an melius sit quam ad Eurotam sedere: sed haec casus gubernabit. ait autem eodem tempore decretum iri, ut et iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. hoc certe melius quam illa *Περσική* porticus; nolo enim Lacedaemonem, † longinquo quom Lanuvium existimavit. ‘rides’ inquires ‘in talibus rebus?’ quid faciam? plorando fessus sum. di immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? quid autem iste in domo tua casus armorum? sed hunc quidem nimbum cito transisse laetor. tu quid egeris tua cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto; est enim inexplicabilis: ita circumsedemur copiis omnibus. me quidem Bruti litterae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. sed plura, cum ista cognoro. hoc autem tempore quod scriberem nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas litteras essesne accepturus; erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius. ego tuas litteras vehementer exspecto.

X.

Scr. in Tusculano Nonis Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O Bruti amanter scriptas litteras! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! ego autem quid scribam? ut beneficio istorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent nec iam possunt. age, quiescant auctoribus nobis: quis incolumitatem praestat?

si vero aliquid de Decimo gravius, quae nostris vita, etiam si nemo molestus sit? ludos vero non facere, quid foedius? frumentum imponere, quae est alia Dionis legatio? aut quod munus in re publica sordidius? prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant; sed possim id negligere proficiens: frustra vero qui ingrediar? matris consilio cum utatur vel etiam precibus, quid me interponam? sed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum; nam silere non possum. statim igitur mittam vel Antium vel Circeios.

XI.

Scr. in Antiati a. d. V. Idus Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Antium veni a. d. vi. Idus: Bruto iucundus noster adventus. deinde multis audientibus Servilia, Tertulla, Porcia quaerere, quid placeret — aderat etiam Favonius —, ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti, nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvus esset; in eo etiam ipsi rei publicae esse praesidium. quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit; ego eadem illa repetivi. hoc loco fortibus sane oculis Cassius — Martem spirare dices — se in Siciliam non iturum. ‘egone ut beneficium accepissem contumeliam?’ ‘quid ergo agis?’ inquam. at ille in Achaiam se iturum. ‘quid tu,’ inquam ‘Brute?’ ‘Roman,’ inquit ‘si tibi videtur.’ ‘mihi vero minime; tuto enim non eris.’ ‘quid? si possem esse, placeretne?’ ‘atque ut omnino neque nunc neque ex praetura in provinciam ires; sed auctor non sum, ut te urbi committas.’ dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur
2 non esset tuto futurus. multo inde sermone querebantur — atque id quidem Cassius maxime — amissas occasiones Decimumque graviter accusabant: ego negabam oportere praeterita, adsentiebar tamen. cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset — nec vero quicquam novi, sed ea, quae cotidie omnes —, nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipi rem publicam, exclamat tua

familiaris: ‘hoc vero neminem umquam audivi!’ ego repressi. sed et Cassius mihi videbatur iturus — etenim Servilia pollicebatur se curaturam ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur —, et noster cito deiectus est de illo inani sermone: velle se dixerat. constituit igitur, ut ludi absente se fierent suo nomine; proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. ne ³ multa: nihil me in illo itinere praeter conscientiam meam delectavit; non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus esset, discederet. hoc dempto munere amoris atque officii sequebatur, ut mecum ipse:

ἡ δεῦρ' ὁδὸς σοι τί δύναται ῥῆν, θεοκρόπε;

prorsus dissolutum offendi navigium vel potius dissipatum; nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc, idque quam primum, ‘ubi nec Pelopidarum facta neque famam audiam.’ sed heus tū, ne forte sis ⁴ nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. III. Nonas: id mihi heri vesperi nuntiatum est. votiva ne tibi quidem placebat; etenim erat absurdum, quae, si stetisset res publica, vovissem, ea me eversa illa vota dis solvere, et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest: aveo genus legationis, ut, cum velis, introire exire liceat; quod nunc mihi additum est. bella est autem huius iuris quinquennii licentia. quamquam *quid de* quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. sed βλάβηνα mittamus.

XII.

Scr. in Antiati a. d. III. Idus Iunias a. u. c. 701.

CICERO ATTICO SAL.

Bene meherecule de Buthroto. at ego Tironem ad ¹ Dolabellam cum litteris, quia iusseras, miseram. quid nocet? de nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, quin essent otiosi futuri usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur; eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse dicebat. noster vero, καὶ

μάλα σπεινῶς, in Asiam, postea quam mihi est adsensus tuto se Romae esse non posse — ludos enim absens facere malebat —, statim ait se iturum, simul ac ludorum apparatus iis, qui curaturi essent, tradidisset. navigia colligebat; erat animus in cursu. interea in isdem locis² erant futuri; Brutus quidem se aiebat Asturae. L. quidem Antonius liberaliter litteris sine cura me esse iubet: habeo unum beneficium; alterum fortasse, si in Tusculanum venerit. o negotia non ferenda! quae feruntur tamen. τῶν δὲ αἰτίαν τῶν Βρούτων τις ἔχει! in Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi, videbaturque erga nostros ἴσως ita fore, ut nos vellemus, animatus. sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid *κατηχίσει*, magni consilii est. vitricus quidem nihil censebat, quem Asturae vidimus. sed tamen alendus est et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praecclare, si praecipit † nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur; Pansae autem et Hirio non nimis credebat. bona indoles, ἐὰν διαμείρη.

XIII.

Ser. in Puteolano a. d. VIII. Kalendas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

¹ VIII. Kal. duas a te accepi epistolas: respondebo igitur priori prius. adsentior tibi, ut nec duces simus nec agmen cogamus, faveamus tamen. orationem tibi misi: eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum. sed² quando illum diem, cum tu edendam putes? indutias, quas scribis, non intellego fieri posse; melior est ἀναντι-
γωνησία, qua me usurum arbitror. quod scribis legiones duas Brundisium venisse, vos omnia prius: scribes igitur,³ quicquid audieris. Varronis *διάλογον* exspecto. iam probo *Πρακλείδειον*, praesertim cum tu tanto opere delectere, sed quale velis velim scire. quod ad te antea atque adeo prius scripsi — sic enim mavis — ad scribendum tibi, vere dicam, fecisti me acriorem: ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducaei auctoritatem, magnam quidem apud *me* et in primis gravem: enitar igitur ne desideres aut industriam meam aut diligentiam. Vettienum, ut scribis, et Faberium foveo.

Clodium nihil arbitror malitiose: quamquam —. sed quid egerit. de libertate retinenda, qua certe nihil est dulcius, tibi adsentior. itane Gallo Caninio? o hominem nequam! quid enim dicam aliud? cautum Marcellum! me sic, sed non tamen cautissimum. longiori epistolae superiorique respondi. nunc breviori propiorique quid respondeam nisi eam fuisse dulcissimam? res Hispanienses valde bonae; modo Balbium incolumem videam, subsidium nostrae senectutis. de Anniano item, quod me valde observat Visellia. sed haec quidem humana. de Bruto te nihil scire dicis, sed Selicia venisse M. Scaptium, eumque † non qua pompa, ad se tamen clam venturum sciturumque me omnia: quae ego statim. interea narrat eadem Bassi servum venisse, qui nuntiaret legiones Alexandrinas in armis esse, Bassum arcessi, Cassium expectari: quid quaeris? videtur res publica ius suum recipitura. sed ne quid ante. nosti horum exercitationem in latrocinio et amentiam. Dolabella vir optimus est. 5 etsi, cum scribebam, secunda mensa adposita, venisse eum ad Baias audiebam, tamen ad me ex Formiano scripsit — quas litteras, cum e balineo exissem, accepi — sese de attributione omnia summa fecisse: Vettienum accusat; tricatur scilicet, ut monetalis; sed ait totum negotium Sestium nostrum suscepisse, optimum illum quidem virum nostrique amantissimum. quaero autem, quid tandem Sestius in hac re facere possit, quod non quivis nostrum? sed, si quid praeter spem erit, facies ut sciam; sin est, ut arbitror, negotium perditum, scribes tamen, neque ista res commovebit. nos hic φιλοσοφοῦ- 6 μεν — quid enim aliud? — et τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnifice explicamus προσφωνοῦμενque Ciceroni; qua de re enim potius pater filio? deinde alia. quid quaeris? exstabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie aut cras venturum putabant; ego autem in Pompeianum properabam, non quo hoc loco quicquam pulchrius, sed interpellatores illic minus molesti. sed perscribe, quaeso, quae causa sit Myrtilo — poenas quidem illum pependisse audivi — et satisne pareat, unde corruptus. haec 7 cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam: hui, quam timeo, quid existimes!

etsi quid ad me, quae non sit foras proditura nisi re publica recuperata? de quo quid sperem, non audeo scribere.

XIV.

Scr. in Tusculano a. d. V. Kalendas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 vi. Kalend. accepi a Dolabella litteras, quarum exemplum tibi misi, in quibus erat omnia se fecisse, quae tu velles: statim ei rescripsi et multis verbis gratias egi. sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causae sumpsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. sed quid multa? litteras hoc exemplo dedi:

‘CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

2 Antea cum litteris Attici nostri de tua summa liberalitate summoque erga se beneficio certior factus essem, cumque tu ipse etiam ad me scripsisses te fecisse ea, quae nos voluissemus, egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intellegeres nihil te mihi gratius facere potuisse; postea vero quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum huius unius rei causa, tibi ut apud me gratias ageret, cuius eximiam quandam et admirabilem in causa Buthrotia voluntatem et singularem erga se amorem perspexisset, teneri non potui quin tibi apertius illud idem his litteris declararem. ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me et officiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri et gratissimum esse, quod perfeceris ut Atticus intellegeret, quantum ego te, 3 quantum tu me amares. quod reliquum est, Buthrotiam et causam et civitatem, quamquam a te constituta est — beneficia autem nostra tueri solemus —, tamen velim receptam in fidem tuam a meque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. satis erit in perpetuum Buthrotiis praesidii magnaque cura et sollicitudine Atticum et me liberaris, si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis: quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.’

His litteris scriptis me ad *συντάξεις* dedi, quae quidem vereor ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum *μετέωρος* et magnis cogitationibus impeditus.

XV.

Scr. in Antiati Idibus Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICÓ SAL.

L. Antonio male sit! si quidem Buthrotiis molestus est. ego testimonium composui, quod, cum voles, obsignabitur. nummos Arpinatum, si L. Fadius aedilis petet, vel omnis reddito; ego ad te alia epistola scripsi de HS. ex., quae Statio curarentur: si ergo petet Fadius, ei volo reddi, praeter Fadium nemini. apud me item puto depositum *: id scripsi ad Erotem ut redderet. reginam odi: id me iure facere scit sponsor promissorum eius Ammonius, quae quidem erant *φιλόλογα* et dignitatis meae, ut vel in contione dicere auderem. Saran autem, praeterquam quod nefarium hominem, cognovi praeterea in me contumacem: semel eum omnino domi meae vidi; cum *φιλοφρόνως* ex eo quaererem, quid opus esset, Atticum se dixit quaerere. superbiam autem ipsius reginae, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum: nihil igitur cum istis, nec tam animum me quam vix stomachum habere arbitrantur. profectionem meam, ut video, Erotis dispensatio impedit: nam cum ex reliquis, quae Nonis Aprilibus fecit, abundare debeam, cogor mutuari, quodque ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad illud fanum sepositum putabam. sed haec Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi; te nolui impeditum impedire. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commo-
vet; ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit; scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Kalend. Aprilis — sic enim annum tempus confici — nihil datum esse. scio tibi pro tua natura semper placuisse teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis, sed etiam ornate cumulateque tractari: qua re velim cures — nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere

possem — ut permutetur Athenas quod sit in annum sumptum ei. scilicet Eros numerabit. eius rei causa Tironem misi. curabis igitur et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

XVI. a.

Scr. in Antiati medio mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tandem a Cicerone tabellarius, et meherecule litterae *πεπινωμένως* scriptae, quod ipsum *προσοπήν* aliquam significat, itemque ceteri praeclara scribunt. Leonides tamen retinet suum illud ‘adhuc’; summis vero laudibus Herodes. quid quaeris? vel verba mihi dari facile patior in hoc meque libenter praebeo credulum. tu velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiore me facias.

XVI. b.

Narro tibi: haec loca venusta sunt, abdita certe et, si quid scribere velis, ab arbitris libera; sed nescio quo modo *οἶκος φίλος*. itaque me referunt pedes in Tusculanum. et tamen haec *ῥωπογραφία* ripulae videtur habitura celerem satietatem. equidem etiam pluvias metuo, si Prognostica nostra vera sunt; ranae enim *ῥητορεύουσιν*. tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum et quo die videre possim.

XVII.

Scr. in Antiati postridie Idus a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus; prius igitur superiori. de Bruto, cum scies. de consulum ficto timore cognoveram; Sicca enim *φιλοσιόργος* ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. quid tu autem? *τὰ μὲν δίδόμενα*? nullum enim verbum a † Siregio: non placet. de Plaetorio vicino tuo permolesti tuli quemquam prius audisse quam me. de Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni

vetui, sed nondum acceperas litteras, ne cuiquam nisi L. Fadio aedili; aliter enim nec caute nec iure fieri potest. quod scribis tibi deesse HS. C., quae Ciceroni curata sint, velim ab Erote quaeras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sittio nihil irascor. ego de itinere, nisi explicato *A*, nihil cogito, quod idem tibi videri puto. habes ad superiorem; nunc audi ad alteram. tu vero² facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est Bruto. de regina gaudeo te non laborare, testem etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi et vocavi ipsum. gratissimum, quod polliceris Ciceroni nihil defuturum, de quo mirabilia Messalla, qui Lanuvio rediens ab illis venit ad me, et mehercule ipsius litterae sic et *φιλοστόργως* et *πεπινωμένως* scriptae, ut eas vel in acroasi audeam legere; quo magis illi indulgendum puto. de Buciliano Sestium puto non moleste ferre. ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum; tu vero, quicquid erit, quod me scire par sit, statim.

XVIII.

Scr. in itinere ex Antiati in Tusculanum a. d. XVI. Kalendas
Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

xvii. Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid¹ mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset, tamen, cum profectus essem et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interesset, atque etiam scripsi ad Dolabellam me, si ei videretur, velle proficisci, petiique ab eo de mulis vecturae itineris. † et in eis, quoniam² intellego te distentissimum esse qua de Buthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum [suorum] curam [etiam administrationem] suspicor ex magna parte ad te pertinere, ut ergo in eius modi re, tribues nobis paulum operae; nec enim multum opus est. mihi res ad caedem et eam quidem propinquam spectare videtur: vides homines, vides arma. prorsus non mihi videor esse tutus. sin tu aliter sentis, velim ad me scribas; domi enim manere, si recte possum, multo malo.

XIX.

Scr. in Tusculano post medium mensem Iunium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Quidnam est, quod audendum amplius de Buthrotiis? stetisse enim te frustra scribis. quid autem se refert Brutus? doleo mehercules te tam esse distentum, quod decem hominibus referendum est acceptum. est illud quidem *ἔργῳδες*, sed *ἀνεκτὸν* mihi que gratissimum. de armis nihil vidi apertius; fugiamus igitur, et, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio; scripserat enim ad me; cui rescripsi, ut potui. mihi autem scribit venire ad me se velle, ut et de suis rebus et quaedam, quae ad me pertinerent. tuas litteras exspecto. vide, quaeso, ne
- 2 quid temere fiat. Staius scripsit ad me locutum secum esse Q. Ciceronem valde adseveranter, se haec ferre non posse; certum sibi esse ad Brutum et Cassium transire. hoc enimvero nunc discere a veo, hoc ego quid sit interpretari non possum: potest aliquid iratus Antonio, potest gloriam novam quaerere, potest totum esse *σχέδιασμα*, et nimirum ita est; sed tamen et ego vereor et pater conturbatus est; scit enim, quae ille de hoc, mecum quidem *ἄφατα* olim: plane, quid velit, nescio. a Dolabella mandata habebō, quae mihi videbuntur, id est nihil. dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certe dignus. de Menedemo est, ut scribis. facies omnia mihi nota.

XX.

Scr. in Tusculano post medium mensem Iunium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Egi gratias Vettiēno; nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet, mihi aliquid, vel quod Niciae nuntiem; quis enim haec, ut scribis, ante nos? nunc dubitare quemquam prudentem quin meus discessus
- 2 desperationis sit, non legationis? quod ais extrema quaedam iam homines de re publica loqui et eos quidem viros bonos, ego, quo die audivi illum tyrannum in con-
tione 'clarissimum virum' appellari, subdiffidere coepi; postea vero quam tecum Lanuvii vidi nostros tantum

spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo: genus illud interitus, quo † caurusus est, foedum ducens et quasi denuntiatus nobis ab Antonio ex hac nassa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. haec omnis culpa Bruti. Pompeium Carteiaae receptum scribis; iam igitur contra hunc exercitum. utra ergo castra? media enim tollit Antonius: illa infirma, haec nefaria; properemus igitur. sed iuva me consilio, Brundisione an Puteolis. Brutus quidem subito, sed sapienter. *πάσχω τι*. quando enim illum? sed humana ferenda. tu ipse eum videre non potes. di illi mortuo, qui umquam Buthrotum! sed acta missa; videamus, quae agenda sint. rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen et ex litteris eius et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. versuram scribis esse faciendam mensum quinque, id est ad Kal. Nov., HS. cc.: in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur; velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere me eius rei causa Romam venire, si ea te res nihil offendet, videas, unde nummi sint, mihi feras expensum. hoc video in praesentia opus esse. reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram, in his de mercedibus dotalium praediorum, quae si fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. equidem video mihi quoque opus esse viaticum. sed ei ex praediis, ut cadet, ita solvetur; mihi autem opus est universo. equidem etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad caedem spectare, tamen nisi explicata solutione non sum discessurus. sitne autem [excitata] necne, tecum cognoscam. hanc putavi mea manu scribendam; itaque feci. de Fadio, ut scribis; utique alii nemini. rescribas velim hodie.

XXI.

Ser. in Tusculano a. d. XI. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Narro tibi: Q. pater exsultat laetitia; scripsit enim filius se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, cum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem

efficeret, praesidium occuparet, id recusasset, recusasse autem se, ne patris animum offenderet; ex eo sibi illum hostem. ‘tum me’ inquit ‘collegi, verens ne quid mihi ille iratus tibi noceret; itaque eum placavi; et quidem cccc. certa, reliqua in spe.’ scribit autem Staius illum cum patre habitare velle — hoc vero mirum — et id² gaudet. eequem tu illo certiozem nebulonem? ἐποχὴν vestram de re Cani [deliberationis] probe: nihil eram suspicatus de tabulis, ἀκεραίως restitutam arbitrabar. quae differs, ut mecum coram, exspectabo. tabellarios, quoad voles, tenebis; es enim occupatus. quod ad Xenonem, probe. quod scribo, cum absolvero. Quinto scripsisti, te ad eum litteras: nemo attulerat. Tiro negat iam tibi placere Brundisium, et quidem dicere aliquid de militibus; at ego iam destinaram, Hydruntem quidem: movebant me tuae quinque horae; hic autem quantus πλοῦς! sed videbimus. nullas a te xi. Kal.; quippe, quid enim iam novi? cum primum igitur poteris, venies. ego propero, ne ante Sextus, quem adventare aiunt.

XXII.

Scr. in Tusculano a. d. VI. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gratulor nobis Q. filium exisse; molestus non erit. Pansam bene loqui credo; semper enim coniunctum esse cum Hirtio scio: amicissimum Bruto et Cassio puto, si expediet — sed quando illos videbit? — inimicum Antonio: quando aut cur? quousque ludemur? ego autem scripsi Sextum adventare, non quo iam adesset, sed quia certe id ageret, ab armisque nullus discederet. certe, si pergit, bellum paratum est. hic autem noster Cytherius, nisi victorem neminem victurum. quid ad haec Pansa? utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. sed et haec et alia coram, hodie quidem, ut scribis, aut cras.

XXIII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Mirifice torqueor, sine dolore tamen; sed permulta mihi de nostro itinere in utramque partem occurrunt.

quousque? inquires. quoad erit integrum; erit autem usque dum ad navem. Pansa si rescripserit, et meam tibi et illius epistolam mittam. Silium exspectabam, cui hypomnema compositum est. si quid novi. ego litteras misi ad Brutum, cuius de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

XXIV.

Ser. in Tusculano a. d. VI. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tabellarius, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII. Kal. ei Servilia dixit eo die Brutum H. I S. profectum. sane dolui meas litteras redditas non esse. Silius ad me non venerat: causam composui; eum libellum tibi misi. te quo die exspectem, velim scire.

XXV.

Ser. in Tusculano a. d. III. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

De meo itinere variae sententiae; multi enim ad me; sed tu incumbe, quaeso, in eam curam: magna res est. an probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? meus animus est aequus, sic tamen, ut nihil offensionis sit; et tu etiam scite, quo die olim piaculum, mysteria scilicet. utut est res, casus consilium nostri itineris iudicabit. dubitemus igitur; est enim hiberna navigatio odiosa, eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. ego hinc volo pr. Kal.

XXVI.

Ser. in Arpinati a. d. VI. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

De Quinti negotio video a te omnia facta; ille tamen 1 dolet dubitans, utrum morem gerat Leptae an fidem infirmet filio. inaudiivi L. Pisonem velle exire legatum *ψευδεγγράφων* senatus consulto: velim scire, quid sit. tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit, litterasque ad me attulit, in quibus unum alienum summa sua prudentia, idem illud, ut spe-

etem ludos suos: rescripsi scilicet primum me iam pro-
 fectum, ut *non* integrum sit; dein ἀσιπώτατον esse me,
 qui Romam omnino post haec arma non accesserim, ne-
 que id tam periculi mei causa fecerim quam dignitatis,
 subito ad ludos venire; tali enim tempore ludos facere
 illi honestum est, cui necesse est, spectare mihi, ut non
 est necesse, sic ne honestum quidem est. equidem illos
 celebrari et esse quam gratissimos mirabiliter cupio, id-
 que ita futurum esse confido, et tecum ago, ut iam ab
 ipsa commissione ad me, quem ad modum accipiantur hi
 ludi, deinde omnia reliquorum ludorum *in* dies singulos
 2 persequare. sed de ludis hactenus. reliqua pars epistolae
est illa quidem in utramque partem, sed tamen *non* nullos
 interdum iacit igniculos virilis, quod quale tibi videretur
 ut posses interpretari, nisi ad te exemplum epistolae:
 quamquam mihi tabellarius noster dixerat tibi quoque se
 attulisse litteras a Bruto easque a Tusculano esse dela-
 3 tas. ego itinera sic composueram, ut Nonis Quinctilibus
 Putcolis essem; valde enim festino, ita tamen, ut, quan-
 4 tum homo possit, quam cautissime navigem. M. Aelium
 cura liberabis: *is* me paucos specus in extremo fundo,
 et eos quidem subterraneos; servitutis putat aliquid ha-
 bituros: id me iamiam nolle neque mihi *quicquam* esse
 tanti; sed, ut mihi dicebas, quam lenissime, potius ut
 cura liberetur, quam ut me suscensere aliquid suspice-
 tur. item de illo Tulliano capite libere cum Cascellio
 loquere. parva res est, sed tu bene attendisti: nimis
 callide agebatur; ego autem, si mihi imposuisset aliquid,
 quod paene fecit, nisi tua malitia fuisset, animo iniquo
 tulissem. itaque, *utut* erit, rem impediri malo. octa-
 vam partem † tullii luminarum medium ad strane memi-
 neris. † cui Caerellia videris mancupio dare ad eam
 summam, quae sub praecone fuit maxima; id opinor esse
 5 ccc. lxxx. novi si quid erit atque etiam si quid pro-
 spicies, quod futurum putes, scribas ad me quam sae-
 pissime velim, Varroni, quem ad modum tibi mandavi,
 memineris excusare tarditatem litterarum mearum. Mun-
 dus iste cum M. Ennio quid egerit de testamento —
 curiosus enim *sum* —, facias me velim certiozem. ex
 Arpinati vi. Non.

XXVII.

Scr. in Arpinati a. d. V. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gaudeo id te mihi suadere, quod ego mea sponte ¹ pridie feceram; nam cum ad te vi. Nonas darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sestium, scriptas πάνν φιλο-στόργως. ille autem, quod Puteolos prosequitur, humane, quod queritur, iniuste; non enim ego tam illum exspectare, cum de Cosano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidisset, aut citius reverti; sciebat enim me celeriter velle proficisci, seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. te, ut a me disces- ² seris, lacrimasse moleste ferebam: quod si me praesente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. sed illud praeclare, quod te consolata est spes brevi tempore congreendi, quae quidem exspectatio me maxime sustentat. meae tibi litterae non deerunt. de Bruto scribam ad te omnia. librum tibi celeriter mittam ‘de gloria’: excudam aliquid Ἡρακλείδειον, quod lateat in thesauris tuis. de Planco memini. Attica iure queritur. ³ quod me de Bacchide, de statuarum coronis certiozem fecisti, valde gratum, nec quicquam posthac non modo tantum, sed ne tantulum quidem praeterieris. et de Herode et Mettione meminero et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. o turpem sororis tuae filium! cum haec scriberem, adventabat ἀντὶ βουλύσει cenantibus nobis.

XXVIII.

Scr. in Arpinati a. d. V. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Puteolanum; ibi igitur cotidie tuas litteras exspectabo, et maxime de ludis, de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est, cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas et ei tamen confirmes me minime totum amorem eo mecum abstulisse.

XXIX.

Scr. in Formiano a. d. III. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Bruti ad te epistolam misi. di boni! quanta ἀμυχανία! cognosces, cum legeris. de celebratione ludorum Bruti tibi adsentior. ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. de Tulliano semisse M. Axianum adhibebis, ut scribis. quod cum Cosiano egisti, optime. quod non solum mea, verum etiam tua me expedis, gratum. legationem probari meam gaudeo. quod promittis, di faxint! quid enim mihi meis iucundius? sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. de Planco et Decimo, sane velim; Sextum scutum abicere nolebam. de Mundo, si quid scies.
- 2 rescripsi ad omnia tua; nunc nostra accipe: Quintus filius usque Puteolos — mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas —, et quidem duas ob causas, et ut mecum et σπείσασθαι volt cum Bruto et Cassio. sed tu quid ais? scio enim te familiarem esse Othonum: ait hic sibi Iuliam ferre, constitutum enim esse discidium. quaesivit ex me pater, qualis esset fama: dixi nihil sane me audisse — nesciebam enim, cur quaereret — nisi † de ore et patre. sed quorsus? inquam. at ille, filium velle. tum ego, etsi ἐβδελυττόμην, tamen me negavi putare illa esse vera: σκοπὸς hic est enim, huic nostro nihil praebere. illa autem οὐ παρὰ τοῦτο. ego tamen suspicor hunc, ut solet, halucinari; sed velim quaeras — facile autem potes — et me certiozem.
- 3 Obsecro te, quid est hoc? signata iam epistola Formiani, qui apud me cenabant, Plancum se aiebant hunc Buthrotium pridie, quam hoc scribebam, id est III. Non., vidisse demissum, sine phaleris, servulos autem dicere cum et agripetas eictos a Buthrotiis. mactet! sed, amabo te, perscribe mihi totum negotium.
-

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEXTUS DECIMUS.

I.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nonis Quintilibus veni in Puteolanum; postridie iens ¹
ad Brutum in Nesidem haec scripsi. sed eo die, quo
veneram, cenanti Eros tuas litteras. itane? NONIS IULIIS?
di hercule istis! sed stomachari totum diem licet. quic-
quamne turpius quam Bruto IULIIS? redeo ad meum igi-
tur ἔτ' ἰῶμεν; nihil vidi. sed quid est, quaeso, quod ²
agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus
tam cursim — ita enim inaudiebam — diem et noctem?
sane cupio scire, quid sit. meam profectionem laudari ³
gaudeo: videndum est, ut mansio laudetur. Dymaeos
agro pulsos mare infestum habere nil mirum. ἐν ὁμο-
πλοία Bruti videtur aliquid praesidii esse; sed, opinor,
minuta navigia. sed iam sciam et ad te cras. de Ven- ⁴
tidio πανικὸν puto. de Sexto pro certo habebatur † ad
arma. quod si verum est, sine bello civili video servien-
dum. quid ergo? ad Kal. Ian. in Pansa spes? λῆρος
πολὺς in vino et in somno istorum. de ccx. optime. Ci- ⁵
ceronis rationes explicentur; Ovius enim recens; is multa,
quae vellem, in iis ne hoc quidem malum [in mandatis
sat abunde], HS. LXXII. satis esse, adfatim prorsus, sed
Xenonem perexiguae et γλίσχωρος praebere [id est minu-
tatim]. quo plus permutasti quam ad fructum insularum,
id ille annus habeat, in quem itineris sumptus accessit:
hinc ex Kal. April. ad HS. LXXX. accommodetur; nunc
enim insulae tantum. videndum enim est, quid, cum
Romae erit; non enim puto socrum illam ferendam. Pin-
daro de Cumano negaram. nunc, cuius rei causa tabel- ⁶

larium miserim, accipe: Q. filius mihi pollicetur se Catonem. egit autem et pater et filius, ut tibi sponderem, sed ita, ut tum crederes, cum ipse cognosces. huic ego litteras ipsius arbitrato dabo: eae te ne moverint; has scripsi in eam partem, ne me motum putares. di faxint, ut faciat ea, quae promittit! commune enim gaudium. sed ego —: nihil dico amplius. is hinc vi. Idus; ait enim attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. tu ex meis litteris, quo modo respondeas, moderabere. plura, cum et Brutum videro et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio eamque amo plurimum; cui et Piliae salutem.

II.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 vi. Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. de Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat, sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius, quam constitueram, ut esset qui Hortensio, et quia † equibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter; nihil enim debetur ei nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext., ex qua pensione ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem. sed haec Eros videbit Idibus. de Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam; sed cum videas, quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis cccc. HS. cc. praesentia solverimus, reliqua rescribamus, loqui cum eo, si tibi videbitur, poteris, eum commodum nostrum exspectare debere, cum tanta sit a nobis iactura
- 2 facta iuris. sed, amabo te, mi Attice, — videsne, quam blande? — omnia nostra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me exspectes; quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum, tamen fit saepe ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus: si quid eius modi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius; non modo versura, verum etiam venditione, si ita
- 3 res coget, nos vindicabis. Bruto tuae litterae gratae erant; fui enim apud illum multas horas in Neside, cum paulo ante tuas litteras accepissem. delectari mihi Tereo

videbatur et habere maiorem Accio quam Antonio gratiam; mihi autem *quo* laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est populum Romanum manus suas non in defendenda re publica, sed in plaudendo consumere. mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam; sed tamen ‘dummodo doleant aliquid, doleant quidlibet.’ consilium meum quod 4
 ais cotidie magis laudari, non moleste fero, expectabamque, si quid de eo ad me scriberes; ego enim in varios sermones incidebam. quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. sed quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito; facilius enim et exploratior devitatio legionum fore videtur quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sestius vi. Idus expectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat. ego, cum eum vidissem, v. Id. in Pompeianum cogitabam, inde Aeculanum. nosti reliqua. de Tutia ita 5
 putaram. de † enictio non credo, nec tamen curo plus quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras, sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere; cum enim tua causa fecerint omnia, vereor ne meas litteras supervacaneas arbitrentur, Oppio quidem utique, quem tibi amicissimum cognovi. verum, ut voles. tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi 6
 gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam te auctore veniendum est. litteras ad me quam saepissime: si de rebus minus necessariis, aliquem nactus; sin autem erit quid maius, domo mittito. *Ἡρακλείδειον*, si Brundisium salvi, adoriemur. ‘de gloria’ misi tibi: custodies igitur, ut soles, sed notentur eclogarii, quos Salvius bonos auditores nactus in convivio dumtaxat legat. mihi valde placent; mallet tibi. etiam atque etiam vale.

III.

Ser. in Pompeiano postridie Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tu vero sapienter — nunc demum enim rescribo iis 1
 litteris, quas mihi misisti convento Antonio Tiburi — sapienter igitur, quod manus dedisti quodque etiam ultro gratias egisti; certe enim, ut scribis, deseremur ocius a

re publica quam a re familiari. quod vero scribis te magis *et magis* delectari ‘o Tite, si quid,’ auges mihi scribendi alacritatem. quod Erotem *te* non sine munusculo exspectare dicis, gaudeo non fefellisse eam rem opinionem tuam, sed tamen idem *σύνταγμα* nisi ad te retractatus, et quidem *ἀρχέτυπον* ipsum crebris locis inculcatum et reffectum. hunc tu tralatum in macrocol- lum lege arcano convivis tuis, sed, si me amas, hilaris et bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, cum sint
2 tibi irati. de Cicerone velim ita sit, ut audimus. de Xenone coram cognoscam, quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter neque inliberaliter. de Herode faciam, ut mandas, et ea, quae scribis, ex Saufeio et e
3 Xenone cognoscam. de Q. filio gaudeo tibi meas litteras prius a tabellario meo quam ab ipso redditas, quamquam te nihil fefellisset. verum tamen — sed exspecto, quid ille tecum, quid tu vicissim, nec dubito quin suo more uterque. sed eas litteras Curium mihi spero redditurum, qui quidem, etsi per se est amabilis a meque diligitur, tamen accedet magnus cumulus com-
4 mendationis tuae. litteris tuis satis responsum est; nunc audi, quod, etsi intellego scribi necesse non esse, scribo tamen: multa me movent in discessu, in primis mehercule, quod diiungor a te; movet etiam navigationis labor, alienus non ab aetate solum nostra, verum etiam a dignitate, tempusque discessus subabsurdum; relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur, quodque temporis in praediolis nostris et belle aedificatis et satis amoenis consumi potuit, in peregrinatione consumimus. consolantur haec: aut proderimus aliquid Ciceroni aut, quantum profici possit, iudicabimus. deinde tu iam, ut spero et ut promittis, aderis; quod quidem si acciderit, omnia
5 nobis erunt meliora. maxime autem me angit ratio reliquorum meorum, quae quamquam explicata sunt, tamen, quod et Dolabellae nomen in iis est et attributione mihi nomina ignota, conturbor, nec me ulla res magis angit ex omnibus: itaque non mihi videor errasse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret, meque tibi etiam mandasse, ut, si quid eius modi accidisset, cum *eo* com-

municares; quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in Epirum. haec ego conscendens e Pompeiano tribus actuariolis decemscalmis. Brutus erat in Neside etiam nunc, Neapoli Cassius. ecquid amas Deiotarum, et non amas Hieram? qui, ut Blesamius venit ad me, cum ei praescriptum esset, ne quid sine Sexti nostri sententia ageret, neque ad illum neque ad quemquam nostrum rettulit. Atticam nostram cupio suaviari; ita mihi dulcis salus visa est per te missa ab illa: referes igitur ei plurimam itemque Piliae dicas velim.

IV.

Scr. in Puteolano a. d. VI. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ita ut heri tibi narraui vel fortasse hodie — Quintus 1 enim altero die se aiebat — in Nesida VIII. Idus: ibi Brutus. quam ille doluit de NONIS IULIIS! mirifice est conturbatus: itaque sese scripturum aiebat, ut venationem eam, quae postridie ludos Apollinaris futura est, prosciberent in III. IDUS QUINTILIS. Libo intervenit: is Philonem, Pompeii libertum, et Hilarum, suum libertum, venisse a Sexto cum litteris ad consules sive quo alio nomine sunt; earum exemplum nobis legit, si quid videretur. pauca παρὰ λέξιν, ceteroqui et satis graviter et non contumaciter; tantum addi placuit, quod erat coss. solum, ut esset PRAETT. TRIBB. PL. SENATVI, ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae essent. Sextum autem nuntiant cum una solum legione fuisse Karthagine, eique eo ipso die, quo oppidum Baram cepisset, nuntiatum esse de Caesare, capto oppido miram laetitiam commutationemque animorum concursumque undique, sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. ad ipsum autem Libonem scripsit nihil esse, nisi ad larem suum liceret. summa postulatum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. haec fere de Sexto. de 3 Buthrotiis undique quaerens nihil reperiebam: alii concisos agripetas, alii Plancum acceptis nummis relictis illis aufugisse. itaque non video sciturum me, quid eius sit, ni statim aliquid litterarum. iter illud Brundisium, 4

de quo dubitabam, sublatum videtur; legiones enim adventare dicuntur. haec autem navigatio habet quasdam suspitiones periculi: itaque constituebam uti ὁμοπλοία. paratiorem offendi Brutum, quam audiebam; nam et ipse Domitius bona plane habet dicota, suntque navigia praeterea luculenta Sestii, Buciliani, ceterorum; nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur: primum confectorum ludorum nuntios exspectat; deinde, quantum intellego, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. tamen arbitror esse commodius tarde navigare quam omnino non navigare et, si, cum processerimus, exploratiora videbuntur, etesiis utemur.

V.

Ser. in Puteolano a. d. VII. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

¹ Tuas iam litteras Brutus exspectabat, cui quidem ego novum attuleram de Tereo Accii: ille Brutum putabat. sed tamen rumoris nescio quid adflaverat commissione Graecorum frequentiam non fuisse, quod quidem me minime fefellit; scis enim, quid ego de Graecis ludis
² existimem. nunc audi quod pluris est quam omnia: Quintus fuit mecum dies compluris, et, si ego cuperem, ille vel pluris fuisset, sed, quantum fuit, incredibile est quam me in omni genere delectarit, in eoque maxime, in quo minime satis faciebat; sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et assiduitate orationis et praeceptis, ut tali animo in rem publicam, quali nos volumus, futurus sit. hoc cum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset, egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem se dignum et te et nobis futurum, neque se postulare, ut statim crederes, sed, cum ipse perspexisses, tum ut se amares. quod nisi fidem mihi fecisset iudicassemque hoc, quod dico, firmum fore, non fecissem id, quod dicturus sum: duxi enim mecum adolescentem ad Brutum; sic ei probatum est quod ad te scribo, ut ipse crediderit,

me sponsorem accipere noluerit eumque laudans amicissime mentionem tui fecerit, complexus osculatusque dimiserit. quam ob rem etsi magis est quod gratuler tibi quam quod te rogem, tamen etiam rogo ut, si quae minus antea propter infirmitatem aetatis constanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abiecisse, mihi que credas multum allaturam vel plurimum potius ad illius iudicium confirmandum auctoritatem tuam. Bruto cum saepe in-³ iecissem de *ὁμοπλοία*, non perinde atque ego putaram arripere visus est; existimabam *μετεωρότερον* esse, et hercule erat, et maxime de ludis. at mihi, cum ad villam redissem, Cn. Luceius, qui multum utitur Bruto, narravit illum valde morari, non tergiversantem, sed expectantem, si qui forte casus. itaque dubito an Venu-⁴ siam tendam et ibi expectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem, si neutrum erit *ἀσφαλές*, eodem revertar. iocari me putas? moriar, si quisquam me tenet praeter te. etenim circumspice, sed ante quam erubesco. o dies in auspiciis Lepidi *lepide* descriptos⁴ et apte ad consilium reditus nostri! magna *ρόπή* ad proficiscendum in tuis litteris. atque utinam te illic! sed ut conducere putabis. Nepotis epistolam exspecto. cupidus⁵ ille meorum? qui ea, quibus maxime *γαυριῶ*, legenda non putet. et ais *μετ' ἀμύμονα*. tu vero *ἀμύμων*, ille quidem *ἄμβροτος*. mearum epistolarum nulla est *συναγωγή*, sed habet Tiro instar septuaginta, et quidem sunt a te quaedam sumendae: eas ego oportet perspiciam, corrigam; tum denique edentur.

VI.

Scr. Vibone a. d. X. Kalendas Sextiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ego adhuc — perveni enim Vibonem ad Siccam —¹ magis commode quam strenue navigavi; remis enim magnam partem, prodromi nulli. illud satis opportune: duo sinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paestanus et Vibonensis; utrumque pedibus aquis tramisimus. veni igitur ad Siccam octavo die e Pompeiano, cum unum diem Veliae constitissem, ubi quidem fui sane libenter

apud Thalnam nostrum, nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius. viii. Kal. igitur ad Siccam: ibi tamquam domi meae scilicet; itaque obduxi posterum diem. sed putabam, cum Regium venissem, fore ut illic *δολιχὸν πλόον ὀρμαίνοντες* cogitarem, corbitane Patras an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, ast inde Corecyram, et, si oneraria, statimne freto an Syracusis.

2 hac super re scribam ad te Regio. mehercule, mi Attice, saepe mecum: ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται; cur ego tecum non sum? cur ocellos Italiae, villulas meas non video? sed id *satis* superque, tecum me non esse, quid fugientem? periculumne? at id nunc quidem, nisi fallor, nullum est. ad ipsum enim revocat me auctoritas tua; scribis enim in caelum ferri profectionem meam, sed ita, si ante K. Ianuar. redeam, quod quidem certe enitar; malo enim vel cum timore domi esse quam sine timore Athenis tuis. sed tamen prospice, quo ista vergant, mihi que aut scribe aut, quod multo malim, adfer ipse.

3 haec hactenus. illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse quam ipsi mihi: nomina mea, per deos, expedi, exsolve. bella reliqua reliqui, sed opus est diligentia. coheredibus pro Cluviano Kal. Sextil. persolutum ut sit, cum Publilio quo modo agendum sit, videbis. non debet urgere, quoniam iure non utimur, sed tamen ei quoque satis fieri plane volo. Terentiae vero quid ego dicam? etiam ante diem, si potes. quin, si, ut spero, celeriter in Epirum, hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas

4 planeque expedias et solutum relinquant. sed de his satis, metuoque ne tu nimium putes. nunc negligentiam meam cognosce: 'de gloria' librum ad te misi; at in eo prooemium id est, quod in Academico tertio. id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum: ex eo eligere soleo, cum aliquod *σύγγραμμα* institui: itaque iam in Tusculano, qui non meminissem me abusum isto prooemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. cum autem in navi legerem Academicos, adgnovi erratum meum; itaque statim novum prooemium exaravi et tibi misi: tu illud desecabis, hoc adglutinabis. Piliae salutem dices et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

VII.

Scriptis navigans ad Pompeianum a. d. XIV. Kalendas Septem-
bres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. Idus Sextil. cum a Leucopetra profectus — inde ¹
enim tramittebam — stadia circiter ccc. processissem,
reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram.
ibi cum ventum exspectarem — erat enim villa Valerii
nostri, ut familiariter essem et libenter — Regini quidam,
illustres homines, eo venerunt, Roma sane recentes, in
iis Bruti nostri hopes, qui Brutum Neapoli reliquisset.
haec adferebant: edictum Bruti et Cassii, et fore fre-
quentem senatum Kalendis, a Bruto et Cassio litteras
missas ad consularis et praetorios, ut adessent, rogare.
summam spem nuntiabant fore ut Antonius cederet, res
conveniret, nostri Romam redirent; addebant etiam me
desiderari, subaccusari. quae cum audissem, sine ulla
dubitatione abiici consilium profectionis, quo mehercule
ne antea quidem delectabar; lectis vero tuis litteris ad- ²
miratus equidem sum te tam vehementer sententiam
commutasse, sed non sine causa arbitrabor: etsi, quamvis
non fueris suasor et impulsor profectionis meae, adprobator
certe fuisti, dum modo Kal. Ian. Romae essem; ita
fiebat ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flam-
mam ipsam venirem. sed haec, etiamsi non prudenter,
tamen ἀνεμέσγητα sunt, primum quod de mea sententia
acta sunt, deinde etiam si te auctore, quid debet qui
consilium dat praestare praeter fidem? illud admirari sa- ³
tis non potui, quod scripsisti his verbis: ‘bene igitur tu,
qui εὐθανασίαν, bene relinque patriam.’ an ego relin-
quebam aut tibi tum relinquere videbar? tu id non modo
non prohibebas, verum etiam adprobabas. graviora,
quae restant: ‘velim σχολίον aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere.’ itane, mi Attice? defensione eget
meum factum, praesertim apud te, qui id mirabiliter ad-
probasti? ego vero istum ἀπολογισμὸν συντάξομαι, sed
ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus pro-
fectus sum: etsi quid iam opus est σχολίῳ? si perseveras-
sem, opus fuisset. ‘at hoc ipsum non constanter.’ nemo

doctus umquam — multa autem de hoc genere scripta sunt — mutationem consilii inconstantiam dixit esse.

4 deinceps igitur haec: ‘nam si a Phaedro nostro esset, expedita excusatio esset: nunc quid respondemus?’ ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non possem? flagitii scilicet plenum et dedecoris. utinam a primo ita tibi esset visum! tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato.

5 extremum illud vel molestissimum: ‘nam Brutus noster silet,’ hoc est, non audet hominem id aetatis monere. aliud nihil habeo, quod iis a te verbis significari putem, et hercule ita est. nam XVI. Kal. Sept. cum venissem Veliam, Brutus audivit; erat enim cum suis navibus apud Haletem fluvium, citra Veliam milia passuum III; pedibus ad me statim: dei immortales, quam valde ille reditu vel potius reversione mea laetatus effudit illa omnia, quae tacuerat! ut recordarer illud tuum ‘nam Brutus noster silet.’ maxime autem dolebat me Kal. Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in caelum, se autem lactari, quod effugissem duas maximas vituperationes: unam, quam itinere faciendo me intellegebam suscipere, desperationis ac relictionis rei publicae, flentes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam; alteram, de qua Brutus et qui una erant — multi autem erant — laetabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. hoc vero nihil turpius quovis rei publicae tempore, sed hoc ἀναπολόγητον. ego vero austro gratias miras, qui

6 me a tanta infamia averterit. reversionis has [speciosas] causas habes, iustas illas quidem et magnas, sed nulla iustior, quam quod tu idem aliis litteris: ‘provide, si cui quid debetur, ut sit unde par pari respondeatur; mirifica enim δυσχρηστία est propter metum armorum.’ in freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, nisi quod praesens me ipse defenderem. sed haec hactenus; reliqua coram.

7 Antonii edictum legi a Bruto, et horum contra: scriptum praeclare. sed quid ista edicta valeant aut quo spectent, plane non video, nec ego nunc, ut Brutus censebat, istae ad rem publicam capessendam venio; quid enim fieri potest? num quis Pisoni est adsensus? num rediit ipse

postridie? sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam *πειράζεσθαι παραλύσει* te scripsisse aiebat: valde sum commotus; etsi idem te scribere sperare melius. ita plane velim et *ei* dicas plurimam salutem et suavissimae Atticae. haec scripsi navigans, cum Pompeianum accederem, XIII. Kal.

VIII.

Scr. in Puteolano a. d. IV. Nonas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Cum sciam, quo die venturus sim, faciam ut scias. ¹ impedimenta expectanda sunt, quae Anagnia veniunt, et familia aegra est. Kal. vesperi litterae mihi ab Octaviano: magna molitur. veteranos, qui Casilini et Calatiae *sunt*, perduxit ad suam sententiam; nec mirum: quingenos denarios dat. cogitat reliquas colonias obire; plane hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. itaque video paucis diebus nos in armis fore. quem autem sequamur? vide nomen, vide aetatem. atque a me postulat, primum ut clam conloquatur mecum vel Capuae *vel non longe a Capua*: puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse; docui per litteras id nec opus esse nec fieri posse. misit ad me Caecinam quendam ² Volaterranum, familiarem suum, qui haec pertulit, Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. consultabat, utrum Romam cum *ciō ciō ciō*. veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret et Antonium venientem excluderet, an iret ad tris legiones Macedonicas, quae iter secundum mare superum faciunt, quas sperat suas esse: eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convitium grave fecerunt contionanteinque reliquerunt. quid quaeris? ducem se profitetur nec nos sibi putat deesse oportere. equidem suasi, ut Romam pergeret; videtur enim mihi et plebeculam urbanam et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. o Brute, ubi es? quantam *εὐχαιρίαν* amittis! non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale pu-

tavi fore. nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum — ἀσφάλειαν habet is locus — fugiam? Romam, ne desideremur, si quid actum videbitur. hoc igitur explica: numquam in maiore ἀπορία fui.

IX.

Scr. in Puteolano prid. Nonas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Binae uno die mihi litterae ab Octaviano; nunc quidem, ut Romam statim veniam, velle se rem agere per senatum. cui ego non posse senatum ante K. Ianuar., quod quidem ita credo. ille autem addit 'consilio tuo.' quid multa? ille urget: ego autem σιγήπτομαι. non confido aetati; ignoro, quo animo; nil sine Pansa tuo volo. vereor ne valeat Antonius, nec a mari discedere libet, et metuo ne quae ἀριστεία me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri, mihi non: firmas copias habet, Brutum habere potest, et rem gerit palam, centuriat Capuae, dinumerat. iam iamque video bellum. ad haec rescribe. tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis litteris miror.

X.

Scr. in Sinuessano a. d. VI. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- ¹ VII. Id. veni ad me in Sinuessanum; eodem die volgo loquebantur Antonium mansurum esse Casilini: itaque mutavi consilium; statueram enim recta Appia Romam. facile me ille esset adsecutus; aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. verti igitur me a Minturnis Arpinum versus; constitueram, ut V. Idus aut Aquini
- ² manerem aut in Arcano. nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam; magna enim res est. tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam: quod censueris faciam. sed quam primum: avide exspecto tuas litteras. VI. Idus mane in Sinuessano.

XI.

Ser. in Puteolano Nonis Novembribus a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nonis accepi a te duas epistolas, quarum alteram ¹ Kal. dederas, alteram pridie: igitur prius ad superiorem. nostrum opus tibi probari laetor, ex quo ἄνθη ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio; cerulas enim tuas miniatas illas extimescebam. de Sicca ita est, ut scribis; † asta ea aegre me tenui. itaque perstringam sine ulla contumelia Siccae aut Septimiae, tantum ut sciant παῖδες παιδων, sine vallo Luciliano, cum ex Galli Fadii filia liberos habuisse. atque utinam cum diem videam, cum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Siccae domum introeat! sed illo tempore opus est, quod fuit illis in viris. moriar, nisi facete! tu vero leges Sexto eiusque iudicium mihi perscribes. εἰς ἐμοὶ μύριοι. Caleni interventum et Calvenae cavebis. quod vereris ne ² ἀδόλεσχος mihi tu, quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistola tua longissima quaeque optima videtur. quod me admones, tu vero etiam si reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam laetarer, quippe cum in reprehensione sit prudentia cum εὐμενεία. ita libenter ea corrigam, quae a te animadversa sunt. ‘eodem iure, quo Rubriana’ potius, quam ‘quo Scipionis,’ et de laudibus Dolabellae deruam cumulum. ac tamen est isto loco bella, ut mihi videtur, εἰρωνεία, quod eum ter contra civis in acie. illud etiam malo ‘† indignius esse hunc vivere’ quam ‘quid indignius?’ πεπλογραφίαν Varronis tibi probari non moleste ³ fero, a quo adhuc Ἡρακλείδειον illud non abstuli. quod me hortaris ad scribendum, amice tu quidem, sed me scito agere nihil aliud. gravedo tua mihi molesta est: quaeso, adhibe, quam soles, diligentiam. ‘o Tite’ tibi prodesse laetor. Anagnini sunt Mustela ταξιάρχης et Laco, qui plurimum bibit. librum, quem rogas, perpoliam et mittam. haec ad posteriorem. τὰ πρὸ τοῦ ⁴ ζαθήζοριος, quatenus Panactius, absolvi duobus: illius tres sunt, sed cum initio divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse, unum, cum deliberemus, honestum an

turpe sit, alterum, utile an inutile, tertium, cum haec inter se pugnare videantur, quo modo iudicandum sit, qualis causa Reguli, redire honestum, manere utile, de duobus primis praeclare disseruit, de tertio pollicetur se deinceps, sed nihil scripsit. cum locum Posidonius persecutus est; ego autem et eius librum arcessivi et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me τὰ κεφάλαια mitteret, quae exspecto; quem velim cohortere et roges, ut quam primum. in eo est *περὶ τοῦ κατὰ περιστάσιν καθήκοντος*. quod de inscriptione quaeris, non dubito quin *καθήκον* ‘officium’ sit, nisi quid tu aliud, sed inscriptio plenior ‘de officiis.’ *προσφωνῶ* autem Ciceroni
 5 filio; visum est non *ἀνοίξειον*. de Myrtilo dilucide. o qualis tu semper istos! itane in D. Brutum? di istis!
 6 ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdidī, primo tempestatibus, quibus nil tectrius; deinde ab Octaviano cotidie litterae, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem, Romam utique statim.

αἰδέσθην μὲν ἀνήρασθαι, δεῖσαν δ’ ἐποδέχθαι.

is tamen egit sane strenue et agit; Romam veniet cum manu magna, sed est plane puer: putat senatum statim. quis veniet? si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Ianuar. erit fortasse praesidio, aut quidem ante depugnabitur. puero municipia mire favent; iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani: mirifica *ἀπάντησις* et cohortatio. hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. simul et constituero,
 7 scribam. etsi nondum stipulationes legeram — nec enim Eros venerat —, tamen rem pridie Idus velim conficias. epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit; alii enim sunt alias, nostrique familiares fere demortui: publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius,
 8 aut mihi nomina mitteret. de Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad iii. Kal. exspectabo tuas litteras, meque *de* Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti litteras ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des volo.

XII.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Oppii epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. de Ocella, dum tu muginaris nec mihi quicquam rescribis, cepi consilium domesticum; itaque me pr. Idus arbitror Romae futurum. commodius est visum frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse, et simul ne intercluderer metuebam; ille enim iam adventare potest, etsi varii rumores multi- que, quos cuperem veros; nihil tamen certi. ego vero, quicquid est, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te absim, et de te et de me. sed quid tibi dicam? bonum animum. de *Ἡρακλειδεύῳ* Varronis negotia salsa: me quidem nihil umquam sic delectavit. sed haec et alia maiora coram.

XIII. a.

Scr. Aquini a. d. V. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O casum mirificum! vi. Idus cum ante lucem de Si-¹ nuessano surrexissem venissemque diluculo ad pontem Tiretium, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit *δολιχὸν πλόον ὀρμαίνοντα*. ego statim 'cedo,' inquam 'si quid ab Attico.' nondum legere poteramus; nam et lumina dimiseramus nec satis lucebat. cum autem luce- ret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est: illa omnium quidem elegantissima. ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio: nihil legi humanius. ita- que veniam, quo vocas, modo adiutore te. sed nihil tam *ἀπροσδιόνυσσον* mihi primo videbatur quam ad eas litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. ecce tibi altera, qua hortaris *παρ' ἡγεμόνια*² *Μίμνια, νήσον ἐπὶ Ψυφίης*, Appiam *ἐπ' ἀριστέῳ ἔχοντα*. itaque eo die mansi Aquini. longulum sane iter et via mala; inde postridie mane proficiscens has litteras dedi.

XIII. b.

Scr. in Arpinati a. d. III. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 * * * * et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis litterae: rem tibi Tiro narrabit. tu, quid faciendum sit, videbis. praeterea, possimne propius accedere — malo enim esse in Tusculano aut uspiam in suburbano — an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas; erit autem cotidie, cui des.
- 2 quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, cum absim. verum tamen, si pares aeque inter se, quiescendum; sin, latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter.

XIII. c.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Avide tuum consilium exspecto. timeo ne absim, cum adesse me sit honestius; temere venire non audeo. de Antonii itineribus nescio quid aliter audio atque ut ad te scribebam. omnia igitur velim explices et ad me
- 2 certa mittas. de reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiae — incredibiliter enim me commovet tua cohortatio —, quae quidem nec institui nec effici potest sine tua ope. coram igitur hoc quidem conferemus. in praesentia mihi velim scribas, quibus censoribus C. Fannius M. f. tribunus pl. fuerit; videor mihi audisse P. Africano L. Mummio. id igitur quaero. tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III. Idus ex Arpinati.

XIV.

Scr. in Arpinati medio mense Novembri a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

- 1 Nihil erat plane, quod scriberem; nam cum Puteolis essem, cotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. ad ea autem, quae scripsisti — tris enim acceperam III. Idus a te epistolas — valde tibi adsentior, si multum possit Octavianus, multo firmitus acta tyranni comprobatum iri quam in Telluris atque id contra

Brutum fore; sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium, ut, quem velis, nescias. o Sestii tabellarium, ² hominem nequam! postridie Puteolis Romae se dixit fore. quod me mones, ut pedetemptim, adsentior, etsi aliter cogitabam. nec me Philippus aut Marcellus movet; alia enim eorum ratio *est* et, si non est, tamen videtur. sed in isto iuvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, idne melius sit — ero libentius; nihil enim ignorabo — an hic, cum Antonius venerit. sed, ut aliud ex alio, ³ mihi non est dubium quin, quod Graeci *καθήζον*, nos ‘officium’; id autem quid dubitas quin etiam in rem publicam praeclare quadret? nonne dicimus ‘consulum officium,’ ‘senatus officium’? praeclare convenit, aut da melius. male narras de Nepotis filio: valde mehercule ⁴ moveor et moleste fero. nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdididi, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum nihil est quod hortere; misit enim satis bellum *ἑπόμνημα*. gravedini, quaeso, omni ratione subveni. avi tui pronepos scribit ad patris mei nepotem se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. videbis igitur et scribes. Sexti iudicium exspecto.

XV.

Scr. in Arpinati ineunte mense Decembri a. u. c. 710

CICERO ATTICO SAL.

Noli putare pigritia me facere, quod non mea manu ¹ scribam —, sed mehercule pigritia; nihil enim habeo aliud, quod dicam, et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor adgnoscerē. sed ad rem venio. ego, si me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem fortasse, utrum remissior essem an summo iure contenderem; nunc vero etiam gaudeo mihi causam oblatam, in qua et ipse sentiat et reliqui omnes me ab illo abalienatum, idque prae me feram, et quidem me mea causa facere et rei publicae, ut illum oderim, quod, cum eam me auctore defendere coepisset, non modo deseruerit emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, ever-

2 terit. quod autem quaeris, quo modo agi placeat, cum dies venerit, primum velim eius modi sit, ut non alienum sit me Romae esse, de quo, ut de ceteris, faciam ut tu censueris; de summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. etsi sponsores appellare videtur habere quandam *δυσωπίαν*, tamen hoc quale sit consideres velim: possumus enim, ut sponsores appellemus, procuratores introducere; neque enim illi litem contestabuntur, quo facto non sum nescius sponsores liberari. sed et illi turpe arbitror eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores eius non dissolvere, et nostrae gravitatis ius nostrum sine summa illius ignominia persequi. de hoc quid placeat, rescribas velim, nec dubito quin hoc totum

3 lenius administraturus sis. redeo ad rem publicam. multa mehercule a te saepe *ἐν πολιτικῷ* genere prudenter, sed his litteris nihil prudentius: ‘quamquam enim [postea] in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus.’ at quae contio! nam est missa mihi: iurat, ita sibi parentis honores consequi liceat, et simul dextram intendit ad statuam. *μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου!* sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen Cascae nostri tribunatum, de quo quidem ipso dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adulescentem totamque causam manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, *ni* mihi exploratum esset eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. cum ille diceret ita futurum, ‘quid igitur festinamus?’ inquam. ‘illi enim mea opera ante Kal. Ian. nihil opus est; nos autem eius voluntatem ante Idus Decembr. perspiciemus in Casca.’ valde mihi adensus est: quam ob rem haec quidem hactenus. quod reliquum est, cotidie tabellarios habebis et, ut ego arbitror, etiam quod scribas habebis cotidie. Leptae litterarum exemplum tibi misi, ex quo mihi videtur *στρατιῶν* ille deiectus de gradu; sed tu, cum legeris, existumabis.

4 Obsignata iam epistola litteras a te et a Sexto accepi. nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuae breves; priores erant [litterae] uberrimae. tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum

sim, quoad audiamus, haec, quae commota sunt, quorsus evadant. sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet res publica — non quo aut sit mihi quicquam carius aut esse debeat, sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam; qua re ista valeant —, me res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio; cum enim tanta reliqua sint, ne Terentiae quidem adhuc quod solvam expeditum est. Terentiae dico? scis nos pridem iam constituisse Montani nomine HS. xxv. dissolvere. pudenter hoc Cicero petierat, ut fide sua; liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram Erotique dixeram, ut sepositum haberet: non modico, sed iniquissimo faenore versuram facere Aurelius coactus est. nam de Terentiae nomine Tiro ad me scripsit te dicere nummos a Dolabella fore. male eum credo intellexisse, si quisquam male intellegit, potius nihil intellexisse; tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum et isdem paene verbis Eros. veniendum est igitur vel in ipsam flammam; turpius est enim privatim cadere quam publice. itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo non potui ut consueram rescribere. † consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam; quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem, sed certi constituere nihil possum prius quam te videro. qui minus autem ego istic recte esse possim quam est Marcellus? sed non id agitur, neque id maxime curo. quid curem vides. adsum igitur.

XVI.

Scr. in Tusculano exeunte mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO SUO SAL. DIC. ATTICO.

Iucundissimas tuas legi litteras. ad Plancum scripsi, misi: habes exemplum. cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

A.

M. CICERO L. PLANCO PRAET. DESIG. SAL.

Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aeque observantis

atque amantis me habere existimem; ad paternas enim magnas et veteres et iustas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me meaque erga te par
4 atque mutua. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi enim saepe tibi que totam rem demonstravi, quae est acta hoc modo: ut primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit; eum mihi dedit, ut darem Caesari; eram enim cenaturus apud eum illo die. eum libellum Caesari dedi: probavit causam, rescripsit Attico aequa eum postulare, admonuit tamen,
5 ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. quod cum esset factum, adiimus ad Caesarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus, quod est obsignatum ab amplissimis viris: quae cum essent acta, mirari equidem solebam pati Caesarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent, neque solum pati, sed etiam ei negotio te praeficere. itaque et ego cum illo locutus sum, et saepius quidem, ut etiam accusarer ab eo, quod parum constantiae suae confiderem; et M. Messallae et ipsi Attico dixit, ut sine cura essent, aperteque ostendebat se praesentium animos — erat enim popularis, ut noras — offendere nolle, cum autem mare transissent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur. haec illo vivo;
6 post interitum autem Caesaris, ut primum ex senatus consulto causas consules cognoscere instituerunt, haec, quae supra scripsi, ad eos delata sunt: probaverunt causam sine ulla dubitatione seque ad te litteras daturus esse dixerunt. ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam quin et senatus consultum et lex et consulum decretum ac litterae apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causa velle intellexeram, tamen hoc pro coniunctione et benevolentia nostra mihi sumpsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavissimique mores a te essent impetraturi; id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris
7 nostri causa libenter, prolixè, celeriter facias. mihi nemo est amior nec iucundior nec carior Attico, cuius antea res solum familiaris agebatur eaque magna, nunc accessit

etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria et gratia, et vivo Caesare et mortuo, id te adiuvante obtineat. quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me adfectum iudicem. ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. da operam ut valeas.

B.

CICERO PLANCO PRAET. DESIG. SAL.

Iam antea petivi abs te per litteras, ut, cum causa^s Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege et senatus consulto permissum erat, ut de Caesaris actis cognoscerent, statuerent, iudicarent, eam rem tu adiuvares Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares; omnibus enim rebus magna cura, multa opera et labore confectis in te positum est, ut nostrae sollicitudinis finem quam primum facere possimus: quamquam intellegimus ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quae de Caesaris actis interposita sunt, non serventur, magnam perturbationem rerum fore. equidem, cum⁹ multa — quod necesse erat in tanta occupatione — non probentur, quae Caesar statuerit, tamen otii pacisque causa acerrime illa soleo defendere, quod tibi idem magno opere faciendum censeo: quamquam haec epistola non suasoris est, sed rogatoris. igitur, mi Plance, rogo te et etiam oro sic medius fidius, ut maiore studio magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus propter summam bonitatem et aequitatem causae, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas; qua quidem voluntate te esse erga Atticum saepe praesens et illi ostendisti et vero etiam mihi. quod si feceris, me, quem voluntate et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis, idque ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

C.

CICERO CAPITONI SUO SAL.

10 Numquam putavi fore ut supplex ad te venirem, sed hereule facile patior datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. amabo te, da mihi et hoc: obliviscere mea causa illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cum illius existimatio ageretur. hoc primum ignoscere est humanitatis tuae; suos enim quisque debet tueri; deinde, si me amas — omitte Atticum —, Ciceroni tuo, quem quanti facias prae te soles ferre, totum hoc *da*, ut, quod semper existimavi, nunc plane intellegam, me a te multum amari.

11 Buthrotios cum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset ostendissetque nobis se, cum agrarii mare transissent, litteras missurum, quem in agrum deducerentur, accidit ut subito ille interiret. deinde, quem ad modum tu scis — interfuisti enim —, cum consules oporteret ex senatus consulto de actis Caesaris cognoscere, res ab iis in Kal. Iun. dilata est. accessit ad senatus consultum lex, quae lata est a. d. III. Non. [Iun.], quae lex earum rerum, quas Caesar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit. causa Buthrotiorum delata est ad consules. decretum Caesaris recitatum est et multi praeterea libelli Caesaris prolati. consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios; * * Plancum

12 dederunt. nunc, mi Capito — scio enim, quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum, Plancum —, enitere, elabora vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. omnino res huius modi mihi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse pro ingenio et prudentia sua non sit dubitaturus quin decretum consulum, quorum et lege et senatus consulto cognitio et iudicium fuit, conservet, praesertim cum hoc genere cognitionum labe factato acta Caesaris in dubium ventura videantur, quae non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non

13 probant, otii causa confirmari velint. quod cum ita sit,

tamen interest nostra Plancum hoc animo libenti prolixoque facere; quod certe faciet, si tu nervulos tuos mihi saepe cognitos suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris: quod ut facias, te vehementer rogo.

D.

CICERO C. CUPIENNIO S.

Patrem tuum plurimi feci, meque ille mirifice et co-¹⁴luit et amavit, nec mehercule umquam mihi dubium fuit quin a te diligerer; ego quidem id facere non destiti. quam ob rem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, cum et lege et senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet: hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

E.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

Ignosce mihi quod, cum antea accuratissime de Bu-¹⁵throtiis ad te scripserim, eadem de re saepius scribam: non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae aut nostrae amicitiae, sed cum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Caesar nobis testibus et obsignatoribus, qui et decretis et responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, praesertim cum tota potestas eius rei tua sit, ut ea, quae consules decreverunt secundum Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobem, sed studiose libenterque comprobem: id mihi sic erit gra-¹⁶tum, ut nulla res gratior esse possit. etsi iam sperabam, cum has litteras accepisses, fore ut ea, quae superioribus litteris a te petissemus, impetrata essent, tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit te id fecisse, quod magna cum spe exspectamus; deinde enim confido fore ut alio genere litterarum utamur tibi-que pro tuo summo beneficio gratias agamus: quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro quam ille, obligatum fore.

F.

CICERO CAPITONI SAL.

17 Non dubito quin mirere atque etiam stomachere,
 quod tecum de eadem re agam saepius: hominis fami-
 liarissimi et mihi omnibus rebus coniunctissimi permagna
 res agitur [, Attici]. cognovi ego tua studia in amicos,
 etiam in te amicorum; multum potes nos apud Plancum
 18 iuvare; novi humanitatem tuam; scio, quam sis amicis
 iucundus: nemo nos in hac causa plus iuvare potest quam
 tu. et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de
 consilii sententia decreverunt, cum et lege et senatus
 consulto cognoscerent; tamen omnia posita putamus in
 Planci tui liberalitate, quem quidem arbitramur cum
 officii sui et rei publicae causa decretum consulum com-
 probaturum, tum libenter nostra causa esse facturum.
 adiuvabis igitur, mi Capito; quod ut facias, te vehemen-
 ter etiam atque etiam rogo.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM
 ET
 M. BRUTI AD M. CICERONEM
 EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER PRIMUS.

I.

CICERO BRUTO SAL.

L. Clodius, tribunus plebis designatus, valde me dili-¹
 git vel, ut *ἐμφρατικώτερον* dicam, valde me amat; quod
 cum mihi ita persuasum sit, non dubito — bene enim
 me nosti — quin illum quoque iudices a me amari; nihil
 enim mihi minus hominis videtur quam non respondere
 in amore iis, a quibus provocere. is mihi visus est suspi-
 cari, nec sine magno quidem dolore, aliquid a suis vel
 per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus
 animus a se esset alienior. non soleo, mi Brute, quod
 tibi notum esse arbitror, temere adfirmare de altero; est
 enim periculosum propter occultas hominum voluntates
 multiplicisque naturas; sed Clodii animum perspectum
 habeo, cognitum, iudicatum. multa eius indicia, sed ad
 scribendum non necessaria; volo enim testimonium hoc
 tibi videri potius quam epistolam. auctus Antonii bene-
 ficio est: eius ipsius beneficii magna pars a te est; itaque
 cum salvis nobis vellet salvum. in eum autem locum²
 rem adductam intellegit — est enim, ut scis, minime
 stultus —, ut utrique salvi esse non possint; itaque nos
 mavolt. de te vero amicissime et loquitur et sentit. qua
 re si quis secus ad te de eo scripsit aut si coram locutus
 est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas,
 qui et facilius iudicare possum quam ille nescio quis et
 te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima ci-

venque talem, qualis et prudentissimus et fortuna optima esse debet.

II.

CICERO BRUTO SAL.

1 Scripta et obsignata iam epistola litterae mihi red-
ditae sunt a te plenae rerum novarum, maximeque mira-
bile Dolabellam quinque cohortis misisse in Chersonesum. adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? quinque autem cohortibus quidnam se facturum arbitratus est, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortis spero iam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. et tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. itaque, quod scribis postea statuisse te ducere exercitum in Chersonesum nec pati sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate et ex re publica.

2 quod scribis de seditione, quae facta est in legione quarta, de Catoniis, in bonam partem accipies: magis mihi probatur militum severitas quam tua. te benevolentiam exercitus equitumque expertum vehementer gaudeo. de Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiolem, in quo delector me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi: id valde pertinuit, ut ego tum intellegebam, ad rem publicam, nunc iudico, ad dignitatem tuam. quod scribis me maximo otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas, credo ita videri tibi, sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo: scribis enim acrius prohibenda bella civilia esse quam in superatos iracundiam exercendam. vehementer a te, Brute, dissentio, nec clementiae tuae concedo, sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae. quod si clementes esse volumus, numquam deerunt bella civilia. sed de hoc tu videris. de me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo:

mihî quidem aetas acta ferme est: tua istuc refert maxime.

opprimemini, mihi crede, Brute, nisi providetis; neque 6
enim populum semper eundem habebitis neque senatum
neque senati ducem. haec ex oraculo Apollinis Pythii
edita tibi puta: nihil potest esse verius. XII. K. Maias.

III.

CICERO BRUTO SAL.

Nostrae res meliore loco videbantur; scripta enim ad 1
te certo scio quae gesta sunt. qualis tibi saepe scripsi
consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica
indoles virtutis est: utinam tam facile eum florentem et
honoribus et gratia regere ac tenere possimus, quam
facile adhuc tenuimus! est omnino illud difficilius, sed
tamen non diffidimus; persuasum est enim adulescenti,
et maxime per me, eius opera nos esse salvos; et certe,
nisi is Antonium ab urbe avertisset, perissent omnia.
triduo vero aut quadriduo ante hanc rem pulcherrimam 2
timore quodam percussa civitas tota ad te se cum con-
iugibus et liberis effundebat; eadem recreata a. d. XII.
Kal. Maias te huc venire quam se ad te ire malebat,
quo quidem die magnorum meorum laborum multarum-
que vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est ali-
quis fructus ex solida veraque gloria. nam tantae mul-
titudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad
me factus, a qua usque in Capitolium deductus maximo
clamore atque plausu in rostris collocatus sum. nihil
est in me inane, neque enim debet, sed tamen omnium
ordinum consensus, gratiarum actio gratulatioque me
commovet propterea, quod popularem me esse in populi
salute praeclarum est. sed haec te malo ab aliis. me 3
velim de tuis rebus consiliisque facias diligentissime cer-
tiores illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior
videatur. sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos
umquam hostis digniores omni supplicio fuisse quam eos
civis, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt, quos
quidem ego omnibus sententiis ulciscor et persequor
omnibus bonis adprobantibus. tu quid de hac re sentias,
tui iudicii est; ego sic sentio, trium fratrum unam et
eandem esse causam. consules duos, bonos quidem, sed 4
dumtaxat bonos, amisimus. Hirtius quidem in ipsa vi-

etoria occidit, cum paucis diebus magno proelio ante vicisset; nam Pansa fugerat vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. reliquias hostium Brutus persequitur et Caesar. hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt; itaque id senatus consultum plerique interpretantur etiam ad tuos sive captivos sive dediticios pertinere. equidem nihil disserui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. K. Maias.

IV.

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Quanta sim laetitia adfectus cognitis rebus Bruti nostri et consulum, facilius est tibi existimare quam mihi scribere: cum alia laudo et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam
 2 maximo ad victoriam adiumento. quod scribis mihi trium Antoniorum unam atque eandem causam esse, quid ego sentiam, mei iudicii esse, statuo nihil nisi hoc, senatus aut populi Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantes non interierint. ‘at hoc ipsum’ inquires ‘inique facis, qui hostilis animi in rem publicam homines civis appelles.’ immo iustissime: quod enim nondum senatus censuit nec populus Romanus iussit, id adroganter non praecudio neque revoco ad arbitrium meum. illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coëgit, neque crudeliter quicquam eripui neque dissolute quicquam remisi, habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. multo equidem honestius iudico magisque
 3 quod concedere possit res publica miserorum fortunam non insectari quam infinite tribuere potentibus quae cupiditatem et adrogantiam incendere possint. qua in re, Cicero, vir optime atque fortissime, mihi quoque merito et meo nomine et rei publicae carissime, nimis credere videris spei tuae, statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere, quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute, facies tamen, quod tibi visum fuerit; etiam ego, cum me docueris. nunc, Cicero, nunc

agendum est, ne frustra oppressum esse Antonium gavisi
 simus, neu semper primi cuiusque mali excidendi causa
 sit, ut aliud renascatur illo peius. nihil iam neque opi- 4
 nantibus aut patientibus nobis adversi evenire potest, in
 quo non cum omnium culpa, tum praecipue tua futura
 sit, cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Ro-
 manus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta
 maxima in libera civitate unius esse potest, quam tu non
 solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes.
 prudentia porro, quae tibi superest, nulla abs te desidera-
 tur nisi modus in tribuendis honoribus. alia omnia sic
 adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint
 [tuae virtutes]: unum hoc, a grato animo liberalique
 profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem de-
 siderat; nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod
 male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. itaque
 timeo de consulatu, ne Caesar tuus altius se ascendisse
 putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, de-
 scensurum. quod si Antonius ab alio relictum regni in- 5
 strumentum occasionem regnandi habuit, quonam animo
 fore putas, si quis auctore non tyranno interfecto, sed
 ipso senatu putet se imperia quaelibet concupiscere posse?
 qua re tum et felicitatem et providentiam laudabo tuam,
 cum exploratum habere coepero Caesarem honoribus,
 quos acceperit, extraordinariis fore contentum. ‘alienae
 igitur’ inquires ‘culpa me reum subicies?’ prorsus alienae,
 si provideri potuit ne existeret. quod utinam inspectare
 possis timorem de illo meum!

His litteris scriptis consulem te factum audivimus. 6
 tum vero incipiam proponere mihi rem publicam iustam
 et iam suis nitentem viribus, si istuc videro. filius valet
 et in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus
 Maiis, ex castris.

V.

CICERO BRUTO SAL.

A. d. v. K. Maias, cum de iis, qui hostes iudicati 1
 sunt, bello persequendis sententiae dicerentur, dixit Ser-
 vilius etiam de Ventidio et ut Cassius persequeretur Do-
 labellam; cui cum essem adsensus, decrevi hoc amplius,

ut tu, si arbitrarere utile exque re publica esse, persequere bello Dolabellam, si minus id commodo rei publicae facere posses sive non existimares ex re publica esse, ut in isdem locis exercitum contineres. nihil honorificentius potuit facere senatus quam ut tuum esset iudicium, quid maxime conducere rei publicae tibi videretur. equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella, ad fidem et ad dignitatem
² tuam pertinere eum persequi. de Cassii nostri copiis nihil sciebamus; neque enim ab ipso ullae litterae neque nuntiabatur quicquam, quod pro certo haberemus. quanto opere autem intersit opprimi Dolabellam, profecto intellegis, cum ut sceleris poenas persolvat, tum ne sit quose latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. atque hoc mihi iam ante placuisse potes ex superioribus meis litteris recordari: quamquam tum et fugae portus erat in tuis castris et subsidium salutis in tuo exercitu; quo magis nunc liberati, ut spero, periculis in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. sed haec cogitabis diligentius, status sapienter; facies nos, quid constitueris
³ et quid agas, si tibi videbitur, certiores. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. existimo omnino absentium rationem sacerdotum comitiis posse haberi; nam etiam factum est antea. Gaius enim Marius, cum *in* Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur, nec quo minus id postea liceret ulla lex sanxit. est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis: QVI PETET CVIVSVE RATIO HABEBITVR. aperte indicat posse rationem haberi etiam non praesentis. hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus; tibi autem statuendum est de Domitio, de Catone nostro. sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus facilia. quod si statueris in Asiam tibi eundem, nulla erit ad
⁴ comitia nostros accersendi facultas. omnino Pansa vivo celeriora omnia putabamus; statim enim collegam sibi subrogavisset, deinde ante praetoria sacerdotum comitia fuissent: nunc per auspicia longam moram video; dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. magna sane perturbatio! tu tota

de re quid sentias, velim me facias certiolem. III. Nonas Maias.

VI.

BRUTUS CICERONI SAL.

Noli exspectare, dum tibi gratias agam. iam pridem¹ hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolentiam pervenit, sublatum esse debet. filius tuus a me abest; in Macedonia congregiemur. iussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem aut commendationem honoris. tibi Glycona,² medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo: audimus eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae custodiri-que ut parricidam. nihil minus credendum est; quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? praeterea est modestus homo et frugi, quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. rogo te, et quidem valde rogo — nam Achilleus noster non minus quam aequum est laborat —, eripias eum ex custodia conservesque. hoc ego ad meum officium privatarum rerum aequae atque ullam aliam rem pertinere arbitror. cum has ad te scriberem litteras,³ a Satrio, legato C. Trebonii, reddita est epistola mihi, a Tillio et Dciotaro Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cicereii cuiusdam ad Satrium missam. Flavius noster de controversia, quam habet cum⁴ Dyrrhachinis hereditariam, sumpsit te iudicem: rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium, neque Dyrrhachini infitiantur, sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt. noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. XVII. K. Iunias ex castris, ad imam Candaviam.

VII.

BRUTUS CICERONI SAL.

L. Bibulus quam carus mihi esse debeat, nemo melius iudicare potest quam tu, cuius tantae pro re publica

contentiones sollicitudinesque fuerunt: itaque vel ipsius virtus vel nostra necessitudo debet conciliare te illi, quo minus multa mihi scribenda esse arbitror; voluntas enim te movere debet nostra, si modo iusta est aut pro officio necessario suscipitur. in Pansae locum petere constituit: eam nominationem a te petimus. neque coniunctiori dare beneficium, quam nos tibi sumus, neque digniorem
 2 nominare potes quam Bibulum. de Domitio et Appuleio quid attinet me scribere, cum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Appuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. sed Appuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere e sinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

VIII.

CICERO BRUTO SAL.

1 Multos tibi commendavi et commendem necesse est; optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium, tibi que omnes fortes viri navare operam et studium volunt, nec quisquam est quin ita existimet, meam apud te et auctoritatem et gratiam valere plurimum.
 2 sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello Metello imperatore octavum principem duxit; postea in re familiari occupatus fuit; hoc tempore cum rei publicae partibus, tum tua excellenti dignitate commotus volt per te aliquid auctoritatis adsumere. fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

IX.

CICERO BRUTO SAL.

1 Funderer officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolarer, nisi scirem in remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo non egere, ac velim facilius quam mihi, nunc tibi tute medeare; est autem alienum tanto viro, quantus es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. me quidem cum

rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit; cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari soleret, accusasti me per litteras gravioribus verbis, quam tua consuetudo ferebat. itaque iudicium tuum magni aestimans idque veritus me ipse collegi et ea, quae didi-²ceram, legeram acceperam, graviora duxi tua auctoritate addita. ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae, tibi nunc populo et scenae, ut dicitur, serviendum est: nam cum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. quam ob rem accepisti tu quidem dolorem — id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit —, et est dolendum in tam gravi vulnere, ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius quam dolere, sed ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent.³ nos te tuumque exercitum exspectamus, sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. de tota re publica plura scribam et fortasse iam certiora iis litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

X.

CICERO BRUTO SAL.

Nullas adhuc a te litteras habebamus, ne famam qui-¹dem, quae declararet te cognita senatus auctoritate in Italiam adducere exercitum, quod ut faceres idque maturares, magno opere desiderabat res publica; ingravescit enim in dies intestinum malum, nec externis hostibus magis quam domesticis laboramus, qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in socerum, cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. bellum ad Mutinam gerebatur, nihil² ut in Caesare reprehenderes, non nulla in Hirtio. huius belli fortuna ut in secundis fluxa, ut in adversis bona: erat victrix res publica caesis Antonii copiis, ipso expulso.

Bruti deinde ita multa peccata, ut quodam modo victoria excideret e manibus; perterritos, inermis, saucios non sunt nostri duces persecuti, datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius saepe perspectam maioribus in malis experiremur. sunt exercitus boni, sed rudes Bruti et Planci; sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum.

3 sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole admirabilique constantia, improbissimis litteris quidam fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus; quod simul atque sensi, neque ego illum absentem litteris monere destiti, nec accusare praesentis eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur, nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontis aperire dubitavi. nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem aut magistratus; numquam enim in honore extraordinario potentis hominis vel potentissimi potius — quando quidem potentia iam in vi posita est et armis — accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus auctor existeret. sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas: illudimur enim, Brute, tum militum deliciis, tum imperatoris insolentia; tantum quisque se in re publica posse postulat, quantum habet virium; non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis

4 verecundia. haec ego multo ante prospiciens fugiebam ex Italia tum, cum me vestrorum edictorum fama revocavit; incitavisti vero tu me, Brute, Veliae. quamquam enim dolebam in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat periculo simili, casu tristiore, perrexi tamen Romanamque perveni nulloque praesidio quatefeci Antonium contraque eius arma nefanda praesidia, quae oblata sunt Caesaris, consilio et auctoritate firmavi: qui si steterit idem mihi que paruerit, satis videmur habituri praesidii; sin autem impiorum consilia plus valuerint quam nostra aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere, spes omnis est in te. quam ob rem advola, obsecro, atque eam rem publicam, quam virtute atque animi magnitudine magis quam eventis rerum liberavisti,

exitu libera: omnis omnium concursus ad te futurus est. hortare idem per litteras Cassium: spes libertatis nusquam nisi in vestrorum castrorum principiis est. firmos omnino et duces habemus ab occidente et exercitus. hoc adulescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido, sed ita multi labefactant, ut ne moveatur interdum extimescam. habes totum rei publicae statum, qui quidem tum erat, cum has litteras dabam. velim deinceps meliora sint; sin aliter fuerit — quod di omen avertant! — rei publicae vicem dolebo, quae immortalis esse debebat! mihi quidem quantum reliqui est?

XI.

BRUTUS CICERONI SAL.

Veteris Antistii talis animus est in rem publicam, ut non dubitem quin et in Caesare et Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasione potuisset occurrere; nam qui in Achaia congressus P. Dolabella milites atque equites habente quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit quam videri aut coactus esse pecuniam dare aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo, is nobis ultra et pollicitus est et dedit sestertia xx. ex sua pecunia et, quod multo carius est, se ipsum obtulit et coniunxit. huic persuadere cupimus, ut imperator in castris remaneret remque publicam defenderet. † statuit id sibi, quoniam exercitum dimisisset; statim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione suscepta, nisi praetorum comitia habituri essent consules. nam illi ita sentienti de re publica magno opere auctor fui, ne differret tempus petitionis suae; cuius factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant hunc exercitum esse rei publicae, tibi tanto gratius, quanto maiore et animo gloriaque libertatem nostram defendis, et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames velisque esse quam amplissimum, qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo

magis amplectetur ac tueatur iudicium suum, et mihi gratissimum erit.

XII.

CICERO BRUTO SAL.

- 1 Etsi daturus eram Messallae Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. maximo in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur: id accidit M. Lepidi scelere et amentia. quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro re publica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tui gravius quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis: nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satis facturum arbitrabar; nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio, omniumque iudicio etiam durior erat, quod, cum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus praeclaras litteras ad senatum misisset, repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrime terra marique gerit, cuius exitus qui futurus sit, incertum est. ita cum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamus, nihil adfertur, quo minus summa supplicia, si, quod Iuppiter omen avertat!
- 2 pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. nec vero me fugit, quam sit acerbum parentum scelera filiorum poenis lui; sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes rei publicae redderet: itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. atque ille si armis positus de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet, eandem calamitatem subirent liberi bonis publicatis. quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius et reliqui hostes denuntiant: itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo. cum ad rei publicae summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet te, ut ante scripsi, in Italiam venire quam primum; eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio res
- 3 publica. Veterem pro eius erga te benevolentia singu-

larique officio libenter ex tuis litteris complexus sum, eumque cum tui, tum rei publicae studiosissimum aman-
tissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut
spero, videbo; tecum enim illum et te in Italiam celeri-
ter esse venturum confido.

XIII.

BRUTUS CICERONI SAL.

De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui ¹
si eripuerit se nobis, quod velim temere atque iniuriose
de illo suspicati sint homines, oro atque obsecro te, Ci-
cero, necessitudinem nostram tuamque benevolentiam
obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi
filios meque iis in patris locum successisse existimes.
hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro iis susci-
pere. aliter alii cum suis vivunt; nihil ego possum in
sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas
mea aut officium. quid vero aut mihi tribuere boni pos-
sunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur, aut
ego matri ac sorori puerisque illis praestaturus sum, si
nihil valuerit apud te reliquumque senatum contra pa-
trem Lepidum Brutus avunculus? scribere multa ad te ²
neque possum prae sollicitudine ac stomacho neque de-
beo; nam si in tanta re tamque necessaria verbis mihi
opus est ad te excitandum et confirmandum, nulla spes
est facturum te quod volo et quod oportet. qua re noli
expectare longas preces; intuere me ipsum, qui hoc a
te vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim vel
a consulari [tali] viro remota necessitudine privata debeo
impetrare. quid sis factururus, velim mihi quam primum
rescribas. Kal. Quinctilibus ex castris.

XIV.

CICERO BRUTO SAL.

Breves litterae tuae: breves dico? immo nullae. tri- ¹
busne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil
scripsissem potius. et requiris meas. quis umquam ad
te tuorum sine meis venit? quae autem epistola non
pondus habuit? quae si ad te perlatae non sunt, ne dome-
sticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te

longiorem daturum epistolam. recte id quidem, sed haec quoque debuit esse plenior. ego autem, cum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios litterasque ad Ciceronem, ut, etiam si in Italiam venisset, ad te rediret; nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. quamquam aliquotiens ei scripseram sacerdotum comitia mea summa contentione in alterum annum esse reiecta; quod ego cum Ciceronis causa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. sed videlicet cum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. qua re omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas tecumque deducas, quod ipsum, si rem publicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est; renatum enim bellum est, idque non parvo scelere Lepidi. exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari, qui si Italiam attigerit, erit civis nemo, quem quidem civem appellari fas sit, qui se non in tua castra conferat. etsi Brutum praecclare cum Planco coniunctum habemus; sed non ignoras, quam sint incerti et animi hominum infecti partibus et exitus proeliorum. quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii tuaeque auctoritatis res desiderabit. subveni igitur, per deos, idque quam primum, tibi que persuade non te Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus reppulisti, plus profuisse patriae quam, si mature veneris, profuturum. v. Idus Quinctilis.

XV.

CICERO BRUTO SAL.

1 Messallam habes. quibus igitur litteris tam accurate scriptis adsequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur quaeque sint in re publica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit et elegantissime expedire et deferre ad te potest? cave enim existimes, Brute — quamquam non necesse est ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere; sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire —, cave putes pro-

bitate, constantia, cura, studio rei publicae quicquam illi esse simile, ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. quamquam in hac ipsa sapientiae plus apparet; ita gravi iudicio multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. tanta autem industria est tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda videatur. sed provehor amore: non enim id propositum² est huic epistolae, Messallam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus quam mihi nota est et haec ipsa studia, quae laudo, notiora; quem cum a me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te tamquam ad alterum me proficiscens et officio fungebatur et laudem maximam sequebatur. sed haec hactenus. venio nunc longo sane intervallo ad quandam epistolam, qua mihi multa tribuens unum reprehendebas,³ quod in honoribus decernendis essem nimius et tamquam prodigus. tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poenaeque durior, nisi fortasse utrumque tu. quod si ita est, utriusque rei meum iudicium studeo tibi esse notissimum, neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem et legum scriptor solus ex septem: is rem publicam contineri duabus rebus dixit, praemio et poena. est scilicet utriusque rei modus sicut reliquarum et quaedam in utroque genere mediocritas, sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis, aperire non alienum puto. post interitum Caesaris et vestras memorabilis Idus Mart., Brute, quid ego praetermissum a vobis quantamque impendere rei publicae tempestatem dixerim, non es oblitus: magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta, vobis vero parta divina gloria, sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium, quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. his ardentibus perturbandae rei publicae cupiditate, quod opponi posset praesidium, non habebamus; crexerat enim se civitas in retinenda libertate consentiens. nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius⁵ excessistis urbe ea, quam liberaratis, Italiae sua vobis

studia profitenti remisistis. itaque cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio, mihi quoque ipsi esse excedendum putavi — taetrum enim spectaculum oppressa ab impiis civitas opitulandi potestate praecisa —; sed animus idem qui semper, infixus in patriae caritate, discessum ab eius periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico cursu, cum etesiarum diebus Auster me in Italiam quasi dissuasor mei consilii rettulisset, te vidi Veliae doluique vehementer; cedebas enim, Brute, cedebas, quoniam Stoici nostri negant fugere sapientis. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae, quem cum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane — vestri enim haec sunt propria sanguinis — rei publicae liberandae. longa sunt, quae restant, praetereunda; sunt enim de me: tantum dico, Caesarem hunc adulescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex

⁷ fonte consiliorum meorum. huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti, nulli nisi necessarii: ut enim primum libertatem revocare coepimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam; decrevi etiam imperium, quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius: nihil tum nimium videbatur.

⁸ sed nescio quo modo facilius in timore benigni quam in victoria grati reperiuntur: ego enim, D. Bruto liberato cum laetissimus ille civitati dies inluxisset idemque casu Bruti natalis esset, decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur, in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cuius vos pontifices ad aram in Velabro [sacrificium] facere soletis; quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam

volebam. atque illo die cognovi *haud* paulo pluris in senatu malevolos esse quam gratos. eos per ipsos dies effudi, si ita vis, honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam; quod quis reprehendit nisi qui deposito metu praeteriti periculi fuerit oblitus? accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris; exstare enim volebam in crudelissimos hostis monumenta odii publici sempiterna. suspicor illud tibi minus probari, quod a tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in re publica rudibus, non probabatur, quod ut ovanti introire Caesari liceret decreverim; ego autem — sed erro fortasse, nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent — nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. cur autem ita sit, aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse quam gratus. hoc ipsum nimium, qua re alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. praeclara illa quidem ingenia, quae gloria invitantur, sed senatus etiam sapiens, qui, qua quemque re putat, modo honesta, ad rem publicam iuvandam posse adduci, hac utitur. at in Lepido reprehendimur, cui cum statuam in rostris statuissimus, idem illam evertimus: nos illum honore studuimus a furore revocare. vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam; nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali, quantum in evertenda boni. satis multa de honoribus; nunc de poena pauca dicenda sunt; intellexi enim ex tuis saepe litteris te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. existimo equidem nihil a te nisi sapienter; sed sceleris poenam praetermittere — id enim est, quod vocatur ignoscere —, etiam si in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto; nullum enim bellum civile fuit in nostra re publica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura rei publicae. hoc bello victores quam rem publicam simus habituri, non facile adfirmarim; victis certe nulla unquam erit. dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas, neque tam ulciscendi causa, quam ut et in praesens sceleratos civis timore ab impugnanda patria deterrerem et in posterum documentum statucrem,

- 11 ne quis talem amentiam vellet imitari. quamquam haec quidem sententia non magis mea fuit quam omnium, in qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit; sed id et antiquum est et omnium civitatum, si quidem etiam Themistocli liberi egerunt. et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur civis, qui potuimus leniores esse in hostis? quid autem queri quisquam potest de me, qui, si vicisset, acerbiores se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? habes rationem mearum sententiarum de hoc genere dumtaxat honoris et poenae; nam de ceteris rebus quid senserim
- 12 quidque censuerim audisse te arbitror. sed haec quidem non ita necessaria: illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. summa est expectatio tui; quod si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. sive enim vicerimus — qui quidem pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia et perire ipse cum suis concupivisset —, tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum; sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est cum *in* auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. sed propera, per deos! scis, quantum sit in temporibus,
- 13 quantum in celeritate. sororis tuae filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris et ex sororis litteris cogniturum; qua in causa maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, constantiae meae. sed ego nulla in re malo quam *in* te amando constans et esse et videri.

XVI.

BRUTUS CICERONI SAL.

- 1 Particulam litterarum tuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. studium tuum curaque de salute mea nulla me nova voluptate adfecit; non solum enim usitatum, sed etiam cotidianum est aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixeris aut feceris. at dolore, quantum maximum capere animo possum, eadem illa pars epistolae scripta ad Octavium de nobis adfecit; sic enim illi gratias agis de re

publica, tam suppliciter ac demisse — quid scribam? pudet condicionis ac fortunae, sed tamen scribendum est — commendas nostram salutem illi, quae morte qua non perniciosior? ut prorsus prae te feras non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse. verba tua recognosce et aude negare servientis adversus regem istas esse preces. unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur, ut eos civis, de quibus viri boni populusque Romanus bene existimet, salvos velit. quid? si nolit, non erimus? atqui non esse quam esse per illum praestat. ego medius fidius non existimo tam omnis deos aversos² esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum: iuvat enim magnifice loqui et certe decet adversus ignorantis, quid pro quoque timendum aut a quoque petendum sit. hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri, cum, ut ibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? an hoc pro beneficio habendum est, quod se quam Antonium esse maluerit, a quo ista petenda essent? vindici quidem alienae dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de re publica liceat esse salvis? ista vero imbecillitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet quam in omnibus aliis et Caesarem in cupiditatem regni impulit et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur, et nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares precibus esse impetrandam salutem talibus viris misericordiaque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. quod si Romanos nos esse meminissemus, non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus, neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris quam ob eiusdem mortem deterritus. tu quidem consularis et tantorum scelerum vindex, quibus oppressis vereor ne in breve tempus dilata sit abs te perniciēs, qui potes intueri, quae gesseris, simul et ista vel probare vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? quod autem tibi cum Antonio privatim odium? nempe quia postulabat

haec, salutem ab se peti, precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset, esse arbitrium suum de re publica, quaerenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur; scilicet, ut illo prohibito rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac mancipii res publica? nisi forte non de servitute, sed de condicione serviendi recusatum est a nobis. atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus ut participes frui, quantis vellemus; quid enim negaret iis, quorum patientiam videret maximum dominationis suae praesidium esse? sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram et libertatem.

5 hic ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti aestimet, si sit commercio locus, posse nobis auctoribus tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere et pecunias habere et dici consulares volumus! ceterum nequiquam perierit ille, cuius interitu quid gavisus sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus, nulla cura adhibetur? sed mihi prius omnia di deaque eripuerint quam illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si revivescat, ut patiente me plus legibus ac senatu possit. an hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? qui porro id, quod petis, fieri potest ut impetres? rogas enim, velit nos salvos esse. videmur ergo tibi salutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus digni-

6 tatem et libertatem, qui possumus accipere? an tu Romae habitare, id putas incolumem esse? res, non locus oportet praestet istuc mihi. neque incolumis Caesare vivo fui, nisi postea quam illud conscivi facinus, neque usquam exsul esse possum, dum servire et pati contumelias peius odero malis omnibus aliis. nonne hoc est in easdem tenebras recidisse, si ab eo, qui tyranni nomen adscivit sibi, cum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum oppressis illis eodem supplicio adficiantur, petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? hanc ego civitatem videre velim aut putem ullam, quae

ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit, plusque timeat in puero nomen sublatis regis, quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo, ne te quidem ipsum, si me audies. valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. deinde quod pulcherrime fecisti ac 7 facis in Antonio vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis; nam si Octavius tibi placet, a quo de nostra salute petendum sit, non dominum fugisse, sed amiciosem dominum quaesisse videberis. quem quod laudas ob ea, quae adhuc fecit, plane probo; sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones: cum vero iudicas tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos, nimium magnam mercedem statuis; id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur res publica. neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat, iis, qui illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum umquam populum Romanum, si omnia simul congresserit. ac vide, 8 quanto diligentius homines metuant, quam meminerint, 'quia Antonius vivat atque in armis sit.' de Caesare vero quod fieri potuit ac debuit transactum est neque iam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit exspectet populus Romanus? nos ii sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coërceam postulantis, ut sibi supplicetur; aut longe a servientibus abero mihi que esse iudicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit, ac vestri miserebor, quibus nec aetas neque honores nec virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. mihi 9 quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meae; quid enim est melius quam memoria recte factorum et libertate contentum neglegere humana?

sed certe non succumbam succumbentibus nec vincar ab iis, qui se vinci volunt, experiarque et temptabo omnia neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. si secuta fuerit quae debet fortuna, gaudebimus omnes, si minus, ego tamen gaudebo; quibus enim potius haec vita factis aut cogitationibus traducatur quam iis, quae
 10 pertinuerint ad liberandos civis meos? te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigare neu diffidas, semper in praesentibus malis prohibendis futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent, fortem et liberum animum, quo et consul et nunc consularis rem publicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum esse putaris; fateor enim duriolem esse condicionem spectatae virtutis quam incognitae. bene facta pro debitis exigimus, quae aliter eveniunt, ut decepti ab iis, infesto animo reprehendimus: itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi maxima laude dignum est, tamen, quia ille consul hunc consularem merito praestare videtur, nemo admiratur.
 11 idem Cicero, si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio, non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget; nihil enim per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio exstat. quin neminem magis decet rem publicam amare libertatisque defensorem esse vel ingenio vel rebus gestis vel studio atque efflagitatione omnium. qua re non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tute te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

XVII.

BRUTUS ATTICO SAL.

1 Scribis mihi mirari Ciceronem, quod nihil significem umquam de suis actis: quoniam me flagitas, coactu tuo scribam quae sentio. omnia fecisse Ciceronem optimo animo scio; quid enim mihi exploratius esse potest quam illius animus in rem publicam? sed quaedam mihi videtur, quid dicam, imperite vir omnium prudentissimus.

an ambitiose fecisse? qui valentissimum Antonium suscipere pro re publica non dubitarit inimicum. nescio, quid scribam tibi, nisi unum: pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam quam repressam a Cicerone, tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt, quod et pluris occidit uno seque prius oportet fateatur sicarium, quam obiciat Cascae quod obicit, et imitatur in Casca Bestiam. an quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decembris suas in ore habet, eo meliore condicione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? sustinuisse ² *se* mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster: quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio, et si vindex illius mali auctor exstitit alterius, fundamentum et radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, dominationem an dominum an Antonium timentis sint. ego autem gratiam non habeo, si quis, dum ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur. immo triumphus et stipendium! et omnibus decretis † hortationis pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit, consularis, ut Ciceronis est? quoniam mihi tacere non licuit, leges quae tibi ³ necesse est molesta esse; etenim ipse sentio, quanto cum dolore haec ad te scripserim, nec ignoro, quid sentias in re publica et quam desperatam quoque sanari putes posse. nec mehercule te, Attice, reprehendo; aetas enim, mores, liberi segnem efficiunt, quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. sed redeo ad Ciceronem: quid ⁴ inter Salvidienum et eum interest? quid autem amplius ille decerneret? 'timet' inquires 'etiam nunc reliquias belli civilis. quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? an hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam ultroque deferenda putat? o magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! nimium timeamus mortem et exsilium et paupertatem. haec mihi

videntur Ciceroni ultima esse in malis, et, dum habeat a quibus impetret quae velit et a quibus colatur ac laudetur, servitatem, honorificam modo, non aspernatur, si quicquam in extrema ac miserrima contumelia potest
 5 honorificum esse. licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria; quid enim tam alienum ab humanis sensibus est quam cum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. ego vero iam iis artibus nihil tribuo, quibus Ciceronem scio instructissimum esse; quid enim illi prosunt, quae pro libertate patriae, de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate scripsit copiosissime? quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Cicero alieno tribuat? desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros; quid enim nostra victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret, quod ille obtinuit?
 6 tametsi tuae litterae dubia etiam nunc significant. vivat hercule Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si neque aetatis neque honorum neque rerum gestarum pudet: ego certe quin cum ipsa re bellum geram, hoc est cum regno et imperiis extraordinariis et dominatione et potentia, quae supra leges se esse velit, nulla erit tam bona condicio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius; quod ego numquam existimavi. sed dominum ne parentem quidem maiores nostri voluerunt esse. te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligi ab Octavio, haec ad te non scripsissem. dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimus cum tuorum omnium, tum Ciceronis; sed persuade tibi de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter; neque enim impetrari potest quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat.
 7 vellem mihi scripsisses, quae condiciones essent Atticae nostrae; potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror. denique quod petis faciam libenter; nam etiam sorores me rogant: et hominem noro et quid sibi voluerit.

XVIII.

CICERO BRUTO SAL.

Cum saepe te litteris hortatus essem, ut quam pri-¹
mum rei publicae subvenires in Italiamque exercitum
adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios,
rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina,
matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur et in te
consumuntur, ut venirem ad se a. d. viii. Kal. Sextilis,
quod ego, ut debui, sine mora feci; cum autem venis-
sem, Casca aderat et Labeo et Scaptius. at illa rettulit
quaesivitque, quidnam mihi videretur, arcesseremusne te
atque id tibi conducere putarem an tardare ac com-
morari te melius esset. respondi id, quod sentiebam et²
dignitati et existimationi tuae maxime conducere, te
primo quoque tempore ferre praesidium labenti et incli-
natae paene rei publicae; quid enim abesse censes mali
in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem
persequi noluerunt, et in quo incolumis imperator, hono-
ribus amplissimis fortunisque maximis, coniuge, liberis,
vobis adfinibus ornatus, bellum rei publicae indixerit?
quid dicam 'in tanto senatus populique consensu,' cum
tantum resideat intra muros mali? maximo autem, cum³
haec scribebam, adficiebar dolore, quod, cum me pro
adulescentulo ac paene puero res publica accepisset va-
dem, vix videbar quod promiseram praestare posse. est
autem gravior et difficilior animi et sententiae maximis
praesertim in rebus pro altero quam pecuniae obligatio:
haec enim solvi potest et est rei familiaris iactura tolera-
bilis; rei publicae quod sponderis quem ad modum
solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo spon-
deris? quamquam et hunc, ut spero, tenebo multis repu-⁴
gnantibus; videtur enim esse indoles, sed flexibilis aetas
multique ad depravandum parati, qui splendore falsi
honoris obiecto aciem boni ingenii praestringi posse con-
fidunt. itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit,
ut omnis adhibeam machinas ad tenendum adulescen-
tem, ne famam subeam temeritatis. quamquam quae
temeritas est? magis enim illum, pro quo sponderis, quam
me ipsum obligavi: nec vero paenitere potest rem publi-

cam me pro eo spondisse, qui fuit in rebus gerendis
5 cum suo ingenio, tum mea promissione constantior. ma-
ximus autem, nisi me forte fallit, in re publica nodus
est inopia rei pecuniariae; obdurescunt enim magis coti-
die boni viri ad vocem tributi, quod ex centesima colla-
tum impudenti censu locupletium in duarum legionum
praemiis omne consumitur. impendent autem infiniti
sumptus cum in hos exercitus, quibus nunc defendimur,
tum vero in tuum; nam Cassius noster videtur posse
satis ornatus venire. sed et haec et multa alia coram
6 cupio, idque quam primum. de sororis tuae filiis non
exspectavi, Brute, dum scriberes; omnino ipsa tempora
— bellum enim ducetur — integram tibi causam reser-
vant. sed ego a principio cum divinare de belli diutur-
nitate possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te
arbitror e matris litteris potuisse cognoscere; nec vero
ulla res erit unquam, in qua ego non vel vitae periculo
ea dicam eaque faciam, quae te velle quaeque ad te per-
tinere arbitrer. vi. Kal. Sextilis.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM
ET
M. BRUTI AD M. CICERONEM
EPISTOLAE SUBDITIVAE.
LIBER SECUNDUS.

I.

CICERO BRUTO SAL.

Cum haec scribebam, res existimabatur in extremum ¹ adducta discrimen; tristes enim de Bruto nostro litterae nuntiique adferebantur: me quidem non maxime conturbabant; his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere; neque adsentiebar maiori parti hominum; fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. desiderabam non nullis in rebus prudentiam et celeritatem, qua si essent usi, iam pridem rem publicam recuperassemus; non enim ignoras, quanta momenta sint in re publica temporum et quid intersit idem illud utrum ante an post decernatur, suscipiatur, agatur. omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent et non in diem ex die dilata aut, quo ex tempore suscepta sunt ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum iam nullum haberemus. omnia, Brute, praestiti rei pu- ² blicae, quae praestare debuit is, qui esset eo, in quo ego sum, gradu senatus populiue iudicio collocatus, nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem — ea sunt enim, quae nemo est qui non praestare debeat —; ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de re publica, puto etiam prudentiam esse praestandam, nec me, cum mihi tantum sumpserim, ut gubernacula rei publicae prehenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaserim quam si infideliter. acta ³ quae sint quaeque agantur, scio perscribi ad te diligenter; ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animam in acie esse neque respectum

ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. quam ob rem ita te para, Brute, ut intellegas aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rem publicam esse faciendam aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

II.

CICERO BRUTO SAL.

1 Planci animum in rem publicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris eius, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem adfinis habet quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum rei publicae iam credo tibi ex tuorum litteris
 2 esse perspectum. nos exspectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discrimen; est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer
 3 timebamus. ego hic cum homine furioso satis habeo negotii, Servilio, quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur, sed tuli rei publicae causa, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent; quod faciunt nihilo minus, sed eum alienandum a re publica non putabam: finem feci eius ferendi; coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. in Planci vero causa exarsit incredibili dolore mecumque per biduum ita contendit et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. atque in hac contentione ipsa, cum maxime res ageretur, a. d. v. Idus Aprilis litterae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria, quas statim cum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea; sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt, sed acerbissime tulit Servilius adsensum esse mihi de Planco. magnum illud monstrum in re publica est * * *

III.

BRUTUS CICERONI SAL.

* * * sed quo nos amisisse; quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni de-

nique officio, ut prorsus numquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius; qua re, quoniam efficere non possum ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus, illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. Dyrrhachio.

IV.

CICERO BRUTO SAL.

Datis mane a. d. vi. Id. April. Scaptio litteris eodem ¹ die tuas accepi Kal. April. Dyrrhachio datas vesperi. itaque mane prid. Id. Apr. cum a Scaptio certior factus essem non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paululum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. de Cassio laetor et rei publicae gratulor, ² mihi etiam, qui repugnante et irascente Pansa sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur; et quidem audacter dicebam sine nostro senatus consulto iam illud eum bellum gerere. de te etiam dixi tum quae dicenda putavi. haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. quod me de ³ Antonio consulis, quoad Bruti exitum cognorimus, custodiendum puto. ex iis litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur et in ea se gerere taeterrime. compluribus autem scripsisti Dolabellam a Rhodiis esse exclusum, qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. id si ita est, istic tibi censeo commorandum; sin eam semel cepit, mihi crede, * * non erit. Id. April.

V.

BRUTUS CICERONI SAL.

Litteras tuas valde exspecto, quas scripsisti post ¹ nuntios nostrarum rerum, et de morte Trebonii; non enim dubito quin mihi consilium tuum explices. indigno scelere et civem optimum amisimus et provinciae possessione pulsi sumus, quam recuperari facile est; neque minus turpe aut flagitiosum erit, post recuperari. Antonio ² adhuc est nobiscum, sed medius fidius et moveor hominis precibus et timeo ne illum aliquorum furor excipiat; plane aestuo. quod si scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem; id enim optimum esse persuasum esset mihi: qua re quam primum fac me certiozem, quid tibi placeat. Cassius noster Syriam, legiones Sy- ³

riacas habet, ultro quidem a Murco et a Marcio et ab exercitu ipso arcessitus. ego scripsi ad Tertiam sororem et matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent
 4 tibi que visum esset. legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es, altera de litteris meis, quae habita est abs te contra Calenum. nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem: nescio, animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur. iam concedo, ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans
 5 scripsisti. duabus rebus egemus, Cicero, pecunia et supplemento, quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pansam vel actione in senatu, altera, quae magis est necessaria, neque meo exercitui magis quam reliquorum. hoc magis doleo Asiam * * at in Asiam censeo persequendum. nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

VI.

CICERO BRUTO SAL.

1 Quod egere te duabus necessariis rebus scribis, supplemento et pecunia, difficile consilium est; non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam, praeter illas, quas senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. de supplemento autem non video quid fieri possit. tantum enim abest, ut Pansa de exercitu suo aut dilectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleste ferat tam multos ad te ire voluntarios; quo modo equidem credo, quod iis rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur; quo modo autem multi suspicantur, quod ne te quidem nimis firmum esse
 2 velit, quod ego non suspicor. quod scribis te ad Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent ea, quae gesta a Cassio essent, quam mihi visum esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quoniam etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. sed antequam tuas litteras accepimus, audita res erat et pervolgata; tui etiam tabellarii ad multos familiaris tuos litteras attulerant. qua re neque suppressenda res erat, praesertim cum id fieri non posset, neque, si posset, non divulgandam potius quam occultandam putaremus.
 3 de Cicerone meo et, si tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo,

gaudeo, et, si, quod amas eum, eo maiora facis, id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

VII.

CICERO BRUTO SAL.

Quae litterae tuo nomine recitatae sint Id. April. in ¹ senatu eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse tuos, quorum ego nemini concedo. sed nihil necesse erat eadem omnis: illud necesse me ad te scribere, quid sentirem tota de constitutione huius belli et quo iudicio essem quaque sententia. voluntas mea, Brute, de summa re publica semper eadem fuit, quae tua, ratio quibusdam in rebus — non enim omnibus — paulo fortasse vehementior. scis mihi semper placuisse non rege solum, sed regno liberari rem publicam. tu lenius, immortalino cum tua laude; sed quid melius fuerit, magno dolore sensit, magno periculo sentimus. recenti illo tempore tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat, ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est; pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum ardoremque restinximus. itaque res in eum locum ² venerat, ut, nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit, quocum vides hoc tempore ipso quod sit quantumque certamen: id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. sed haec omitto; res enim a te gesta memorabilis et paene caelestis repellit omnes reprehensiones, quippe quae ne laude quidem satis idonea adfici possit. exististi nuper voltu severo; exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. di immortales! qui ille nuntius, quae illae litterae, quae laetitia senatus, quae alacritas civitatis erat! nihil unquam vidi tam omnium consensione laudatum. erat expectatio reliquiarum Antonii, quem equitatu legionibusque magna ex parte spoliarias. ea quoque habuit exitum optabilem. nam tuae litterae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris et militum virtutem et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. quod si tuis placuisset de his litteris referri, et nisi in tempus turbulentissimum post discessum Pansae consulis incidissent, honos quoque iustus et debitus di immortalibus decretus esset. ecce ³ tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! di

boni, quam gravis! quam constans! quam bonarum in re publica partium! hic epistolas adfert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii; dat Servilio tribuno plebis, ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIVS PROCOS. magna admiratio, ut, si esset recitatum DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii, sed nemo Pili similis, qui proferre litteras auderet aut magistratibus reddere. tuae recitantur, breves illae quidem, sed in Antonium admodum lenes. vehementer admiratus senatus. mihi autem non erat explicatum, quid agerem. falsas dicerem? quid, si tu eas adprobasses? confirmarem? non erat digni-
 4 tatis tuae. itaque ille dies silentio. postridie autem cum sermo increbuisset, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. de proconsule Antonio multa: Sestius causae non defuit; post mecum, quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra proconsulem arma tulissent. nosti hominem: causae non defuit. dixerunt etiam alii. Labeo vero noster nec signum tuum in epistola nec diem adpositum nec te scripsisse ad tuos, ut soleres. hoc cogere volebat, falsas litteras esse et, si quaeris, probabat.
 5 nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. video te lenitate delectari et eum putare fructum esse maximum, praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus locus esse solet debetque clementiae. nunc quid agitur, Brute? templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes, nec quicquam aliud decernitur hoc bello nisi utrum simus necne. cui parcimus aut quid agimus? his ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquetur? nam quid interest inter Dolabellam et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. haec ut ita sentiret senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est. tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. neque dissolutum a te quicquam homines expectant nec crudele. huius rei moderatio facilis est, ut in duces ve-
 6 hemens sis, in milites liberalis. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam quam contemplationem atque imitationem tui. XIII. Kalend. Maias.

PSEUDOCICERONIS
EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

CICERO OCTAVIANO SAL.

Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nomini ¹ meo populoque Romano sunt inimicissimae, venire in senatum coramque de re publica disputare, fecissem, neque tam libenter quam necessario; nulla enim remedia, quae volneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quae sunt salutaria. sed quoniam cohortibus armatis circumsaeptus senatus nihil aliud vere potest decernere nisi se timere — in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, Italia tota legionibus ad libertatem nostram conscriptis ad servitutem adductis equitatuque exterarum nationum distinetur —, cedam tibi in praesentia foro, curia et sanctissimis deorum immortalium templis, in quibus, reviviscente iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet multa, adsentatur omnia. post etiam paulo, temporibus ² ita postulantibus, cedam urbe, quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero; cedam vita, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est rei publicae, bona spe posteritatis me consolatur, qua sublata non dubitanter occidam atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. illud vero, quod et recentis doloris habet indicium et praeteritae iniuriae testimonium et absentium sensus significationem, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosim, si quidem mea salus aut utilis rei publicae est aut coniuncta certe publicae saluti. nam, per deum immortalium fidem! nisi forte frustra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent, perque Fortunam populi Romani, quae, quam-

quam nobis infesta est, fuit aliquando propitia et, ut spero, futura est, quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit aut non dolere aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium
 3 periculum vitet? nam, ut ordiar ab initio et perducam ad extremum et novissima conferam primis, quae non posterior dies acerbior priore et quae non insequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi, — utinam etiam sapientis consilii fuisset! — C. Caesare fortissime, sed parum feliciter a rei publicae dominatione semoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati posset, principatum publicam dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates ex commentario; dictaturam gerebat, leges imponebat, prohibebat dictatorem creari legibus, senatus consultis ipse repugnabat in senatu, provincias omnis unus concupiebat. cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumpserat Caesar,
 4 quid de hoc sperare aut expectare nos oportebat? exististi tu vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus, quod utinam neque nostra nos opinio neque tua fides fefellisset! et veteranis in unum conductis et duabus legionibus a pernicie patriae ad salutem advocatis subito prope iam desperatam et afflictam ac prostratam rem publicam tuis opibus extulisti. quae tibi non ante, quam postulares, maiora, quam velles, plura, quam sperares, detulit senatus? dedit fascis, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armaret; appellavit imperatorem hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua caede ausus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem; decrevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tem-
 5 pus. si quid aliud est, quod dari possit, addet. quid aliud est maius, quod velis sumere? sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa, cur aut ingratus crudeliter aut immemor beneficii sui scelerate circumscribis senatum? quo te misimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exer-

citum abducis? quos adversus aciem struis? cur hostis relinquitur, civis hostis loco petitur? cur castra medio itinere longius adversariorum castris et propius urbem moventur? o me numquam sapientem et aliquando id, ⁶ quod non eram, frustra existimatum! quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio! o meam calamitosam ac praecipitem senectutem! o turpem exacta dementique aetate canitiem! ego patres conscriptos ad parricidium induxi, ego rem publicam fefelli, ego ipsum senatum sibi manus adferre coëgi, cum te Iunonium puerum et matris tuae partum aureum esse dixi. at te fata patriae Paridem futurum praedicebant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. o miseram ⁷ et in brevi tam celerem et tam variam rei publicae commutationem! quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur esse? quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsessum consulem designatum eundemque rei publicae parentem: te profectum ad consulem liberandum et hostem opprimendum hostemque a te fugatum et consulem obsidione liberatum, deinde paulo post fugatum illum hostem arcessitum tamquam coheredem mortuae re publica ad bona populi Romani capienda, consulem designatum rursus inclusum eo, ubi se non moenibus, sed fluminibus et montibus tueretur. haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? liceat semel impune peccare, sit erranti medicina confessio. verum enim ⁸ dicam: utinam te potius, Antoni, dominum non expulsemus, quam hunc reciperemus! non quo ulla sit optanda servitus, sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna servi. in duobus autem malis cum fugiendum maius sit, levius est eligendum. ille ea tamen exorabat, quae volebat auferre: tu extorques. ille consul provinciam petebat: tu privatus concupiscis. ille ad malorum salutem iudicia constituebat et leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. ille a sanguine et incendio servorum Capitolium tuebatur: tu cruore et flamma cuncta delere

vis. si, qui dabat provincias Cassio et Brutis et illis custodibus nominis nostri, regnabat, quid faciet, qui vitam adimit? si, qui ex urbe eiciebat, tyrannus erat, quem
 9 invocemus, qui ne locum quidem reliquit exilio? itaque si quid illae maiorum nostrorum sepultae reliquiae sapiunt, si non una cum corpore sensus omnis uno atque eodem consumptus est igni, quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus Romanus, respondebit aliquis nostrum, qui proximus in illam aeternam domum discesserit? aut quem accipient de suis posteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt? an esse quendam annos xviii. natum, cuius avus fuerit argentarius, adstipulator pater, uterque vero precarium quaestum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non negaret, alter a pueritia, ut non posset non confiteri: eum agere, rapere rem publicam, cui nulla virtus, non ullae bello subactae et ad imperium adiunctae provinciae, nulla dignitas maiorum conciliasset eam potentiam, sed forma per dedecus, pecuniam et nomen nobile consceleratum impudicitia dedisset: veteres volneribus et aetate confectos Iulianos gladiatores, egentis reliquias Caesaris ludi, ad rudem compulisset? quibus ille saeptus omnia misceret, nullis parceret, sibi viveret; qui tamquam in dotali matrimonio rem publicam testamento legatam sibi
 10 obtineret. audient duo Decii servire eos civis, qui, ut hostibus imperarent, victoriae se devoverunt; audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit nisi pudicum; audiet Brutus cum populum, quem ipse primo, post progenies eius a regibus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutem: quae quidem si nullo alio, me tamen internuntio celeriter ad illos deferentur; nam si vivus ista subterfugere non poterō, una cum istis vitam simul fugere decrevi.

7756

Cicero, Marcus Tullius
Opera quae supersunt omnia; ed. by
Baiter and Kayser. Vol. 10.

LL
C5684B

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

